KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Robert Musil

NİTELİKSİZ ADAM I

Çeviren: Ahmet Cemal

YKY

beşinci baskı

Avusturyalı yazar Robert Musil'in (1880-1942) *Niteliksiz Adam* başlıklı dev romanı, günümüzde modernizmin roman alanındaki birkaç başyapıtından biri sayılmaktadır.

Kafka, Joyce ve Hermann Broch'la birlikte yirminci yüzyıl romanının kurucuları arasında yer alan Musil, 1921 yılından başlayarak ölünceye kadar *Niteliksiz Adam* üzerinde hemen her gün çalıştı. Romanın ilk iki kitabı 1930'da, üçüncü kitabı ise 1933'te yayımlandı. Tamamlanmadan kalan dördüncü ve son bölümün yayımlanması ise ancak aradan neredeyse yirmi yıla yakın bir süre geçtikten sonra gerçekleşebildi.

Niteliksiz Adam, gerçek anlamda bir çağ ve geçiş dönemi romanıdır. Yazar tarafından "İmpkralya" diye adlandırılan, gerçekte 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında artık çöküş sürecine girmiş olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu simgeleyen bir ülkede Musil, modernizm sürecindeki bir toplumun ve bireyin tüm çalkantılarını sergilemeyi amaçlar.

Bu çalkantılar, romanın başkişisi, yani "niteliksiz adam" olan Ulrich'in kimliği aracılığıyla sergilenir. Ulrich, bir ayağıyla eski'de, öteki ayağıyla yeni'de durmaktadır. Bütün sorun, onun bu geçiş konumunun doğal sonucu olan çelişkilerin üstesinden gelip gelemeyeceği sorusunda odaklanır.

Bu roman üzerine çok önemli bir inceleme kaleme alan Virgil Newmoianu'ya göre *Niteliksiz Adam*, dikkatli bir okura yalnızca bir geçiş dönemini değil, yakın geleceği de çok çarpıcı biçimde sergileyen başyapıtlardan biridir.

Robert Musil

NİTELİKSİZ ADAM

I

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Robert Musil

NİTELİKSİZ ADAM

I

Çeviren:
Ahmet Cemal

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1265
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 34

Niteliksiz Adam - I / Robert Musil
Özgün adı: Der Mann ohne Eigenschaften
Çeviren: Ahmet Cemal

Kitap editörü: Vedat Çorlu
Düzelti: Fahri Güllüoğlu

Kapak tasarımı: Mehmet Ulusel

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Sanayi Mahallesi, 1673 Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul

Çeviriye temel alınan baskı: Der Mann ohne Eigenschaften – 1-2, Rowohlt, 1978
Yayıma hazırlayan: Adolf Frisé
[Gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş baskı, 1978]
1. baskı: İstanbul, Kasım 1999
5. baskı: İstanbul, Ağustos 2009
1. Cilt: ISBN 978-975-363-915-5
Takım ISBN 978-975-363-914-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1997
Sertifika No: 12334
© Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg, 1978
Bu kitabın telif hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr
http://www.yapikredi.com.tr

İçindekiler

Çevirmenin Notu • 11

Robert Musil / Ernst Fischer • 13

CİLT I - BİRİNCİ KİTAP • 73

BİRİNCİ BÖLÜM
Bir Tür Giriş Yerine • 75

1- Ki, İlginç Ama, Buradan Bir Sonuç Çıkmayacak • 77
2- Niteliksiz Adamın Oturduğu Bina ve Daire • 81
3- Niteliksiz Bir Adamın da Nitelikleri Olan
Bir Babası Vardır • 84
4- Gerçeklik Duygusu Varsa, O Zaman Olasılık Duygusu da
Varolmalıdır • 87
5- Ulrich • 90
6- Leona ya da Bir Perspektif Kayması • 95
7- Ulrich, Bir Zaaf Anında Kendine
Yeni Bir Sevgili Edinir • 100

8- İmpkralya • 107
9- Önemli Bir Adam Olmaya Yönelik
Üç Girişimden Birincisi »113
10- İkinci Girişim. Niteliksiz Adama Özgü
Bir Ahlâkın Çıkış Noktaları • 115
11- En Önemli Girişim «118
12- Ulrich'in Spor ve Mistisizm Üzerine
Bir Sohbetten Sonra Aşkını Kazandığı Hanım »122
13- Dâhi Bir Yarış Atında, Bir Niteliksiz Adam Olma
Bilincinin Olgunlaşması »126
14- Gençlik Arkadaşları • 131
15- Tinsel Altüst Oluş • 140
16- Esrarlı Bir Zaman Hastalığı • 143
17- Niteliksiz Bir Adamın Nitelikli Bir Adam
Üzerindeki Etkisi • 148
18- Moosbrugger • 158
19- Mektupla Uyarı ve Nitelikler Edinebilme Fırsatı
İki Tahta Çıkışın Rekabeti • 170

İKİNCİ BÖLÜM
Olur Böyle Şeyler • 175

20- Gerçeklikle Temas. Ulrich, Niteliklerin Eksikliğine
Bakmaksızın Gayretli ve Ateşli Davranıyor • 177
21- Paralel-Eylemin Kont Leinsdorf Tarafından
Gerçek Anlamda İcat Edilişi »182
22- Paralel-Eylem, Tariflere Sığmaz Bir Gizemli
Çekiciliğe Sahip, Nüfuzlu Bir Hanımın Kişiliğinde,
Ulrich'i Yutmaya Hazır Beklemektedir • 188
23- Bir Büyük Adamın Olaya İlk Kez Karışması • 194
24- Varlık ve Eğitilmişlik; Diotima'nın Kont Leinsdorfla
Dostluğu ve Ünlü Konukları Ruhla Uyum İçerisine
Sokma Misyonu • 198
25- Evli Bir Ruhun Acıları • 205
26- Ruh ve Ekonominin Birleşmesi.
Bunu Yapabilen Adam, Eski Avusturya Kültürünün Barok
Sihrinin Tadını Çıkarmak İster. Bu, Paralel-Eyleme İlişkin
Bir Düşüncenin Doğmasına Yol Açar »211
27- Büyük Bir Düşüncenin Özü ve İçeriği • 215
28- Düşüncelerle İlgilenmeyi Pek Önemsemeyen
Herkesin Okumadan Geçebileceği Bir Bölüm »217
29- Normal Bir Bilinç Durumunun
Açıklaması ve Uğradığı Kesintiler »221
30- Ulrich Sesler Duyuyor • 226
31- Kime Hak Veriyorsun? • 228
32- Bir Binbaşının Karısıyla İlgili Unutulmuş,
Ama Çok Önemli Öykü • 231
33- Bonadea'dan Kopuş • 238
34- Sıcak Işıklar ve Soğumuş Duvarlar • 241
35- Müdür Leo Fischel ve Yetersiz Neden İlkesi • 247
36- Yukarıda Anılan İlke Sayesinde Paralel-Eylem,
Daha Ne Olduğu Bilinmeden Somutlaşır • 250
37- Bir Gazeteci, "Avusturya Yılı" Buluşuyla
Kont Leinsdorfu Çok Zor Duruma Sokar;
Ekselansları Mutlaka Ulrich'i İster • 254
38 - Clarisse ve Cinleri • 260
39- Niteliksiz Bir Adam, Adamsız Niteliklerden Oluşur • 268
40- Bütün Nitelikleri Olan,
Ama Onları Umursamayan Bir Adam • 272
41- Rachel ve Diotima • 287
42- Büyük Toplantı • 293
43- Ulrich'in Büyük Adamla İlk Karşılaşması.
Dünya Tarihinde Akıldışı Hiçbir Şey Olmaz,
Buna Karşın Diotima Hakiki Avusturya'nın Bütün Dünya
Olduğunu İddia Eder • 301
44- Büyük Toplantının Devamı ve Sonu.
Ulrich, Rachel'den Hoşlanır. Rachel de Süleyman'dan.
Paralel-Eylem, Sağlam Bir Örgüte Kavuşur • 307
45- İki Zirvenin Suskun Karşılaşması »314

46- İdealler ve Ahlâk, Ruh Diye Adlandırılan
Büyük Deliği Doldurmanın En İyi Aracıdır »318
47- Herkesin Ayrı Ayrı Olduğu Ne Varsa,
Arnheim'da Tek Kişide Birleşir • 322
48- Arnheim'ın Ünlü Olmasının Üç Nedeni
Ve Bütünün Sırrı • 325
49- Eski ve Yeni Diplomasi Arasında Başlayan Karşıtlıklar • 330
50- Sonraki Gelişmeler. Daire Başkanı Tuzzi, Arnheim'ın
Kişiliği Konusunda Kendini Aydınlatmaya Karar Verir • 336
51- Fischel'lerin Evi • 342
52- Daire Başkanı Tuzzi, Bakanlığının İşleyişinde
Bir Boşluk Saptar • 349
53- Moosbrugger Yeni Bir Hapishaneye Götürülür • 353
54- Ulrich, Walter ve Clarisse ile Yaptığı Konuşma Sırasında
Gerici Bir Tavır Takınır • 356
55- Süleyman ve Arnheim • 364
56- Paralel-Eylem Komisyonlarında Hararetli Çalışmalar
Clarisse, Ekselanslarına Yazar ve Bir Nietzsche Yılı Önerir • 369
57- Büyük Gelişme. Diotima, Büyük Düşüncelerin Özüne
İlişkin Tuhaf Deneyimler Edinir • 374
58- Paralel-Eylem, Bazı Kaygılar Uyandırır. Ama İnsanlığın
Tarihinde Gönüllü Geri Çekilme Diye Bir Şey Yoktur • 380
59- Moosbrugger'in Düşündükleri • 385
60- Mantığın ve Ahlâkın Evrenine Bir Gezinti • 394
61- Üç Makalenin İdeali ya da Kesin Yaşamın Ütopyası • 397
62- Yeryüzü, Ama Özellikle Ulrich de
Denemecilik Ütopyasından Yanadır • 401
63- Bonadea'mn Vizyonu • 414
64- General Stumm von Bordwehr'in Diotima'yı Ziyareti • 426
65- Arnheim ile Diotima Arasındaki Konuşmalardan • 429
66- Ulrich ile Arnheim Arasında Yolunda Gitmeyen
Bir Şeyler Vardır • 433
67- Diotima ve Ulrich • 439
68- Bir Ara: İnsanlar, Bedenleriyle Uyumlu
Olmalı mıdırlar? • 449
69- Diotima ve Ulrich. Devam • 453
70- Clarisse, Bir Öykü Anlatmak İçin Ulrich'i Ziyaret Eder • 460
71- Majestelerinin Tahta Çıkışlarının Yetmişinci Yıl Jübilesiyle
İlgili Başlangıç Niteliğinde Bir Karar Almak İçin Kurulan
Komisyon Oturumlarına Başlıyor • 466
72- Bilimin Bıyık Altından Gülmesi ya da Kötülükle
İlk Ayrıntılı Karşılaşma • 473
73- Leo Fischel'in Kızı Gerda • 481
74- İ.Ö. 4. Yüzyılın 1797 Yılıyla Karşılaştırılması
Ulrich Babasından Bir Mektup Daha Alır • 492
75- General Stumm von Bordwehr, Diotima'ya
Yaptığı Ziyaretlere Onca İş Arasında Güzel
Bir Değişiklik Gözüyle Bakar • 497
76- Kont Leinsdorf Çekingen Kalıyor • 500
77- Arnheim'ın Gazeteci Dostluğu • 504
78- Diotima'nın Dönüşümleri • 509
79- Süleyman Aşık Oluyor «519
80- Beklenmedik Bir Biçimde Konsile Gelen
General Stumm'la Tanışılıyor • 525

ÇEVİRMENİN NOTU

James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust ve Hermann Broch'la birlikte "20. yüzyıl romanının kurucularından" sayılan Robert Musil'in dev eseri *Niteliksiz Adam*, tipik bir *çöküş* romanıdır. Romanda "İmpkralya" diye adlandırılan ülke, hızla yıkıma sürüklenmekte olan Avusturya-Macaristan imparatorluğu'dur; romanın kişileri ise -değişik oranlarda ve biçimlerle- bu yıkımı hazırlayanlardır.

Ancak Musil, her evrensel sanatçı gibi bu yıkımı ait olduğu ortamdan soyutlayarak *kavramsallaştırmış*, böylece *bütün yıkımların simgesine* dönüştürmüştür.

Avusturya edebiyatının çağımız dünya edebiyatına armağan ettiği en büyük yazarlardan biri olan Robert Musil, bu romanı üzerinde neredeyse bütün yaşamı boyunca çalışmıştır. Bu yoğun çalışmasını Nazilerden kaçarak sığındığı İsviçre'de de sürdüren Musil, sürgün ve savaş yıllarından kaynaklanan acımasız geçim koşullarını biraz olsun hafifletmesini sağlayacak başkaca önerileri "Niteliksiz Adam" uğruna hep geri çevirmiş ve 1942 Nisanı'nda, henüz 61 yaşındayken, İsviçre'nin Cenevre kentinde neredeyse açlıktan ölmüştür.

Yazarı, çağını ve *Niteliksiz Adam*'ı tanıtmak için kendim uzun bir önsöz hazırlamak yerine, Ernst Fischer tarafından kaleme alınan ve Musil konusunda hâlâ en önemli kaynaklardan biri sayılan bir denemeyi çevirip romanın başına koymayı yeğledim.

Ahmet Cemal

ROBERT MUSİL

Robert Musil'e yazdığı bir mektupta Thomas Mann, şöyle demişti: "Ölümsüzlüğünden sizinki kadar emin olduğum bir başka yaşayan Alman yazarı yok!" Ne yazık ki ölümsüzlük, borç karşılığı gösterilebilecek bir ipotek değildir ve karın doyurmaya da yaramaz. Avusturyalı romancıların en büyüğü, 1942'de sığınmacılığın yoksulluğu içersinde öldü; geride kalan belgeleri arasında şu not bulundu: "Artık devam edemem! Kendim üzerine yazıyorum, ve yazar olduğumdan bu yana bu, ilk kez oluyor. Söylemek istediklerim, başlıkta. Ve son derece ciddi... Enflasyondan önce, bana sade koşullarda ulusuma bir yazar olarak hizmet etmemi sağlayan bir mal varlığına sahiptim. Çünkü bu ulus, sözünü ettiğim olanağı bana kitaplarımı satın alarak sağlamıyordu. Kitaplarımı okumuyordu. Ancak kitaplarımı okuyan birkaç bin ya da on bin kişi vardı, ve bana bugünkü ünümü getiren eleştirmenler ve amatörler de onların arasındaydı. Şu tuhaf ün! Güçlü, ama yüksek sesli değil. Çoğu kez üzerinde düşünmeye zorlandım: Bu ün, bir görünümün varolmasıyla varolmaması konusunda düşünülebilecek en çelişkili örnek..." Ve ikinci bir not: "yaşamım, ...her gün kopabilecek bir pamuk ipliğine bağlı ve son yıllarda, *Niteliksiz Adam* üzerinde çalışırken, insanın can düşmanı için bile istemeyeceği epey zamanlarım oldu." Ve isviçre'deki acı sürgünden, bir vatansızın örümcek ağı kadar zayıf yaşamından önce, onu umursamayan bir vatanda yazdıkları: "Gerçekte ise, daha *Niteliksiz Adam* \ yazmaya başladığımdan bu yana o kadar yoksulum ve yaradılışım nedeniyle her türlü para kazanabilme olanağından öylesine yoksunum ki, yalnızca kitaplarımın geliriyle, daha doğru söylemek gerekirse, yayıncımın belki de böyle bir gelirin gerçekleşebileceği umuduyla bana verdiği avanslarla yaşıyorum."

6 Kasım 1880'de Avusturya'nın bir taşra kenti olan Klagenfurt'da doğan Robert Musil, 15 Nisan 1942'de Cenevre'de öldü. Avusturya-Macaristan ordusunun bu genç subayı, öncele-ri makine mühendisliği ve felsefe öğrenimi gördü. Mühendis oldu, "Musil Renkli Çarkı"nı icat etti, başlangıçta edebiyatta değil, ama iş yaşamında kök saldı. İmparatorluğun yıkılmasının ardından, 1920'den 1922'ye kadar Avusturya Federal Ordu İşleri Bakanlığında uzman danışman olarak çalıştı. Daha sonra Berlin'e gitti ve, hiç tereddüt etmeksizin, yazar oldu. İlk romanı için bul-duğu konuyu bir arkadaşına bırakmak istedi. Arkadaşı konuya el atmayınca, mühendis Robert Musil sonunda bütün cesaretini toplayıp edebiyata bir kaçamak yaptı.

"Öğrenci Törleß'in Karmaşaları"

Musil 1906'da, yirmi altı yaşındayken ilk romanı *Öğrenci Törleß'in Karmaşaları*'nı (*Die Verwirrungen des Zöglings Törleß)* yayınladı. Bu roman, bir eğitim kurumunda cinsellikten, ruhsal konum-dan, yalnızlıktan ve aşağılanmadan kaynaklanan sorunların altında ezilen bir gencin özlü ve büyük bir disipline bağlı ka-lınarak anlatılmış öykiisüydü. Eğitim kurumlarındaki tedirgin edici atmosfer ve yeniyetmelerden oluşma bir topluluk içersin-deki taşkınlıklar üzerine bu türden anlatılar, daha önce de vardı - ama Musil'in romanı, ötekilerle karşılaştırılamayacak kadar derinliklidir. Burada burjuva uygarlığının kabuğunun geçici olarak örtebildiği, çok tartışma götürür ve barbarca bir yeraltı dünyası, artık sağlam olmayan bir düzenin aralıklarından sızan vahşet, insanlığı paramparça edecek bir çağın hazırlıkları gözler önüne serilir.

Soylu eğitim kurumunda Törleß, Reiting ve Beineberg adlı öğrencilerden başka kimsenin bilmediği, gizli bir oda vardır. "Duvarlar boydan boya Reiting'in ve Beineberg'in zemin kat odalarından birinden çalmış oldukları, kan kırmızısı bir bayrak kumaşıyla kaplıydı, ve yer, ikiye katlanmış, kalın bir yünlü batta-niyeyle örtülüydü... Duvarda, kapının yanında dolu bir revolver asılıydı..." Bu odada korkunç şeyler olur. Öğrencilerden Basini adlı, kız gibi güzel ve karakteri belirsiz bir çocuk, hırsızlık yapar-ken Reiting ve Beineberg tarafından yakalanır.

Reiting, soğukkanlı bir tirandır; "insanları birbirlerine karşı kışkırtmaktan, birini ötekinin yardımıyla alaşağı etmekten ve arkalarında karşı koymaya çalışan bir nefretin varlığını hissettiği, zorlama iyi davranışların ve yüze gülmelerin tadını çıkartmaktan daha büyük bir zevki yoktu... Çevresindekiler günden güne de-ğişirdi, ama çoğunluk hep onun yanındaydı. Onun yeteneği buy-du." Reiting'in hasmı ve sonraki müttefiki Beineberg ise daha karmaşık bir tiptir; acımasızlığı, insanları sonuna kadar aşağılama tutkusu, kaynağını bir usdışılık felsefesinde, aklı ve insanlığı öldüren bir mistisizmde bulur. Her ikisinin kimliklerinde onyıl-lar sonra faşizmi kendilerine uygun sistem olarak yaratan tipler büyük bir sezgi gücüyle işlenmiştir. Savaş sonrası güncelerinde Musil, geçmişe bakarak şu saptamada bulunmuştur: "Reiting, Beineberg: Bugünkü diktatörlerin tohumları." Onları 1906'nın doyuma ulaşmış burjuva dünyasında "tipik" diye tanımlamak, edebiyat alanında olağanüstü bir edimdi. Reiting ile Beineberg, Basini'yi köleleri yapmaya, üzerinde korkunç bir iktidar uygu-lamaya, cinsel bağlamda kötüye kullanmaya, her türlü insanlık onurundan yoksun kılmaya ve ona kötü davranmaya koyulurlar. Onu yerde sürünüp şöyle demeye zorlarlar: "Ben, bir hayva-nım, hırsız bir hayvanım, sizin hırsız ve aşağılık hayvanınızım!" Görünüşte henüz ayakta duran bir uygarlığın içersinde toplama kamplarının dehşeti, insanı bütünüyle yıkıma sürükleyen bir iktidardan alınan sapık zevk kendini belli eder.

Törleß, bu karanlık olayların içine çekilir. Sarsıcı nitelikteki bu tikel olayın kendinin çok ötesine atıfta bulunduğunu, önüne bir dünyanın yıkılışının gölgesinin düştüğünü hisseder. Böyle bir oda olabiliyorsa, o zaman her şey olabilir demektir... "O zaman bugüne kadar tanıdığı tek dünyadan, aydınlık ve günlük dünya-dan bir başkasına, karanlık, köpüren, tutkularla dolu, çıplak ve yıkıcı bir dünyaya bir kapı da açılıyor olabilirdi. Yaşamları cam-dan ve demirden, saydam ve sağlam bir yapının içindeymişçesi-ne, büro ile aile arasında düzenli biçimde akan insanlar ile, öte-kiler, yani uçuruma itilmiş, kanlı, türlü taşkınlıklarla kirlenmiş, karışık geçitlerde çığlıklar atarak dolanıp duran insanlar arasında

yalnızca bir geçiş noktası değil, fakat bunların sınırlarının gizlice ve her an aşılabilir yakınlıkta birbirine değmesi gibi bir durum da olabilirdi..." Ve sonra, Törleß için şöyle denir: "O zamanlar Törleß, unutulmuş bir ortaçağ gibi sınıfların sıcak ve aydınlık yaşamından uzakta, Beineberg ve Reiting'in üzerlerinde bulunan odadan çok korkardı; çünkü bu odada bulunan insanlar ansızın çok farklı bir yaşama ait karanlık, kana susamış kişilere dönüşmüş gibi olurlardı. O zamanlar bu Törleß için, sanki çevresi yüz yıllık bir uykudan uyanmış, farklı gözlere görünüyormuş gibi bir dönüşüm, bir sıçramaydı..."

Öğrenci Törleß tipinde, düzeni dışa karşı hâlâ çok iyi işler gözükse bile, artık çökmekte olan burjuva dünyasının ikinci bir temel sorunu netleştirilir: Bu sorun, gittikçe artmakta olan bireysel yalnızlıktır. Törleß, bir konuşmanın ortasında pencereden dışardaki karanlığa bakar: "Sonra o yalnız bırakılmışlık ve terkedilmişlik duygusu yine benliğini kaplamıştı... Şöyle hissediyordu: Burada bana henüz çok ağır gelen bir şey var, ve düşünceleri yine bu şeyin içinde, ama yalnızca arka planda ve pusuda yatan bir başka şeye, yalnızlığa doğru kaçıyordu... O zaman dünya, gözüne boş, karanlık bir ev gibi gözüküyordu ve içinde sanki her odayı arayacakmışçasına bir ürperti beliriyordu - köşelerinde nelerin gizli olduğu bilinmeyen, karanlık odalardı bunlar..." "arkadaşlarınınkinden daha gizli, daha güçlü ve daha koyu renkli" bir tür şehvet eğilimiyle, yalnızlığı "bir kadın olarak duyumsuyordu, fakat bu kadının soluğu onun göğsünde yalnızca bir boğulma, yüzü bütün insan yüzlerini unutturan bir anafor ve ellerinin hareketleri de Törleß'in bedeninden geçen ürperti dalgalarıydı..." Burada Musil'in betimlediği, yalnızca ergenliğin o boğucu yaşantısı olmanın çok ötesindedir: Saygı aşılayan cepheleriyle ve pis gizli bölmeleriyle içinde yaşanılan dünya, arkasında bir cehennemin yattığı bu ahlâka dönüşmüş yalanlar bütünü, artık korkutucu olmuştur. Kendini günlük gerçeklik diye dört bir yana ilân eden, artık göstermeye çalıştığı kadar gerçek olmayıp, içinde farklı, uçurumdan farksız, derin bir karmaşaya sürükleyen bir başka gerçekliği gizlemektedir. Duygu ve gerçeklik, Ben ve dış dünya artık bir uyum oluşturmaktan uzaktır; gerçek düzen, birey ile toplumun oluşturduğu bütünlük yitirilmiştir.

Törleß, insanın yabancılaşmasını ne olduğunu bilmeden yaşar: "Olaylarla kendi Ben'i, dahası kendi duyguları ile iç dünyanın en derin noktasında yatan, anlaşılmak tutkusuyla yanıp tutuşan herhangi bir Ben arasında hep bir duvar vardı, bu duvar o yaklaştıkça tutkusunun önünde bir ufuk gibi geriye çekiliyordu." ..."Törleß, kendini iki dünya arasında, evinden alışkın olduğu üzere, her şeyin düzenli ve mantıklı işlediği, sağlam bir burjuva dünyası ile, serüveni andıran, kapkaranlık, gizlerle, kanla ve beklenmedik sürprizlerle dolu bir dünya arasında bir anlamda parçalanmış gibi hissediyordu." Törleß, matematikte, "sanal sayılar" dünyasında buna benzer bir durum keşfettiğini düşünür, ve Beineberg'de bu sorun için anlayış arar: "Böyle bir hesap işleminde başlangıçta metreleri, ağırlıkları veya somut bir başka şeyi gösterebilen ve en azından gerçek sayılar niteliğini taşıyan sağlam sayılar vardır. İşlemin sonundaki sayılar da böyledir. Ama bunları birbirine aslında var olmayan bir şey bağlar. Böylesi, yalnızca ilk ve son ayakları bulunan, ama yine de insanın üstünden sanki yapı bütünüyle tamammış gibi geçtiği bir köprüye benzemiyor mu...?" Beineberg, onunla ve her şeyin doğal olması isteğiyle alay eder; Beineberg'e göre insan, doğaüstünün, usdışının bilincinde olmalıdır - aslında böylece demek istediği, o zamandan beri belki yüz kez duymuş olduğumuz bir şeyden başkası değildir; modern bilim, doğa yasalarını, nedensellik ilişkisini vb. çürütmüştür ve akıl, anlaşılmaz olanın, Tanrının gerek atomlar, gerekse sanal sayılar dünyasındaki egemenliği karşısında teslim olmak zorundadır. Törleß, buna hazır değildir: "Eğer matematik bana acı çektiriyorsa, ben bunun arkasında sana göre çok daha farklı bir şey arıyorum, doğaüstü olanı değil, özellikle doğal olanı arıyorum - anlıyor musun?..."

Musil için usdışılığın yadsınması, gerçekliği tedirgin edici ve maskeli diye algılamasına ve bu gerçekliğin arkasında henüz biçimlendirilmemiş bir olasılıklar dağarcığının varlığını sezmesine karşın, son derece belirleyici bir özelliktir: Karanlığa eğilim göstermesine karşın, akıldan vazgeçmez, "sanal sayılar"ı da doğal olanın alanına sokmaya çalışır. Öğrenci Törleß, olasılığın sezgiden, duygudan, özlemden, vizyondan, sarsıntılardan ve ütopyadan yansıyan belirsiz, herhangi bir biçimde somutlaşma-

mış sonsuzluğu ile, hep parçalar halinde kaldığı için ancak düş kırıklığına yol açan eylem ve gerçeklik arasındaki yaşanmış çelişkiyi çözmek amacıyla ciddi çaba harcar. "Sanki insanın etrafına görünmeyen bir sınır çekilmiş. Bu sınırın ötesinde hazırlananlar ve uzaktan yaklaşanlar, sisli bir deniz gibi hep değişen, koskoca görüntülerle dolu; insana yaklaşan, eyleme dönüşen, yaşamına çarpan, insani boyutlar ve çizgiler taşıyan, saydam ve küçük bir şey. Ve insanın sürdürdüğü yaşam ile, duyumsadığı, sezdiği, uzaktan gördüğü yaşam arasında o görünmeyen sınır, sanki dar bir kapı gibi; olup bitenlerin görüntüleri insana ulaşabilmek için buradan sıkışarak geçmek zorunda." Burada edebi ve kesinlikten uzak bir dille anlatılan, artık bireyci olmuş bir dünyada insanoğlunun tek başına kalışı ve parçalanışıdır - ama aynı zamanda da insanlığın eserlerinin her zaman yine insanlığın düşlerinin küçük bir kesri olduğu gerçeğidir. Musil'in ilk romanından, onun yaratısının bütününün leitmotiflerini algılayabilmek olasıdır: Burjuva dünyasının çöküşü ve yozlaşması, artık düzen olmaktan çıkmış bir düzen ve onun kabuklarını kırıp dışarı çıkan acımasızlık ve barbarlık, duygu ile eylem arasındaki uçurum, kurumuş bir toplumda insanın yalnızlığı, kırılganlaşmış gerçeklik, bir başka konuma, yaşamda yeni bir bütünlüğe ve içeriğe duyulan özlem.

Deneyler

Musil, bu ilk romandan sonra yıllarca iki uzun öykü üzerinde çalıştı ve bunları 1911 yılında *Birleşmeler* adı altında *(Die Vereinigungen)* yayınladı. Bu öyküler, ayrıntılardaki onca güzelliğe karşın, edebiyat bağlamında başarısız deneylerdir. Musil, burjuva dünyasının yalancılığına karşı muhalefetten kaynaklanma (ve Frank Wedekind'inkini ya da genç Kari Kraus'unkini çağrıştıran) bir coşkuyla temayı ayağına dolamış, itici olanı abartmıştır, (ilk öyküde cinsel sadakatsizlik, büyük bir aşkın bitişi olarak değil, fakat onun asıl onaylanışı, bir duygunun yüceliğini ölçmek amacıyla en aşağılık gerçekliğe iniş diye yorumlanır. İkinci öyküde ise aşkın yalnızlığı duygusu, başka deyişle bir Tanrının ya da bir hayvanın dışında hiçbir öteki'ni çekemeyen, olağanüstü güçlü bir duygu abartıya götürülür.) Ayrıca bu öykülere o kadar şey doldurulmuş ve yüklenmiştir ki, bunca yükün altında öyküler ancak güçlükle ilerler. Bunu Musil de biliyordu; ilk öyküsü için güncesine şu notu düşer: "Güzel bölümler, ama fazla deneme niteliğinde, birbirine dikilmiş gözlemler, bir tema bahanesiyle yapılan entelektüel gevezelikler. Maneviyatım çok bozuldu. Eve dönerken, metnin üzerinden son geçiş sırasında, imgelerin ağırlığı nedeniyle yorgunluğa yol açmamak için tek tek her sahnenin çekirdeğini oluşturan tuhaf entelektüel perspektifleri daha da keskin kılmaya, daha entelektüel olmaya karar verdim." Deney, elbet büyük bir yazarın çapında olmak üzere, yine de başarısızlığa uğramıştır.

Daha sonraki bir not: "Bir defada çok şey istiyorum! Bu büyük yanlışı ilk denemelerimden, *Birleşmeler'*den başlayarak neredeyse *Niteliksiz A/am*'a kadar yineledim. Bu yüzden ortaya tutuk bir şeyler çıktı. 'Törleß'te insanın ayıklama yapabilmesi gerektiğini henüz biliyordum. Şunu da eklemeliyim: Ve ne istediğimi bildiğim, çok ender oluyor..."

Alışılmadık üslupta bir dizi denemenin ardından, 1920 yılında *Hayalperestler (Die Schwärmer)* adlı oyun yayımlandı. Musil'in en acımasız eleştirmeninin, yani kendisinin daha sonraki saptanmasıyla bu eser, "dramatik iskeletten yoksun, tinsel malzemeden oluşma bir sis"ti.

1924'te *Uç Kadın (Drei Frauen)* başlığıyla yayımlanan öyküler de, kısmen hâlâ çok tartışma götürür niteliktedir. "Grigia" ve "Portekizli Kadın" ("Portugiesin") adlı öykülerde olay örgüsü, atmosfer ve lirizm yüzünden bulanıklaşır; özellikle "Grigia"da kendini belli eden güce ve zarafete karşın okur, kendini doyuma ulaşamamış hisseder. Buna karşılık hem yalın, hem de zengin olan "Tonka," son derece belirgin kenar çizgileriyle, derin bir arka plandan öne çıkışıyla çok güzeldir. Genç bir soylu erkek ile halktan bir kız - Avusturya edebiyatında hep yinelenen bir tema, bu öyküde aşırı duygusallığın lavanta kokularını taşımaksızın, katı ve acımasızca, belki de toplumsal öğeye aşırı tasarruftan yana bir tutumla değinilerek anlatılmıştır.

Bütün hazırlıkların ardından *Niteliksiz Adam* adlı büyük roman üzerindeki çalışmalar başlar.

Büyüklük İlkesi

Musil, yazmayı kendisi için başka hemen hiçbir yazarın yapmadığı kadar güçleştirmiştir. Musil'in iç dünyasında büyüklüğe yönelik tutkulu bir irade -ve buna kopmaz bir biçimde bağlı olarak da acımasız bir özeleştiri vardı. Yoğun yazabiliyor, yaratıcılığında edebiyatın bütün zenginliğini kullanabiliyordu- ve yine de bundan fazlasını, neredeyse olanaksızı istiyordu. Bilim ve felsefe alanlarında kapsamlı bir eğitim almış (kendisi, bunu "çok yönlü bilgisizlik" diye adlandırıyordu), matematik, ruhbilim ve felsefeyi iyice hazmetmiş olan Musil, yirminci yüzyılda artık erişilmesi olanaksız bir bütünlüğü, bir Goethe'nin bütünlüğünü amaçlıyordu. Kendisine: "Ona göre yazar kimdir?" diye soruyor ve şu yanıtı veriyordu: "Kesinlikle sezgiyle yaratan kişi değil... zamanın bilgisiyle ve o zamanın yararları doğrultusunda yaratan kişi. Sadece tempo açısından zamandan daha hızlıdır, zamanın o kadar ilersindedir ki, kendini onunla bir karşıtlık içersinde duyumsar. Zamanın iyi Egosudur, zamanın zamana karşı çalışan avukatıdır..." Büyük romanı üzerinde çalışırken şöyle bir not düşer: "Kitaptaki öğretici öğeyi güçlendirmek, ortaya pratik bir formül koymak gerekiyor...!" Zamanı yalnızca betimlemekle kalmayıp, ona rehberlik de edebilmek, yalnızca: *İşte, böyle!* Demekle yetinmeyip: *Böyle olmalı!* da diyebilmek; bu, Musil'in hem düşü, hem de çektiği acının kaynağıydı. "Görev, şu: Hep yeni çözümler, bağlamlar, konumlar, değişkeler bulmak, ortaya olayların akışına ilişkin prototipler, insanın nasıl insan olabileceğini gösteren çekici örnekler koymak, iç insanı *keşfetmek...:"* Ve Oskar Maurus Fontana ile bir söyleşisinden: "Ben, tinsel yoldan dünyanın üstesinden gelinmesine katkılar sağlamak istiyorum. Roman aracılığıyla da. Bu nedenle, estetik niteliklerimden çok irademi göz önünde tutarsa, okura çok şükran duyarım. Üslup, benim için bir düşüncenin tam olarak işlenişidir..." Ve devam eder: "Edebiyatın görevi, olanı değil, fakat olması gerekeni anlatmaktır. Başka deyişle: Edebiyat, ortaya anlam imgeleri koyar. Anlamlandırma demektir. Yaşamın yorumlanmasıdır. Gerçek, edebiyat için malzemedir. (Ancak: Edebiyat örnekler de verir. Ve kısmi önerilerde de bulunur.)" Musil, izlemek istediği ilkeyi "kahramanca bir ilke," diye adlandırıyordu. "Bir Prometheus ilkesi, ruhun savaşma güçlerini gereksiz olandan ayırıp asıl önem taşıyanın hizmetine veren bir ilke. Bana göre ilerletici, klasik bir ilke. Bu, *büyüklük ilkesi'du."*

Bu ilkeye (yoksulluk içersinde yaşama tehlikesini de göze alarak) sadık kalan Musil, hep asıl önemli olanı anlatma uğruna çaba harcadı. Asıl önem taşıyan, karakteristik ve tipik olan, hem *sıradan,* hem de *sıradışı* olaylar aracılığıyla sergilenebilir. Balzac, Stendhal ve Dostoyevski sıradışına, Dickens, Flaubert ve Tolstoy ise sıradan olaya öncelik tanımışlardır. Dünya edebiyatının büyük romanları bu iki yöntemden kaynaklanmıştır. Bu yöntemlerden hiçbiri ötekini dışlamaz. Thomas Mann, *Buddenbrook Ailesi'*nde sıradanı, *Dr. Faustus'd-à* ise sıradışını tema olarak seçmiştir. Musil, çoğunlukla sıradışı olaya yönelimliydi. Bunun sağlam nedenleri vardı. Onun betimlemeye karar verdiği dünya, burjuvanın çökmekte olan dünyasıydı. İşçi sınıfını tanımaması (tıpkı Thomas Mann'da da olduğu gibi), Musil'in yetersizliğiydi, ama burjuva sınıfını ve sorunlarını en gizli noktalarına kadar tanıyordu. Bu dünyada artık hiçbir şey yolunda gitmiyordu, "çıldırmış" bir dünyaydı; dıştan bakıldığında henüz işler gibi gözükenin arkasındaki çılgınlığın bilincine vardırabilmek için genel durumu hastalıklı örnekler aracılığıyla sergilemek, son derece amaca uygundu. Musil, daha gençlik yıllarında çevresinin görünüşte onca dürüst ve saygın burjuvalarına ilişkin olarak şu notu düşmüştü: "Sizler, gerçekten zararsız karışımlarsınız, ama içinizin derinliklerinde sinirler barut pamuğundan yapılma. Kabuk bir kırılmayagörsün! Fakat bu, yalnızca bir çılgınlık anında gerçekleşebilir." Ve böylece Musil, "sinirleri barut pamuğundan yapılma" tipleri seçti, onları "kendilerinden geçene" kadar kızıştırdı, ve bu "kendinden geçmişlik" konumunda, bu patlamada burjuva çağını en derinde yatan özüyle sergiledi.

Musil, *bireyciliği,* yani toplumsallaşmaya eğilim gösteren bir dünyada insanın toplumsallaşmadan uzaklaşmasını artık çağdaş olmayan bir yaşama biçimi sayıyordu. Ona göre insanın bireyci bir tutumla Ben'e indirgenmesi sonucu kişilik yozlaşmaktadır. Zorunluluğun buyruğu ve özlem, bu konumdan çıkış yapılmasını zorlamaktadır. Henüz eskimiş düşüncelere sarılmayı sürdüren çağdaşlarının bunun bilincine bir şokla varmalarını sağlamak için

Musil, birey ve toplum bağlamının denge açısından bozukluğunun bir iç denge bozukluğu olarak etkinleştiği sivri tiplere, insanın kendi ruhunun saklanabileceği bütün köşelerinden kovulduğu, uç noktadaki konumlara gereksinim duymaktaydı. Tiplere ve konumlara ilişkin bu türden bir uç noktalara sürükleme çabası, çok büyük bir katılıp kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır (ve Musil, bazı eserlerinde bu tehlikeden kaçamamıştır, ayrıca *dışavurumculuk* da neredeyse savunmasız bir biçimde bu tehlikenin kucağına düşmüştü). Büyük romanı *Niteliksiz Adam*'da ise Musil, dengeyi kuracak öğeyi, *mizah* öğesini bulmuştur. Romanın ilk iki yüz sayfasına ait on el yazısı sayfa üzerinde çalışırken, şu saptamayı yapmıştır: "Bana uygun yazma biçiminin mizah olduğuna ilişkin, çok önemli bir saptama. Bu, aşırı büyüklükte örnekleri betimleme idealinden kopmayla eşanlamlı..." Bu mizah yöntemi, yalnızca bir toplumu eleştiren, dahası, herhangi bir sağlam çıkış noktası olmaksızın, o toplumu menteşelerinden çıkartmaya yarayacak "Arşimed Noktası"nı bulmaksızın yadsıyan yazara uygun düşmekle kalmayıp, özellikle Avusturya'nın konumundan da kaynaklanmıştır. Ve Musil, bütünüyle Avusturyalı bir yazardı.

Hayaletten Farksız Olan Habsburg Devleti

Çökmekte olan, ölümün soluğunu yüzünde hisseden, her konuda karar vermekten kaçınan monarşi, Musil'e göre anıtlarından yazarın röntgen gözlerinin daha şimdiden yıkıntıları algıladığı bir dünyanın simgesiydi. "Avusturya denen bu ucube," diye not eder, "*modern dünyanın özel birçok açık ve seçik bir uygulamasından* başka bir şey değil." Gelgelelim Avusturya denen bu ucube, çürüyüşünün şıklığıyla, ölüm sezgisiyle yaşama isteği arasındaki darmadağınık tutumuyla, onca neşeli gülümsemeyi bilen, ama ölüme yargılı veremli ifadesiyle aynı zamanda *özel bir uygulamaydı.* "Avusturyalı olan çehre gülümsüyordu, çünkü artık yüzünde hiç adale kalmamıştı. Viyana atmosferinin bu sayede soylu, ölçülü, kuşkucu vb. denebilecek bir şeyler kazandığı da yadsınamaz. Ama bunların bedeli çok pahalı ödenmişti." Bu, mizah yapmak için insanı kışkırtan bir durumdu; Musil'in imparatorluk ve krallık monarşisine taktığı adla İmpkralya* üzerine anlattıkları, eşine ender rastlanır bir ustalığın ürünüdür. Daha 1919 yılında Musil, bir denemede şunları yazmıştır: "Kapalı gözleriyle halklarının nöbetini tutan bu uykulu devlet, gerçek anlamda sertlik ve zorbalık rejimi bunalımları da geçirmekteydi; ipin ucunu her kaçırışında ve hiçbir çare bulamayışında durum böyle oluyordu. O zaman devlet, polis önlemleriyle, savcılıkla ve mutlakıyetçi düzenlemelerle işe karışıyor, ama hemen biraz sonra karşılaştığı büyük direnişten korkup geriye çekiliyor ve kendi organlarını yadsıyordu... bu devletin ruhu, iradedışı bir mutlakıyetçilik diye adlandırılabilir; çünkü bu devlet, nasıl yapılacağını bilseydi, aslında demokratik davranmayı isterdi. Ama kimdi bu devlet? Ona kendi içersinde dokusunu kanının gücüyle hep tazeleyebileceği bir iskelet sağlayabilecek, bir bütün oluşturan bir ulusun ya da gönüllü bir araya gelmiş uluslar topluluğunun taşıyıcılığından yoksundu, sivil toplumda oluşabilecek ve, herhangi bir sorun bağlamında belli bir güç kazandığında devlete girebilecek herhangi bir ruhtan beslenmiyordu; memur kitlesinin yeteneğine ve bazı başarılı işlere karşın, aslında bu devletin beyni yoktu, çünkü merkezi irade ve düşünce oluşumu eksikti. Anonim bir yönetim organizmasıydı; aslında bir hayaletti, yasal etkilerin eksikliği yüzünden yasal olmayan etkilerin egemenliği altına girmiş, maddeden yoksun bir biçimdi..."

Ve sonra, *Niteliksiz Adam*'da, sevgi ile nefret, sevecenlik ile öfke, zarafet ile kin arasında, boşlukta yüzen o usta işi kara mizah! "Oralarda buzullar ve deniz, dağlık araziler ve Bohemya'nın buğday tarlaları vardı, Adriyatik kıyılarının ağustosböceklerinin tedirgin sesleriyle dolu geceleri ve bacalardan dumanların yukarı katlanmış burun deliklerinden çıkarcasına yükseldiği Slav köyleri vardı ve köyler, sanki yeryüzü çocuğunu aralarında ısıtmak için dudaklarını açmışçasına, küçük tepelerin arasına sinmişti.

* Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Avusturya İmparatorluğu ile Macaristan Krallığı'ndan oluşan bir monarşi niteliğini taşıdığından, resmi adında "Kaiserlich und Königlich" (kısaltılmışı: K.u.K.) sıfatlarını taşıyordu. Musil, *Niteliksiz Adam* romanında bu imparatorluk için sıfatların baş harflerinden bir mizah öğesi olarak "Kakanien" adını türetmiştir. Ben, aynı adı Türkçeye çevirirken, aynı sıfatların Türkçelerinden yararlanarak "İmpkralya" adını kullandım. (Ç.N.)

Bu yollardan elbet otomobiller de geçerdi; ama çok fazla değildi bu otomobiller! Havaların fethi için burada da hazırlıklar yapılıyordu; ama çok yoğun olmamak kaydıyla. Arada sırada Güney Amerika'ya veya Doğu Asya'ya bir gemi kaldırılıyordu; ama bu çok sık olmuyordu..."

İmpkralya, "anayasasına göre liberaldi, ama klerikal yönetilmekteydi. Klerikal yönetilmekteydi ama, özgür düşünceli yaşanmaktaydı. Yasanın önünde bütün vatandaşlar eşitti, ama zaten herkes de vatandaş sayılmıyordu...

Bu ülkede -kimi zaman tutkunun ve onun sonuçlarının en yüksek derecelerine varana değin- hep düşünüldüğünden farklı davranılıyor ya da davranıldığından farklı düşünülüyordu...

... Bu devlet, artık yalnızca kendi kendisine ayak uyduruyordu, insan bu devlette olumsuz özgürdü, hep kendi varoluşunun yetersiz nedenlerinin duygusu içersindeydi ve çevresi, olmamışın ya da tersine, olmamış kılınabilecek bir olmuşun büyük imgelemi tarafından, sanki insanlığın geldiği okyanusların soluğuyla okşanırmışçasına sarılıydı.

Başka yerlerdeki insanlar olanın bir mucize olduğuna inanırlarken, oradakiler yalnızca: Oldu, derlerdi; bu, kendine özgü, başka hiçbir yerde Almancada olsun, bir başka dilde olsun geçmeyen bir sözcüktü ve bu sözcüğün soluğu içersinde olgular ve yazgının darbeleri, kuş tüyü veya düşünceler kadar hafiflerdi...

İmpkralya, her türlü Ya O - Ya da Bu'ya karşı büyük tarihsel deneyimlerden kaynaklanma bir kuşkuyla doluydu ve hep dünyada kendisini sonunda uçuruma sürükleyenlerden çok daha fazla sayıda karşıtlıkların bulunduğu sezgisi içersindeydi. Bu imparatorluğun yönetim ilkesi Hem O-hem de Bu'ydu, veya daha iyisi, bilgece bir ılımlılıkla, Ne O - Ne de Bu'ydu..."

Musil'in Habsburg Monarşisine uyguladığı melankolik-mizahi çözümlemenin belirleyici eksikliği, yalnızca edilginlik öğesinin, "sürüklenip gitme"nin, "ses çıkartmama"nın, düşüncesizliğin ve eylemsizliğin vurgulanması, buna karşılık etkin toplumsal güçlerin, bir yanda Avusturya'ya özgü karmakarışık uygulamasıyla emperyalizmin (Aehrenthal, Conrad von Hötzendorf, Franz Ferdinand), öte yanda da iç çelişkileriyle birlikte işçi hareketinin neredeyse gölge olarak bile varlık kazanamasıdır. Bazı bakımlardan Musil'e yakın olan Marcel Proust, büyük romanlarında *décadence*'in, toplumsal çürümenin çeşitli konumlarını *somut* bir olayın, Dreyfus Davası'nın çevresinde öbeklendirmiştir; Avusturyalı romancı ise bir *simgesel* eylemi, yani "Paralel-Eylem"i kurgulamış ve bütün olayları bu kurguya yerleştirmiştir. Bu buluş düşünce bağlamında ne denli zengin ve önemli olursa olsun, yoğunlaştırılmış gerçekliğin gücüne sahip değildir; Musil'in kendisi de bunun bilincindeydi; zaman zaman kendisinde politik gerçekliğe ilişkin tam bir bilginin eksik olduğu saptamasını yapmıştır. Monarşinin bütünsel yapısının, yani yıkımı üreten moleküler sürecin tam olarak geçerlik kazanamamış olmasına karşın, Avusturya örneğinde parçalanmakta olan burjuva dünyasının genel sorunsalını sergilemek, tamamen doğru bir tutumdu.

Bazı gözlemciler Avusturya'daki gelişmenin kendine özgü yanını, şaşılacak bir biçimde yirminci yüzyılda da etkin olan ortaçağı, antika]aşmış ve sararıp solmuş olanı, aristokrat muhafazakârlığını ve küçük burjuva gericiliğini, tembel tembel ve gülümseyerek budalaca bir kargaşaya sürükleneni vurgulamışlar, ama bu arada özellikle bu ölüme yargılı, her yanı kırılıp dökülen, kendi bilinci karşısında bile onca tartışmalı Avusturya'da *genel* çöküşün bazı belirtilerinin başka yerlere oranla çok daha açık ve seçik ortaya çıktığını algılamamışlardır. Bu monarşi, her türlü kumaştan çıkarılma siyah-sarı ipliklerle örülü, alacalı, geniş bir çadırdır, içi her türlü dalavereyle ve şarlatanlıkla, şarap evi koşuşturmaları ve cenaze görkemleriyle, vals müziği ve Radetzky Marşı'yla, Makart'm buketleriyle ve dolu dizgin şenliklerle, *Şen* DUHA vc halklar kargaşasıyla doludur - ve ansızın bu zayıf kılıftan, deliklerden ve çatlaklardan içeriye soğuk bir rüzgâr, ölüm korkusu ve terkedilmişlik eser. Her gün hâlâ var olduğuna kendisi de hayret eden, kendi gerçekliğine güvenmeyen, kendi kendisinin bir hayaleti olarak gerçek dışına kulak kabartan bu devlette, sağlam olmayan temelleri, sağlam ilkeleri olanaksız kılan hiçbir ilkenin ayakta kalamadığı, yalnızca geçici olanın süreklilik taşıyabildiği bu devlette en uç noktada ve kuşkucu bir *bireycilik* oluşur. Bir toplumsal dayanışmanın, merkezkaç güçleri bağlayabilecek bir odak noktasının eksikliği karşısında birey, kendi içine çekilir

ve görünüşte onca insanların birlikteliğinin sevildiği, her şeyin hafife alındığı Avusturya'da bireysel yalnızlık, gittikçe büyür. Yalnızca kendi üzerinde odaklaşan Ben, ruhbilim bağlamında kendi kendini yansıtma, dış dünyadan kuşku duyan, o dünyanın yasal bağlarını yadsıyan, kendini odak noktası diye yaşayan kişilik, Avusturya'ya has bir özellik olup çıkar.

İş genelden özeli türetmeye, tinsel edimlerin kendine özgülüğünün izini toplumsal koşulları içersinde sürmeye geldiğinde, ne denli dikkatli ve titiz davranılması gerektiğinin tümüyle bilincindeyim - ama Ernst Mach'ın felsefesinin, yani nesnel dış dünyanın bir öznel duyumlar demeti içersinde silikleşmesinin, ekonominin yasalarım psikolojik öğeyle sulandırma eğilimindeki "marjinal fayda kuramı"nın, bilirîçaltına ilişkin keşfiyle ve toplumsal öğeye değil, cinselliğe tanıdığı öncelikle rıihçözümlemenin, yalnızlığın en karanlık derinliklerinden yükselen korku ve çaresizlik çığlığıyla ve yeni, daha katı bir düzene yönelik arayışıyla Arnold Schönberg'in müziğinin, Franz Kafka'nın, insanın insanlıkla ilintisiz, anlaşılamaz ve anonim bir organizasyonla eşanlamlı bir dünyadaki sonsuz terkedilmişliğinin ifadesi olan yaratısının, değersiz olanla kavgası sırasında kendi kendisini yiyip bitiren Kari Kraus'un bireysel ve yalnız isyanının, hiçbir grubun, akımın kavga ittifakının içinde yer almayan Robert Musil'in vidaları gevşemiş bir dünyayı anlatmaya, o dünyanın bireyciliğin uçurumundaki çıkışsızlığını gözler önüne sermeye ve yeni düzene, insanların bir arada yaşamaları için yeni olanaklara giden yolu bulmaya yönelik, anlaşılamayan ve sapa kalan girişimi - bütün bunların Avusturya'da ortaya çıkmasına bir rastlantı gözüyle bakılamaz. Evet, bunların hepsi, bu tedirgin edici, aşırı, artık tekin olmayan, ölümün sezgisinin ürpertileriyle dalgalanan bir burjuva dünyasında, bastığı yerden artık emin olmaksızın yaşayan burjuva insanı bağlamında onca belirleyici olan bu durumun çıkış noktası, Avusturya'dır, ve böyle olunca da, bu "ucube" devleti modern dünyanın çok açık bir uygulaması sayan Musil'e hak vermek gerekmektedir.

Yozlaşmanın Sorunları

Ama bu, aynı zamanda bütünü açısından *Yozlaşma Sorunu* sayılan olgunun da çok açık bir uygulamasıdır. Yozlaşmanın, gerilemenin ve çöküşün öğelerinin Avusturya'da geçerlilik kazandığı ve bu ülkenin yirminci yüzyıldaki tinsel tutumunu çok yönlü etkilemiş olduğu, tartışılamaz. Musil de çoğu kez yozlaşmış bir yazar olduğu gibi toptan lânetleyici bir yargıyla sık sık gözden çıkarılmıştır ve çıkarılmaktadır. Kendisi bir defasında şu alaylı saptamayı yapmıştır: "Aradan (ilk romandan *Niteliksiz Adam*'a kadar, E.F.) geçen onca yıldan sonra Alman edebiyatından ancak şu karne ile mezun olabilirdim: Hal ve gidiş olağandışı; yetenek, taşkınlıklara kayma eğiliminde olmakla birlikte (bugün bile Avusturya'da, çok kullanılan bir ders kitabında hâlâ "sapkın" bir yazar diye gösterilmekteyim) kırılgan; abartılı bir başlangıcın ardından, özel şeyleri sevenlerden oluşma küçük bir çevrede ancak orta düzeyde bir ilgi uyandırabildi." Ve yoz, sapkın bir yazar olduğu yolundaki suçlama, o zamandan beri kesilmiş değil. Şimdi Musil'in eseri, gerçekten de *yozlaşmayı yansıtan büyük bir aynadır* - gelgelelim bu, salt yansıtmayla yetinen, güzelleştiren, çarpıtan bir ayna değil, fakat, tuhaf olmakla birlikte büyük bir ahlâkçının kendisi için bir bilgilenme ve ders alma aracı niteliğiyle tasarımladığı, tutkularla dalgalanan bir aynadır. Bizim yapmamız gereken ise, "yozlaşma" ve "yoz yazar" gibi basmakalıp kavramları daha dikkatle ele almayı ve her olayı dürüst bir tutumla incelemeyi öğrenmektir.

Çökmekte olan bir toplumda yaşayan yazar, bu çöküşü betimlemekten kendini alamaz. En kötüsü ise yazarın kendini ve okuru tedirgin edici olgular konusunda aldatmaya kalkışması, pisliği altınla kaplaması ve dünyanın çoktandır çığırından çıkmış olmasına karşın sanki bu dünyada her şey çok iyi gidiyormuş gibi yapmasıdır; boş sözler ve yalan, edebiyatın ölümcül günahıdır. En iyisi ise yazarın, Maksim Gorki gibi, kendini yükselmekte ve geleceği göstermekte olan sınıfla özdeşleştirmesi, can çekişen bir dünyada oluşmakta olan dünyayı da algılamayı ve onu biçimlemeyi başarmasıdır. Musil, Gorki'den çok etkilenmişti. Güncesinde şöyle yazar: "Daha önce birkaç kez yaşamımı

yazmayı düşünmüştüm, bugün, Gorki'nin özyaşamöyküsünün ikinci cildini de okuduktan sonra ise bunu yapmaya başlıyorum. Aslında özellikle şimdi bundan vazgeçmem gerekirdi, çünkü bu olağanüstü yaşamla karşılaştırıldığında benim yaşamım kayda değer hemen hiçbir şey içermiyor." Yalan söyleyen edebiyatçı ile, Gorki'nin olağanüstü yaşamı, toplumu çöküşü ve oluşuyla bir bütün olarak yansıtan yaratısı arasında ne yalan söyleyen, ne de Gorki'nin yolundan gitmeyi başarabilen yazarlardan oluşma, renkli bir yelpaze vardır.

Burjuvanın Aydınlanma Çağı'nın ve düşünce ile gerçeklik arasında oluşan, ama çok yüksek bir gerilimin sarsıntılarını yaşayan, kararlılıktan uzak, klasik nitelikte kısa bir denge döneminin ardından bölünme başladı. Bir yanda klasik dönemin işlemiş olduğu biçimlere sımsıkı sarılan ve artık vebaya yakalanmış olan ne varsa, hâlâ sağlıklı diye göklere çıkaran (Heinrich von Kleist'ın bu konum için bulduğu tüyler ürpertici simge: Guiskard can çekişmektedir, ama çadırın önündekilerden hiçbiri onun ölümünün kaçınılmaz olduğunu bilmemelidir) her türden taklitçiler vardır, öte yanda ise sürekli karakter değiştiren, iç çelişkilerle dolu isyan varlığını sürdürmektedir. Romantizm de böyle bir isyandı; taşıdığı bütünüyle gerici çizgilerin yanı sıra, romantizmin kapitalist burjuva dünyası karşısında kapıldığı hakiki dehşeti ve bu dünyaya başkaldırışını görmezlikten gelmek, yanlış olur. Unutulmamalıdır ki Fransız Aydınlanmasının büyük geleneğini sürdüren ve gerçek anlamda devrimci bir yazar olan Stendhal, "romantizm"i Devrim sonrasının sulugözlülüğüne karşı bir başkaldırma saydığı için kendini bir "romantik" diye adlandırmıştı. Bunun gibi, "l'art pour l'art," yani sanat, sanat içindir, güzellik, güzellik içindir anlayışı da, içinde yalnızca toplumdan acı duyarak geri çekilme, aristokrat bir tutumla tepeden bakma öğesini değil, fakat kapitalist edebiyat pazarı ve liberal burjuvazinin kendini beğenmiş sıradanlığı karşısında duyulan bir tiksintiyi de barındırmaktaydı. Bunun ardından natüralizmin isyanı, yani kapitalizmin dünyasındaki çirkinliklerin, başka deyişle artık doyuma ulaşmış, ahlâkçı basmakalıp söylemlerin suratına kenar mahallelerin pisliğini çarptığı, umarsız avluların, havalandırılmamış yatakların ve evliliklerin, karanlık meyhanelerin ve genelevlerin kokusunu, ter, içki ve kaba cinselliğin buharlarını yaydığı için konuşulması yasak olanın cesaretle açığa çıkarılması geldi. Ve sonuç olarak dışavurumculuk da, özü açısından burjuva dünyasının çirkinliğine karşı bir isyan, bir çığlık, korku patlaması, çaresizliğin öfkesi, bir başka duruma ilişkin bulanık bir vizyon, köklü değişime ve yenilemeye yönelik bir özlemdi. Bazı dışavurumcuların ve fütüristlerin, İtalya'da Marinetti'nin, Almanya'da Benn'in, Amerika'da Pound'un dışavurumculuğu ve fiitiirizmini bir gericilik dağarcığı olarak belirleyebilmek için faşist olduklarına dikkat çekilmiştir; burada anımsatılması gereken, Mayakovski, Becher, Toller, Aragon ve Eluard gibi başkalarının kendilerini işçi hareketiyle birleştirdikleri, dolayısıyla birbirine karşıt sonuçlara da ulaşılabileceğidir.

Bütün bu edebiyat akımlarında burjuva dünyasına yönelik isyana, yozlaşmanın önemli öğeleri de sinmişti, ama hepsinde aynı zamanda ilerlemeye zorlayıcı, avangard nitelikte bir tedirginlik de etkindi. Ve bütün bu akımların yanı sıra kendilerini bunların hiçbirine adamamış olan -yalnızca birkaç ad vermek gerekirse- Marcel Proust, Knut Hamsun, Frank Wedekind, Thomas Mann, Heinrich Mann, Bertolt Brecht, Robert Musil gibi büyük yazarlar vardı; içinden geldikleri ve hesaplaştıkları dünyanın yozlaşmasının bunları nasıl, ne denli güçlü ve derin etkilediği, bu yazarların panzehiri, yani yapıcı maddeyi ne ölçüde yaratıcı bir biçimde ürettikleri saptanmak istenirse eğer, o zaman her birini ve tek tek bütün eserlerini ayrıntılı bir çözümlemeden geçirmek gerekir. Böyle titiz araştırmalar sırasında genel ve yozlaşma kavramı bağlamında kurucu göstergeler keşfedilecektir (uç noktada yabancılaşma, akla ve hümanizme sırt çevirme, insanoğlunun nesnelerin gücüne teslim olması, akıldışılığın şehveti, önemli bağlamların yitirilmesi, düş ile gerçeklik arasında var olan, bir saatin tiktaklarının, bir felaketin gök gürültülerini bastırdığı, ayrıntının dev boyutlar aldığı, her şeyin bir kaosta dağıldığı, ölçü ve değer duygusunun buharlaştığı, zorunluluğun, rastlantının cam kırıklarına karıştığı çelişkili konum, büyük bir olasılıkla bu türden göstergeler arasındadır), ama aynı zamanda tek tek her olayda sorunun karmaşıklığının da bilincine varılacaktır. Haberci, *dışardan* gözlemlediğini an-

latır, şair ve yazar ise nesneleri ve insanları betimleyebilmek için onların *içinde* olmak zorundadır; onları kavrayabilmek için, onlardan etkilenmelidir, ve etkilenme yoluyla yaşamadığı şeye biçim kazandıramaz. "Edebiyat, yaşantı ileterek bilgi de iletmiş olur!" diye not etmiştir Musil. Demek ki bir çöküşün dünyasında yaşayan yazar, zehri küçük dozlarda, bir aşı olarak alsa bile, bu dünyanın mikrobunu kapar. Baudelaire, büyük kentin tüyler ürpertici yalnızlığını kendisinden önce kimsenin yaşamadığı kadar yaşamıştır. Kalabalıkta yitip gitmiş bireyin bu yaşantısı, yozlaşmanın bir belirtisidir; bunun aşılması, kavga eden kolektifin işidir. Ama yine de bu yaşantının dile getirilmesi, bilinç yoluyla algılatılması zorunluydu; sözü edilen yaşantı, Baudelaire sayesinde bütün zamahlar için şiire dönüşmüştür. Peki bu gerekli midir? Buna yanıt olarak, kendisini doğrudan ilgilendirmediği sürece, çökmekte olan burjuva dünyasında nelerin olup bittiği, hissedildiği ve düşünüldüğü önemsiz değil midir? diye sorulabilir. Gelgelelim işçi sınıfı da bu dünyada yaşamaktadır ve bu dünyada olup bitenlerin hepsi, yalnızca her fırtına değil, fakat her soluk, onu da ilgilendirir. Ayrıca edebiyatın işlevi, gerçekliği bütün yönleriyle, gölge ve ışıklarıyla, ayrıntılarıyla yansıtmaktır, ve başlangıçta yalnızca hafif bir esinti, bir gölge niteliğini taşıyanın gelişme sürecinde önem kazandığı, ender değildir. Üçüncü olarak belirtilmesi gereken nokta ise, görünüşte sapa, tuhaf, karışık, reddedilmiş, hatta patolojik olanı konu alan edebiyata önemli bilgileri ve etkisi kapsamlı keşifleri de borçlu olduğumuzdur. Eğer Thomas Mann, yozlaşmanın felsefesini, Nietzsche'yi en karanlık uçurumlarına, tendeki en hafif titremelere kadar yaşamış olmasaydı, en büyük eseri *Dr. Faustus'u,* yozlaşma sorununa yönelik bu heyecan verici hesaplaşmayı hiçbir zaman gerçekleştiremezdi.

Musirin Yozlaşma Karşısındaki Tutumu

Bu yozlaşma sorunuyla Musil, derinlemesine ve ciddi biçimde ilgilenmiştir, ve yaratısına bakıldığında yozlaşma, kendini *odak noktası niteliğindeki sorun* olarak benimsetir. Musil, çağa yalnızca tanı koymakla yetinmeyip, tedaviyi de önerebilmek için kendi kendisiyle yürüttüğü kavga ve bitmek bilmez tartışma içersinde yozlaşmanın özünü ve köklerini araştırır. Vardığı her sonucu hemen yeni sorulara dönüştürmek, düşüncelerinden kristalleşen lier bilgiye hemen karşı çıkmak, her ünlem işaretinin arkasına bir soru işareti, çekinerek dile getirilmiş her Evet'in arkasına kuşkulu bir Belki ya da çaresizliği yansıtan bir Hayır takmak, lier zaman kendine karşı da şeytanın avukatlığını yapan Musil açısından karakteristiktir. Kendi tutumunu, "kendisine de razı olmayan bir adamın" tutumu diye adlandırır. Şu saptamayı yapar: "Bütün çalışmalarımda eksik olan, şu: İşimi bitirdiğimde bir kez daha sormak: Bunu neden yapıyorum? Ne *istiyorum*? Ve buna verilecek yanıt açısından, bu yanıt çok gelişigüzel değilse eğer, hepsi üzerinde bir kez daha çalışmak." Kendine şıı itirazı yöneltir: "Tutum almıyorum, nerede duracağımı bilmiyorum, düşünen bilinç beni nereye götürecek? Bu, Daimon mu, yoksa nesnellik mi?" Kendini haklı göstermek için, "Evet'e ve Hayır'a gereksinim duymayan, bağımsız insanların," araştırmacıların, deneycilerin de var olması gerektiğini söyler. Ve son olarak da şöyle der: "Edebiyat, özünde daha yüksek düzeyde bir insanlık uğruna verilen kavgadır; bu amaç doğrultusunda edebiyat, var olan üzerinde bir araştırmadır, ve serinkanlı kuşkunun erdeminden yoksun herhangi bir araştırmanın hiçbir değeri yoktur." Musil, bu *serinkanlı kuşkunun erdemiyle* modern toplumun en gizli bölmelerini bile havaya uçurmuş, buralarda gizlenmek isteneni gün ışığına çıkarmış, yozlaşmanın acımasız bir dökümünü yapmış, her şeyin yanıtını bilmek gibi bir iddiada bulunmaksızın her şeyi sorgulamıştır. Çelişkiden çelişkiye ilerlemenin kendisini, sanki bir ormanda yolunu yitirmiş ve hep aynı çıkış noktasına geri dönmek zorundaymış gibi, bir çember içersinde döndürdüğü ender değildir; ama Musil bu arada ormanı son çalılığına, içindeki en beklenmedik aydınlık noktalara ve korkunç karanlıklara kadar tanır; bu orman hakkında binlerce şey bilir, bilmediği tek bir şey vardır: İçinden nasıl çıkılacağı,

Gerçi bunu sezer, ama bu konuda bilgi vermeyi başkalarına bırakır. Yazar olarak, olanı araştırmakla, olasılıkları gerçekliğin biçimlendirilmesi konusunda bir misyon yüklendiği duygusuna

kapılmaksızın ima etmekle kendine düşeni yaptığına inanır. Buna karşın Musil'in çok-anlamlı yaratısı, yalnızca bitmekte olanın aynası olmayıp, içinde yön, umut ve gelecek de taşır.

Önce, yıkılışın nedenlerinin ve felaketin sorgulanması. "Her şeyden önce," der Musil, "felaketin çok karakteristik bir belirtisi, aynı zamanda belli bir ideolojik konumun ifadesiydi; devlet mekanizmasındaki uzmanlar grubunun karşısındaki tutum, tam anlamıyla istediklerini yapsınlar tarzındaydı, hani insanın yataklı vagonda yolculuk etmesi ve ancak çarpışmayla uyanması gibi." İnsanın başından aşmış olan, yalnızca devlet mekanizması, ekonomik ve politik iktidar gruplarının, anonim bir aygıtın artık ne olduğu anlaşılamayan, uygulamada denetlenebilir olmaktan çıkmış gücü değildi; demokrasi bir yanılsamaya dönüşmüştü, artık bireyin gerçekte oyuyla belirleyebileceği hiçbir şey yoktu. "Bireyin Devlet gibi çok büyük bir örgütle tek normal ilişkisi, istediğini yapsın tarzındaydı; bu sözcük, aynı zamanda dönemin formüllerinden birinin simgesidir. İnsanların birlikte yaşayışları öylesine yaygınlaşıp yoğunlaşmış ve ilişkiler de öylesine birbirine karışmıştır ki, artık hiçbir göz, hiçbir irade büyükçe mesafelere uzanamamaktadır, ve her insan kendi en dar işlev çevresinin dışında başkalarının vesayetine muhtaçtır; kapıkulu zihniyeti hiçbir zaman şimdi, yani her şeyin kendi elinde olduğu zamanki kadar kısıtlı olmamıştır. Birey, istesin ya da istemesin, ses çıkartmamak zorundadır ve eylemsizdir." Egemenlik, halka ait olmayıp büyük bankalarda yoğunlaşmıştır: "Çocuklar bile biliyorlar ki, Tanrı artık, Prusyalı Friedrich'in bile inanmakta haklı olabileceği gibi, en güçlü taburların yanında değil, fakat büyük bankalardan yana; taburlar, silâhlanma endüstrisi için bir yatırımdan başka bir şey değil..." Ve daha sonra: "Burjuva çağı içinden yıkılmakta..." - "Ben... herhangi bir zaman karşıtlarından yana çıkmaya karar vermiş olmaksızın, kapitalizmin veya burjuvazinin işe yaramazlığına inanıyorum..." - "Belki de demokrasinin zamanının geçtiğinden değil, tacirin zamanının geçtiğinden söz etmek gerekiyor. Bu burjuva tacirliği çağının, geniş ölçüde fiyattan bağımlı olan tacirlik onurunun dışında, politikada herhangi bir onuru yok..."

Bu toplumda, Musil'in hep vurguladığı gibi, *odak noktası,* birlik duygusu, birlikte büyük bir davaya katkıda bulunma bilinci *yitirilmiştir.* Büyük bir toplumsal düşüncenin aracılığıyla belli bir bağlam ve bütünlük kazanamayan, uç noktadaki bir toplumsal işbölümü, yalnızlaşmanın, parçalanmanın, yalıtılmışlığın egemen olmasına yol açmaktadır. "Bizi kuşatan yaşam," der Musil, "düzenleyici kavramlardan yoksun. Geçmişin olguları, tek tek bilimlerin olguları, yaşamın olguları bizi düzensizce örtmekte... Bu durum da doğal olarak bugüne kadar hiç işitilmedik bir kılı kırk yarma tutkusundan yansıyor. Çağımız, bireycilik ve topluluk duygusu, aristokrasi ve sosyalizm, pasifizm ve materyalizm, kültüre hayranlık ve uygarlık düşkünlüğü, ulusçuluk ve evrensellik, din ve doğa bilimleri, sezgicilik ve akılcılık ve daha sayısız birçokları gibi karşıtlıkları, yan yana ve hiçbir dengeye oturtulmamış olarak barındırmakta... Bu, bir Babil tımarhanesinden farksız; bin pencereden bin ayrı ses, düşünce ve müzik gezgincinin üstüne yağmakta; böyle bir konumda bireyin anarşist motiflerin volta attığı bir alana dönüştüğü ve ahlâkın da ruhla birlikte çöküp gittiği açıktır..." Rousseau üzerine bir notta şöyle denmektedir: "Önemli olan, yaşamın büyük ve bölünmemiş gücünü korumaktır. Rousseau, bu gücü bazen sezgi, bazen duygu, bazen de deha, safiyet, doğa, güzel ruh diye adlandırır. Toplumsal ve psikolojik işbölümünün bu bütünlüğü parçalayan kültürü, ruh için çok büyük bir tehlikedir." Ve *Niteliksiz Adam* üzerine notlardan: "Bugün yaşamın bütünü düzensizliğin uçurumunda; tartışmalar, makaleler, incelemeler bir işe yaramıyor..." Ve romanın başkahramanı Ulrich:

"İnsanlar eskiden bugüne oranla daha rahat bir vicdanla kişi olurlardı. Eskiden insanlar saman saplarına benzerlerdi... Bugün ise sorumluluğun ağırlık noktası insanda değil, bağlamlarda yatıyor..." Ve başka bir yerde: "... insanoğlunun iç dünyasındaki kuraklık, ayrıntıda kılı kırk yarmadan, genelde ise umursamazlıktan oluşma o korkunç karışım, insanlığın bir ayrıntılar çölündeki korkunç terkedilmişliği, tedirginliği, kötülüğü, yüreğe değgin eşsiz umursamazlığı, para hırsı, soğukluğu ve zorbalığı gibi zamanımızı belirleyen özellikler..."

Korkunç terkedilmişlik, *yabancılaşmış bir dünyadaki yalnızlık,* hep ana motife ve temel yaşantıya dönüşür. Musil, romanının

teması konusunda şu notu düşer: "Ana sorun, yalnızlık - kimi zaman kendi kendisi tarafından da yalnız bırakılma - ve bununla bağıntılı her şey. Geri kalanlar bir goblen işlercesine, arka planda ele alınmalı..." - "Odak noktasında tikel kişi. Onun acizliği. Devasa boyutlarda büyüyen gerçekler. Birey ile genel arasındaki aşılmaz uçurum..." - "Okyanusları ve kıtaları oyun oynarcasına aşan modern ruh için hiçbir şey, bir sonraki köşeyi dönünce karşılaşılabilecek ruhlarla bağlantı kurmak kadar olanaksız değil..." Ve bununla aynı bağlamda olmak üzere: *Soğukluk, umursamazlık, acımasızlık.* "Zamana gelince: Savaşta ve savaştan sonra görülen her şey, daha önce de vardı. Şunlardı olanlar: Mutlak acımasızlık: 1. Olup bitenlere ses çıkartmamak. 2. Yalnızca araçların bilincinde olmak. Aynı nedenlerle bencillik. Zaman, yalnızca bir ur gibi parçalanıp gitti, o kadar. Her şeyi yüzeyin altında savaş öncesi romanda da göstermek gerekiyor." - "Bu cehennemin en derin noktasında, artık bireyin bilincine varamadığı bir biçimde ve bir koninin sivrisi gibi, idealizmin aczinin şeytani bir tutumla görmezlikten gelinmesi yatmaktadır; bu tutum, zamanımızda yalnızca yozlaşmış insanın değil, fakat en güçlü insanın da bir özelliğidir..."

Akıldışıhğa Karşı

Yozlaşmanın bütün bu öğelerini işleyen Musil, onlara rıza göstermeye asla hazır değildir. Her şeyden önce de akla yönelik, çevresini yiyip bitiren aşağılamaya ve akıldışılığın, tütsü bulutlarının, "sezgi"nin tanrılaştırmasına katılmaya hazır değildir. Bütün karanlıkları, tartışmalı konumda olanları, yeraltını çok iyi tanıyan Musil, Oswald Spengler'e karşı yürüttüğü parlak bir polemikte kendini *Aydınlanmanın* geç ve korkusuz bir *mirasçısı* kimliğiyle sergiler. Önce bu büyük konuşan filozofun haddini bilmez bilgisizliği, olaya egemen bir alaylı ifadeyle kanıtlanır; Speng'lerin matematik üzerine iddialı bir cümlesini frenleyen matematikçi Musil, şu saptamayı yapar: "Bu, kulağa o kadar iddialı geliyor ki, matematikçi olmayan biri ancak bir matematikçinin böyle konuşabileceği izlenimine kapılabilir. Gerçekte ise Speng'lerin 'daha yüksek düzeyde sayısal oluşumlar' diye sıraladıkları, köpekleri, masaları, sandalyeleri ve dördüncü derecedeki denklemleri dört ayaklılar arasında sayan bir hayvanbilimcinin tutumundan daha uzmanca değil!" Speng'lerin benzetmelerden geçilmeyen "kültür morfolojisi" de son derece eğlendirici bir biçimde alaya alınır: "Limon sarısı kelebekler var, limon sarısı Çinliler var; o halde bir anlamda şöyle denebilir: Kelebek, Orta Avrupa'da yaşayan kanatlı Çin cücesidir... Kelebeğin kanatlarının olması, Çinlinin ise olmaması, yalnızca yüzeysel bir olgudur. Eğer bir hayvanbilimci tekniğin en son ve en derin düşüncelerinden biraz olsun anlasaydı, o zaman barutun kelebekler tarafından bulunmadığı olgusunun önemini ilk kez ben ortaya çıkarmak zorunda kalmazdım, çünkü barut, Çinliler tarafından bulunmuştu. Belli gece kelebeği türlerinin yanan ışığa ilişkin intihardan farksız sevgileri, Çinlilikle ilintili bu morfolojik bağlamın gündüz aklınca zor kavranabilen, kutsal bir kalıntısıdır." Ve sonra, "öze bakış"tan yana bütün peygamberlere ve akıldan nefret edenlere şöyle yanıt verilir: "Ruhu akıl ile bir karşıtlık içersine sokmak, uğursuz bir yanlış anlamadır; insan açısından temel önem taşıyan sorular, akılcılığa ve akılcılık karşıtlığına ilişkin kalem tartışmaları yüzünden yalnızca bir kargaşaya sürüklenebilir... *Sezgi* ise başlı başına bir sorun. Benim talebim, bütün Almanca yazanların iki yıl boyunca bu sözcükten kaçınmaları. Çünkü günümüzde durum öyle ki, ne kanıtlayabileceği, ne de sonuna kadar düşündüğü bir şeyi iddia etmek isteyen herkes sezgiye atıfta bulunmakta."

Musil, daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, "Matematiksel İnsan" adlı incelemesinde, modaya uyan "akıl yıkıcıları"na -ki daha sonra Georg Lukacs, bunlarla örnek bir biçimde hesaplaşmıştı- şöyle yanıt vermişti: "Biz ötekilere gelince, Aydınlanma döneminin ardından cesaretimiz azaldı. Küçük bir başarısızlık, akla sırt çevirmemize yetti, ve şimdi her sığ gevezenin bir d'Alembert'in ya da Diderot'nun iradesini kendini beğenmiş bir akılcılık diye suçlamasına izin veriyoruz. Akla karşı duygudan yana çıkıyoruz ve -kuraldışı durumlar bir yana bırakılacak olursa- akıldan yoksun duygunun şişman bir budaladan farksız olduğunu unutuyoruz. Bu tutumumuzla edebiyat sanatını öylesine perişan ettik ki, insan arka arkaya iki Almanca roman okuduktan sonra, zayıflamak için bir entegral çözmek zorunda kalıyor."

Ve sonunda: "Sorun, çok fazla akla ve çok az ruha sahip olmamız değil, fakat ruha ilişkin konularda aklımızı çok az kullanmamızda." Bu nedenle Ulrich'in *Niteliksiz Adam* 'da "Kesinlik ve Ruh için" bir "Dünya Sekreterliği" kurulmasını önermesi, kara mizahı da aşar; bu, bilimsel bilgi ile derin hümanizmin oluşturacağı bir senteze duyulan özlemdir.

Yozlaşmanın bir belirtisi olarak akıldışılık, ilerleme kavramına yönelik kötücül alayla karışır. Musil, bu sorun bağlamında da "zamanıyla uyumsuz"du. Liberalizmin ilerlemeye ilişkin, bir nakarat kadar sıradan gevezeliğine, ilerlemenin insanlığı yumuşak bir biçimde geleceğe taşıyan bir yürüyen şerit olduğu yolundaki sığ düşünceye duyduğu bütün tiksintiye, gelişme sorunsalı yüzünden hep kapıldığı tedirginliğe karşın, ilerlemeyi bir budalalık sayanlara da karşı çıkmaktaydı. Ulrich, "Hıristiyan-Germen" sekterlerine, faşizmin ideolojik öncülerine *Niteliksiz Adam'*da şöyle yanıt verir: "İnsan gücünün çeşitli alanlarında yadsınamaz bir biçimde o kadar çok ilerleme kaydediyoruz ki, bunlara yetişemediğimiz duygusuna kapılıyoruz; acaba bundan, hiçbir ilerleme yaşamadığımız gibi bir duygunun da kaynaklanması olası değil mi? Çünkü ilerleme denilen, sonunda bütün çabalardan ortaklaşa ortaya çıkan şeydir, ve aslında gerçek ilerlemenin hep kimsenin istememiş olduğu bir şey olacağı daha başlangıçta söylenebilir..." Buna göre sonunda, sayısız molekül hareketinin sonucu niteliğiyle ortaya çıkan şey, daha yüksek düzeydeki bir ortalama değerdir. Bunun için bir karşılaştırma olarak kinetik gaz kuramından yararlanılabilir. "O halde yine varsayalım ki, şu anda belli sayıda düşünce, karmakarışık uçuşup durmaktadır; bu düşünce kümesinden herhangi bir olası ortalama değer çıkar; bu değer, ağır bir tempoyla ve otomatik olarak yer değiştirir, ve adına ilerleme ya da tarihsel konum denilen de işte budur; fakat burada en önemli olan nokta, hiçbir şeyin kişisel, tikel hareketimize bağlı bulunmamasıdır..." Bu, kulağa çok kuşkucu, ayrıca da çok kesin gelmektedir, çünkü gaz basıncında da tek tek her molekülün hareketi önemlidir, çünkü bu hareket sonuca katkıda bulunur; serinkanlı, alaylı ifade ise konumun kendisinden, konuşulan kişilerin aşırı heyecanına karşı uyanan iç direnişten kaynaklanır. Bir başka bağlamda Ulrich, öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar coşkulu bir ifadeyle şöyle der: "Bir geçiş döneminde yaşamaktayız. Belki de bu geçiş dönemi, eğer en önemli görevlerimize daha sıkı sarılmazsak, gezegenimizin sonuna kadar devam eder..." Demek ki burada her şeyin yine de bize, en önemli görevlerimize sarılış biçimimize bağlı olduğu söylenmektedir. Ve Ulrich devam eder: "Ayrıca şuna inanıyorum: Biz, dört nala koşmaktayız! Hedeflerin henüz çok uzağındayız, hedefler yaklaşmıyor, onları hiç görmüyoruz, daha sık yolumuzu şaşırmak ve atları değiştirmek zorunda kalacağız; ama günün birinde -öbür gün veya iki bin yıl sonra- ufuk akmaya başlayacak ve dalga güriiltüleriyle üstümüze çökecek." Ancak iş, bu esrik bulanıklıkta kalmaz; Musil, daha önce sözünü ettiğimiz ve zamanımızı bir Babil tımarhanesiyle karşılaştırdığı denemesinde, teknik ilerleme ile insanlığın duygu dünyası, bilinç konumu arasındaki karşıtlığa değinir: "Fakat bu tımarhanenin bodrumunda Hephaistos'u çağrıştıran bir yaratma iradesinin çekiç darbeleri duyuluyor, insanlığın uçmak, çok hızlı yolculuk etmek, katı cisimlerin içinden ötesini görebilmek gibi en eski düşleri ve geçen yüzyıllarda en büyük mutlulukların kaynağı olan sihirli düşler niteliğindeki daha işitilmedik kadar çok sayıda nice fantezi gerçekleştiriliyor; çağımız bu mucizeleri yaratıyor, fakat onları artık hissetmiyor. Çağımız, gerçekleşmelerin çağı, ve gerçekleşmeler her zaman düş kırıklıklarıdır; çağımızda henüz yapamadığı bir şey eksik, ama yapamadığı bu şey, çağımızın yüreğini kemirmekte..."

Toplumcu Bir Dünya Görüşüne Geçiş

Peki nedir çağımızın yüreğini kemirmesine karşın henüz yapamadığı o şey? Musil, *yeni bir düzenin* gerekli olduğunu, toplumsal yapının insanlığın gereksinimiyle artık uyuşmadığını anlar. "Çözüm, ne yeni bir ideolojiyi beklemekte, ne de bugün birbirlerini yadsıyan ideolojilerin kavgasında; çözüm, ideolojik çabalara sağlamlık ve derinlik kazandırabilecek toplumsal koşulların yaratılmasında. Bizde eksik olan, işlev, yoksa içerikler değil!" Ulrich, genç bir sosyal demokratla söyleşirken şöyle der: "İnsanlığın er ya da geç herhangi bir biçimde sosyalist örgütlenmeye gideceğini...

daha bir süvari teğmeniyken biliyordum; deyiş yerindeyse bu, Tanrının insanlığa tanımış olduğu son şans. Çünkü milyonlarca insan en zorbaca biçimde ezilirken, bu durumdan kaynaklanan iktidara sahip olan binlerce insanın bu iktidarı iyi bir şeyler için kullanamamaları, yalnızca adaletsiz ve canice değil, fakat aynı zamanda da budalaca, amaçtan yoksun ve intihar etmekten farksız bir durum." Musil'in büyük romanı, "Toplumcu dünya görüşüne geçiş"le noktalanacaktı. Ama gelinen nokta bu olmadı, gelen, yalnızca anlamsız bir erken ölüm oldu. Böylece bunlar, sadece notlarda kaldı: "Bireycilik sona eriyor. Ulrich için bunun bir önemi yok. Ama doğrusu, kendini öteki kıyıya atıp kurtulmak olurdu... O halde bir sonraki görev: Çokları için tümevarımcı bir düşünce ütopyasına ait temel notlar: En önemli olan, ruh üretmek değil, fakat yiyecek, giyecek, güvence, düzen üretebilmek: İnsanlığın durumu için bugün de geçerli olan, bu. Bizler hâlâ tehlike altında olan ve kendini tehlikeye sokan hayvanlarız. Yine çok önemli olan bir nokta da yiyecek, giyecek ve başkaca şeyler için gerekli olan temel ilkeleri üretebilmek. Bunu şöyle adlandıralım: En gerekli olanın ruhu."

Musil'in toplumsal değişimin gerekliliği üzerine bütün bu söylediklerinden, onun bir sosyalist olduğu gibi bir izlenim doğmamalıdır; Musil, kapitalizmin övücüsü olmadığı gibi, sosyalist de değildi. Onun düşünce dünyasında ve edebiyatında en güçlü biçimde dile gelen şey, tüm benliğiyle aklının ve ahlâkının olumlayamadığı bir dünyaya kök salmış olan, kendi yaşama biçimi ve duygularıyla uç noktada bir bireyci iken bireyciliğe artık dalından kopup yıkıma sürüklenecek kadar olgunlaşmış gözüyle bakan, kolektivizmin kaçınılmazlığına inanmasına karşın yine de ondan ürken bir insanın ikilemiydi. Bu nedenle Bolşevizm olgusu, Musil'e hem çekici, hem de itici gelmiştir. Şöyle yazar: "Muhafazakâr tutumun dünyayı bir utanç, budalalık, bitkinlik ve mutsuzluk tufanına boğduğu söylenebilir. Ama bunun karşıtı olan tutum da aynı suçlamadan esirgenemez (Bolşevizm hariç olmak üzere, çünkü Bolşevizme çok fazla kara çalmıyor ve bizim suçumuz, bu konuda kendimizi aydınlatmamış oluşumuz)." *Niteliksiz Adam*'a ait ve (romanın adının henüz *Katakomp,* başkahramanın adının da Akhilleus olarak düşünüldüğü) erken dönemlerde tutulan bir notta ortaya şu soru atılır: "Bolşevizmin geleceğine inanıyorsan eğer, kendinle at köprüleri, gençleş ve sınırlı bir sınırsız ol, ne dersin? Buna karar verememek, kapitalist bir monarşide başlanmış olduğu üzere, kişisel bir nihilizmde son bulmak, *Katakomp*'un, Akhilleus'un öyküsünün de sonu olabilirdi. Bu kişi artık sahneden çekilir. Yenileri sahneye çıkar." Dünyayı değiştirmek için çıkış noktası yapılacak "Arşimed Noktası"nın özlemiyle yanıp tutuşmasına karşın, ne o noktaya giden köprüyü kurabilir, ne de kendi kendisiyle köprüleri atabilir. "Benden geriye ne kaldı?" diye düşünür Ulrich acı acı. "Belki de yalnızca cesur ve satın alınamaz olan, iç dünyasının özgürlüğü uğruna çok az sayıdaki dış yasaya saygı duyduğunu sanan bir insan. Fakat bu iç özgürlük, insanın kendi kendine her şeyi düşünebilmesinden, her insani durumda, kendini bu duruma bağlamasına neden gerek bulunmadığını bilmesinden, ve neye bağlanmak istediğini de asla bilmemesinden başka bir şey değil."

Musil için burjuva sınıfının dosyası kapanmıştı. İşçi sınıfı ise ona yabancı kaldı. Eski dünyaya karşı derin bir muhalefet duyan, yeni bir dünyaya sezgilerle yönelen, ama programa bağlanan her şeye, her türlü ideolojik sisteme kuşkuyla bakan Musil, yaradılışında ve yaratısında bugün kapitalist dünyada yaşayan çok sayıda insan ve özellikle de çok sayıda aydın için karakteristik olanı önceledi. Yaşadıkları dünyayla asla uzlaşmayan bu insanlar, oluşmakta olan dünyadan, geçiş döneminin acılarından ürküp geri çekilmektedirler. Böyle bir tutum, içinde nihilizm tehlikesini barındırır. Musil'i okuyup onun sorunsalında kendilerininkini bulanlar, onun güçlü "Her şeye rağmenP'ini duymazlıktan gelemezler. "Ve içersinde hem yeni bir birlikteliği, hem de eskiye ilişkin kuşkuları barındıran, savaştan bu yanaki gelişmeyi, 'özgür ruh'u en çok ilgilendiren şeyi vurgulamak için 'kolektivist birliktelik' diye adlandırmak istiyorum. Gerçi bu, aslında iyimserlik; ve bugün, ortada bunca politik iyimserlik varken, iyimser bir itirafta bulunmak bazılarına güç gelebilir: Gelgelelim anlamak istemek, hâlâ düşünen bilincin elinde kalmış olan az sayıda tartışma götürmez işlevlerden biridir, ve düşünen bilinç çoğunlukla insanlığın bizim ne gördüğümüz, ama ne de bütünüyle görmediğimiz herhangi bir hedefinin, herhangi bir görevinin, anlamlı

herhangi bir geleceğinin bulunduğunu varsayacaktır: Kısaca söylemek gerekirse, düşünen bilincin dünyayı gözlemlediğinde duyduğu iyimserlik, yaklaşık şu sözcüklerle dile getirilebilir: Bizler, ileriye doğru yanılmaktayız!"

"Niteliksiz Adam "

Musil'in bitmemiş başyapıtı *Niteliksiz Adam*, uçsuz bucaksızlığıyla, bütünsellik eğilimiyle, bütün dünyayı içine alma hırsıyla, kişilerden ve düşüncelerden, olaylardan ve gözlemlerden, tutkulardan ve yorumlardan oluşma örgüsüyle hem görkemli, hem de sorunlu bir tuhaf edebiyat eseridir. Yazarı istemiş olsun ya da olmasın, Barok'un tıkabasalığıyla, beden ve kostümlerle, perde ve arkaplanlarla, şehvet ve tepkilerle dolu olan bu roman, Avusturya Baroku'nun son görkemli parçalarından biridir. Ve Barok tiyatrosunun tiplerinin kendilerini alegorik olarak, daha yüce bir gerçekliğin temsilcileri kimliğiyle sergilemeleri, ya da oyunun anlamını bu kimliklerin alacalı maskelerinin indirilmesinin oluşturması gibi, bu romanın tiplerinin işlevi de düşüncenin yakıtı yerine geçmektir; tiplerden her birinden çelişkili bir felsefenin bulutları yükselir, her biri kendini ve dünyayı çok-anlamlı olarak yorumlamak peşindedir. Bu bağlamda Musil'in, somut deneyden çok, bu deneyden türetilecek soyut formülü önemseyen bir deneyciye benzediği söylenebilir. Romanda somut insanların davranışları en yüksek düzeyde bir edebi yoğunlukla sergilenir; ama daha sonra bir perde kalkar ve kapkara bir arkaplan görünür: Bu, yazarın üstüne denemesinin neyi göstermesi gerektiğini yazdığı bir karatahtadır ve bu gösterilmesi gereken de çoğu kez kabarık sayıda bilinmeyenleri olan, karmaşık bir denklemdir. Musil, kendi yazma biçimi üzerine şöyle demiştir: "Benim için önemli olan, düşünme eyleminin coşkulu enerjisidir." Ve bir başka yerde: "Yazma sanatı, söylenecek olanı kişilere uygun kılan durumlar yaratmak, öte yandan da söylenecek olanı, düşüncelerin akışı içersinden bir ölçüde etkileyici düğüm noktalarını, kişilerin fazla bir şey söylemelerine gerek bırakmaksızın seçebilmektir." Demek ki Musil için önem taşıyan nokta, söylenecek olan'dır; söylemek istediği için gerekli olan durum ise ardından kurgulanır. Ama öte yandan Musil, birinci sınıf bir anlatıcıdır; bu yüzden kişileri ve durumları okurun düşüncelerine silinmez bir damga vururken, dallı budaklı düşünce onu üreten zekânın bütün sıradışılığına karşın çoğu kez belirsizliğin sisleri arkasında kalır. Romanın tözü, buzlu camı andıran bir sıvıya ya da hemen dağılıp gitmesi beklenen bir sise benzer; bu tözden güçlü ve önem taşıyan insanlar çıkar, ve sonra ansızın her şey yine parıltılı bir alacakaranlık içersinde yitip gider.

Bu romanda olaylar, aynı zamanda üç sahnede birden geçer: Önde, birinci sahnede Habsburg Monarşisinin çöküş süreci, daha derin arkaplanlara doğru açılan ikincisinde artık varlığı tartışılır bir dünyada insanların durumları, yalnızca Avusturya'ya özgü değil, fakat genel bir yıkımın yaklaşması, sınırsızlığın bulanıklığına doğru uzanan üçüncü sahnede ise felsefe düzlemindeki gerçeklik sorunu izlenir (bu sorun Musil'in yaşantısında doğal olarak İmpkralya'daki hayaleti andıran gerçekdışılıkla çok yakından ilintilidir). Musil'in hazırlık notlarında şöyle denmektedir: "Akhilleus [ki sonradan romanın Ulrich'i olmuştur], kendi zamanından, savaştan önceki zamandan yola çıkılarak işlenip geliştirilecek. Yani ölümü tanımayan zamandan... Akhilleus, artık patolojik bir insan olduğuna inanmaktaydı. Savaşın sergilediği bütün insani olanaksızlıkları önceden bilmişti. Bu, onun anormalliğiydi..." Bir başka yerde: "Yine en üst düzeydeki sorun: ...Kültürün (ve kültür düşüncesinin) yıkılışı. Bu, gerçekten de 1914 yazının getirdiği şeydir..." Ve: "Atmosfer: Yıkılan (daha doğrusu: Akıl ve duygu ile ilgili sorularda hep fazladan bir olasılık daha bilen insan. Çünkü o, durup dururken yıkılmış değildir), hep yalnız olan, her konuda çelişkiye düşen ve hiçbir şeyi değiştiremeyen insanın trajedisidir..." - "O halde bütünü için bir ana tema: Olasılıkların insanının gerçeklikle hesaplaşması..." Ve sonunda: "Bu varoluşun altında bir başkası bulunmaktadır. Ben, bir yanılsamadır. Bu Ben'in altında genel nitelikte, dirençli bir töz yatmaktadır." Musil, bu genelin ne olduğu sorusunu yanıtlarken, duygusal açıdan değişim gösterdiği gizemleştirmeyi bilme yoluyla aşma çabasındadır: "Tikel ve bütün: Bu 'bütün'e bakalım bir kez... Bunun (politik, toplumsal) örgütlenme olduğu açık."

Modern Romanın Sorunları

Kapitalist burjuva dünyasındaki sarsıntıyla, o çöküş içersinde, sanatın ve edebiyatın eski biçimleri de sorunlu konuma gelmişti. Burjuva romanının, özellikle de "eğitici roman" türünün eski biçimi yeni gerçeklikleri gittikçe daha az karşılamaktaydı. Bu karmaşık, saydamlıktan uzak, çelişkilerle dolu dünyayı nesneleşmesi ve yabancılaşmasıyla, kitle hareketleriyle, bunalımlarıyla ve yıkımlarıyla kuşbakışı görebilmek, anlatılamayacak kadar güçleşmişti. Yöresel olan ne varsa yöreselliğinin sınırlarını parçalamış, her tikel olay dünyada olup bitenlerin karşılıklı etkileşim alanına girmiş, bireysel olan sınıflar ve halklar arasındaki kavgaların akışı içersinde dağılıp gitmiş, eski devletlerin yıkılışı ile yeni kıtaların yükselişinin altında ezilmişti. Burjuva yazarı artık romanlarının kişilerini ve olaylarını önceden düşünülmüş bir sona götüren, her şeyi bilen Tanrı olmaktan çıkmıştı; artık o da "olup bitenlerin içindeydi". Ve son derece bilinçli olan Musil bu arada: "Ne istediğimi bilmiyorum!" dediğinde, bununla burjuva yazarının artık yaratısının üstesinden gelmediğini, fakat altında kaldığını dile getirmiş oluyordu. Musil, betimlediği her şeyde parçalanmayı ve kaosu, zeminsiz, tamamlanmamış ve değişken olanı, bütündeki kararmayı hissediyordu. *Hayalperestler* adlı oyununun reji notlarında bu duyguyu etkili bir söylemle şöyle dile getirmiştir: "Bu sahne oynanırken hem hayal, hem de gerçeklik olmalıdır. Duvarlar... sert değil, fakat tedirgin görünmeli ve dar sınırlar içersinde hareket edebilmeli... Mobilyalar, kristallerin telden yapılma modelleri gibi soyutlaştırmaları çağrıştırmalı; gerçi hakiki ve kullanılabilir olmalı, ama tıpkı izlenimlerin akışını bir an için durduran ve tek bir izlenimi ansızın dışlayıp yalnızlığa iten o kristalizasyon süreci tarafından üretilmiş gibi olmalı. Yukarda bütün uzam, içinde bulutların yüzdüğü yaz göğüne karışmalı..." Duvarların bu açıklığı, nesnelerdeki bu tedirginlik, ansızın duraklayan bir kristalizasyon sürecindeki insan, Kafka'nın düşlerinde de hep yinelenen bir yaşantıdır...

Sınırlı uzamı içersinde *destan*, ve aristokrat savaşçılardan oluşma, galip bir sınıfın tanrıları ve kahramanları ataları diye benimseyerek kendi kendini ideal kıldığı, kapalı bir biçimdi. Yükselen burjuva sınıfı destanın kapalı biçimini parçaladı; onun yerini artık toplumsal gerçekliği övgüyle değil, *eleştirel* tutumla betimleyen *romanın* açık biçimi aldı. İleriye doğru atılan üretici güçler ile geri kalan bilinç arasındaki çelişkinin egemen olduğu bir dünyada, Birinci Dünya Savaşı'nın sarsıntılarının etkisiyle daha da hızlanan bir tempoyla, yeni biçimlere yönelik arayış başlamıştı. Çeşitli deneyler sonucunda, yazarın içsel düzlemde yorumlamayı reddettiği dış olayın nesnel yanı, başka deyişle *ayrıntı üzerinde yoğunlaşma,* bunun karşıtı olarak *iç monolog,* dış dünyanın sinir sisteminin sansasyonları içersinde eritilmesi, *mesel düzleminde yalınlaştırma,* karmaşık bir karşılıklı etkileşimin temsilcisi olarak tema gibi karakteristik yöntemler gelişti. Musil, sonraki yazarlar gibi dogmatik bir dışlayıcılıkla olmamakla birlikte, bu tür yeni yöntemleri uyguladı. Onun romanı, geleneksel eğitici roman ile eski biçimleri parçalayan deneyin ortasında yer alır. Thomas Mann da, özellikle *Dr. Faustus'da,* elbet daha dikkatli bir tutumla ve daha büyük artistik deneyimle, bu tür yeni olanakları denedi.

Ayrıntı üzerinde yoğunlaşma: *Niteliksiz Adam,* görünüşte romanın içeriği ile hiçbir ilintisi bulunmayan küçük bir olayla başlar. Bir kamyon bir yayayı ezmiştir. Bir beyle bir hanım yaklaşırlar. "Hanım, kalbiyle midesi arasındaki boşlukta acıma diye nitelendirmekte haklı olduğu, nahoş bir şey hissetmekteydi; bu, ne olduğu belirsiz, felce uğratıcı bir duyguydu. Bey, bir süre sustuktan sonra ona şöyle dedi: 'Burada kullanılan bu ağır kamyonların fren mesafesi çok uzun.' Hanım, bunu duyunca rahatladığını duyumsadı ve sıcak bir bakışla teşekkür etti. Bu sözcüğü herhalde daha önce de duyduğu olmuştu, fakat fren mesafesinin ıne olduğunu bilmiyordu ve bilmek de istemiyordu; bu iğrenç olayın böylece belli bir düzene yerleştirilebilmesi ve kendisini artık doğrudan ilgilendirmeyen bir teknik soruna dönüşmesi, ona yetiyordu."

Bu görünüşte önemsiz olay, ortaya bir leitmotif çıkarır: İnsanlar ancak bir düzen içersinde yaşayabilirler. İç düzen yitirilmiştir, ama burjuva insanı kendisi için çoktan yabancılaşmış ve anlaşılmaz olmuş bir dış düzene sarılmaktadır. Yeni gerçekliği algılamaksızın, özünü *tekerlemenin* oluşturduğu, *salt görünürde*

var olan bir dünyada yaşamaktadır. Anlamını kavramadığı, ama kendisine tanıdık gelen herhangi bir söylem, onu rahatlatabilmektedir. Tedirginliğin sesi bastırılmaktadır ve burjuva insanı, sorumluluğundan kurtarılmıştır. İğrenç olan, artık onu ilgilendirmemektedir. İğrençlik, teknik bir soruna dönüşmüştür, bu sorun konusunda yetkili olanlar, artık uzmanlardır, teknisyenler, politikacılar, bürokratlardır, herhangi biridir, sorumlu olmayan tek kişi, burjuva "bireyidir". Musil, yeni ve tedirgin edici bir gerçekliğin ayrıntılarını acımaksızın, burjuvaya tanıdık gelen bir söylemle açıklamaya kalkışmaksızın, şoka uğratırcasına betimlemekte kararlıdır. Ayrıntıyı en uç noktaya kadar yoğunlaştırır, çünkü amaç burjuva insanını rahat ettirmek değildir; başkaldıran yazarın görevi, burjuva insanını tedirgin etmektir.

Mesele indirgeyip yalınlaştırmak: Romana ait hazırlık notlarında şöyle denir: "Sonunda yıkıma götüren zamanın içkin betimlenişi, anlatının asıl bedenini oluşturmalı." Söz konusu olan, yaklaşan felaket ile o yıkıma yol açanların hiç kesintiye uğramadan sürüp giden saçma ve akıldışı işgüzarlıkları arasındaki çelişkidir; bu durumu Karl Kraus: "İnsanlığın tragedyasının operet figürlerince oynanması" diye tanımlamıştı. Musil, bu "devlet eylemi"ni konuya egemen bir mizah anlayışıyla kurgulamıştır.

Paralel-Eylem

Ulrich, durumu kılı kırk yaran bir vatansever Avusturyalı olan babasının bir mektubundan öğrenir: "Almanya'da 1918 yılında, 15.VI. tarihi civarında, İmparator II. Wilhelm'in tahta çıkışının 30. yıl jübilesi nedeniyle dünyaya Almanya'nın büyüklüğünü ve gücünü gösterecek, büyük bir şenlik düzenlenecek... ve sana şu kadarını ifşa edebilirim ki Viyana'da, bu korkulanın gerçekleşmesini önlemek ve yalnızca 30 yıllık bir jübile karşısında 70 yıllık, bereketten ve sıkıntılardan yana zengin bir jübilenin bütün ağırlığına geçerlik kazandırmak için bir etkinlik hazırlanıyor. 2.XIİ. tarihini (I. Franz Joseph'in tahta çıkış yıldönümünü) 15.VI.'dan önceye almak tabiatıyla hiçbir şekilde mümkün olmadığından, 1918 yılının tamamını hep barıştan yana olan İmparatorumuzun jübile yılı diye kutlamak gibi güzel bir düşünce akıl edildi..." Monarşinin çöküş yılını umursamaz bir düş gücüyle, Alman miittefikiyle hem korkakça, hem de kötü niyetli bir rekabet içersinde ve hastalıklı bir kendini beğenmişlikle "Avusturya Yılı," büyük bir barış jübilesinin yılı diye öngörmek, yalnızca Avusturya'nın sorunsalını sergilemek bağlamında hedefi on ikiden vurmakla kalmaz, fakat gerçek diye kabul edilenle, eylemde bulunanların bilincine varmadıkları, onların planlarını bozan asıl gerçeklik arasındaki çelişkiyi de bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer.

Kont Leinsdorf ile Daire Başkanı Tuzzi'nin güzel eşi Diotima tarafından yönetilen "Paralel-Eylem" içerikten yoksundur. Gerçi Avusturya'ya özgü "Bir şeyler olmalı" düşüncesi herkesin iliklerine işlemiştir, ama Tanrı aşkına neyin olması gerektiği bilinmemektedir. Nasılsa bulunur, diye düşünür Kont Leinsdorf, şimdilik dört noktanın vurgulanması yeterlidir: "Barışın İmparatoru, Avrupa'da bir dönüm noktası, hakiki Avusturya, bir de varlık ve eğitim." Konta göre yalnızca bir şey kesindir: "Bu bayramın Avusturya'nın kadir bilir halklarınca dünyaya yalnızca derin sevgimizi değil, fakat Avusturya-Macaristan Monarşisinin hükümdarının çevresinde bir kaya gibi sağlam kenetlenmiş olarak durduğunu gösterecek biçimde kutlanacağından eminiz." Ve Diotima da ekler: "Dünya, üstünde yaşayan uluslar Avusturyalı kabilelerin kendi anavatanlarında yaşadıkları gibi yüce bir bütün içersinde yaşayamadıkları sürece huzur bulamayacaktı. Daha-Büyük bir Avusturya, dünya çapında bir Avusturya, Ekselanslarının dikkatini o mutlu anda işte bu düşünceye çekmişti, Paralel-Eylemde eksikliği duyulan, eylemi taçlandıracak düşünce, işte buydu." Leinsdorf, buna inanmamaktadır ve ne olur ne olmaz diye, halkın bütün kesimlerinin isteklerini öğrenebilmek için bir anket düzenler; sonuç bir kaostan farksızdır, çünkü pul koleksiyoncularından büyük mandıra sahiplerine kadar herkes, farklı şeyleri en önemli sayar. "Zararı yok," diye düşünür Leinsdorf, çünkü asıl önemli olan: "Bir aygıtın var olmasıydı, ve var olduğu için çalışmak zorundaydı, ve çalıştığı için hızlı işlemeye başladı, ve bir otomobil geniş bir alanda hızlı gitmeye başlarsa eğer, direksiyonunda kimse bulunmasa bile belli bir yolu, hatta çok ctkileyici ve özel bir yolu geride bırakacaktır..." Daha en baştan

ne istediğini bilen yalnızca iki kişi vardır, eyleme karışan büyük Alman sanayicisi Arnheim ve eyleme katılan Avusturyalı General Stumm von Bordwehr; birinin amacı Galiçya'daki petrol tarlalarını satın almak, ötekininki ise bu işten ordu için para çıkartmaktır (sonunda ikisi de hedeflerine ulaşırlar). Alman sermayesi ile Avusturya Savunma Bakanlığı kendi özel hedeflerinin peşinde koşarlarken, Paralel-Eylem ortalığı gittikçe daha çok karıştırır; bu eylemi Alman milliyetçileri Alman karşıtı, Slavlar da Slav karşıtı bir girişim sayarlar, hem Alman milliyetçileri, hem de Slav milliyetçileri gösteriler düzenlerler, yaşlı Kont Leinsdorf, şaşkınlıkla bu kargaşaya gittikçe daha fazla karıştığının ayırdına varır ve sonunda kurtuluşu "başında güçlü bir hükümdarın bulunduğu, sosyal demokrat bir cumhuriyet" düşüncesinde arar. Bu tuhaf Paralel-Eylem, Ulrich'in (ve Musil'in) bir temel duygusunu açığa vurur: Kendi yaşamamak, fakat yaşanmak, olup bitenleri yönlendirmek yerine onlar tarafından ileriye doğru sürüklenmek, saydam olmayan gerekliliği yalnızca rastlantının parçalanmışlığından algılamak. Bütün bunlar, Friedrich Engels'in açıklamalarının bir illüstrasyonuymuş etkisini yaratır; Engels'e göre toplumun tarihinde "eylemde bulunanlar, bilinç sahibi, düşüncenin ya da tutkunun zorlamasıyla harekete geçen, belli amaçlara erişmeye çabalayan insanlardır"; yine de tarihin "yüzeyinde" egemen olan, "tek tek bireylerin bilinçli olarak istedikleri amaçlara karşın, görünüşe bakılırsa genelde rastlantıdır. İstenenin olduğu, çok enderdir, çoğu durumlarda istenmiş olan kabarık sayıdaki amaçlar birbiriyle kesişir ve çatışır, ya da bu amaçlar daha baştan gerçekleştirilemez niteliktedir veya araçlar yetersizdir. Böylece sayısız tikel iradenin ve tikel eylemin çarpışması, tarihin alanında bilinçten yoksun, doğada egemen olanla bütünüyle benzeşen bir durumun doğmasına neden olur..."

Kişiler

Paralel-Eyleme karışan insanlar, en ince çizgilerine kadar işlenmişlerdir. Yaşlı Kont Leinsdorf, dargörüşlülükten ve hoşgörüden, soyluluktan ve saflıktan, dünya deneyimlerinden ve dünyadan habersizlikten oluşma karışımıyla Avusturyalı aristokrat tipinin ta

kendisidir. "Umursamaz bir izleyici olmakla kalmayıp, gelişmeye 'yukardan yardım elini uzatmak' yolundaki etik görev, yaşamına egemendi. 'Halk'ın 'iyi' olduğundan emindi; yalnızca kabarık sayıda memur, görevli ve hizmetli değil, fakat ekonomik varlıkları açısından daha sayısız insan da kendisinden bağımlı olduklarından, sevimli ve alacalı bir kalabalık halinde, bir opera korosu gibi kulislerden fışkırdığı Pazar ve tatil günlerinin dışında, halkı başka türlü tanıdığı hiç olmamıştı. Bundan ötürü Kont, bu tasarıma uymayan her şeyin nedenini 'kışkırtıcı unsurlarda' arıyordu... Yoksullara yardım etmenin bir şövalyelik görevi olduğu ve hakiki bir yüksek soylu için bir burjuva fabrikatörü ile bu fabrikatörün işçisi arasında aslında büyük bir fark bulunamayacağı açıktır; 'aslında içimizin derinliklerinde hepimiz birer sosyalistiz' söylemi, kontun çok sevdiği bir söylemdi ve yaklaşık olarak öbür dünyada toplumsal ayrımların bulunmadığından daha eksik ya da daha fazla bir şey ifade etmiyordu... 'Her insanın' derdi hep 'devlette resmi bir görevi vardır; işçi, prens, zanaatkâr - bunların hepsi birer memurdur!'..." Ya da feodal yapıdaki tarih felsefesini açıklama biçimi: "Biliyor musunuz, yüksek soylular sınıfının son yüz yıldır özel öğretmenleri açısından şansı pek yaver gitmedi! Eskiden bu öğretmenler, daha sonra büyük bir bölümü ansiklopedilere girmiş olan kişilerdi; ve bu öğretmenler, beraberlerinde müzik ve resim öğretmenlerini de getirmişler, onlar da şükran borçlarını ödemek için bugün eski kültürümüz diye adlandırılan şeyleri yaratmışlardı. Ama yeni ve genel okullar açıldıktan ve, özür dileyerek söyliiyorum, benim çevremden gelen insanlar da doktor unvanını almaya başladıklarından bu yana özel öğretmenler kötüleşti..." Veya bir hesaplaşmaya giriştiğinde: "Yani demek istiyorum ki, bir şeyler olmalı, bunu yaşadığımız zaman talep ediyor. Bu duygu bugün yalnızca politik insanlarda değil, herkeste var. Zamanın kendisi, beraberinde geçici düzenlemeler getiriyor ve buna kimse sürekli olarak dayanamaz..."

Savunma Bakanlığınca kendisine Paralel-Eylemi izleme görevi verilen ve görevini, düşüncelerin kaosundan, "sivil ruh"un taşkınlıklarından zorla herhangi bir düzen çıkartmaya çabalayacak kadar ciddiye alan General Stumm von Bordwehr ise çok esrarengiz bir tiptir. İdeolojiler kargaşasından ötürü kafası karışın-

ca, yirminci yüzyıla ait bir "temel düşünceler tapu sicili" düzenlemeye koyulur ve bunu eski teğmeni Ulrich'e gururla gösterir: "Bizim için ne derlerse desinler, asker olarak düzenin ne demek olduğunu hep iyi bildik. Bak, burada senin kuzininin (Diotima) toplantılarına katılanlardan öğrendiğim temel düşüncelerin bir dökümü var. Gördüğün gibi, insanlarla teke tek konuştuğunda, herkes bir başka şeyi en önemli sayıyor... Biz daha sonra bunu genişlettik ve şimdi listede, son yirmi beş yılda bizi etkilemiş olan düşüncelerin ve onların sahiplerinin adları var... Bunu bu kadar kısa bir sürede tamamlayabilmek için bir yüzbaşı, iki teğmen ve beş astsubay çalıştırmak zorunda kaldım!" Düzenli bir insan olan general, ayrıca modern düşüncelere ait bir harekât planı yapmaya çalışmıştır ve üzüntüyle şöyle der: "Ama herhalde anlamışsmdır... Bugün savaş alanındaki düşünce gruplarından birine baktığında, bu grubun savaşçı ve düşünce malzemesi ikmalini yalnızca kendi depolarından değil, fakat düşmanın depolarından da yapmakta olduğunu görüyorsun; cephesini sürekli olarak değiştirdiğini ve hiçbir gerekçeye dayanmadan, ansızın cepheyi ters çevirip kendi menziliyle savaştığını görüyorsun; bir başka yerde düşüncelerin sürekli yer değiştirdiklerini, böylece bazen şu, bazen de bu cephede ortaya çıktıklarını görüyorsun: Özetle, insan ne doğru dürüst bir menzil hattı, ne bir sınır çizgisi, ne de başka bir şey oluşturabiliyor, ve bütün bunlar, özür dileyerek söylüyorum -öte yandan söylediğime hiç inanmak da istemiyorum!- bizde üstlerin domuz ahırı diye adlandıracakları şey!" - "Sen düşünmeyi çok ciddiye alıyorsun!" karşılığını verir kuşkucu Ulrich, fakat general vazgeçmez, kitaplıkları araştırmaya başlar; nihayet vardığı sonuç, "sivil ruh"un uçsuz bucaksız işbölümü, uzmanlaşma eğilimi, bulanıklığı içersinde, yüzyılın birbirine karışan izinlerinin ortasında artık kimsenin neyin ne olduğunu bilmediği, kendisinin de "Babil tımarhanesi"ne dönmüş bir dünyada yaşadığıdır. General, teslimiyetçi bir tutuma girer: "Düzen, bir ölçüde çelişkili bir kavram. Her dürüst insan iç ve dış düzen peşinde, ama öte yandan düzenin fazlasına da dayanılamıyor, hatta eksiksiz bir düzen, belki de bütün ilerlemelerin ve mutlulukların yıkımı olurdu..." Bu nedenle general, topçu sınıfını ve donanmayı savaş düzenine geçirmeyi daha da önemli sayar çünkü o düzende insan, en azından elinde neyin bulunduğunu bilmektedir.

Generalin tersine, Lloyd Bankasının müdürü Fischel'e göre dünyada her şey son derece yolunda gitmektedir. "Fischel, insan yaşamını akılcı bir temele oturmuş olarak kavramayı severdi, insanın varoluşunun tinsel kârlılığına inanır ve kafasında bu kârlılığı büyük bir bankanın çok iyi kurulmuş düzeni doğrultusunda canlandırırdı, ve her gün gazetelerde yeni ilerlemeler üzerine okuduklarını keyifle izlerdi..." Olup bitenler arasındaki bağlantıların giderek saydamlıktan uzaklaşması, onu tedirgin etmezdi: "Olup bitenlerin bugünkü kargaşası karşısında insan, yalnızca *tek bir* alanı bilebilirdi, vc Fischel için bu alan, rehin işlemlerinin ve menkul değerlerin alanıydı..." Fischel, kendisiyle ve dünyayla barışık, liberal burjuva tipidir, ama kızı Gerda'nın liberalizmden nefret eden, aklı ve ilerlemeyi alaya alan ve bir "I Iıristiyan-Germen" dünya görüşünün geniz yakıcı dumanlarını yayan gençlerden oluşma bir çevrede bulunmasını da elbet ancak kaygıyla izleyebilir.

Modern tekelci kapitalizmin yüksek düzeydeki temsilcisi Arnheim, benimsediği akıldışılık felsefesiyle, "sezgici"liğiyle, bütün büyük girişimleri mistik biçimde perdelemeden yana tutumuyla, henüz liberalizmden beslenmeye çalışan bir burjuva sınıfının temsilcisinden çok farklıdır. Bu tipin örneği, Walter Rathenau'ydu; Musil, kendisini Alman ulusunun yazarı olarak hissetmesine karşın, bu tipi Avusturyalının Alman emperyalizmine ve bu emperyalizmin tinsel alandaki yansımalarına karşı beslediği derin hoşnutsuzlukla resmetmiştir. Musil, bu "iktidarın koruması altındaki içsellik"ten, piyasayı kastederken ruhtan söz etmekten, konu petrol ve kömürken Goethe'ye ve Hölderlin'e atıfta bulunulmasından nefret ediyordu. Ulrich'in Arnheim karşısındaki tutumu, Musil'in tutumudur: "Ulrich onun kişiliğinde, nefret ettiği bir tinsel gelişimin koşulların elverişliliğiyle semirmiş, örnek bir somutlaşmasını görmekteydi. Çünkü bu iinlü yazar, insanoğlunun suretini artık derelerin yüzeyinde değil, fakat kendi zekâsının keskin kırılmalarında aradığından bu yana içine düştüğü tartışmalı durumu kavrayabilecek kadar akıllıydı; ama bu aynı zamanda yazar olan demir kralı, bu konuda suçu zekânın

eksikliklerine değil, ortaya çıkışına atıyordu. Kömür fiyatlarıyla ruh arasındaki bu birleşmede hileli bir yan vardı..." - "Arnheim ruhtan söz ettiğinde, buna kendisinin de inanıp inanmadığı ve bir ruha sahip olmaya da hisse senetlerine sahip olmakla aynı gerçekliği atfedip etmediği, tartışmalı ve belirsizdi..." - "Nihayet sorumluluğunun bilincinde olan bir adam da," derdi Arnheim kendi kendine inançla, "ruh armağan etmeye kalkıştığında, asla sermayeyi değil, fakat yalnızca faizleri feda etmelidir."

Musil, bu Arnheim'ı "altından melek kanatları olan tüccar" diye adlandırır ve "Maeterlinck'in ve Bergson'un felsefelerinin kömür fiyatlarıyla kartelleşme politikasından kaynaklanan sorunlara uygulanış biçimi" ile alay eder. Kirli işleri onun için başkaları gördüklerinden, bu büyük kapitalist ruhla ilgilenme lüksüne sahiptir, ve bu "dolaylılığın" yararı konusunda Ulrich'e şöyle der: "Bir ustalık düzeyinde geliştirilmiş olan bu dolaylılık sayesinde günümüzde hem bireyin, hem de bütün bir toplumun temiz vicdanı güvence altına alınabiliyor; insanın bastığı düğme hep bembeyaz ve güzel, ve hattın öte yanında olup bitenler, kendileri için düğmeye basmayan başka insanları ilgilendiriyor. Bunu iğrenç mi buluyorsunuz? Böylece binlerce insanı ölmeye ya da sefalete siirüklüyoruz, dağlar gibi acıları hareket ettiriyoruz, fakat bu arada bir şeyler de yapmış oluyoruz!" Ve Ulrich, şöyle düşünür: "Ahlâk bilincinin Arnheim'ın sözünü ettiği parçalanışı, bir başka deyişle bugünkü yaşamın bu en korkunç olgusu aslında hep vardı, ama o dehşet verici vicdan temizliğine ilk kez genel işbölümünün bir sonucu olarak ulaşabildi..."

Arnheim, Diotima'nın kişiliğinde "ruhsal" düzleme taşınan, bu nedenle de hiçbir yükümlülük altına sokmayan bir aşk ilişkisi için ideal olan tarafı bulur. "Diotima'nın kişiliğinde yalnızca kitaplarını okumuş olmakla kalmayan, ayrıca hafiften balık etindeki antik görünümüyle, kendisinin klasik çizgiler çok katı kaçmasın diye biraz daha etli butlu olan helenist güzellik idealine de uyan bir kadına rastlamaktan" büyük zevk almıştır. Küçük burjuva ortamından büyük dünyaya yükselmiş olan Diotima, o parfümler içersinde ve hiçbir şeyden habersiz, çürümekte olan bir toplumun üzerinden kayıp giden, rahatlatıcı yağ tabakalarıyla sarılı, yumuşak hatlı uçuk idealizmin tam bir somutlaşmasıdır. "ßu, soylu bir idealizmdi, ince bir yücelmişlikti...", der Musil, "İşlevsel değildi bu idealizm, çünkü işlevselliğin hep el işçiliğini çağrıştıran bir yanı vardı ve el işçiliği her zaman temiz olmaktan uzaktı; bu idealizm daha çok çiçeklerden başka modelleri kendileri için uygunsuz bulan grandiişeslerin resim yapma biçimlerini çağrıştırıyordu ve kültür kavramı bu idealizm için son derece belirleyiciydi; bu idealizm, kendisini kültürle dolu olarak duyumsamaktaydı..." Doyumsuz ve ancak yarım yamalak sezilebilmiş bir yaşam zenginliğine susamış Diotima "insanın birbirinden çok farklı etkinliklerini kapsaması öngörülen ve hiçbir zaman var olmayan bir insani bütünlüğü varmış gibi gösterme gereksinimini duyuyordu. Bu yanılsamayı Diotima, kültür diye ve genellikle özel bir ekleme yaparak eski Avusturya kültürü diye adlandırmaktaydı..." Diotima'nın iç dünyasında, kendini gösterişli 'işgüzarlıkla ve duygusal boşalımlarla sürekli yatıştıran, bulanık, ciddiyetten uzak, yaşamdaki büyük hedeflerin ve görevlerin yitirilmiş olduğuna ilişkin bir duygu vardır.

Ulrich'in gençlik arkadaşıyla evlenmiş olan ve doyumsuzluğunu deliliğe kadar vardıran küçük Clarisse'de bu duygu çok daha belirgin ve ciddidir. Clarisse, "eğer sıradan bir yaşama sürgün edilmiş düşünen bilincin kanatlara sahip olma tutkusu böyle adlandırılabilirse," yükselme tutkusuyla yanıp tutuşmaktadır. Makart resimlerinin ve kasvetli bir şehvetin oluşturduğu bir ortamdan gelen Clarisse, "anne ve babasının inançlarına ve başkaca budalalıklarına, çok uzaktan da olsa gösterişli karı-koca yalaklarını ve Türk halılarını anımsatan bütün duygulardan nefret eden, sert bir bedenin tazeliğiyle karşı çıkmaktaydı..." Bu fıijit kadın, kocasını büyük edimlere koşturan kırbaç olmak ister, ama kocası yeteneğini boşa harcar, edilginliğin ve Wagner müziğinin içine batar, bilgili ve üretkenlikten uzak dar görüşlü bir küçük burjuva olup çıkar. Clarisse'nin yaşamı, içerikten yoksun kalır: "Müzikle ya da resimle uğraşıyorum; ama bütün bunlar, sankj duvardaki bir deliğin önüne bir paravana

Eskiden, çevrede dolaşmaya çıktığında, çoğu kez şöyle düşünmüştür: "Şimdi sola saparsam Tanrı, sağa saparsam Şeytan gelecek..." Oysa şimdi şöyle yakınmaktadır: "Ne Tanrı geliyor, ne de Şeytan. Yıllardır böyle dolanıp duruyorum. Clarisse'de "za-

manın hastalığı," yani burjuvanın kararsız dünyasından bir çıkış yapmaya, Evet ya da Hayır, Tanrı ya da Şeytan tarzında uç noktada bir kararı zorlamaya yönelik özlem vardır. "Yaşamın zevkler okyanusundan yalnızca bir tutam cinsellik zevki alan bu yaşam, korkunç bir şey," der, "...*İnsan, dünyada belli bir amaçla bulunmalı.* Herhangi bir işe yaramalı. Aksi takdirde her şey korkunç bir kargaşa olarak kalıyor..." Hedeften ve biçimden yoksun olan varoluşunun *asalak yanını* böylece algılayan Clarisse, anlamlı bir eyleme giden yolu bulamaz ve bundan ötürü de şu vahşice soruyu sorar: "Acaba düzen, parçalanmayı mı gerektiriyor?" Sonunda parçalanan, yalnızca kendi içindeki düzenden geriye kalandır, ve Clarisse'nin Nietzsche'den, arkadaşı Meingast'ın anti-hümanist felsefesinden, yozlaşmanın bütün zehirlerinden beslenen ruhu, çılgınlığın uçurumuna yuvarlanır. Deliliğe giderek daha çok saplanma, bir ruhun çökmekte olan bir dünyadaki çöküşü, Musil tarafından düşünülebilecek en büyük ustalıkla, her evresinde inandırıcı biçimde sergilenir.

Buna karşılık Clarisse'nin olumsuz karşı kutbu olan ve Clarisse'yi büyüleyen kadın katili Moosbrugger, her bakımdan çarpıtılmış ve deforme edilmiştir. Clarisse'de simgesel olanın gerçek kişilikle örtüşmesine karşılık Moosbrugger, ustalıkla betimlenmiş tek tek çizgilerine karşın, yalnızca tedirginlik veren bir ucubeliğin simgesidir. Moosbrugger'in işlevi, "Öğrenci Törleß'in Kargaşaları"ndaki kan kırmızısı gizli odayı, burjuva uygarlığının arkasında pusuya yatmış olan barbarlığı, acımasızlığı, saldırganlığı, cana kıyıcı hastalıklılığı sergilemek, aynı zamanda da genel hastalığın haberciliğini yapan ur olmaktır. Ulrich'de, "bir bilinmeyenden ötürü Moosbrugger'in onu sürdürmekte olduğu kendi yaşamından daha çok ilgilendirdiği duygusu vardı; Ulrich'i içinde her şeyin biraz çarpıtıldığı ve ruhun derinliklerinde parça parça sürüklenmekte olan bir anlamı açığa vuran, karanlık bir şiir gibi pençelerine almıştı..." Musil, bir denemesinde "bir düzenin kendi istenmeyen, ihmal edilmiş gerilimlerinden ötürü parçalanmasından" söz eder, ve bu patlamalara gebe zamanda insanların "bugün onları çepeçevre kuşatan, zaten yarı yarıya güçsüz etik bağlardan gittikçe daha çok sıyrıldıklarına" dikkati çeker. Daha savaştan önce ortalığı kan ve vahşet kokuları kaplamıştır, ve bu durum "parçalanmış ve karanlıklara bürünmüş olarak" kadın katilinin kimliğinde somutlaşır; bu nedenle Ulrich, "insanlık bir bütün olarak rüya görebilseydi eğer, ortaya zorunlu olarak Moosbrugger çıkardı" diye düşünür - bu, saçma ve Musil tarafından da desteklenmeyen bir genellemedir. Wedekind'in *Lulu* tragedyasının sonunda, kararmış ve çökmeye yargılı bir dünyada, "Karın Deşen Jack," bıçağı ve cinayetleriyle, herhangi bir psikolojisi bulunmaksızın, önüne geçilemez bir felaket olarak ortaya çıkar. Musil ise ne yazık ki kadın katili Moosbrugger'i bir psikolojik çözümlemeden geçirmeye, onu yaşamın kendisinden belirsiz ve bulanık bir hiçimde "hakkım" dediği şeyi esirgediği bir insan olarak haklı çıkarmaya kalkışmış, ve özellikle bu yüzden Wedekind'in *Lulu tr*agedyasının son perdesinde yarattığı etkiyi yaratamamıştır. Ayrıca Moosbrugger'in Ben ile dış dünyanın uyumsuzluğunu, artık tartışmalı konuma gelmiş bir gerçeklik sorununu çarpıcı biçimde örneklemesi öngörülmüş, kişiliği çok fazla bilmeceyle doldurulduğundan ortaya şişkin ve bütünü açısından inandırıcılıktan uzak bir oluşum çıkmıştır.

Ben, aslında romanın başkişisi olan Ulrich'i, yani *Niteliksiz Adam'ı* da başarısız buluyorum. Modern romanın gelişmesinde, dıştan gelen etkilere açıklığı ve eğitilcbilirliğiyle, dış dünya tarafından biçimlenen plazma işlevini taşıyan, kişiliği belirginleşmiş genç adam tipi önemli rol oynamıştır; Walter Scott'un *Waverley\m,* Goethe'nin *Wilhelm Meister'*ini, Flaubert'in *Duygulanıl Eğitimi'm,* Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ'*ını anımsayalım. Musil de çıkış noktası olarak "eğitim süreci romanı"nı almış, ancak buna, kendisini "niteliklerin" neredeyse birer mesleğe dönüştüğü, "toplumsal karakter maskeleri," konfeksiyon ve gelenek olarak insanlar için zorunlu kılındığı, ve bunun karşıtı olarak, bu insanların iç evrenlerinde yeni bir şeyin bir kaosun kargaşasıyla hazırlandığı bir dünyada bulması eklenmiştir.

"Hayranlık uyandıracak bir berraklıkla," denir Ulrich hakkında, "gerek duymadığı para kazanma yeteneğinin dışında, zamanının desteklediği bütün yetenekleri ve nitelikleri kendinde görüyordu, ama bunları uygulama olanağını yitirmişti." içinde yaşanan, geçmiş kuşakların karabasanı gibi bir düzendir: "İnsanın bunu

yalnızca kafasında canlandırması yeterlidir: Dışarıda ağır bir dünya, topraktan, binalardan, gelenek ve göreneklerden, resimlerden ve kitaplardan oluşma, soğumuş bir ay yüzeyi, dilin, ellerin ve gözlerin üstüne abanmaktadır, - içersini ise adeta hiçbir yere takılmaksızın hareket eden bir sis basmıştır..." - "Kuşkunun gözünde kendini onca algılanabilir kılan, yalnızca hayatın hazır böliimlenmeleri ve biçimleridir, nice kuşaklarca önceden oluşturulmuş, tamamlanmış, yalnızca sözcüklerin değil, ama duyumların ve duyguların da dili olan bir dildir..." Ve kendi gücüyle ayakta kalmak istediği, bu toplumu bir ölü maskı olarak algıladığı içindir ki Ulrich, "Niteliksiz Adam" dır. - "Hiçbir nesneye, hiçbir Ben'e ve düzene kalıcı gözüyle bakmaz; bilgilerimiz her gün değişebileceğinden, hiçbir bağlanmaya inanmaz, ve ona göre her şey sahip bulunduğu değeri yalnızca bir sonraki yaratma eylemine kadar koruyabilir." Ulrich, "olasılıkların insanı" kimliğiyle gerçekliğin yıkıntıları arasında dolaşır: "olasılıklarını bütünüyle cisimleştiren, gizilgiiç niteliğindeki insan, bu insanın varoluşunun henüz yazılmamış şiiri, yine insanın karşısına bir metin olarak, gerçeklik ve karakter olarak çıkıyordu."

Bütün bunlar, büyük bir yazınsal planı oluşturur; bu planın gerçekleştirilmesi sırasında ise Ulrich, çok fazla sayıda tamamlanmış ve kendini değiştirmeyen niteliklerle donatılır. Ulrich'in her durumda taktığı, yalnızca iyi aileden gelme genç beyefendinin "toplumsal karakter maskesi" değildir ("Wilhelm Meister de zengindi," diye yanıtlar Musil); bunun yanı sıra soğukluk, tepeden bakma, acımasızlık, zekânın keskinliği ve tepkisel bencillik gibi bireysel nitelikler de kişiliğinde çok belirgindir. Demek ki *Niteliksiz Adam* aşırı -ve üstelik sınıfsal- karakter sahibidir, ve bütün bunlar mizah alanına dahil edilmeyip, coşku dolu bir vurguyla betimlenir. İçerik ve biçim bulmak için kendine bir yıllık bir "eğitim süresi" tanıyan Ulrich, *karakter* olarak gelişmez; ruhsal ve bedensel bağlamda çeşitli serüvenlerden geçmesi sonucu yeni bir insani yapı değil, sadece yeni bir entelektüel *bilgi* edinir. Kuşkucu ve etik eksiklikler taşıyan, bireyci Ulrich, insanın ahlâk olmaksızın yaşayamayacağı ve bireysel çözümlerin ancak toplumsal çözümler çerçevesinde bulunabileceği yolundaki bilgiye ulaşır. "Tam bir ahlâk olmadan tam bir mutluluk da yoktur. Sağlam bir noktadan türetilemediği takdirde, ahlâk diye bir şey yoktur. Bir inancı temel almayan bir mutluluk yoktur." Ve nihayet toplumsal bağdan yana çıkış, birey ile kolektif arasındaki karşılıklı etkileşim: "Bağların dışında, her itki insanı anında deforme eder. Ancak anlatımıyla var olabilen insan, toplumun biçimleri içersinde biçim alır... yaratmış olduğunun kendisine geri yansıyan etkileri aracılığıyla biçim alır."

Musil, tinsel sorunsal bağlamında kendisini etkileyen ne varsa Ulrich'in kişiliğine doldurmuş, böylece de ondan, ağzından üstünde sözler yazılı transparanların fışkırdığı, alegorik Barok figürlerine benzer bir şey yaratmıştır. Yazar, bir zamanlar şu notu düşmüştür: "Bütün bir yaşamın düşüncelerinden oluşma bir sicilin, görünüşteki bütün dağınıklığına karşın sarsıcı bir sanatsal etki yaratabilmesi bana olanaksız gözükmüyor. Ama bu bağlamda ortada fiziksel bir olanaksızlık, insanın gerçekte üstesinden gelmeye kalkışamayacağı bir girişim var. Ama insan yine de böyle olasılıkları düşünebilir ve elinden geldiğince onlara yaklaşabilen etkiler arayabilir..." Ve daha sonra: "Asıl önemlisi: *Düşüncelerime ait bir tür biyografi."* Musil, Ulrich tipiyle kendi düşüncelerine ait böyle bir biyografiyi vermeye çalışmıştır.

Musil, kendini Ulrich'le özdeşleştirir, ona kendi düşüncelerini ve kendi yaradılışının bazı özelliklerini verir - ve bu arada asıl önemli olanı gözden kaçırır. Büyük bir eser üzerinde çalışan, üretken ve disiplinli bir insan olan yaratıcısından farklı olarak Ulrich, tembel, muzır ve burnunu her şeye sokan biridir - bu yüzden onun kimliğinde her şey yozlaşır ve nahoş bir görünüm alır. Asi zenci çocuğu Süleyman'dan, sermayesi ruhsal faizler de getiren efendisi Arnheim'a, kolayca baştan çıkarılabilen ve "tutkunun pençelerindeki hali, tüyleri yırtıcı bir kuşun pençelerinde diken diken olan bir güvercini anımsatan" Bonadea'dan, "genel bir düşünce öyle gerektirse, anında vatman olabilecek," beceriksiz ve dik başlı Gerda'ya, kişiliğinde "bir oda hizmetçisi üzerine yazılmış Mozart müziğinin geri döndüğü" küçük oda hizmetçisi Rachel'den, tanıma sığmaz biçimde serpilen Agathe'ye kadar bütün öteki kişilerde bulunan yoğun yapı ve göze görünmez aura, Ulrich'de eksiktir. Ulrich'in sorunsalının bilincinde olan Musil, yine de, elbet değişik bir kişilikle olmak üzere, onu ge-

lecek için kurtarmak ister: "Niteliksiz adam, *ama yozlaşmamış konumda olmak üzere."*

Romanın üstünde yüzlerce kez çalışılmış ilk iki bölümü, Ulrich'in rahatsız edecek kadar aydınlık ve dev bir yalnızlıkla dolu, bomboş bir evde kalmasıyla biter. "Bu yalnızlığın giderek yoğunlaştığı ve büyüdüğü söylenebilirdi, ve bunu kendisi de hissediyordu. Bu yalnızlık duvarlardan geçiyor, aslında kendini genişletmeksizin kente doğru, dünyaya doğru yayılıyordu. 'Hangi dünya?' diye düşündü Ulrich. 'Herhangi bir dünya yok ki'..."

Kardeşler A rasındaki Aşk

Romanın "Ulrich ve Agathe" başlıklı üçüncü bölümü, dünya edebiyatının en heyecan verici, şaşırtıcı, aynı zamanda hem acılı, hem de güzel aşk hikâyelerinden biridir. Musil, burada da en uçtaki şıkka, erkek ve kız kardeş arasındaki aşk gibi cüretkâr bir motife el atar. Musil, bu nedenle de "sapıklık" suçlamasıyla karşılaşmış, ve bu bağlamda yalnızca yüksek düzeydeki yazınsal yaratıcılık değil, fakat önemli olan ne varsa görmezlikten gelinmiştir.

Antik mitolojide hep karşılaşılan ensest, içerdiği çeşitli çoğulcu evlilik biçimleriyle birlikte artık son bulmuş olan matriyarkal düzenin, bir ilk-duruma ve bu durumun patriyarkal düzen tarafından lânetlenişine ilişkin anının bir uzantısıydı. *Romantizm* döneminde ensest motifi yeni bir anlam kazandı. Bu motifin ansızın ve gösterişli bir biçimde (Goethe, Schiller, Byron, Shelley, Rétif de la Bretonne, Chateaubriand, Lewis, Grillparzer, Tieck, Brentano ve öteki yazarlarda) ortaya çıkışı, burjuva saygınlığına karşı ayaklanma ve, Stendhal'in romantik ilkeyi belirleyiş biçimiyle, "salt tutku" niteliğindeydi. Bu motif yasak olanı, katıksız "günah"ı temsil ettiği *için,* romantik outsider'ın, "dahi bireyin" burjuva dünyasının yalancılığına ve sıradanlığına karşı savunulan bir hakkı olarak, tıpkı Helena'nın yeraltı dünyasından çağrılışı gibi, yeniden geçerli kılınmak isteniyordu. Ensest motifinin Musil'de taşıdığı anlam da aynıdır: Mekanize bir uygarlıkta yitirilmiş olan mutluluğu yasak olan'da bulmak.

Başına buyruk ve geleneksel ahlâktan nefret eden bir bireyci olan Ulrich, bütün yaşamıyla topluma meydan okur. Onun bireyciliği, dünya ile köprüleri atmayı değil, yalnızca özgürlüğe yapılacak "kaçamakları" göze alabilen türden değildir, Ulrich hiçbir ara çözüm ve sınır tanımaz. Özel yaşam alanında mutlak bir özgürlük kavramı egemendir, ve bu alan, toplumsal düzen içinde çökmüş olduğundan ve artık hiçbir yükümlülük getiren bir gerçeklik sayılmadığından, sınırsızlığa doğru genişletilir. Gerçek olan, yalnızca Ben'dir, ve bu Ben en derinlikli içeriğini, düşünülebilecek en özel şey ve toplumun gerçek anlamdaki ötesi niteliğini taşıyan aşkta bulur. Kimi sevdiğim, sizi ne ilgilendirir? Eğer benim için başka her kadından daha hoşsa, neden kız kardeşime âşık olmayayım? Yasak olduğu için mi? Sınırsız egemenliğe sahip Ben'ın tanıyabileceği hangi gerekçeyle? Soyun devamını tehlikeye soktuğu için mi? Peki ya bundan vazgeçersek? Sizler "ayıp" diye adlandırdığınız için mi? Oysa bu ayıp, eski zamanlarda yasaldı. Hiçbir şey, özgür kişiliğin bu zevzekliğe gülüp geçmesini engelleyemez. Tam tersine: Ancak yasadışı ilân edilen, toplumun bütün yasalarına karşı gelen, topluma köktenci bir tutumla sırt çeviren aşk, mutlak anlamdaki bireyciliğe uygun düşen aşktır. Cüretkârca kendi seçmiş olduğunun dışında başkaca bir bağ tanımayan böyle bir aşk, aynı zamanda mutlak anlamdaki bireycilik için bir ölüm-kalım sınavıdır: Bizim bizden başkasına ihtiyacımız yok, ve biz kendimize yetiyoruz, dış dünya yürürlükten kaldırılmıştır. İzolasyon ilkesini *ad absurdum* 'a götüren de bu çılgınca girişim olur. *İnsan, kendini toplumdan çekemez-,* deney, doğaya değil, fakat topluma aykırı olduğu için başarısızlıkla sonuçlanır. "Biz, düzene karşı olan bir itkiyi iz.ledik," der Ulrich. "Bir aşk, direnişten doğabilir, ama varlığını direnişte bulamaz. Ancak bir toplumun örgüsüne eklenmiş olarak .ayakta kalabilir..."

Burada Goethe'nin *Wilhelm Meisterin Çıraklık Yi/larrn&à* aynı sonuca varmış olduğunu anımsatalım. Romantizmin insana dönüşmüş görüntüsü olan Mignon, erkek ve kız kardeşlerin, Augustin ile Sperata'nın ensest ilişkilerinin ürünüdür. Augustin, günah çıkardığı ve onu lânetlemekle tehdit eden rahibe, Rousseau'nun anlayışı doğrultusunda şöyle karşılık verir: "Manastırlardaki sütunlarınıza, küflenmiş parşömenlerinize, karma-

karışık düşüncelerinize ve kurallarınıza sormayın! Doğaya ve yüreğinize sorun... Zambaklara bakın: Erkek ve dişi aynı saptan çıkmaz mı? Onları, ikisini de doğurmuş olan çiçek birleştirmez mi? Zambak masumiyetin simgesi, ve bu kardeşçe birleşme de üretken değil midir? ...Benim gibi acı çekmiş birinin özgür olmaya hakkı vardır. Sperata, benimdir; onu benden yalnızca ölüm alabilir..." Akrabaları ise ona, "düşüncelerinin ve tasarımlarının özgür dünyasında değil, yasaları ve ilişkileri *bir doğa yasası gibi karşı gelinemez nitelik taşıyan* bir düzende..." yaşadığım aklından çıkarmaması gerektiği karşılığını verirler. İnsan, artık doğadan ayrılmıştır, onunla ilişkisi ancak toplumun aracılığıyladır, toplumsal yasada bir doğa-iistü'nün gücü vardır.

Goethe'nin romanının arka planını olgunlaşan, Musil'in romanının arka planını ise can çekişen burjuva toplumu oluşturur. Yasaları çok yönlü bir saçmalık, buyrukları çoğunlukla aldatmaca olan böyle bir düzende toplumun uzağındaki mutluluk adalarına kaçış, Musil'in deyişiyle "cennete yapılan yolculuk" her zamankinden daha çekicidir. Gelgelelim yapay cennetler kuruyup buharlaşır. Köklü değişimi arkaik içgüdü değil, ancak çok gelişmiş bilinç getirebilir. Ben, kendi kendisine yabancılaşmayı ve yalnızlığı sınırsız bireycilikle değil, ancak toplumsal bağlamda hedeflere yönelişle aşabilir.

Sınırsız bireyciliği olanaksız göstermek, temanın seçim nedenlerinden sadece biridir; daha derinlere uzanan başka nedenler de vardır. Kapitalist burjuva dünyasında, erkeklerin iktidar ve iş ilişkileriyle, sömürüyle ve rekabetle dolu dünyasında *aşkın deformasyonu*, romanın leitmotiflerinden birisidir. Her şeyi pazara götüren bu dünyada "aşktan salt mantığa kadar bütün ilişkiler arz ve talebin, teminatların ve faizlerin dilinde anlatılabilir, psikolojik ya da dini söylemlerle olabileceği kadar iyi anlatılabilir..." Böyle bir dünyada kadın yalnızca mal değil, fakat birçok bakımdan aynı zamanda erkeğin bir yaratışıdır. Erkeğin ihtiyacına göre, o romantizme kaymak istediğinde azize, cinsel azgınlıklar istediğinde orospu olmak, duruma ve atmosfere göre hizmetçi, eş, doğuran kimliğini takınmak zorundadır. Reji, erkektedir, kadın onun yarı düşü, yarı nesnesi olarak, erkek onun ne olmasını istiyorsa o olmakla, bugün ruhunu, yarın da çorbasını ısıtmakla yükümlüdür. Cinsellik alanında avcılığın barbarlığı ve saldırganlığı egemendir, erkek avcı, haydut, fatih kimliğindedir, kadın ise erkeğin tutkusunun maskelerini gözlemleyerek ve onun sahneye koyduğu tiyaro oyunundaki rolünü oynayarak "alınan"dır, kendini "vermekle" yükümlü olandır. Musil, Agathe'nin karakterini çelişkili edilginliği içersinde çizer: "Onları bir kez tanıdıktan sonra, sevgilileri Agathe'ye kocalardan daha ısrarlı gelmiyordu, ve kısa bir süre sonra Agathe, bir zenci kabilesinin dans ederken kullandığı maskeleri de, Avrupalı erkeğin bıraktığı aşk larvaları kadar ciddiye alabileceğini düşündü... Agathe'nin böylece edindiği felsefe, hiçbir oyuna gelmeyen ve erkeğin ona oynamaya çalıştığı oyunun ne olduğunu elinde olmaksızın izleyen kadının felsefesiydi..."

Romantik aşk, şövalyeliğin, Meryem Ana kültünün ve şatolarda söylenen aşk şiirlerinin dünyasında doğdu. Antik çağdaki şehvet duygusundan farklı olarak erotizme bir bölünme getirdi, ruhla duyulan, düş ile gerçekliği birbirine karşı kışkırttı, yeni bir cennet ve yeni bir cehennem yarattı. Yaşamın düzyazı kısmında bu ince sihir çok ender uygulanabiliyordu ve en azından, evliliğin maskesinin düşmesiyle noktalanan bir maskeli şenlik olmak gibi bir işlevi vardı. Evliliğin, yani cinsellikten, ekonomik yarar ortaklığından ve çocuk üretme kurumundan oluşma bu karışımın özü ne kadar tuhaf bir nitelik taşırsa taşısın, tuhaflığı ölçüsünde kaçınılmazdır ve daha uzun süre de böyle olmayı sürdürecektir. Aşkın evliliğe dayanabildiği çok enderdir, daha sık rastlananı, evlilikten karı ile kocanın arkadaşlıklarının doğmasıdır, en sık olanı ise evliliğin -yıkılmadığı takdirde- iyi kötü ayakta tutulabilen bir ödüne dönüştürülmesidir. Demokrasiye, kadınların seçme ve seçilme haklarına, anayasa ile tanınmış eşitliklerine karşın varlığını hâlâ sürdüren erkekler dünyasında cinsler arasındaki ilişkinin belli bir düzene bağlanmış barbarlık konumunu aşmış olduğu asla iddia edilemez.

Buna razı olmamak, yalnızca insanlık anlayışının bir buyruğu değil, fakat aynı zamanda bunun farklı da olabileceğine ilişkin mutluluk verici deneyimin bir sonucudur. Kadın ile erkek arasında her birinin kendi egosunu ötekininkinde bir kez daha bulduğu, gerginlik ve gevşeklik içersinde birinin ötekine eklen-

diği, doğanın gerçekleştirdiğini bilincin kutsadığı, beden için haz kaynağı olanın ruhu tazelediği, hiçbir şeyin zorlama, maske, poz ve prestij uğruna olmadığı, tarafların birbirine iyilik yapmak istediği, dostluk, sevecenlik ve neşe sunduğu, sohbetin, anlayış göstermenin ve bedensel tutkunun birbirinden ayrılmadığı, erotizmin hep daha yetkinleşen bir oyun niteliğini taşıdığı ve oyunun arkasında da sonsuz bir birleşmenin yattığı bir birliktelik ve iç içe oluş da vardır. Erkek ve kız kardeş arasındaki aşkın bir öğesi olan bu türden bir mutluluk, birbirini hep sezmiş ve bilmiş olmanın, İsis ve Osiris gibi aynı rahimden gelmenin, başkalık içersindeki yakınlığın, kendi kanının yabancı damarlarda akışının, başkasının kişiliğinde kendi kaynağının verdiği mutluluktur. Ya da Goethe'nin dizeleriyle soluklanan bir hayalete ilişkin duygudur:

> Ah sen, şimdi kapanmış zamanlarda
> kız kardeşim ya da karımdın

Erkek ve kız kardeş arasındaki aşk, "Iphigenie"nin sakin ortamında doğar ve "Kardeşler"de dikkatle dönüştürülür. Thomas Mann'ın erken dönem eserlerinden birinde işlenen bu tema, yazarın geç dönem eserlerinden *Seçilen* de *(Der Erwählte)* yinelenir. Musil'in kız kardeşi çok küçükken ölmüştü. Musil, onu tanımamıştı. Güncesinde kız kardeşini "belli bir külte" dönüştürdüğünü söyler, ancak şunu da ekler: "Aslında kült değildi benimkisi, ama bu kız kardeş beni ilgilendiriyordu. Çünkü bazen şöyle düşünüyordum: Bugün de yaşasaydı, acaba en yakını ben mi olurdum?" Musil, kardeşlik bağlamında yoğun bir ortaklığı düşler: "İkiz kız kardeş, biyolojik açıdan çok ender bir şeydir, ama hepimizin içinde tinsel bir ütopya, kendi kendimizin somutlaşmış düşüncesi olarak yaşar." Bu, yabancılık ve saldırganlık içermeyen bir aşktır: "Sevginin kız kardeşe özgü bu 'iyiliği', 'ben' kutuplaşmasının silinmesi ve bunun gibi şeyler. Ayrıca kız kardeş düşüncesinin onun açısından, tüm cinsel yaşantılara karşın, belli bir büyüye sahip olduğu da doğru." Ve *Niteliksiz Adam* üzerine notlardan: "Kardeşler arasındaki aşk iyice savunulmalı. Ulrich, bu aşkı çok derin, dünyaya yönelik reddiyle bağıntılı bir şey olarak duyumsar... Bu, ona verilmiş olan az sayıdaki bütünlük olanaklarından biridir..." Ve sonunda: "Bu sözcüğün anlamı nikâh dairesinden verilen bir belge olarak değil, bir şiirin anlamı gibi değerlendirildiğinde, onlar iki kardeş gibi yaşamaya karar vermişlerdi; erkek ve kız kardeş değildiler, ayrıca karı-koca da değildiler, istekleri, içinde bir ateşin yandığı beyaz bir sis gibiydi." Bu kardeşlik şiirini, bir bütünlüğe, olasılık dışı mutlulukla dolu bir aşka ilişkin bu düşü işlemek, Ulrich-Agathe motifinin en önemli nedenlerinden biriydi.

Fakat üçüncü ve son bir neden daha vardı.

"Öteki Durum"

Filmin dramaturjisi üzerine bir denemesinde Musil, "düşünen bilincin iki durumu"ndan söz eder: "...bunlar gerçi birbirlerini çeşitli bakımlardan etkilemişler ve ara çözümlerde uzlaşmışlardır, ama hiçbir zaman tam olarak birbirlerine karışmamışlardır. Bu ikisinden biri, dünya, insanlar ve kendimizle olan ilişkilerin normal durumu diye tanınmakta. Bizler kendimizi... düşünen bilincimizin işlerliği sayesinde şimdi ne isek, o olarak geliştirdik; başlangıçta devlerin arasında bir hiç olduğumuz bir dünyanın şimdi efendileriyiz; etkinlik, yüreklilik, numaracılık, yapaylık, huzur nedir bilmemek, kötülük, avcılık, savaşma tutkusu ve benzerleri, bu yükselişi borçlu olduğumuz ahlâki nitelikler.

"Ancak bunun karşısında, tarihimize damgasını birincisi kadar güçlü vurmamış olsa bile, tarihsel bakımdan kanıtlanabilme bağlamında ondan geride kalmayan ikinci bir durum daha yer almaktadır; bu durum, hepsi de birbiriyle bulanık bir biçimde örtüşen bir sürü adla adlandırılmıştır. Ona aşk durumu, iyilik durumu, dünyaya sırtını dönme durumu, içe dönük düşünme durumu, bakma durumu, Tanrıya yaklaşma durumu, kaçınma durumu, iradesizlik durumu, kendi kendinin bilincine varma durumu ve bir temel yaşantının, tarihteki bütün halkların dinlerinde, efsanelerinde ve etiklerinde, tuhaf bir biçimde gelişmeden yoksun kalmış olmasına karşm, hep yinelenen bir temel yaşantının pek çok yanma ilişkin durumlar denmiştir...

"Bilindiği gibi bu konum, hastalıklı bir biçim alması olasılığının dışında, hiçbir zaman sürekli değildir; insanın ardından yine hep normal duruma düşmesi için yaklaştığı, varsayım ürünü bir uç şıktır, ve sanatı mistisizmden ayıran da asıl bu yanıdır, yani normal davranışla olan bağıntısını asla bütünüyle yitirmemesidir; o zaman sanat, bağımlı bir durum, sağlam zeminden, sanki düşsel evrende dayanabileceği bir temeli varmışçasına, kemerlerle yükselen bir köprü gibi gözükür."

Bu "öteki durum"un kuşkucu bir akılcı olan Musil'in gözünde baştan çıkartıcı bir çekim gücü vardı. Mainad'lar ve Bakkha'lar, peygamberler ve Sibylla'lar, ortaçağın kilisenin resmi öğretisine karşı çıkan hareketleri ve mistik akımları tarafından çok iyi bilinmekteydi. Bu hareketlerde ve akımlarda yitik cennete, bütünlüğü parçalanan, erkek ve kadın olarak ayrılan, böylece de artık önceden bilinemez ölçüde dallanıp budaklanan Adem-Kadmos'a ilişkin düş, ve *bir bütün halindeki insanı* yeniden oluşturma, cinslerin bir sentezi aracılığıyla ilk başlangıca, iyi Tanrının bereketine dönme umudu etkindi. Sözü edilen hareketlere ve akımlara dahil olanlar, bir tür çilecilikle geçen hazırlık aşamasının ardından kitle halinde kaynaştıkları, bir esriklik konumuna girdikleri, kendilerini mahşer gününün, bin yıllık imparatorluğun vizyonlarına kaptırdıkları toplantılardan, dünyanın efendilerine isyan etmek için gereksindikleri doludizgin gücü kazanmaktaydılar. Resmi öğretiye karşı çıkan bir hareket çöktüğünde, kovalanan ve toplum dışı ilân edilen kendi başına kaldığında, kolektif mistisizm de bireysel mistisizme dönüşüyordu. Bireysel nitelikteki "Unio Mystica"da ("Mistik Birlik") parçalanmış olan kolektif, çok özlenen kitle yaşantısı, bireyin artık somut olmayan, belirlenmemiş bir bütünle birleşmesi yeniden üretiliyordu. Başlangıçta (Tanrı ya da evren olarak duyumsanan) kolektife dolaysız geri dönüş niteliğini taşıyan "Unio Mystica," kitle hareketi gerilerde kaldığı ölçüde cinselliğin aracılığını gereksiniyor, erotik "içselliğe" dönüşüyordu. Bu bağlamda örneğin Sophia von Klingenau, "çok hoş" bir etkilenmeden söz eder: "Gökyüzünden bir ışık geldi, tanımlanamayacak kadar güzel ve hoştu; beni sardı, aydınlattı ve benliğimi bütünüyle parıltılara boğdu, yüreğim ansızın başkalaştı ve dile getirilemez, alışılmadık bir sevinçle doldu..."

İnsanoğlunun yabancılaşması, onu çevreleyen nesnelerin ve koşulların bulanıklığı arttıkça, kendini ister bir kolektife, ister bireysel bir "Unio Mystica"ya adamak tarzında olsun, duvarları yıkıp yeni bir bütünlüğe ulaşma tutkusu da o ölçüde güçlenir. Hayalete dönüşmüş bir toplumun "gerçekliği" karşısında kuşkular içinde kalan bireyci insan, bunun arkasında daha derinlikli, daha gerçek bir başka gerçekliği, yaşamın artık tükenmiş normal durumun ötesindeki anlamını, bütünlüğünü ve zenginliğini arar.

Sloganı "Beni rahat bırakın!" olan, dar görüşlü küçük burjuva tarzı toplumdan geri çekilişin aksine buradaki, patetik, aşırı duygusal, tutkulu bir dünyaya susamışlıktır - ancak dünya, olgulardan ve kararlardan etkilenmeksizin, salt duygu, salt sürekli yaşantı olarak vardır. Bu "öteki durum"a, pürüzsüz *mutlak bütünleşmece* yönelik istekte uç noktada bir bencillik gizlidir; Ben'in dünyada erimesi diye ilân edilen, tersine dünyanın Ben içersinde eritilmesidir; bu arada gerek insanlara gerekse nesnelere kendi başlarına varlıklar olma niteliği tanınmamakta, bunların yalnızca benim duygularımın besin kaynağı olması öngörülmektedir. Bundan ötürü insan ile nesne ayrımı da silinip gider; Musil, şiirlerinde "öteki durum"un egemen olduğu Rainer Maria Rilke için yaptığı anma konuşmasında bu özelliğe atıfta bulunmuştur: "Rilke'de -şiir yazılan her yerde olduğunun aksine- yalnızca taşlar veya ağaçlar insana dönüşmez, fakat insanlar da nesnelere veya adsız varlıklara dönüşürler ve ancak bu sayede yine adı olmayan bir soluğun harekete geçirdiği o son insanlıklarını kazanırlar." Şair Rilke'ye karşı hayranlıkla dolu olmama karşın, yine de insanın bu nesneleşmesiyle dünyada yeni ve insanca bir soluğun eseceğinden kuşku duyuyorum; bence bu önemli şairin zarif ve parlak atmosferi de insanı nesneye alçaltan bir dünyayı yansıtmaktadır. Dünyaya yalnızca benim duygum olarak geçerli saymaya yönelik (ve Ernst Mach'ın benim duyular yoluyla edindiğim izlenimi tek gerçeklik diye kabul eden felsefesinden de güç alan) karar, artık ortada *gerçek* insanlarla *gerçek* bir ilişkinin kalmaması ve, başkasının yalnızca benim duygumun temsilciliği işlevini taşıması nedeniyle, başkası için sorumluluğun da söz konusu olmaması sonucunu doğurmaktadır.

Olguların böylesine ağır bastığı ve bundan ötürü de duygu bağlamında çoraklaşmış bir dünyada duyguya geri dönüş, çok anlaşılır bir savunma refleksidir; her şey eylem gücüyle sırılsıklam olursa, ekonomi insandan, çalışma tezgâhı da onun önünde durandan daha çok önem kazanırsa, o zaman denizden gelen nemli rüzgârın kuraklığa doğru esmesi gibi, insan da ruhun özlemini çeker. Ama insan yine de bir görevden söz etmek isterse eğer, bu görev ancak dünyaya, insanların ırzma geçen gerçekleriyle, tüm zorlukları ve açılarıyla, yüreği katılaştıran güçlükleriyle bu dünyaya ferahlık getirici bir duygu kazandırmak olabilir, yoksa bu dünyanın durumundan "öteki"ne geri çekilmek, kendi yaşamını her türlü sıkıcı gerçekten kopmuş bir şiire dönüştürmek olamaz. Musil ise sorunlu kahramanı Ulrich'e dünyayı yadsıyıcı bir tavırla işte bu "öteki durum"a, küçük burjuva dar görüşlülüğünün içersinde hapsolup kalmış bir yaşama değil, fakat abartılmış duygunun, aşkın, sevecenliğin ve mutluluğun masalsı bir biçimde serpilen özel yaşamına saklanmayı denetir. Bunun için düşünülebilecek en elverişli önkoşul olarak da erkek ve kız kardeş arasındaki aşk motifini seçer; çünkü böyle yaptığında sadece bu ilişkinin yasak yanı sayesinde toplumsal yaşamdan ayrılma ve yaşamın uzağındaki sır bir zorunluluğa dönüşmekle kalmamakta, fakat Ulrich, kendisine ancak rüyalarda olabilecek kadar benzeyen, özüne onca yakın "ikiz kız kardeş"te sürekli kendini, yabancı kişinin aynasında kendi Ben'ini yaşamaktadır. Ulrich, "bir doğaya aykırılığa veya yaşamsal bir zaafa değil, fakat bir dünyaya aykırılığa ve güçlü bir direnme eylemine, aşka yönelik olağanüstü büyüklükte ve tutkunun da ötesinde kalan bir isteme atıfta bulunan" uç noktadır. Yazgıya boyun eğmişlikle umut arasında bocaladığı bir konumda Ulrich, Agathe'ye şöyle der: "Tam-içinde-olabilmek, yani -sözcük duygusal bağlamda değil, fakat şimdi verdiğimiz anlamda anlaşılacak olursa eğer- yaşamın yıkılmamış içselliği diyebileceğimiz bir konum, herhalde insanın aklı başındayken isteyebileceği bir şey değil". Ondan sonra eğilir, Agathe'nin koluna dokunur ve uzun uzun gözlerinin içine bakar. "Belki de bir tür insana aykırılıktır," der hafif bir sesle. "Tek gerçek olan, bunun yokluğunu acıyla duyumsamamız! Çünkü kardeşlik tutkusu da herhalde bununla bağıntılı." Ve bütün bu tutkunun, duygunun bütün sevecenliğinin ve tatlılığının içersinde Ulrich'in boyun eğdiği vahşi bir bencillik vardır; Musil, bu bencilliği güzel göstermeye kalkışmadan betimler. İnsan, kendini yalnızca Ben diye algılamamalıdır. "Öteki durum," olası bir yaşam biçimi değildir. İnsan, toplumsal gerçekliği tanımak zorundadır.

Ulrich ile bir konuşma sırasında Agathe, ansızın şöyle der: "Olmuyor işte... *aslında bizler, korkunç eylemsizleriz*/" Ulrich'in: "Mutluluğa ulaşma çabasının da bir emek olduğunu unutuyorsun!" tarzındaki yüzeysel yanıtı Agathe'yi yatıştıramaz. Musil, bir başka yerde şu saptamayı yapmıştır: "Hakiki insan, sadece eylemde bulunan insandır - içimizde bunun dışında bulunan, asla 'hakiki' diye bilinemez, asla yeterince belirgin biçimde algılanamaz." Agathe haklıdır: Musil'in çözümlemesini yaptığı, çoğunlukla eylemsizlerin, hareketsiz kalanların yaşantıları ve duygu karmaşalarıdır. Bilinçli olduğunda, bu duruma da bir gerekçe gösterilebilir: Çalışma ve onunla bağıntılı olanlar, yaşamın tek içeriği değildir, ve pek çok şey insanın boş zamanlarında, üretim sürecinin ötesindeki "özgürlük alanında" olgunlaşır. Thomas Mann da *Büyülü Dag* da, başka zaman gizli ve karanlıkta kalanı ortaya çıkartıp aydınlatmak için insanları toplumsal bağlamdaki normal durumdan ayırma yöntemini uygulamıştır. Ancak burada hep göz önünde bulundurulması gereken nokta -ki Musil bunu yapar-, bu yolla çarpıtmaların ve tutuklukların ortaya çıktığı, kendini günlük yaşamda sınamayan, o dünyanın sınırlarına göre yönlendirmeyen duygunun kolaylıkla yapay bir şişkinliğe, hastalıklı bir yayılmaya, ucubeliği ile kendi kendini yıkıma sürükleyen bir şeye dönüşebildiğidir. Ulrich ve Agathe, "öteki dıırum"u ayakta tutamazlar; bu durum, dünyada bir destek bulamadığı için, kendini sağlam zeminden fazla havalandırdığı ve umut edilen "düşsel temel" sonunda bir yanılsamadan başka bir şey olmadığı ortaya çıktığı için, yükselişinin doruğunda çöker.

Musil, çok büyük bir yazarlık gücüyle ve kendi ütopyasını, dünyayı aşacak bir bireycilik ütopyasını acımasızca yargılayarak, kendine ve toplumdan kaçmaya, bireysel "kurtuluş"a ve her türlü rüzgâra karşı korunmuş "içselliğe" ulaşmaya çalışan herkese şu yanıtı vermiştir: Böyle olmaz! Musil'in daha ileriye gitmeme-

si, toplumsal, kolektif çözümü kaçınılmaz görev sayan ve aynı zamanda da bireyciliğin olumlu yanlarını bu göreve dahil ederek kurtarmayı amaçlayan biri olarak, *sentezi* edebiyat düzleminde yaratma girişiminde bulunmaması, yazık olmuştur! Erişilmesi olanaksız ütopya, *yalnızca* "öteki durum"dur, aşk, sevecenlik, kardeşliktir, tam-içinde-olmak'tır, yaşamın yıkılmamış içselliğidir; ama bu durumu eylemli bir yaşama, toplum içersindeki bir varoluşa, bütün güçlükleri, çabaları ve düş kırıklıklarıyla kavgalı bir varoluşa dönüştürerek kurtarmak, onu çelişkilerle dolu gerçekliğe eklemek, sımsıkı tutmak ve savunmak - sürekli göze alınması gereken ve gerçekleştirilebilecek olan, bunlar olamaz mı? "*Sevmek Kolay Değildir*" başlığını verir Musil bir bölüme. Hayır, bu dünyada sevmek kolay değildir - fakat Musil, edebiyatın özünden söz ederken, onun varlık nedeninin "örnekler vermek" olduğunu söylemiştir. Bu dünyada başarısızlığa uğrayan değil, fakat her gerçeklik karşısında ayakta durabilen bir aşkı anlatmak, işte böyle bir örnek olurdu. Bitmemiş olan romana ait ve bir senteze işaret eden notlar bulunmaktadır, örneğin şunun gibi: "'Öteki durum' fazla bireyci, hemen toplumsal sorunlar da işlenmeli." Veya: "Anlaşılabilmesi ve salt bir uçukluk sayılmaması için, 'öteki-dıırum' çevresinin sorunsalı ile yaşanan zaman arasında daha güçlü bir bağ kurulmalı." Bunun bir uçukluk değil, gerçek bir sorun olduğunu burada kanıtlamaya çalıştık. Çözüm, dünyaya sırtını dönmüş bireyciliğin ötesindedir. Çözüm, toplumsal ile bireyselin birleşmesinde yatmaktadır.

Agathe

İnsan Musil ile hesaplaşmaya koyulduğunda, onun yazarlık sanatının büyüsünü hep yeniden övmekten kendini alamaz. Yaşamı bekleyen edilginliğiyle, sessiz ve yumuşak gücüyle, "aydınlatılmamış bir konum"dan serpilen kişiliğiyle, tutkulu ve bütün karşı koymaları aşan koşulsuzluğuyla Agathe, dünya edebiyatının en güzel kadın karakterlerinden biridir - romanda da Musil'in en küçük bir alaycılığa kaçmaksızın, sürekli sevgiyle betimlediği tek kadın karakteridir.

Agathe, çocukluğundan beri erkek kardeşini görmemiştir ve ölen babalarının evinde karşılaştıklarında, onun etkileyici zekâsıyla büyülenir. Ulrich, onu kendisi için yalnızca düşünen bilincin soru işaretleri, Agathe için ise yaşamın ünlem işaretleri niteliğini taşıyan sorulara boğar. Agathe'nin içindekiler, birer biçim kazandırılabilecek olasılıklardır, ve kardeşinin söylediği, kendisinin de zekâ aracılığıyla değil, salt sezgisel olarak anladığı her şey, düzensiz ve baştan çıkarıcı bir biçimde ondaki etkisini sürdürür, ve Ulrich arada sırada birer kaosu andıran bu derslerinin etkisinden ürktüğünde, Agathe rahatça şöyle yanıt verir: "Ama sen kendin söylemiştin..!"

Ulrich için yalnızca *olasılık* olan, Agathe için *gerçeğe* dönüşür, Ulrich için yalnızca gölge niteliğini taşıyan, Agathe'nin iç dünyasında biçim alır, Ulrich'in *düşündüğünü* Agathe *yaşamaya* çalışır. Ulrich'in, yani "Niteliksiz Adam"ın karakteri, bazen şöyle çizilir: "Bir şeyi ne saydığı, ona göre hep olası bir bağlama göre kesinleşecektir. Onun için kesin olan hiçbir şey yok. Her şey değişebilir, bir bütünün, sayısız bir bütünün parçasıdır ve bu bütün de muhtemelen onun hiç tanımadığı bir iistbütüne aittir. Bu yüzden yanıtlarından her biri ancak kısmi bir yanıttır, duygularından her biri, yalnızca bir bakış açısıdır ve onun için önem taşıyan, hiçbir konuda konunun ne olduğu değildir, onun için her zaman önem taşıyan, yalnızca öyle rastgele bir 'olduğu gibi'dir, bir eklentidir." Ve başka bir yerde: "Sezmektedir: Bu düzen, görünmek istediği kadar sağlam değildir, hiçbir Ben, hiçbir biçim, hiçbir ilke güvence altında değildir, her şey görünmeyen, ama hiçbir zaman da duraklamayan bir değişim içersindedir, sağlam olmayanın geleceği, sağlam olana göre daha fazladır ve şimdiki zaman, insanın henüz üstesinden gelemediği bir varsayımdan başka bir şey değildir." Bu tedirgin, sezgilerle dolu diyalektikte dünyaya ilişkin hakiki bilginin bir çekirdeği bulunmaktadır - ama yaşamda yolunu bulmak isteyen Agathe, bu çekirdekten nasıl yararlanabilir? Ulrich için bu dünya, değerlendirilmemiş olanaklarla doludur; bu dünya farklı olabilir, dahası farklı olmak zorundadır, ve Ulrich'e çekici gelen, gizilgüçtür, gerçekleştirilmemiş, henüz-var olmamış olandır; oysa eylem, yani gerçekleştirme hep düş kırıklığına uğratır, olanakların cennet kuşu, tüyleri yolunmuş gerçekliğe dönüşür.

Bir gençlik arkadaşı, felsefesinin "plansız eylemde bulunma"yı öngören Avusturya felsefesinden başka bir şey olmadığını söyleyerek Ulrich'e itiraz eder, ve bu kısmen doğrudur. Musil'in çok takdir ettiği Grillparzer bile eylemden ürker ve onda hep kötü eylemi, yıkıcı ilkeyi görür; soluğunu tutmak ve eylemci olmamak, Habsburg Monarşisinin sallantıdaki konumunda ona göre en uygun olan tavırdır. Ve bu duygu, demokratik-burjuva devrimlerinden sonraki genel düş kırıklığınca da desteklenmiştir; bu devrimlerden özgürlüğün egemenliği değil, fakat sermayenin iktidarı, ve Musil'in "korkunç eylem gücü" diye adlandırdığı şey, yani birbirleriyle çelişen yararların çılgın rekabet kavgası doğmuştur. Ulrich, sona ermekte olan bir dünyayı sonuna kadar düşünmek ister: Agathe ise pratik sonuçlan çıkarır. Ulrich'ten duyduğu kadarıyla, bu düzen artık geçerli değilse, bu düzenin ahlâkı saçma, yasaları da anlamsızsa, o zaman artık bağımsızlaşmış olan insan ne isterse yapabilir.

Agathe'nin erkek kardeşine nasıl âşık olduğu, ince çizgilerle anlatılır.

Musil, bu tutkulu-melankolik aşk öyküsünü bitirebilecek kadar yaşayamadı. Ölümünden sonra yayımlanan, kısmen işlenmiş, kısmen de fragmanlar halindeki bölümler, derin düşüncelerle doludur; ancak dağınıklığın içinden karşımıza hep ustaca işlenmiş, önemli konumlar çıkar. Ulrich ve Agathe, bir akşam eğlencesi için üstlerini değiştirmektedirler. Ulrich, ansızın onun "sevimli bedenselliğinin" çekiciliğine kapılır, yumuşak bir vahşilikle ona sarılır. "Agathe, bir mutluluk bulutu gibi kollarına çökmüştü. Ulrich, bedenini hafifçe kendine bastırarak kararmakta olan odanın içinden pencereye taşıdı ve yanına, akşamın Agathe'nin yüzünden gözyaşları gibi sızan yumuşak ışığının altına bıraktı..." Ve daha sonra, bu boşlukta asılı olma konumundan düşmek istememeye ilişkin, o dile getirilemez duygu, aşırı gerçeklik karşısında duyulan korku: "...tenin hareketleri onlar için olanaksızlaşmıştı, ve ahlâkın buyruklarıyla ilintisi bulunmayan, tanımlanamaz bir uyarıyı hissetmekteydiler. Sanki biraz önce coşkulu bir alegoriyi yaşarmışçasına tadına vardıkları, henüz gölgemsi bile olsa, çok daha eksiksiz bir birleşmenin dünyasından daha yüce bir buyruk gelmiş, daha yüksek düzeyde bir sezginin, merakın ya da öngörünün rüzgârı esmişti..." Bu, antik çağın çöküşünden, ruhun Hıristiyanlaştırılmasından bu yana ağır gölgesiyle aşkın peyzajından eksik olmayan vazgeçiş motifidir, *feragat motifidir.*

Agathe, teslim olmaya hazır değildir. Düş ile yaşamın birbirinden ayrılmasını istemez. Erkeğin rizikosuz ruhsal rahatlık istemine karşılık Agathe, dünyevi ve ilahi aşkın böyle ayırt edilmesine isyan edişiyle sempatimizi kazanır. Kardeşinin sözünü, içtenliğini ele veren bir sitemle keser: " 'Seni duyan, insanın gerçek kişiyi gerçekten sevmediğini ve ancak gerçek olmayan birini gerçekten!'

'Söylemek istediğim, tam da buydu, ve buna benzer bir şeyi senden de duymuştum.'

'Ama gerçekte bu ikisi sonuçta aynı! ...Belki gerçek kişide ancak aşkta tamamen gerçek oluyor, belki daha önce tam değil, olamaz mı?' "

Baştan beri kız kardeşini kendi yaratığı kılmanın, onu hiç sınır tanımayan bir yaşama götürmüş olmanın sorumluluğunu taşıyan Ulrich, büyük bir heyecan anında ona toplumsal düzenin dışında var olmanın düşünülemeyeceğini söyler. Ulrich haklıdır. Denklem çözülmüştür. Sınırsız bireycilik bir yaşama biçimi değildir. İnsan, toplumsal bir varlıktır. *Quoderat demonstrandum.* Ama yine de onun sıcak yaşantıdan süzülmüş buz gibi bilgeliği, böyle bir bağlam içersinde iticidir ve kadının sıcak, soluk alan, korkusuz duyarlılığı yüz kat daha sevilmeye değerdir. Musil'in de böyle hissetmiş olduğuna inanıyorum, çünkü betimlemesinin bütün ışığı Agathe'ye inerken, bütün eleştiriler erkekler dünyasının barbarlığına yöneltilir.

Felaket

Sevgisiz zaman diye nitelendirilen, savaştan önceki zamandır. Bu zaman felaketi çağırır, kendini zorla ona atar. Soğukluk, acımasızlık, barbarca bilinçaltı uygarlığın kabuğunu deler. Klages'i model almış olan "yaşam filozofu" Meingast, soğuk bir sesle şöyle der: "Hümanizmin budalaya çevirdiği Avrupa halklarının güçlerine yeniden kavuşabilmek için ellerinde kalan tek araç,

sistemli bir biçimde uygulanacak acımasızlıktır." Nihai düşüncesi bir dünya barışı konferansı olan "Paralel-Eylem," boşlukta ufalanıp gider; bu eylemin pratik sonucu, Alman uyruklu büyük sanayici Arnheim'ın Galiçya'daki petrol yataklarını satın alması ve Savaş Bakanlığının da sonunda topçu sınıfını modernize edebilecek olanaklara kavuşması olmuştur. Ruhtan söz edenler, et ve kandan oluşma bataklıklara gömülürler. Cinselliğin ölüm dansı başlar; bu, saldırganlığa dönüşmüş, kadınla erkeğin içinde artık sevgiye yer olmayan savaş dansı olup çıkmış bir cinselliktir. "Son sığınak," diye not eder Musil, "cinsellik ve savaş."

Musil, özet niteliğindeki simgeselliği insanı tedirgin edecek kadar hafızalara işleyen bir sahnede bulur. Bu, savaşın çıkmasından önce bahçede düzenlenen bir şenliktir: "Bir yangının ateşi, ağaçların kabuklarını, başların üzerinde sessizce sallanan, yapraklarla örülü damı ve birbirlerine yapışmış sayısız insanın yüzlerini kızıla boyamaktaydı..." Büyük Diotima, barışın şişman kadını, Napoléon ordusunun albay üniformasıyla gelmiştir. Sınırları belirsiz, barışa ve kültüre ilişkin sisli düşlerde gezinen, etine alabildiğine dolgun idealizm, sırtına savaşın giysisini geçirmiştir. Ulrich yanına gelir; Diotima'nın gözleri yaşlıdır. "Bu iri ve ağlayan subay çok çılgındı, ama aynı zamanda da çok güzeldi." "Niteliksiz Adam," onu evine kaçırır. Diotima hafif içkilidir, ayak ayak üstüne atar, sürekli sigara içer ve arada ağlar. Ve sonra sosyetenin bu büyük hanımı, küçük burjuva kökenli bir savaş öncesi kadının öyküsü olan hüzünlü öyküsünü anlatır. Beş kız kardeşin en büyüğüdür, hep anne rolünü oynamak, her şeyi hepsinden daha iyi bilmek zorunda kalmış, o ortamın dışına çıkmanın özlemini çekmiştir. Daire Başkanı Tuzzi ile, kendisinden çok yaşlı olduğu ve saçları da dökülmeye başladığı için evlenmiştir. Önce her şey iyi gitmiş, bunu düş kırıklığı ve ardından Paralel-Eylemin zaferi, Büyük Arnheim ve nihayet buruk son izlemiştir. Arnheim, petrol yataklarını satın aldıktan sonra Ulrich'in eski sevgilisine, ölçüsüz yemek yiyen Leona'ya, içinde bir damla bile ruh ve kültür bulunmayan bir et yığınına yakınlaşmıştır. Diotima, dizlerinin üstünde kılıcıyla kanepede oturmaktadır ve kendini Ulrich'e vermeye hazırdır. "Dudakları iri ve açıktı, bedeni çapalanmış bahçe toprağı gibi nemliydi ve soluk alıyordu, gözleri tutkunun peçesinin ardından karanlık bir geçide açılan bir çift kapıyı andırıyordu." Ve ansızın Ulrich'in içinde idealizmin bu şehvetin içersinde darmadağınık olmuş kadın peygamberine karşı bir öfke yükselir, ve içinden ona vurmaktan başka bir şey gelmez. Sonunda Diotima'dan kılıcı alır, bir yana fırlatır ve kadına iki kaba darbe indirir. Diotima farklı bir şeyler beklemiştir, ama yine de onu kendine çeker. Bu, içerikten yoksun şişirilmişliği ile Paralel-Eylemin çöküşüdür, ve geriye yalnızca subay kılığına girmiş cinsellik kalır. Diotima uyandığında, üniformasının parçaları odaya dağılmıştır. Ulrich gitmiştir. Ve sonra savaş başlar. Burjuva dünyasının sonunun başlangıcı gelip çatmıştır. Bilinmeyene yolculuk başlamıştır.

"Yalnızca Olumlu Yaşamak!"

Robert Musil, ölmek ile oluş arasındaki bir çağın bulanık ışıkları altında yetişmiş en büyük yazarlardan biriydi. Bu sezgilerle dolu olarak sorgulayan yazar, yalnızca Habsburg Monarşisinin yıkılışını değil, fakat bu yıkılış bağlamında çökmekte olan bir dünyanın sorunsalını da etkileyici biçimde betimlemeyi başardı. Sözü edilen sorunsalı hem onun baskısı altında kalan, hem de yanıltılamaz ve zeki bir eleştirmen kimliğiyle, yaşayan ve anlayan, büyüleyici bir mizah ustası olarak betimledi. Gerçekliğin gözle görülür, elle tutulur bir şey olarak, yüzey niteliğiyle ve natiiralist bir tutumla resmini çekmedi; o gerçekliğin gizli yapısını, molekül süreçlerini, elektromanyetik güç alanlarını gözler önüne serdi. Kesin, ama yine de fantastik gelen yanlarıyla, varlık ve bilinçten oluşma sağlam iskeletin bedenselliğin geçici bulutları arasında yer almasıyla, bir hayaletler dünyasının tedirginliğini yaşayan varoluş biçimiyle bu roman tekniğinin röntgen çekimleriyle yakınlığını görmezlikten gelebilmek, olanaksızdır.

Teknik ve bilim alanlarından gelen biri olarak Musil, "tümevarım" yöntemini, başka deyişle, somut olaydan -egemen anlayışlara, ilkelere ve sistemlere ne kadar aykırı kaçarlarsa kaçsınlar- somut bilgiler çıkartmak için bu somut olayı elden geldiğince önyargısız araştırma yöntemini benimsemişti. Fakat bu analitik kafa, aynı zamanda da hep yaşantının etkisinde kalan,

özne etkilenme nedeniyle hep soğukkanlı gözlemcinin tutumundan ve çekimserliğinden kopan bir *yazardı*. Kapitalist burjuva dünyasının olumsuzluğunu sergileyen biri olarak, olumsuzun olumsuzlanmasına, yeni düzene, bütünlüğe, içerik zenginliğine, insanın kendisiyle, çevresiyle uyum içersinde olacağı bir "öteki durum"a büyük özlem duyuyordu. "*Bütünsel* bir yaşama, *tam* bir inanca içine aşk olmayan hiçbir şeyin karışmadığı, hiçbir bencilliğe vermeyen bir aşka ulaşmanın yolu nedir?" diye sorar, "bu yol, *yalmzca olumlu yaşamaktır."*

Böyle *sormayı* başaran bir yazar, *yanıtı* kopuk kopuk olsa bile, geleceğe atıfta bulunur. Hatta daha da fazlası: Doğru sorulan, tutkulu, acımasız soru, yalnızca her dogmatik yanıtın değil, aynı zamanda her ilerlemeye yardımcı yanıtın da önkoşuludur. Musil'in yapıtı, "ileriye doğru yanılması" içersinde bir ilerlemeye yardımcı niteliğindedir. Musil'in sorunsalından çok güçlü bir "Her şeye rağmen!" yükselir - yalnızca olumlu yaşama olanağı, bireyle toplumun uyum sağladıkları bir dünyayı kurma görevi dayaklanır.

Ernst Fischer

Cilt 1

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir Tür Giriş Yerine

1

Ki, ilginç Ama, Buradan Bir Sonuç Çıkmayacak

Atlantiğin üzerinde barometrik bir minimum vardı; bu minimum doğuya, Rusya üzerinde biriken bir maksimuma doğru yol aldı ve kuzeyden dolanıp bu maksimumdan kaçınmak gibi bir eğilim sergilemedi, izotermler ve izoterler de kendilerine düşeni yaptılar. Hava sıcaklığı, ortalama yıllık sıcaklıkla, yani en soğuk ve en sıcak ayların dereceleriyle ve aylık düzensiz hava sıcaklığı dalgalanmalarıyla doğru orantılıydı. Güneşin ve ayın doğuş ve batışları, aydaki, Venüs'teki, Satürn'ün halelerindeki ışık değişimleri ve daha pek çok önemli olay, astronomik yıllıklardaki ön belirlemelere uygundu. Havadaki su buharı en yüksek yoğunluk noktasındaydı, nem derecesiyse düşüktü. Biraz eski moda olmakla birlikte, gerçek durumu oldukça iyi dile getiren bir cümleyle söylemek gerekirse: 1913 yılının güzel bir ağustos günüydü.

Otomobiller, dar ve derin sokaklardan aydınlık alanların sığlığına fışkırıyordu. Yayaların öbek öbek gölgeleri, sicim bulutlarını andırıyordu. Daha koyu hız çizgileri onların gevşek acelelerinin arasından geçip gittiğinde, yaya kalabalığı önce yoğunlaşıyor, sonra daha bir hızlanıyor, birkaç titreşimin ardından yine eski nabız atışlarına kavuşuyordu. Yüzlerce ses, tel örgü gibi bir gürültü içerisinde birleşmişti; bu örgüden yükselen dikenler, örgünün keskin kenarları boyunca uzanıyor ve sonra yine kiitleşiyordu; bu gürültüden kıymık gibi kopan berrak sesler, uçuşup dağılıyordu. Yıllar sürmüş bir ayrılığın ardından geri dönen biri, tam niteliğini tanımlamak olanaksız olan bu gürültüden, imparatorluğun başkenti ve yönetim merkezi Viyana'da olduğunu

gözü kapalı anlardı. Kentler de insanlar gibi yürüyüşlerinden tanınırlar. Buraya geri dönen biri de gözlerini açtığında hareketin caddelerdeki titreşimden yansıyan kendine özgülüğünü, hem de başkaca herhangi bir ayrıntıdan çıkarabileceğinden çok daha önce, yakalayabilirdi. Ve bunu yapabileceğini yalnızca hayal etse bile, sakıncası olmazdı bunun. İnsanın nerede bulunduğu sorusunun aşırı önemsenmesi, insanların henüz sürüler halinde yaşadıkları ve yiyecek bulunabilecek yerleri ezberlemek zorunda oldukları zamanlardan kalmadır. Kırmızı bir burunla karşılaşan insanın neden yalnızca bu burnun kırmızı olduğu gibi hiç de kesin olmayan bir saptamayla yetindiğini ve konunun dalga uzunluğu aracılığıyla mikromilimetrik bir kesinlikle aydınlatılabilmesine karşın, bunun nasıl bir kırmızı olduğunu neden hiçbir zaman sormadığını akılda bulundurmak önemlidir; oysa, bundan çok daha karışık bir konuda, o anda bulunulan kentin nasıl bir kent olduğu konusunda, insan bunun hangi kent olduğunu hep tam bir kesinlikle bilmek ister. Bu, sadece dikkatimizi dağıtır, daha önemli şeyleri görmeyiz.

Demek ki kentin adına özel bir değer vermemek gerekiyor. Bütün büyük kentler gibi bu kent de düzensizlikten, değişimden, ilerlemeden, adım uyduramamadan, nesnelerin ve sorunların çatışmasından, bunların arasındaki dinginliğin dipsiz noktalarından, yollardan ve tıkanıklıklardan, büyük bir ritmik vuruştan, bütün ritimlerin birbiri karşısındaki sonsuz uyumsuzluklarından ve yer değiştirmelerinden oluşmaydı; bir bütün olarak ise binaların, yasaların, yönetmeliklerin ve tarihsel geleneklerin dayanıklı malzemesinden yapılma bir kapta kaynayan bir kabarcığa benziyordu. Bu kentteki geniş ve kalabalık bir caddeden yukarı doğru yürüyen iki insanda ise doğal olarak böyle bir izlenimden eser yoktu. Onların ayrıcalıklı bir toplumsal kesimden geldikleri açıkça belliydi, giysilerinden, davranışlarından ve birbirleriyle konuşma biçimlerinden soyluluk akıyordu, adlarının baş harfleri anlamlı bir biçimde giysilerine işlenmişti ve yine aynı doğrultuda, yani dışa dönük olarak değil ama bilinçlerinin o ince iç çamaşırlarının altında, hem kim olduklarını, hem de bir başkente ve yönetim merkezine yakıştıklarını bilmekteydiler. Diyelim ki adları Arnheim ve Ermelinda Tuzzi'ydi, ama bu doğru değil, çünkü

Bayan Tuzzi, Ağustos ayında eşiyle birlikte Bad Aussee'deydi, Dr. Arnheim ise hâlâ İstanbul'daydı; o zaman insan, bunların kim oldukları gibi bir bilmeceyle karşılaşıyordu. Canlı insanlar, yolda yürürken böyle bilmeceleri çok sık duyumsarlar. Sonraki ilk elli adımda bu ikisinin daha önce nerede görüldüğü anımsanamadığı takdirde bu türden bilmeceler de unutularak tuhaf bir yoldan çözülmüş olur. Yoldaki çift, önünde bir koşuşma olduğunun ayırdına vardığından ansızın durdu. Bundan bir saniye önce sanki bir şey sıranın dışına fırlamış, çaprazlamasına bir çarpma hareketi gerçekleşmişti; bir şey dönmüş, yana doğru kaymıştı, şimdi bunun ani fren yapmış, ağır bir kamyon olduğu görülüyordu, bir tekerleği kaldırımın kenarına, karaya vurmuş gibi duruyordu. İnsanlar bir anda, kovanın deliğinin çevresindeki arılar gibi, ortalarında boş bıraktıkları küçük bir noktanın çevresine toplanıvermişlerdi. Kamyonundan inmiş olan sürücü, bu lekenin içinde yüzü paket kâğıdı gibi grileşmiş olarak durmuş, kaba saba hareketlerle kazayı açıklamaktaydı. Kalabalığa eklenenlerin bakışları önce ona yöneldi, sonra dikkatle aşağıya, deliğin derinliklerine, ölü gibi uzanmış bir adamın kaldırım kenarında yatırılmış olduğu yere kaydı. Herkesin fikir birliği ettiği üzere, adam kendi dikkatsizliği yüzünden zarar görmüştü. İnsanlar bir şeyler yapabilmek için birbirlerinin yerini alarak adamın yanında diz çökiiyorlardı; ceketinin önü açılıyor, sonra yine kapatılıyordu, adamı doğrultmaya, ya da tam tersine, yine yatırmaya çalışıyorlardı; aslında bütün bunları yapanların ambulansla birlikte bilgili ve yetkili yardımın gelmesine kadar vakit geçirmekten başkaca isteği yoktu.

Hanımla ona eşlik eden bey de yaklaşıp, kafaların ve eğik sırtların üzerinden yerde yatana bakmışlardı. Sonra geri çekildiler ve duraladılar. Hanım, kalbiyle midesi arasındaki boşlukta acıma diye nitelendirmekte haklı olduğu, nahoş bir şey hissetmekteydi; bu, ne olduğu belirsiz, felce uğratıcı bir duyguydu. Bey, bir süre sustuktan sonra ona şöyle dedi: "Burada kullanılan bu ağır kamyonların fren mesafesi çok uzun." Hanım, bunu duyunca rahatladığını duyumsadı ve sıcak bir bakışla teşekkür etti. Bu sözcüğü herhalde daha önce de duyduğu olmuştu, fakat fren mesafesinin ne olduğunu bilmiyordu ve bilmek de istemiyordu;

bu iğrenç olayın böylece belli bir düzene sokulması ve kendisini artık doğrudan ilgilendirmeyen bir teknik soruna dönüşmesi, ona yetiyordu. Şu anda bir ambulansın canavar düdükleri de duyulmaktaydı; arabanın gelişindeki çabukluk, bekleşenlerin içini bir tatmin olmuşluk duygusuyla doldurmuştu. Bu toplumsal düzenekler hayranlık uyandırıcıdır. Kazaya uğrayan adam bir sedyeye konuldu ve sedyeyle birlikte arabanın içine itildi. Şimdi üzerlerinde bir tür üniforma bulunan adamlar onunla ilgileniyorlardı ve taşıtın içi, görülebildiği kadarıyla bir hastane koğuşu kadar temiz ve düzenliydi. Orada bulunanlar, neredeyse yasalara ve düzene uygun bir olayın gerçekleştiği yolunda haklı bir izlenimle ayrıldılar. "Amerika'daki istatistiklere göre," dedi bey, "orada her yıl otomobiller yüzünden 19.000 kişi ölüyor, 450.000 kişi de yaralanıyor."

"Sizce adam öldü mü?" diye sordu yanındaki hanım, içinde hâlâ özel bir şey yaşamış olduğuna ilişkin, gerekçesi olmayan bir duygu vardı.

"Umarım yaşıyordur" diye yanıtladı bey. "Arabaya koyduklarında tamamen öyle görünüyordu."

Niteliksiz Mamın Oturduğu Bina ve Daire

Bu kiiçük kazanın meydana geldiği cadde, ışık demeti gibi kentin ortasından fışkıran, dış bölgelerden geçen ve varoşlarda biten o uzun ve kavisli trafik yollarından biriydi. Eğer şık çift bu yolu biraz daha izlemiş olsaydı, hiç kuşkusuz hoşuna gidecek bir şey görecekti. Bu, onsekizinci ve hatta belki de onyedinci yüzyıla ait, kısmen bozulmadan kalmış bir bahçeydi; ve bahçenin dövme demirden parmaklıklarının yanından geçildiğinde, ağaçların arasından, özenle biçilmiş çimlerin üstünde iki yanında ensiz uzantılar bulunan bir saray yavrusu, eski zamanlardan kalma bir av köşkü ya da aşk yuvası görünüyordu. Tam olarak belirtmek gerekirse, binanın taşıyıcı kemerleri onyedinci yüzyıla aitti, park ve üst kat, onsekizinci yüzyılın saygın havasını taşıyordu, cephe ise ondokuzuncu yüzyılda yenilenmiş ve biraz bozulmuştu; yani bir bütiin olarak yapı, tıpkı üst üste çekilmiş resimler gibi biraz bulanıkmış izlenimini uyandırıyordu; ama öyleydi ki, insan görünce mutlaka duruyor ve bir "Ah!" çekmekten kendini alamıyordu. Ve eğer bu beyazlık, zariflik ve güzellik pencerelerini açmışsa, o zaman insan bir bilgin kişinin evinin kitaplarla kaplı duvarlarının soylu sessizliğiyle karşılaşıyordu.

Bu daire ve bina, Niteliksiz Adama aitti.

Niteliksiz Adam bir pencerenin arkasında durmuş, bahçenin havasıyla örülü incecik yeşil filtreden kahverengimsi caddeye bakıyor, on dakikadan beri saat tutarak bakış alanını içten içe kaynayan bir koşuşmayla dolduran otomobilleri, arabaları, tram-

vayları ve uzaktan yüzleri silik gözüken yayaları sayıyordu; bir gelip geçme hareketi içersindeki kitlelerin hızlarını, açılarını, canlı güçlerini ölçüyordu; bu kitleler dikkati yıldırım hızıyla kendilerine çekiyorlar, sımsıkı tutuyorlar, yeniden bırakıyorlardı; ölçüsü olmayan bir zaman parçası boyunca bu dikkati onlara karşı direnmeye, kendini onlardan koparmaya, birinden bir sonrakine sıçramaya, kendini ona doğru atmaya zorluyorlardı; kısacası, Niteliksiz Adam bir süre kafasında hesap yaptıktan sonra saati gülerek cebine koydu ve saçmalamış olduğunu saptadı. - Eğer insan dikkatin sıçramalarını ölçebilseydi, göz kaslarının çalışmasını, ruhun sarkaç hareketlerini ve insanın kendini bir caddenin akışı içinde ayakta tutabilmek için harcamak zorunda olduğu çabanın tümünü hesaplaya'bilseydi, o zaman büyük bir olasılıkla -Niteliksiz Adam, böyle düşünmüş ve oyun oynarcasına olanaksızı hesaplamaya çalışmıştı- ortaya, Atlas'ın dünyayı taşımak için gereksindiği gücü gölgede bırakan bir büyüklük birimi çıkardı ve insan günümüzde hiçbir şey yapmayan bir insanın bile ne büyük bir çalışma gerçekleştirdiğini ölçebilirdi.

Çünkü Niteliksiz Adam, o anda böyle bir insandı.

Peki ya bir şeyler yapan biri?

"Bundan iki sonuç çıkarılabilir" dedi kendi kendine.

Bir gün boyunca sakin sakin yoluna giden bir kentsoylunun kaslarının çalışması, günde bir kez çok büyük bir ağırlık kaldıran bir atletinkinden çok daha büyüktür; bu fizyolojik olarak kanıtlanmıştır, ve dolayısıyla küçük günlük edimler de toplumsal bağlamdaki toplamlarıyla ve böyle bir toplama işlemine elverişlilikleriyle dünyaya, kahramanca eylemlerinkine oranla, kuşku yok ki çok daha fazla enerji salarlar; dahası, kahramanlık edimi neredeyse dev bir yanılsamayla bir dağın tepesine yerleştirilen bir kum tanesi kadar minicik gözükür. Bu düşünce, Niteliksiz Adamın hoşuna gitti.

Ama şunu da eklemek gerekir ki, bu düşüncenin hoşuna gitmesi, kentsoylu yaşamını sevdiği için de değildi; tersine, bir zamanlar farklı olan eğilimlerini yokuşa sürmekten hoşlanıyordu, o kadar. Çok büyük, yeni, kolektif ve karıncalarınki gibi kitlesel bir kahramanlığın başlangıcını saptayabilmek, belki de dünyaya at gözlükleriyle bakan kentsoyluya özgü olamaz mı? Böylesi, akılcı kılınmış kahramanlık diye adlandırılacak ve çok güzel karşılanacaktır. Bunu kim bugünden bilebilir ki?! Ama bu türden yanıtlanmamış sorulardan yüzlercesi vardı o zamanlar. Bu sorular hem havada geziniyor, hem de insanların ayaklarının dibinde yanıp duruyorlardı. Zaman, hareket halindeydi. O zamanlar henüz yaşamamış olanlar buna inanmak istemeyeceklerdir, gelgelelim daha o zamanlar zamanın hızı, binek hayvanı olarak kullanılan bir deveninki kadardı; yani bu durum ilk kez bugün başlamadı, insanlar yalnızca zamanın nereye gittiğini bilmiyorlardı, o kadar. Neyin yukarda, neyin aşağıda olduğunun, neyin geriye, neyin ileriye gittiğinin ayırdına tam olarak varılamıyordu. "İnsan ne yaparsa yapsın," dedi Niteliksiz Adam kendi kendine, omuzlarını silkerek "çeşitli güçlerden oluşan bu yumağın içinde bu, hiç, ama hiç önem taşımıyor!" Vazgeçmeyi öğrenmiş bir insan gibi, hatta neredeyse her güçlü temastan lirken hasta bir insan gibi pencereden ayrıldı ve bulunduğu odanın yanındaki giyinme odasına girdiğinde, orada asılı bir boks topunun yanından geçerken topa, hiç de kadere boyun eğmişlik veya zayıflık gibi ruh halleriyle bağdaştırılmayacak ölçüde hızlı ve şiddetli bir darbe indirdi.

3

Niteliksiz Bir Adamın da Nitelikleri Olan Bir Babası Vardır

Niteliksiz Adam bir süre önce yurtdışından döndüğünde, aslında yalnızca bir tür büyüklenmeyle ve sıradan evlerden nefret ettiği için bu saray yavrusunu kiralamıştı; bir zamanlar kentin kapılarının dışında bir sayfiye evi olan bina, büyük kent onu da yutarak genişlediğinde tahsis amacını yitirmiş ve sonunda artık kimsenin yaşamadığı, arsa fiyatlarının yükselmesini bekleyen, bakımsız bir taşınmaz olup çıkmıştı. Kira da buna uygun olarak azdı, fakat her şeyi onarmak ve günün beklentileriyle bağdaşabilir konuma getirmek, önceden tahmin edilemeyecek kadar çok paraya mal olmuştu; bu iş bir serüvene dönüşmüş ve serüvenin sonunda Niteliksiz Adam, babasının yardımını istemek zorunda kalmıştı; bu da hiç hoşuna gitmiyordu, çünkü bağımsızlığını severdi. Kendisi otuz iki, babası ise altmış dokuz yaşındaydı.

Yaşlı adam, dehşete kapılmıştı. Bunun temel nedeni karşılaştığı ani durum değildi, gerçi biraz da öyleydi, çünkü düşüncesiz davranışlardan nefret ederdi; neden, bulunmak zorunda kaldığı katkı da değildi, çünkü aslında oğlunun ev yaşamını ve kendi düzenini kurma ihtiyacını açığa vurmuş olmasını onaylamıştı. Fakat insanın, sonuna "cık" ekini taksa da, saray diye nitelendirmekten kaçınamayacağı bir bina edinmesi, yaşlı adamı rencide ediyor ve felaket habercisi bir cüret olarak korkutuyordu.

Yaşlı adamın kendisi, büyük aristokratların evlerinde özel ders veren bir öğretmen olarak hayata atılmıştı; üniversite öğrencisi olmuş, daha sonra genç bir avukat yardımcısı olarak çalışmıştı ve aslında sıkıntı çekmemişti, çünkü onun babası da hali vakti yerinde bir adamdı. - Sonradan üniversitede doçent ve profesör olduğunda, bütün bunlardan ötürü kendini ödüllendirilmiş hissetmişti, zira soylularla olan ilişkilerini titizlikle koruması sonucunda, artık hiçbir yan uğraşa ihtiyaç duymayacak biçimde ülkesinin toprağa bağlı soylu sınıfının neredeyse tamamının hukuk danışmanlığına yükselmişti. Bu yolla elde ettiği servet, oğlunun genç yaşta ölen annesinin Ren bölgesinden bir sanayici ailenin kızı olarak evlenirken getirdiği çeyizle boy ölçüşebilmesine karşın, gençlik çağında kurulan ve yetişkin bir erkek olduğunda daha da pekiştirilen bu ilişkiler uykuya yatmamıştı. Büyük bir saygınlığa erişen bilim adamı, artık asli hukuk uğraşından çekilmesine ve yalnızca arada sırada karşılığında yüksek paralar ödenen bilirkişilikler üstlenmesine karşın, bir zamanlar kendisine ihsanda bulunanların çevresini ilgilendiren bütün olayları dikkatle notlarına geçirmiş, bunları büyük bir titizlikle babalardan oğullara ve torunlara kadar ilerletmişti, öyle ki muhatabını saygı sunma ile ortak anılardan oluşma zarif bir karışımla kutlayan bir yazının gönderilmediği hiçbir taltif, düğün, yaş ya da isim günü geçmiyordu. Bu yazılara karşılık her defasında, yine hiç gecikmesiz, sevgili dost ve değerli bilim adamına teşekkür eden yanıtlar gönderiliyordu. Böylece yaşlı adamın oğlu da bu, neredeyse ayırdına varmaksızın, ama kendinden emin bir biçimde ağırlığını koyan, büyüklenme ile dostluk göstermenin kıvamını tam olarak saptayabilen aristokrasiye özgü yetenek ile daha gençliğinde tanışabilmişti ve kendisi düşüncenin aristokrasisinden olan birinin atların, toprakların ve geleneklerin sahipleri karşısındaki boyun eğici konumu onu hep sinirlendirmişti. Ancak babasını bu duruma karşı duyarsız kılan, hesapçılık değildi; o, bütünüyle doğal bir güdüyle izlediği yolla çok parlak bir meslek yaşamını geride bırakmıştı, yalnızca profesör, akademilerin ve çok sayıda bilimsel ve resmi komisyonun üyesi olmakla kalmamış, kendisine çeşitli rütbe ve nişanlar da verilmiş, sonunda Majesteleri onu unvanların miras yoluyla geçtiği soylular sınıfına yükseltmiş, zaten daha önce de senato üyeliğine getirmişti. Niteliksiz Adamın böylece takdir gören babası, senatoda yüksek soylular kanadıyla bazen karşıtlığa düşen özgür düşünceli burjuva kanadına katılmıştı; fakat ilginçtir ki, soylu koruyucularından hiçbiri bu yüzden ona ne kötü gözle bakmış, ne de

en azından şaşırmıştı; onda zaten hiçbir zaman yükselmeye çalışan burjuvazinin ruhundan başkaca bir şey görülmemişti. Yaşlı adam büyük bir çabayla yasamanın uzmanlık çalışmalarına katılmıştı ve çekişmeli bir oylamada burjuva saflarında görüldüğü zaman bile, karşı tarafta buna öfkelenilmiyor, daha çok onun kendi saflarına davet edilmemiş olduğu gibi bir duygu uyanıyordu. Yaşlı adam, politikada da daha önce görevi olandan farklı bir şey yapmıyordu; yani üstün ve kimi zaman yumuşak bir tutumla koşulları düzeltmeye yarayan bir bilgiyi, insanların yine de onun kişisel bağlılığına güvenebilecekleri izlenimiyle birleştiriyordu ve oğlunun iddiasına göre, evlerde özel ders veren bir öğretmenlikten, fazlaca değişikliğe uğramadan senato öğretmenliğine geçmişti.

Yaşlı adam saray yavrüsu olayını öğrendiğinde, bu ona yasal olarak tanımlanmamış, fakat bu yüzden daha da dikkatle saygı gösterilmesi gereken bir sınırın ihlâli gibi gözükmüştü ve oğluna, zaman içerisinde daha önce yapmış olduğu çok sayıda suçlamadan çok daha acı olan, hatta kulağa şimdiden başlamış bir kötü sona ilişkin kehanet gibi gelen suçlamalar yöneltmişti. Yaşlı adamın yaşamına temel aldığı duygu sarsılmıştı. Önemli şeylere ulaşan çoğu erkekte olduğu gibi bu duygu, bencillikten uzak, genel anlamda ve kişiselliğin ötesinde bir yararlılığa duyulan derin bir sevgiden ileri geliyordu - başka deyişle, insanın üstüne kendi çıkarını inşa ettiği şeye karşı duyulan, doğrudan o inşa işinden ileri gelmeyen, ama bununla uyum halinde ve eşzamanlı ilerleyen, genel ilkelerin de söz konusu olduğu içten bir saygı. Bu, çok önemli bir noktadır; cins bir köpek bile, yediği tekmelerden rahatsız olmaksızın, yerini yemek masasının altında arar, bunu da köpekçe bir alçalmadan ötürü değil, fakat bağlılıktan ve sadakatten ötürü yapar; her şeyi soğukkanlılıkla hesaplayabilen insanlar bile, hayatlarında, kendilerine yarar sağlayan insanları ve koşulları gerçekten derinliğine duyumsayabilenlerinkinin yarısı kadar bile başarı kazanamazlar.

4

Gerçeklik Duygusu Yarsa, O zaman Olasılık Duygusu da Varolmalıdır

İnsan açık kapılardan iyi geçmek isterse eğer, bu kapıların çerçevelerinin sağlam olmasına dikkat etmek zorundadır: Yaşlı profesörün yaşamına hep rehber edinmiş olduğu bu temel ilke, sadece gerçeklik duygusunun bir gereğidir. Ama eğer gerçeklik duygusu diye bir şey varsa -ki böyle bir duygunun varolma gerekçesinden kimse kuşku duymayacaktır-, o zaman olasılık duygusu diye adlandırılabilecek bir şeyin de varolması gerekir.

Bu duyguya sahip olan, örneğin şöyle demez: Burada şu veya bu oldu, olacak, olmak zorunda; fakat buluşçuluğunu konuşturur: Burada olabilir, olmalıdır, olmak zorundadır; ve ona herhangi bir şeyin nasıl olduğu açıklandığında, o zaman şöyle düşünür: Evet ama, bu herhalde başka türlü de olabilirdi. Bu yüzden olasılık duygusu, olabilecek başkaca her şeyi de düşünme ve olanı olmayandan daha çok önemsememe yeteneği diye tanımlanabilir. Görüldüğü gibi, bu türden yaratıcı bir yetinin sonuçları dikkate değer olabilir ve ne yazık ki, bu sonuçların insanların hayranlık duydukları şeylerin yanlış, yasakladıklarının ise yapılabilir olduğunu veya ikisinin de bir önem taşımadığını göstermesi ender değildir. Böyle olasılık insanları, hep söylendiği gibi, daha ince bir dokuda, sislerden, hayallerden, rüyalardan ve isteme kiplerinden örülü bir dokuda yaşarlar; bu eğilimde olan çocuklar eğilimlerinden ısrarla uzaklaştırılır ve onların önünde bu türlü insanlar hayalperest, uyanıkken rüya gören, zayıf, çokbilmiş veya her şeye itiraz eden insanlar diye nitelendirilir.

Övülmek istendiklerinde, bu kaçıkların idealistler diye adlan-

dırıldıkları da olur, ama görünüşe bakılırsa bütün bunlarla sadece onların gerçekliği kavrayamayan ya da ondan yakınarak kaçan, yani gerçeklik duygusunun olmayışının hakikaten bir eksiklik niteliğini taşıdığı zayıf tutumları dile getirilir. Oysa olasılık yalnızca sinirleri zayıf kişilerin düşlerini değil, fakat Tanrının henüz uyanmamış niyetlerini de kapsar. Olası bir yaşantı veya olası bir hakikat, eşittir gerçek yaşantı ve hakikat eksi onun 'gerçeklik değer'i demek olmayıp, -en azından yandaşlarının düşüncesine göre,- içinde çok tanrısal bir yan, bir ateş, bir kanatlanma, bir inşa iradesi ve gerçeklikten ürkmeyen, ama gerçekliği bir görev ve yerine getirilecek bir buluş olarak da ele alan, bilinçli bir ütopizmi de içerir. Sonuçta yeryüzü hiç de yaşlı değildir ve görüldüğü kadarıyla barındırdığı koşullar hiçbir'zaman bu denli elverişli olmamıştır. Şimdi, gerçeklik duygusunun insanları ile olasılık duygusunun insanları arasında bir ayrım yapılmak istendiğinde, yalnızca belli bir miktar parayı düşünmek yeterlidir. Örneğin bin markın olasılıklar bağlamında içerdiği her şey, insan bu paraya sahip olsun ya da olmasın o bin markın içindedir; bu paranın Bay Ben'in veya Bay Sen'in elinde bulunması olgusu, bir güle ya da bir kadına fazladan ne getirirse, o paraya da o kadar getirir. Fakat, derler, gerçeklik duygusu insanları, bir kaçık bu parayı çorabına saklarken becerikli biri onunla bir şeyler yapar; bir kadının güzelliği bile, o kadına sahip olana göre, yadsınamaz bir biçimde bir şeyler kazanır veya yitirir. Olasılıkları uyandıran, gerçekliktir ve bunu yadsımaktan daha ters bir şey düşünülemez. Buna karşın toplam veya ortalama olarak, yinelenen olasılıklar hep aynı kalacaktır, ta ki gerçek bir şeyi düşünülenden daha çok önemsemeyen bir insan ortaya çıkana kadar. Yeni olasılıklara anlamını kazandıran ve onların yolunu çizen, bu insandır ve o olasılıkları yine bu insan uyandırır.

Ancak böyle bir adam açık ve seçik bir önerme olmaktan çok uzaktır. Düşünceleri, tembel bir beynin saçmalıkları olmamak koşuluyla, henüz doğmamış gerçekliklerden başkaca bir şey olmadığından, elbet onun da gerçeklik duygusu vardır; ama böylesi, olası gerçekliğe ilişkin bir duygudur ve insanların çoğunun kendi gerçekliklerine uygun düşen duygularından çok daha ağır bir tempoyla hedefe varır. Bu insan ormanı, ötekiler ise ağaçları ister; ve ağaçlar şu kadar metreyle belirlenmiş nitelik anlamına gelirken, orman çok zor anlatılabilen bir şeydir. Veya durum başka türlü daha iyi dile getirilebilir; sıradan gerçeklik duygusuna sahip olan adam iğneye atlayan ve oltanın ipini görmeyen bir balığa benzerken, olasılık duygusu diye de adlandırılabilecek gerçeklik duygusuna sahip adam, ucunda bir yem bulunup bulunmadığından habersiz, oltanın ipini su boyunca çekip götüren kişidir. Bu kişide, yemi ısıran yaşam karşısındaki olağanüstü umursamazlığın öteki ucunda bütünüyle uçuk işler yapabilme tehlikesi yer alır. Pratik olmaktan uzak bir adam -yalnızca öyle görünmez, gerçekten de öyledir-, insanlarla olan ilişkilerde güvenilmez ve ne yapacağı önceden kestirilemez olarak kalır. O, kendisi için başkaları için olduğundan daha farklı anlamlar taşıyan eylemlerde bulunacaktır, ama olağanüstü bir düşüncenin kalıbında özetlenebildiği sürece her konuda yatışabilecektir. Ve ayrıca tutarlı olmaktan henüz çok uzaktır. Örneğin bir başkasının zarar görmesine neden olan bir suçun ona sorumluluğun suçluya değil, fakat toplumun düzenine ait olduğu kusurlu bir edim diye gözükmesi rahatlıkla olasıdır. Buna karşılık tartışmalı olan nokta, kendi hedef olduğu bir tokadın ona toplumun bir ayıbı gibi ya da en azından bir köpeğin ısırması kadar kişisel olmaktan uzak gelip gelmeyeceğidir; böyle bir durumda herhalde önce tokada karşılık verecek ve ondan sonra bunu yapmaması gerektiği düşüncesine sahip olacaktır. Bundan da öte, bir sevdiği elinden alındığında, halihazırda bu olayın gerçekliğine bütünüyle sırt çevirecek ve zararını şaşırtıcı, yeni bir duyguyla giderebilecek durumda da değildir. Bu gelişme şimdilik oluşum evresindedir ve insan teki için hem bir zaaf, hem de bir güç anlamını taşımaktadır.

Ve niteliklere sahip olma, o niteliklerin gerçekliğinden belli ölçüde mutluluk duymayı koşul kıldığından, bu durum kendi kendisine karşı da gerçeklik duygusu sergileyemeyen birinin, günün birinde yine kendi kendisine ansızın nasıl niteliksiz bir adam olarak görünebileceğini kuşbakışı görebilmeyi olanaklı kılmaktadır.

Ulrich

Burada anlatdan niteliksiz adamın adı, Ulrich'di ve Ulrich -insanın henüz çok az tanıdığı birinden hep vaftiz adıyla söz etmesi hoş değil! Ama soyadını babasını düşünerek burada söylemeyeceğiz- kendine özgülüğünün ilk sınavını çocukluk ile yeniyetmeliğin sınırında, vatanseverce bir düşüncenin işlenmesini öngören bir kompozisyonla vermişti. Vatanseverlik, Avusturya'da çok özel bir konuydu. Çünkü Alman çocukları yalnızca Avusturyalı çocukların savaşlarından nefret etmeyi öğrenirlerdi ve ayrıca onlara Fransız çocuklarının insanlıklarından çıkmış ayyaşların torunları oldukları öğretilirdi; koca sakallı bir Alman milisi üstlerine yürüdü mü, bunların binlercesi dağılıp kaçardı. Kazandıkları zaferler ötekilerinkinden geri kalmayan Fransız, Rus ve ingiliz çocukları da bu kez roller değişmiş olarak ve istenen değişiklikler de eklenerek aynı şeyleri öğrenirlerdi. Öte yandan çocuklar gösterişçidirler, hırsız-polis oyununu severler ve büyük X caddesinde oturan Y ailesini, rastlantı sonucu bu ailedenseler eğer, dünyanın en büyük ailesi saymaya her zaman hazırdırlar. Demek ki çocuklar kolaylıkla vatanseverliğe kazandırılabilirler. Avusturya'da ise durum, biraz daha karışıktı. Çünkü Avusturyalılar da tarihleri boyunca yaptıkları bütün savaşlarda galip gelmekle birlikte, bu savaşların çoğunun ardından bir yerlerden çekilmek zorunda kalmışlardı. Böyle bir durumun üzerinde düşünülmeye değer, ve Ulrich de vatanseverlik üzerine kaleme aldığı kompozisyonda, ciddi bir vatanseverin vatanını asla en iyi vatan saymak hakkına sahip olmadığını yazmıştı; dahası, kafasında şimşek gibi çakan, çok güzel bulduğu, ama içinde nelerin olup bittiğini gördüğünde, parıltısıyla gözlerini daha da kamaştıran bir düşüncenin etkisiyle ikinci cümleyi de eklemiş ve büyük bir olasılıkla Tanrının da dünyasından söz ederken en çok *Conjunctivus potentialis'i*, olasılık kipini yeğlediğini *(hic dïxerit quispïam* = burada biri itiraz edip diyebilir ki...), çünkü Tanrının da dünyayı yaratırken dünyanın aslında başka türlü de olabileceğini düşündüğünü eklemişti. - Ulrich, cümlesiyle çok gurur duymuştu, ama belki de demek istediğini yeterince anlaşılır biçimde dile getirmemişti, çünkü cümle ortalığı birbirine katmış ve Ulrich'in okuldan uzaklaştırılmasına ramak kalmıştı; gerçi Ulrich'in haddini bilmez ifadesinin vatana mı, yoksa Tanrıya mı sövme olarak anlaşılması gerektiği konusunda bir karara varılamadığından, okuldan uzaklaştırmaya ilişkin bir karar da verilmemişti. Ulrich o sıralarda Theresia Akademisinde, devletin kendisine omuz verecek en soylu kişileri yetiştiren lisesinde öğrenim görmekteydi ve dibine düşmeyen armudunun kendisine yaşattığı utançtan ötürü öfkeye kapılan babası Ulrich'i uzaklara, adı pek bilinmeyen bir kentte bulunan ve akıllı bir ticari kafayla yönetilerek düşük ücretlerle kabarık sayıda yoldan çıkmış öğrenci toplayabilen küçük bir Belçika eğitim kurumuna yollamıştı. Orada Ulrich, başkalarının ideallerine olan saygısızlığını uluslararası düzeyde genişletme olanağını bulmuştu.

Tıpkı bulutların gökyüzünde kayıp gidişi gibi, o zamandan bu yana aradan on altı ya da on yedi yıl geçmişti. Ulrich bu yıllardan ne pişmanlık, ne de gurur duyuyordu, otuz ikinci yaşında arkalarından hayretle bakmaktaydı, o kadar. Bu zaman içersinde orada burada kalmış, bazen kısa süre için vatanına da gelmiş ve her yerde hem değerli hem de yararsız işler yapmıştı. Ulrich'in matematikçi olduğuna daha önce değinilmişti, bu konuda daha fazla şey söylemek gerekmiyor, çünkü para için değil, ama sevildiği için yapılan her meslekte bir an gelir, tırmanan yıllar sanki bir hiçliğe uzanıyormuş gibi gözükür. Bu an uzunca bir süre devam ettikten sonra Ulrich, vatana, düşüncenin kök salmasını ve kendi toprağında boy atmasını sağlamak gibi gizemli bir yetenek atfedildiğini anımsamış, bunun üzerine hemen yeniden ayağa kalkacağını sezmesine karşın sonsuza

kadar olmak üzere bir sıraya çöken bir gezginin duygusuyla vatana yerleşmişti.

Bu arada, Kutsal Kitabın dediği gibi, yuvasını hazırlarken, aslında yolunu gözlediği bir deneyimi yaşamıştı. Kendini, bakımsız kalmış küçük mülkünü ta temelinden keyfince yeniden inşa etme zorunda kalmak gibi hoş bir konuma sokmuştu. Bunun için en duru üslup sadakatinden en pervasız sadakatsizliğe kadar tüm inşa ilkeleri, Asurlulardan Kübizme kadar bütün üsluplar önünde uzanıyordu. Acaba neyi seçmeliydi? Modern insan klinikte doğuyor ve klinikte ölüyordu: O halde aynı zamanda bir klinikte yaşamalıydı! - Bu istemi daha kısa süre önce ünlü bir yapı sanatçısı ortaya atmıştı, iç düzenleme alanında reform yapan bir başkası "ise, insanın insana birlikte yaşayarak güvenmeyi öğrenmek zorunda olduğu ve kendini dıştan ayırarak kapanma hakkının bulunmadığı gerekçesiyle konutlarda sürmeli duvarlar istemişti. O sıralarda tam da yeni bir çağ başlamıştı (aslında her an bir yenisi başlar), ve yeni bir çağ yeni bir üslubu gereksinirdi. Ulrich'in şansına saray yavrusu, Ulrich onu bulduğunda üst üste üç üsluba sahipti, bu yüzden binada bir istem olarak ileri sürülmüş her şeyi yapabilmek gerçekten olanaksızdı; gene de Ulrich, kendine bir ev kurabilmenin sorumluluğuyla fazlasıyla sarsıldığını hissetmişti ve "bana evinde nasıl yaşadığını söyle, sana nasıl bir insan olduğunu söyleyeyim" yolundaki, sanat dergilerinde hep okuyageldiği tehdit başının üzerinden eksik olmamıştı. Ulrich bu dergileri iyice inceledikten sonra, kişiliğini inşa etme işini kendisinin üstlenmesinin daha iyi olacağı kararına vardı ve gelecekteki eşyasını kendi eliyle tasarımlamaya koyuldu. Ancak düşüncelerinde örneğin ağır ve etkileme yanı baskın bir biçim geliştirdiğinde, aklına bunun yerine rahatlıkla, ağırlık izlenimi uyandırmayan, işlevselliği öngören teknik bir biçimin de geçirilebileceği geliyordu; güçlülük etkisinden arındırılmış bir betonarme biçim tasarımladığında ise, on üç yaşındaki bir kızın ilkbaharı çağrıştıran ince çizgilerini anımsıyor ve karar verecek yerde düş kurmaya başlıyordu.

Düşüncelerin -Ulrich'i aslında çok da ilgilendirmeyen bir konuda-, o bilinen bağlamsızlığından ve bir odak noktası bulunmaksızın yayılmasından kaynaklanan, içinde yaşanılan zaman bakımından belirleyici olan ve, bir birimi bulunmaksızın yüzüncüden bininciye varan dikkate değer aritmetiğiyle, yönlendirici bir durumdu bu. Sonunda Ulrich yalnızca gerçekleştirilmesi olanaksız odaları, döner odaları, kaleydoskopu andıran tasarımları, ruh için değişiklik sağlamaya yarayan araçları düşünür oldu ve aklına gelenler gittikçe içeriksizleşti. Böylece sonunda kendisini çekmekte olan noktaya da varmıştı. Babası olsaydı, bu durumu yaklaşık şöyle dile getirirdi: Her istediğini yapmasına izin verilen biri, sonunda başını duvara çarpacaktır. Veya şöyle de diyebilirdi: Her istediğini gerçekleştirebilen kişi, kısa süre sonra artık ne istemesi gerektiğini bilmez olur. Ulrich kendi kendine bunu büyük bir keyifle yineliyordu. Eskilere has bu bilgelik, ona olağanüstü yeni bir düşünce gibi geliyordu. İnsanın olanaklarına, planlarına ve duygularına önce önyargılar, göreneklер, güçlükler ve her türden kısıtlamalarla, tıpkı bir delinin sırtına deli gömleğinin geçirilmesi gibi, sınırlar konulması gerekir, belki ancak bundan sonradır ki insanın ortaya koyabilecekleri kök salabilir, değer ve süreklilik kazanabilir; -bu düşüncenin taşıdığı anlamlan görmezlikten gelmek, gerçekten de neredeyse olanaksızdır! Vatanına dönmüş olan Niteliksiz Adama gelince, o dışarıdan, yaşam koşullarınca eğitilebilmesine zemin hazırlamak için ikinci adımı da attı, giriştiği düşüncelerin bu noktasında, evinin döşenmesini, göreneklerin, önyargıların ve sınırlamaların icabına bakacaklarına kesinlikle inanarak, siparişleri üstlenen işletmelerin dehasına bıraktı. Kendisi yalnızca eskiden kalma çizgilere, küçük holün beyaz kemerlerinin altındaki koyu renk geyik boynuzlarına veya salonun resmi görünüşlü tavanlarına bir rötuş yaptı, bunun dışında da amaca uygun ve rahat bulduğu ne varsa onları ilave etti.

Bütün işler tamamlandığında, kafasını sallayarak kendi kendisine şunu sorabilirdi artık: Benim olacak olan yaşam bu, öyle mi? - Şimdi sahip olduğu, şirin bir saray yavrusuydu; evet, neredeyse böyle adlandırmak gerekiyordu, çünkü bina, benzerleri düşünüldüğünde kafada nasıl canlanıyorsa, tümüyle öyle olmuştu, yani alanlarında isim yapmış mobilya, hah ve tesisat firmalarının kafalarında canlandırdıkları gibi, görkemli yaşayan

birine uygun düşecek, zevkli ve görkemli bir konuttu. Tek eksik bu zarif saat mekanizmasının henüz kurulmamış oluşuydu; çünkü kurulmuş olsaydı, yüksek mevkilerde bulunan şahsiyetleri ve soylu hanımefendileri taşıyan atlı arabalar yoldan yukarı doğru çıkarlar, arabaların eşiklerinde duran uşaklar aşağıya atlarlar ve Ulrich'i kuşkulu bir ifadeyle şöyle sorarlardı: "Beyim, efendiniz nerede?"

Aydan dönen Ulrich, dünyaya hemen sanki aydaymış gibi yerleşmişti.

6

Leona ya da Bir Perspektif Kayması

İnsan evini barkını kurunca, bir de eş bulmalıdır. Ulrich'in o günlerdeki hanım arkadaşının adı Leontine'ydi ve küçük bir varyetede şarkı söylüyordu; uzun boylu, balık etinde ve zarif, insanı kışkırtacak kadar cansızdı ve Ulrich, ona Leona diyordu.

Leona, gözlerinin ıslak koyuluğuyla, düzgün hatlı, güzel, uzun yüzünün acıyla karışık, tutkulu ifadesiyle ve açık saçık şarkıların yerine söylediği duygulu şarkılarla Ulrich'in dikkatini çekmişti. Bütün bu eski moda küçük şarkıların konuları aşk, acı, sadakat, terkedilmişlik, ormandaki hışırtılar ve alabalıkların parıltılarıydı. Leona, iri görünüşüyle ve iliklerine kadar terkedilmişlik içersinde küçük sahnede durur, bu şarkıları bir ev kadınının sesi ve sabrıyla dinleyicilere söylerdi; bu arada ahlâki açıdan cüretkâr sayılabilecek, küçük şeyler olduğunda bunlar, ister trajik, ister sırnaşık olsunlar, yüreğin bütün duygulan aynı zahmetli biçimde hecelenen jestlerle desteklendikleri için, daha da hayaletimsi bir etki uyandırırdı. Ulrich, hemen eski fotoğrafları ya da Alman aile dergilerinin kaybolmuş eski sayılarındaki güzel kadınları anımsadığını hissetmişti ve düşüncelerini bu kadının yüzünde derinleştirdikçe, asla gerçek olamayacak, fakat yine de bu yüzü oluşturan bir sürü küçük ayrıntının ayırdına varmıştı. Elbet her dönemde her tür çehreye rastlanır; ama bunların içinden ancak birer tanesi o zamanın zevki düzeyine yükseltilip mutluluğa ve güzelliğe dönüştürülürken, bütün ötekiler de bu çehreye benzemeye çalışırlar; çirkin olanlar bile saç biçiminin ve modanın yardımıyla bunu neredeyse başarırlar; bunu başaramamak ancak ender başarılara aday olmak için doğmuş olan, daha eski bir zamanın

soylu ve sürülüp atılmış güzellik idealini ödünsüz dile getiren yüzlere özgüdür. Böyle yüzler, aşk trafiğinin o uçsuz bucaksız sığlığında bir zamanlar tadılmış zevklerin cesetleri gibi dolanır dururlar; Leontine'nin şarkılarının engin sıkıcılığına aval aval bakan ve kendilerine ne olduğunu anlamayan erkeklerin burun kanatlarını harekete geçiren duygular ise, saçları tango modeli, edepsiz genç şantözlerin önünde duyulanlardan çok farklıydı. Bunun üzerine Ulrich, kadına Leona demeye karar verdi ve ona sahip olmayı, doldurulmuş büyük bir aslan postuna sahip olmak kadar tutkuyla istemeye başladı.

Gelgelelim tanışmalarının ardından Leona, çağa hiç de uygun düşmeyen bir özellik geliştirdi, olağanüstü oburdu ve bu çoktan demode olmuş bir zaaftı. Bu zaafın doğuş nedeni, Leona'nın yoksul bir çocukken pahalı ve leziz yemeklere duyduğu özlemi nihayet doyurabilmesiydi; artık bu zaaf, sonunda kafesini parçalayıp iktidarı zorla eline geçiren bir ideal gücüne sahipti. Anlaşıldığı kadarıyla Leona'nın babası, hayranlarıyla her dışarı çıkışında kızını döven bir küçük burjuvaydı; ama kızının bunu yapmasının tek nedeni, yaşamı boyunca küçük bir pastanenin önündeki bahçede oturup, gelip geçenleri kibar kibar seyrederek dondurmasını kaşıklamaktan bıkmayacak yaradılışta olmasıydı. Çünkü her ne kadar şehvetten uzak olduğu ileri sürülemese de, herhalde şu kadarı söylenebilirdi ki Leona, bu konuda da neredeyse tembeldi ve çaba harcamaktan kaçınırdı. Cömert ölçülerdeki bedeninde her uyarının beyne ulaşması şaşılacak kadar uzun zaman alırdı ve geceleyin bir sineği gözlercesine odanın tavanındaki bir noktaya dikilip kalan gözlerinin gün ortasında camlaşmaya başladığı olurdu. Ayrıca Leona, bazen birkaç gün önce anlamaksızın sakin karşıladığı bir şakaya bir başka gün, ortada hiçbir şey yokken gülmeye başlayabilirdi. Tersine davranmak için özel bir nedeni bulunmadığında, son derece mazbuttu da. Bu mesleğe nasıl girdiğini ağzından alabilmek bütünüyle olanaksızdı. Anlaşıldığı kadarıyla bunu kendisi de tam olarak bilmiyordu. Görünen tek şey, Leona'nın şarkıcılık uğraşını yaşamının zorunlu bir parçası saydığı ve gerek sanat gerekse sanatçılar üzerine daha önce duyduğu ne kadar büyük söz varsa, hepsini bununla bağlantılı kıldığıydı; böylece Leona, her akşam puro dumanlarının bulutlarıyla kaplı,

küçük bir sahneye çıkıp, etkileyici oldukları kesin olan şarkılar söylemeyi çok doğru, eğitici ve soylu buluyordu. Bu arada elbet olması gerekeni yapıp, edepliliği daha bir vurgulamak için arada sırada biraz edepsizlik serpiştirmekten de asla çekinmiyordu, ancak imparatorluk operasının birinci kadın sanatçısının da kendi yaptığının aynısını yaptığına kesinlikle inanıyordu.

Bir insanın para karşılığında, âdet olduğu üzere bütün kişiliğini değil, fakat yalnızca bedenini vermesi mutlaka fahişelik diye adlandırılmak istenirse, o zaman elbet Leona da arada sırada fahişelik yapıyordu. Ama insan, Leona'nın on altı yaşından bu yana yaptığı gibi, en bayağı şarkılı cehennemlerde ödenen yevmiyelerin düşüklüğünü bilirse, tuvaletlerin ve çamaşırların fiyatlarını kafasından atamazsa, her gün gazino sahiplerinin cimrilikleriyle, keyfi davranışlarıyla ve yaptıkları kesintilerle, neşelendirilen konukların yediklerinden ve içtiklerinden, komşu oteldeki oda hesabından alınan yüzdelerle uğraşırsa ve bunları bir tüccar gibi hesaplarsa, o zaman durumu bilmeyenlere mutluluk veren bir sefahat olarak gözüken şey, mantıktan, nesnellikten ve kendine özgü yasalardan oluşma bir uğraşa dönüşür. Özellikle fahişelik konusunda, ona yukardan mı yoksa aşağıdan mı baktığınız epeyce fark eder.

Ancak Leona, cinsellik konusunda bütünüyle nesnel bir anlayışa sahip bulunmasına karşın kendince bir romantizmden de yoksun değildi. Ne var ki Leona'da bütün coşkular, züppelikler, israf eğilimleri, sonra gurur, kıskançlık, şehvet, yükselme hırsı, kendini verme duygulan, kısacası kişiliğin ve toplum içersinde yükselmenin itici güçleri, doğanın bir oyunu sonucu o yürek denen şeyle değil, fakat *tractus abdominalis*'le, yani yemek yeme süreçleriyle bağıntılıydı; gerçi bu bağıntı eski zamanlarda düzenliydi; bunu günümüzde de, soyluluğu ve insanı üstün kılan her şeyi, insanların bir tören havasında ve bütün kaçınılmaz sonuçları göze alarak patlayasıya yemek yedikleri bir şölenle dile getirebilen ilkel topluluklarda veya günlerini gün etme peşindeki köylülerde gözlemleyebilmek olasıdır. Leona, çalıştığı varyetenin masalarında görevini yerine getirmekteydi; buna karşılık düşlediği ise, onu süresi anlaşmaya bağlı bir ilişkiyle bu varyeteden kurtarıp, kibar bir restoranda kibar bir tavırla yine kibar bir menünün başında

oturabilecek konuma getirecek bir kavalyeydi. O zaman en sevdiği şey, bir oturuşta bütün yemeklerden yemek olabilirdi ve nasıl seçmek gerektiğini, seçkin bir menünün nasıl oluşturulacağını bildiğini gösterebilmek, Leona'ya çelişkilerle dolu, acıyla karışık bir doyum sağlıyordu. Ancak sıra küçük üstlüklere geldiğinde imgelemini olabildiğince serbest bırakabiliyordu ve bu süreç, genellikle tersine işleyen bir sırayla, zengin içerikli bir ikinci akşam yemeğine dönüşüyordu. Leona, kahve ve tahrik edici miktarda içki aracılığıyla besin alma yetisini yeniden canlandırıyor ve tutkusu dinene kadar kendi kendisini şaşırtmalarla kışkırtıyordu. O zaman bedeni, bütünlüğünü neredeyse koruyamayacak kadar tıka basa kibar yiyeceklerle dolmuş oluyordu. Leona, tembel bir parıltıyı yansıtan bakışlarla Çevresini süzüyordu ve hiçbir zaman çok konuşkan olmamasına karşın, bu konumdayken geçmişe yönelik gözlemler ile tüketmiş olduğu pahalı yiyecekler arasında ilinti kurmayı seviyordu. *Palmone à la Torlogna* veya elma *à la Melville* ısmarladığında, bu sözcükleri bir başkasının aynı adı taşıyan prensle veya lordla konuşmuş olduğunu bilinçli bir rastgelelikle söyleyivermesi gibi konuşmaya serpiştiriyordu.

Leona ile umumi yerlerde gözükmek pek zevkine göre olmadığından, Ulrich onu besleme işini genellikle eve, yani geyik boynuzlarının ve stil möblelerin bir garnitürüymiişçesine yemek yiyebileceği yere kaydırıyordu. Leona ise bu yüzden toplumsal doyumundan yoksun kaldığını görüyordu ve Niteliksiz Adam, bir aşevi aşçısının pişirebileceği en işitilmedik yemekler sunarak onu yalnızlıkla çevrili bir aşırılığa kışkırttığında, Leona tıpkı ruhu için sevilmediğinin ayırdına varan bir kadın gibi kullanılmış hissediyordu. Güzeldi ve bir şarkıcıydı, kendini saklamasına gerek yoktu ve her akşam ona hiç kuşkusuz hak verecek birkaç düzine erkeğin tutkuları üstüne yapışıp kalmaktaydı. Bu adam ise, onunla yalnız kalmak istemesine karşın, 'Tanrım, Leona şu k...n nasıl da aklımı başımdan alıyor!' demeyi ve, Leona'nın kavalyelerinden alışkın olduğu gibi, sırf ona baktığında dahi bıyıklarını iştahla yalamayı bile kendine yediremiyordu. Leona, elbet sadakatle bağlı kalmasına karşın, ondan biraz nefret ediyordu ve Ulrich de bunu biliyordu. Ayrıca Ulrich, Leona'nın yanındayken nasıl davranılması gerektiğini de biliyordu, ama böyle sözlerin dudaklarının arasından dökülebileceği ve dudaklarının üstünde de henüz bir bıyığı olduğu zamanlar çok gerilerde kalmıştı. Ve insan, ne kadar aptalca olursa olsun, daha önce yapabildiği bir şeyi artık başaramıyorsa, bu tam anlamıyla elden ayaktan düşmek gibi bir şeydir. Ulrich, bütün o yiyecek içeceklerden sarhoş olmuş hanım arkadaşına baktığında gözleri pırıldamaya başlıyordu. Leona'nın güzelliği, üzerinden dikkatle sıyrılıp alınabilirdi. Bu, Scheffel'in Ekkehardt'ını* manastırın eşiğinden dışarı çıkaran düşesin güzelliğiydi, eldiveninin üstüne tünemiş şahiniyle, güzel kadın süvarinin güzelliğiydi, neredeyse efsanelere karışmış, gür siyah saçları başında taç gibi duran İmparatoriçe Elisabeth'in** güzelliğiydi; bu güzellik, şimdi hepsi de ölmüş olanlar için bir haz kaynağıydı. Ve tam olarak söylemek gerekirse, bu güzellik tanrıça Hera'yı da anımsatıyordu, ama gerçekte anımsattığı, Hera'nın ebediliği değil, fakat geçmiş ya da geçmek üzere olan bir çağın "heravari" diye adlandırdığı bir güzellikti. Demek ki hayatın kılıfı, maddenin üstüne yalnızca üstünkörü geçirilmişti. Leona'ya gelince, o kibar bir davet alan kişinin, ev sahibi hiçbir şey istemese de ona bir şeyler borçlu olduğunu ve sadece kendine baktırtmakla yetinemeyeceğini biliyordu; bu nedenle yeniden ayağa kalkabilecek hale geldiğinde rahat bir ifadeyle, fakat yüksek sesle şarkı söylemeye koyuluyordu. Arkadaşına ise böyle akşamlar, defterden koparılmış bir kâğıt gibi geliyordu; bu, üstüne çiziktirilmiş türlü düşüncelerle ve aniden akla geliveren şeylerle canlanmış bir kâğıttı, gelgelelim bir bağlamdan zorla koparılmış her şey gibi mumyalanmıştı ve artık sonsuzluğa kadar öylece kalmışlığın zorbalığı ile doluydu; bu zorbalık, canlı resimlerin o tekinsiz çekiciliğinin de kaynağını oluşturur; böyle durumlarda yaşam, sanki ansızın bir uyku ilacı aldıktan sonra kaskatı, kendi içinde bütün bağlantılarıyla dolu, sınırları son derece kesin belirlenmiş gibi, buna karşın bütünü açısından olağanüstü anlamsız bir görünüm alır.

* Alman yazarı Joseph Viktor von Scheffel'in (1826-1886), bir düşesin manastırda yaşayan Ekkehardt adlı bir rahibe duyduğu aşkı konu alan ve 1855 yılında yayımlanan romanı (Ç.N.)

** Avıısturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph'in güzelliğiyle ünlü eşi (Ç.N.)

7

Ulrich, Bir Zaaf Anında Kendine Yeni Bir Sevgili Edinir

Bir sabah Ulrich, berbat bir halde eve döndü. Parçalanmış giysileri üstünden sarkıyordu, yaralı başına nemli bezler koymak zorunda kaldı, saati ve cüzdanı da üstünde yoktu. Bunların kavga ettiği üç adam tarafından mı alındığını, yoksa kaldırımda baygın yattığı kısa süre içerisinde sessiz sedasız bir insansever tarafından mı çalındığını bilmiyordu. Ulrich yatağa yattı ve bitkin uzuvları yeniden bir bedenin onları dikkatle taşıdığını ve güvencede olduklarını algılarken, başından geçen serüveni bir kez daha düşündü.

Üç kafa karşısına ansızın çıkmıştı; geç saatlerin tenhalığındaki caddede Ulrich, adamlardan birine sürünerek geçmiş olabilirdi, çünkü düşünceleri dağınıktı ve başka yerdeydi, ama o suratlar da öfkeye hazırlıklıydılar ve sokak lambasının ışık çemberine gerilmiş olarak girmişlerdi. İşte o anda Ulrich bir yanlış yapmıştı. Korkmuşçasına hızla geriye sıçrayıp, sırtıyla bu arada arkasına dikilmiş olan herife çarpması veya dirseğiyle midesine vurup aynı anda kaçmaya bakması gerekirdi, çünkü güçlü kuvvetli üç adamla başa çıkmak söz konusu olamazdı. Ulrich, böyle yapacak yerde bir an duraklamıştı. Bu, yaşından ötürüydü; otuz iki yaşında olmasından ötürü; bu yaşta düşmanlığın ve aşkın biraz daha zamana ihtiyacı vardır. Ulrich, geceleyin kendisine ansızın öfke ve nefretle bakan o üç çehrenin sadece parasına göz diktiklerine inanmak istememiş, fakat kendisine karşı bir nefretin yoğunlaşıp cisimleştiği duygusuna kapılmıştı; ve serseriler ona yakası açılmadık küfürler yağdırmaya başladıklarında Ulrich, karşısındakilerin belki de serseri değil, ama kendisi gibi burjuvalar olduklarını, yalnızca biraz kafayı çektikten sonra kendisinin oradan geçen görüntüsüne yapışıp kalan ketvurmalardan kurtulduklarını ve gerek Ulrich'in, gerekse başkaca herkesin iç dünyasında, tıpkı atmosferdeki fırtına gibi hazır bekleyen bir nefreti ona kustuklarını düşünerek sevinmişti. Çünkü benzer bir duyguya arada sırada Ulrich de kapılırdı. Ne yazık ki, alışılmadık sayıda insan günümüzde yine alışılmadık sayıda insana düşmanlık duymaktadır. İnsanın kendi çevresi dışında yaşayan insanlara karşı alabildiğine bir güvensizlik beslemesi, yani bir Germenin bir Yahudiyi değil, fakat bir futbolcunun da bir piyanisti anlaşılmaz ve değersiz bir yaratık yerine koyması, kültürün temel özelliklerinden biridir. Çünkü sonuçta nesne, yalnızca sınırlarıyla ve böylece de çevresine karşı belli ölçüde düşmanca bir eylemle varlık kazanabilir; papasız bir Luther'in, kâfirler olmadan da bir papanın varlığı düşünülemezdi, bu nedenle insanın hemcinsine en yoğun biçimde yaslanmasının temelinde aslında onu yadsımasının yattığı, pek yabana atılabilecek bir olasılık değildir. Ulrich bütün bunları elbet bu kadar ayrıntılı düşünmedi; ama çağımızda havayı saran bu belli belirsiz, atmosferimsi düşmanlığı tanıyordu ve bunun, gök gürültüsünü ve şimşek çakmasını andırırcasına patlamak üzere, yabancı ve sonradan bir daha geri gelmemecesine yitip giden üç adamda fırtına bulutlan gibi ansızın toplanması, neredeyse bir rahatlama gibiydi.

Gene de Ulrich, bu üç serseriyle karşılaştığında biraz fazlaca düşünmüş gibiydi. Çünkü üstüne saldıran ilk adam, Ulrich'in ondan önce davranarak çenesine bir yumruk indirmesi yüzünden her ne kadar geriye uçmuşsa da, onun ardından yıldırım hızıyla hesabı görülmesi gereken ikinciyi yumruk yalnızca sıyırıp geçmişti, zira bu arada ağır bir cisimle arkadan indirilen bir darbenin Ulrich'in kafasını parçalamasına ramak kalmıştı. Ulrich dlzlerinin üstüne çökmüş, birtakım eller ona yapışmış, bedenîn o genellikle ilk çöküşün ardından gelen, neredeyse doğaldışı dcnebilecek silkinişiyle bir kez daha doğrulmuş, yabancı bedenlerden oluşma yumağa vurmuş ve gittikçe daha bir büyüyen yumruklarla yere serilmişti.

10:

Tıpkı insanın bir defasında, atlayışı sırasında adımını biraz kısa tutması gibi, yalnızca sportif alana giren taktik hatasını saptadıktan sonra, sinirleri her zaman mükemmel olan Ulrich, bilinç çöküşünün halka halka yükselen dumanlarından aldığı ve daha yenik düştüğü sırada hissettiği zevkle, rahat bir uykuya daldı.

Kendine geldiğinde, yaralarının önemli olmadığından emin oldu ve başına geleni bir kez daha düşündü. Bir dövüş ardında her zaman, deyiş yerindeyse fazla acele içli dışlı olmaktan kaynaklanan, nahoş bir tat bırakır ve Ulrich'in içinde bundan bağımsız olarak, saldırılan taraf olmasına karşın, sanki uygunsuz davranmış gibi bir duygu vardı. Ama neydi bu uygunsuzluk?! Her üç yüz adımda bir polisin düzene en küçük karşı gelişin hesabını sorduğu caddelerin hemen yakınında, balta girmemiş ormanlarda yaşamak için gerekli güce ve anlayışa sahip olmayı koşul kılan başka cadde ve sokaklar uzanır. İnsanlık İndileri ve tüfekleri, tüberkülozu ve tüberkülini üretir. Demokratiktir, kralları ve soylularıyla birlikte; kiliseler inşa eder, kiliselere karşı da üniversiteler kurar; manastırları kışlalara dönüştürür, ama kışlalarda askeri rahipler görevlendirir. Aynı insanlık, doğal olarak serserilerin ellerine de, bir insanın bedenini kıyasıya hastanelik etsinler diye, içine kurşun doldurulmuş lastik hortumlar teslim eder, ardından da hırpalanmış ve terkedilmiş bedenler için, tıpkı o anda sadece saygı ve ihtimamla dolıymuşçasına Ulrich'i kucaklayan yatak gibi, kuş tüyü yatakları hazır tutar. Bu, yaşamın çelişkililiği, tutarsızlığı ve eksikliği diye adlandırılan o bilinen hikâyedir. Bunun karşısında gülümsenir ya da iç çekilir. Ama Ulrich, böyle biri değildi. Yaşam karşısında takınılan, vazgeçiş ile abartılı sevginin karışımından oluşan, yaşamın çelişkilerine ve yarım yamalaklıklarına evde kalmış bir teyzenin genç bir yeğenin şımarıklıklarına katlanışı gibi ses çıkartmayan bu tutumdan nefret ediyordu. Öte yandan Ulrich, yatakta kalmak insanların sorunlarındaki düzensizlikten kendine yarar payı çıkarıyormuş gibi göründüğünde hemen yataktan dışarı fırlıyor da değildi, çünkü insanın, bütünün düzeni için çaba harcayacak yerde, kendi yararı için kötüden kaçınması ve iyi olanı yapması, bir anlamda vicdan bağlamında ve asıl sorun pahasına vakitsiz girişilmiş bir hesaplaşmadır, bir tür kısa devredir, bireysel alana kaçıştır. Hatta Ulrich, istemeksizin edindiği deneyimin ardından, bir yerde tüfeklerin, bir başka yerde kralların ortadan kaldırılmasının ve büyük ya da küçük herhangi bir ilerlemenin aptallığı ve kötülüğü azaltmasının acınacak kadar küçük bir değer taşıdığını düşünür gibiydi; çünkü uygunsuzlukların ve kötülüklerin ölçü kabı, sanki dünyanın bir ayağı öne doğru atıldığında ötekisi hep geriye kayıyormuşçasına, anında yenileriyle doluyordu. İşte asıl anlaşılması gereken bu durum ve bunun ardındaki gizli mekanizmaydı! Böyle bir tutumun eskimiş ilkelere göre iyi bir insan olmaktan çok daha fazla önem taşıdığı kuşkusuzdu ve Ulrich de bu yüzden genelkurmayda hizmet görmeyi gündelik iyiliklerin kahramanlığına gittikçe daha çok yeğliyordu.

Gece yaşadığı serüvenden sonra olup bitenleri kafasında bir kez daha somutlaştırdı. Çünkü Ulrich kötü sonuçlanan kavganın ardından kendine geldiğinde, kaldırımın yakınında bir taksi durmuş, sürücü yaralı yabancıyı omuzlarından tutarak doğrultmaya çalışmış ve bir hanım, yüzünde meleksi bir ifadeyle Ulrich'e doğru eğilmişti. Bilincin derinlerden yükselmekte olduğu böyle anlarda insan her şeyi çocuk kitaplarının dünyasındaki gibi görür; ama bu baygınlık, yerini çabucak gerçekliğe bırakmış, onun için çaba harcayan bir kadının varlığı, hafif ve canlandırıcı kolonya kokusu gibi Ulrich'in yüzünü okşamıştı; bu yüzden Ulrich de çok zarar görmüş olamayacağını hemen anlamış ve kaba saba olmamasına dikkat ettiği hareketlerle ayağa kalkmaya çalışmıştı. Bunu o anda tam istediği gibi başaramamıştı ve hanım, endişeyle onu yardım görebileceği bir yere götürmeyi önermişti. Ulrich evine götürülmesini rica etmiş, o sırada gerçekten de daha kafası karışık ve acınacak durumda göründüğünden, hanım onun bu ricasını yerine getirmişti. Daha sonra arabada Ulrich, hemen kendine gelmişti. Yanında hem annece sevecen, hem de dişi birinin, yardıma hazır bir idealizmin narin bulutlarının varlığını algılamış, kendini yeniden bir erkek gibi hissettiğinde bu bulutun içersinde kuşkunun ve düşüncesiz bir harekette bulunma korkusunun küçük buz kristalleri oluşmaya başlamış, bunlar bir kar yağışının yumuşaklığıyla havayı doldurmuştu. Başına geleni anlatmış ve ondan yalnızca biraz daha genç, yani belki de otuz yaşında olan

güzel kadın da insanların kabalıklarından yakınarak Ulrich'i müthiş acınmaya değer bulmuştu.

Tabii Ulrich olup biteni hararetle savunmaya koyulmuş ve yanındaki şaşkın ve anaç güzelliğe, böyle kavgaların sonuca bakılarak değerlendirilmemesi gerektiğini açıklamıştı. Belki de bu gibi kavgaların çekici yanı, insanın en küçük zaman birimi içersinde, burjuva yaşamında başka hiçbir yerde rastlanamayacak bir çabuklukla ve neredeyse göz açıp kapayıncaya kadar gelip geçen işaretlere uyarak, bilinçle denetlenmeyi tümüyle olanaksızlaştıracak kadar çok sayıda, farklı, güçlü, ama buna karşın yine de birbirini dengeleyen hareketler yapmak zorunda kalmasıydı. Yarışmadan birkaç gün önce antrenmanların kesilmesi gerektiğini her sporcu bilirdi; bunun tek nedeni, kasların ve sinirlerin, aralarına irade, amaç ve bilinci almaksızın ve hiçbirinin söz sahibi olmasına izin verilmeksizin, kendi aralarında son kararları vermelerini sağlamaktı. Eylem anı gelip çattığında ise durumun nasıl olduğunu şöyle anlatmıştı Ulrich: Kaslar ve sinirler fırlayıp Ben'le kılıç tutuşurlar; bedenin bütünü, ruh ve irade demek olan o Ben, yani medeni hukuk açısından sınırları çevreye karşı belirlenmiş o temel ve bütünsel kişi ise bu olup bitenlerden ancak Boğanın sırtında oturan Avrupa kadar etkilenir. Rastlantı sonucu durum böyle olmadığında, bir talihsizlik sonucu düşüncenin en ufak bir huzmesi bile bu karanlığa düştüğünde, o zaman girişim kural olarak başarısızlıkla sonuçlanır. - Ulrich, konuşurken heyecanlanmıştı. Aslına bakılırsa, - diye iddia etmişti Ulrich -, yani bilinçli kişiliğin tam anlamıyla gerçeklik dışına kaymasına ve delinmesine ilişkin bu yaşantı, aslına bakılırsa bir zamanlar bütün dinlerin mistiklerince bilinen yitirilmiş yaşantılarla akrabaydı ve bu nedenle de ebedi ihtiyaçların yerine geçmesi öngörülmüş, kötü olmakla birlikte hiç yoktan iyi sayılacak bir çağdaş ikameydi; sözü edilen yaşantıyı mantıklı bir sisteme sokan boks ve benzeri sporlar da demek ki, her ne kadar bunun herkesçe anlaşılabilmesi beklenemez ise de, bir tür tanrıbilimdi.

Herhalde Ulrich, biraz da kadına onu bulduğu zamanki zavallı halini unutturabilmek gibi, aslında gururla ilgili bir niyetten ötürü bunca hararetli konuşmuştu. Bu koşullarda karşısındakinin ciddi mi konuştuğunu, yoksa alay mı ettiğini anlayabilmek

kadın için güçtü. Ne olursa olsun, Ulrich'in tanrıbilimi sporla açıklamaya çalışması aslında kadına tamamen doğal gelebilirdi; üstelik sporun çağa uygun düşen bir şey olmasına karşılık tanrıbilim hakkında -kiliselerin sayısının yadsınamayacak kadar çok olmasına karşın,- hiçbir şey bilinmemesinden ötürü, böyle bir açıklama belki ilginçti de. Her neyse, kadın mutlu bir rastlantı sonucu iç dünyası çok zengin bir adamı kurtarmış olduğunu düşünmekteydi, ama bu arada kendi kendine adamın bir beyin sarsıntısı geçirip geçirmediğini sormuyor da değildi.

Artık anlaşılabilecek bir şey söylemek isteyen Ulrich, bu fırsattan yararlanarak aşkın da, insanları aklın kollarından alıp gerçek anlamda dipsiz bir boşluğa itmesi nedeniyle, dini ve tehlikeli yaşantılar arasında yer aldığına dikkati çekti.

Evet, - dedi hanım - ama spor da kaba bir şeydi.

Hiç kuşkusuz, - diye aceleyle söyleneni onayladı Ulrich, -kaba bir şeydi spor. Sporun, çok dikkatle paylaştırılmış, genel bir nefretin yarışmalara yöneltilen tortusu olduğu söylenebilirdi. Doğal olarak bunun aksi iddia ediliyor, sporun birleştirdiği, insanları dost kıldığı falan ileri sürülüyordu; ama bu yalnızca, kabalıkla aşkın birbirlerinden büyük, renkli ve dilsiz bir kuşun iki kanadı arasındaki mesafeden daha uzak olmadıklarının kanıtıydı.

Ulrich, vurguyu kanatlara ve renkli, dilsiz kuşa kaydırmıştı, -doğru dürüst bir anlamı yoktu bu düşüncenin, ama yaşamın o uçsuz bucaksız gövdesinde barındırdığı, birbirleriyle rekabet halindeki bütün karşıtlıkları bağdaştırmaya yarayan bir duyumsallıkla doluydu; Ulrich, yanındakinin dediklerinden hiçbir şey anlamadığının ayırdına vardı, ama buna rağmen kadının arabanın içine yaydığı yumuşak kar yağışı şimdi daha da yoğunlaşmıştı. Bunun üzerine yüzünü yanındakine dönen Ulrich, ona, yoksa böyle bedensel sorulardan söz etmeyi itici mi buluyorsunuz? diye sordu. Çünkü bedenle ilintili meseleler gerçekten de güncellik kazanmaktaydı ve aslında bu durum, korkunç bir duyguyu da beraberinde getiriyordu; zira beden, çok iyi antrenmanlı olduğu takdirde, ağır basıyor ve her uyarıya hiç sormaksızın, otomatiğe bağlanmış hareketleriyle öylesine kendinden emin karşılık veriyordu ki, sahibine yalnızca, karakteri anatomisinin bir bölümünün boyunduruğu altına girerken

arkasından bakmaktan başka bir şey yapamamanın verdiği tedirgin edici duygu kalıyordu.

Görünüşe bakılırsa bu soru, genç kadını gerçekten de derinden etkilemişti; kadın bu sözler karşısında heyecanlandığını belli etti, hızlı hızlı soluk alıp vermeye başladı ve temkinli davranarak biraz kenara çekildi. Biraz önce tanımlanana benzer bir mekanizma, derin derin soluk almak, tenin kızarması, yürek çarpıntısı ve belki daha başka şeyler de harekete geçmiş gibiydi. Ama tam o sırada araba da Ulrich'in evinin önünde durmuştu. Ulrich ancak dudaklarında bir gülümsemeyle, sonradan teşekkürlerini bildirmek için kurtarıcısından adresini sorma fırsatını bulabildi, ama bu lütfün kendisinden esirgendiğini görerek şaşırdı. Böylece dökme demirden siyah parftıaklık, hayrete kapılmış bir yabancının arkasından kapandı. Parmaklıkların arkasında herhalde eski bir parkın koyu ağaçları, elektrik lambalarının ışığında yükselmekteydi, pencereler aydınlıktı ve bir boudoir'a benzediği söylenebilecek kadar küçük bir saray yavrusunun alçak yan binaları, kısa biçilmiş zümrüt rengi çimlere yayılmıştı, belki resimlerle ve rengârenk kitaplarla kaplı duvarların bir kısmı da görülebilirdi ve vedalaşılan yol arkadaşı, beklenmedik güzellikte bir dünya tarafından karşılanmıştı.

Dün gece olup bitenler işte bunlardı ve Ulrich daha, zamanımı yeniden çoktandır doymuş olduğum o aşk maceralarından birine harcamam ne kadar nahoş olurdu, diye düşünürken, adını vermek istemeyen bir hanımın geldiği haber verildi; bu hanım, Ulrich'in yanına yüzü tamamen peçeli olarak girdi. Gelen, adını ve adresini vermemiş olan hanımdı, ama bu romantik ve hatırbilir tavırla ve Ulrich'in sağlığını sorma bahanesiyle, serüveni kendi girişimiyle sürdürmüş oluyordu.

İki hafta sonra Bonadea, Ulrich'in on dört günlük sevgilisiydi.

8

*İmpkralya**

Terzi ve berber meselelerinin henüz önemsendiği yaşlarda insan, kafasında çoğu kez yaşamını geçirmek istediği bir yer yaşatır, ya da en azından, şahsen orada bulunmaktan memnun olmayacağını hissetse bile, bulunmanın belli ölçüde şıklık sayılacağı bir yer canlandırır. Herkesin elinde bir kronometre, koşuşturduğu ya da hareketsiz durduğu bir tür süper-amerikan kenti, uzun zamandan beri bu türden toplumsal saplantılar arasındadır. Bu kentte hava ve toprak, kat kat trafik yollarından örülü bir karınca yuvasıdır. Havadan giden trenler, yerin üzerinde giden trenler, yeraltından giden trenler, borular içersinden gerçekleştirilen taşımalar, motorlu taşıt zincirleri yatay olarak, hızlı asansörler ise dikey olarak insan kitlelerini bir trafik düzleminden ötekine pompalamaktadır; insanlar bağlantı noktalarında bir hareket aygıtından ötekine atlamakta, bu aygıtların gök gürültüsünü andıran iki hız arasında yirmi saniyelik bir senkop bırakan, bir ara veren, küçük bir uçurum açan ritmi tarafından düşünmelerine meydan kalmaksızın emilmekte ve sürüklenmekte, bu genel ritmin aralarında birbirlerine alelacele bir şeyler söylemektedirler. Sorular ve yanıtlar makine parçalan gibi birbirine takılmaktadır, her insanın çok belirli görevleri vardır, meslekler belli yerlerde gruplar halinde bir araya getirilmiştir, yemekler hareket halindeyken

* İmpkralya: Eski Avustıırya-Macaristan imparatorluğu, Avusturya imparatorluğu ile Macaristan Krallığından oluşmaydı. Bu nedenle devletin göstergesi olarak "kaiserlich und königlich", yani "imparatorluk ve kraliyet..." sözcükleri kullanılırdı; bunun kısaltılmış biçimi ise "k.u.k." idi. Robert Musil, romanındaki devleti bu baş harflerden esinlenerek "Kakanien" diye adlandırmıştır. Ben de Türkçedeki baş harflerden yola çıkarak "İmpkralya" diye bir ad türettim. (Ç.N.)

yenmektedir, eğlenceler kentin başka kesimlerinde toplanmıştır ve yine başka kesimlerde insanın kadınla, aileyle, gramofonla ve ruh ile buluştuğu kuleler vardır. Gerilim ve gevşeme, çalışma ve aşk zaman bakımından birbirinden tam olarak ayrılmakta ve temel laboratuvar ölçümleri doğrultusunda dengelenmektedir. Bu etkinliklerden herhangi biri sırasında güçlükle karşılaşıldığında, konu olduğu yerde öylece bırakılmaktadır; çünkü insan nasılsa bir başka konu veya kimi zaman daha iyi bir yol bulmaktadır, ya da o insanın şaşırdığı yol bir başkasınca bulunmaktadır; bunun hiçbir zararı yoktur, oysa hiçbir şey, insanın belli bir kişisel hedefe varmakta direnme gibi bir misyonunun bulunduğuna inanma cüretini göstermesi kadar ortak gücün boşuna harcanmasına yol açmaz. Güçlerin egemenliğindeki bir ortak yaşamda, insan fazla duraklamadığı ve düşünmediği takdirde, her yol iyi bir hedefe götürür. Hedefler kısa vadelidir; ama yaşamın kendisi de kısadır ve böyle bir tutum sayesinde insan, yaşamda en yüksek erişme oranına ulaşır, ve insanın mutlu olmak için bundan fazlasına gereksinimi de yoktur, çünkü erişilen, ruhu biçimlerken, erişilemeyecek olanı istemek ruhu yalnızca çarpıtır; mutluluk açısından insanın ne istediği çok az önem taşır, tek önemli olan, istenene ulaşmaktır. Ayrıca zooloji, indirgenmiş bireylerden oluşma bir toplamdan rahatlıkla dâhice bir bütünün oluşabileceğini öğretmektedir.

Her şeyin böyle olacağı asla kesin değildir, ama bu tür tasarımlar, bizi kendisiyle birlikte sürükleyen o sürekli hareket duygusunu yansıtan yolculuk düşlerinin alanına girer. Bunlar yüzeysel, tedirgin ve kısa düşlerdir. Hangisinin gerçekleşeceğini ancak Tanrı bilir. İnsan her dakika, başlangıcın bizim elimizde olduğunu ve hepimiz için bir plan yapmamız gerektiğini düşünebilir. Bu hız işinden hazzetmediğimiz takdirde, bir başka yola başvurabiliriz! Örneğin çok ağır tempolu, bir tül peçe gibi dalgalanan, deniz sümüklüböceği kadar gizemli bir mutluluğa budalaca, ve eski Yunanlıların da onca övgüyle söz ettikleri derin ve inek gözü gibi bakışlara yönelebiliriz. Gelgelelim olay aslında hiç de böyle değildir. Olaylar bizi yönetmektedir. İnsan gece gündüz onların içinde yol alır ve yine onların içinde bütün her şeyi yerine getirir; sanki dört duvar hep yerinde duruyormuşcasına tıraş olur, yemek yer, kitaplar okur, işine gider, oysa bunun tedirgin edici yanı, duvarların insan farkına varmaksızın yol alması ve raylarını, insan bunların nereye götürdüğünü bilmeksizin, uzun ve etrafı yoklayarak kıvrılan sicimler gibi ileriye doğru döşemesidir. Ve üstelik insan herhalde kendisinin de zaman treninin ilerleyişini belirleyen güçler arasında olmasını ister. Bu, çok belirsiz bir roldür ve insanın uzun bir aradan sonra dışarı bakması durumunda, manzara değişmiş de olabilir; geçip gitmekte olan, başka türlüsünü yapamayacağı için geçip gitmektedir, ama tüm kaderciliğe karşın, insan sanki hedefin ötesine geçmiş veya yanlış bir yola girmişçesine, tedirgin edici bir duygu gittikçe güçlenir. Ve günlerden bir gün o şiddetli gereksinim kapıyı çalar: İnmek! Dışarı atlamak! Durdurulmaya yönelik bir yurtsama. Kendini geliştirmemek, saplanıp kalmak, yanlış sapaktan önceki bir noktaya geri dönmek! O eski, iyi zamanlarda, daha Avusturya İmparatorluğu varolmayı sürdürürken insan böyle bir durumda zaman treninden inebilir, sıradan bir demiryolunun sıradan bir trenine binip oturabilir ve vatanına geri dönebilirdi.

Orada, İmpkralya'da, aradan geçen süre içersinde çöken, içinde takdir görmemesine karşılık onca şeyin örnek niteliğini taşıdığı o anlaşılamamış devlette de tempo vardı, ama aşırı bir tempo yoktu. İnsan uzaktayken ne zaman o ülkeyi düşünse, gözlerinin önüne resmi geçitlerin, ülkeyi dört bir yana doğru bir düzenin nehirleri, açık renk asker tulumu kumaşından şeritler gibi kateden ve çeşitli ülkeleri yönetimin kâğıt beyazı kollarıyla kucaklayan özel kuryelerin anıları gelirdi. Hem de ne ülkelerdi bunlar! Oralarda buzullar ve deniz, dağlık araziler ve Bohemya'nın buğday tarlaları vardı, Adriyatik kıyılarının ağustosböceklerinin tedirgin sesleriyle dolu geceleri ve bacalarından dumanların yukarıya çevrilmiş burun deliklerinden çıkarcasına yükseldiği Slav köyleri vardı ve köyler, sanki yeryüzü çocuğunu aralarında ısıtmak için dudaklarını açmışçasına, küçük tepelerin arasına sinmişti. Bu yollardan elbet otomobiller de geçerdi; ama çok fazla değildi bu otomobiller! Havaların fethi için burada da hazırlıklar yapılıyordu; ama çok yoğun olmamak kaydıyla. Arada sırada Giiney Amerika'ya veya Doğu Asya'ya bir gemi kaldırılıyordu; ama bu çok sık olmuyordu. Dünya ekonomisine ve bir

dünya gücü olmaya yönelik bir tutku beslenmiyordu; dünyanın eski eksenlerinin kesiştiği yerde, Avrupa'nın odak noktasında bulunuluyordu; koloni ve denizaşırı gibi sözcükler, kulağa henüz hiç denenmemiş ve uzak şeyler gibi geliyordu. Sergilenen bir lüks vardı, ama bu, asla Fransızlarınki gibi aşırı incelmiş bir lüks değildi. Spor yapılıyordu; ama Anglosaksonlar gibi delicesine yapılmıyordu. Ordu için büyük paralar harcanıyordu; ama bu harcama ancak büyük güçlerin sondan ikincisi olarak kalmayı güvence altına alacak kadardı. Başkent de dünyanın öteki en büyük kentlerinden bazı bakımlardan daha küçüktü, ama yalnızca büyük kent olanlardan da önemli ölçüde büyüktü. Ve bu ülke, bilgece, az hissedilir, bütün sivrilikleri dikkatle keser bir biçimde Avrupa'nın en iyi bürokrasisi tarafından yönetilmekteydi; bu bürokrasinin kanıtlanabilecek tek kusuru, bireyler için, soylu kandan gelmeleri ya da devletçe görevlendirilmeleri nedeniyle böyle bir ayrıcalığa sahip olmadıkları sürece, dehayı ve dâhiyane girişim tutkusunu ukalalık ve cüretkârlık saymasıydı. Ama olur olmaz kişilerin işine karışmasından kim hoşlanırdı ki? Ve ayrıca İmpkralya'da her zaman yalnızca bir deha edepsiz sayılırdı, buna karşılık, başka yerlerde rastlananın tersine, bir edepsizin de deha sayıldığı hiç olmazdı.

Aslında bu batıp gitmiş olan impkralya üzerine söylenebilecek o kadar çok ilginç şey vardı ki! Örneğin bu devlet hem imparatorluk-kraliyet, hem de imparatorluk ve kraliyetti; iki alameti farikadan, yani i.k. veya i.v.k.'dan birini orada her nesne ve her kişi taşırdı, ama buna karşın hangi kurumların ve insanların adlarının başına i.k., hangilerininkine ise i.v.k. konulacağını güvenilir bir biçimde birbirinden ayırabilmek için neredeyse gizli bir bilime gereksinim duyulurdu. Devletin adı yazılı belgelerde Avusturya-Macaristan Monarşisi'ydi, konuşma dilinde ise Avusturya denilirdi; bu son ad, devletin resmi bir yemin töreniyle feragat ettiği, buna karşılık duyguların da kamu hukuku kadar önem taşıdığının ve kuralların yaşamın gerçek içeriği anlamına gelmediğinin bir göstergesi olarak bütün duygusal konularda taşımayı sürdürdüğü addı. Devlet, anayasasına göre liberaldi, ama yönetim ruhban sınıfı ağırlıklıydı. Ruhban sınıfı ağırlıklıydı ama, özgür düşünceli yaşanmaktaydı. Yasanın önünde bütün

vatandaşlar eşitti, ama zaten herkes de vatandaş sayılmıyordu. Bir parlamento vardı, fakat özgürlüğünü akıl almaz ölçülerde kullanması yüzünden genelde kapalı tutulurdu; buna karşılık bir olağanüstü hal paragrafı vardı ve bunun yardımıyla parlamentosuz olıınabiliyordu, ve ne zaman herkes mutlakıyetten tamamen memnun olacak olsa, saray yine de parlamenter bir yönetime dönülmesini emrediyordu. Bu devlette bu tür olaylar çoktu, haklı olarak Avrupa'nın merakını çeken ve bugün çok yanlış anlatılan, milliyetçilikten kaynaklanan savaşlar da bu olaylar arasındaydı. Bu savaşlar öylesine şiddetliydi ki, onlar yüzünden devlet mekanizması yılda birkaç kez aksar ve dururdu, ama aradaki zamanlarda ve devlet yönetimine ara verildiği dönemlerde herkes birbiriyle çok iyi geçinirdi ve sanki hiçbir şey olmamış gibi yapardı. Aslında gerçek anlamda olup biten bir şey de yoktu. Sadece her insanın başkalarının çabalarına yönelik olarak beslediği ve bugün hepimizin hissettiği hoşnutsuzluk, bu devlette erken gelişmiş, deyiş yerindeyse çok ince çizgileri bulunan bir törene dönüşmüştü; gelişimi zamanından önce bir felaketle kesilmeseydi, çok daha önemli sonuçları olabilirdi.

Çünkü bu ülkede yalnızca vatandaşın vatandaşlara yönelik hoşnutsuzluğu bir ortaklık duygusu düzeyine yükselmekle kalmamış, fakat insanın kendi kimliğine ve yazgısına karşı beslediği güvensizlik de köklü bir kendine güvenme karakteri almıştı. Bu ülkede —kimi zaman tutkunun ve onun sonuçlarının en üst derecelerine varana değin- hep düşünüldüğünden farklı davranılıyor ya da davranıldığından farklı düşünülüyordu. Durumu bilmeyen gözlemciler, bunu hep kendilerince Avusturyalı diye nitelendirdikleri karakterin sevimliliği, dahası zaafı sayarlardı. Ama bu, yanlıştı; ve bir ülkede olup bitenleri o ülkede yaşayanların karakteriyle açıklamak, her zaman yanlıştır. Çünkü bir ülkede yaşayan kişinin biri mesleki, biri ulusal, biri devlete ilişkin, biri sınıfsal, biri coğrafi, biri cinsel, biri bilinçli, biri bilinçaltı ve belki bunların dışında biri de özel olmak üzere, en aşağı dokuz karakteri vardır; o kişi bütün bunları kendinde birleştirir, ama aynı zamanda da o karakterlerin içinde erir ve bundan ötürü aslında o, çok sayıdaki bütün bu sızıntılar tarafından oyulan bir çukurdan başka bir şey değildir; sızıntılar onun içine akarlar ve sonra, başka de-

reciklerle birlikte bir başka çukuru doldurmak üzere, yine dışarı çıkarlar. Bu nedenle her yeryüzü sakininin onuncu bir karakteri daha vardır, ve bu, doldurulmamış uzamlara ilişkin edilgin bir imgelemden başka bir şey değildir; bu uzam, insanın her şeyi yapmasına izin verir, yalnızca bir tek şeye izin vermez: İnsan, en aşağı dokuz öteki karakterinin ne yaptıklarını ve onlara ne olduğunu ciddiye almamalıdır; yani başka deyişle, tam da özellikle o boşluğu doldurması öngörüleni ciddiye almamalıdır. İtiraf etmeli ki tanımlanması güç olan bu uzam, İtalya'da İngiltere'dekinden farklı bir renk ve biçim sergiler, çünkü bu uzamda belirginleşen, hep farklı renkte ve farklı biçimdedir, ama buna karşın nerede olursa olsun aynı şeydir, yani içinde gerçekliğin imgelem tarafından terkedilmiş, küçük bir oyuncak kent gibi durduğu, boş ve göze görünmez bir uzamdır.

Bütün bunlar, herkesçe görülebildiği ölçüde İmpkralya'da olmuştu ve bu bakımdan İmpkralya, dünya daha bilmezken bu konuda en ileri gitmiş olan devletti; bu devlet, kendi kendine anca ayak uyduruyordu, insan bu devlette olumsuz özgürdü, hep kendi varoluşunun nedenlerinin yetersizliğini hissederdi ve çevresi, olmamışın ya da tersine, olmamış kılınabilecek bir olmuşun büyük imgelemi tarafından sarılıydı, sanki insanlığın geldiği okyanusların soluğuyla okşanırmışçasına.

Başka yerlerdeki insanlar bazı olaylar karşısında bir muciz;e olduğuna inanırlarken, oradakiler yalnızca: Oldu, derlerdi; bu, kendine özgü, başka hiçbir yerde, Almancada olsun, bir başka dilde olsun geçmeyen bir sözcüktü ve bu sözcüğün soluğu içersinde olgular ve yazgının darbeleri, kuş tüyleri veya düşünceler kadar hafiflerlerdi. Evet, bütün aleyhine söylenebileceklere karşın İmpkralya, belki yine de dehalar için yaratılmış bir ülkeydi; ve yıkılışı da büyük bir olasılıkla bu yüzden oldu.

Önemli Bir Adam Olmaya Yönelik Uç Girişimden Birincisi

Ülkesine geri dönmüş olan adam, yaşamının önemli biri olma isteğiyle yanıp tutuşmadığı hiçbir dönemini anımsamıyordu; Ulrich, sanki içinde bu istekle doğmuştu. Böyle bir istek kendini beğenmişliğe ve aptallığa da işaret olabilir; ama öte yandan bunun çok güzel ve doğru bir tutku olduğu da daha az doğru değildir; aksi takdirde önemli insanların sayısı herhalde çok olmazdı.

İşin kötü yanı ise Ulrich'in gerek nasıl öyle biri olunacağını, gerekse önemli bir insanın ne demek olduğunu bilmemesiydi. Okul döneminde Napoléon'u öyle biri saymıştı; bu, kısmen gençliğin suçluluğa beslediği doğal hayranlıktan, kısmen de öğretmenlerin Avrupa'yı tepetaklak etmeye çalışmış olan bu tiranı açıkça tarihin en büyük zorbası diye nitelendirmelerinden ileri gelmişti. Bunun sonucunda Ulrich, okuldan kurtulur kurtulmaz bir süvari alayında sancaktar olmuştu. Herhalde o sıralarda bu mesleği seçmesinin nedenleri sorulsaydı, artık: Tiran olmak için, diye yanıt vermezdi; gelgelelim böyle istekler kendini saklar; Napoléon'un dehası ancak general olduktan sonra gelişmeye başlamıştı, ve Ulrich bir sancaktar olarak albayını böyle bir koşulun gerekliliğine nasıl inandırabilirdi?! Süvari bölüğü talimlerinde bile albayın kendisinden farklı düşündüğü ender değildi. Yine de Ulrich, bunca yükselme tutkusu bulunmasaydı eğer, barışçı zemininde cüretkârlıkla biçilmiş kaftan olmanın birbirinden ayırt edilemediği talim alanını lânetlemezdi. O zamanlar "halka silâh eğitimi vermek" gibi pasifist söylemlere hiç değer vermez, fakat efendiliğin, kaba gücün ve gururun kahramanlık dönemlerini tut-

kuyla anımsayarak kendini doyuma ulaşmaya bırakırdı. At yarışlarına katılır, düello yapar, subaylar, kadınlar ve siviller olmak üzere yalnızca üç sınıf insan tanırdı; sonuncusu, bedensel bakımdan gelişmemiş, tinsel bağlamda aşağı görülen, subayların yalnızca karılarını kızlarını tavlamak için başvurdukları bir sınıftı. Ulrich, kendini görkemli bir kötümserliğe kaptırmıştı: Ona göre askerlik mesleği keskin ve kor gibi bir alet olduğundan, bu aletle dünyayı da, yine dünyanın yararına, yakmalı ve kesmeliydi.

Gerçi Ulrich talihli çıkmış ve bu arada kendisine bir şey olmamıştı, ama günün birinde başından bir olay geçti. Bir toplantıda tanınmış bir maliyeci ile aralarında çıkan bir anlaşmazlığı kendi görkemli üslubuyla çözüme bağlamak istedi, ama bu arada siviller arasında da ailelerinin dişi üyelerini korumayı bilen erkeklerin bulunduğu ortaya çıktı. Maliyeci, şahsen tanıdığı savaş bakanıyla bir görüşme yaptı ve bunun sonucunda Ulrich'in albayıyla yaptığı uzun bir görüşmede kendisine bir arşidük ile sıradan bir subay arasındaki fark anlatıldı. O günden sonra Ulrich, savaşçılık mesleğinden artık hoşlanmadı. Kendini dünyayı sarsan serüvenlerle dolu ve kendisinin de kahramanı olacağı bir sahnede bulmayı beklemişti, fakat ansızın geniş ve boş bir meydanda bağırıp çağıran, sesi ancak taşlarda yankılanan sarhoş bir gençle karşılaştı. Bunu anlayınca, daha kısa süre önce teğmenliğe kadar yükseldiği nankör mesleğinden ayrıldı ve askerlik hizmetini terk etti.

10

İkinci Girişim. Niteliksiz Adama Özgü Bir Ahlâkın Çıkış Noktaları

Ancak Ulrich, süvarilikten teknik alana geçmekle yalnızca bindiği atı değiştirmişti; yeni atın çelikten uzuvları vardı ve on kat daha hızlı koşuyordu.

Goethe'nin dünyasında dokuma tezgâhlarının takırtısı, henüz rahatsız edici bir öğeydi, Ulrich'in zamanında ise insanlar artık makinelerle dolu hangarların, perçin çekiçlerinin ve fabrika düdüklerinin şarkısını artık keşfetmeye başlamışlardı. Elbet insanların bir gökdelenin bir atlıdan daha büyük olduğunu hemen anladıklarına da inanmamak gerekir; tersine, bugün bile insanlar kendilerini önemliymiş gibi göstermek istediklerinde, bir gökdelenin tepesine değil, fakat büyük bir beygirin sırtına otururlar, dev bir yansıtıcı gibi değil, ama kartal gibi hızlı ve keskin bakışlıdırlar. Duyguları, akıllarını kullanmayı henüz öğrenmemiştir, ve bu ikisi arasında neredeyse kör bağırsak ile büyük beyin zarı arasındaki kadar büyük bir gelişmişlik farkı vardır. Demek ki insanın, Ulrich'in delidolu yıllarına son vermesinin ardından yaptığı gibi, yüce saydığı her konuda kendi makineleriyle bağdaşmayacak ölçüde eski kafalı davrandığının bilincine varması, kiiçümsenebilecek bir talih değildir.

Ulrich, mühendislik okulunun sınıflarına adımını attığı an kaptırmıştı kendini. İnsan bir türbodinamonun yeni türlerini ya da bir buharlı makinenin parçalarının işleyişini gördükten sonra, Belvedere Apollonu'na neden gereksinim duyabilir ki! İyi'nin ve kötü'nün "değişmez değerler" olmadığı, yalnızca "işlev değerleri" niteliği taşıdıkları, bu nedenle eserlerin iyiliğinin

tarihsel koşullara, insanların iyiliğinin ise onların niteliklerini değerlendirmeye yarayan psikoteknik beceriye bağımlı olduğu anlaşıldıktan sonra, neyin iyi, neyin kötü olduğu konusunda bin yıldır süregelen gevezelik kimi ilgilendirebilir! Tekniğin bakış açısından incelendiğinde, dünya yalnızca tuhaftır; insanlar arasındaki bütün ilişkiler bakımından pratik olmaktan uzak, yöntemleri bakımından en yüksek ölçüde ekonomik ve kesin olmaktan uzaktır; ve sorunlarını hesap cetveliyle çözmeye alışmış olan insan, artık insanlarca ileri sürülen savların yarısını ciddiye alamaz. Hesap cetveli denen şey, sayılardan ve çizgilerden oluşma ve olağanüstü zekice bir biçimde aynı örgüye yerleştirilmiş iki sistemdir; hesap cetveli denen şey, iki adet beyaz cilalı, yassı trapez biçimi kesilmiş ve birbirinin içine kayabilen çubuktur, bunların yardımıyla insan, tek bir düşünceyi bile boş yere harcamaksızın en karışık problemleri bir anda çözebilir; hesap cetveli denen şey, insanın göğüs cebinde taşıdığı ve katı bir beyaz çizgi olarak yüreğinin üzerinde hissettiği küçük bir simgedir: Eğer insanın bir hesap cetveli varsa, ve biri büyük iddialarla ya da büyük duygularla çıkıp gelirse, o zaman şöyle denir: Bir dakika lütfen, önce yanlış sınırlarını ve bütün bunlara ilişkin en olası değeri hesaplayalım!

Bu, hiç kuşkusuz mühendisliğe ilişkin çok güçlü bir tasavvurdu. Bu tasarım, geleceğe ait çekici bir otoportrenin çerçevesini oluşturuyordu; bu otoportre, dişlerinin arasına bir pipo sıkıştırılmış, başında spor kasket olan ve firması için dev projeler gerçekleştirmek amacıyla, ayaklarındaki muhteşem süvari çizmeleriyle Ümit Burnu ile Kanada arasında gidip gelen, yüz çizgileri kararlılığı yansıtan bir adamı göstermekteydi. Bu işler arasında insan, fırsat düştükçe teknik düşüncelerden dünyanın yerli yerine konulmasına ve yönetilmesine ilişkin bir tavsiye çıkarabilecek ya da, Emerson'unki gibi, aslında her atölyenin üzerinde asılı olması gereken bir özdeyiş oluşturacak zaman bulabilirdi: "insanlar, yeryüzünde geleceğin kehanetleri olarak gezinirler ve onların bütün eylemleri birer girişim ve deneme niteliğindedir, çünkü her eylem bir sonraki tarafından aşılabilir!"- Hatta aslını söylemek gerekirse, bu cümle Ulrich'e aitti ve Emerson'un çeşitli cümlelerinden oluşturulmuştu.

Mühendislerin neden tam olarak bu cümleye uygun düşmediklerini anlayabilmek güçtür. Örneğin mühendisler neden çoğu zaman tek yönlü, dik tırmanan bir kavis biçiminde, yelek cebinden çıkıp daha üstteki düğmelerden birine uzanan bir saat zinciri taşırlar veya bu zincir, sanki bir şiirin metrik sistemiymişçesine, göbeklerinin üzerinde bir yüksek iki alçak iki halka oluşturur? Üstünde geyik dişleri veya küçük nallar bulunan iğneleri boyun bağlarına takmaktan neden hoşlanırlar? Giysileri neden otomobilin ilk aşamaları gibi tasarlanmıştır? Ve nihayet neden meslekleri-nden başka bir şeyden söz ettikleri enderdir; bir başka şeyden söz ettiklerinde de neden iç dünyalarında gırtlaklarından daha aşağı inmeyen, özel, donuk, hiçbir şeyle ilintisiz, salt dışadönük bir konuşma biçimleri vardır? Bu, doğal olarak hepsi için geçerli değildir, ama çoğu için geçerlidir ve Ulrich bir fabrikanın bürosunda ilk kez çalışmaya başladığında tanıştıkları böyleydiler, ve ikinci kez tanıştıkları da öyle. Hepsi, kendilerini proje masalarına sımsıkı bağlı, mesleklerini seven ve bu mesleklerinde hayran olunacak bir beceriye sahip erkekler olarak sergilemişlerdi; ama onlara düşüncelerindeki cesareti makineleri yerine kendilerine uygulamaları istenseydi, herhalde kendilerinden bir çekici bir katil gibi, doğal olmayan bir biçimde kullanmaları beklcniyormış duygusuna kapılırlardı.

Ulrich'in tekniğin yolunu izleyerek alışılmadık bir adam olmaya yönelik ikinci ve daha olgun girişimi de böylece çabucak son buldu.

11

En Önemli Girişim

Ulrich, o ana kadar geçen süreye ilişkin olarak, ölümünden sonra ruhunun bir başka bedene' girişinden bahsediliyormuşçasına başını sallamakla yetinebilirdi; ama girişimlerinin üçüncüsü konusunda böyle yapamazdı. Bir mühendisin, makinelerinin dünyanın öbür ucuna kadar ulaşmasına karşın, düşünce dünyasının özgürlüğüne ve enginliğine açılacak yerde kendi özel yapısına saplanıp kalması anlaşılabilir bir şeydir; çünkü bir makinenin, ona temel olan sonsuz hesaplarını kendi kendine uygulama yeteneğine sahip olmaması gibi, Ulrich'in de tekniğinin ruhunun cesur ve yeni yanlarını kendi özel ruhuna taşıma konusunda yetenekli olması gerekli değildi. Gelgelelim matematik için aynı şey söylenemez: Matematik, yeni düşünce öğretisinin kendisidir, tin denen şeyin kendisidir; matematik, içinde zamanın ve dev bir dönüşümün kaynaklarını taşır.

Eğer uçabilmek ve balıklarla birlikte yolculuk edebilmek, dev gibi dağların altından onları delerek geçmek, ancak Tanrılara özgü bir hızla mesajlar yollamak, göze görünmeyeni ve uzakta olanı görebilmek ve konuştuklarını duyabilmek, ölülerin konuşmalarını duyabilmek, kendini mucizeler yaratan, sağaltıcı bir uykunun derinliklerine bırakabilmek, gözler daha canlıyken ölümünden yirmi yıl sonra nasıl gözükeceğini görebilmek, türlü ışıklarla titreyen gecelerde bu dünyanın üzerinde ve altında olan binlerce şeyi bilebilmek, eğer ışık, sıcaklık, haz ve rahatlık insanlığın en eski düşleri ise, -o zaman bugünkü araştırmalar yalnızca bilim değil, fakat bir sihirdir, Tanrının mantosunun kıvrımlarını tek tek açmasına neden olan, yüreğin ve beynin gücünün en

yüksek düzeyde sergilendiği bir törendir, dogmatizmi matematiğin sert, cesur, hareketli, bıçak kadar serin ve keskin düşünce biçimi tarafından yönlendirilen ve taşınan bir dindir.

Ama şurası da yadsınamaz ki, matematikçi olmayanların düşüncelerine göre bütün bu en eski düşler, bir anda başlangıçta tasarımlanmış olandan tamamen farklı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Miinchhausen'in posta borusu, fabrika üretimi konserve edilmiş seslerden, giyene son hızla ülkeler aşırtan masaldaki çizmeler bir motorlu taşıttan, Laurin'in (Tikesi bir demiryolu tünelinden, sihirli kök telgrafla gönderilen resimlerden, annesinin yüreğini yemek ve kuşların dilinden anlamak, kuş seslerinin ifade hareketleri üzerine bilimsel bir çalışmadan daha güzeldi. İnsanlık gerçekliği kazanırken düş denilen şeyi yitirdi. İnsan artık bir ağacın altına uzanıp, ayağının başparmağı ile ikinci parmağı arasından gökyüzünü seyretmiyor, fakat bir şeyler yaratıyor; ayrıca becerikli olmak isteyen insanın aç kalmasına ve düşlere dalmasına izin yok; o, biftek yiyip yerinden kımıldamak zorunda. Sanki eski, tembel insanlık bir karınca yığınının üstünde uyuyakalmış ve yeni insanlık uyandığında, karıncalar kanına karışmışlar, ve sanki insanlık, o zamandan beri insanlık, bu hayvanlara özgü, berbat çalışkanlık duygusunu üzerinden bir türlü atamadan en büyük hareketleri gerçekleştirmek zorunda. Bu konuda fazla söz etmeye gerçekten ihtiyaç yok, bugün insanların çoğu matematiğin bir cin gibi yaşamımızın bütün uygulamalarına girmiş olduğunu zaten biliyor. İnsanın ruhunu satabileceği şeytan hikâyesine belki bu insanların hepsi inanmıyor olabilir; ama din adamı, tarihçi ve sanatçı olarak ruhun sırtından iyi paralar kazandıkları için ruhtan biraz anlamak zorunda olan herkes, ruhun matematik tarafından yıkıldığına ve matematiğin insanı bir yandan yeryüzünün efendisi kılarken öte yandan da makinenin kölesi yapan kötü bir aklın kaynağı olduğuna tanıklık ediyor. Bu anlatılanlara göre insanoğlunun iç dünyasındaki kuraklık, ayrıntıda kılı kırk yarmaktan, genelde ise umursamazlıktan oluşan o korkunç karışım, insanlığın bir ayrıntılar çölündeki korkunç terkedilmişliği, tedirginliği, kötülüğü, yüreğe değgin eşsiz umursamazlığı, para hırsı, soğukluğu ve zorbalığı gibi zamanımızı belirleyen özellikler, yalnızca ve yalnızca çok sağlam bir mantığı temel alan bir düşüncenin yol açtığı kayıpların

sonucudur! İşte o zamanlar, yani Ulrich'in matematikçi olduğu dönemde de, artık insanın inançtan, sevgiden, saflıktan, iyilikten yoksun olması nedeniyle Avrupa kültürünün çökeceği kehanetinde bulunanlar çıkmıştı ve ne ilginçtir ki bütün bu kişiler, gençlik ve okul dönemlerinde kötü birer matematikçi olmuşlardı. Böylece de matematiğin, doğa bilimlerinin anası ve tekniğin büyük anası olan matematiğin, sonunda zehirli gazlara ve savaş uçaklarına kaynaklık eden ruhun da ilk anası olduğu sonradan onları haklı çıkaracak biçimde kanıtlanmıştı.

Bu tehlikeleri bilmeden yaşayanlar, yalnızca matematikçiler ve onların öğrencileri olan doğa araştırmacılarıydı; onlar bütün bunlardan, bütün güçleriyle pedala basan ve dünyada önlerindeki arabanın arka tekerlêginden başka hiçbir şeyin ayırdına varmayan yarışçılar kadar habersizdiler. Buna karşılık Ulrich konusunda kesinlikle söylenebilecek bir şey vardı; o matematiği, matematiğe dayanamayan insanlar yüzünden seviyordu. Bilime bilimsel olmaktan çok insani bir aşkla bağlıydı. Bilimin kendini yetkili saydığı bütün konularda normal insanlardan farklı düşündüğünü görüyordu. Eğer bilimsel görüşlerin yerine dünya görüşü, varsayım yerine deney ve hakikatin yerine eylem konulsaydı, o zaman tanınmış bir doğa araştırmacısının veya matematikçinin cesaret ve dönüm noktası yaratıcı güç bağlamında tarihteki en büyük eylemleri çok geride bırakmayan hiçbir önemli eseri varolmazdı. İnananlarına şöyle diyebilecek olan adam, henüz dünyaya gelmemişti: Çalın, öldürün, ahlâksızlık yapın -bizim öğretimiz öylesine güçlüdür ki, günahlarınızın çirkef kokan suyunu bembeyaz köpüklü pınar sularına dönüştürebilir; buna karşılık bilim alanında birkaç yılda bir o zamana kadar yanlış sayılanın bütün görüşleri altüst ettiğine ya da gösterişsiz ve aşağı görülen bir düşüncenin yeni bir düşünce imparatorluğunun hükümdarı olduğuna rastlanıyordu; bilimde böyle olaylar yalnızca köklü dönüşümler olarak kalmayıp, göğe uzanan merdivenler gibi, her şeyi yükselmeye götürüyordu. Bilimde olup bitenler, bir masaldaki kadar güçlü, umursamaz ve görkemlidir. Ve Ulrich, şunu hissediyordu: İnsanlar bunu bilmiyorlar, o kadar; nasıl düşünülebileceğinden haberleri bile yok; onlara düşünmek yeniden öğretilebilseydi, o zaman onlar da farklı yaşarlardı.

Şimdi insan kendine doğal olarak şunu soracaktır: Dünyada her şey bu kadar ters mi işliyor ki, ortaya hep düzeltmek zorunluluğu çıksın? Ama dünyanın kendisi çok zaman önce buna iki yanıt vermişti. Çünkü dünya varolduğundan bu yana insanların çoğu gençliklerinde düzeltmekten yana çıkmışlardır. Yaşlıların var olana bağlı kalmalarını ve beyinleri yerine bir parça etten başka bir şey olmayan yürekleriyle düşünmelerini gülünç buldular. Bu genç insanlar, yaşlıların ahlâki açıdan sergiledikleri aptallığın aynı zamanda, tıpkı normal entelektüel aptallık gibi, yeni bağlantılar kurabilme yeteneğinin eksikliği anlamına geldiğinin ayırdına vardılar; onların kendileri açısından doğal saydıkları ahlâk ise edimin, kahramanlığın ve değişimin ahlâkıydı. Yine de eylemde bulunabilecekleri yıllara adım atar atmaz bunları unuttular, ve hatırlamak da istemediler. Bu nedenden ötürü matematiği veya doğabilimi bir meslek sayan çoğu kişi, bir bilimi Ulrich'inkine benzer nedenlerle seçmeye bir tür kötüye kullanma gözüyle bakacaklardır.

Buna karşın Ulrich'in yıllar önce girdiği bu üçüncü meslekte başardıkları, uzman gözüyle bakıldıkta hiç de küçümsenemezdi.

Ulrich'in Spor ve Mistisizm Üzerine Bir Sohbetten Sonra Aşkını Kazandığı Hanım

Anlaşıldı ki, Bonadea da büyük düşünceler peşindeydi.

Bonadea, Ulrich'i o talihsiz boks gecesinde kurtaran ve ertesi sabah da yüzü iyice peçeyle örtülmüş olarak ziyaret eden hanımdı. Ulrich, bu hanım yaşamına bu yolla girdiği için ona Bonadea, yani iyi tanrıça adını takmıştı; aynı zamanda da bu adı eski Roma'da adına bir tapınak bulunan ve tuhaf bir dönüşüm sonucu her türlü taşkınlığın odak noktası olup çıkmış bir bekâret tanrıçasından almıştı. Bonadea, bunu bilmiyordu. Ulrich'in ona taktığı, kulağa hoş gelen adı beğendi ve ziyaretleri sırasında bu adı, çok güzel işlenmiş bir ev giysisi gibi üstünde taşıdı. "Demek ben senin iyi tanrıçanım?" diye soruyordu - "senin Bona Dea'nım, öyle mi?" - bu iki sözcüğün doğru söylenebilmesi, kadının bu arada Ulrich'in boynuna sarılmasını ve başını biraz geriye çekmiş olarak, ona duygu dolu bir ifadeyle bakmasını gerektiriyordu.

Bonadea, tanınmış bir adamın karısı ve iki güzel oğlan çocuğunun sevecen annesiydi. En sevdiği kavram, "müthiş saygın" kavramıydı; haklarında ne zaman iyi bir şey söylemek istese, insanlar, hizmetliler, dükkânlar ve duygular için bu kavramı kullanırdı. "Doğru, iyi ve güzel"i, bir başkasının Perşembe deyişi kadar sık ve doğal söylerdi. Düşünce gereksinimini en derin biçimde tatmin eden şey, koca ile çocukların oluşturdukları bir çevrede sessiz ve ideal bir yaşam biçimi tasavvuruydu, bu tasavvurun da ta derinlerinde "beni baştan çıkartma"nın karanlık ülkesi dolanıp duruyor ve tüyler ürperticiliğiyle parlak bir mutluluğu yumuşak bir lamba ışığına dönüştürüp kısıyordu. Bonadea'nın tek bir kusuru vardı, o da, çok normal bir ölçü içersinde olmak üzere, erkekleri daha görür görmez tahrik olabilmesiydi. Kesinlikle şehvet düşkünü değildi; ama başka insanların başka rahatsızlıklarının olması, örneğin ellerinin terlemesi veya renklerinin hemen değişmesi gibi, Bonadea da aşırı duyumsaldı, görünüşe bakılırsa bu özelliği doğuştandı ve buna karşı hiç direnemiyordu. Ulrich'i onca romanvari, imgelemi olağanüstü tahrik eden koşullarda tanıdıktan sonra, daha ilk andan başlayarak sanki bir tutkunun kurbanı olmuştu; bu tutku, karşısındakine anlayış göstermekle başlamış, kısa, ama şiddetli bir çarpışmanın ardından yasak gizliliklere geçmiş, sonra günahın ve pişmanlığın kıpırtılarıyla devam etmişti.

Fakat Ulrich, onun yaşamında Tanrı bilir kaçıncı böyle olaydı. Erkekler böyle aşk tiryakisi kadınlara, meseleyi anlar anlamaz genellikle insanın en aptalca yollarla hep aynı engele takılmaya sevkedebileceği budalalara davrandığından çok farklı davranmazlar. Çünkü erkeğin kendini adayışındaki ince duygular, tahminen bir jaguarın bir parça etin başındaki homurdanışı gibidir ve bu sıradaki bir rahatsız edilme çok kötü karşılanır. Sonuçta Bonadea, bilincinin karanlık ara bölgelerinde trenlerde hırsızlık yapan biri olan, herhangi bir saygın vatandaş gibi ikili bir yaşam sürdürmeye başladı ve bu sessiz, oturaklı kadın kimsenin kollarına alınmadığında, birileri onu kollarına alsınlar diye katlandığı yalanlardan ve onur kırıcılıklardan kaynaklanan bir aşağılık duygusunun altında ezilir oldu. Duyuları tahrik edildiğinde, melankolik ve iyi oluyordu, dahası Bonadea, coşkudan ve gözyaşlarından, katı doğallıktan ve kaçınılmaz biçimde gelen pişmanlıktan oluşma karışımıyla, manisinin tehdit dolu bir ifadeyle beklemekte olan depresyondan kaçışıyla, çevresine koyu renk süsler geçirilmiş bir davulun sürekli çalmışının yol açtığı heyecana benzer bir heyecana kaynaklık eden bir çekicilik kazanıyordu. Ancak âcizliğini hissettirdiği bunahmsız aralarda, iki zaaf arasındaki pişmanlık sırasında, onunla geçinmeyi kolaylaş-

tırmayan, onurlu taleplerle doluydu. Buna göre insan, doğru ve iyi olmalıydı, bütün zorda olanlarla birlikte hissedebilmeliydi, hanedanı sevmeliydi, saygın olan her şeye saygı duymalıydı ve ahlâki açıdan da bir hasta yatağının başındaymışçasına duyarlı davranmalıydı.

Ama bunlar gerçekleşmediğinde de olayların akışında bir değişiklik olmuyordu. Bonadea, bunun için bir özür olmak üzere eşi tarafından evliliğinin ilk masum yıllarında bu acınası duruma sokulduğu masalını uydurmuştu. Ondan epey yaşlı ve beden yapısı bakımından da büyük olan bu koca, acıma nedir bilmez bir canavar olarak anlatılıyordu ve Bonadea, yeni aşkının ilk saatlerinde Ulrich'e de hüzünlü, ama anlamlı bir ifadeyle bundan söz etmişti. Ulrich, ancak bir süre sonra bu kocanın mesleğinde ustaca yeteneklere sahip tanınmış ve saygın bir hukukçu, ayrıca hayvanları acı çektirmeden öldüren bir av meraklısı ve avcılarla hukukçuların her zaman oturdukları, sanat ve aşk yerine erkeklere ait meselelerin konuşulduğu masaların sevilen konuğu olduğunu öğrenmişti. Bu biraz seyrek saçlı, iyi kalpli ve yaşamayı seven adamın tek yanlışı, karısıyla evli olması, bu yüzden de karısıyla arasındaki belli bir ilişkinin, yasal jargonda 'fırsat düştükçe' diye nitelendirilen ilişkinin öteki erkeklere oranla daha yoğun olmasıydı. Bonadea'da ise, yıllarca duygusallıktan çok akli nedenlerle evlendiği bir insana boyun eğmenin ruhsal etkisi, bedensel bağlamda aşırı tahrike elverişli olduğu gibi bir yanılsama geliştirmesine yol açmıştı ve bu vehim, bilincinden neredeyse bağımsızlaşmış olarak çıkmıştı. Bonadea'nın kendisinin bile anlayamadığı bir iç zorlama, onu koşulların elverişli konuma getirdiği bu adama zincirliyordu; Bonadea, kendi irade zayıflığından ötürü ondan nefret ediyor, öte yandan da kendini ondan nefret edemeyecek kadar zayıf hissediyordu; kocasından kaçmak için onu aldatıyor, ama bu arada en uygunsuz zamanlarda ondan ya da ondan olan çocuklarından söz ediyor ve kendini kocasından bütünüyle koparmayı hiçbir zaman başaramıyordu. Sonunda mutsuz kadınların çoğu gibi Bonadea da eni konu sallantılı bir zemin üstündeki tutumunu, sağlam duruşlu kocasına duyduğu hoşnutsuzluğa bağımlı kıldı ve kocasıyla olan çatışmasını, kurtarıcı gözüyle baktığı her yeni serüvene taşımaya koyuldu.

Bonadea'nın yakınmalarını susturabilmek için, onu hemen depresyon konumundan mani konumuna geçirmek tek çareydi O zaman Bonadea, böyle yaparak zayıflığını kötüye kullanana her türlü soylu duyarlılıktan yoksun biri gözüyle bakıyor, ama o erkeğe, kendisinin araya bilimsel bir mesafe koyarak ifade ettiği gibi, "eğilim gösterdiğinde," çektiği acı gözlerine ıslak bir sevecenliğin perdelerini indiriyordu.

13

Dâhi Bir Yarış Atında, Bir Niteliksiz Adam Olma Bilincinin Olgunlaşması

Ulrich'in çalıştığı bilim dalında küçümsenemeyecek şeyler yaptığını söyleyebilecek konumda olması, az şey değildir. Çalışmaları, ona saygınlık da kazandırmıştı. Hayranlık uyandırması biraz aşırı bir beklenti olurdu, çünkü hakikat alanında bile hayranlık, yalnızca başkalarının doçent ya da profesör olup olamayacağına karar veren yaşlıca bilim adamlarına duyulur. Tam olarak söylemek gerekirse Ulrich, umut diye adlandırılan şey olarak kalmıştı ve düşünce cumhuriyetinde umut diye adlandırılanlar, cumhuriyetçilerdir; cumhuriyetçiler, insanın gücünün büyük bir bölümünü dışarıya yönelik bir ilerleme için kullanacak yerde, tamamını konuya adamak hakkına sahip bulunduğunu sanan kişilerdir; bu gibileri, tek kişinin ediminin küçük, buna karşılık ilerlemenin herkesin dileği olduğunu unuturlar ve yükselme denen toplumsal görevi ihmal ederler; yükselme bağlamında insan, başarıya eriştiği yıllarda lütuflarıyla başkalarının da yükselmesini sağlayacak destekler sağlayabilmek için, işe yükselme hırsıyla başlamak zorundadır.

Ve günün birinde Ulrich, bir umut olmayı istemekten vazgeçti. O sıralarda futbol sahalarının veya boks ringlerinin dehalarından da söz edilmeye başlandığı zamanlar gelip çatmıştı, ama gazete haberlerinde en aşağı on dâhi mucit, tenor ya da yazara henüz en fazla bir dâhi orta saha oyuncusundan veya büyük bir tenis taktikçisinden fazlası düşmüyordu. Yeni ruh, kendinden henüz tam olarak emin değildi. Ancak tam o sırada Ulrich bir yerde, erken gelmiş bir yazın esintilerini hissedercesine, ansızın

"dâhi yarış atı" sözünü okudu. Bu söz, heyecan uyandıran bir yarış başarısına ait bir haberde geçiyordu ve haberi yazan kişi, ortaklık ruhunun etkisiyle kaleme aldığı düşüncenin büyüklüğünün tam olarak bilincine belki varmamıştı bile. Oysa Ulrich, kendi uğraşının yarış atları arasındaki bu dâhi ile ne kadar kaçınılmaz bir biçimde bağlantılı olduğunu bir çırpıda kavrayıverdi. Çünkü at, eskiden beri süvari sınıfının kutsal hayvanıydı ve Ulrich, kışlada geçen gençlik yıllarında atlardan ve kadınlardan başka bir şeyden söz edildiğini hemen hiç duymamış, önemli bir insan olabilmek için de bütün bunlardan kaçmıştı; ve şimdi, çeşitlilik gösteren çabalarının ardından kendini belki de uğraşının doruğuna yakın hissedebileceği bir anda, oraya daha önce varmış olan at kendisini selamlamaktaydı.

Bu durumun büyük bir olasılıkla zamandan kaynaklanma bir gerekçesi de bulunmaktadır, çünkü insanın hayran olunmaya değer bir erkek denildiğinde kafasında, cesareti ahlâki bir cesaret, gücü bir inançtan kaynaklanan bir güç, sağlamlığı yüreğin ve erdemin sağlamlığı olan, hız denilen şeyi biraz çocuksu, kurnazlığı uygunsuz, hareketliliği ve atılganlığı saygınlığa aykırı bulan bir varlığı canlandırdığı günlerden bu yana henüz çok zaman geçmedi. Bununla birlikte sözü edilen varlığa sonunda artık canlı olarak değil, fakat yalnızca lise öğretmenlerinde ve her türlü yazılı dışavurumlarda rastlanır oldu, ideolojik bir hayalete dönüştü ve yaşam, kendine, erkekliğe ilişkin yeni bir imge aramak zorunda kaldı. Bu amaçla çevresine bakındığında ise buluş yapabilme yeteneğinden yana zengin bir kafanın bir mantık hesabı sırasında sergilediği beceri ve kurnazlıkların, gerçekten de çok disiplinli eğitilmiş bir bedenin savaş taktiklerinden çok farklı olmadığını keşfetti; aslında genel ruhsal güç denilen bir güç vardır; bu güç, bir görevin ya da bedensel bir düşmanın zayıf yanını kestirebilme alışkanlığında ise, bunu güçlüklerin ve olasılık dışı olayların etkisiyle bilenip soğukkanlı ve akıllı olmasına borçludur. Bir büyük düşünce adamı ve bir ülkenin boks şampiyonu psikoteknik bir çözümlemeden birlikte geçirildiklerinde, bunların kurnazlıklarının, cesaretlerinin, titizliklerinin, inceden inceye düşünebilme yetilerinin ve kendileri için önem taşıyan alanda gösterdikleri tepkilerin hızının gerçekte büyük bir olasılıkla aynı olduğu an-

laşılacaktır, dahası, özel başarılarının kaynaklandığı erdemler ve yetenekler bağlamında da, bu kişilerle ünlü bir yarış atı arasında pek bir fark bulunmayacaktır, çünkü insan bir çitin üzerinden atladığında, bunun için ne kadar çok önemli niteliğin harekete geçirildiği küçümsenmemelidir. Buna ek olarak, bir atın ve bir boks şampiyonunun büyük bir düşünürden üstün olan yanları, edimlerinin ve önemlerinin hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ölçülebilmesi ve aralarındaki en iyinin gerçekten de en iyi olarak saptanabilmesidir; böylece spor ve nesnellik, artık eskimiş olan deha ve insana özgü büyüklük kavramlarını geri plana itecek konuma kendi alın teriyle gelmiştir.

Ulrich'e gelince, onun için bu konuda zamanından birkaç yıl önde olduğu bile söylenebilir. Çünkü Ulrich, bilim yaparken tamamen böyle yapmış, yani insan, rekorlarını bir zaferle, bir santimle ya da bir kilogramla çoğaltmak için nasıl çalışırsa öyle çalışmıştı. Ruhu, güçlü olduğunu kanıtlamalıydı ve güçlülere özgü işlerin üstesinden gelmişti. Ruhun gücünden kaynaklanan bu haz, bir beklentiydi, bir savaş oyunuydu, geleceğe buyurgan bir tonda yöneltilmiş, belirsiz bir tür talepti. Bu güçle neler başaracağı, Ulrich'in gözünde kesin değildi; insan bu güçle her şey yapabilir ya da hiçbir şey yapamazdı, dünyayı kurtaran biri veya bir cani olabilirdi. Varlığı sayesinde makinelerin ve buluşlar dünyasının kendilerine sürekli yeni malzeme sağladığı genel zihnin yapısı da aşağı yukarı böyledir. Ulrich, bilime bir hazırlık, bilenme ve bir tür antrenman gözüyle bakmıştı. Bu düşünme biçiminin çok kuru, sert, dar ve vizyonsuz olduğu ortaya çıktığı takdirde, bunu büyük bedensel ya da irade ürünü edimler sırasında bir yüzde oluşan ruhsal açlık ve gerginlik ifadesi gibi kabullenmek gerekirdi. Ulrich, ruhsal açlığı yıllar boyunca sevmişti. Nietzsche'nin deyişiyle "hakikat uğruna ruhsal açlık çekemeyen" insanlardan nefret ediyordu; hep yarı yoldan geri dönen, duraklayan, zayıflıktan kurtulamayan bu insanlar, ruhlarını ruha ilişkin gevezeliklerle avuturlar ve, akıl ruha sözde ekmek yerine yalnızca taş verdiğinden, sütte yumuşatılmış çöreklerden farksız dini, felsefi ve kurmaca duygularla beslerlerdi. Ulrich'in düşüncesine göre insanlık, bu yüzyılda insana ait ne varsa tümüyle beraber bir keşif yolculuğuna çıkmıştı; bu yolculuk, insanın bütün yararsız soruların karşısına bir "henüz erken"le çıkmasını ve geçiş dönemi ilkeleri doğrultusunda, fakat gelecektekilerin erişecekleri bir hedefin bilincine uygun bir yaşam sürdürmesini talep eden bir gururun varlığını koşul kılıyordu. Gerçek şu ki bilim, katı, soğukkanlı bir zihinsel güç kavramı geliştirmiş, bu kavramsa insan soyunun eski metafizik ve ahlâki tasarımlarını katlanılmaz kılmıştır, oysa tek yapması gereken bunların yerine uzak bir gelecekte bir zihinsel fatihler kuşağının ruhsal bir üretkenliğin vadilerine inecekleri umudunu yerleştirmektir.

Gelgelelim bu, insan bakışlarını kehanet dolu uzaklıklardan şu anın yakınlığına çevirmek zorunda kalıp da bir yarış atının dâhiler katma çıktığını okumadığı sürece iyi gidebilir ancak. Ertesi sabah Ulrich, yataktan sol ayağıyla kalktı, sonra sağ ayağıyla ve kararsız bir tavırla terliklerini yakalamaya çalıştı. Bunlar, şimdi oturduğundan başka bir kentte ve caddede, ama daha birkaç hafta önce olmuştu. Penceresinin altındaki kahverengi asfalt parıltısının üstünden otomobiller hızla akmaktaydı; sabah havasının temizliği, günün ekşimişliğiyle dolmaya başlıyordu, ve Ulrich, şimdi perdelerin arasından içeri dökülen süt rengi ışıkta çıplak bedenini alışageldiği gibi öne ve arkaya doğru bükmeye, karın kaslarıyla yerden yükseltmeye ve yeniden yatırmaya başlamayı ve, aynı saatte pek çok insanın işe gitmeden önce yaptığı gibi, yumruklarıyla bir boks antrenmanı çuvalına darbeler yağdırmayı sözcüklere sığdırılmayacak ölçüde anlamsız buluyordu. Günde yalnızca bir saat, yani bilinçli yaşamın onikide biri, yalnızca bu kadarı antrenmanlı bir bedeni her türlü serüvene atılmaya lıazır bir panter konumunda tutmaya yeterdi; ama bu bir saat anlamsız bir beklenti için harcanıyordu, çünkü böyle bir hazırlığa layık serüvenler hiçbir zaman gelmiyordu. Aynı durum, insanın kendini inanılmaz bir biçimde hazırladığı aşk için de tümüyle geçerliydi, ve sonunda Ulrich, bilim alanında da önünde bir hedef görmeksizin birbiri ardına dağlara tırmanmış bir adama benzediğini de keşfetti. Gerek düşünme gerekse hissetme bağlamında yeni bir başlangıcın kırıntılarına sahipti, fakat Yeni'nin ilk başta onca güçlü olan görünümü sayıları gittikçe çoğalan ayrıntıların içinde yitip gitmişti, ve eğer Ulrich, bir zamanlar yaşamın kaynağından içtiğine inanıyorduysa bile, şu anda bütün beklentilerini sonuna kadar

içip bitirmiş bulunuyordu. İşte o zaman, tam da büyük ve başarı vaat eden bir işin ortasındayken, pes etti. Onunla aynı uzmanlık alanında çalışan meslektaşlarını kısmen, mantığın emrinde çalışan, acımasızca herkesi kovuşturma tutkusuyla yaşayan avukatlar ve güvenlik şefleri, kısmen de tuhaf biçimde renksiz bir hapın bağımlıları gibi görüyordu; bu hap, onların dünyasını sayılara ait vizyonlarla ve nesneden yoksun ilişkilerle doldurmaktaydı. "Tanrı korusun!" diye düşündü "ben hiçbir zaman yaşamım boyunca bir matematikçi olmaya niyet etmedim ki!"

Peki ama, neye niyet etmişti aslında? O anda ancak felsefeye yönelebilirdi. Fakat felsefenin o zaman içinde bulunduğu konum Ulrich'e Kraliçe Dido'nun öyküsünü, bütün bir krallığı çevreleyip çevreleyemeyefeği belli bile değilken ince ince şeritler halinde kesilen öküz derisinin öyküsünü anımsatıyordu; bu alandaki yeniliklerse Ulrich'in zaten uğraşmakta olduğuna benzer türden şeylerdi ve ona çekici geliniyorlardı. Ulrich'in tek söyleyebileceği, aslında olmak istediği şeye kendini şu anda gençliğindekine oranla daha uzak hissettiği, belki de ona hep yabancı kaldığıydı. Hayranlık uyandıracak bir berraklıkla, gerek duymadığı para kazanma yeteneğinin dışında, zamanının desteklediği bütün yetenekleri ve nitelikleri kendinde buluyordu, ama bunları uygulama olanağını yitirmişti; ve sonunda, futbolcular ve atlar da deha olduklarına göre, insan kendine özgülüğünü ancak bu dehayı kullanma biçimiyle kurtarabilirdi, Ulrich de yeteneklerine uygun bir kullanım bulabilmek amacıyla yaşamından bir yıl izin almaya karar verdi.

14

Gençlik Arkadaşları

Ulrich döndüğünden beri arkadaşları Walter ile Clarisse'yi birkaç kez ziyaret etmişti, çiinkli arkadaşları mevsim yaz olmasına karşın bir yere gitmemişlerdi, ve Ulrich de onları yıllardır görmemişti. Ne zaman ziyaretlerine gitse, arkadaşları piyano çalıyor olurlardı. Ulrich'i böyle bir anda, çalınmakta olan parça bitmeden fark etmemeyi çok doğal bulurlardı. Bu kez çalınan, Beethoven'in Sevince Övgü parçasıydı; milyonlar, Nietzsche'nin anlatımında olduğu gibi, tüyler ürpertici bir biçimde toza toprağa karışıyor, düşman sınırlar yıkılıyor, dünya çapındaki uyumu vaaz eden müzik ayrı düşmüşleri barıştırıp bir araya getiriyordu; bütün bu insanlar yürümeyi ve konuşmayı unutmuşlardı ve şimdi dans ederek havalara yükselmek üzereydiler. Yüzler lekeli, bedenler iki büklümdü, başlar ani hareketlerle inip kalkmaktaydı, iyice açılmış pençeler şahlanan ses kitlesine saplanıyordu. Ölçüsüz şeyler olmaktaydı; belirsiz bir sınırla sınırlandırılmış, sıcak duygularla doldurulmuş bir balon patlayasıya şişmişti, ve heyecanlı parmak uçlarından, alındaki sinirli kırışıklardan, bedenin titremelerinden dev ayaklanmaya doğru hep yeni duygular akmaktaydı. Bu, acaba ne zamandan beri yinelenmekteydi?

Ulrich'e, dişlerini gıcırdatarak hep açık duran bu piyano, bu koca ağızlı, kısacık bacaklı, av köpeği ve buldok karışımı, arkadaşlarının yaşamı üzerinde egemenlik kurmuş bu düzmece tanrı, ayrıca duvardaki resimler ve fabrikasyon mobilyaların kürdan gibi incecik tasarımları da hep çekilmez gelmişti; evde devamlı bir hizmetçinin bulunmaması, yalnızca yemek pişirip temizlik yapan bir gündelikçinin gelmesi de itici buldukları arasındaydı.

Bu evin pencerelerinin gerisinde bağlar, eski ağaçlardan ve bel vermiş küçük evlerden oluşma gruplar, kavis çizen ormanlar halinde yukarılara doğru tırmanmaktaydı, ama daha yakında her şey, büyük kentlerin uçlarının çevredeki boş arazilere uzandığı yerlerde rastlanıldığı gibi düzensiz, çıplak, dağınık ve kupkuruydu; çalgı, yayını işte böyle bir yakınlık ile tatlı uzaklık arasında germişti; siyah parıltılarla yanan piyano, yumuşak tonlardan ve kahramanlık tınılarından oluşma ateş sütunlarını duvarlardan dışarıya göndermekteydi; ancak incecik ezgi küllerine dönüşen bu sütunlar, hemen birkaç yüz adım sonra yarı yolunda bir de içkievinin bulunduğu, çamlarla kaplı tepeye bile ulaşamadan dağılıp gitmekteydi. Buna karşılık aynı piyano, evin içini uzayıp giden gürültülerle dolduruyordu ve haliyle, ruhun kızışmış bir geyik gibi evrene haykırmak için kullandığı, fakat öteki binlerce yalnız ruhun kendi haykırışıyla yarışan çığlıklarından başka bir yanıt alamadığı megafonlardan biriydi. Ulrich'in bu evdeki güçlü konumu, müziğin iradenin bir zaafı ve ruhun sarsılışı olduğunu söylemesi ve müzikten gerçekteki fikrine oranla daha horgörülü bir biçimde söz etmesinden ileri geliyordu; çünkü o sıralarda müzik, Walter ve Clarisse için umudun ve korkunun doruğuydu. Bu tutumundan ötürü Ulrich'ten kısmen nefret ediyorlar, kısmen de ona kötü bir ruha duyulan saygıyı gösteriyorlardı.

Bu kez, çalması son bulduğunda, Walter gevşemiş, tükenmiş ve yitip gitmiş bir halde piyanonun önündeki yarı dönük taburesinde kalakaldı, Clarisse ise ayağa kalktı ve teklifsiz ziyaretçiyi sevinçle selamladı. Ellerinde ve yüzünde hâlâ deminki çalma işinin elektrik yükü titremekteydi, gülümsemesi, hayranlık ve tiksintinin oluşturduğu bir gerilimin içinden zorla kendine yol açıyordu.

"Kurbağalar Kralı!" dedi; başı, arkasında bıraktığı müziğe ya da Walter'e işaret ediyordu. Ulrich, Clarisse ile kendisi arasındaki bağın yayı andıran gücünün yeniden gerildiğini algıladı. Clarisse, son ziyaretinde ona gördüğü korkunç bir rüyayı anlatmıştı; kaygan bir yaratık, Clarisse'ye uyurken saldırmaya çalışmıştı; bu, göbekli, yumuşak, sevecen ve korkunç bir yaratıktı ve bu büyük kurbağa, Walter'in müziğini simgeliyordu. İki dostunun Ulrich'ten sakladıkları pek fazla sır yoktu. Clarisse, Ulrich'i selamlar selamlamaz

yine ondan ayrıldı, hızla Walter'in yanına döndü, Kurbağalar Kralı tarzındaki ve görünüşe bakılırsa karşısındakinin kavrayamadığı savaş çığlığını bir kez daha attı ve müziğin etkisiyle hâlâ titreyen elleriyle, acı duyarcasına ve acıtan bir vahşetle Walter'in saçlarını çekti. Kocası, yüzünde hem tatlı hem de şaşkın bir ifadeyle müziğin kaygan boşluğundan bir adım geri döndü.

Daha sonra Clarisse ve Ulrich, onu yanlarına almaksızın akşam güneşinin eğik oklardan yağmuru altında dolaşmaya çıktılar; Walter ise piyanonun başında kaldı. Clarisse, şöyle dedi: "Zararlı bir şeyi kendi kendine yasaklayabilmek, dirim gücünü sınamaktır! Bitkin düşen, zararlı olanın baştan çıkarıcılığına kapılır! - Sen ne düşünüyorsun bu konuda? Nietzsche, bir sanatçının kendi sanatının ahlâkıyla aşırı ilgilenmesinin bir zayıflık belirtisi olduğunu iddia eder, sence de öyle mi?" Clarisse, bir toprak tepeciğin üstüne oturmuştu.

Ulrich omuzlarını silkti. Clarisse iiç yıl önce kendisinin gençlik arkadaşıyla evlendiğinde yirmi iki yaşındaydı ve Nietzsche'niıı eserlerini düğünde ona Ulrich armağan etmişti. Gülümseyerek: "Eğer Walter'in yerinde olsaydım, Nietzsche'yi düelloya davet ederdim," diye karşılık verdi.

Clarisse'nin zayıf ve giysinin altında boşlukta yüzer gibi duran ince hatlı sırtı yay gibi gerildi, yüzü de son derece gergindi; bu yüzü arkadaşınınkinden korkuyla öteye çevirmişti.

"Hâlâ aynı zamanda hem küçük bir kız, hem de bir kahraman gibisin..." diye ekledi Ulrich; bu, bir soruydu ya da değildi, biraz şaka, ama aynı zamanda da sevecen bir hayret ifadesiydi; Clarisse onun ne demek istediğini tam olarak anlamadı, ama Ulrich'in daha önce de kullanmış olduğu o iki sözcük, otlarla kaplı bir dama isabet eden ateşli bir ok gibi benliğini deldi.

Bulundukları yere arada sırada yumak halinde ezgiler yansımaktaydı. Ulrich, Walter'in Wagner çaldığı zamanlarda Clarisse'nin haftalar boyu onun kendisine yaklaşmasına izin vermediğini biliyordu. Ama Walter yine de Wagner çalıyordu; vicdan azabı çekerek; bir erkek çocuğu günahı gibi.

Clarisse Ulrich'e bunun ne kadarını bildiğini sormayı çok isterdi; Walter hiçbir konuda çenesini tutamazdı; ama Clarisse sormaya utanıyordu. Şimdi Ulrich de onun yakınına, bir top-

rak tepeciğe oturmuştu ve sonunda Clarisse, çok başka bir şey söyledi. "Sen Walter'i sevmiyorsun" dedi. "Aslında onun dostu değilsin." Bunu meydan okurcasına söylemişti, ama bu arada gülmüştü de.

Ulrich, beklenmedik bir yanıt verdi. "Biz nihayet gençlik arkadaşlarıyız. Artık sona ermekte olan bir gençlik arkadaşlığı olduğu kuşku götürmeyen bir ilişki noktasına vardığımızda, sen henüz bir çocuktun, Clarisse. Çok yıllar önce birbirimize karşılıklı hayranlık duyardık, şimdi ise artık her şeyin çok daha farkında olduğumuz için birbirimize güvenmiyoruz. Her birimiz, kendini bir zamanlar ötekiyle karıştırmış olmanın verdiği o tedirgin edici duygudan kurtarmak peşinde, ve bu yüzden de birbirimize karşı acımasızca dürüst birer çarpıtân ayna görevi görmekteyiz."

"Onun yine de bir yerlere varabileceğine inanmıyorsun, öyle mi?" diye sordu Clarisse.

"Kendini sıradan bir yetişkinin dar sınırları içersine hapsetmiş bir insanınki kadar, içinden sıyrılıp çıkılamayacak bir dıırum yoktur; kaderin sillesini falan yemeden, yalnızca kendisi için önceden belirlenmiş bir daralmaya gitmek!"

Clarisse dudaklarını sımsıkı kenetlemişti. Gençliklerinde aralarında varmış oldukları, inancın hoşgörüden önce geldiği yolundaki görüş birliği yüreğini heyecanlandırıyor, ama ona acı da veriyordu. Müzik! Tınılar, her şeyi altüst edercesine, bulundukları yere doğru sürekli olarak akmaktaydılar. Clarisse kulak verdi. Şimdi, suskunluk anı boyunca, piyanonun fokurdayışı açıkça duyuluyordu. Dikkat edilmeden dinlendiğinde, bu fokurdayış üzerlerini ot bürümüş toprak tepelerden yükselen "Brünnhilde'nin ateşinin alevleri" gibi geliyordu kulağa.

Walter'in aslında ne olduğunu kestirmek güçtü. Konuşan, anlamlı gözleriyle bugün bile hoş bir insandı, otuz dört yaşını geride bırakmış olmasına karşın, bu kesindi, ve bir süredir de sanatla ilgili resmi bir işte çalışmaktaydı. Bu rahat memuriyeti ona babası bulmuş, bu arada kabul etmediği takdirde parasal desteğini çekmekle de korkutmuştu. Çünkü Walter, aslında ressamdı; üniversitede sanat tarihi öğrenimi görürken, bir yandan da devlet akademisinin bir resim sınıfında çalışmış, daha sonra da bir süre bir atölyede kalmıştı. Kısa süre önce evlendiği Clarisse ile özgür gökyüzünün altındaki bu eve taşındıklarında da ressamdı; ama görünüşe bakılırsa şimdi yine müzisyendi ve on yıllık aşkları boyunca kimi zaman şu, kimi zaman da bu olmuştu, bu arada yazarlık da yapmıştı, bir edebiyat dergisi çıkarmıştı, evlenebilmek için bir tiyatro işletmesine müstahdem olarak girmişti, birkaç hafta sonra niyetinden vazgeçmişti, bir süre sonra, evlenebilmek için, tiyatro orkestrası şefliği yapmaya başlamıştı, altı ay sonra bunun da yürümeyeceğinin bilincine varmış, resim öğretmenliği, müzik eleştirmenliği, göçmenlik ve daha başka şeyler yapmıştı; ta ki babasıyla müstakbel kayınbabası artık bütün bunlara katlanamaz hale gelinceye kadar. Onlar gibi yaşlıca kişiler hep Walter'de tek eksikliğin irade olduğunu iddia ederlerdi; ama bu noktada onun çok yönlü bir acemi olduğu da iddia edilebilirdi, ve işin asıl tuhafı, Walter'in müzik, resim ya da edebiyat alanında her zaman geleceğine ilişkin coşku dolu yargılar dile getiren uzmanlara da rastlanmış olmasıydı. Oysa bunun tam karşıtı bir örnek olarak Ulrich'in yaşamında, değeri tartışılamayacak bir şeyler yapmış olmasına karşın, birinin ona gelip de şöyle dediğine hiç rastlanmamıştı: Siz, benim hep aradığım ve dostlarımın da bekledikleri insansınız! Walter'in yaşamında ise bu üç ayda bir yinelenirdi. Ve karşısına çıkanlar yargılarına en çok önem verilen kişiler olmasalar bile, hepsi de herhangi bir nüfuzu, gelecek vaat eden bir önerisi, başlanmış girişimleri, mevkileri, dostlukları ve destekleri bulunan insanlardı ve bütün bunları kendi keşifleri olan Walter'in emrine vermişlerdi; Walter'in yaşamının inişlerden ve çıkışlardan yana bunca zengin bir çizgide ilerlemiş olmasının asıl nedeni de buydu. Başının üzerinde hep süzülmekte olan ve görünüşte herhangi bir edimden daha büyük önem taşıyan bir şeyler olmuştu. Belki de bu, büyük bir yetenek gibi görünmeye ilişkin kendine özgü bir yetenekti. Ve eğer bu acemilik sayılıyorsa, o zaman Alman ulusunun düşünce yaşamının büyük bir bölümü de acemilikten kaynaklanmadır, çünkü bu yeteneğin gerçekten çok yetenekli insanlara kadar uzanan çeşitli kademeleri vardır, acemilik, hesapça tam da bunlarda bulunmayan bir nitelik olmamalı mıdır.

Hem, Walter'de bu durumu kavrayabilme yeteneği de vardı. Doğal olarak herkes gibi başarılarını kişisel çabalarıyla hak ettiği-

ne inanmaya hazır olmasına karşın, her talihli rastlantı tarafından böylesine kolay bir biçimde omuzlar üstünde taşınmasının sağladığı ayrıcalık, Walter'i hep tehlikeli bir sıklet düşüklüğü gibi tedirgin etmişti. Gerek uğraşlarını, gerekse insani ilişkilerini çok sık değiştirmesi yalnızca tutarsızlığından değil, fakat büyük iç çatışmalarından ve belli bir korkunun etkisiyle, kendini zeminin zaten kaygan olduğu noktaya oturmadan, iç dünyasındaki tinsel yolculuğu sürdürmek üzere harekete devam etmek zorunda hissetmesinden ileri geliyordu. Hayat yolu, sarsıcı yaşantılardan oluşma bir zincirdi; bu zincir, bütün yarımlıklarına direnen ve böyle yapmakla kendi kendinin yarımlığına hizmet ettiğinin ayırdına varamayan bir ruhun kahramanca kavgasını gözler önüne sermekteydi. Çünkü Walter, bir dehaya yakışır biçimde kendi manevi çabalarının ahlâkı uğruna acı çekip savaşırken ve büyük işler için yeterli olmayan yeteneği uğruna tüm güçlerini harekete geçirirken, kaderi ona kendi iç dünyasında sessizce bir çember çizdirip hiçliğe geri döndürmüştü. Böylece sonunda kendisini artık hiçbir şeyin engellemediği yere ulaşmıştı; yarı bilimsel nitelikli görevindeki sessiz, içine kapanık, sanat pazarının bütün kirlenmelerine karşı korunmuş görevi, bütünüyle iç dünyasından gelen çağrıya kulak verebilmesi için ona bol zaman ve bağımsızlık sağlamaktaydı, sevdiği kadına sahip olmak onu yüreğindeki bütün dikenlerden arındırmış«, sevdiği insanla evlendikten sonra taşındığı, "yalnızlığın kıyısında"ki bu ev, yaratmak için biçilmiş kaftandı; ama artık aşılması gereken hiçbir şey kalmadığında beklenmedik bir şey oldu, Walter'in yöneliminin büyüklüğünün onca vaat etmiş olduğu eserler gelmedi. Walter artık çalışamaz gibiydi; gizliyor ve yok ediyordu; her sabah ya da öğlenden sonra, eve döndüğünde kendini saatler boyu odasına kilitliyordu, yanında hiç açmadığı çizim defteriyle, saatler süren gezintiler yapıyordu, ama bu gezintiler sırasında yaptığı az sayıdaki resimleri de ya göstermiyor ya da yok ediyordu. Bunun için birbirinden farklı yüzlerce nedeni vardı. Öte yandan aynı dönemde görüşleri de çarpıcı biçimde değişmeye başladı. Clarisse'ye göre on beş yaşından bu yana onunla bağıntılı olan tasarımlardan, "zamanın sanatı"ndan ve "geleceğin sanatı"ndan artık söz etmiyor, fakat bir noktada bir çizgi çekiyordu- örneğin müzikte Bach'la, edebiyatta Stifter'le, resim sanatında Ingres'yle konuyu noktalıyordu - ve daha sonra gelmiş olanların tümünün aşırı yüklü, yozlaşmış, abartılı ve gerileme niteliğinde olduğunu söylüyordu; dahası, içinde bulundukları zaman gibi tinsel kökleri böylesine zehirlenmiş bir zamanda katıksız bir yeteneğin yaratma eyleminden uzak durması gerektiğini gittikçe daha şiddetle iddia eder olmuştu. Olayın ihanet kokan yanı ise, bu kadar katı bir düşünceyi kendi ağzıyla söylemesine karşın, odasına kapanır kapanmaz dışarıya, daha da sıklıkla, Wagner'in ezgilerinin, başka deyişle önceki yıllarda bağnazlıkla dolu, yozlaşmış bir zamanın örnek müziği diyerek Glarisse'yi nefret ettirmeye çalıştığı, şimdi ise koyu, sıcak ve uyuşturucu bir içkinin tiryakisi olmuşçasına bağlandığı bir müziğin yansımasıydı.

Clarisse, kendini buna karşı savunuyordu. Wagner'den kadife ceketinden ve beresinden ötürü bile nefret ediyordu. Kendisi, sahne tasarımları dünyaca ün kazanmış bir ressamın kızıydı. Çocukluğunu kulislerin havasından ve boya kokusundan oluşan bir âlemde, tiyatro, opera ve atölye olmak üzere birbirinden farklı üç sanat jargonu ortasında, etrafı kadifeyle, halılarla, dehalarla, panter postlarıyla, biblolarla, tavus tüyleriyle, sandıklarla ve seslerle çevrili olarak geçirmişti. Bu nedenle sanatın her türlü taşkınlığından bütün ruhuyla tiksiniyor ve yeni atonal besteciliğin megageometrisi olsun, klasik formlardan yansıyan, bütün postlardan arınmış, bir adale sıvısı kadar saydamlaşmış irade olsun, her türlü yalınlığın ve sert çizginin kendisine çekici geldiğini hissediyordu. Clarisse'nin bakire tutsaklığına bu konuda ilk ulaklığı yapan Walter olmuştu. "Işıkprens" diye adlandırmıştı Clarisse onu, ve daha çocuk yaştayken, birbirlerine Walter kral olmadan önce evlenmeyeceklerine dair söz vermişlerdi. Walter'in değişimlerinin ve girişimlerinin tarihi, aynı zamanda ölçüsüz acıların ve hazların da tarihiydi; ve bütün bu mücadelelerin ödülü Clarisse olmuştu. Walter kadar yetenekli değildi, bunu kendisi de hep hissetmişti. Ama dehaya bir irade sorunu gözüyle bakıyordu. Kabına sığmayan bir enerjiyle kendini müzik çalışmalarına adamayı denemişti; müziğe hiç yatkın olmaması da mümkündü, fakat Clarisse'nin piyanoya uygun on tane kirişli parmağı ve kararlılığı vardı; günlerce alıştırma yaptı ve parmaklarını, olağanüstü ağırlıkta bir

şeyi topraktan çekip koparmak zorunda bırakılmış on adet zayıf öküzü güdercesine zorladı. Aynı yoğunlukla resim sanatının da üstüne düştü. Hep yalnızca bir dehayla evlenmeye niyet ettiğinden, on beş yaşından beri Walter'e bir deha gözüyle bakmıştı. Walter'in deha olmamasına izin vermemişti. Walter'in yetersiz kaldığının ayırdına vardığında ise, yaşam atmosferlerindeki bu boğucu, ağır tempolu değişime karşı kendini vahşice savundu. Oysa Walter'in tam da o noktada insan sıcaklığına ihtiyacı olmuştu, yetersizliğinden ötürü ne zaman acı çekse, süt ve uyku peşinde olan bir çocuk gibi zorla Clarisse'ye sokuldu, ne var ki Glarisse'nin ufak tefek ve sinirli bedeni, anaç bir beden değildi. Kendini üzerine yerleşmek isteyen bir parazit tarafından kötüye kullanılıyormuş gibi hissederek geri çekti. Walter'in teselli aradığı o buharlı çamaşırhane sıcaklığıyla alay etti. Bu, zalimlik olabilir. Ama Clarisse, büyük bir insanın hayat arkadaşı olmak istiyor ve kaderle savaşıyordu.

Ulrich, Clarisse'ye sigara ikram etmişti. Düşündüğünü bunca acımasız biçimde dile getirdikten sonra, söyleyebileceği bir şey kalmamıştı. Sigaralarının akşam güneşinin ışık demetlerinin peşinden giden dumanları, biraz ötelerinde birleşmekteydi.

"Ulrich bunun ne kadarını biliyor acaba?" diye düşündü Clarisse oturduğu toprak tepeciğin üstünde. "Ah, o bu tür savaşımları ne kadar anlayabilir ki!" Walter'in yüzünün, müziğin ve şehvetin açılarıyla zorlandığında ve kendisinin direnişi yüzünden bir çıkış yolu bulamadığında, adeta sancılı bir yok oluşa sürüklenircesine nasıl allak bullak olduğunu anımsadı; hayır-Clarisse'nin varsayımı buydu,- Ulrich, aşktan, nefretten, korkudan ve yükseklikten kaynaklanma görevlerden oluşma, sanki Himalayaların doruklarında yaşanan bir aşk oyununun ürkütücülüğü hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Clarisse, matematiğe pek olumlu bakmıyordu ve Ulrich'i hiçbir zaman Walter kadar yetenekli bulmamıştı. Ulrich akıllıydı, mantıklıydı, bilgiliydi; ama bu, barbarlıktan öte bir şey miydi? Gerçi bir zamanlar Walter'le karşılaştırılamayacak kadar iyi tenis oynardı, ve Clarisse, onun acımasız raket vuruşları sırasında bazen onun istediğini elde edeceğini Walter'in ressamlığı, müziği ya da düşünceleri için hissetmediği kadar şiddetle hissetmiş olduğunu anımsıyordu. Şöyle de düşündü: "Belki de bizimle ilgili her şeyi biliyor ve hiçbir şey söylemiyor!?" Çünkü Ulrich, ne de olsa biraz önce onun kahramanlığına ilişkin bir imada bulunmuştu. Şimdi aralarındaki bu suskunluk, son derece gerginlik vericiydi.

Ulrich ise, şunu düşünüyordu: "On yıl önce Clarisse ne kadar hoştu; henüz çocuk sayılacak bir yaşta, üçümüz arasında geleceğe en coşkuyla inanan, oydu." Aslında Clarisse ona karşı yalnızca bir kez, Walter'le evlendiklerinde hoş olmayan bir tavır takınmıştı; o sırada, genç ve kocalarına tutkuyla âşık kadınları öteki erkeklerin gözünde çoğu kez onca çekilmez kılan o iki porsiyonluk bencilliği sergilemişti. "Ama aradan geçen süre içerisinde bu durum düzeldi," diye düşündü Ulrich.

15

Tinsel Altüst Oluş

Geçtiğimiz yüzyılın bitiminden kısa süre sonraya rastlayan, çoğu kişinin yeni yüzyılın henüz gënç olduğunu sandıkları, bugün ise yitip gitmiş olan zamanda Walter ve Ulrich, henüz gençtiler.

O zamanlar mezarına konan yüzyıl, ikinci yarısında pek parlak sınavlar vermemişti. Teknik, ticaret ve araştırma alanlarında iyi işler yapmıştı, ama enerjisinin bu odak noktaları dışında bir bataklık kadar sessiz ve aldatıcıydı. Eskiler gibi resim yapmış, Goethe ve Schiller gibi şiir yazmış, binalarını gotik ve rönesans üsluplarında inşa etmişti. İdeal olma istemi, bir polis müdürlüğü gibi yaşamın bütün kendini ifade biçimlerine egemendi. Ancak insanın biraz olsun abartıya kaçmaksızın hiçbir taklit oluşturmasına izin vermeyen gizli yasa gereği, o zamanlar her şey, hayranlık duyulan eski örneklerin asla başaramayacakları ölçüde sanatın kurallarına uygun yapılmıştı; bunun izlerine caddelerde ve müzelerde bugün de rastlanabilmektedir; ayrıca yine o zamanın hem kız oğlan kız, hem de mızmız kadınları, kulaklarından yere kadar uzanan elbiseler giymek, bunun yanısıra da kabarık göğüsler ve tombul kalçalar sergilemek zorundaydılar. Bunun ötesinde, türlü nedenlerden ötürü, hiçbir geçmiş hakkında bilinenler, insanların kendi yirmi yaşlan ile babalarının yirmi yaşları arasında yer alan o üç beş onyıl hakkında bilinenler kadar az değildir. Bu nedenle kötü zamanlarda da en korkunç binaların ve şiirlerin en iyi zamanlardaki gibi güzel ilkeler doğrultusunda yapıldıklarını, bunlarda katkısı bulunan ve bir önceki iyi dönemin başarılarını yerle bir edenlerin, o dönemi düzelttikleri duygusunu taşıdıklarını, ve böyle bir zamanın kansız gençlerinin, tıpkı bütün öteki zamanlardaki yeni insanlar gibi, genç kanlarıyla pek çok şey başarabileceklerini sandıklarını anımsamak, bunlar yararlı olabilir.

Ve böylesine bir sığlıkla çöküp giden bir zamanın ardından, tıpkı o dönemde olduğu gibi, ruhun ansızın küçük bir yükseliş yaşaması, her defasında bir mucizeyi andırır. Ondokuzuncu yüzyılın son iki onyılının yüzeyi yağ gibi dümdüz ruhundan ansızın bütün Avrupa'yı tutuşturan bir ateş yükselmişti. Neyin oluşmakta olduğunu kimse tam olarak bilmiyordu; sonuçta ortaya yeni bir sanatın mı, yeni bir insanın mı, yeni bir ahlâkın mı veya belki de toplumsal bir değişimin mi çıkacağını kimse kestiremiyordu. Bu yüzden herkes, işine geleni dile getirmekteydi. Fakat her yerde insanlar, eskiyle savaşmak için ayaklanmışlardı. Ansızın her yerde uygun olan bir adam belirivermişti; ve asıl önemlisi, pratik atılımlar yapma isteğine sahip adamlar, tinsel atılım istekli leriyle bir araya gelmekteydiler. Eskiden boğulmuş ya da kamu yaşamına hiç katılmamış olan yetenekler gelişmekteydi. Bunlar birbirlerinden akla gelebilecek en aşırı biçimlerde farklıydılar, hedeflerinin birbirine karşıtlığı da aşılmaz nitelikteydi. Üstün insan da, üstün olmayan insan da seviliyordu; bir yandan sağlığa ve güneşe, öte yandan ise göğüs hastası genç kızların sevecenliğine tapılıyordu; coşkuyla hem kahramanlık kültünden, hem de toplumsal nitelikteki halk kültünden yana çıkılıyordu; insanlar inançlı ve kuşkucu, doğalcı ve yapay, sağlıklı ve ölümcüldüler; eski sarayların ve şatoların iki yanı ağaçlık yolları, sonbahar bahçeleri, yüzeyi cam gibi küçük göller, değerli taşlar, haşhaş, hastalık, cinler ve şeytanlar düşleniyordu; ama aynı zamanda da geniş ovaların, uçsuz bucaksız ufukların, demirhanelerin ve haddehanelerin, çıplak savaşçıların, köle gibi çalıştırılanların ayaklanmalarının, en eski insan çiftlerinin ve toplumun yıkılışının düşleri kuruluyordu. Bütün bunlar elbet birer çelişkiydi ve birbirinden son derece farklı savaş çığlıklarıydı, ama ortak bir solukları vardı; o zaman dilimi parçalarına ayrılabilseydi eğer, ortaya ahşap bir demirden yapılmış olmayı isteyen köşeli bir çembere benzer bir anlamsızlık çıkardı; gerçekte ise her şey hafiften parlayan bir anlamın içinde eriyip gitmişti. Somut ifadesini yüzyıl dönümü denen o sihirli tarihte bulan bu yanılsama öylesine güçlüydü ki, kimileri coşkuyla yeni, henüz kullanılmamış yüzyıla atlıyor,

kimileri ise hâlâ eski yüzyılda, zaten çıkacakları kesin bir evdeymişçesine sağa sola koşuşturuyorlardı ve hiçbiri de bu iki davranış biçimini birbirinden çok farklı olarak algılamıyordu.

Bu geçmişe karışmış "hareket"e, istenmediği takdirde, aşırı bir değer atfedilmeyebilir. Zaten sözü edilen hareket, bugün Tanrıya şükür ki yeniden rağbette olan, parçalanmaz-bölünmez bir dünya görüşüne sahip insanların, bu dünya görüşünün içinde barındırdığı türlü ayrımlara karşın, oybirliğiyle nefret ettikleri, ince ve tutarsız bir kesit içersinde, entelektüeller kesiminde gerçekleşmişti ve geniş kitleyi etkilememişti. Ama yine de, tarihi bir olay olmasa bile, bir olaycık vardı ortada, ve iki dost, yani Walter ve Ulrich, gençlik dönemlerinde bunun bir ışıltısını olsun yaşamışlardı. O zamanlar bir inanç kargaşasının içinden çok sayıda ağacın tek bir rüzgâra boyun eğişini andıran bir şeyler, bir tür aykırı ve ıslahatçı ruhu, bir yükselişin ve başlangıcın mutluluk verici bilinci, ancak en iyi zamanların tanıdığı bir yeniden doğuş ve reform geçmişti, ve insan o zamanlar dünyaya adımını attığında, daha ilk köşede tinin soluğunu yanaklarında hissederdi.

16

Esrarlı Bir Zaman Hastalığı

Demek ki gerçekten de uzun sayılamayacak bir zaman önce iki delikanlıydılar, -diye düşündü Ulrich, yine yalnız kalınca- ve ne tuhaftır ki en büyük bilgileri yalnızca herkesten önce değil, üstelik eşzamanlı edinirlerdi, zira ikisinden biri yeni bir şey söylemek için ağzını açmayagörsiin, öteki de aynı büyük buluşu yapıverirdi. Gençlikteki dostlukların tuhaf bir yanı vardır; daha sarısının içindeyken görkemli bir kuş olacağını hisseden, ama dışarı karşı henüz ötekilerden ayırt edilebilmesi olanaksız, biraz ifadeden yoksun yumurta çizgilerinden başka bir şey sergilemeyen bir yumurta gibidirler. Ulrich, dünyaya yaptığı ilk gezilerden birkaç haftalığına geriye döndüğünde buluştukları o erkek çocuğu ve öğrenci odasını açık seçik gözünün önüne getirebiliyordu. Walter'in ünlii bir adamın geleceğinin parıltılarını şimdiden yansıtan, çizimlerle, notlarla ve nota sayfalarıyla örtülü yazı masası, onun karşısında bulunan, Walter'in bazen okumaya dalmış olarak, sütuna bağlı Ermiş Sebastian gibi başucunda ayakta durduğu dar kitaplık, Ulrich'in gizliden hep hayranlık duyduğu güzel saçlarına dökülen lamba ışığı. Nietzsche, Altenberg, Dostoyevski ya da o sırada okumuş oldukları başkaları, artık kendilerine ihtiyaç kalmadığında ve sohbetin akışı onları düzgün bir biçimde yerlerine koymanın getireceği ufak aksamaya izin vermediğinde, kaderlerine alçakgönüllülükle boyun eğerek yerde veya yatağın üstünde kalmak zorundaydılar. Gençliğin en parlak kafalara ancak onlardan yararlandığı ölçüde değer veren o kendini beğenmişliği, şimdi Ulrich'e çok güzel geliyordu. Sohbetleri anımsamaya çalıştı. Bu sohbetler, insanın uyanırken

uykudaki son düşünceleri kenarından kıyısından yakalayıverdiği bir rüyaya benziyordu. Ve Ulrich, aynı şaşkınlıkla şunu da düşündü: O zamanlar ortaya birtakım savlar attığımızda, bunların doğru olmanın dışında bir başka amaçları daha vardı; onlarla kendimizi kabul ettirmek peşindeydik! - Gençlikte parlamak içgüdüsü, her şeyi aydınlıkta görme içgüdüsünden çok daha güçlüydü; Ulrich, buna ilişkin anımsamayı, o ışık demetleri üstünde süzülen gençlik duygusunu, acı verici bir yitiriş olarak algılıyordu.

Ulrich'e öyle geliyordu ki, sanki yetişkin erkeklik yıllarının başlangıcında genel bir uyuşuklaşma sürecine kapılmıştı ve bu süreç, arada sırada oluşan, sonra yine hızla yatışan anaforlara karşın, gittikçe daha isteksizleşen, düzensiz bir nabız atışının düzeyine inmişti. Bu değişimin hangi bağlamda olduğunu söyleyebilmek neredeyse olanaksızdı. Acaba önemli adamların sayısında ani bir azalma mı olmuştu? Kesinlikle hayır! Ve ayrıca, konu hiç de bu değildir; bir zamanın yükselişi, böyle adamlardan bağımlı değildir, örneğin ne altmışlı ve seksenli yılların insanlarının sığlıkları Hebbel'in ve Nietzsche'nin oluşumunu, ne de bu düşünürlerden biri çağdaşlarının sığlıklarını engelleyebilmiştir. Yaşamın genel akışı mı duraklamıştı? Hayır; daha da güçlenmişti! Felce uğratıcı çelişkiler eskiye oranla çoğalmış mıydı? Daha ne kadar çoğalabilirlerdi ki! Eskiden birtakım terslikler yapılmamış mıydı? Sürüyle yapılmıştı! Lâf aramızda: Zayıf adamlar uğruna seferber olunurken, güçlü adamlar bir yana itilmişti; aptallar lider rolü oynarken, büyük yeteneklerin eksantrik insanlar yerine konuldukları olmuştu; Alman insanı, çöküş dönemine özgü ve hastalıklı abartmalar diye nitelendirdiği bütün doğum sancılarına sırt çevirip aile dergileri okumayı sürdürmüş, öncü sanatçıların sergilerine değil, ama cam saraylara ve sanat evlerine gittikçe daha büyük kalabalıklar halinde koşmuştu; politika bile yeni adamların ve onların dergilerinin görüşleriyle zerre kadar ilgilenmemiş, resmi kurumlar Yeni karşısında, etrafları bir veba kuşağıyla sarılıymışçasına kapalı kalmışlardı. -Acaba o zamandan beri her şeyin daha iyi olduğu söylenemez miydi? Eskiden yalnızca küçük tarikatların başında bulunan insanlar, aradan geçen sürede yaşlı ünlüler olup çıktılar; yayıncılar ve sanat tüccarları zengin oldular; Yeni, durmaksızın oluşmakta; bütün dünya hem camdan sarayları, hem de kendilerini öteki sanatçılardan ayrı tutan sanatçıların ve sonra onlardan da ayrılanların sergilerini geziyor; aile dergileri saçları kısa kestirtti; devlet adamları sanattan anlar gözükmekten hoşlanıyorlar, gazeteler ise edebiyat tarihi yazmaktalar. O halde nedir yitirilmiş olan?

Kafada somutlaştırılamayan bir şey. Bir ön belirti. Bir yanılsama. Bir mıknatısın demir talaşlarını bırakıvermesi ve bunların yeniden birbirine karışması gibi. Ya da ipliklerin bir yumaktan dışarı sarkıvermesi gibi. Bir gerilimin gevşemesi. Bir orkestranın yanlış çalmaya başlaması. Gerçi eskiden de varolmayan birtakım ayrıntılar belirmiş değildi, ama tüm koşullar biraz rayından çıkmıştı. Geçerlilikleri eskiden cılız olan tasarımlar, etlenmiş, budanmıştı. Eskiden pek ciddiye alınmayan kişiler ün sahibi olmuşlardı. Kaba sabalıklar yumuşuyor, ayrı olanların yolları yeniden birleşiyordu, bağımsızlar alkış uğruna ödünler veriyorlardı, oluşmuş zevkler, yeniden sorgulanıyordu. Kesin sınırlar her yerde silikleşmişti, ve bir şeylerle hısımlık kurmaya yönelik, yeni ve tanımlanabilmesi olanaksız bir yetenek, ortaya yeni insanlar ve yeni tasarımlar çıkarıyordu. Kötü değildi bunlar, hiç kuşkusuz değildi; hayır, sadece iyiye biraz fazla kötülük, doğruya biraz fazla yanlış, anlama biraz fazla uyum karışmıştı. Sanki bu karışımın belli, ayrıcalıklı bir yüzdesi vardı ve dünyada ancak o yüzdenin en ileriye gitme şansı vardı; dâhiyi deha ve yeteneği umut kılan küçük, ama dozunda bir tamamlayıcı; tıpkı belli ölçüde incir ya da hindiba kahvesi eklemenin bazı kişilere göre kahveye asıl kahveliğini kazandırması gibi, kültürel yaşamın bütün öncelikli ve önemli noktaları ansızın böyle insanlarca tutulmuştu, ve bütün kararlar da o insanların anlayışı doğrultusunda verilmeye başlanmıştı. Bundan ötürü hiçbir şey sorumlu tutulamaz. Ayrıca bütün bunların nasıl böyle olduğunu söyleyebilmek de olası değildir, insan ne kişilere, ne de düşüncelere veya belli görünümlere karşı savaşabilir. Ne yeteneğin, ne de iyi niyetin eksikliği söz konusudur; hatta karakterli kişilerin eksikliğinden bile söz edilemez. Yalnızca hem her şey eksiktir, hem de hiçbir şey eksik değildir; sanki kan ya da hava değişime uğramıştır, esrarlı bir hastalık daha önceki zamanın dehaya ilişkin çıkış noktasını kemirmiştir, ama her şey yenilikten pırıl pırıldır, ve insan, dünyanın gerçekten

daha mı kötüleştiğini, yoksa sadece kendisinin mi daha yaşlandığını sonunda bilemez olur. Bu noktaya varıldığında, kesinlikle yeni bir zaman gelmiş demektir.

Demek ki zaman işte böyle, masmavi göklerle başlayan ve sonra ağır ağır bozan bir gün gibi başlamış, Ulrich'i beklemek nezaketini de göstermemişti. Ulrich de yaşadığı zamandan bunun öcünü, dehayı kemirmeleri nedeniyle o zamanın hastalığını oluşturan esrarlı değişimlerin nedenini son derece sıradan bir aptallık sayarak almıştı. Kesinlikle küçültücü bir öç alış değildi bu. Çünkü aptallık, içten içe yetenekle karıştırılabilecek kadar yeteneğe benzemeseydi, ve dışa karşı da ilerleme, deha, umut, iyileşme gibi görünmeseydi, o zaman herhalde kimse aptal olmak istemezdi ve ortada aptallık diye bir şey de kalmazdı. En azından onunla savaşmak kolay olurdu. Gelgelelim aptallığın ne yazık ki son derece baştan çıkartıcı ve doğal bir yanı vardır. Örneğin bir yağlıboya resmin röprodüksiyonu, elle yapılmış bir yağlıboya resimden daha sanatsal bir edim sayıldığında, bunda bir doğruluk payı da bulunur ve bunu kanıtlamak, van Gogh'un büyük bir sanatçı olduğunu kanıtlamaktan daha kolaydır. Bunun gibi, oyun yazarı olarak Shakespeare'den daha güçlü veya yazar olarak Goethe'den daha dengeli olmak, çok kolay ve kazançlıdır; gerçek anlamda herkese açık bir alan, içinde her zaman yeni bir buluştakinden daha çok insanlık barındırır. Aslında aptallığın kendine uyduramayacağı hiçbir önemli düşünce yoktur, aptallık her yanıyla devingendir ve sırtına hakikatin bütün giysilerini geçirebilir. Buna karşılık hakikatin her zaman tek bir giysisi, tek bir yolu vardır ve o yüzden hakikat, her zaman elverişsiz konumdadır.

Ancak Ulrich'in aklına bir süre sonra bununla bağıntılı olarak tuhaf bir fikir geldi. Kafasında, çağının düşüncelerini büyük zahmetlerle en iyi biçimde düzenledikten sonra, 1274 yılında ölen büyük kilise filozofu Aquinolu Thomas'ın uğraşında daha da derinlere indiğini ve bu işi ancak şimdi tamamlayabildiğini canlandırmıştı; Tanrının özel lutfuyla genç kalmış olan filozof, şimdi kolunun altında bir sürü kâğıtla evinin kemerli kapısından dışarı çıkmıştı ve tam o sırada da bir elektrikli tramvay burnunun ucundan geçip gitmişti. Geçmişte *Doctor universalis* diye anılan ünlü Thomas'ın bu olaydan hiçbir şey anlamadan şaşırıp kalması, Ulrich'i eğlendirmişti.

Bir motosiklet sürücüsü bomboş cadde boyunca gelmiş, O biçimi kolları ve yine O biçimi bacaklarıyla bir gök gürültüsü gibi perspektiften yukarı doğru tırmanmıştı. Yüzünde yaptığını olağanüstü önemseyerek haykıran bir çocuğun ciddiyeti vardı. Bu arada Ulrich, ünlü bir kadın tenisçinin birkaç gün önce bir dergide gördüğü resmini anımsamıştı; kadın ayak parmaklarının üstünde duruyordu, bacağı çorap lastiğinin üzerine kadar çıplaktı ve bir topu karşılamak için raketini havaya kaldırırken, öteki bacağını başına doğru savurmuştu; bunu yaparken de yüzüne bir ingiliz dadı ifadesi gelmişti. Derginin aynı sayısında yarışmadan sonra masaj yaptıran bir kadın yüzücü resmi de bulunmaktaydı; yüzücünün baş ve ayak uçlarında kendisine ciddi bakışlarla bakan, üstlerinde sokak kıyafetleri bulunan iki kadın duruyordu; yüzücü bir yatağa çıplak olarak sırtüstü uzanmış, bir dizini kendini verircesine yukarı çekmiş, yandaki masör de ellerini bu dizin üstüne koymuştu; üzerinde doktor önlüğü olan masör, yüzünde sanki bu kadının eti, derisi yüzüldükten sonra bir çengele asılmışçasına bir ifadeyle fotoğraftan dışarıya bakmaktaydı. Böyle şeyler yeni yeni görülmeye başlanmıştı; tıpkı yüksek yapıların ve elektriğin benimsenişi gibi, bir yerde bunların da benimsenmesi gerekir. "İnsan kendisi bundan zarar görmeden yaşadığı zamana kızamaz" duygusu içindeydi Ulrich. Canlılığın bütün bu görünüşlerini sevmeye de her zaman hazırdı. Hiçbir zaman başaramadığı tek şey ise onları, toplumsal esenlik duygusunun gerektirdiği gibi, bütünüyle sevmekti; uzun zamandır yaptığı ve yaşadığı her şeye bir isteksizliğin soluğu, bir yalnızlığın ve aczin gölgesi düşüyordu; Ulrich, kendinde bu evrensel isteksizliği dengeleme eğilimini bulamıyordu. Kimi zaman kendini, şu anda daha hedefi bulunmayan bir yetenekle doğmuş gibi hissediyordu.

17

Niteliksiz Bir Adamın Nitelikli Bir Adam Üzerindeki Etkisi

Ulrich, Clarisse ile konuşurken, arkalarındaki müziğin arada sırada durduğunu ikisi de fark etmemişlerdi. Müzik durduğunda Walter pencereye geliyordu, ikisini göremiyor, ama onların görüş alanının hemen sınırında durduklarını hissediyordu. Kıskançlığın acısını çekiyordu. Sonra ağır duygu yüklü müziğin esrikliği onu yeniden tavlıyor, piyanoya geri çağırıyordu. Arkasında duran piyano, gerçekle karşılaşmak zorunda kalmamak için uyanmak istemeyen bir uykucunun karmakarışık ettiği bir yatak gibi açıktı. Sağlıklıların yürüdüklerini hisseden bir felçlinin kıskançlığı, Walter'e acı veriyordu ve genç adam, ötekilere katılmayı göze alamıyordu; çünkü acısı, kendini onlara karşı savunmasına olanak vermiyordu.

Walter sabah kalkıp acele büroya gitmek zorunda kaldığında, gündüzleri insanlarla konuştuğunda ve öğleden sonraları onlar gibi evine dönerken, özel misyonları bulunan, önemli bir insan olduğunu hissediyordu. O zaman her şeyi farklı gördüğüne inanıyordu; başkalarının yanından geçip gittikleri şeyler onu heyecanlandırabiliyordu ve yine başkalarının ellerini önemsemeksizin herhangi bir şeye uzattıkları yerde Walter için kendi kolunun hareketi bile tinsel serüvenlerle doluydu, ya da kendi kendine âşık bir felç içindeydi. Duyarlıydı, ve duyguları hep düşüncelerin, hendeklerin, dalgalanan vadilerin ve dağların etkisiyle hareket halindeydi; hiçbir zaman umursamaz davranmıyordu, her şeyde bir mutluluk veya mutsuzluk buluyordu ve böylece her zaman canlı bir düşünme eylemi içinde olabiliyordu. Böyle

insanlar, sürekli içinde yaşadıkları ahlâki dalgalanma kendini ötekilere de ilettiği için, başkaları üzerinde olağanüstü çekici bir etki yaratırlar; konuşmalarında her şey kişisel bir anlam kazanır, ve insan, onlarla ilişkisi sırasında sürekli kendi kendisiyle de ilgilenebildiğinden, bu gibileri insanın normalde ancak vizite karşılığı bir psikanalistten veya psikologdan alabileceği keyfi verirler; üstelik arada bir fark da vardır ve insan bu sonunculara gittiğinde kendini hasta hisseder, oysa Walter, insanların kendilerini o zamana kadar gözden kaçırmış oldukları nedenlerden ötürü çok önemsemelerine de yardım ediyordu, insanlara tinsel düzlemde kendi kendileriyle ilgilenme olanağı sağlamaya ilişkin bu niteliğiyle Clarisse'yi de fethetmiş ve zamanla bütün talipleri devre dışı bırakmıştı; onda her şey etik bir harekete dönüştüğünden, sanata egemen olan yeni zevk doğrultusunda ve inandırıcı bir ifadeyle süslemenin disiplinsizliğinden, yalın biçimlerin sağlıklılığından ve Wagner'in müziğinden yükselen bira buharlarından söz edebiliyor, böylece tavuskuşu kuyruğuna benzeyen bir ressam beynine sahip müstakbel kayınpederini bile dehşete düşürüyordu. Demek ki Walter'in geçmişinde başarılar da bulunduğu tartışma götürmezdi.

Buna karşın, belki de eskiden hiç olmadığı kadar yeni ve olgun izlenimler ve planlarla dolu olarak eve vardığında, bu kez cesaret kırıcı bir değişim geçiriyordu. Sehpaya bir tuval yerleştirdiği veya masaya bir kâğıt yaydığı anda bu, kendi yüreğinden korkunç bir kaçışın göstergesi oluveriyordu. Kafasının içi berrak kalıyor ve bu berraklık içersinde plan, hem saydam, hem de açık seçik bir boşlukta dalgalanmaya başlıyordu, hatta bu plan bölünüyor ve öncelik bakımından birbirleriyle yarışabilecek iki ya da daha çok plana ayrılıyordu; ama kafası ile, planı gerçekleştirme bağlamında zorunlu olan ilk hareketler arasındaki bağlantı sanki kesiliveriyordu. Walter, parmağını oynatıp oynatmamaya bile karar veremiyordu. Oturduğu yerde öylece kalakalıyor ve düşünceleri öngördüğü görevin üstünden, yere düştüğü anda eriyen kar gibi kayıp gidiyordu. Walter, zamanın neyle dolduğunu bilemiyordu, ama daha bununla ilgilenemeden vakit akşam oluyordu ve Walter, bu tür birkaç deneyimin ardından eve artık bu deneyimlerden korkarak döndüğü için, haftalar birbiri ardınca

kayıp gidiyor ve içinde bulunduğu durum kötü bir uyuklamayı andırıyordu. Bütün kararlarındaki ve hareketlerindeki umarsızlık nedeniyle temposu ağırlaşan Walter, acı bir hüzün duyuyor, ve ne zaman bir şey yapmaya karar vermek istese, yetersizliği çoğu kez bir burun kanaması gibi alnının hemen arkasına yerleşmiş bir acıya dönüşüyordu. Walter'in içi korkuyla doluydu, ve kendinde saptadığı belirtiler yalnızca çalışmasını engellemekle kalmayıp, aynı zamanda onu çok korkutuyordu, çünkü bunlar görünüşte iradesinden öylesine bağımsızdı ki, Walter'de çoğu kez başlamakta olan tinsel bir çöküş izlenimini yaratıyordu.

Öte yandan son yıl boyunca durumu gittikçe kötîileşirken, aynı zamanda değerini daha önce asla yeterince bilemediği bir düşünceden mucizevi bir yardım görmüştü. Bu, yaşamak zorunda olduğu Avrupa'nın kıırtarılamaz bir biçimde yozlaştığı düşüncesinden başka bir şey değildi. Dışardan bakıldığında her şeyin yolunda gittiği, gerçekte ise, özel çabalar ve yeni düşünceler hedeflenmedikçe, büyük bir olasılıkla her sorunun, bundan ötürü tinsel gelişmenin de içinde olduğu bir gerilemeyi yaşayan çağlarda buna karşı ne yapılabileceği, herhalde akla gelen ilk soru olmak gerekir; ancak akıllı, aptal, aşağılık ve güzel kargaşası böyle zamanlarda öylesine yoğundur ki, bir sırrın varlığına inanmak, bu nedenle de hakkında tam bir yargıya varılamayan ve neredeyse kutsal bir belirsizlik taşıyan bir şeyin önlenemez çöküşünü ilân etmek, anlaşıldığı kadarıyla çoğu insana daha kolay gelmektedir. Bu arada konunun ırk, çiğ sebze yemeği veya ruh olması hiç fark etmez, çünkü her sağlıklı kötümserlikte olduğu gibi burada da tek önemli nokta, insanın tııtunabileceği, kaçınılamayacak bir şeylerin varlığıdır. Walter de, daha iyi yıllarında böyle öğretilere gülüp geçmiş olmasına karşın, kendisinin bu öğretilerden yararlanması söz konusu olduğunda, kısa sürede onların çok yararlı olduğunu fark etmişti. O ana kadar kendisi çalışamazken ve kendini kötü hissederken, şimdi zaman yetersiz, kendisi ise sağlıklı olmuştu. Hiçbir yere varamamış olan yaşamı, ansızın kendisine layık, ancak yüz yılda bir rastlanır boyutlarda kocaman bir açıklamaya, bir gerekçeye kavuşmuştu, dahası, Walter kurşunkalemi ya da dolmakalemi eline aldığında ve sonra yine bıraktığında, bu yaşam neredeyse büyük bir fedakârlık anlamına kavuşuyordu.

Gelgelelim Walter'in hâlâ kendisiyle verilecek bir savaşı vardı ve Clarisse ona acı çektiriyordu. Clarisse ile zamanın eleştirisine yönelik konuşmalar yapılamazdı; o, körü körüne dehaya inanırdı. Dehanın ne olduğunu bilmiyordu; ama ne zaman bundan söz edilse, bütün vücudu titremeye ve gerilmeye başlıyordu; insan dehayı ya hisseder ya da hissetmezdi, Clarisse'nin tek kanıtı buydu. Walter için Clarisse, hep o on beş yaşındaki küçük ve acımasız kız olarak kalmıştı. Hiçbir zaman Walter'in duygularını anlamamış veya Walter onun üzerinde egemenlik kuramamıştı. Ancak bütün o soğukluğu ve katılığıyla, ardından gelen coşkusuyla, tözden yoksun bir alevle parlayan iradesiyle Clarisse'nin Walter'i etkilemeye yönelik esrarlı bir yeteneği vardı, öyle ki, sanki uzamın üç boyutuna sığdırılamayan bir yönden gelen darbeler, Clarisse'nin benliğinden geçip etkisini gösteriyordu. Bu, kimi zaman tekinsiz boyutlara varıyordu. Özellikle birlikte müzik yaptıklarında, Walter bunu hissediyordu. Clarisse'nin çalışı katı ve renksizdi, coşkunun Walter'e yabancı olan bir yasasına boyun eğiyordu; bedenler ruhun parıltılarını yansıtacak ölçüde akkor haline geldiklerinde, bu çalıştaki de korkutucu bir biçimde Walter'e yansıyordu. O zaman Clarisse'nin içinde belirsiz bir şey yerinden kopuyor ve onun ruhuyla birlikte uçup gitmekle tehdit ediyordu. Bu şey, Clarisse'nin benliğinde bulunan ve korkuyla kapalı tutulması gereken bir boş odadan gelmekteydi: Walter, bunu nereden hissettiğini ve hissetiğinin ne olduğunu bilmiyordu; ama bu şey, dile getirilmesi olanaksız bir korkuyla ve ona karşı kararlı bir önlem alma gereksinimiyle Walter'e acı vermekteydi; Walter bir şey yapamıyordu, çiinkü ondan başka kimse bunun ayırdına varmıyordu.

Walter pencereden Clarisse'nin geri döndüğünü gördüğünde, pek açık seçik olmamakla birlikte, Ulrich hakkında kötü konuşma isteğine yine karşı koyamayacağını fark etmişti Ulrich'in dönüşü uygunsuz bir zamana rastgelmişti. Clarisse'ye zarar veriyordu. Clarisse'nin içinde bulunan, Walter'in yaklaşmaya cesaret edemediği bir noktayı, kötülük mikroplarının odaklaştığı yeri Clarisse'nin zavallı, hastalıklı, mutsuz bir daha yansıyan yanını, içinde günün birinde tümüyle kopabilecek zincirlerin gerildiği gizli odayı daha kötü bir duruma sürüklüyordu. Biraz önce içeri

giren Clarisse, şimdi başı açık olarak Walter'in önünde durmaktaydı, hasır şapkası elindeydi, Walter ona baktı. Clarisse'nin bakışları alaylı, berrak, sevecendi; belki de biraz fazla berraktı. Kimi zaman Walter, onda kendisinde eksik olan bir gücün bulunduğu duygusuna kapılıyordu. Tıpkı insana bir türlü rahat vermeyen bir diken gibi, Clarisse'yi daha çocukluğundan beri hep hissetmişti ve görünüşe bakılırsa Clarisse'nin başka türlü olmasını da hiçbir zaman istememişti; Walter'in hayatının öteki ikisinin anlamadıkları sırrı, belki buydu.

"Bizim acılarımız çok derin!" diye düşündü. "Öyle sanıyorum ki, birbirini bizim kadar derinden sevmek zorunda kalmış iki kişiye pek sık rastlanmaz." Ve bir geçiş yapmaksızın konuşmaya başladı: "Ulo'nun sana ne dedfğini bilmek istemiyorum, ama sana şu kadarını söyleyebilirim ki, onun seni hayrete düşüren gücıi aslında bir boşluktan başka bir şey değil!" Clarisse, piyanoya baktı ve gülümsedi; Walter, elinde olmaksızın yine kapağı açık olan piyanonun yanına oturmuştu. Konuşmasını oradan sürdürdü: "İnsan eğer yaradılışı gereği duyarsızsa, kahramanca hissetmesi, ve her milimetrenin içinde ne kadar çok şeyi saklayabileceğini bilmeden kilometreler boyutunda düşünmesi zor olmasa gerek!" Kimi zaman, Ulrich'in gençliğinde yaptıkları gibi, ondan Ulo diye söz ederlerdi ve Ulrich onları bu yüzden, insanın süt ninesine karşı gülünç bir saygıyı sürdürmesi gibi, severdi. "O, olduğu yerde saplanıp kaldı!" diye ekledi Walter. "Sen bunu fark etmiyorsun; ama onu tanımadığımı sanma sakın!"

Clarisse kuşkuluydu.

Walter, heyecanla konuştu: "Bugün her şey, yalnızca bir çöküş! Dipsiz bir zekâ uçurumu! Onun da zekâsı var, bunu kabul ediyorum; ama bütün bir ruhun iktidarına ilişkin hiçbir şey bilmiyor. Goethe'nin kişilik dediği, hareket içindeki düzen diye adlandırdığı şeyden haberi bile yok. 'İktidar ve sınırlar, keyfilik ve yasa, özgürlük ve ölçü, hareketli düzen, bütün bu güzel kavramlar-'"

Dize, dudaklarından dalgalar halinde boşluğa yayılmaktaydı. Clarisse, sanki güzel bir oyuncağı uçurmayı başarmışlar gibi, bu dudaklara sevecen bir hayretle baktı. Sonra kendi kendini toparladı ve küçük bir eş gibi araya girdi: "Bira ister misin?" - "Evet? Neden olmasın? Hep içerim bir bira."

"Ama şu anda evde bira yok!"

"Keşke sormasaydın," diye içini çekti Walter. "O zaman belki aklıma bile gelmezdi."

Clarisse için konu böylece kapanmıştı. Fakat Walter şimdi dengesini yitirmişti, konuşmasını nasıl yeniden rayına oturtarak sürdüreceğini bilemiyordu. "Sanatçılar hakkındaki konuşmamızı anımsıyor musun?" diye sordu güvensizce.

"Hangi konuşmayı?"

"Birkaç gün önceki. Sana, bir insanın içinde var olan canlı biçim ilkesinin ne anlama geldiğini açıklamıştım. Eskiden ölüm ve mantıksal mekanikleştirme yerine kanın ve bilgeliğin egemen olduğu sonucuna nasıl vardığımı anımsamıyor musun?"

"Hayır."

Walter tutulmuştu, arıyor, boşlukta sallanıyordu. Ansızın patladı: "O, niteliksiz bir adam!"

"Bu da ne demek?" diye sordu Clarisse kıs kıs gülerek.

"Hiç. Yani bu, hiç demek!"

Ama sözcük Clarisse'yi meraklandırmıştı.

"Bugün böyle milyonlarcası var," diye iddia etti Walter. "Zamanımızın yetiştirdiği insan türü, işte bu!" Ansızın aklına gelen söz, onun da hoşuna gitmişti; sanki bir şiire başlıyormuşçasına, sözcük daha bir anlama kavuşmadan onu sürüklemekteydi. "Bak şuna! Ona ne derdin? Bir doktor, bir tüccar, bir ressam ya da bir diplomat gibi mi görünüyor?"

"Bunların hiçbiri değil zaten," dedi Clarisse ciddi bir ifadeyle.

"Peki, bir matematikçiye benziyor mu acaba?"

"Onu bilemem; zaten bir matematikçi neye benzer, bilmiyorum ki!"

"Bak şimdi çok doğru bir şey söyledin! Bir matematikçi hiçbir şeye benzemez; başka deyişle, o kadar genel anlamda zeki görünür ki, belirli tek bir içeriği yoktur! Roma-Katolik kilisesinin rahipleri dışında, bugün artık kimse görünmesi gerektiği gibi görünmüyor, çünkü kafalarımızı ellerimize oranla daha da kişiliksiz kullanıyoruz; matematiğe gelince, o bu durumun doruk noktası, hani insanların günün birinde et ve ekmek yerine haplarla beslenmeye başlamaları halinde, çayırlar, buzağılar ve tavuklar

hakkında artık bir şey bilmeleri gerekmemesi gibi!"- Bu arada Clarisse, mütevazı akşam sofrasını kurmuş, Walter de iştahla yemeye başlamıştı; belki de yaptığı karşılaştırma aklına bu yüzden gelmişti. Clarisse, onun dudaklarına bakıyordu. Bu dudaklar ona, Walter'in ölmüş annesini anımsatıyordu, yemeği ev işi yaparcasına yiyen, üzerlerinde kesilerek küçültülmüş bir bıyık bulunan, güçlü ve dişi dudaklardı. Tabakta küçük bir peynir parçası ararken bile Walter'in gözleri, henüz soyulmuş kestaneler gibi parlıyordu. Walter ufak tefek ve narinden çok muhallebi çocuğu gibi olmasına karşın, etkileyiciydi ve her zaman iyi bir ışığın altında duruyormuş gibi gözüken insanlardandı. Konuşmaya devam etti: "Ulrich'in görünüşünden hiçbir meslek tahmin edemezsin, ama o yine de mesleği olmayan bir adam gibi görünmüyor. Şimdi, onun nasıl biri olduğunu düşün: Ne yapması gerektiğini her zaman bilir; bir kadının gözlerinin içine bakabilir; her an her şey üzerinde hararetle düşünebilir; boks yapabilir. Yeteneklidir, iradesi güçlüdür, önyargısızdır, cesurdur, dirençlidir, ataktır, düşüncelidir - bunları asla birer birer sınamak istemiyorum, bütün bu niteliklere sahip olabilir. Çünkü onlara sahip değil! Bu nitelikler onu olduğu adam yaptılar, yolunu çizdiler, ama yine de ona ait değiller. Öfkelendiğinde, içinde bir şeyler gülüyor. Üzüntülüyken bir şeylerin hazırlığı içinde oluyor. Bir şeyden ötürü duygulandığında, onu reddediyor. Her kötü eylem, ona herhangi bir bakımdan iyi gözükecektir. Bir şeyi ne saydığı, ona göre hep olası bir bağlama göre kesinleşecektir. Onun için kesin olan hiçbir şey yok. Her şey değişebilir, bir bütünün, sayısız bütünlerin parçasıdır ve bu bütün de muhtemelen onun hiç tanımadığı bir üstbiitüne aittir. Bu yüzden yanıtlarından her biri ancak kısmi bir yanıttır, duygularından her biri, yalnızca bir bakış açısıdır ve onun için önemli olan, hiçbir konuda konunun ne olduğu değildir, onun için her zaman önem taşıyan, yalnızca öyle rastgele bir 'olduğu gibi'dir, bir eklentidir. Bilemiyorum, demek istediğimi yeterince anlatabiliyor muyum?"

"Anlatıyorsun," dedi Clarisse. "Ama ondan böyle çok hoşlanıyorum."

Walter, elinde olmaksızın hoşlanmadığını gittikçe daha çok belli eder biçimde konuşmuştu; dostlardan daha zayıf olanının taşıdığı o eski oğlan çocuğu duygusu, kıskançlığını körüklüyordu. Çünkü Ulrich'in, birkaç zekâ sınavının dışında, hiçbir zaman herhangi bir edim ortaya koymadığından emin olmasına karşın, iç dünyasında bedensel açıdan Ulrich'in hep gerisinde kaldığı izleniminden kurtulamıyordu. Kurguladığı resim, onu bir sanat eserinin başarılması kadar kurtarabiliyordu; eseri iç dünyasında oluşturup dışarıya yansıtmamıştı; dış dünyada, esrarlı bir esin başlangıcı gibi, sözcük sözcüğe eklenmiş, bu arada Walter'in içinde bilincine varmadığı bir şeyler çözülmüştü. İşini tamamladığında, Ulrich'in günümüzde bütün görünümlerde var olan o dağınık özden başkaca bir şeyi temsil etmediğini anlamıştı.

"Demek hoşuna gidiyor?" diye sordu acılı bir şaşkınlıkla. "Bunu ciddi söylüyor olamazsın!"

Clarisse, ağzında ekmekle yumuşak bir peynir çiğnemekteydi; yalnızca gözleriyle giilümseyebildi.

"Ah," dedi Walter "belki eskiden de aşağı yukarı böyle düşünürdük. Ama bunda bir ön aşamadan daha fazlasını görmemek gerekir! Böyle bir insan, insan sayılmaz ki!"

Clarisse ağzındakini bitirmişti. "Ama kendisi de öyle söylüyor!" diye iddia etti.

"Kendisi ne söylüyor?"

"Ne bileyim - günümüzde her şeyin dağılıp gittiğini falan. Şimdi yalnız kendisinin değil, ama her şeyin bir yere saplanıp kaldığını söylüyor. Fakat bunu senin kadar kötüye yormuyor. Bir defasında bana uzun bir öykü anlatmıştı: Bin insanın özü parçalara ayrıldığında, karşımıza o insanları oluşturan iki düzine nitelik, duygu, yaşam yolu türü, yaradılış türü vb. çıkar. Bedenimiz parçalara ayrıldığında ise yalnızca suyla ve onun üstünde yüzen bir düzine madde öbekçiğiyle karşılaşılır. Su, içimizde ağaçlardaki gibi yükselir ve bulutları oluşturduğu gibi, hayvan bedenlerini de oluşturur. Aslında bunu hoş buluyorum. Yalnız insan kendi kendine ne demesi gerektiğini bilemiyor, o kadar. Ne yapması gerektiğini de." Clarisse güldü. "Bunun üzerine ona, senin boş zamanlarında günlerce balığa çıktığını ve su kıyısında yattığını söyledim."

"Ne olmuş peki? Onun buna on dakika olsun dayanıp dayanamayacağını bilmek isterdim?! Ama *insanlar*," dedi Walter

kararlılıkla "bunu onbin yıldır yapıyorlar, bakışlarını gökyüzüne dikiyorlar, toprağın sıcaklığını hissediyorlar ve annelerini nasıl parçalarına ayırmıyorlarsa, bunu da parçalara ayırmıyorlar!"

Clarisse elinde olmaksızın yine kıkırdadı. "Ulrich, o zamandan beri işlerin çok daha karmaşıklaştığını söylüyor. Suda yüzdüğümüz gibi, bir ateş denizinde, bir elektrik fırtınasında, manyetik bir gökyüzünde, bir sıcaklık bataklığında vb. yüzüyoruz. Ama bunların hiçbiri algılanamıyor. Sonuçta geriye yalnızca formüller kalıyor. Ve bu formüllerin insani bakımdan ne anlama geldiklerini doğru dürüst anlatabilmek olanaksız; hepsi bu. Lisede ne öğrenmiş olduğumu unuttum, ama şu ya da bu biçimde doğrudur herhalde. Ve bugün biri kalkıp da, diyor Ulrich, ermiş Franziskus ya da senin gibi'kuşlara kardeşim demek istediği takdirde, bunu yan gelip yatarak yapmak hakkına sahip değildir, o zaman ateşin içine girmeyi, elektrik direğini izleyerek yerin içine atlamayı veya bir mazgaldan kanalın sularına inmeyi de göze almalıdır."

"Evet, evet!" diye kesti Walter. "Once dört elementten birkaç düzine oluşuyor, ve sonuçta yalnız ilişkilerin, olayların üstünde, olaylardan ve formüllerden oluşma bir bulaşık suyunda, insanın bir nesne mi, bir olay mı, hayal ürünü bir hayalet mi, yoksa ne olduğunu ancak Tanrının bildiği bir şey mi olduğunu bilmediği bir şeylerde yüzüyoruz! O zaman bir güneşle bir kibrit arasında artık bir fark kalmıyor, sindirim kanalının bir ucu olan ağız ile öteki uç arasında da bir fark kalmıyor! Aynı şeyin yüz ayrı yanı var, her yanın yüz ilişkisi var ve bunların her birinde başka başka duygular asılı. İnsan beyni nesneleri bölümlere ayırmayı başardı; fakat nesneler de insan yüreğini böldü!" Walter yerinden fırlayıp kalkmış, ama masanın arkasından çıkmamıştı. "Clarisse!" dedi. "O, bir tehlike senin için! Bak, Clarisse, bugün her insanın yalınlıktan, toprağa yakın olmaktan, sağlıktan daha çok gereksindiği bir şey yok -ve evet, hiç kuşkusuz, bu noktada ne istersen söyle- aynı zamanda çocuk sahibi olmak da isteniyor, insanın ayaklarını sımsıkı yere bastırtan şey bir çocuk olduğu için. Ulo'nun sana anlattıklarının hepsi insanlık dışı. Şundan kesinlikle emin ol ki, eve döndüğünde yalnızca seninle bir kahve içmeye, kuşları dinlemeye, biraz dolaşmaya, komşularla biraz ah-

baplık etmeye ve günü sakin bir şekilde sona erdirmeye cesareti olan *beniırr.* İşte budur insanca yaşamak!"

Bu düşüncelerdeki sevecenlik, Walter'i ağır ağır Clarisse'ye yaklaştırmıştı; ama babacan duygular uzaklardan, bas tonlarda yükselmeye başlar başlamaz Clarisse tersleşti. Walter ona yaklaşırken, yüzü suskunlaştı ve bir savunma konumu aldı.

Walter onun yanına vardığında iyi cins bir köy sobası gibi sıcak bir yumuşaklık yaymaktaydı. Clarisse bir an bu yumuşaklığın dalgalarıyla sallandı. Sonra şöyle dedi: "Hayır, dostum!" Masadan bir parça peynirle ekmek alıp, Walter'in alnına acele bir öpücük kondurdu.

"Gece kelebekleri çıkmış mı bakmaya gidiyorum."

"Fakat Clarisse," diye yalvardı Walter "bu mevsimde artık ortada kelebek falan yoktur."

"Ah, bu bilinemez ki!"

Odada Clarisse'dcn geriye kalan yalnızca gülüşüydü. Kendisi ise peyniri ve ekmeğiyle çayırlarda dolaşıyordu; etraf emniyetliydi ve birinin eşliğine ihtiyacı yoktu. Walter'in sevecenliği, yangın yüzünden vakitsiz dağılan bir kalabalık gibi kendi içinde çöküverdi. Genç adam derin derin içini çekti. Sonra çekingen bir ifadeyle yeniden piyanonun başına geçti ve birkaç tuşa dokundu. İstesin istemesin, bu tuşlara dokunuşundan Wagner operalarının motifleri üzerine fanteziler çıktı, ve eskiden, büyüklendiği zamanlarda kendine yasaklamış olduğu bu denetimsizce kaynayan maddenin şırıltıları arasında parmakları, ezgilerin akışı boyunca sazlıkları aralarcasına, türlü sesler çıkararak dolandı. İsterse ta uzaklardan duyulsundu! Walter'in omurgası, bu müziğin narkozuyla felce uğradı ve kaderinin yükü hafifledi.

1

Moosbrugger

O sıralarda kamuoyunun gündeminde Moosbrugger olayı vardı.

Moosbrugger bir doğramacıydı, vücudunda bir gram fazla yağ bulunmayan, iri yapılı, geniş omuzlu bir adamdı, saçları kahverengi kuzu postu gibiydi, elleri ise güçlü, ama insana korku vermeyen pençeleri andırıyordu. Korku vermeyen bir güçlülük ve hep iyiye yönelik bir irade, yüzünden de okunmaktaydı ve insan bütün bunları görmese bile, otuz dört yaşındaki Moosbrugger'in üstünden hiç gitmeyen, ahşaptan ve hem düşünmeyi, hem de bilek gücünü gerektiren bir çalışmadan ileri gelen, sert, yalın ve kuru iş günü kokusundan algılayabilirdi.

İnsan, Tanrının iyiliğin bütün işaretleriyle kutsamış olduğu bu yüze ilk kez rastladığında, yerinde kalakalıyordu, çünkü Moosbrugger'e genel olarak silâhlı iki jandarma eşlik ediyordu ve önünden sımsıkı bağlı ellerinden sarkan güçlü çelik zincirin bir ucunu kendisine eşlik edenlerden biri tutuyordu.

Moosbrugger, insanların kendisine baktıklarını fark ettiğinde, üzerlerine sinekler konan bakımsız saçları ve bıyığıyla tamamlanan, iyicil bir ifadeyle dolu geniş yüzüne bir gülümseme yayılıyordu; kısa, siyah bir ceket ve açık gri pantolon giyerdi, ayaklarını yere sağlam basan, askerce bir duruşu vardı, ama mahkeme salonunda bulunan muhabirleri en çok gülümsemesi ilgilendiriyordu. Bu, utangaç ya da muzip, alaylı, içten pazarlıklı, acı, çılgınca, kana susamışlığı dile getiren veya korkutucu bir gülümseme olabilirdi-: Muhabirler, apaçık birbiriyle çelişen ifadeler bulma peşindeydiler ve Moosbrugger'in dürüst görü-

nüşünün hiçbir yerinde bulamadıkları bir şeyi çaresizlik içersinde bu gülümsemeden çıkarmaya çalışıyorlardı.

Çünkü Moosbrugger bir kadını, en aşağılık cinsinden bir fahişeyi tüyler ürpertici bir biçimde öldürmüştü. Muhabirler, gırtlaktan enseye kadar uzanan bir boyun yarasından, göğüste kalbi delen iki bıçak yarasından, sol arka taraftaki iki bıçak yarasından ve neredeyse yerlerinden kopacak kadar kesilmiş olan göğüslerden söz etmişlerdi; bunları ne kadar iğrenç bulduklarını dile getirmekle birlikte, karın bölgesindeki otuz beş bıçak yarasını, göbekten neredeyse kuyruk sokumuna kadar uzanan ve sayısız küçük yaralarla arkadan yukarıya doğru devam eden kesik yarasını ve boyundaki boğma izlerini anlatmaktan da kendilerini alamamışlardı. Kendileri de iyi insanlar olmalarına, ama olup biteni nesnel, uzmanca ve göründüğü kadarıyla heyecandan soluk soluğa yansıtmalarına karşın, böyle korkunçluklardan Moosbrugger'in iyilik okunan yüzüne uzanan yolu bulamamışlardı. Bir akıl hastasıyla karşı karşıya bulunulduğu gibisinden, akla en yakın gelen açıklamayı -çünkü Moosbrugger, benzer suçlardan ötürü daha önce birkaç kez akıl hastanelerinde yatmıştı- bile fazla kullanmamışlardı; oysa bugün iyi bir muhabir, böyle konularda çok iyi bilgi sahibidir; anlaşıldığı kadarıyla muhabirler, kötülük simgesinden feragat etmeye ve olayı kendi dünyalarından azat edip hastaların dünyasına göndermeye henüz yanaşmıyorlardı, bu konuda, Moosbrugger'i hem sağlıklı, hem de cezai ehliyeti bulunmayan bir kişi saymış olan psikiyatrlarla fikir birliğine varıyorlardı. Ve daha sonra, Moosbrugger'in hastalıklı taşkınlıklarının, daha ortaya çıkar çıkmaz, gazetelerin sansasyon peşinde koşmalarını yeren meşgul memurlardan on dört yaşındaki oğullara ve ev işlerinden başlarını alamayan eşlere kadar binlerce insan tarafından "nihayet sonunda ilginç bir olay" sayılması gibi tuhaf bir olay da yaşandı. Böyle bir hilkat garibesinin varlığından yakınılmakla birlikte, herkes kendi iç dünyasında bununla kendi mesleğiyle ilgilendiğinden çok daha fazla ilgilenmekteydi. Hatta o günlerde, akşam yatma vakti geldiğinde, dürüst bir daire başkanının veya banka müdürünün, gözlerinden uyku akan karısına şöyle demiş olabileceği de düşünülebilirdi: "Ben bir Moosbrugger olsam, ne yapardın şimdi..."

Ulrich, bakışları bu kelepçelerin üzerinde, Tanrının bir evladı olmanın bütün işaretlerini taşıyan yüze takıldığında acele geri dönmüş, yakınlardaki eyalet mahkemesinin jandarmalarından birine birkaç sigara armağan ettikten sonra, kapıdan hemen biraz önce çıkmış olması gereken kafileyi sormuştu; ve şunu öğrendi-: Olaylar bu kadar sıkça böyle nakledildiğine göre, buna benzer bir şey herhalde daha önce de olmuş olmalıydı, Ulrich de neredeyse inanıyordu böyle olmuş olabileceğine, gelgelelim günün gerçeği şuydu ki, o bütün bunları yalnızca gazeteden okumuştu. Moosbrugger'i şahsen tanıyana kadar aradan uzun zaman geçti, daha önce onu görmeyi ise ancak bir kez, duruşma sırasında başardı. Alışılmadık bir şeyi gazeteden öğrenme olasılığı, kişisel olarak yaşayabilme olasılığından çok daha büyüktür; başka deyişle, günümüzde artık daha önemli olan, soyut düzlemde, daha az önem taşıyan ise gerçeklik düzleminde olup bitmektedir.

Ulrich'in bu yolla Moosbrugger'in öyküsüne ilişkin öğrendikleri ise aşağı yukarı şunlardı:

Çocukluğunda Moosbrugger, zavallı bir fukara, bir köy yolu bile olmayan küçük bir yerleşme merkezinde yaşayan bir çobandı, ve öylesine yoksuldu ki, hiçbir zaman bir kızla konuşmazdı. Kızlara yalnızca bakmakla yetinirdi: daha sonra, öğrenim döneminde ve hatta yolculuklara çıktığı zamanlar bile. Şimdi, bunun ne demek olduğunu yalnızca kafada canlandırmak bile yeter. İnsanın ekmek ve su kadar doğal biçimde gereksindiği bir şeye yalnızca bakmakla yetinmek zorunda kalmak. Bir süre sonra insan, o şeyi artık doğal olmayan bir tutkuyla istemeye başlar. Arzulanan, eteği baldırlarının üstünde salınarak geçip gider. Bir çite tırmanır ve etekleri dizlerine kadar sıyrılır. İnsan gözlerine baktığında, bu gözler donuk birer göz halini almıştır. Güldüğünü duyar, hemen geri döner ve karşısında, biraz önce bir farenin toprağa girdiği bir delik kadar yuvarlak ve hareketsiz bir yüzle karşılaşır.

Demek ki Moosbrugger'in daha ilk kızı öldürmesinden başlayarak, sorumluluğu kendisini izleyen ve gece gündüz seslenen hayaletlere atması anlaşılabilir bir şeydi. Bu hayaletler uyuduğunda onu yataktan atıyor, çalışırken de rahatsız ediyordu; Moosbrugger, onların gece gündüz birbirleriyle konuştuklarını ve kavga ettiklerini duyuyordu. Bu, bir ruh hastalığı değildi ve Moosbrugger bu durumdan öyle söz edilmesine de dayanamazdı; gerçi kimi zaman kendisi de, dini söylevleri anımsayarak, durumun öyleymiş gibi gözükmesine katkıda bulunurdu veya hapishanede verilen, kendini hastaymış gibi göstermeye ilişkin öğütlere göre davranırdı; ama, ilgisi dağılır gibi olduğunda biraz silikleşse de, gerekli malzeme her zaman vardı.

Yolculuklarında da böyle olmuştu. Kışın bir doğramacının iş bulması zordur ve Moosbrugger de çoğu kez haftalar boyu sokaklarda yatıp kalkmıştı. Günlerdir yolda olan bir insan, bir yere varır, ama kalacak yer bulamaz. Gecenin geç saatlerine kadar yürür durur. Bir öğün yemeğe parası yoktur, o zaman gözlerin arkasında iki mum yanana ve vücut artık yalnız başına yürümeye başlayana kadar alkol alınır. Sıcak çorba verilmesine karşın, kısmen haşerattan, kısmen de insanı hasta eden kavgalardan ötürü "sığınak"ta kalacak bir yer istenmez; bu yüzden birkaç kuruş dilenilir ve bir çiftçinin samanlığında gecelenir. Elbet çiftçiye sormadan, çünkü uzun boylu sorup, ardından da hakaretlere hedef olmanın gereği yoktur. Ertesi sabah ise doğal olarak çoğu kez kavga ve zorbalıktan, serserilikten ve dilencilikten ötürü ihbarlar olur, sonunda ortaya bu tür sabıkalardan oluşma, gittikçe kabaran bir dosya çıkar; her yeni yargıç, böylece Moosbrugger'i açıklayabilecekmiş gibi, yaptığını aşırı önemseyen bir tavırla bu dosyayı açar.

Ve günlerce, haftalarca doğru dürüst yıkanamamanın ne demek olduğunu da kimse düşünmez. Deri, ancak kaba saba hareketlere olanak tanıyacak kadar sertleşir ve insan, istese bile artık sevecen hareketler yapamaz; böyle bir kabuğun altında canlı ruh da donup kalır. Akıl, bu durumdan belki o kadar etkilenmez, insan zorunlu olanı son derece aklı başında yapacaktır; içi ayaklar altında ezilmiş solucanlarla veya çekirgelerle dolu, kocaman, ayaklı bir ışıklı kuledeki küçücük bir ışık gibi yanabilir, ama bu ışığın içinde kişiye özgü ne varsa ezilmiştir ve gezinen, yalnızca mayalanmış organik maddedir. Daha sonra yolcu Moosbrugger'in karşısına, köylerden geçtiğinde veya yolların yalnızlığında da, kafilelerle kadınlar çıkmıştı. Gerçi önce bir kadın ve aradan ancak yarım saat geçtikten sonradır ki bir başka kadın geçmişti, ama bu kadar uzun aralıklarla gelseler ve birbirleriyle ilintisiz olsalar da,

sonunda yine de kafileler halindeydiler. Bir köyden bir başkasına gitmekteydiler ya da sadece daha biraz önce evlerinin önüne çıkmışlardı, üstlerinde kalın şallar veya kalçalarına sımsıkı oturan ceketler vardı, sıcak odalara giriyorlardı, önlerinde çocuklarını sürüyorlardı ya da yolun ortasında öylesine yalnızdılar ki, onlara bir kargaya taş atar gibi taş atılabilirdi. Moosbrugger, şehvet uğruna cinayet işleyecek biri olamayacağını, çünkü bu kadınlara karşı hep onları itici bulan duygularla dolu olduğunu ileri sürmüştü, bu da pek olmayacak şey değil, çünkü insan, içinde şişman ve sarı bir kanaryanın aşağı yukarı sektiği bir kafesin önünde oturan, veya kaçışını bir kez daha görmek için bir fareyi havaya atan, tutan, sonra yine atan bir kediyi de anlayışla karşılamak ister; ya insan dostu olan, sırf oyun olsun diye ısırmak üzere yuvarlanan bir topun ardından koşan bir köpek? Burada, canlı, hareket eden, sessizce kendi kendine yuvarlanan, kendi varoluşunun tadını çıkaran nesneye karşı bir olumsuz tepki gizlidir. Kadın bağırırsa, insan ne yapabilirdi ki? Ya kendine gelebilirdi, ya da, bunu başaramıyorsa eğer, kadının yüzünü yere bastırıp ağzını toprakla doldurabilirdi.

Moosbrugger, yalnızca bir doğramacı çırağıydı, çok yalnız bir insandı, ve çalıştığı her yerde öteki çıraklarla arası iyi olmasına karşın, hiç dostu yoktu. En güçlü içgüdü, benliğini zaman zaman acımasız bir biçimde dışarı doğru yöneltiyordu; ama belki de, kendisinin de söylediği gibi, bir başka şey, örneğin bir kitle katili, tiyatro kundakçısı ya da büyük bir anarşist olabilmesini yalnızca eğitim ve fırsat eksikliği önlemişti; çünkü Moosbrugger, gizli örgütlerde bir araya gelen anarşistleri nefretle sahtekâr diye nitelendiriyordu. Ciddi olarak hastaydı; fakat onu öteki insanlardan ayıran davranışlarının nedenini hastalıklı doğasının oluşturduğu açık olmasına karşın, ona bu, kendi Ben'ine ilişkin daha güçlü ve daha yüce bir duygu gibi gelmekteydi. Bütün yaşamı, buna zorla geçerlik kazandırmak için verilmiş, gülünç ve korkunç ölçüde zavallı bir savaştan başka bir şey değildi. Daha çocuk yaşlarındayken yanında çalıştığı adamlardan biri onu terbiye etmek istediğinde, adamın el parmaklarını kırmıştı. Bir başkasının da parasını alıp kaçmıştı; kendi dediğine göre, bunu adaleti zorla yerine getirmek için yapmıştı. Hiçbir yerde uzun süre kalmaya dayanamamıştı; başlangıçta hep yaptığı gibi, fazla konuşmaksızın, sevimli bir dinginlik içersinde ve dev omuzlarını kıpırdatarak çalışmış, insanları belli bir mesafede tuttuğu sürece işini sürdürmüştü; ama çevresindekiler, sanki artık onu tanımışlar gibi, laubali ve saygısız davranmaya başladıkları an pilisini pırtısını toplayıp hemen bulunduğu yerden ayrılmıştı, çünkü böyle durumlarda hep sanki hayatı tehlikedeymiş gibi tedirgin edici bir duyguya kapılmıştı. Bir defasında bunu yapmakta geç bile kalmıştı; bir inşaat yerindeki dört duvarcı, Moosbrugger'e üstünlüklerini hissettirmeye ve onu iskeleden aşağı yuvarlamaya karar vermişlerdi; Moosbrugger, arkasından gülüştüklerini ve yaklaştıklarını hissedince o müthiş gücüyle üstlerine saldırmış, birini iki merdiven aşağı fırlatmış, diğer ikisinin de bütün kol kaslarını kesmişti. Dediğine göre, bu yüzden cezalandırılması, maneviyatını bozmuştu. Yine yollara düşmüştü. Türkiye'ye gitmişti; ama sonra yine geri dönmüştü, çünkü nereye gitse bütün diinya ona cephe alıyordu; ne büyülü sözcük bu kötü ittifakla başa çıkabiliyordu, ne de iyilik.

Bu tür sözcükleri tımarhanelerde ve hapishanelerde büyük bir hevesle öğrenmişti; iktidardakileri onun yazgısı üzerinde "söz sahibi" kılanın bu dilleri bilmeleri olduğunu kavradıktan sonra, Fransızca ve Latince kırıntılarını konuşmalarının en ilgisiz yerlerine koyar olmuştu. Aynı nedenden ötürü duruşmalar sırasında da seçkin bir Almanca kullanmaya çalışır, örneğin "benim vahşi davranışlarımın temeli bunda aranmalı" ya da "o kadını kafamda, normalde o tür kadınları canlandırdığımdan daha acımasız canlandırmışım" gibi şeyler söylerdi; ama bunun da bir etki yaratmadığını gördüğünde, büyük bir oyuncu pozunu takındığı ve alaylı bir ifadeyle, kendini, emekçi ve cahil halkın Musevi ırkından gelme bu en korkunç sömürücülerinden bir şey bekleyecek olsaydı, kurtuluşu her zaman sosyal demokratlarda arayabilecek "kuramsal bir anarşist" diye nitelendirdiği de ender değildi: İşte o zaman kendisi de bir "bilime," yani o çokbilmiş yargıçlarının erişemeyeceği bir alana sahip olmuş oluyordu.

Normal olarak bu davranışları, mahkeme salonundaki sansür tarafından "dikkate değer bir zekâ" diye nitelendirilmesine, duruşma sırasında saygı görmesine ve daha ağır cezalara yol açı-

yordu, ama temelde, okşanan gururu bu duruşmaları yaşamının onurlu dönemleri olarak algılıyordu. Bundan ötürü Moosbrugger, çözümlenmesi güç kişiliğini sanki sıradan bir şeymişçesine birkaç yabancı sözcükle geçiştirebileceklerine inanan ruh doktorlarından nefret ettiği kadar kimseden nefret etmiyordu. Böyle olaylarda hep karşılaşıldığı gibi, ruhsal durumuna ilişkin tıbbi raporlar, bunlara egemen hukuki düşüncelerin ağırlığı altında iki arada bir derede kalıyordu; Moosbrugger, açık duruşmalarda ruh doktorlarına olan üstünlüğünü kanıtlamak ve onları, kendisi rol yapmış olsaydı, onu ait olduğu hapishane yerine tımarhaneye atmak zorunda kalacak kara cahil ukalalar ve düzenbazlar olarak nitelemek için eline geçen fırsatlardan hiçbirini kaçırmıyordu. Çünkü yaptıklarını inkâf etmiyor, onların büyük bir yaşam anlayışının terslikleri olarak görülmesini istiyordu. Özellikle kendi aralarında kıkırdaşıp duran kadınlar, onların arasında kendisine karşı düşmanca bir ittifak oluşmuştu; hepsinin de genç zamparaları vardı ve ciddi bir erkeğin dobra dobra söylediklerini, hakaret saymasalar bile, önemsemiyorlardı. Moosbrugger, sinirlenmemek için onlardan olabildiğince kaçınmıştı; ama bu her zaman mümkün olamıyordu. Zaman gelir, insan, bir erkek olarak tamamen aptallaşır ve huzursuzluğundan ötürü avuçları terlediğinden, hiçbir işe yapışamaz olur. Böyle bir durumda artık kendini bırakmak zorunda kaldığında, daha ilk adımda yoluna, ötekilerce gönderilmiş bir öncü gibi, ayaklı bir zehir şişesinin çıkacağından emin olabilir; hep düzen peşinde olan kadın, onca vicdansızlığıyla daha büyük kötülükler yapmasa bile, erkeği gittikçe zayıflatıp ona sürekli numaralar yaparken, bir yandan da içinden kıs kıs gülerdi!

Ve böylece o gecenin, içteki huzursuzluğun yatıştırılması amacıyla fazlaca gürültü çıkarıldığı, alkole boğulan yalnız gecenin sonu da gelmişti. Dünya, insan sarhoş olmasa bile güvenlikli bir yer olmaktan çıkabilir. Sokakların iki yanındaki duvarlar, arkalarında bir şeyin ortaya çıkmak için belli bir sözcüğü beklediği kulisler gibi sallanır. Kentin kenar bölgesinde, insanın ay ışığının aydınlattığı tarlaya adım attığı yerde ise ortalık daha bir sakinleşir. O noktada Moosbrugger, bir kavis çizerek evinin yolunu bulmak için geri dönmek zorunda kalmıştı ve orada, demir köprüde, kız ona seslenmişti. Kendilerini aşağıda, dere yatağında erkeklere satan çeşitten kızlardan biriydi, evinden kaçmış, işsiz güçsüz bir hizmetçi parçasıydı, ufak tefekti, eşarbının altından yalnızca bir çift davetkâr fare gözü görünüyordu. Moosbrugger kızı geri çevirip adımlarını hızlandırmıştı; ama kız onu da evine götürmesi için yalvarmıştı. Moosbrugger yürümeye devam etmişti; dosdoğru yürümüş, köşeyi dönmüş, sonunda ne yapacağını şaşırarak o sokağa bu sokağa dalmıştı, adımlarını açtığında kız yanısıra koşuyordu; durduğunda, o da bir gölge gibi duruyordu. Sanki kızı arkasından sürükler gibiydi, evet, böyleydi aslında. Bunun üzerine kızı kaçırtmak için bir girişimde daha bulunmuştu; dönmüş, ve iki kez yüzüne tiikürmüştü. Ama işe yaramamıştı; kız imkânı yok gocunmuyordu.

Bunlar, en dar yerinden geçmek zorunda oldukları uçsuz bucaksız parkta oluyordu. Orada Moosbrugger, önce yakınlarda kızın bir koruyucusunun olması gerektiğini düşündü; yoksa kız, istememesine karşın onu izlemeye nasıl cesaret edebilirdi? Moosbrugger, pantolon cebindeki bıçağa sarılmıştı, çünkü onu faka bastırmak istiyorlardı; belki de yine üstüne saldıracaklardı; zira bir kadının arkasında her zaman insanla alay eden öteki erkek gizlidir. Hem bu kız, kılık değiştirmiş bir erkeğe benzemiyor muydu? Yanında sürünürcesine gelen kız, vuruşları çok uzaklara kadar duyulan bir saat gibi, belli aralarla hep isteğini yinelerken, Moosbrugger gölgelerin hareket ettiğini görmüş, dalların çatırtısını duymuştu; ama ortada dev gücüyle saldırabileceği hiçbir şey gözükmüyordu, ve Moosbrugger bu ürkütücü olaysızlıktan ötürü korkmaya başlamıştı.

Çok karanlık olan ilk sokağa geldiklerinde, alnını ter basmıştı ve titriyordu. Sağa sola bakmaksızın hâlâ açık olan bir kahveye yöneldi. Koyu bir kahveyle üç konyak devirdi ve belki bir çeyrek kadar sakin kalabildi; ama hesabı öderken, yeniden, kız dışarıda beklediği takdirde ne yapacağını düşünmeye başladı. Bir sicimi andıran, sayısız düğümlerle kollara ve bacaklara sarılan düşünceler vardır. Ve Moosbrugger de karanlık sokakta daha birkaç adım atmışken kızı yanında hissetmişti. Kız kaderine razı tavrını artık bir yana bırakmıştı, şimdi küstah ve kendinden emindi; artık bir istekte de bulunmuyor, yalnızca susuyordu. O zaman Moosbrug-

ger, ondan asla kurtulamayacağını, çünkü onu arkasından sürükleyenin kendisi olduğunu anlamıştı. İçi, ona ağlama isteği veren bir tiksintiyle dolmuştu. Yürümüştü, kız da biraz arkasından yine onunla birlikte yürümüştü. Tıpkı yolda hep rastladığı kadın kafileleri gibi. Bir defasında, doktoru bekleyecek sabrı olmadığı için, bacağına saplanan büyük bir tahta kıymığını kendisi kesip çıkartmıştı; şimdi buna çok benzer biçimde bıçağını hissediyordu, uzun ve sert bıçak cebindeydi.

Fakat Moosbrugger, ahlâklı yanının neredeyse olağanüstü bir çabasıyla yine bir çıkış yolu peşine düşmüştü. Yolun kenarında uzanıp giden tahta perdenin arkasında bir spor alanı vardı; orada insanı kimsecikler görmezdi, ve Moosbrugger o yöne sapmıştı. Dar gişe kulübesinde yere uzanmış, başını da en karanlık köşeye çekmişti; o lânet olası, yumuşacık ikinci Ben de yanına uzanmıştı. Bu nedenle Moosbrugger, daha sonra sıvışabilmek için, hemen uyumuş gibi yapmıştı. Ama hiç ses çıkartmaksızın, bacaklarını yerde öne doğru sürüyerek dışarı çıkarken, öteki yine canlanmış ve kollarını onun boynuna dolamıştı. O anda Moosbrugger, kendisinin ya da ötekinin cebinde sert bir şey hissetmişti; bu şeyi çekip çıkartmıştı. Bir makas mıydı, yoksa bir bıçak mı, bunu tam olarak bilmiyordu; saplamıştı. Makas olduğunu iddia etmişti, fakat aslında bu Moosbrugger'in bıçağıydı. Kız, baş aşağı kulübenin içine düşmüştü; Moosbrugger onu biraz dışarıya, yumuşak toprağın üstüne çekmiş ve kendisinden tamamen ayrılıncaya kadar bıçaklamıştı. Ondan sonra belki daha bir çeyrek yanında kalmış ve gece yeniden, şaşırtıcı bir biçimde sakinleşip güzelleşirken, onu seyretmişti. Artık hiçbir erkeğe hakaret edemeyecek, yapışamayacaktı. Daha sonra Moosbrugger, cesedi yolun karşı tarafına taşımış ve, iddia ettiğine göre daha kolay bulunup gömülebilsin diye, bir çalılığın önüne bırakmıştı, çünkü artık kız ona bir şey yapamazdı.

Mahkemede Moosbrugger, avukatına en tahmin edilemeyecek güçlükleri çıkardı. Kendisine ayrılan sıraya bir izleyici gibi yayıldı, savcı onun toplum için tehlikeli olduğuna ilişkin bir şeyler söylediğinde ve o da bunları kendisine layık bulduğunda, bravo diye bağırdı, onda suç ehliyetine sahip bulunmadığı yolunda hiçbir belirti algılamadıklarını söyleyen tanıklara övgüler yağdırdı. Duruşmayı yöneten yargıç, zaman zaman: "Siz, çok tuhaf birisiniz!" diye gururunu okşuyor ve davalının kendi kendisine dolamış olduğu düğümleri yapması gerektiği biçimde daha bir sıkıyordu. O zaman Moosbrugger, arenada kovalanan bir boğa gibi bir an şaşkınlıkla duruyor, gözlerini çevrede gezdiriyor ve oturanların yüzlerinde anlayamadığı bir şeyi, kendi suçuna bir adım daha battığını okuyordu.

Ulrich'e özellikle çekici gelen, Moosbrugger'in savunmasının temelinde ayırdına ancak bir gölge kadar varılabilen bir planın yatmasıydı. Moosbrugger ne öldürmek amacıyla yola çıkmıştı, ne de hasta sayılmanın onursuzluğunu üstlenebilirdi; şehvetten asla söz edilemezdi; yalnızca tiksintiden ve nefretten söz edilebilirdi: O zaman işlenen fiil ancak kadının, Moosbrugger'in ifadesiyle "bu kadın karikatürünün" şüpheli davranışları nedeniyle sürüklenilmiş bir cinayet olabilirdi. Eğer doğru anlaşılıyorsa, davalı işlediği cinayete bir siyasi suç gözüyle bakılmasını bile talep etmekteydi ve kimi zaman sanki kendisi için değil, fakat bir hukuksal doğru uğruna savaşıyormuş etkisini yaratıyordu. Yargıcın buna karşı uyguladığı ise, alışılagelmiş olan taktikti, yani bütün bunlara sorumluluktan kurtulmak peşindeki bir katilin acemice çabaları gözüyle bakmaktı. "Kanlı ellerinizi neden yıkadınız? - Bıçağı neden fırlatıp attınız? - Olaydan sonra üstünüzü başınızı neden değiştirdiniz? — Günlerden Pazar olduğu için mi? Kanlı oldukları için değil mi? - Neden eğlenmeye gittiniz? Olay, eğlenmenizi engellemedi, öyle mi? Hiç pişmanlık duydunuz mu?" Ulrich, Moosbrugger'in böyle anlarda, anlayışsızlık ağını yırtmasını engelleyen yetersiz eğitimine sitemkâr olan, o derin vazgeçmişliğini iyi anlıyordu; yargıcın dilinde ise durum, cezalandırıcı bir vurguyla hep şuydu: "Suçu hep başkalarına atmayı iyi biliyorsunuz!"

Bu yargıç, polis raporlarından ve serserilikten yola çıkarak, her şeyi aynı potaya koyuyor ve tek bir suç olarak Moosbrugger'e yüklüyordu; Moosbrugger'e göre ise bu bütün, farklı nedenleri Moosbrugger'in dışında, dünyanın herhangi bir yerinde bulunan, birbiriyle ilintisiz tek tek olaylardan meydana gelmeydi. Yargıca göre eylemler ondan kaynaklanmaydı, Moosbrugger'e göre ise bunlar, uçuşan kuşlar gibi üzerine gelmişlerdi. Yargıca

göre Moosbrugger, özel bir olaydı; Moosbrugger'in kendisine göre ise Moosbrugger başlı başına bir evrendi, ve bir evren üzerine inandırıcı bir şeyler söyleyebilmek, çok zordur. Ortada birbiriyle çarpışan iki taktik, iki bütünlük ve tutarlılık vardı; ama Moosbrugger daha elverişsiz olan konumdaydı, çünkü onun birer gölgeyi andıran gerekçelerini ondan daha akıllı biri bile dile getiremezdi. Bu gerekçeler doğrudan doğruya o karmaşık yalnızlığından kaynaklanıyordu, ve bütün öteki yaşamlar varlıklarını yüz kez kanıtlarken -gerek o yaşamları sürdürenlerce, gerekse sürdürenleri onaylayanlarca aynı bakış açısından görülürken-, Moosbrugger'in gerçek yaşamı sadece kendisi için vardı. Onun yaşamı, kendini sürekli olarak bozan ve görünüşünü değiştiren bir soluktu. Moosbrugger yargıçlarına elbet onların yaşamlarının da kendisininkinden çok farklı olup olmadığını sorabilirdi. Ama böyle bir şeyi düşünmüyordu bile. Bir zamanlar belli bir art arda-lık içersinde onca doğal olmuş olanlar, adaletin önüne çıktığında Moosbrugger'in iç dünyasında anlamsız bir biçimde yan yana gelmişti ve Moosbrugger, bunlara soylu hasımlarının saygınlığından hiçbir bakımdan geride kalmayacak bir anlam kazandırabilmek için, düşünülebilecek en büyük çabaları harcıyordu. Yargıç, bu çabalarında onu desteklemek ve ona -bunlar, Moosbrugger'i en korkunç sonuçlarla karşı karşıya bırakan türden de olsa- birtakım kavramlar kazandırmak bağlamında neredeyse iyi niyetli davranmaktaydı.

Bu, bir gölgenin bir duvarla kavga etmesi gibiydi, ve sonunda Moosbrugger'in gölgesi yalnızca korkunç biçimde titrer oldu. Bu son duruşmaya Ulrich de katılmıştı. Başkan, sanığın yaptıklarından sorumlu olduğunu belirten raporu okuduğunda, Moos-brugger ayağa kalktı ve mahkemeye şunları söyledi: "Ben sonuçtan memnunum ve amacıma eriştim." Yanıt, çevresindekilerin gözlerindeki ona inanmadıklarını belli eden, alaylı ifade oldu; Moosbrugger, öfkeyle ekledi: "İddia makamım zorlayan bizzat ben kendimdim, sonuçtan memnunum!" Artık tepeden tırnağa sertlik ve ceza kesilmiş olan başkan, mahkeme için önem taşıyanın bu memnuniyet olmadığını söyleyerek ona haddini bildirdi. Sonra ona, sanki Moosbrugger'in bütün yargılama boyunca hazır bulunan herkesi eğlendirmek için söylediği saçmalıkların artık ciddi bir biçimde yanıtlanması gerekiyormuşçasına, idam kararını okudu. Bunun üzerine Moosbrugger, bir korku belirtisi gibi gözükmesin diye hiçbir şey söylemedi. Daha sonra duruşma kapandı ve böylece de her şey bitmiş oldu. İşte o zaman Moosbrugger'in ruhu yine de bir sarsıntı geçirdi; anlayışsızların kendini beğenmiş tavırları karşısında acze düşüp geriledi; jandarmalar tarafından dışarı çıkarılmak üzereyken döndü, sözcükler bulmaya çalıştı, ellerini havaya kaldırdı ve gardiyanlarının darbelerini silkip atan bir sesle bağırdı: "Bir deliyi mahkûm ettiğinizi itiraf etmek zorunda olsam da, sonuçtan memnunum!"

Bu tutarsız bir ifadeydi; fakat Ulrich, soluğu kesilmiş olarak oturdu yerine. Bu açıkça delilikti, ama insan olarak kendi varoluşumuzun öğelerinin çarpıtılmış bir biçimde bir araya getirilmesinden başka bir şey olmadığı da açıktı. Parçalanmış ve karartılmış bir varoluştu bu; fakat Ulrich, farkında olmaksızın, şunu düşündü: İnsanlık bir bütün olarak rüya görebilseydi eğer, ortaya zorunlu olarak Moosbrugger çıkardı. Ancak, duruşmalardan biri sırasında Moosbrugger'in olanca nankörltiğiiyle taktığı isimle "avukat denen o zavallı soytarı," iki adam ebadındaki müşterisi salondan çıkarılırken bazı ayrıntılar nedeniyle kararın geçersizliğine ilişkin bir şeyler söylediği sıradadır ki Ulrich kendine gelebildi.

19

Mektupla Uyarı ve Nitelikler Edinebilme Fırsatı iki Tahta Çıkışın Rekabeti

Zaman böylece geçip giderken, Ulrich babasından bir mektup aldı. "Sevgili oğlum! Yine aylar geçti, verdiğin az sayıdaki haberlerden mesleğinde ileriye doğru en ufak bir adım atıp atmadığını ya da böyle bir adıma hazırlandığını öğrenemedim.

Şunu sevinçle kabul etmeliyim ki, son yıllar boyunca hatırı sayılır değişik çevrelerden senin çalışmalarını övdüklerini ve bu övgülerden yola çıkarak sana parlak bir gelecek biçtiklerini duymanın mutluluğunu yaşadım. Ancak bir yandan herhangi bir görevi çekici bulduğunda ilk başta koşar adım gitmek, fakat sonradan kendine ve sana umut bağlayanlara neler borçlu olduğunu neredeyse tamamen unutmak eğilimin -ki, bu eğilimini benden almadığın kesindir-, öte yandan ise haberlerinden bundan sonrası için bir planının bulunduğu yolunda en küçük bir işaret bile alamayışım beni çok üzüyor.

Konu yalnızca başka erkeklerin hayatta artık kendilerine sağlam bir yer edindikleri yaşa gelmiş olman değil; fakat ben her an ölebilirim ve seninle kız kardeşin arasında eşit olarak bölüştüreceğim mirasım küçük olmamakla birlikte, bugünkü koşullarda senin için belli bir toplumsal konumu güvence altına alacak kadar büyük de değil, demek ki o konuma daha çok kendi çabanla gelmek zorundasın. Doktoranı verdiğinden bu yana sadece çok değişik alanlara ait ve senin o alışılagelen yaradılışınla belki de çok abarttığın tahmini planlardan söz etmen, ama bir öğretim görevinin sana sağlayacağı tatmin hakkında, bu türden planlarla ilgili olarak herhangi bir üniversiteyle ya

da başkaca önemli çevrelerle kurduğun ilişki hakkında hiçbir şey yazmaman; işte bunları düşünmek, kimi zaman bana büyük bir üzüntü veriyor. Bilimsel bağımsızlığı kısıtlamak istediğim yolunda bir kuşku kesinlikle söz konusu olamaz; bundan kırk yedi yıl önce, senin de bildiğin ve şimdi 12. baskısı hazırlanan 'Samuel Pufendorf'un Ceza Sorumluluğu Öğretisi ve Modern Hukuk Bilimi' adlı eserimle, hakiki bağlamları gün ışığına çıkararak eski ceza hukukunun bu doğrultudaki önyargılarından ilk kopan, ben olmuştum; ancak çalışmayla geçmiş bir yaşamın kazandırdığı deneyimlerden sonra bir insanın yalnızca kendi başına hareket etmesini ve çalışmalarının verimli, ilerlemeye açık bir bağlamda yer almasını sağlayan bilimsel ve toplumsal ilişkileri ihmal etmesini de onaylayamam.

Bu nedenle en kısa zamanda senden haber alacağımı ve senin ilerlemen için yaptıklarımın, böyle ilişkileri şimdi, vatana dönüşünün ardından kurmanla ve daha fazla ihmal etmemenle ödüllendirileceğini ümit ediyorum. Bu doğrultuda olmak üzere, uzun yıllardır gerçek dostum ve koruyucum olan, eski Sayıştay Başkanı, şimdi ise saray mareşalliği nezdindeki imparatorluk Aile Hukuk İşleri Bölümü Reisi Ekselansları Kont Stallburg'a yazdım ve ona pek yakında ileteceğin ricanla ilgilenmesini rica ettim. Değerli dostum bana hemen yanıt verme nezaketini de gösterdi; seni yalnızca kabul etmekle kalmayıp, ona anlatmış olduğum geleceğine sıcak bir ilgi göstereceği için talihli sayılırsın. Böylece, gücüm ve takdirim yettiği ölçüde ve senin de Ekselanslarının kalbini kazanmayı, aynı zamanda da söz sahibi akademik çevrelerin sana ilişkin düşüncelerini sağlamlaştırmayı başarman koşuluyla, geleceğin güvence altına alınmış demektir.

Ne olduğunu öğrenir öğrenmez Ekselanslarına hiç kuşkusuz ileteceğin ricaya gelince, muhtevası şudur:

Almanya'da 1918 yılında, 15. VI. tarihi civarında, İmparator II. Wilhelm'in tahta çıkışının 30. yıl jübilesi nedeniyle dünyaya Almanya'nın büyüklüğünü ve gücünü gösterecek, büyük bir şenlik düzenlenecek; o zamana daha birkaç yıl olmasına rağmen, güvenilir kaynaklardan alınan bilgiye göre bunun için, elbet şimdilik gayri resmi olmak üzere, daha bugünden hazırlıklar yapılıyor. Yine herhalde biliyorsun ki, aynı yıl bizim

saygıdeğer İmparatorumuz da tahta çıkışının 70. yıldönümünü kutlayacak ve bu tarih 2 Aralık gününe rastlıyor. Biz Avusturyalıların vatanımızla ilgili her konuda fazlasıyla sergilediğimiz tevazu karşısında bir Königgrätz yenilgisi daha yaşamamızdan korkulabilir, başka deyişle Almanlar, tıpkı o zamanlar, biz daha bir şaşırtmacayı akıl edemeden çakmaklı tüfeği kullanmaya başladıkları gibi, şimdi de etki yaratmaya talimli yöntemlilikleriyle bizi geçebilirler.

Neyse ki yukarda dile getirdiğim korkuyu, iyi ilişkileri bulunan başkaca vatanperver şahsiyetler benden önce hissettiler ve sana şu kadarını ifşa edebilirim ki Viyana'da, bu korkulanın gerçekleşmesini önlemek ve yalnızca 30 yıllık bir jübile karşısında 70 yıllık, bereketten ve sıkıntılardan yana zengin bir jübilenin bütün ağırlığına geçerlik kazandırmak için bir etkinlik hazırlanıyor. 2.XII. tarihini 15.VI.'dan önceye almak tabiatıyla hiçbir şekilde mümkün olmadığından, 1918 yılının tamamını hep barıştan yana olan İmparatorumuzun jübile yılı olarak kutlamak gibi güzel bir düşünce akıl edildi. Fakat ben bu konuda sadece üyesi olduğum kuruluşlar bu düşünce karşısında tavır belirleme fırsatına sahip oldukları ölçüde bilgi edinebildim, bundan fazlasını senin için hazırlık komitesinde genç yaşına göre seni şereflendirecek bir mevki düşünmüş olan Kont Stallburg'a müracaat eder etmez öğreneceksin.

Ayrıca sana, Dışişleri Bakanlığında ve Sarayda görevli olan Daire Başkanı Tuzzi'nin ailesiyle uzun zamandır kurmanı istediğim, ama neredeyse beni zor duruma düşürecek kadar soğuk baktığın ilişkileri daha fazla ihmal etmemeni ve hemen eşinin ziyaretine gitmeni tavsiye ederim; bildiğin gibi kendisi, ölen erkek kardeşimin yeğenlerinden birinin kızı ve dolayısıyla senin kuzinindir; çünkü bana söylendiğine göre Bayan Tuzzi'nin biraz yukarda anlattığım projede çok önemli bir yeri bulunmaktadır ve saygıdeğer dostum Kont Stallburg, muhtemelen ziyaretine gideceğini kendisine bildirmek gibi olağanüstü bir incelik gösterdi; bu nedenle bu ziyaret borcunu yerine getirmekte bir an bile gecikmemelisin.

Benimle ilgili haberlere gelince, daha fazla yazacak bir şey yok; derslerimin dışında, sana sözünü ettiğim kitabımın yeni

basımıyla ilgili çalışmalar bütün zamanımı ve benim yaşımdaki birinin kalan çalışma gücünü alıyor. Zamanı iyi değerlendirmek lazım, çünkü zaman çok kısa.

Kız kardeşin hakkında tek bildiğim, sağlığının yerinde olduğu; gerçi o, halinden memnun olduğunu ve kendini mutlu hissettiğini hiçbir zaman itiraf etmeyecektir ama, çalışkan ve dürüst bir kocası var.

Seni kutsar, gözlerinden öperim.

Baban."

İKİNCİ BÖLÜM

Olur Böyle Şeyler

Gerçeklikle Temas.
Ulrich, Niteliklerin Eksikliğine Bakmaksızın
Gayretli ve Ateşli Davranıyor

Ulrich'in Kont Stallburg'u ziyaret etmeye gerçekten karar vermesinin nedenlerinden biri de meraklanmış olmasıydı.

Kont Stallburg, imparatorluk ve Kraliyet Sarayı Hofburg'da çalışmaktaydı; impkralya imparatoru ve Kralı ise artık efsaneleşmiş olan yaşlı bir beyefendiydi. Zaten o zamandan bu yana üzerine çok sayıda kitap yazıldı ve neleri yaptığı, engellediği ya da yapmadığı artık çok iyi biliniyor, ama o dönemde, yani onun ve İmpkralya'nın yaşamlarının son onyılında, bilimlerin ve sanatların gelmiş olduğu noktayı bilen genç insanlar, bazen böyle birinin varolup olmadığından kuşkuya düşmekteydiler. İmparatorun herkesin gördüğü resimlerinin sayısı, neredeyse ülkelerinin nüfusu kadardı; yaş gününde, Hazreti İsa'nın yaş günündeki kadar yenilip içilirdi, dağlarda ateşler yakılırdı ve milyonlarca insanın sesi, onun bir baba gibi sevildiği konusunda güvence verirdi; çünkü onun onuruna söylenen şarkı her İmpkralyalının hiç olmazsa bir satırını bildiği tek şiir ve müzik eseriydi: Gelgelelim söz ve yazı düzeyindeki bu yaygın benimsenmişlik öylesine fazla fazla inandırıcıydı ki, İmparatora beslenen inanç, rahatlıkla, gerçekte artık varolmamalarına karşın binlerce yıldır insanlarca hâlâ görülen yıldızlarla karşılaştırılabilirdi.

Ulrich'in İmparatorluk Sarayı Hofburg'a giderken karşılaştığı ilk olay, onu saraya götürmesi gereken atlı arabanın dış avluda durması oldu ve arabacı, iç avludan geçebileceğini, fakat orada durmasının yasak olduğunu iddia ederek ücretini istedi. Ulrich, hilekâr ya da ödlek gözüyle baktığı arabacıya öfkelenerek onu

zorlamaya çalıştı; ancak bu korrkulu direniş karşısında âciz kaldı, ve ansızın bu direnişten kendisinden daha güçlü olan bir iktidarın yansıdığını algıladı. İç avluya adım attığında, orada, güneşin altında bir kum tepesine tünemiş kuşlar gibi kıpırtısız duran çok sayıda kırmızı, mavi, beyaz ve sarı ceket, pantolon ve miğfer tüyü gözüne batacak kadar dikkatini çekti. 0 zamana kadar "Majesteleri" sözcüğüne, insanın ateist de olsa "Grüß Gott" diyebilmesi gibi, hâlâ kullanılagelen, ama artık anlamsız bir söylem gözüyle bakmıştı; şimdi ise bakışlarını yüksek duvarlar boyunca gezdirdiğinde, hızlı yaşamının yanından hiçbir şeyden habersiz akıp gittiği kurşuni renkte, kendi içine kapamış *ve* silâhlı bir ada görüyordu.

Başvurusunu yaptıktan sonra merdivenlerden çıkarılarak koridorlardan, odalardan ve salonlardan geçirildi. Çok iyi giyinmiş olsa da, geçip giderken karşılaştığı her bakışın onun kimin nesi olduğunu güzelce değerlendirdiğini hissetti. Görünüşe bakılırsa burada hiç kimse ruh soyluluğu ile somut soyluluğu birbiriyle karıştırmayı düşünmüyordu ve böylece Ulrich'e, alaylı bir protestonun ve burjuva eleştirisinin verebileceği tatminle yetinmekten başkaca bir şey kalmıyordu. İçerikten yana zengin sayılamayacak, büyük bir mahfazadan geçmekte olduğunu saptadı; salonlar neredeyse hiç döşenmemiş gibiydi, ama bu boşluğun zevkinde büyük bir üslubun mayhoş tadı yoktu; Ulrich, tek tek saray muhafızlarından ve hizmetlilerden oluşan gevşek bir zincirin yanından geçti; bu insanlar görkemli olmaktan çok acemice bir koruma oluşturmaktaydılar; bu koruma, yarım düzine dolgun ücretli ve iyi eğitilmiş detektiftarafından daha etkili biçimde sağlanabilirdi; ve nihayet uşaklarla muhafızlar arasında dolanıp duran, banka kuryeleri gibi gri giysili ve kasketli bir hizmetli türü, Ulrich'e bürosuyla özel konutunu birbirinden yeterince ayıramamış bir avukatı veya diş doktorunu çağrıştırdı. "Bütün bunların birer görkem belirtisi olarak Biedermeier dönemi insanını bir zamanlar ne kadar ürkütmüş olabileceği açıkça hissediliyor," diye düşündü "ama bugün aynı görünüş, bitir otelin güzelliği ve rahatlığıyla bile boy ölçüşemiyor, bu nedenle de kurnazlık ederek kendini soylu bir geri çekiş ve donukluk olarak sergiliyor."

* Grüß Gott: Almancada bir selamlaşma biçimi; "Tanrı adına selamlarım" veya "Tanrı seninle olsun" anlamlarına gelir (Ç.N..)

Kont Stallburg'un yanına girdiğinde ise, Ekselansları onu oranları kusursuz, büyük ve boş bir prizmanın içinde karşıladı, bu prizmanın tam ortasındaki dazlak kafalı, silik adam, hafifçe öne eğik vaziyette ve bir orangutan gibi kırılmış dizleriyle, Ulrich'in önünde asla soylu bir aileden gelme, yüksek düzeydeki bir saray görevlisi gibi değil, fakat ancak o görevli sanki bir başka şeyi taklit ediyormuşçasına durmaktaydı. Omuzları öne doğru çökük, dudakları sarkıktı; bu haliyle yaşlı bir devlet hizmetlisini ya da dürüst bir muhasebe memurunu andırıyordu. Ve ansızın kimi anımsattığı konusunda hiçbir kuşku kalmadı; Kont Stallburg, saydamlaşıverdi ve Ulrich, yetmiş yıldır en yüksek iktidarın en yüksekteki odak noktasında bulunan bir adamın, kendi kendisinin gerisine çekilmekten ve buyruğu altındakilerin en küçük mevkide bulunanıymış gibi gözükmekten belli bir tatmin duymak zorunda olduğunu anladı; böyle bir durumda bu en yüce kişinin yakınında ondan daha çok kişilik sergilememek, nezaketin gereği ve mahremiyetin doğal biçimi oluyordu. Kralların kendilerini devletin birinci hizmetkârı diye adlandırmaktan onca hoşlanmalarının anlamı da herhalde bundan kaynaklanıyordu, ve Ulrich, kısa bir bakışın ardından İmpkralya'da bütün resmi hizmetlilerin ve kondüktörlerin bıraktıkları o açık gri, kısa ve yalnız yanakları kaplayan sakaldan Ekselanslarında da gerçekten bulunduğundan emin oldu. Bütün bu insanların görünüş olarak İmparatorlarına ve Krallarına benzemeye çalıştıklarına inanılmıştı, gelgelelim böyle durumlarda çok daha derinlerde yatan ihtiyaç, karşılıklılıktır.

Ulrich'in, Ekselansları onunla konuşuncaya kadar beklemek zorunda olduğundan, bunları düşünecek vakti vardı. Yaşamın hazları arasında yer alan, temel bir içgüdü niteliğindeki o teatral kılık değiştirme ve dönüşüm içgüdüsü, kendini Ulrich'e katıksız, hatta teatrallikten bütünüyle yoksun bir şey olarak sergilemekteydi; öylesine güçlüydü ki, tiyatro binaları inşa etmek ve oyunu insanın saatliğine kiralayabildiği bir sanata dönüştürmek tarzındaki burjuva alışkanlığı, bilinçdışı süregelen bu kendi kendini tasvir etme sanatının yanında Ulrich'e bütünüyle doğallıktan uzak, gecikmiş ve bölünmüş bir bilinci sergileyen bir çaba gibi geliyordu. Ve Ekselansları sonunda bir dudağını ötekinin üzerin-

den kaldırıp ona: "Sevgili babanız..." deyip sonra sustuğunda, fakat sesinden yine de o dikkati çekecek kadar güzel, sarıya çalan ellerini akla getiren, bütün varlığını bir ahlâk halkası gibi saran bir şeyler yansıdığında, Ulrich bunu çekici buldu ve düşünce insanlarının kolayca yaptıkları bir hata yaptı. Ekselansları ona ne olduğunu sormuştu çünkü ve Ulrich, matematikçiyim karşılığını verdiğinde de: "Öyle mi, çok ilginç, hangi okulda?" demişti; Ulrich okulla ilgisinin bulunmadığını söylediğinde ise Ekselansları şöyle konuştu: "Öyle mi, çok ilginç, anlıyorum, bilim, üniversite." Ve bu sözler Ulrich'e öylesine bildik ve usta işi bir oyunun temsil edilişi gibi geldi ki, hemen sanki evindeymişçesine davrandı ve duruma uygun toplumsal kurallara uymak yerine düşüncelerinin sesine kulak verdi. Ansızın aklına Moosbrugger geldi. Onu affedebilecek iktidar işte burada, hemen yanındaydı ve Ulrich'e, bu iktidarın kullanılıp kullanılamayacağını denemek dünyanın en basit işi gibi geldi. "Ekselansları," diye sordu "bu elverişli fırsattan yararlanarak, haksız yere ölüme mahkûm olmuş bir adam için aracılık yapabilir miyim?"

Bu soru karşısında Ekselans Stallburg, gözlerini hayretle açtı. "Gerçi sözünü ettiğim, şehvet yüzünden katil olmuş biri" diye itiraf etti Ulrich, fakat o anda davranışının akıl almaz olduğunun ayırdına kendisi de vardı. "Elbet bir akıl hastası," diye hemen durumu düzeltmeye çalıştı, ve az kalsın "Ekselansları da bilirler ki, geçen yüzyıl ortalarından kalma yasalarımız bu noktada çok eskimiştir" diye de ekleyecekti, ama söyleyeceklerini yutup kalakaldı. Bu adamdan, düşünsel çabalara önem veren kişilerin çoğu kez bütünüyle amaçtan yoksun bir biçimde üstlendikleri bir tartışmaya girmesini beklemek, bir raydan çıkma demekti. Doğru yönlendirilen birkaç sözcük, yumuşak bahçe toprağı kadar verimli olabilirdi, ama bu mekânda böyle sözler, birinin odaya istemeden ayakkabılarıyla getirdiği bir avuç topraktan farksızdı. Fakat Kont Stallburg sıkıntısını fark edince, Ulrich'e gerçekten büyük bir iyi niyetle yaklaştı. Ulrich adamın adını söyledikten sonra, kendini biraz zorlayarak: "Evet, evet, hatırlıyorum," dedi "demek ki adamın bir akıl hastası olduğunu söylüyorsunuz ve siz bu insana yardım etmek istiyorsunuz, öyle mi?"

"Bu kişi yaptığından sorumlu tutulamaz."

"Evet, bunlar hep çok nahoş davalardır." Kont Stallburg, böyle davaların güçlüğünden ötürü çok acı çeker gibiydi. Umutsuz bir ifadeyle Ulrich'e baktı ve ona, sanki beklenebilecek başka bir olasılık yokmuş gibi, Moosbrugger'in mahkûmiyetinin kesinleşip kesinleşmediğini sordu. Ulrich bu soruya olumsuz yanıt vermek zorunda kaldı. "A, gördünüz mü," diye rahatlamış olarak sürdürdü kont konuşmasını "o halde daha vakit var," ve Moosbrugger olayını dostane ifadeyle perdelenmiş bir belirsizlik içersinde bırakarak Ulrich'in "sevgili baba"sından söz etmeye başladı.

Ulrich, kendi raydan çıkması dolayısıyla bir an düşüncelerini toparlayamamıştı, ama ne ilginçtir ki bu küçük kusur, Ekselansları üzerinde herhangi bir kötü etki yaratmadı. Gerçi ilk başta Kont Stallburg, sanki huzurunda bulunan biri ceketini çıkartmış gibi neredeyse dili tutulmuş gibi olmuştu; ama sonradan kendisine onca iyi tavsiyelerle gelen bir genç adamın bu açık sözlülüğünü bir çalışkanlık ve heyecan belirtisi diye yorumlamıştı, ve bu iki sıfatı bulduğuna seviniyordu, çünkü zihninde iyi bir izlenim oluşturma konusunda istekliydi. Bu sözcükleri ("çalışkan ve heyecanlı bir yardımcı bulmuş olduğumuzu ümit edebiliriz") hemen anavatan için düzenlenen büyük eylemin başkişisine göndereceği yazının başına koydu. Ulrich birkaç saniye sonra bu yazıyı aldığında, kendini eline bir parça çikolata sıkıştırılarak baştan savılan bir çocuk gibi hissetti. Şimdi parmaklarının arasında bir şey tutuyordu ve itiraz etmesine meydan kalmaksızın, bir başka ziyarete ilişkin, hem bir görevlendirme, hem de bir rica sayılabilecek talimatlar alıyordu. "Burada bir yanlış anlama var, aslında benim niyetim hiç de.." diyebilmek isterdi; ama ne var ki yola çıkmış ve büyük salonlardan ve koridorlardan geçerek geri dönmeye başlamıştı bile. Ansızın durdu ve: "Bu olup bitenler, beni bir şişe mantarıymışım gibi şişemden çıkarıp, aslında hiç gitmek istemediğim bir yere bıraktı!" diye düşündü. Merakla çevresinin içten pazarlıklı yalınlığına baktı. Bu çevreden şimdi de etkilenmediğini rahatlıkla söyleyebilirdi; gördüğü, yalnızca henüz süpürülüp atılmamış kocaman bir dünyaydı. Ama yine de ona hissettirdiği bu güçlü ve tuhaf nitelik neydi? Canına yandığımın, insan ne kadar istemezse istemesin, başka türlü ifade edemiyordu: bu dünya düpedüz şaşırtıcı bir biçimde gerçekti.

Paralel-Eylemin Kont Leinsdorf Tarafından Gerçek Anlamda İcat Edilişi

Şimdiden başlayarak kısaltma amacıyla ve "yalnızca 30 yıllık bir jübile karşısında 70 yıllık, bereketten ve sıkıntılardan yana zengin bir jübilenin bütün ağırlığına geçerlik kazandırması" öngörüldüğü için, Paralel-Eylem diye de anılacak olan ve anavatan için düzenlenen büyük eylemin gerçek itici gücü Kont Stallburg değil, fakat onun dostu Ekselansları Kont Leinsdorf'du. Bu büyük beyefendinin yüksek pencereli, güzel odasında - sessizliğin, tevekkülün, büyük bir ünün altın sırmalarının ve görkeminin çeşitli kesitlerinin ortasında-, Ulrich'in Hofburg'a yaptığı ziyaret sırasında sekreter elinde bir kitapla durmuş, Ekselanslarına bulma görevini üstlenmiş olduğu bir pasajı okumaktaydı. Söz konusu pasaj, bu kez Johann Gottlieb Fichte'nin "Alman Ulusuna Söylevler"ine ait ve sekreterin çok uygun görmüş olduğu bir bölümdü. "Tembellik denen o ilk günahtan," diye okudu sekreter "ve onun izleyicileri olan korkaklık ve sahtelikten kurtulabilmek için, insanların kendilerine özgürlük denilen bilmeceyi din kurucularının sergilemiş oldukları türden örneklerle önceden gösterebilecekleri örneklere ihtiyaçları vardır. Ahlâki inanca ilişkin zorunlu uzlaşma, kilisede gerçekleşir; kilisenin simgelerine öğretici oyunlar olarak değil, fakat yalnızca ebedi doğruların ilân edilmesine yarayan öğretici araçlar gözüyle bakmak gerekir." Sekreter tembellik, önceden gösterebilecekleri ve kilisede sözcüklerini vurgulamıştı. Ekselansları okunanları iyi niyetle dinlemişti, kitabı da alıp baktı, ama sonra başını salladı. "Hayır," dedi doğrudan imparatorun emrinde olan Kont "iyi bir kitap, fakat kiliseden söz edilen ve Protestanlık kokan bu pasaj olmaz!" - Sekreter, amirine götürdüğü bir evrakın müsveddesi beşinci kez geri çevrilen küçük bir memur gibi ona acı acı baktıktan sonra, dikkatle itirazda bulundu: "Ama Fichte'nin milliyetçi çevreler üzerindeki etkisi iyi olmaz mıydı?" - "Kanımca," diye yanıtladı Ekselansları "bundan şimdilik vazgeçmek zorundayız." Kapatılan kitapla birlikte Ekselanslarının yüzü de kapanmış oldu, bu sessiz emir karşısında sekreter de saygılı bir biçimde yere kapandı ve yine yandaki kütüphaneye, dünyanın öteki felsefe sistemlerinin arasına koymak üzere Fichte'yi geri aldı; kimileri işi kendileri görmezler, adamlarına gördürürler.

"Bu durumda" dedi Kont Leinsdorf, "şimdilik dört nokta üzerinde mutabıkız; Barış İmparatoru, Avrupa'da bir kilometre taşı, hakiki Avusturya, bir de mülkiyet ve eğitim. Bildiriyi bunlara göre kaleme almanız gerekiyor."

Ekselanslarının aklından aynı anda, sözcüklerin kalıbına döküldüğünde, aşağı yukarı şu anlama gelecek politik bir düşünce geçiyordu: Hepsi kendi ayaklarıyla gelecekler! Ekselansları, bununla vatanının kendilerini bu vatandan çok Alman ulusuna ait olarak düşünen çevrelerini kastediyordu. Bu çevrelerden hoşlanmıyordu. Eğer sekreteri, bu çevrelerin duygularını okşayabilecek bir alıntı bulmuş olsaydı (çünkü Johann Gottlieb Fichte bu amaçla seçilmişti), o zaman metne de geçirilecekti; ama rahatsızlık verici bir ayrıntının bunu engellediği anda Kont Leinsdorf, rahat bir nefes aldı.

Ekselansları, anavatan için düzenlenen büyük Paralel-Eylemin bulucusuydu. Heyecan yaratan haber Almanya'dan geldiğinde, Ekselanslarının dikkatini önce Barışın İmparatoru sözcükleri çekmişti. Bu sözcükler hemen halklarının gerçek anlamda babası olan, 88 yaşındaki bir hükümdar ve 70 yıllık kesintisiz bir iktidar düşünceleriyle birleşivermişti. Bu iki düşünce Ekselansları açısından herhalde doğal olarak İmparatorunun o çok iyi tanıdığı çizgilerini yansıtmaktaydı, ama onları saran görkem atmosferi tahttan değil, Ekselanslarının ülkesinin dünyanın en yaşlı ve en uzun iktidarda kalmış hükümdarına sahip olması gibi gurur verici bir olgudan kaynaklanıyordu. Anlayışsız kimseler, bunda örneğin yalnızca bir antikaya sahip olmanın vereceği mutluluk

duygusunu görmeye meyledebilirlerdi (bu durum örneğin Kont Leinsdorf'un, çok daha ender bulunan yatay çizgili, filigranlı ve bir kenarı tırtıksız 'Sahra' pullarından birine sahip olmayı, bir Greco'ya sahip olmaktan daha çok önemsemesine -ki önemsiyordu,- benzetilebilirdi, kaldı ki her ikisine de sahipti ve evindeki ünlü resim koleksiyonunu da küçümsüyor değildi), ama böyle insanlar, bir simgenin en büyük servete oranla bile ne kadar daha zenginleştirici bir güce sahip olduğunu anlayamayanlardı.

Kont Leinsdorf'a göre yaşlı hükümdara ilişkin bu teşbih, aynı zamanda hem o çok sevdiği vatanını, hem de bu vatanı örnek alması öngörülen dünyanın geri kalanını içermekteydi. Kont Leinsdorf, büyük ve acılı umutların etkisi altındaydı. Aslında isteseydi bile, tam olarak dile getiremezdi: Bu, daha çok "milletler ailesi"nde layık olduğu şerefli yeri tam olarak alamadığını gördüğü vatanına ilişkin bir acı mıydı, yoksa onu asıl etkileyen şey, Avusturya'yı bu şerefli yerden (1866'da, sinsi bir kötücüllükle!) itmiş olan Prusya'ya duyduğu kıskançlık mıydı; ya da belki Kont, yalnızca eski bir devletin soyluluğundan kaynaklanan gururun ve bu gururu örnek bir biçimde kanıtlama isteğinin etkisi altındaydı; çünkü Konta göre Avrupa'daki halkların hepsi de materyalist bir demokrasinin anaforuna kapılmış gitmekteydiler ve Kont, bu halklar için hem bir uyarı, hem de yeniden özbilinçlerine varma göstergesi olabilecek, yüce bir simgenin peşindeydi. Avusturya'yı hepsinin önüne geçirecek, böylece de Avusturya'nın bu "görkemli biçimde varlığını kanıtlamasını" bütün dünya için "bir kilometre taşı" kılacak bir şeylerin olması gerektiğini biliyordu; o zaman Avusturya, dünyaya gerçek özünü bulması için hizmet etmiş olacaktı ve bütün bunlar, 88 yaşındaki bir barışçı imparatora sahip olmakla ilintiliydi. Kont Leinsdorf, bundan daha çok ve daha kesin bir bilgiye gerçekten de sahip değildi. Fakat büyük bir düşüncenin etkisine girdiği kesindi. Bu düşünce, yalnızca tutkularını ateşlemekle kalmıyordu -ne de olsa, disiplin ve sorumluluk duygusuyla eğitilmiş bir Hıristiyanın tutkularını kuşkuyla karşılaması gerekirdi-, ama saydam bir netlikle ve doğrudan doğruya hükümdar, vatan ve dünyanın mutluluğu gibi yüce ve parlak tasarımların kalıbına dökülüyordu. Ve bu düşüncenin içerdiği, henüz karanlıkta kalan yanlar, Ekselanslarını tedirgin etmiyordu. Ekselansları, *contemplatio in caligine divinayà,* yani ilahi karanlıktaki tefekküre ilişkin tanrıbilimsel öğretiyi elbet iyi bilmekteydi; bu, kendi içinde sonsuz saydamdı, insan zihni için ise körleşme ve karanlık anlamını taşıyordu; ayrıca Ekselanslarının yaşama ilişkin inancına göre büyük şeyler yapan bir adam, genelde bunu neden yaptığını bilmezdi - Cromwell bile onca zaman önce söylemişti: "Bir adam, nereye gittiğini ne kadar bilmiyorsa, o kadar ilerler!" Bundan ötürü Kont Leinsdorf, kendini teşbihinin verdiği hazza teslim etmişti, bu teşbihin güvenilir olmaktan uzaklığının güvencelerden çok daha fazla tahrik ettiğini hissediyordu.

Teşbihler bir yana, Ekselanslarının politik görüşleri olağanüstü sağlamdı ve temelinde büyük bir karakterin ancak kuşkulardan mutlak anlamda uzak kalmakla elde edilebilecek özgürlüğü vardı. Kont Leinsdorf, büyük mülk sahibi olarak İmparatorluk Meclisinin üyesiydi, ama ne politikada aktifti, ne de sarayda veya devlette herhangi bir mevki sahibiydi; "bir vatansever"den başka bir şey değildi. Fakat asıl bu konumuyla ve bağımsız serveti sayesinde, imparatorluğun ve insanlığın gelişmesini kaygıyla izleyen bütün öteki vatanseverlerin odak noktası olmuştu. Umursamaz bir izleyici olmakla kalmayıp, gelişmeye "yukardan yardım elini uzatmak" yolundaki etik görev, yaşamına egemendi. "Halk"ın "iyi" olduğundan emindi; yalnızca kabarık sayıda memur, görevli ve hizmetli değil, fakat ekonomik varlıkları açısından daha sayısız insan da kendisine bağımlı olduklarından, sevimli ve alacalı bir kalabalık halinde, bir opera korosu gibi kulislerden taştığı Pazar ve tatil günleri dışında, hiç tanımıyordu halkı. Bundan ötürü Kont, bu tasarıma uymayan her şeyin nedenini "kışkırtıcı unsurlarda" arıyordu; ona göre böyle şeyler, sorumsuz, olgunlaşmamış ve hep sansasyon peşinde koşan insanların işiydi. Dini ve feodal bir eğitim almış, burjuvalarla ilişkilerinde hiçbir zaman çelişkilerle karşılaşmamış olan, okumadığı söylenemeyecek, gelgelelim gençliğinin üzerine hep kanat germiş dini pedagojinin uzantılarıyla, bir kitapta kendi ilkelerinin onaylanmasından ya da bu ilkelerden ayrılıp yanlış yollara sapılmasından başkaca bir şey bulabilmeyi yaşamı boyunca başaramamış olan Kont, zamanının insanlarını yalnızca parlamentodaki ve basındaki çekişmelerden

tanımaktaydı; ve bu çekişmelerin içerdiği çok sayıda sığlığı saptayabilecek kadar bilgisi de olduğundan, derinliklerine inildiğinde hakiki burjuva dünyasının kendisinin düşündüğünden başkası olmadığına ilişkin önyargısı her gün daha bir pekişiyordu. Politik görüşlerin eki niteliğindeki "hakiki" sözcüğü, genelde de Kontun Tanrı tarafından yaratılmış, ama Tanrıyı sıkça yadsıyan bir dünyada yolunu bulabilmek için başvurduğu yardımlardan biriydi. Kont, hakiki sosyalizmin bile kendi anlayışına uyduğuna kesinlikle inanmıştı, hatta sosyalistlerin onun kampına geçmelerini sağlayacak bir köprü kurmak, daha en baştan beri en kişisel düşüncesiydi. Yoksullara yardım etmenin bir şövalyelik görevi olduğu ve hakiki bir yüksek soylu için bir burjuva fabrikatörü ile bu fabrikatörün işçisi arasında aslında büyük bir fark bulunamayacağı açıktır; "aslında özünde hepimiz birer sosyalistiz" söylemi, kontun çok sevdiği bir söylemdi ve yaklaşık olarak öbür dünyada toplumsal ayrımlar bulunmadığını anlatıyordu, ne bir eksiği ne de bir fazlası. Bu dünyada ise kont, sözü edilen ayrımları varlığı zorunlu birer olgu sayıyordu ve işçi sınıfından beklediği de, maddi rahatlıkla ilgili konularda anlayış gösterilmesi karşılığında başkalarınca benimsetilmiş, mantıksız sloganlardan uzak durması ve herkesin kendisi için belirlenmiş olan çevrede görevlerini ve ilerleme olanaklarını bulduğu, doğal dünya düzenini benimsemesiydi. Hakiki soylu, bu nedenden ötürü kont için hakiki zanaatkâr kadar gerekliydi; politik ve ekonomik sorunların çözümü ise ona göre aslında anavatan diye adlandırdığı bir uyumda aranmalıydı.

Ekselanslarına sorulsa, sekreteri yanından ayrıldıktan sonra, çeyrek saattir bütün bunların ne kadarını düşünmüş olduğunu belki de söyleyemezdi. Belki de hepsini düşünmüştü. Orta boylu ve altmış yaşlarında olan adam, yazı masasının önünde hareketsiz oturmaktaydı, ellerini kucağında kavuşturmuştu ve gülümsemekte olduğunun farkında değildi. Boynu şişip tıkızlaşmaya istidatlı olduğundan, alçak bir yaka kullanıyordu; ya aynı nedenden ötürü, ya da böylece biraz Wallenstein döneminin Bohemyalı aristokratlarının resimlerine benzediği için bıyık bırakmıştı. Çevresini saran yüksek tavanlı bir odaydı, bu odayı da antrenin ve kitaplığın büyük ve boş odaları kuşatmıştı; bunların çevresi de, birbiri üstündeki kabuklar gibi başka odalarla, sessizlikle, huşuyla, bir tören atmosferiyle ve birbirine dolanan iki taş merdivenin oluşturduğu çelenkle sarılıydı; bu merdivenlerin girişe vardıkları noktada sırtında sırma şeritli ağır paltosu, elinde asasıyla iri yapılı kapıcı durmaktaydı; kapıcı, kemerli kapıdaki delikten günün aydınlık sıvısına bakıyordu ve yayalar, süs balıklarının yüzdüğü bir akvaryumdaymışçasına, yüzerek geçip gidiyorlardı. Bu iki dünyanın sınır çizgisinin üzerinde Rokoko tislubundaki bir cephenin sarmaşık süslemeleri oyunsu biçimde yükselmekteydiler; sanatbilimciler arasında bu süsleme yalnızca güzelliğinden ötürü değil, fakat yüksekliğinin genişliğinden fazla oluşuyla da ünlüydü; bugün bu süsleme, sayfiyedeki pahalı, rahat bir saray yavrusu derisini, kente özgü burjuva tarzındaki bir yapının dar bir tabandan yukarı fışkırmış iskeleti üstüne germeye yönelik ilk girişim ve böylece de feodal toprak sahipliği görkeminden burjuva demokrasisi üslubuna en önemli geçişlerden biri sayılmaktadır. Leinsdorfların varlıkları, bu noktada sanat kitaplarınca onaylanmış olarak dünya kültürünün bir parçasına dönüşüyordu. Ama bunu bilmeyen, hızla fışkıran bir su damlası içinden geçtiği kanalın ne kadarını görebilirse, bütün bunların ancak o kadarını görebiliyordu; genelde kaskatı uzayıp giden caddede yalnızca yumuşak ve grimsi kapı deliğinin ayırdına varıyordu; bu, şaşırtıcı, neredeyse heyecan verici bir girintiydi ve boşluğunda sırma şeritlerin ve kapıcı asasındaki büyük topuzun altın rengi parıldamaktaydı. Güzel havada bu kapıcı, girişin önüne çıkardı; o zaman orada bir sıra binanın arasında sıkışıp kalmış, ta uzaktan seçilebilen, alacalı bir değerli taş gibi dururdu; kimse bu binaların varlığını algılamazdı; oysa sayısız ve adsız akıp giden kalabalığı bir cadde düzenine kavuşturan, ancak bu binaların duvarlarıydı. Kont Leinsdorfun düzeninin üstüne titizlikle ve sürekli olarak titrediği "halk"ın büyük bir bölümünün, kontun adı geçtiğinde, bu adla ancak kapıcı arasında bir bağ kurduğu konusunda bahse girilebilirdi.

Fakat Ekselansları, herhalde bu yüzden bir rütbe indirimine uğramışlık duygusuna kapılmazdı; böyle bir kapıcıya sahip olmayı bile, soylu bir insana yakışan türden ve hakiki bir "bencillikten uzaklık" sayıyor olabilirdi.

Paralel-Eylem, Tariflere Sığmaz Bir Gizemli
Çekiciliğe Sahip, Nüfuzlu Bir Hanımın
Kişiliğinde, Ulrich'i Yutmaya Hazır Beklemektedir

Ulrich'in, Kont Stallburg'un arzusuna uyarak ziyaret etmesi gereken kişi, işte bu Kont Leinsdorfdu, ama Ulrich bu ziyareti yapmamaya karar vermişti; buna karşılık babasının tavsiyesine uyarak "büyük kuzinini" ziyaret edecekti, çünkü onu bir kez olsun kendi gözleriyle görmeyi önemsiyordu. Kuzinini tanımıyordu, ama bir süreden beri ona karşı özel bir antipatisi vardı, zira aralarındaki akrabalığı bilenler ve Ulrich'in iyiliğini düşünenler, ona sık sık şu tavsiyede bulunuyorlardı: "Özellikle siz, bu hanımla mutlaka tanışmaksınız!" Buradaki Siz'in özel olarak vurgulanması da hep kendisiyle konuşulan kişinin böylesi bir mücevheri değerlendirecek düzeyde olduğunu belirtir bir ifadeyle yapılıyordu; bu ifade, samimi bir övgü anlamına gelebileceği gibi, karşıdakinin böyle bir tanışıklığa uygun bir deli olduğu inancını gizlemeye de hizmet edebilirdi. Bu nedenle Ulrich, sık sık bu kadının özel niteliklerine ilişkin bilgi edinmeye çalışmış, ama bu konuda hiçbir zaman doyurucu bir yanıt alamamıştı. Hep: "Onun tarife sığmaz, gizemli bir çekiciliği vardır" veya: "O, ülkemizin en güzel ve en akıllı kadınıdır," gibi şeyler söyleniyordu; bazıları da: "O, ideal bir kadındır!" demekle yetiniyordu - "Bu kadın kaç yaşında?" diye soruyordu Ulrich, fakat bunu kimse bilmiyordu ve bu soruyla karşılaşan da genellikle bunu sormak daha önce kendisinin aklına gelmediği için hayret ediyordu. Sonunda sabrı taşan Ulrich: "Peki sevgilisi kim?" diye sormuştu. "Bir ilişki mi demek istiyorsunuz?" Ulrich'in soruyu yönelttiği, deneyimsiz sayılamayacak genç adam şaşırmıştı. "Çok haklısınız. Bu soru kimsenin aklına gelmemiştir."

"Demek ki salt manevi bir güzellik," demişti Ulrich kendi kendine; "ikinci bir Diotima."* Ve o günden başlayarak kadına, aşkın ünlü öğretmeninin adını takmıştı.

Gerçekte ise kadının adı, Ermelinda Tuzzi'ydi, hatta aslında yalnızca Hermine'ydi. Aslına bakılırsa Ermelinda, Hermine'nin tercümesi bile değildi, ama kadın bu güzel adı taşıma hakkını günün birinde, bu ad ansızın yüce bir hakikat ve tinsel bir ses gibi iç dünyasında yankılandığında, sezgi temelinde bir esinlenmeyle kazanmıştı; gerçi kocası ondan sonra da örneğin Giovanni adını almamış, fakat Hans olmayı sürdürmüş ve soyadına rağmen İtalyancayı ilk kez konsolosluk akademisinde öğrenmişti. Bu daire başkanı Tuzzi'ye karşı Ulrich'in önyargısı, eşine beslediğinden daha az değildi. Tuzzi, Dışişleri ve saray bakanlığı olarak öteki hükümet bürolarından çok daha feodal bir yapı taşıyan bir bakanlıkta, önemli bir mevkide bulunan tek burjuva kökenli memurdu, bu bakanlıkta en nüfuzlu daireyi yönetiyordu, bakanlarının sağ kolu ve, söylentilere bakılırsa, beyni sayılmaktaydı ve Avrupa'nın kaderi üzerinde etkin olan birkaç kişiden biriydi. Öte yandan böylesine gururuna düşkün bir çevrede bir burjuva böyle bir mevkie yükselebilmişse, o zaman bundan doğal olarak o kişinin varlığının kesinkes gerekliliğini kendini alçakgönüllü bir biçimde geriye çekebilme özelliğiyle bağdaştırabildiği ve bundan yarar sağladığı çıkarsanabilirdi, ve Ulrich, nüfuzlu daire başkanını zihninde neredeyse bir yaşındaki yüksek soylulara komuta etmek zorunda olan sevimli bir süvari komutanı olarak canlandırmak üzereydi. Ulrich'in, güzelliği onca övülmesine rağmen biraz geçkince, yükselme hırsı besleyen ve burjuva eğitiminin korsesini kuşanmış olarak gözünün önüne getirdiği bir hayat arkadaşı da bu tabloyu tamamlamaktaydı.

Gelgelelim Ulrich çok, ama çok şaşırdı. Kadının ziyaretine gittiğinde Diotima onu, aynı zamanda güzel de olduğunu bilen ve hep önce bunu düşündükleri için sıradan erkekleri bağışla-

* Diotima: Platon'un "Symposion" diyalogundaki rahibe; bildirildiğine göre Sokrates, aşkın özii üzerine düşünceleri ondan öğrenmiştir. (Ç.N.)

mak durumunda kalan, kişilik sahibi bir kadının hoşgörülü gülümsemesiyle karşıladı.

"Sizi bekliyordum" dedi, ve Ulrich, bunun yakınlık mı, yoksa azarlayıcı bir ifade mi olduğunu pek anlayamadı. Kadının ona uzattığı eli, tombul ve hafifti.

Ulrich, bu eli gerektiğinden bir saniye daha uzun tuttu, düşünceleri bu elden hemen ayrılamamıştı. Kadının eli, kalın bir çiçek yaprağı gibi kendi elinin içindeydi; kanatların üst kısmını andıran sivri tırnaklar, sanki her an sahipleriyle birlikte bilinmeyen bir yerlere uçmaya hazır gibiydiler. Kadın elinin, bir köpeğin burnu gibi her şeyi yoklayan, aslına bakılırsa insanoğlunun utanmaz bir organı olan, ama resmen sadakatin, soyluluğun ve inceliğin merkezi sayılan bu'elin uçarılığı, Ulrich'i çok sarsmıştı. O saniye boyunca, Diotima'nın boynunda üstleri çok ince deriyle kaplı çeşitli kabarıklıklar bulunduğunu gördü; saçları, kaskatı ve kendi başına duran, mükemmelliğiyle bir yabanarısı kovanına benzeyen bir topuz halinde toplanmıştı. Ulrich, içinde düşmanca bir şeyler, bu güliimsemekte olan kadını kızdırma isteği hissediyordu, ama kendini Diotima'nın güzelliğinden de bütünüyle çekip alamıyordu.

Diotima da ona uzun uzun ve neredeyse sınarcasına baktı. Bu yeğen hakkında kulağına hafiften skandal gibi gelen bir şeyler duymuştu, ayrıca bu adam kendisiyle akrabaydı. Ulrich, kadının, üzerinde bıraktığı bedensel etkiden bütünüyle kurtulamadığını algıladı. Böyle bir etki yaratmaya alışkındı. Sinekkaydı tıraş olmuştu, uzun boylu ve düzgün yapılıydı, adaleli, ama esnek bir vücudu vardı, yüzü aydınlıktı, ama kendini tamamen ele vermiyordu; kısaca söylemek gerekirse, kendi kendine bazen kadınların çoğunun etkileyici ve henüz genç olan bir erkeğe besledikleri türden bir önyargıymış gibi geliyordu, ve kadınları bu önyargıdan kurtaracak gücü her zaman bulamıyordu. Diotima ise ona merhamet duymaya karar vererek, bu etkiye karşı direnmekteydi. Ulrich, kadının sürekli olarak onun dış görünüşüne baktığını ve bu arada hiç de olumsuz denemeyecek duygulara kapıldığını gözlemliyordu, kadın ise belki de Ulrich'in onca sahipmiş gibi gözüktüğü soylu niteliklerin kötü bir yaşam biçimi yüzünden zorunlu olarak bastırıldıklarını ve onun kurtarılabileceğini düşünmekteydi. Görünüşünden, Ulrich'ten çok genç olmamasına ve bedensel açıdan tam bir olgunluğu yansıtmasına rağmen, gizemli bir eldeğmemişlik havası yükseliyor, bu hava kadının kendinden emin tavrıyla tuhaf bir karşıtlık oluşturuyordu. Daha böyle birbirlerine bakarlarken, konuşmaya başlamışlardı bile.

Diotima, Paralel-Eylemi en önemli ve en büyük saydığı şeyi gerçekleştirebilmek bağlamında neredeyse bir daha ele geçmeyecek bir fırsat olarak gördüğünü söyleyerek söze başladı. "Yapmak istediğimiz, yapmak zorunda olduğumuz, çok büyük bir düşünceyi gerçekleştirmektir. Bunun için fırsatımız var ve bu fırsattan kaçmamalıyız!"

Ulrich, safça: "Düşündüğünüz belli bir şey var mı?" diye sordu.

Hayır, Diotima'nın düşündüğü belli bir şey yoktu. Hem nasıl düşünebilirdi ki! Dünyadaki en büyük ve en önemli şeyden söz eden kimse, böyle bir şeyin gerçekten varolduğunu düşünmez. Ne kadar kendine özgü olursa olsun, dünyanın hangi niteliği böyle bir şeye denk düşebilir ki? Her şey, sonunda birinin ötekinden daha büyük, daha önemli veya daha güzel ya da daha acı olduğu noktasına, yani bir derece farkına ve karşılaştırmaya varır, ve bunun sonu sayılabilecek bir doruk noktası ya da en üst nokta da yoktur! Oysa en önemliden ve en büyükten söz etmek üzere olan birinin dikkati bu duruma çekildiğinde, o kişi, duygusuz ve idealist olmaktan uzak bir insanla karşı karşıya olduğu duygusuna kapılır. Diotima'nın durumu da işte buydu çünkü Ulrich, aynen böyle yapmıştı.

Diotima, ruhuna hayranlık duyulan bir kadın olarak Ulrich'in itirazını saygısız buldu. Bir süre sonra gülümsedi ve karşılık verdi: "Henüz gerçekleştirilmemiş o kadar büyük ve iyi şey var ki, seçim kolay olmayacak. Ama biz, halkın bütün kesimlerinden bize yardımcı olacak komisyonlar seçeceğiz. Yoksa siz, sayın Bay von..., böyle bir fırsattan yararlanarak bir ulusu, dahası bütün dünyayı maddeci bir kargaşanın ortasında yeniden maneviyatı düşünmeye davet etmenin olağanüstü bir ayrıcalık olduğu kanısında değil misiniz? Bizlerin çoktan eskimiş bir vatanseverlik anlamında bir şeyler amaçladığımızı düşünmemelisiniz."

Ulrich, bir şaka yaparak yanıt vermekten kaçındı.

Diotima gülmedi; yalnızca gülümsedi. Esprili erkeklere alışkındı; ama onların esprili olmaktan öte bir yanları da vardı. Sırf paradoks olsun diye paradoks, Diotima'ya hem olgunluktan uzak geliyor, hem de onda vatanseverce bir niyetle yapılan büyük girişime saygınlık kazandırıp sorumluluk yükleyen gerçekliğin ciddiyeti konusunda akrabasının dikkatini çekme ihtiyacını doğuruyordu. Bu kez farklı bir tonda, konuyu hem noktalarcasına, hem de açılışını yaparcasına konuştu; Ulrich elinde olmaksızın onun sözlerinin arasında bakanlıklarda, dosyalara konacak belgeleri delip geçen ve bunları birbirine bağlayan siyahlı sarılı kordonları aradı. Ancak Diotima'nın ağzından yalnızca hükümet etmeyi çağrıştıran sözler değil, fakat "yalnızca mantığın ve ruhbilimin egemenliğindeki, ruhsuz bir çağ" ya da "şimdiki zaman ve sonsuzluk" gibi soyut nitelikli kültürlü insan sözleri de çıkıyordu; bunların arasında ansızın Berlin'den, ve Avusturyalı karakterinin Prusyalılıktan farklı olarak hâlâ koruduğu "duygu hazinesi"nden de söz edildi.

Ulrich, tinsel nitelikteki, tahta çıkışvari söylevi birkaç kez kesme girişiminde bulundu; fakat yüksek bürokrasinin kilise atmosferi o anda bu girişimlere, nezaketsizliklerini de zarif bir biçimde örterek, baskın çıkmaktaydı. Ulrich hayrete kapıldı. Ayağa kalktı, görünüşe bakılırsa ilk ziyareti son bulmuştu.

Ulrich'in kendini geri çektiği bu anlarda Diotima, ona kocasından öğrenmiş olduğu o yumuşak, karşısındaki algılayabilsin diye, bir önlem olarak biraz abartılı tutulmuş bir yakınlıkla davrandı; kocası, emrinde çalışan, ama günün birinde bakanı olabilecek genç soylulara böyle davranırdı. Diotima'nın Ulrich'i kendisini tekrar ziyaret etmeye davet edişinde, ruhun daha kaba saba denebilecek, çıplak bir yaşama gücü karşısında sergilediği o kendini beğenmişliği yansıtan özgüven eksikliğinden izler vardı. Ulrich kadının yumuşak, ağırlıktan yoksun elini yine tuttuğunda, birbirlerinin gözlerine baktılar. Ulrich, birbirlerine aşk aracılığıyla büyük tedirginlikler vermek için seçilmiş oldukları yolunda belli bir izlenime kapılmıştı.

"Gerçekten de" diye düşündü, "zehirli bir su yılanı, ama güzelliğin maskesini takmış!" Anavatan için hazırlanan büyük eyleme metelik vermemek niyetindeydi, ama görünüşe bakılırsa bu eylem Diotima'da cisimleşmişti ve onu yutmaya hazırdı. Biraz şaka yanı da bulunan bir izlenimdi sanki; Ulrich, yaşına ve deneyimine rağmen kendini büyük bir tavuk tarafından dikkatle süzülen, zararlı bir küçük kurt gibi hissediyordu. "Tanrı aşkına," diye düşündü "bu ruh devi kadın tarafından küçük ayıplar işlemeye kışkırtılmamalıyım!" Bonadea ile olan ilişkisinden yeterince çekmişti, bu yüzden olabildiğince çekingen davranmayı kendisi için görev saydı.

Evden ayrılırken, daha buraya gelişinde hoş bulduğu bir izlenimle avundu. Hulyalı bakışlı küçük bir oda hizmetçisi kız kendisine eşlik etmekteydi. Holün loşluğunda kızın gözleri kanat çırparak ilk kez Ulrich'e doğru yükseldiklerinde, kapkara bir kelebeğe benzemişlerdi; şimdi, Ulrich giderken ise aynı gözler loşluğun içinde siyah kar taneleri gibi dibe çökmekteydi. Bu küçük kızı Arap-Musevi ya da Cezayir-Mıısevi gibisinden bir özellik, Ulrich'in açıkça benliğinde hissetmemiş olduğu bir atmosfer öylesine sevimli bir gelişigüzellikle sarmıştı ki, Ulrich kıza dikkatle bakmayı bir kez daha unuttu; ancak sokağa çıktıktan sonra, Diotima'nın varlığının ardından bu küçük kızın görünüşünün son derece canlı ve insanın içini açan bir şey olduğunu hissetti.

Bir Büyük Adamın Olaya İlk Kez Karışması

Ulrich gittikten sonra Diotima ile küçük oda hizmetçisi kız, içlerinde hafiften bir heyecan kıpırtısıyla kalakaldılar. Ama kızın soylu bir ziyaretçiyi her geçirişinde kendini büyük ve parıltılı bir duvara yıldırım hızıyla tırmanmasına izin verilmiş minik bir siyah kertenkele gibi hissetmesine karşılık, Diotima, Ulrich'i, karşısındakini yumuşak bir üslupla yola getirme gücünü kendinde hissettiğinden, kendisine yönelik ve haddini aşan bir yaklaşıma kötü gözle bakmayan bir kadının dürüstlüğüyle anımsıyordu. Ulrich, aynı gün kadının hayatına, muazzam bir manzara vaat eden dev bir dağ gibi onun yanında yükseliveren başka bir erkeğin girdiğini bilmiyordu.

Dr. Paul Arnheim, kente gelir gelmez Diotima'yı ziyaret etmişti.

Dr. Arnheim, ölçüsüz zengindi. Babası, "Demir Almanya"nın yani Bismarck Almanyası'nın en güçlü kişisiydi ve Daire Başkanı Tuzzi bile bu sözcük oyununa gönül indirmişti; Tuzzi'nin temel ilkesine göre insan konuşmada fazla sözcük kullanmaktan kaçınmalıydı ve sözcük oyunları da, her ne kadar esprili bir söyleşide bütünüyle eksik olmaları düşünülemez ise de, hiçbir zaman çok iyi olmamalıydı; çünkü böylesi burjuvalıktı. Daire Başkanı Tuzzi, eşine ziyaretçiye özel bir yakınlık göstermesini tavsiye etmişti; çünkü bu tür insanlar Alman împaratorluğu'nda henüz zirvede olmasalar ve saraydaki nüfuzları bakımından Krupp'larla karşılaştırılamasalar bile, Tuzzi'ye göre bu durum yarın değişebilirdi; Tuzzi, sözlerine gizli bir söylentinin içeriğini de eklemişti; bu söylentiye göre -kırkını da çoktan aşmış olan- bu oğul, asla yalnızca babasının mevkiine erişmeye çalışmıyor, fakat günün genel eğilimi doğrultusunda ve kendi uluslararası ilişkilerine dayanarak İmparatorlukta bir bakanlığa hazırlanıyordu. Daire Başkanı Tuzzi'nin kendi düşüncesine göre ise böyle bir şey, dünya batmadığı sürece elbet bütünüyle olanaksızdı.

Daire Başkanı Tuzzi, bunları söylemekle karısının imgeleminde nasıl bir fırtınaya yol açtığının farkında değildi. "Tüccarlar"a aşırı değer vermemek gerektiği, doğal olarak Bayan Tuzzi'nin çevresinin inançları arasındaydı, ama burjuva yönelimli olan bütün insanlar gibi Bayan Tuzzi de, yüreğinin inançlardan bütünüyle bağımsız bir köşesinde zenginliğe hayranlık duymaktaydı ve böylesine ölçüsüz zengin bir adamla şahsen karşılaşmaktan sanki kendisine altından yapılma melek kanatları takılmışçasına etkileniyordu. Eşinin yükselişinden bu yana Ermelinda Tuzzi'nin şöhret ve servetle ilişki kurmaya alışkın olmadığı söylenemezdi elbette; ancak tinsel edimlerle kazanılmış olan şöhret, insan onların taşıyıcılarıyla ilişki kurar kurmaz şaşırtıcı bir hızla eriyip gider; feodal zenginliğe gelince, ya genç ataşelerin budalaca yaptıkları borçların görünümündedir, ya da geleneksel bir hayat tarzıyla bağlantılıdır; böyle bir servet, hiçbir zaman gelişigüzel oluşmuş para yığınlarının kabına sığmazlığına ve büyük bankaların veya dünya çapındaki endüstrilerin işlerini görmekte kullandıkları altının, o fışkırırcasına dört bir yana saçılmasındaki tüyler ürperticiliğe bürünemez. Diotima'nın bankacılık konusunda bildiği tek şey, kocası yanında olmadığı zamanlar kendisi ikinci sınıfta yolculuk etmek zorundayken, orta düzeydeki banka görevlilerinin bile iş yolculukları sırasında birinci sınıfta yolculuk etmeleriydi ve Diotima buna dayanarak kafasında, böyle bir 'oryantal' boyutlardaki bir işletmenin en yüksek düzeydeki despotlarının nasıl bir lüks içersinde yaşayabileceklerine ilişkin bir tasarım oluşturmuştu.

Küçük oda hizmetçisi Rachel -Diotima'nın ona seslenirken bu adı Fransızca söylediğini belirtmeye gerek yok,- rüya gibi şeyler duymuştu. En azından anlattığı, Karun'un özel treniyle geldiği, bütün bir oteli kapattığı ve beraberinde küçük bir zenci kölenin de bulunduğuydu. Gerçek ise, her şeyden önce Paul Arnheim hiçbir zaman göze batacak biçimde davranmadığından,

bundan oldukça yalındı. Sadece zenci çocuk olayı doğruydu. Arnheim, yıllar önce, İtalya'nın en güney ucunda bir yolculuktayken çocuğu bir dans topluluğunda bulmuş ve yanına almıştı; bunu yapması, kendini süsleme isteği ile, bir canlıyı düştüğü uçurumdan kurtarıp, ona kültürel yaşamın yolunu açarak 'l'amininin iradesini yerine getirme amacının karışımından kaynaklanmıştı. Ancak çok geçmeden hevesi geçen Arnheim, çocuk daha on dört yaşına gelmezden önce ona Stendhal ve Dumas kitapları vermişken, şimdi on altı yaşında olan zenciyi yalnızca bir uşak olarak kullanmaktaydı. Oda hizmetçisinin eve taşıdığı bütün söylentilerin abartı açısından Diotima'yı gülümsetecek kadar çocukça olmasına rağmen, Diotima yine de her şeyi sözcüğü sözcüğüne yineletiyordu, çünkü bütün bunları ancak "masumiyet derecesinde kültürle dopdolu" tek büyük kent saydığı bu kentte rastlanabilecek kadar bozulmamış buluyordu. Ve zenci çocuk, tuhaf bir biçimde Diotima'nın imgelemini de etkilemekteydi.

Diotima, orta halli bir ortaokul öğretmeninin üç kızının en büyüğüydü; bu nedenle kocası, daha kimseciklerin tanımadığı bir ikinci konsolosken bile Diotima için iyi bir parti sayılmıştı. Genç kızlık günlerinde Diotima'nın gururundan başka hiçbir şeyi yoktu, kocası ise, henüz gurur duyabileceği hiçbir şeyi bulunmadığından, aslında tortop olup içine kapanmış, yalnızca duyarlılığının dikenlerini ileriye doğru çıkarmış bir dürüstlükten başka bir şey olmamıştı. Gelgelelim kimi zaman böyle biri de içinde yükselme tutkusu ve nice düş gizleyebilir ve ne yapacağı önceden bilinemeyen bir güç olabilir. Diotima'ya başlangıçta uzak ülkelerdeki uzak yaşantılar çekici gelmişken, düş kırıklığı da hemen arkasından gelmişti; çünkü bu beklenti birkaç yıl sonra yalnızca Diotima'yı egzotik havasından ötürü kıskanan kadın arkadaşlarına karşı gizliden kullanılan bir ayrıcalığa dönüşmüştü ve yabancı görevlerde geçirilen yaşamın, ana çizgileri bakımından öteki eşyayla birlikte insanın memleketinden getirdiği yaşam olarak kaldığı gerçeğini perdeleyememişti. Diotima'nın toplumda ilerleme tutkusu uzun zaman hizmet hiyerarşisinin beşinci basamağının soylu umarsızlığıyla noktalanacak gibi gözükmüştü, ama kocasının yükselişi bir rastlantı sonucu ansızın, iyi niyetli ve "ilerici" görüşlü bir bakanın burjuva sınıfından gelenleri de merkezdeki daireye almasıyla başlamıştı. Bu makamdayken, bir şeyler isteyen pek çok kişi Tuzzi'ye gelip gitmeye başlamıştı, ve o andan itibaren Diotima'nın iç dünyasında da, neredeyse kendisini de şaşırtacak biçimde, "manevi güzelliğe ve büyüklüğe" ilişkin anılardan oluşma bir hazine canlanmaya koyulmuştu; Diotima bu hazineyi kendisine göre baba evinde ve dünyanın başkentlerinde, gerçekte ise kızların gittiği bir lisede ayrıcalıklı çocukluğu sırasında elde etmişti; yeni konumunda Diotima, bu hazineyi dikkatle değerlendirmeye başlamıştı. Kocasının soğukkanlılıkla çalışan, ama son derece güvenilir aklı, dikkatleri ister istemez onun üzerinde de toplamıştı ve Diotima şimdi, manevi ayrıcalıklarının ayırdına varıldığını algılar algılamaz, büyük bir sevinçle küçük küçük "parıltılı" düşünceleri konuşmalarının uygun yerlerine serpiştirmek yoluyla, hiç farkında olmaksızın, özel bir amaca hizmet etmeden, emdiklerini yeniden dışarıya veren küçük ve ıslak bir sünger gibi davranıyordu. Ve zamanla, yükselişini sürdüren kocasına yakın olmak isteyenlerin de sayısı artmış, böylece Diotima'nın evi de "toplumun ve kültürün" buluştuğu bir yer olmakla ünlenen bir "salon"a dönüşmüştü. Değişik alanlarda belli yer sahibi olan insanlarla kurduğu ilişkilerin yardımıyla Diotima da kendini ciddi olarak keşfetmeye başlamıştı. Hâlâ okul zamanlarındaki kadar dikkatli olmasını, öğrendiklerini aklında iyi tutmasını ve bunları sevecen bir bütün içerisinde bir araya getirmesini sağlayan titizliği, neredeyse kendiliğinden, kapsamı genişleyerek kültüre dönüşmüş, böylece Tuzzi'lerin evi de saygın bir konum kazanmıştı.

A

Varlık ve Eğitilmiştik; Diotima nın Kont Lemsdorf la Dostluğu ye Ünlü Konukları Ruhla Uyum İçerisine Sokma Misyonu

Ancak bu ev, Diotima'nın Ekselansları Kont Leinsdorf la dostluk kurmasından sonradır ki, somut bir kavrama dönüşmüştü.

İnsan vücudunun dostluklara adını veren bölümleri göz önüne alınırsa Leinsdorf un kafa ile yürek arasındaki kontsal yeri, eğer sözcük hâlâ kullanılıyor olsaydı, Diotima için ancak "Kontun bağrına bastığı dost" denilmesine olanak bırakabilecek bir yerdi. Ekselansları, kendi içinde yasak niyetlerin filizlenmesine izin vermeksizin, Diotima'nın ruhuna ve güzelliğine tapıyordu. Onun iyi niyeti sayesinde Diotima'nın salonu yalnızca sarsılmaz bir konuma gelmekle kalmamıştı; bu salon, Kontun deyişiyle aynı zamanda resmi bir daire görevi de yerine getirmekteydi.

Kendi bakış açısından Ekselansları, yalnızca "bir vatansever" di. Fakat Devlet, yalnızca taçtan, halktan ve onların arasında yer alan yönetim mekanizmasından ibaret değildir; Devlette bunlardan başka bir şey daha vardır ki, o da düşüncedir, ahlâktır, fikirdir! - Ekselansları çok dindar olmalarına rağmen, sorumluluk duygusu iliklerine kadar işlemiş ve ayrıca topraklarında fabrikalar da işleten bir düşünen insan olarak, kendini bugün düşüncenin birçok bakımlardan kilisenin vesayeti altından çıktığı gerçeğine kapamamıştı. Çünkü Ekselansları, bir yandan modern bir büyük toprak varlığı borsa ve endüstri olmadan akılcı bir biçimde düşünülemezken, öte yandan örneğin bir fabrikanın, bir tahıl borsası hareketinin veya şeker borsasının dini ilkelere göre nasıl yönetilebileceğini kafasında canlandıramıyordu; ve Ekselansları işletme müdürünün bir ışın yabancı bir spekülatörler grubuyla yapılmasının, yerli toprak soylularıyla birlikte yapılmasından daha iyi olacağını gözler önüne seren raporunu dinlediğinde, çoğu durumlarda kararını birinci şıktan yana vermek zorunda kalıyordu; çünkü nesnel bağlamların kendine özgü bir mantığı vardır ve insan büyük bir işletmenin yöneticisi olarak yalnızca kendisinin değil, fakat başka sayısız insanın da sorumluluğunu taşıyorsa eğer, o zaman bu mantığın karşısına duygularına göre hareket ederek çıkamaz. Koşullara göre, dini anlamdaki vicdanla çelişen, uzmanlık vicdanı diye bir şey de vardır ve Kont Leinsdorf, Başpiskoposluk makamındaki Kardinalin bile bu konuda kendisinden farklı davranmayacağına inanmaktaydı. Elbet Kont Leinsdorf, senatonun dinleyicilere açık olan bir oturumunda bundan üzüntü duyduğunu söylemeye ve hayatın yeniden yalınlık, doğallık, uhrevilik, sağlıklılık ve Hıristiyanlık ilkelerinin gerekliliği temeline döneceği umudunu dile getirmeye de her zaman hazırdı. Onun böyle açıklamalar için ağzını açması, bir sigortanın yerinden çıkarılmasına benzerdi ve böyle bir durumda Kont, bu kez farklı bir akımla hareket eder gibi olurdu. Aslına bakılırsa durum, görüşlerini açıkça dile getiren insanların çoğu için böyledir, ve biri kalkıp Ekselanslarını, kamuoyunda savaş açtığı şeyi kendi yaşamında yapmakla suçlasaydı eğer, o zaman Kont Leinsdorf, üstelik kutsal bir inançla, bu suçlamayı yaşamın yaygın sorumluluğunun ne olduğunu bilmeyen, kışkırtıcı unsurların demagojik gevezeliği diye nitelendirirdi. Ama Kont yine de sonrasız doğrular ile, geleneğin o güzel yalınlığına oranla çok daha karışık nitelikteki işler arasındaki bir bağlantının son derece önemli bir konu olduğunu anlamıştı; buna ek olarak, bu bağlantının burjuva kültürünün derinliklerinden başka bir yerde aranamayacağının da farkındaydı; hukukun, görevin, ahlâkın ve güzelin alanlarındaki büyük düşünceleri ve idealleriyle bu bağ, günlük kavgalara ve günlük çelişkilere kadar uzanıyor, kontun gözüne canlı bir bitki yumağından oluşma bir köprü gibi gözüküyordu. Gerçi insan ayaklarını bunun üstüne kilisenin dogmalarına olduğu kadar sağlamca ve güvenceyle basamazdı, ama sözü edilen köprünün bu yüzden daha az sorumluluk gerektirdiği ve daha az gerekli olduğu da söylenemezdi; bu nedenden ötürü Kont Leinsdorf yalnızca dindar değil, aynı zamanda da tutkulu bir sivil idealistti.

Diotima'nın salonunun içeriği, Ekselanslarının bu inançlarına uygun düşüyordu. Diotima'nın düzenlediği toplantılar, "büyük günler"inde, kendileriyle herhangi bir daldaki en son yeniliklerin konuşulamayacağı denli ünlü olan kişilerle olduğu kadar, çoğu kez adı bile duyulmamış bilim dallarında dünya çapında ün kazanmış kişilerle de karşılaşılabilmesiyle ün kazanmıştı. O toplantılarda Kenzinistler ve Kanisistler bulunurdu, bir Bo grameri uzmanı bir Partige araştırmacısıyla, bir Tokontolog bir kuantum kuramcısıyla karşılaşabilirdi; bunlara ek olarak, sanat ve edebiyattaki yeni akımların temsilcileri olan, adlarını her yıl değiştiren kimseler de alanlarında yükselmiş olan uzmanların yanısıra, sınırlı ölçüde de olsa bu salona devam edebilirlerdi. Bu trafik genelde her şeyin birbirine-karışabileceği ve uyumlu bir karışım oluşturabilecek biçimde düzenlenmişti; sadece genç düşünce insanlarını Diotima, çoğunlukla özel davetler düzenleyerek bir kenarda tutar, ender ya da özel konukları da kimsenin dikkatini çekmeden ayrıcalıklı konumda tutmayı ve ağırlamayı başarırdı. Ayrıca Diotima'nın evinin öteki bütün benzerlerinden farklı olan yanı, deyiş yerindeyse eğer, içinde barındırdığı laiklik öğesiydi; uygulamaya geçirilen düşüncelere ait olan bu öğe, -Diotima'nın deyişiyle- bir zamanlar tanrıbilimlerinin odağının çevresinde, inançla yaratan bir halk, daha doğrusu laik biraderlerle hemşirelerden oluşma* bir topluluk niteliğiyle kümelenmişti; kısacası, burada eylem öğesi söz konusuydu; - tanrıbilimlerin ulusal ekonomi ve fizik tarafından geri plana itildiği, Diotima'nın ruhun yeryüzündeki temsilcilerinden oluşma davetli listesinin de zamanla British Royal Society'nin Catalogue of Scientific Papers'i doğrultusunda genişlediği günümüzde ise laik biraderlerle hemşireler de bunun bir uzantısı olarak banka müdürlerinden, teknisyenlerden, politikacılardan, bakanlık danışmanlarından ve gerek yüksek sosyeteden, gerekse onun eteğine yapışık olan sosyeteden gelen hanımlarla beylerden oluşuyordu.

* Burada "laik" sözcüğü, Almancadaki "Laie" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Almancada sözcük, "ruhban sınıfından olmayan," "belli bir uzmanlığı bulunmayan," Yunanca "laikos" kökeni nedeniyle, "halktan olan," "ruhban sınıfından olmayan Hıristiyan" anlamlarına gelmektedir. Metindeki anlam doğrultusunda "laik" sözcüğünü seçmeyi, ruhban sınıfından olmaksızın kiliseye yardım etmeyi çağrıştırması nedeniyle de "birader" ve "hemşire" sözcüklerini kullanmayı yeğledim. (Ç.N.)

Diotima, özellikle hanımlardan yanaydı, ama bu arada "hanımları," "entelektüel hanımlar"a yeğliyordu. "Günümüzde hayat, 'parçalanmamış kadın'dan vazgeçmemize izin vermeyecek kadar bilginin yükü altında" demeyi âdet haline getirmişti. Diotima, yalnızca parçalanmamış kadının hâlâ zekâyı hayatın güçleriyle sarıp sarmalayabilecek, kaderi belirleyici iktidara sahip bulunduğuna inanmıştı, ve ona göre bu, zekânın kurtuluşu için son derece gerekliydi. Bir âdet sayıldığı ve Daire Başkanı Tuzzi de sevilmeyen biri olmadığı için Diotima'ya gelip giden genç erkek soyluların gözünde bu 'sarıp sarmalayan kadın' ve hayatın gücü anlayışı, Diotima adına son derece yüksek bir puandı; çünkü parçalanmamış bir hayat, soylularca önemsenir; özellikle de Tuzzi'lerin evi, göze çarpmaksızın çiftler halinde söyleşilerde deıinleşilebildiği, Diotima farkına varmadan sevenlerin bir araya gelebildikleri ve uzun konuşmaların yapılabildiği bir yer olduğu için, bir kiliseden çok daha revaçtaydı.

Ekselansları Kont Leinsdorf, kendi içlerinde onca çeşitlilik sergileyen ve Diotima'da birbirine karışan bu iki öğeyi, "hakiki seçkinlik" diye adlandırmadığı zamanlarda "varlık ve eğitilmişlik" nitelendirmesinin çatısı altında topluyordu; ama bunlar için asıl kullanmayı yeğlediği, düşüncelerinde ayrıcalıklı bir yere sahip bulunan "resmi görev" tasarımıydı. Kont Leinsdorf'un anlayışına göre -yalnızca bir memurun değil, fakat onun gibi bir fabrika işçisinin ya da konser şarkıcısının da gerçekleştirdiği- her edim, resmi bir görevi temsil etmekteydi. "Her insanın," derdi hep, "devlette resmi bir görevi vardır; işçi, prens, zanaatkâr - bunların hepsi birer memurdur!"; bu, onun her zaman ve her koşulda nesnel yapısını koruyan, birilerini kollama diye bir şey tanımayan düşüncesinin bir uzantısıydı, ve Kont Leinsdorf'un gözünde yüksek sosyeteden olan beylerle hanımlar da, Boğazköy yazıtları ya da amip uzmanlarıyla gevezelik ederek ve büyük maliyecilerin toplantılara gelen eşlerine bakarak, kesin bir biçimde tanımlanamasa da, yine de önemli bir resmi göravi yerine getirmekteydiler. Bu resmi görev kavramı Kont Leinsdorf'un düşüncelerinde, Diotima'nın ortaçağdan bu yana yitirildiğini söylediği ve insan eylemlerinin dinsel bütünlüğü diye adlandırdığı şeyin yerini tutmaktaydı.

Diotima'nın salonundaki türden bütün bu zoraki bir araya gelişler, bütünüyle nahif ve işlenmemiş değilse eğer, bir insani bütünlüğü sanki varmış gibi gösterme gereksiniminden kaynaklanır; insanoğlunun birbirinden çok farklı eylemlerini kapsaması öngörülen bu bütünlük, gerçekte hiçbir zaman yoktur. Diotima, bu yanılsamayı kültür diye, genellikle de bir ekle birlikte Avusturya kültürü diye adlandırıyordu. Yükselme tutkusu genişleyip bir bilince dönüştüğünden beri, bu sözcüğü gittikçe daha sık kullanmayı öğrenmişti. Bu sözcükten anladığı, şunlardı: Velasquez ve Rubens'in saray müzelerinde asılı bulunan güzel resimleri. Beethoven'in bir Avusturyalı olduğu gerçeği. Mozart, Haydn, Stefan Katedrali, Burgtheater. Geleneklerin ağırlığını taşıyan saray teşrifatı. Elli milyonluk bir imparatorluğun en şık giysi ve çamaşır dükkânlarıyla tıka basa dolu birinci Bezirk.* Yüksek düzeydeki memurların ser verir sır vermez tavırları. Viyana mutfağı. Kendilerine İngiliz soylu sınıfından sonra en seçkin sınıf gözüyle bakan soylular ve onların eski sarayları. Toplumun bazen hakiki, ama çoğu kez yapmacık bir estetik düşkünlüğüyle örülü genel atmosferi. Diotima'nın kültürden anladıkları arasında, bu ülkede Kont Leinsdorf gibi büyük bir beyefendinin onu dikkate alması ve kültürel çabalarını onun evine taşıması olgusu da vardı. Diotima, Ekselanslarının bunu biraz da kendi sarayını üzerinde denetimini kolayca yitirebileceği bir yeniliğe açmayı uygun bulmadığından ötürü yaptığını bilmiyordu. Kont Leinsdorf, güzel hanım arkadaşının insanların tutkularından, yol açtıkları kargaşalardan veya devrimci düşüncelerden söz ederken sergilediği özgürlük ve hoşgörü karşısında çoğu kez içten içe dehşete kapılıyordu. Ama Diotima, bunun ayırdına varmıyordu. O, bir doktor ya da sosyal görevli gibi, resmi anlamda erdenlikten yoksun olma ile özel bağlamdaki erdenlik arasında bir ayrım gözetiyordu; bir söz kişisel olarak kendisine çok yaklaştığında, bir yarası varmışçasına duyarlıydı, ama kişiselliğin ötesinde her şey üzerine konuşuyordu ve böyle yaparken tek hissedebildiği, Kont Leinsdorfun bu karışımı çok çekici bulduğuydu.

Gelgelelim yaşam, hiçbir zaman bir yerden taşları sökmeden bir başka yerde bir şeyler inşa etmez. Diotima acı bir şaşkınlıkla, bir zamanlar, yaşamına orada daha başkaca hiçbir şey yokken katılan ve koyu renk gözlü bir deri bavula benzeyen Konsolos Muavini Tuzzi ile evlenmeye karar verdiğinde de varlığını sürdüren, ancak rüyada olabilecek kadar tatlı bir fantezi çekirdeğinin, başarı yıllarının gelmesiyle birlikte yitip gittiğinin ayırdına varmıştı. Örneğin Haydn ya da Habsburglar gibi, Diotima'nın eski Avusturya kültürü dendiğinde anladıklarının pek çoğu bir zamanlar doğal olarak sıkıcı ders ödevleri olmaktan ileriye gitmezken, şimdi bunların arasında yaşadığım bilmenin Diotima için büyüleyici ve arıların yaz ortasında vızıldamaları kadar kahramanca bir çekiciliği vardı; gelgelelim bu, zamanla yalnız tekdüzeleşmekle kalmayıp, aynı zamanda yorucu ve umarsız oldu. Diotima'nın ünlü konuklarıyla durumu, Kont Leinsdorfun banka ilişkileriyle durumundan farklı değildi; ne kadar istenirse istensin, bunların ruhla bütünleştirilebilmeleri başarılamıyordu. Otomobillerden ve röntgen ışınlarından söz edilebilir ve böyle yapmak, yine de bazı duygular uyandırabilir; oysa şimdi her yeni günün berabe-

rinde getirdiği başkaca sayısız icat ve keşif karşısında, çok genel olarak insanoğlunun bu bağlamdaki yeteneğine hayranlık duymaktan -ki, zamanla bu da tekdüze olup çıkıyordu!- başka ne yapılabilirdi? Ekselansları arada sırada geliyor, bir politikacıyla sohbet ediyor ya da yeni bir konukla tanıştırılıyordu, derin bir kültürden coşkuyla söz etmek, onun için kolaydı; ama kültürle Diotima'nın yaptığı kadar ayrıntılı ilgilenmek gerektiğinde, asıl aşılmaz olanın kültürün derinliği değil, fakat yaygınlığı olduğu ortaya çıkıyordu. Yunanistan'ın soylu yalınlığı veya peygamberlerin anlamı gibi insanı doğrudan ilgilendiren sorunlar bile, uzmanlarla konuşulduğunda, kuşbakışına sığdırılabilmesi olanaksız bir kuşku ve olasılıklar ağına dönüşüyordu. Diotima'nın edindiği deneyime göre, düzenlediği akşamlarda ünlü konuklar da hep ikili söyleşilerde bulunuyorlardı, çünkü insan o zamanlar bile en fazlasından ikinci bir insanla ciddi ve mantıklı konuşabiliyordu, Diotima ise bunu aslında hiç kimseyle başaramıyordu. Öte yandan Diotima, böylece çağdaş insanın uygarlık denen o bilinen hastalığını da keşfetmişti. Uygarlık, sabunla, telsiz dalgalarıyla, matematik ve kimya formüllerinin iddialı göstergeler diliyle, ulusal ekonomiyle, deneysel araştırmalarla ve insanlar arasında

* Bezirk: Viyana'da, bizdeki mahallelere benzer idari birim. (Ç.N.)

yüksek düzeyde, ama yalın bir birliktelik sağlamaya ilişkin yeteneksizlikle dolu, engelleyici bir konumdur. Diotima'nın kendi iç dünyasındaki ruh soyluluğu ile toplumdaki soyluluk arasında bulunan, Diotima'yı hep çok dikkatli olmaya zorlayan ve bütün başarılara karşın bazı düş kırıklıklarına yol açan ilişki de zamanla Diotima'ya, gittikçe artan ölçüde bir kültür çağının değil, fakat ancak bir uygarlık çağının özelliği olabilecekmiş gibi gözükmekteydi.

Buna göre uygarlık, Diotima'nın zihniyle üzerinde egemenlik kuramayacağı her şeydi. Ve bu nedenle uzun zamandır, öncelikle kocası bunların arasındaydı.

Evli Bir Ruhun Acıları

Diotima'nın acısı onu uzun uzun okumaya sevk etti ve daha önce sahip olmak nedir pek bilmediği bir şeyi yitirmiş olduğunu anladı; bir ruh.

Nedir bu ruh denen? - Olumsuz anlamda belirlenmesi kolaydır: Ruh, insan cebir dizilerinden söz edildiğini duyduğunda kaçıp saklanıveren şeyin ta kendisidir.

Peki ya olumlu anlamda? Görünüşe bakılırsa bu noktada ruh, onu kavramaya yönelik bütün çabalardan başarıyla kaçmaktadır. Belki de bir zamanlar Diotima'nın iç dünyasında özgün bir şey, o sıralarda kendisinin şimdi ruh diye adlandırdığı dürüstlüğün özenle ütülenmiş giysisini taşıyan, sezgi dolu bir duyarlılık vardı; Diotima şimdi bunu Maeterlinck'in batik gibi renklendirilmiş metafiziğinde, Novalis'te, ama özellikle incelmiş bir romantizmin ve Tanrı özleminin adsız dalgalarında yeniden bulmaktaydı; makine çağı, bu dalgaları ruhsal ve sanatsal bir protestonun dışavurumu yerine geçmek üzere, bir süre kendi kendisine karşı piiskürtmüştü. Yine belki, Diotima'nın iç dünyasındaki bu özgün şeye, daha kesin söylenmek istenirse bir sessizlik, sevecenlik, huşu ve iyilik denebilirdi; bu şey, hiçbir zaman doğru bir mecra bulamamıştı ve kaderin bizim için düzenlediği kurşun akıtma sırasında Diotima'nın idealizminin o tuhaf kalıbına dökülmüştü. Bu, belki imgelemdi; belki her gün bedenin örtüsü altında gerçekleşen, onun üzerinden ise güzel bir kadının ruh dolu ifadesinin bize baktığı o içgüdüsel-bitkisel çabaya ilişkin bir sezgiydi; belki de yalnızca adlandırılamaz saatler yaşanmaktaydı; o saatler boyunca Diotima, kendini engin ve sıcacık hissediyor, duygu-

lar normalde olduğundan daha bir dolu yaşanıyor, yükselme tutkusu ve irade susuyor, hafif bir esriklik ve dolu dolu yaşama duygusu Diotima'nın benliğini sarıyor, düşünceler en önemsiz konulara değgin olduklarında bile yüzeyden çok uzaklaşıp derinlere yöneliyor ve dünyada olup bitenler, bir bahçenin dışında kalan gürültü gibi uzaklaşıyordu. Böyle zamanlarda Diotima, çaba harcamaksızın iç dünyasında salt doğruyu gördüğüne inanıyordu; henüz adları bulunmayan, tül gibi olaylar peçelerini kaldırıyorlardı; ve Diotima, kendini -bunun için edebiyatta rastladığı çok sayıdaki betimlemeden yalnızca bazıları kullanılacak olursa- uyumlu, insancı, dindar, kendi benliğinden yükselen her şeyi kutsal kılan, ondan kaynaklanmayan ne varsa günahkâr bırakan temel bir derinliğe yakın hissediyordu: Gelgelelim bütün bunları düşünmek güzel olsa bile, özel bir konuma ilişkin bu tür sezgilerin ve imaların dışına hiçbir zaman çıkamayan, yalnızca Diotima değildi; başvurduğu ve aynı şeyden aynı gizemli, kesin olmaktan uzak ve aynı sözcüklerle bahseden peygamberce kitaplar da bu konuda yetersizdi. Bu durumda Diotima için, suçu bu konuda da ruha giden yolu molozlarla kapatan bir uygarlık çağına atmaktan başka çare kalmıyordu.

Diotima'nın ruh diye adlandırdığı, büyük bir olasılıkla evlendiği sıralarda sahip olduğu küçük bir sevebilme yeteneği sermayesinden başka bir şey değildi; Daire Başkanı Tuzzi, bunun için uygun bir yatırım değildi. Diotima karşısındaki üstünlüğü, başlangıçta ve daha sonra uzun bir süre boyunca karısından daha yaşlı olan bir erkeğin üstünlüğü olmuştu; daha sonra buna iç dünyasını karısına pek açmayan, onun yaptığı hafiflikleri hoşgörüyle izleyen ve gizemli bir mevkide bulunan başarılı koca üstünlüğü eklenmişti. Ve balayı döneminin sevecenliklerinin dışında, Daire Başkanı Tuzzi hep dengesini hiçbir zaman kaybetmeyen, hep yararlı olanı düşünen bir mantık insanı olmuştu. Yine de eylemlerinin ve giysilerinin ona yakışan dinginliği, vücudunun ve sakalının deyiş yerindeyse nazik ve ciddi kokusu, konuşurken başvurduğu özenli ve sağlam bariton tonu Bay Tuzzi'ye, genç kızlığında Diotima'nın ruhunu, burnunu efendisinin dizine koyan av köpeğini efendisinin yakınlığı nasıl heyecanlandırıra, öyle heyecanlandıran bir hava vermişti. Ve av köpeğinin bir duygu sarmalı içersinde efendisinin arkasından gitmesi gibi, Diotima da ciddi bir rehberliğin eşliğinde aşkın o uçsuz bucaksız ülkesine adım atmıştı.

Daire Başkanı Tuzzi, o ülkede düz yolları yeğlerdi. Yaşamdaki alışkanlıkları, işinde yükselme hırsı olan bir işçinin alışkanlıklarıydı. Ata binmek veya daha da çok sevdiği bir şeyi yapmak, yani bir saat dolaşmak amacıyla sabahları erken kalkardı; bu yalnızca esnekliğin korunmasına hizmet etmekle kalmıyor, fakat hiç şaşmaksızın sürdürülmesi nedeniyle sorumluluk dolu edimlerin görüntüsüne çok iyi yakışan, titizliği içersinde yalın bir alışkanlığı da sergiliyordu. Ve akşamları, bir yere davetli olmadıklarında ya da konukları gelmemişse, Tuzzi'nin hemen çalışma odasına çekilmesi de gayet anlaşılır bir şeydi, çünkü Tuzzi, kendi alanında sahip olduğu ve soylu meslektaşlarıyla amirleri karşısındaki ona üstünlük sağlayan zengin bilgi dağarcığını en yüksek noktada tutmak zorundaydı. Böyle bir yaşam, kesin sınırlar koyar ve aşka da ancak öteki etkinlikler arasında yer verir. İmgelemleri erotizmle yanıp tutuşmayan bütün erkekler gibi, Tuzzi de bekârlık döneminde -arada sırada diplomatik şöhret adına, arkadaşlarıyla birlikte genç koro kızlarıyla görünmüş olmasının dışında- sakin bir genelev ziyaretçisiydi ve bu alışkanlığın düzenli soluk alış verişini evliliğine de taşımıştı. Bu nedenle Diotima, aşkı şiddetli, arada sırada bir bunalım gibi gelen, kısa kesilen ve kendisinden daha büyük bir güç tarafından haftada ancak bir kez salıverilen bir şey olarak tanımıştı. İki insanda gerçekleşen, dakikası dakikasına başlayan, birkaç dakika sonra yerini günün üzerinde durulmaya değer olaylarına ilişkin kısa bir sohbete, ardından da derin bir uykuya bırakan, aradaki zamanda sözü ya hiç edilmeyen, ya da en fazlasından (örneğin bedenin "partie honteuse"ü üzerine diplomatça bir şaka yapılması gibi) ima yoluyla dile getirilen bu değişim, ne var ki Diotima açısından beklenmedik ve çelişkilerle dolu sonuçlara yol açmıştı.

Bir yanıyla Diotima'nın ölçüsüzlüğe varan idealizminin nedenini oluşturmuştu; bu dışadönük ve işgüzar kişiliğin sevme gücü, ruhsal düzlemdeki tutkusu çevresinde büyük ve soylu niteliğiyle ortaya çıkan ne varsa, hepsine doğru yayılıyordu ve bunlarla öylesine içten bir bağ kuruyordu ki, Diotima erkekle-

rin kavramlar dünyasında kargaşaya yol açan bir izlenim, ateşi çok güçlü, fakat platonik nitelikteki bir aşk güneşi izlenimi yaratıyordu; Ulrich de bunun anlatılması üzerine onunla tanışmak istemişti. Öte yandan evlilikteki bedensel dokunuşların geniş ritmi tamamen fizyolojik olarak, Diotima'nın iç dünyasında bir alışkanlık biçiminde gelişmişti; bu alışkanlığın bağımsız bir yörüngesi vardı ve kendini, Diotima'nın yaradılışının daha yüce yanlarıyla bağlantı kurmaksızın, seyrek ama besleyici öğünler yiyen bir uşağın açlığı gibi ortaya koyuyordu. Zamanla, Diotima'nın üst dudağında küçük kıllar bittiğinde ve bir genç kızınkini andıran kişiliğine olgunlaşmış dişi kimliğinin o erkeksi bağımsızlığı da karıştığında, Diotima bu durumun bilincine bir dehşetin varlığını algılarcasına varmıştı. Kocasını seviyordu, fakat bu sevgiye gittikçe artan ölçüde bir tiksinti, dahası korkunç bir ruh giicenmişliği de karışmaktaydı; son hesaplaşmada bu giicenmişlik, kendini büyük işlerinin derinliğine kaptırmış olan Arşimed'e o yabancı asker kılıç çalacak yerde cinsel bir öneride bulunsaydı, Arşimed ne gibi duygulara kapılır idiyse, ancak o türden duygularla karşılaştırılabilecek gibiydi. Kocası bunu ne fark ediyordu, ne de fark etseydi üzerinde düşünürdü; gelgeldim vücudu Diotima'yı her defasında iradesi dışında kocasına karşı ele verdiğinden, Diotima da kendini bir zorbaca bir iktidara boyun eğmiş gibi hissetmekteydi; gerçi erdemsiz diye nitelendirilemeyecek bir iktidardı bu, ama süreci, Diotima'ya örneğin bir tikin ortaya çıkması ya da günahtan kaçmanın olanaksızlığı düşüncesinin verebileceği kadar acı vermekteydi. Belki Diotima bu yüzden yalnızca biraz daha hüzünlenebilir ve daha da bir idealistleşebilirdi, fakat bu durum ne yazık ki salonunun tam da onun açısından ruhsal birtakım güçlüklere yol açmaya başladığı bir döneme rastlamış bulunuyordu.

Daire Başkanı Tuzzi, çok doğal olarak karısının kültürel çabalarını desteklemekteydi, çünkü bunların kendi mevkii bakımından ne gibi yararlar sağladığının ayırdına erken varmıştı, ama o çabalara asla katılmamıştı, ve ayrıca bunları ciddiye almadığı da herhalde söylenebilirdi; çünkü bu deneyimli adam yalnızca gücü, görevi, soylu bir aileden gelmeyi ve, bunların biraz ötesinde olmak üzere, aklı ciddiye almaktaydı. Üstelik Diotima'yı o çok önemsediği yönetim işlerine çok fazla yükselme tutkusu karıştırmaması konusunda defalarca uyarmıştı da, çünkü kültür her ne kadar hayat sofrasının tuzu idiyse de, yüksek sosyete fazla tuzlu bir mutfaktan hoşlanmazdı; Tuzzi bunu her türlü alaydan uzak olarak söylemişti, çünkü söylediğine inanıyordu, ama Diotima küçük görüldüğü duygusuna kapılmıştı. Kocasının onun idealist çabalarına hep boşlukta kalan bir gülümsemeyle eşlik ettiğini hissediyordu; kocası evde olsun ya da olmasın, ve bu gülümseme -ki elbet kocası gerçekten gülümsüyorsa, çünkü bu, hiçbir zaman kesin değildi-, ister özellikle Diotima'ya yönelik olsun, ister yalnızca mesleğinden ötürü hep üstün görünmek zorunda olan bir adamın yüz ifadesinin gereği sayılsın, gittikçe daha dayanılmaz gelmeye başlamıştı ve bu arada Diotima kendini o gülümsemenin görünüşteki utanmazca haklılığının etkisinden de kurtaramamıştı. Diotima zaman zaman bütün suçu dünyayı kötü ve amaçsız bir oyuna çevirmiş olan bir materyalist tarih dönemine atmaktaydı; bu oyunun ateizminin, sosyalizminin ve pozitivizminin curcunasında ruhla dolu olan bir insan, kendini gerçek özüne yükseltebilme özgürlüğünü bulamıyordu; ama bu suçlama da çoğu zaman işe yaramıyordu.

Vatan uğruna girişilen büyük eylem olayların akışını hızlandırdığında, Tuzzi'lerin evindeki koşullar işte böyleydi. Kont Leinsdorf, soyluları fazla teşhir etmemek için eylemin odak noktasını dostu Diotima'nın evine kaydırdığından bu yana, evde dile getirilmeyen bir sorumluluk egemendi, çünkü Diotima salonunun oyuncak olmadığını kocasına ya şimdi kanıtlayacaktı, ya da hiç kanıtlayamayacaktı, bu konuda kararlıydı. Ekselansları ona, vatan uğruna hazırlanan büyük eylemin kendisini taçlandıracak bir düşünceyi gereksindiğini ifşa etmişti, vc şimdi Diotima bu düşünceyi bulup çıkarabilme uğruna yanıp tutuşuyordu. Bütün bir imparatorluğun olanaklarıyla ve dünyanın dikkatli bakışları önünde, en büyük kültür içeriklerinden biri olacak, ya da daha alçakgönüllü bir sınırlamayla, belki de Avusturya kültürünü en derindeki özüyle sergileyecek bir şeyi gerçekleştirmek durumunda olmak - bu düşünce Diotima'yı, sanki salonunun kapısı yerinden fırlamış ve uçsuz bucaksız deniz, döşemenin bir uzantısıymışçasına eşiği yalıyormuş gibi etkiliyordu. - İçinde ilk

uyanan duygunun ölçüsüz ve anında karşısında uzanıveren bir boşluk duygusu olduğu da yadsınamazdı.

îlk izlenimlerin çoğu kez ne kadar da doğru yanları vardır! Diotima, eşsiz bir şeyler olacağından emindi ve sayısı kabarık olan ideallerini yardıma çağırdı; küçük bir kızken gördüğü, zenginlere ve yüzyıllara göre hesaplamayı öğrendiği tarih derslerinin coşkusunu harekete geçirdi; insanın böyle bir durumda ne yapması gerekirse hepsini yaptı, ancak birkaç hafta bu minval üzere geçip gittikten sonra, aklına hiçbir şeyin gelmemiş olduğunu gözlemlemek zorunda kaldı. Eğer -aşağılık bir duygu olan!- nefrete açık olabilseydi, Diotima'nın o anda eşine karşı duyabileceği tek duygu ancak nefret olabilirdi; ama bunu yapamadığı için duyabildiği sadece hüzün oldu ve içinde o zamana kadar tanımadığı bir "her şeye karşı öfke" dalgası yükseldi.

Bu, Dr. Arnheim'ın küçük zencisiyle birlikte şehre geldiği ve Diotima'nın da bundan hemen sonra onun anlamlı ziyaretini kabul ettiği zamandı.

6

Ruh ve Ekonominin Birleşmesi.
Bunu Yapabilen Adam, Eski Avusturya
Kültürünün Barok Sihrinin Tadım Çıkarmak İster.
Bu, Paralel- Eyleme İlişkin Bir Düşüncenin Doğmasına
Yol Açar

Diotima, uygunsuz düşünce diye bir şey tanımazdı; ama hizmetçisi "Rachelle"i odadan dışarı yolladıktan sonra ilgilendiği küçük, masum zenci oğlan aklına türlü türlü düşünceler getirmiş olmalıydı. Ulrich büyük kuzininin evinden çıktığından beri Diotima, oda hizmetçisinin öyküsünü bir kez daha ve dostça bir ifadeyle dinlemişti; olgunlaşmış güzel kadın, kendini çıngıraklı bir oyuncakla oynar gibi ve genç hissediyordu. Soylular bir zamanlar evlerinde zenci bulundururlardı; Diotima'nın kafasında saçaklı atlarla, tüylerle süslenmiş uşaklarla, bol pudralanmış ağaçların altında yapılan kızak gezintilerine ilişkin görüntüler canlandı; ama soyluluğun bu hayal gücünden yana zengin yanı çoktan yitip gitmişti. "Toplumsal yaşam artık ruhsuz oldu" diye düşündü Diotima. Yanında hâlâ bir zenci bulundurmayı göze alarak topluma meydan okuyabilen bu cesur insana, bu kural tanımayan burjuvaya, miras yoluyla soyluluğa konanları bir zamanlar bilgin Yunanlı kölenin Romalı efendilerini utandırması gibi utandıran bu kural tanımaz ve ortama zorla giren kişiye karşı Diotima, yüreğinde bir şeyler hissediyordu. Pek çok şeye dikkat etmekten kendi içine kapanıp kalmış özbilinci, kendi saflarından kaçarak bir kız kardeş ruhuyla ona doğru uçuyordu ve bütün ötekilerle karşılaştırıldığında son derece doğal olan duygu nedeniyle Diotima, Dr. Arnheim'ın -dedikodularda aksinin söylenmesine

ve ortada henüz güvenilir haberlerin bulunmamasına rağmen-Yahudi asıllı olması ihtimalini de görmezlikten gelebiliyordu: Dr. Arnheim'ın babası hakkında bu, kesin olarak söylenmekteydi, annesine gelince, öleli o kadar uzun süre olmuştu ki, tam bir bilgi edinebilmek için aradan zaman geçmesi gerekiyordu. Üstelik Diotima'nın yüreğine çöreklenmiş ve bu dünyaya katlanamamaktan kaynaklanan acımasız bir sancının herhangi bir tekzip talep etmemesi olasılığı da vardı.

Diotima, düşüncelerinin dikkatle zenci çocuktan ayrılıp onun efendisine doğru yönelmelerine izin vermişti. Dr. Arnheim sadece zengin bir adam değil, aynı zamanda da önemli bir düşünce insanıydı. Ünü, yalnızca dünya çapındaki işlerin mirasçısı olmasıyla sınırlı değildi; boş 'zamanlarında ilerici çevrelerde olağanüstü diye nitelendirilen kitaplar yazmıştı. Bu türden salt tinsel çevreler oluşturan insanlar, paranın ve burjuvazinin takdirlerinin iizerindedirler; ama unutmamak gerekir ki, özellikle bu nedenden ötürü zengin bir adamın onlardan biri olmasını özellikle çekici bulurlar ve üstelik Dr. Arnheim, programlarında ve kitaplarında ruhla ekonominin veya düşünce ile gücün birleştirilmesi gibi son derece önemli bir konunun sözcülüğünü yapmaktaydı. Duyarlı ve geleceğin en hafif kokularını almakta yetenekli olan kafalar, Dr. Arnheim'ın dünyada normal olarak birbirinden ayrı konumda bulunan bu iki kutbu kendinde birleştirdiği haberini yaymakta ve modern bir gücün, imparatorluğun hatta kim bilir, belki de dünyanın yazgısını daha iyi bir yöne götürmek üzere olduğu ve onun bu misyonu taşıdığı söylentisini desteklemekteydiler. Çünkü eski politika ve diplomasi ilke ve yöntemlerinin Avrupa'yı uçuruma doğru sürüklediği, uzun süredir yaygın olan bir duyguydu ve her konuda uzmanlara sırt çevirme dönemi daha o sıralardan başlamıştı.

Diotima'nın durumu da eski diplomasi ekolünün düşünce biçimine karşı bir başkaldırı olarak ifade edilebilirdi; bu nedenle Diotima, kendi konumuyla bu toplumdışı dâhinin konumu arasındaki o mucizevi benzerliği hemen kavramıştı. Üstelik bu ünlü adam, fırsat bulur bulmaz onu ziyaret etmişti ve Diotima'nın evi, bu onura erişmiş olan ilk evdi, ve ortak bir hanım dostlarının tavsiye mektubunda, bu çalışkan adamın kaçınılmaz işlerinden vakit buldukça Habsburglar'ın kentinin kültürünün ve insanlarının tadını çıkarmayı umduğundan söz edilmekteydi; Diotima, bu mektuptan söz konusu ünlü yabancının onun zekâsının ününü duyduğunu çıkarınca, kendini ilk kez yabancı bir ülkenin diline çevrilen bir yazar kadar takdir görmüş gibi hissetmişti. Dr. Arnheim'ın asla bir Yahudiye benzemediğini, fakat Fenikeli-Antik tipte, soylu çizgiler taşıyan bir erkek olduğunu fark etmişti. Öte yandan Arnheim da Diotima'nın kişiliğinde yalnızca onun kitaplarını okumakla kalmayıp, hafiften balık etli bir antik güzellik idealine de uygun düşen bir kadınla karşılaşmaktan hoşlanmıştı; bu, klasik çizgileri çok katı gözükmesin diye biraz daha etli tutulmuş, Elenist bir idealdi. Diotima'nın, yirmi dakikalık bir sohbet sırasında gerçekten dünya çapında ilişkileri bulunan bir adam üzerinde yaratabildiği etkinin, biraz eskimiş diplomatik bir hayatın içine kapanıp kalmış olan kocasının, karısının önemini küçümserken zihninde yarattığı kuşkulan bütünüyle dağıttığını anlaması uzun sürmemişti.

Diotima, tatlı bir keyifle bu sohbeti kendi kendine tekrarlıyordu. Sohbet daha henüz başlamıştı ki Arnheim, bu eski kente hesap yapmayı, materyalizmi, bugün bir şeyler yaratmakta olan bir uygarlık insanının kupkuru aklını eski Avusturya kültürünün Barok sihriyle biraz olsun unutup, dinlenmek için geldiğini söylemişti.

Bu kentte çok şen bir ruh vardır-diye yanıt vermişti Diotima, ve bunu demiş olduğuna memnundu.

"Evet," demişti adam "artık içimizden yükselen sesler kalmadı; bugün çok fazla biliyoruz, akıl, yaşamımızı yöneten bir tiran gibi."

Bunun üzerine Diotima, şu karşılığı vermişti: "Kadınlarla ilişki kurmaktan hoşlanıyorum; bir şey bilmedikleri ve bölünmüş olmadıkları için."

Arnheim ise şöyle demişti: "Ama yine de güzel bir kadın, mantığa ve psikolojiye rağmen hayat hakkında hiçbir şey bilmeyen bir erkeğe oranla çok daha fazla şey anlar." Bunun üzerine Diotima da ona, ruhun uygarlıktan özgür kılınmasına benzer bir sorunun, yalnızca daha büyük ölçülerde ve devlete de yansıtılmış olarak, burada da ilgili çevreleri meşgul ettiğini anlatmıştı; "ya-

pılması gereken -" demişti, - Arnheim onun sözünü kesmişti: "Yeni düşünceleri, ya da, bunu söylemek aykırı kaçmazsa (burada hafiften içini çekmişti), genelde düşünceleri iktidar katlarına taşımak!", bu olağanüstü bir şeydi; ve Diotima devam etmişti: Bu düşünceleri iletmek için halkın bütün kesimlerinden komiteler oluşturulmak isteniyordu. -Ama tam bu noktada Arnheim, olağanüstü önem taşıyan bir şeyi, üstelik öylesine dostça ve saygılı bir ifadeyle söylemişti ki, uyarı Diotima'yı derinden etkilemişti: Bu yolla büyük bir şeyin gerçekleştirilmesi kolay değil, demişti Arnheim; komisyonlardan oluşma bir demokrasi değil, fakat yalnızca hem gerçek dünyada, hem de düşüncelerin alanında deneyimli, tek tek güçlü insanlar eylemi yönlendirebilirler!-

Diotima, buraya kadar sohbeti kendi kendine sözcüğü sözcüğüne yinelemişti, ama konuşulanlar, bu noktada bir parıltının içinde dağılıp gitmekteydi; kendisinin ne yanıt vermiş olduğunu artık anımsayamıyordu. Bütün bu süre boyunca belirsiz, gerginlik verici bir mutluluk ve bekleyiş duygusu, Diotima'yı gittikçe daha yükseklere taşımıştı; şimdi ise ruhu ta yükseklerde, güneşe doğru görkemli parıltılar saçan, elden kaçırılmış, küçük ve alacalı bir çocuk balonunu andırıyordu. Ve hemen sonra, o balon patlayıverdi.

Büyük Paralel-Eylem için o zamana kadar aklına gelmeyen bir düşünce doğmuştu.

7

Büyük Bir Düşüncenin Özü ve içeriği

Bu düşüncenin ne olduğu kolayca söylenebilirdi, ama onu tüm anlamıyla tanımlamak, kimsenin yapabileceği bir iş değildi! Çünkü büyük ve etkileyici bir düşünceyi sıradan bir düşünceden, belki de anlaşılmaz ölçüde sıradan ve ters bir düşünceden ayıran yan şudur; büyük düşünce, bir tür erime durumundadır, Ben, bu konumdan geçerek sonsuz enginlere açılır ve dünyaların enginlikleri de Ben'e karışır, bu arada insan neyin kendisine, neyin sonsuzluğa ait olduğunu anlayamaz. Bundan ötürü büyük ve etkileyici düşünceler, insanınki gibi katı, ama kırılgan bir bedenden ve sonsuz bir ruhtan oluşur; düşünceye anlamını kazandıran bu ruh yoğun bir biçime kavuşmamıştır, onu soğuk sözlerle tutmaya yönelik her girişimde erir ve hiçlikte yitip gider.

Bunları önceden belirttikten sonra şunu söylemek gerekir ki Diotima'nın büyük düşüncesi, büyük eylemin manevi yönetimini Prusyalı Arnheim'ın üstlenmesi gerektiğinden başkaca bir şey değildi; bu eylem Prusya-Almanya'ya yönelik bir kıskançlık dikeni de içerse de. Ancak bu, düşüncenin yalnızca ölü olan sözel bedenidir ve onu anlaşılmaz veya gülünç bulan, yalnızca bir cesedi itip kakmış olur. Bu düşüncenin ruhuna gelince, şunu söylemek gerekir ki bu, bakir ve varlığına izin verilebilir bir düşünceydi, ve Diotima her olasılığa karşı, kararına bir de Ulrich'e ilişkin şart eklemişti. Diotima, kendisi üzerinde yeğeninin de -Arnheim'ınkinden çok daha derin bir düzlemde ve etkisi de gizli olmak üzere- etki yaratmış olduğunu bilmiyordu, ve bunu fark etseydi eğer, büyük olasılıkla kendinden nefret ederdi; ancak Ulrich'ten yaşça küçük olmasına karşın, içgüdüsel olarak

bir karşı önlem almış ve kendi bilincinde Ulrich'i "olgunlaşmamış" diye nitelendirmişti. Ulrich'e acımaya karar vermişti, bu da çok sorumluluk gerektiren eylemin yönetimi için Ulrich'in yerine Arnheim'ı seçmesinin bir görev olduğuna inanmasını kolaylaştırıyordu; fakat öte yandan, Diotima bu düşünceyi dünyaya getirdikten sonra, geriye itilen kişinin şimdi onun yardımını gereksindiğine ve bu yardıma layık olduğuna ilişkin kadınca düşünce de kendini belli etmekteydi. Ulrich bir şeyin eksikliğini duyduğu takdirde, bunu elde etmesinin en iyi yolu, büyük eylemde Diotima'nın ve Arnheim'ın yanında çokça bulunmasını sağlayacak biçimde onun da kullanılmasıydı. Bu durumda Diotima, bunu da yapmaya karar verdi, gelgelelim bunlar salt tamamlayıcı nitelikteki düşüncelerdi.

Düşüncelerle ilgilenmeyi Pek Önemsemeyen Herkesin Okumadan Geçebileceği Bir Bölüm

Bu arada Ulrich, evinde yazı masasının başına oturmuş çalışmaktaydı. Haftalar önce, geriye dönme kararını verdiğinde yarıda bırakmış olduğu araştırmayı yeniden ortaya çıkarmıştı; niyeti, bunu tamamlamak değildi, sadece bu tür bir çalışmayı hâlâ yapabilmekten keyif duyuyordu. Hava güzeldi, ama Ulrich son günlerde yalnızca kısa süreler için evden ayrılmıştı, bahçeye bile çıkmıyordu, perdeleri kapatmıştı ve yarı karanlıktaki bir sirkte, izleyiciler içeri alınmazdan önce, uzmanlardan oluşma bir gruba tehlikeli yeni numaralar sergileyen bir akrobat gibi, hafif ışıkta çalışmaktaydı. Yaşamda başkaca hiçbir yerde bir eşi daha bulunmayan bu düşünme eyleminin kesinliği, gücü ve güvenilirliği, Ulrich'e neredeyse hüzün vermekteydi.

(Jstü formüllerle ve işaretlerle kaplı kâğıdı geriye doğru itti; anlatmakta olduğu yeni bir matematik işlemini uygulama bağlamında fiziksel bir örnek olmak üzere, kâğıda son olarak suyla ilgili bir denklem yazmıştı; ama düşünceleri herhalde bir süredir başka yerdeydi.

"Clarisse'ye suya ait bir şeyler anlatmadım mı?" diye sordu kendi kendine, ama tam olarak anımsayamadı. Ayrıca fark etmezdi de, düşünceleri tembel tembel yayılmayı sürdürdüler.

Ne yazık ki güzel edebiyatta hiçbir şey, düşünen bir insanı anlatabilmek kadar güç değildir. Büyük bir mucit bir defasında kendisine aklına bu kadar çok yeni şeyin gelmesini nasıl sağladığı sorulduğunda, şöyle karşılık vermişti: Hiç durmadan o konuyu düşünerek. Gerçekten de, beklenmedik düşüncelerin gelmesi-

nin tek yolunun insanın onları beklemesinden başka bir şey olmadığı söylenebilir. Bu düşünceler küçümsenemeyecek ölçüde karakterin, sürekli eğilimlerin, direnen yükselme tutkusunun ve yorulmak nedir bilmeyen çalışmanın bir başarısıdır. Öte yandan, böyle bir süreklilik, kim bilir ne kadar can sıkıcıdır! Yine öte yandan, düşünce düzeyindeki bir görevin yerine getirilmesi, ağzında bir sopa taşıyan bir köpeğin dar bir kapıdan geçmek istemesinden farklı değildir; hayvan, sopa kayıp geçene kadar kafasını sola ve sağa döndürür, bizler de buna çok benzer biçimde hareket ederiz, aradaki tek fark, çok gelişigüzel deneyecek yerde, bu işin nasıl yapılması gerektiğini daha önceki deneyimlerden aşağı yukarı bilmemizdir. Ve akıllı biri, kafa döndürmelerde aptal birine oranla doğal olarak çok daha büyük bir beceri ve deneyim sergilese de, kapıdan geçiş ona da şaşırtıcı gelir, bir anda gerçekleşiverir, ve insan iç dünyasında düşüncelerin kendilerini düşüneni beklemek yerine kendiliklerinden harekete geçmiş olmaları karşısında gelen hafif bir şaşkınlık duygusunu açıkça algılayabilir. Eskiden esinlenme diye de adlandırılırken, bu şaşkınlık duygusuna bugün çoğu insan sezgi demekte ve bunda kişilik-üstü bir yan görmek gerektiğine inanmaktadır; gerçekte ise ortada yalnızca iradeye bağlı olmayan bir durum, başka deyişle bir kafanın içinde karşılaşan şeylerin yakınlığı ve birlikteliği vardır.

Kafa ne kadar iyiyse bu süreç o kadar daha az algılanır. Düşünme süreci, süreç devam ederken kendi içinde oldukça acınası bir süreçtir, sanki beynin tüm kasılıp bükülmeleri bir sancı nöbetine kapılmış gibidir. Bittiğinde ise, biçim olarak insanın biraz önce yaşantıladığı sürece değil, sadece düşünülüp bitmiş olan bir şeye benzer. Ne yazık ki bu elde edilen son derece kişisellikten uzak bir şeydir, çünkü düşünülmüş olan dışarıya doğru yönelir ve dünyayla ileşitime geçmek üzere alesta durur. İnsan düşünme süreci içindeyken, kişisel olanla olmayan arasındaki geçiş anını yakalamanın yolu yoktur ve düşünmenin yazarlar için süreci göz ardı etmek isteyecekleri derecede bir mahcubiyet nedeni olması tam da bundandır.

Niteliksiz Adam ise durmuş düşünmekteydi. Bundan, düşündüğü şeyin, en azından kısmen kişisel bir sorun olmadığı sonucu çıkarılabilirdi. Peki neydi o zaman? Dünyanın girişleri çıkışları; dünyanın bir kafanın içinde birliktelik oluşturan çeşitli cepheleri. Ulrich'in aklına önemli hiçbir şey gelmemişti; örnek olarak suyla ilgilendikten sonra, aklına, sadece herkesin su adına bildiği, nehir, deniz, göl ve kaynaklar hesaba katılacak dahi olsa, suyun topraktan üç kat daha büyük olduğundan başkaca bir şey gelmemişti. Uzun süre suyun hava ile akraba olduğuna inanılmıştı. Öteki düşünceleri günümüzde bile hâlâ geçerli olan Büyük Newton bile böyle düşünmüştü. Yunanlıların düşüncesine göre dünya ve yaşam, sudan doğmuştu. Su, adı Okeanos olan bir tanrıydı. Daha sonra denizkızları, su perileri icat edilmişti. Kıyılarında tapınaklar ve kehanet yerleri yapılmıştı. Ama kaynakların üzerine Hildesheim, Paderborn ve Bremen katedralleri de inşa edilmişti ve bakın hele, bu katedraller hâlâ ayaktaydılar, değil mi? Ve takdis için bugün de su kullanılmıyor muydu? Ve ruhları tuhaf bir mezarsı sağlıklılığı yansıtan suseverler ve doğanın iyileştirici gücüne inanan sağlık havarileri yok muydu? Demek ki dünya üzerinde silinmiş bir nokta veya ezilmiş ot gibi bir yer vardı. Ve Niteliksiz Adamın bilincinin bir yerlerinde, şu anda üzerinde düşünsün ya da düşünmesin, modern bilimsel bilgiler de duruyordu. Bunlara göre su renksiz, yalnızca yoğun bulunduğunda mavi renk olan, kokusu ve tadı bulunmayan bir sıvıdır, okulda bu öylesine çok yinelenmiştir ki, insan bunu bir daha asla unutamaz, oysa fizyolojik olarak bakteriler, bitkisel maddeler, hava, demir, kükürt asitli ve katmerli kalsiyum karbonatlı kireç de suya aittir ve bütün sıvıların arketipi aslında sıvı olmayıp, maddesine göre sert bir cisim, bir sıvı ya da bir gazdır. Sonuçta bu bütün, formüllerin oluşturduğu sistemlere dağılır, ve şu engin dünyada su gibi basit bir şey hakkında bile aynı şeyi düşünen ancak birkaç düzine insan vardır; geri kalanların hepsi sudan, bugün ile birkaç binyıl öncesi arasında bir yerlerde kullanılan dillerle söz ederler. O halde şunu söylemek gerekir, insan biraz olsun düşünecek oldu mu, bir ölçüde de olsa her kafadan bir ses çıktığını görür!

Ve şimdi Ulrich, bütün bunları Clarisse'ye gerçekten anlatmış olduğunu da anımsıyordu, ve Clarisse küçük bir hayvan kadar eğitimsizdi, ama Clarisse'yi oluşturan bütün batıl inançlar bir yana, insan kendini onunla belli belirsiz bir bütün içersin-

deymiş gibi hissediyordu. Bu düşünce Ulrich'e kızgın bir iğne gibi battı.

Öfkelendi.

Düşüncelerin o bilinen ve doktorlarca keşfedilmiş olan yeteneği, başka deyişle Ben'in karanlık alanlarından kaynaklanan, derinliğine işleyen, hastalıklı bir biçimde yayılmış hoşnutsuzluğu dağıtma yeteneği, büyük bir olasılıkla toplumsal ve dışadönük, tikel bireyi öteki insanlara ve nesnelere bağlayan yapısından başkaca bir temele dayanmamaktadır; ama görünüşe bakılırsa düşüncelere sağaltıcı gücü kazandıran şey, ne yazık ki onların kişisel düzlemde yaşantıya dönüştürülebilirliğini azaltan şeyle aynıdır. Bir burnun üzerindeki kıldan gelişigüzel söz edilmesi, en önemli düşünceden daha çok ağırlık taşır; eylemler, duygular ve duyumlar, ne kadar sıradan ve kişisellikten uzak olurlarsa olsunlar, yinelenmeleri durumunda bir olup bitene, şu ya da bu ölçüde büyük bir kişisel olaya katılmışlık izlenimi yaratırlar.

"Aptalca," diye düşündü Ulrich "ama böyle." İnsanın kendi tenini kokladığında algıladığı o aptalca-derin, tahrik edici, Ben'e doğrudan dokunan izlenimi anımsadı. Ayağa kalktı ve penceresinin perdelerini açtı.

Ağaçların kabukları henüz sabahın nemini taşıyordu. Dışarıda, caddede menekşe mavisi bir benzin buharı vardı. Güneşin ışıkları bu buhara dökülüyordu ve insanlar hızlı hızlı koşuşturuyorlardı. Kentlerin yarattıkları türden bir asfalt ilkbaharıydı, sonbaharda mevsimler dışı bir ilkbahar günü.

Normal Bir Bilinç Durumunun Açıklaması ve Uğradığı Kesintiler

Ulrich, Bonadea ile ona evde yalnız olduğunu anlatacak bir işaret kararlaştırmıştı. Hep yalnızdı, ama işareti vermedi. Herhalde Bonadea'nın davetsiz olarak, şapkası ve vıialctiyle içeri giriver-mesi gibi nahoş bir olaya uzun zamandır hazır olmalıydı. Çünkü Bonadea, ölçüsüz kıskançtı. Ve bir erkeği - ona yalnızca kendisinden nefret ettiğini söylemek için olsa bile - ziyaret ettiğinde, hep iç dünyası tamamen zayıf düşmüş olarak gelirdi, çünkü yol boyunca edindiği izlenimler ve karşılaştığı erkek bakışları, içinde hafif bir deniz tutması gibi sallanıp dururdu. Ama erkek bunu anlar da, onca zaman sevgisizlikle onunla ilgilenmemiş olmasına rağmen, dümeni hemen Bonadea'ya doğru kırarsa, bu sefer dc Bonadea incinir, onunla tartışır, onca sabırsızlıkla beklediğini azarlayıcı sözlerle ertelerdi ve bu haliyle biraz kanadından vurulup aşk denizine düştükten sonra kendini yüzerek kurtarmak isteyen bir ördeğe benzerdi.

İşte Bonadea, gerçekten de çıkıp gelivermişti, ağlıyordu ve kendini hırpalanmış hissediyordu.

Bonadea, âşığına öfkelendiği böyle anlarda attığı yanlış adımlardan ötürü kocasından içtenlikle özür dilerdi. Bonadea, sadakatsiz kadınların düşünmeden edilen bir sözle kendilerini ele vermemek için uyguladıkları eski, bilge bir kurala uyarak, kocasına bazen bir hanım arkadaşının evinde rastladığı bir bilginin sözünü etmişti; bu bilgini evine davet etmediğini, çünkü adamın sosyetede kendiliğinden ayağına gelmeyecek kadar şımartılmış olduğunu, kendisinin ise ona buna rağmen davette ısrar edecek

kadar önem vermediğini söylemişti. Anlattıklarının yarısının gerçek olması, yalan söylemesini kolaylaştırıyordu, öteki yarısını ise sevgililerine çatmak için kullanmaktaydı. - Soruyordu, uydurduğu kadın arkadaşıyla olan ilişkisini ansızın yeniden sınırlandırdığı takdirde kocası ne düşünürdü?! Kocasına sempati bağlamında bu türden gelgitleri nasıl açıklayabilirdi?! Doğruluğa büyük değer veriyordu, çünkü bütün ideallere büyük değer vermekteydi, ve Ulrich, doğruluktan gerektiğinden fazla uzaklaşmaya zorlamakla onun onuruna leke sürüyordu!

Bonadea, Ulrich'le karşılaştığında fırtınalar estirdi, bu girizgahdan sonra, oluşan hava boşluğuna suçlamalar, yeminler, öpücükler düştü. Bunlar da geçtikten sonra ortada bir şey kalmadı; yeniden akıp gelen günlük gevezelikler boşluğu doldurdu ve zaman, bir bardak durmuş su gibi kabarcıklandı.

"Vahşileştiğinde ne kadar da güzelleşiyor," diye düşündü Ulrich "ondan sonra ise her şey ne kadar mekanikleşiyor." Bonadea'nın görünüşü onu heyecanlandırmış, sevişmeye kışkırtmıştı; şimdi, her şey olup bittikten sonra ise, bu olup bitenlerin kendisini ne kadar az ilgilendirdiğini hissediyordu. Böyle değişimlerin sağlıklı bir insanı ağzından köpükler saçan bir deliye dönüştüren o inanılmaz hızı, bu olup bitenlerde son derece açık biçimde belirginleşiyordu. Ancak bilinçteki bu aşk değişimi, Ulrich'e çok daha genel bir durumun özel bir şıkkı gibi gelmekteydi; çünkü bir tiyatro akşamı, bir konser, bir ayin, iç dünyanın bütün dışavurumları bugün ikincil bir bilinç durumunun hemen kısa sürede yeniden dağılıp giden adacıklarıdır; bunlar, arada sırada normal bilinç durumuna dahil edilirler.

"Daha biraz öncesine kadar çalışmaktaydım," diye düşündü Ulrich "ondan önce de sokaktaydım, kâğıt satın aldım. Fizik Derneği'nden tanıdığım bir beyle selamlaştım. Kısa bir süre önce onunla ciddi bir konuşma yapmıştım. Şimdi, Bonadea biraz acele etse de, kapının aralığından gözüme ilişen şu kitapları biraz karıştırsam. Gelgelelim bu arada deliliğin bulutlarına binip dolaştık, şimdi somut yaşantıların yitip gitmekte olan bu boşluğu yeniden doldurmaları ve kendilerini inatla öne sürmeleri de daha az tedirgin edici değil."

Fakat Bonadea acele etmedi, ve Ulrich de başka bir şey düşünmek zorunda kaldı. Gençlik arkadaşı ve küçük Clarisse'nin biraz tuhaflaşmış olan kocası Walter, bir defasında Ulrich hakkında şu iddiada bulunmuştu: "Ulrich hep en büyük enerjiyi harcayarak gerekli bulmadığı şeyi yapar!" Bu, Ulrich'in aklına tam da şu anda gelmişti; "bugün bu, hepimiz için söylenebilir" diye düşündü. Çok iyi anımsıyordu: yazlık evi çevreleyen ahşap bir balkon vardı. Ulrich, Clarisse'nin annesiyle babasının konuğuydu; düğünden kısa süre önceydi ve Walter onu kıskanıyordu. Walter şaşılacak ölçüde kıskanç olabilirdi. Clarisse ve Walter, balkonun arkasındaki odaya girdiklerinde, Ulrich dışarda, güneşin altında durmaktaydı. Saklanmaya kalkışmaksızın onları dinlemişti. Ayrıca bugün bir tek o cümleyi anımsıyordu. Ve bir de o görüntüyü; odadaki gölge koyuluğu, dış duvara yansıyan parlak güneş ışığının yüzeyinde kıvrımlı ve ağzı biraz açık bir torba gibi asılıydı. Walter ve Clarisse bu kıvrımların içinde beliriyorlardı; Walter'in yüzü acıyla sarkmıştı ve bu yüzde uzun sarı dişler var gibiydi. Bunun siyah kadife kaplı, küçük bir kutuya yatırılmış bir çift uzun ve sarı diş olduğu da söylenebilirdi, ve bu iki insan birer hayalet gibi kutunun yanında durmaktaydılar. Kıskançlık, elbette ki saçma bir kıskançlıktı; Ulrich'in dostlarının kadınlarında gözü yoktu. Ama Walter'in her şeyi yoğun yaşama konusunda her zaman çok özel bir yeteneği olmuştu. Çok yoğun hissettiği için, hiçbir zaman istediğine ulaşamıyordu. Küçük mutluluklar ve mutsuzluklar için iç dünyasında son derece melodik bir ses güçlendiricisi taşır gibiydi. Duygularını hep altınlı, gümüşlü bozuk paralar halinde harcıyordu, buna karşılık Ulrich, daha çok büyük oynuyor, bir başka deyişle üstünde yüksek rakamların yazılı olduğu düşünce çekleri kullanıyordu; ama sonuçta harcadığı, yalnızca kâğıt parçalarıydı. Ulrich, kafasında Walter'i gerçekten belirleyici bir özelliğiyle canlandırmak istediğinde, onu bir ormanın kenarında uzanmış görüyordu. Walter kısa pantolon giymişti ve ne tuhaftır ki, ayaklarında siyah çoraplar vardı. Bacakları, erkek bacağı değildi, ne güçlü ve adaleli, ne de kuru ve sert bacaklardı, kız bacakları gibiydiler; çok güzel olmayan bir kızın bacakları, yumuşak hatlı, güzel olmayan bacaklar. Ellerini başının altında kavuşturmuş, manzara seyrediyordu, ve onu bu sırada rahatsız edenin vay haline. Ulrich, Walter'i belleğine

damgasını vurmuş belli bir olayda bu haliyle görmüş olduğunu anımsamıyordu; doğrudan resmin kendisi, aradan on beş yıl geçtikten sonra, iki ucu tutturan bir mühür gibi, belirginleşmekteydi. Ve o zamanlar Walter'in onu kıskandığını anımsamak, içinde çok hoş bir heyecan yaratıyordu. Bütün bunlar, henüz herkesin kendi kendinden hoşnut olduğu bir dönemde olmuştu. Ulrich, şöyle düşündü: "Şimdiye kadar onlara birkaç kez gittim, Walter ziyaretimi iade etmedi. Ama buna rağmen bu akşam yine kalkıp gidebilirim; umurumda mı ki!"

Bonadea'nın giyinmesi bittiğinde, Clarisse ile Walter'e haber göndermeye karar verdi; bu işi Bonadea'nın önünde yapmak, ardından kaçınılmaz olarak gelecek sıkıcı sorgulamadan ötürü tavsiyeye şayan değildi.

Ve düşüncelerin temposu hızlı olduğundan, Bonadea'nın giyinmesi de henüz bitmediğinden, Ulrich'in aklına bir şey daha geldi. Bu kez, küçük bir kuramdı; yalın ve anlaşılır olan bu kuram, vakit öldürmesini sağladı. "Zihni hareket halinde olan bir genç adam," dedi Ulrich kendi kendine, ve bununla büyük bir olasılıkla gençlik arkadaşı Walter'e de atıfta bulundu, "sürekli olarak dört bir yana düşünceler gönderir. Ama yalnızca çevresindeki titreşimlerle karşılaşan düşünceler bir ışık demeti gibi yeniden ona geri döner, bütün öteki gönderilenler ise uzamda dağılır ve yitip gider!" Ulrich, düşünsel yeti sahibi bir adamın bunun her türlüsüne sahip olduğunu istisnasız varsaydı, demek ki düşünsel yeti, niteliği önceliyordıı; kendisi, birçok karşıtlıkları bulunan bir insandı ve o güne kadar insanların dünyasında ifade edilmiş bütün niteliklerin, bir zihne sahip olan her insanın zihninde birbirine epey yakın bir konumda bir arada olduklarını düşündü. Bu, tam doğru olmayabilir, ama gerek iyinin, gerekse kötünün oluşumu konusunda bildiklerimiz, gerçi herkesin iç dünyasında belli bir beden numarası taşıdığını, fakat bu numarayla ve kader ona sunduğu takdirde, en farklı giysilerin içine girebileceğini çok akla yakın kılmaktadır. Ve bu nedenle Ulrich'e o anda düşünmüş oldukları, pek de anlamsız gelmedi. Çünkü zaman içerisinde sıradan ve kişisel olmayan fikirlerin tamamen kendiliğinden güçlenmesi, sıradan olmayanların ise yitip gitmesi, böylece de bunlardan her birinin neredeyse mekanik bir bağlamın kesinliğiyle gittikçe daha sıradan olup çıkması, önümüzdeki bin çeşit olasılığa rağmen sıradan insanın neden sıradan olduğunu açıklamaktadır! Ve yine bu durum, kendilerini kabul ettiren ve saygınlık kazanan ayrıcalıklı insanlar arasında bile %51 derinlikten, %49 da sığlıktan oluşma bir karışımın varolmasını ve en çok bu karışımın başarı kazanmasını açıklamaktadır; bu, uzun zamandan beri Ulrich'e öylesine karmaşık, anlamsız ve dayanılmaz derecede hüzünlü gelmekteydi ki, üzerinde daha fazla düşünebilmeyi çok isterdi.

Ne var ki Bonadea'nın hâlâ işini bitirdiğine ilişkin bir işaret vermemesi, Ulrich'i rahatsız etti; kapının aralığından gizlice baktığında, Bonadea'nın giyinmeye ara vermiş olduğunu fark etti. Birliktelikten kaynaklanan hazzın son damlaları söz konusu olduğunda, Bonadea düşüncelerin başka yerlere kayıp gitmesini nezakete aykırı bulurdu; şimdiyse Ulrich'in suskunluğundan alınmış, onun bir şey yapmasını beklemekteydi. Eline bir kitap almıştı ve şansına, kitapta sanatın tarihinden güzel resimler vardı.

Ulrich, bu beklemeden ötürü sinirlenmişti ve yeniden düşüncelere daldığında belli belirsiz bir sabırsızlık içindeydi.

•O

Ulrich Sesler Duyuyor

Düşünceleri ansızın gerildi, ve Ulrich bu gerilme yüzünden oluşan bir çatlaktan bakarcasma, doğramacı Christian Moosbrugger ile onu yargılayanları gördü.

Yargıç, kendi gibi düşünmeyen biri için acı verecek derecede gülünç bir ifadeyle, şöyle diyordu: "Kanlı ellerinizi neden yıkadınız? - Bıçağı neden fırlatıp attınız? - Olaydan sonra üstünüzü başınızı neden değiştirdiniz? - Günlerden Pazar olduğu için mi? Kanlı oldukları için değil mi? - Neden bir sonraki akşam danslı bir eğlenceye gittiniz? Olay, eğlenmenizi engellemedi, öyle mi? Hiç pişmanlık duymadınız mı?"

Moosbrugger'in zihninde bir şimşek çaktı: Eski hapishane deneyimleri gereği, pişman olmuş gibi yapmak gerekiyordu. Zihnindeki şimşekle birlikte dudakları gerilen Moosbrugger yanıt verdi: "Elbet duydum!"

Yargıç, hemen atıldı: "Ama poliste şöyle demişsiniz: Pişmanlık değil, yalnızca patlayasıya bir nefret ve öfke duyuyorum!"

"Olabilir" dedi Moosbrugger, yine kendini toparlamış, kibar bir ifade takınmıştı. "O sıralarda başkaca bir şey hissetmemiş olabilirim."

"Siz, iri yapılı, güçlü bir erkeksiniz," diye söze karıştı savcı "Hedwig'den nasıl korkmuş olabilirsiniz?"

"Savcı bey," diye karşılık verdi Moosbrugger gülümseyerek, "yaltaklanmaya başlamıştı. Onu, normalde bu tür kadınları kafamda canlandırdığımdan daha acımasız biri olarak düşündüm. Gerçi güçlü gibi gözüküyorum, öyleyim de-"

"O halde-" diye homurdandı mahkeme başkanı dosyayı karıştırarak.

"Ama belli durumlarda," dedi Moosbrugger yüksek sesle "ürkek, hatta korkağımdır."

Mahkeme başkanının gözleri hızla dosyadan ayrıldı; bir çift kuşun bir ağaç dalından uçup gitmesi gibi, biraz önce üstünde oturmakta olduğu cümleyi terk etti. "Ama sırasında, inşaat alanındaki arkadaşlarınızla kavga ettiğinizde, hiç de korkak değildiniz!" dedi. "Birini iki kat aşağıya attınız, ötekileri de bıçakla-"

"Sayın başkan," diye bağırdı Moosbrugger korkutucu bir sesle "ben, bugün de şu nokta-i nazardayım ki-"

Başkan, eliyle onu susturmak istedi.

"Haksızlık," dedi Moosbrugger "benim acımasızlığımın temeli bu olmalı. Ben, mahkemenin önüne saf bir insan olarak çıktım ve sayın yargıçların zaten her şeyi benden daha iyi bildiklerini düşündüm. Ama düş kırıklığına uğradım!"

Yargıcın yüzü yine dosyaya dalmıştı bile.

Savcı, gülümsedi ve dost bir ifadeyle konuştu: "Ama Hedwig, aslında zararsız bir kızcağızdı!"

Moosbrugger hâlâ öfkeli: "Bana hiç de öyle gözükmedi!" diye yanıtladı.

"Bana göre ise," diye ekledi mahkeme başkanı vurgulayarak "siz suçu hep başkalarına atmayı iyi biliyorsunuz!"

Savcı, dost bir ifadeyle baştan aldı: "Evet, kızı neden bıçakladın?"

31

Kime Hak Veriyorsun?

Ulrich bunları katıldığı duruşmadan mı hatırlıyordu, yoksa bunlar sadece okumuş olduğu haberlerden parçalar mıydı? Şimdi öylesine canlı anımsıyordu ki, sanki bu sesi duyacak gibiydi. Hayatında "birtakım sesler" duyduğu, hiç olmamıştı; çok şükür böyle biri değildi. Ama insan bu sesleri duyduğunda, ortalığı bir kar yağışının dinginliği kaplar. Ansızın yerden göğe kadar duvarlar yükselir; insan daha önce havanın bulunduğu yerde yumuşak ve kalın surlardan geçer, ve hava kafesinin içersinde oradan oraya sıçramış olan bütün sesler, artık özgür bir biçimde ta en derinlere kadar birbirine kaynamış beyaz duvarlara nüfuz ederler.

Ulrich, herhalde çalışmaktan ve can sıkıntısından biraz gergindi, bu durumda bazen böyle şeyler olabilirdi; ama birtakım sesler duymayı hiç de kötü bulmadı. Ve ansızın, çok yüksek olmayan bir sesle şunları söyledi: "İnsanın yaptığı her şeyde masum olduğu ikinci bir vatanı vardır."

Bonadea, bir bağcıkla uğraşıyordu. Bu arada Ulrich'in odasına gelmişti. Bu konuşmadan hoşlanmıyor, zevksiz buluyordu; katilin bir zamanlar gazetelerde onca yazılmış olan adını çoktan unutmuştu ve Ulrich sözünü etmeye kalkıştığında, Bonadea bu adı istemeye istemeye anımsıyordu.

"Fakat eğer Moosbrugger," dedi Ulrich bir süre sonra "bu tedirgin edici masumiyet izlenimini yaratabiliyorsa eğer, o zaman başörtüsünün altındaki gözleri bir fareninkileri andıran o zavallı, terkedilmiş, soğuktan tir tir titreyen kız, yani Hedwig, Moosbrugger'e onu odasına alması için yalvarmış ve bu yüzden öldürülmüş olamaz mı?"

"Kapat şu konuyu!" dedi Bonadea ve beyaz omuzlarını kaldırdı. Çünkü Ulrich'in konuşmaya böyle bir yön vermesi tam da kötü niyetle seçilmiş bir anda, yani incinmiş ve barışmaya susamış hanım arkadaşı odaya geldikten sonra ve üstüne yarım yamalak geçirdiği giysilerin halının üstünde yeniden içinden Aphrodite'nin çıktığı köpükten bir krater oluşturduğu anda olmuştu. Bu nedenle Bonadea, Moosbrugger'den sadece tiksinmeye ve kurbanını da hafiften bir korku ürpertisiyle geçiştirmeye hazırdı. Ama Ulrich buna meydan vermedi ve Moosbrugger'i bekleyen kaderi Bonadea'ya güçlü çizgilerle betimledi. "İki adam, ona karşı en ufak bir kötü duygu beslemeksizin, sadece bunun için para aldıkları için, ipi onun boynuna geçirecekler. Bu sahneyi belki yüz kişi izleyecek, bazıları görevleri bunu gerektirdiği, bazıları da hayatlarında bir kez olsun bir idam görmek istedikleri için. Silindir şapka, frak ve siyah eldivenler giymiş olan, resmi görünüşlü bir bey ilmiği çekecek, ve aynı anda onun iki yardımcısı boynu kırılsın diye Moosbrugger'in bacaklarına asılacaklar. Daha sonra siyah eldivenli bey, elini Moosbrugger'in kalbine koyacak ve yüzünde endişeli bir doktor ifadesiyle, onun hâlâ yaşayıp yaşamadığını kontrol edecek; çünkü yaşıyorsa eğer, her şey daha sabırsızca ve resmiyetten daha uzak bir biçimde yinelenecek. Şimdi aslında Moosbrugger'den yana mısın, yoksa ona karşı mısın?" diye sordu Ulrich.

Bonadea, zamansız uyandırılmış biri gibi ağır ağır ve acıyla "havasından" çıkmıştı -zina nöbetlerini böyle adlandırırdı. Şimdi, elleri bir süre kararsız bir ifadeyle yere düşmek üzere olan giysilerini ve açılmış korsesini tuttuktan sonra, oturmak zorunda kaldı. Benzeri konumdaki her kadın gibi, belli bir kamu düzenine sonuna kadar güvenmekteydi; bu öylesine adil bir düzendi ki, insan hiçbir şeyi dert etmeksizin hayatını idame ettirebilirdi; ama şimdi, bunun aksi konusunda uyarılınca, Bonadea'nın iç dünyasına hemen suçlu Moosbrugger'e ilişkin her düşünceyi dışlayan ve kurban Moosbrugger'den yana çıkan merhametli bir tutum yerleşivermişti.

"Demek sen" diye iddia etti Ulrich "her defasında kurbandan yana ve eyleme karşısın."

Bonadea, böyle bir konuşmanın böyle bir durumda yakışık almadığı gibisinden akla yakın bir duyguyu dile getirdi.

"Ama yargın böylesine tutarlı bir biçimde eyleme karşıysa," diye yanıtladı Ulrich, hemen özür dileyecek yerde, "o zaman zinalarını nasıl haklı göstereceksin, Bonadea?!"

Özellikle çoğul eki nahoştu! Bonadea sustu, aşağı gördüğünü ifade eder bir yüz ifadesiyle yumuşak koltuklardan birine oturdu ve incinmiş bir tavırla yukarıya, duvarla tavanın kesişme çizgisine baktı.

Bir Binbaşının Karısıyla İlgili Unutulmuş, Ama Çok Önemli Öykü

Kendini deli olduğu besbelli birine yakın hissetmek, uygun değildir, ve Ulrich de böyle yapmıyordu. Ama neden uzmanlardan biri Moosbrugger'in bir deli olduğunu iddia ederken, öteki bunun aksini söylüyordu? Gazete muhabirleri Moosbrugger'in bıçağını nasıl kullandığını anlatmalarına imkân veren uzmanlığı nereden edinmişlerdi? Ve Moosbrugger, davası taşra kentlerinde daha bir umursamazlıkla karşılanan bir yenilikten öteye gitmezken, insanların zaman zaman aile içinde kendi Moosbrugger'leriyle karşılaştıkları Berlin ya da Breslau'da ise hiçbir önem taşımazken, hangi niteliklerin yardımıyla bu kentte yaşayan iki milyon insanın yarısı için ancak aile içindeki bir kavgadan ya da bozulan bir nişanlılıktan kaynaklanabilecek, ruhun başka zamanlar dingin olan alanlarım hareketlendiren, kişisel bağlamda alışılmadık ölçüde etkileyen heyecanı ve tedirginliği uyandırabilmişti? Ulrich'i, toplumun kurbanlarıyla oynadığı bu korkunç oyun ilgilendiriyordu. Bu oyunun kendi iç dünyasında yinelendiğini hissediyordu, içinde ne Moosbrugger'i kurtarmaya, ne de adalete yardımcı olmaya yönelik bir irade kıpırtısı vardı ve bu duygu, bir kedinin kabarmış tüyleri gibi diken dikendi. Bilinmeyen bir nedenden ötürü Moosbrugger, Ulrich'i sürdürmekte olduğu kendi yaşamından daha çok ilgilendirmekteydi; Ulrich'i içinde her şeyin biraz çarpıtıldığı ve ruhun derinliklerinde parça parça sürüklenmekte olan bir anlamı açığa vuran, karanlık bir şiir gibi pençelerine almıştı.

"Korkunun romantizmi!" diye suçladı kendi kendisini. Kor-

kutucu ya da yasak olana, düşlerin ve nevrozların yasal kalıbında hayranlık duymak, Ulrich'e tam burjuva dönemi insanlarına uygun bir tutum gibi geliyordu. "Ya o, ya bu!" diye düşündü. "Ya hoşuma gidersin, ya da gitmezsin! Ya seni bütün iğrençliğinle savunurum, ya da bu iğrençlikle oyun oynadığım için kendimi tokatlamam gerekir!" Ve sonunda belki de soğukkanlı, ama kararlı bir pişmanlık bile duruma uygun düşebilirdi; eğer toplum böyle kurbanlardan talep ettiği ahlâki çabanın yarısını kendisi harcasaydı, bugün bu türden olayları ve kişileri engellemek için çok şey yapılabilirdi. Ama daha sonra olaya çok farklı bir yönden de bakılabileceği ortaya çıktı ve bu Ulrich'in iç dünyasında tuhaf anılar uyandı.

Bir eyleme ilişkin yargımız, hiçbir zaman bu eylemin Tanrının ödüllendirdiği ya da cezalandırdığı yanına ilişkin bir yargı değildir: Ne tuhaftır ki bunu Luther söylemişti. Büyük bir olasılıkla bunu, kendileriyle bir süre dost olduğu mistiklerden birinin etkisiyle yapmıştı. Aynı şeyi hiç kuşkusuz başka inanç sahipleri de söyleyebilirlerdi. Burjuva anlamında, onların hepsi birer ahlakdışı idi. Neredeyse amaçla araçlar arasında ayrım yapan Macchiavelli gibi onlar da günahlar ile, günahlara rağmen lekesiz kalabilen ruh arasında ayrım güdüyorlardı. "İnsan yüreği" onlardan "sökülüp alınmıştı". "İsa'da da bir dış, bir de iç insan vardı, ve dış nesnelere ilişkin olarak yaptıklarının tümünü dış insanı çıkış noktası alarak yapar, bu arada iç insanla arasında kesin bir ayrılık bulunurdu" der Eckehart. Böyle ermişler ve inanç sahipleri, sonunda Moosbrugger'i bile aklayabilirlerdi!? İnsanlık o zamandan beri elbet ilerlemişti; ama Moosbrugger'i öldürecek olmasına karşın bu insanlık, onu belki de aklayabilecek olan o kişilere saygı duymak gibi bir zaaftan henüz kurtulamamıştı. Ve şimdi Ulrich, küçük bir tedirginliğin ardından, bir cümleyi anımsamıştı. Cümle, şöyleydi: "Bir sodomistin ruhu, hiç zahmetsizce bir kalabalığın içinden geçip gidebilir ve gözlerinden bir çocuğun ışıl ışıl gülümsemesi okunabilir; çünkü her şey, görünmez bir ilkeye göre işler." Bu, ilk cümlelerden pek farklı değildi, ama hafifçe abartılmış havasıyla çürümüşlüğün kokusunu salıyordu. Ve görüleceği gibi, bu cümle bir mekânın varlığını da gerektiriyordu, masalarının üstünde sarı renkli Fransızca cep kitapları bulunan, kapı yerine birbirine takılmış küçük cam çubuklardan oluşma perdelerin asılı olduğu bir odaydı bu, -ve göğsünde, bir elin kalbini çekip çıkartmak için açık bir tavuk ölüsüne dalmasına benzer bir duygu hissetti. Çünkü bu cümleyi Diotima, Ulrich'in ona yaptığı ziyaret sırasında söylemişti. Ayrıca cümle, Ulrich'in gençlik yıllarında sevdiği, fakat o zamandan beri bir salon filozofu sayageldiği çağdaş bir yazara aitti, bu türden cümlelerin tadı üstüne parfüm dökülmüş ekmeğinki kadar kötüdür, öyle ki, insan onyıllar boyunca onlarla hiçbir ilişkisi olsun istemez.

Fakat bu yüzden içinde beliren tatsız duygu ne kadar güçlü olursa olsun, o anda Ulrich bu cümlenin kendisini ötekilere, o gizemli dilin sahici cümlelerine geri dönmekten alıkoymasına yaşamı boyunca göz yummuş olmasını utanç verici saymaktaydı. Çünkü içinde onlara ilişkin ve salt anlamanın sınırlarını aşan, özel ve dolaysız bir anlayış vardı; ama tamamen onlardan yana çıkmaya hiçbir zaman karar verememişti. Bunlar -yani ona bir kardeşlik ifadesiyle seslenen cümleler; bilim ve matematik dilinin buyurgan tonunun karşıtı olan, fakat kaynağı kestirilemeyen, yumuşacık ve karanlık bir içtenlikle seslenen cümleler- herhangi bir bağlamdan uzak, ender uğranan adalar gibi işlerinin arasında serpiştirilmişti; ancak Ulrich, elbet onları bildiği ölçüde, bu cümlelere kuşbakışı baktığında, bağlamlarının algılanabildiğini hisseder gibi oluyordu; sanki birbirlerinden pek de uzak olmayan bu adalar, arkalarına gizlenmiş bir kıyının önüne yerleştirilmişlerdi ya da tarihöncesi zamanlarda batıp gitmiş bir kara parçasının kalıntılarını temsil etmekteydiler.

Ulrich, denizin, sislerin ve sarı gri ışıkta uyumakta olan alçak ve siyah renkli kara parçalarının yumuşaklığını hissetti. Küçük bir deniz yolculuğunu, "Yolculuk edin," "Başka şeyler düşünmeye bakın" sloganları doğrultusundaki bir kaçışı anımsadı, ve hangi tuhaf, gülünç bir biçimde büyülü yaşantının korkutucu gücüyle öteki bütün benzerlerinin önüne geçtiğinin tam olarak bilincine vardı. O zamandan beri aradan geçen yıllarla kıllı derisi sertleşmiş ve kabalaşmış olan göğsünde bir an boyu yirmi yaşında birinin kalbi attı. Otuz iki yaşındaki göğsünde yirmilik birinin kalp atışları, Ulrich'e bir delikanlının bir adama verdiği ahlâkdışı

bir öpücük gibi geldi. Yine de bu kez anıdan kaçmadı. Bu, yirmi yaşındayken, yaşça ve özellikle de evli barklı ve yerleşik olması anlamında kendisinden epey büyük bir kadına duyduğu, tuhaf biçimde son bulmuş bir tutkunun anısıydı.

İşin ilginç yanı, bu kadının görüntüsünü ancak şöyle böyle anımsamasıydı; donuk bir fotoğraf ve yalnız kaldığında onu düşündüğü saatlere ilişkin izlenimler, kadının yüzüne, giysilerine, hareketlerine ve sesine ilişkin doğrudan anıların yerini almıştı. Zaman içinde kadının dünyası onunkine öylesine yabancılaşmıştı ki, kadının bir binbaşının karısı olduğunu söylemek, Ulrich'e eğlendirici bir biçimde inanılmaz geliyordu. "Şimdi herhalde çoktandır bir emekli albay karısı olmalı" diye düşündü. Alayda kadının eğitim görmüş bir sanatçı, bir piyaıio virtüözü olduğu, ama ailesinin isteği yüzünden bu uğraşını hiçbir zaman resmen sergilemediği anlatılmıştı, sonradan da evliliği nedeniyle bu, zaten olanaksızlaşmıştı. Alaydaki şenliklerde kadın, ruhun vadileri üzerinde süzülen, iyi parlatılmış bir güneşin parıltılarını saçarak gerçekten de güzel piyano çalardı, ve Ulrich daha en baştan bu kadının fiziksel varlığından çok, temsil ettiklerine âşık olmuştu. O zamanlar Ulrich adıyla anılan teğmen, çekingen biri değildi; bakışları kadınlara talimliydi ve hatta bazı iffetli hanımlara uzanan, hırsızların yürümekle biraz eskitmiş oldukları gizli patikalar da keşfettiği olmuştu. "Büyük Aşk"a gelince, o bu yirmilik subaylar için, elbette böyle bir şeyi istedikleri takdirde, farklı bir şeydi, bir kavramdı; girişimlerinin ulaşım alanının dışındaydı ve yalnızca çok büyük kavramlarda olduğu üzere, son derece yaşanmışlıktan yoksun, bu yüzden de göz kamaştıracak kadar bomboştu. Ve Ulrich yaşamında ilk kez kendinde bu kavramı uygulamaya koyma imkânını keşfettiğinde, bu işin olması da kaçınılmaz hale gelmişti; bu arada binbaşının karısına da ancak bir hastalığın açığa çıkmasını sağlayan son nedene benzer bir rol düşmüştü. Ulrich, aşk hastalığına yakalanmıştı. Ve hakiki aşk hastalığı bir mülkiyet tutkusu değil, fakat dünyanın yumuşak bir biçimde peçesinden sıyrılması demek olduğundan ve insan bu uğurda sevgilisi üzerinde mülkiyet kurmaktan memnuniyetle vazgeçtiğinden, teğmen de binbaşının karısına, kadının dünyayı o güne kadar hiç duymadığı, alışılmadık ve sürekli bir biçimde açıklamıştı. Takımyıldızlar, bakteriler, Balzac ve Nietzsche düşüncelerden oluşma bir hunide çalkalanıp durmaktaydı; binbaşının karısı bu huninin sivri ucunun gittikçe artan bir netlikle kendisinin bedenini teğmeninkinden ayıran, o zamanın modasına göre ahlâka yasaklanmış belli farklara yöneldiğini hissediyordu. Bu aşk yüzünden, ona kalırsa daha önce aşkla hiçbir zaman ilintisi olmamış sorularla arasında ısrarlı bir ilişki kurulmuş, kafası karışmıştı; atla çıktıkları bir gezinti sırasında, atlarının yanında yürürlerken, elini bir an Ulrich'e bırakmış ve dehşetle bu elin Ulrich'inkinin içinde baygın kalakaldığının ayırdına varmıştı. Ertesi anda el bileklerinden dizlerine kadar bir yangındır başlamış, bir yıldırım bu iki insanı neredeyse yolun kenarındaki otların arasına yuvarlayacak gibi olmuştu; otların arasına oturmuşlar, hararetle öpüşmüşler ve ardından utanmışlardı; çünkü çok büyük ve çok alışılmadık bir aşktı, öyle ki, şaşkınlıktan akıllarına böyle sevişmelerde âdet olanın dışında bir şey söylemek ya da yapmak gelmemişti. Sabırsızlanan atlar, iki sevgiliyi sonunda bu durumdan kurtarmışlardı.

Binbaşının karısı ile ona göre çok genç olan teğmenin aşkları, bütün akışı boyunca kısa ve gerçekdışı kalmıştı. İkisi de hayrete kapılmışlar, birbirlerine daha birkaç kez sımsıkı sarılmışlardı; bir şeylerin yolunda gitmediğini, giysilerin ve ahlâkın engellerinden kurtulmadıkları sürece bu şeyin birbirlerine sarıldıklarında da bedenlerinin kavuşmasını önleyeceğini ikisi de hissetmişlerdi. Binbaşının karısı, kendinde yargılayabilme gücü bulamadığı bir tutkudan mahrum olmak istemiyordu, fakat kocasından ve aradaki yaş farkından kaynaklanan vicdan azapları gizlice, hafiften hafiften kapısını tıklatmaktaydı, ve günün birinde Ulrich ona sudan gerekçelerle uzun bir izne çıkmak zorunda olduğunu bildirdiğinde, subay karısı gözyaşları arasında rahat bir soluk almıştı. Ulrich ise o zamanlar, sırılsıklam âşık olduğu için, bir an önce ve elden geldiğince bu aşkın kaynağından uzaklaşmaktan başka bir şey istemiyordu. Hemen ardından nereye gideceğini bilmeden yola çıkmış, tren yolu bir sahil ile noktalanıncaya kadar yoluna devam etmiş, bir tekneyle, en yakın adaya geçmiş ve burada, tanımadığı, bilmediği tesadüfi bir noktada, en temel barınma gereksinimine yanıt veren bir yerde kalmıştı, ve daha ilk gece sevgilisine hiçbir zaman göndermediği, uzun bir mektup dizisinin ilk mektubunu yazmıştı.

Düşüncelerini gündüz vakti de dolduran, gecenin sessizliğini taşıyan bu mektupları sonradan kaybetmişti de; mektupların misyonu da herhalde zaten buydu. Ulrich ilk başlarda daha çok aşkından ve bu aşkın esinlendirdiği düşüncelerden söz etmişti, ama bunlar kısa süre sonra manzara tarafından gitgide geri plana itilmişti. Sabahlan güneşle uykusundan uyanıyordu, ve balıkçılar denize açılıp, kadınlarla çocuklar da evlere kapandıklarında, bu serüvensi atmosferiyle öne çıkmış toprak parçasında o ve adanın iki küçük yerleşme bölgesi arasındaki çalılıklarda ve kayalıklarda otlayan bir eşek, sanki adadaki tek canlılar olup çıkıyorlardı. O zaman Ulrich de kader arkadaşı gibi yaparak kayalığa tırmanıyor, ya da denizin, kayaların ve gökyüzünün eşliğinde adanın kıyısına uzanıyordu. İddialı bir girişim değildi bu aslında, çünkü büyüklük farkları da, tıpkı böyle bir birlikteliğin içinde ruh ile canlı ve ölü doğa arasındaki farkların ortadan kalkması ve nesneler arasındaki her türlü farkın azalması gibi, yitip gidiyordu. Bu durumu çok soğukkanlı dile getirmek için, bu farkların aslında ne yitip gittiği, ne de azaldığı, ama anlamlarının üstlerinden döküldüğü de söylenebilirdi, tıpkı aşkın mistisizminin etkisi altındaki dindarlarca yapılan ve genç süvari teğmeninin o zamanlar hiç bilmediği bir tanımlamada olduğu gibi, böyle bir durumda insan, artık "insanlığı bağlayan hiçbir farklılaşmaya tabi değildi." İnsanın normalde, avının izini süren bir avcı gibi, bir gözlemin de izini sürmesine ve onun peşinden giderken düşünmesine karşın, Ulrich bütün bunlar üzerinde düşünmüyordu, dahası, onları herhalde algılamıyordu bile, sadece iç dünyasına alıyordu. Aslında aynı zamanda dile getirilemez bir taşınıp götürülmeye kapılıp gitmesine karşın, manzaraya dalıp gidiyordu, ve dünya gözlerinin sınırlarını aştığında, bu dünyanın anlamı içerden sessiz dalgalar halinde ona doğru yükseliyordu. Ulrich'in yolu, dünyanın kalbine düşmüştü; kendisiyle çok ırak olan sevgilisi arasındaki uzaklık, en yakındaki ağacın uzaklığı kadardı; derinlik duygusu, tıpkı rüyada iki canlının ötekine karışmaksızın birbirlerinin içinden geçebilmeleri gibi, canlıları uzamsız birleştiriyor ve bütün ilişkilerini değiştiriyordu. Ama sözü edilen durum bunun dışında bir rüyayla herhangi bir ortaklık taşımıyordu. Apaçıktı, apaçık düşüncelerle tıka basa doluydu; sadece içinde hiçbir şey nedene, amaca ve bedensel tutkuya göre yönlenmiyor, fakat her şey, sürekli fışkıran suyun bir havuza dökülüşü gibi, hep yeniden oluşan çemberler halinde yayılıyordu. İşte Ulrich'in mektuplarında da tanımladığı bundan başka bir şey değildi.

Bu, yaşamın bütünüyle değişik bir biçimiydi; alışılagelmiş dikkatin odak noktasında olmayan, netlikten arındırılmış bir şeydi ve bu gözle görüldüğünde buna ait olan ne varsa, biraz dağınık ve bulanıktı; ama görünüşe bakılırsa başka merkezlerden yine kırılgan bir güvenle ve netlikle beslenmekteydi. Çünkü yaşamın bütün soruları ve olayları, eşsiz bir hafifliğe, yumuşaklığa ve dinginliğe bürünüyor, aynı zamanda da bütünüyle değişik bir anlama kavuşuyordu. Örneğin, düşünmekte olan insanın elinin üzerinden bir böcek koşarak geçtiğinde, bu bir yaklaşma, geçip gitme ve uzaklaşma değildi, onlar böcek ve insan değildi, fakat kişinin yüreğini tarifsiz bir biçimde harekete geçiren bir olaydı, hatta olay bile değil, olmakta olmasına rağmen, yalnızca bir durumdu. Ve bu türden sessiz deneyimlerin yardımıyla genelde normal bir yaşamı oluşturan her şey, Ulrich'in onlarla her ilişki kuruşunda dönüm noktası sayılabilecek bir önem kazanıyordu.

Binbaşının karısına olan aşkı da bu durumda hemen daha önceden saptanmış olan yörüngeye oturmuştu. Sürekli düşündüğü kadını bazen kafasında canlandırmaya ve o anda ne yapmakta olduğunu görmeye çalışıyordu, onun yaşam koşullarını çok iyi bilmesi, bu çabalarını çok güçlü bir biçimde destekliyordu; ama bunu başarıp sevgilisini gözlerinin önünde görür görmez, onca sonsuz bir uzgörü ile saydamlaşmış olan duyguları kamaşıyor, ve Ulrich, onun resmini hemen yine büyük bir sevgilinin bir-yerlerde-onun-için-varoluşunıın o mutluluk verici kesinliğine indirgemek zorunda kalıyordu. Çok geçmeden, binbaşının karısı Ulrich için bütünüyle iç dünyasındaki aydınlanma mekanizmasının kişisellikten uzak bir güç merkezine, su altındaki dinamosuna dönüştü, ve Ulrich son bir mektup yazarak ona, o büyük aşk-uğruna-yaşama'nın kendini esirgemekten, kendine mal etmekten ve yemek tutkusundan kaynaklanan mülkiyetle ve benim-ol isteğiyle aslında hiçbir ilintisinin bulunmadığını açıkladı. Bu, Ulrich'in gönderdiği tek mektup ve aşk hastalığının da tahminen doruk noktası olmuştu, bunu da hemen hastalığın sonu ve ani kopuş izlemişti.

Bonadea'dan Kopuş

Bu arada Bonadea, sürekli tavana bakamayacağı için, divanın üstüne sırtüstü uzanmıştı, narin ve anaç karnı beyaz patiska kumaşın içinde, korse ve bağlarla engellenmeksizin soluk alıyordu; Bonadea, bu konumu: Düşünmek, diye adlandırmaktaydı. Aklına kocasının sadece yargıç değil, aynı zamanda avcı da olduğu ve kimi zaman gözleri parlayarak kendi avlarının peşinden giden av hayvanlarından söz ettiği geldi; Bonadea'ya göre bundan hem Moosbrugger'in, hem de yargıçlarının yararına bir sonuç çıkarılabilirdi. Öte yandan tek bir noktanın, aşk konusunun dışında, kocasını sevgilisi karşısında haksız düşürmek de istemiyordu; aile duygusu, evin reisini onurlu ve saygın görmeyi gerektiriyordu. Bu yüzden bir karara varamadı. Ve bu karşıtlık, belli bir biçimden yoksun olarak birbirine karışan iki bulut sırası gibi Bonadea'nın ufkunu mahmur bir karanlığa sürüklerken, Ulrich de kendini düşüncelerine bırakma özgürlüğünün keyfini çıkarıyordu. Bu, elbet biraz uzun sürmüştü, ve Bonadea'nın aklına olaya farklı bir yön verecek bir şey gelmediğinden, Ulrich'in kendisini umursamazca aşağılamış olmasından kaynaklanan üzüntü geri döndü, ve Ulrich'in hatasını tamir etmeden geçirdiği zaman parçası, gerginleştirici bir yük gibi Bonadea'yı ezmeye başladı. "Demek ki ziyaretine gelmekle sana haksızlık ediyorum, öyle mi?" Bonadea, sonunda bu soruyu üzüntüyle, ama toplanıp yumruk olmuş bir kavga iradesiyle, ağır bir tempoyla, ama iyice vurgulayarak Ulrich'e yöneltmişti işte.

Ulrich sustu ve omuzlarını silkti; karşısındakinin neden söz ettiğini artık çoktandır bilmiyordu, fakat o anda Bonadea'ya katlanmayı da olanaksız buluyordu.

"Demek ki aşkımızdan ötürü *beni* suçlayabiliyorsun, öyle mi?"

"Böyle bir sorunun çevresinde, bir kovandaki arılar kadar çok yanıt vardır" diye yanıtladı Ulrich. "İnsanlığın bütün ruhsal kargaşası, asla çözülememiş sorunlarıyla birlikte, tiksindirici bir biçimde tek tek herkesin sırtındadır." Ulrich, böylece elbette o gün birkaç kez düşünmüş olduğundan farklı bir şey söylemiyordu; ama Bonadea, ruhsal kargaşayı üstüne alındı ve bu kadarını artık fazla buldu. Bu anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için perdeleri yeniden kapatmayı isterdi, ama bir o kadar istediği şey de acıdan hüngür hüngür ağlamaktı. Ve ansızın Ulrich'in kendisinden bıktığını anladığına inandı. Yaradılışı sayesinde o zamana kadar sevgililerini yalnızca insanın bir şeyi bir yerlere kaldırması ve sonra, yeni bir şeyin çekiciliğine kapıldığında, gözden yitirmesi gibi yitirmişti; ya da bu yitiriş öteki yoldan, kendini onlarla birleştiği gibi aynı hızla ayrılmış olarak görmesiyle gerçekleşmişti ve bu sonuncusunda bütün kişisel öfkelerin yanısıra, daha yüce bir gücün egemenliğinden de bir şeyler vardı. Bundan ötürü Ulrich'in sakin direnişi karşısında Bonadea'nın ilk duygusu, yaşlanmışlık duygusu oldu. Divanın üstünde yarı çıplak, bütün hakaretlere teslim olmuş, âciz ve müstehcen halinden utanç duyuyordu. Düşünmeden doğruldu ve giysilerine uzandı. Ama yeniden içine süziildüğü ipek taçyapraklarının hışırdamaları, Ulrich'i pişmanlığa siirüklemedi. Bonadea'nın gözlerinin üzerine aczin iğne gibi batan acısı oturmuştu. "Kaba bir insan, beni bilerek yaraladı!" diye yineledi kendi kendine. "Kılını bile kıpırdatmıyor!" saptamasında bulundu. Ve attığı her düğümle, geçirdiği her kopçayla, çocuklara özgü, çoktan unutulmuş terkedilmişlik sancısının uçurum gibi kapkara açılan derinliklerine daha çok battı. Çevresini karanlık kapladı; Ulrich'in yüzü sanki kalan son ışığın altında gözükür gibiydi, kederin karanlığı önünde sert ve kaba çizgilerle belirginleşmekteydi. "Bu yüzü nasıl oldu da sevebildim?!" diye sordu kendine Bonadea; ama aynı zamanda da: "Onu öncesiz sonrasız yitirdim!" cümlesi, bütün göğsünü sıkıştırdı.

Onun bir daha geri dönmeme kararını sezgi yoluyla algılayan Ulrich, engel olmadı. Bonadea, aynanın önünde güçlü hareketlerle saçlarını düzeltti, sonra şapkasını başına koydu ve vualetini

taktı. Vualeti yüzüne indikten sonra, artık her şey bitmişti; bu, bir idam hükmü gibi törensiydi ya da sanki dev bir bavulun kilidinin kapanmasıydı. Ulrich artık onu öpmemeli ve bunu yapabilmek için son fırsatı da kaçırmış olduğunu sezmemeliydi!

Bonadea, bu yüzden içini kaplayan merhametle neredeyse onun boynuna sarılıp ağlayacaktı.

34

Sıcak İşıklar ve Soğumuş Duvarlar

Ulrich, Bonadea'yı aşağıya kadar geçirip yeniden yalnız kaldığında, artık çalışmak istemedi. Walter ile Glarisse'ye bir kuryeyle birkaç satır yollayıp, akşam onları ziyaret edeceğini bildirmek niyetiyle sokağa çıktı. Küçük holden geçerken duvarda boynuzlarıyla bir geyik başı gördü; geyik başı, Bonadea'nın aynanın önünde vualetini bağlarkenki haline benziyordu; ama onun gibi kendi kendine, vazgeçmişçesine gülümsemiyordu. Ulrich, inceleyen gözlerle çevresine bakındı. Bir evin bütün döşemesini oluşturan ve çevresine yığılmış olan bütün bu yuvarlak çizgiler, kesişen çizgiler, düz çizgiler, kavisler ve örgüler ne doğaldı, ne de içsel bir gereklilik, tek tek hepsi de Barok bir abartıyı yansıtmaktaydılar. Sürekli olarak çevremizdeki her şeyin içinden geçen o akım ve yürek atışı, bir an durmuştu. Ben yalnızca rastlantıyım, diye sinsice gülümsemekteydi gereklilik; güzellik ise şu itirafta bulunuyordu: önyargısız bakıldığında, görünüşüm cilt veremine yakalanmış bir hastanın yüzünden pek farklı değildir. Bunun için çok şey gerekmiyordu aslında; bir cilâ dökülüp gitmiş, bir telkin ortadan kalkmış, alışkanlıktan, beklentiden ve gerilimden oluşma bir zincir kopmuş, duygu ile dünya arasında gizliden var olan bir denge, bir an için bozulmuştu. İnsanın hissettiği ve yaptığı her şey, şu ya da bu biçimde "yaşam yönünde" olup biter, ve bu yönün dışına kayan en küçük bir hareket bile ağır ya da korkutucudur. Bu, tıpatıp insanın yiirürkenki hali gibidir: Ağırlık noktası havaya kaldırılır, öne doğru itilir ve yeniden bırakılır; ama bunda en küçük bir değişiklik yapılmayagörülsün, bu kendini-geleceğe-koyverme-eylemi sırasında birazcık ürkek ya da şaşkın davranılsın - insan artık dik duramaz olur! Bu hareketin üzerinde fazla

düşünmeye gelmez. Ve Ulrich, yaşamında şu ya da bu bakımdan önemli olmuş bütün anların geride buna benzer bir duygu bırakmış olduğunu anımsadı.

Bir hizmetliye işaret etti ve pusulasını ona verdi. Saat, aşağı yukarı öğleden sonra dörttü, ve Ulrich oraya ağır ağır yürüyerek gitmeye karar verdi. İlkbaharın son günlerini hatırlatan bu sonbahar günü hoşuna gitmişti. Hava için için kaynamaktaydı. İnsanların suratlarında yüzen köpükleri anımsatan bir şeyler vardı. Ulrich, düşüncelerini tekdüze bir biçimde kullanmakla geçen son günlerin ardından, kendini zindandan çıkarılıp gevşetici bir banyoya girmiş gibi hissetmekteydi. Çevreye karşı dost ve hoşgörülü bir ifadeyle yürümeye gayret ediyordu. Beden eğitimiyle geliştirilmiş bir vücut, harekete ve kavgaya sön derece hazırdır; bu yüzden Ulrich'e de bugün kendi bedeni, yaşlı bir komedyenin çoğu numara, hakiki olmaktan uzak tutkularla dolu yüzü gibi itici geliyordu. Hakikate ulaşma çabası, iç dünyasını ruhun devinim biçimleriyle doldurmuş, bu dünyayı birbirlerine karşı sıkı bir talim yapan düşünce öbeklerine ayırmış ve, tam söylemek gerekirse, ona sahici olmaktan uzak, komedyence bir ifade vermişti; her şey, hatta içtenlik bile, alışkanlığa dönüştüğü anda bu ifadeyi alır. Ulrich böyle düşünmekteydi. Deyiş yerindeyse, bir dalga gibi öteki kardeş dalgaların arasından akıp gidiyordu; yalnız başına çalışıp yorgun düşmüş olan bir insan topluma geri dönmüş ve onlarla aynı yöne akmanın mutluluğunu duymuşsa eğer, bu deyiş neden yerinde olmasındı!

Böyle bir anda en uzaktaki düşünce, sürdürdükleri ve onları sürükleyen yaşamın insanları pek fazla, pek derinden ilgilendirmediğidir. Yine de her insan, genç olduğu sürece bunu bilir. Ulrich, bu yollarda geçirilen bir günün on ya da on beş yıl önce kendisi için nasıl bir gün olduğunu anımsadı. O zamanlar her şey yine çok muhteşemdi, fakat bu kaynayan tutkunun içinde bir hapisliğin acı çektiren sezgisi de vardı; tedirgin edici bir duygu: Eriştiğimi sandığım her şey, bana erişiyor; bu dünyada hakiki olmayan, kişisel açıdan önemsiz sözlerin en hakiki ve en özgün sözlerden daha güçlü biçimde yankılanacağına ilişkin, insanın içini kemirip duran bir sezgi. Bu güzellik peki -diye düşünüyordu insan- peki de o güzellik benim güzelliğim mi? Öğrenmekte olduğum hakikat, benim hakikatim mi? Hedefler, sesler, gerçeklik, insanı çağıran ve yöneten, peşinden gittiğimiz, kendimizi kollarına bıraktığımız tüm bu baştan çıkarıcılık: - bu, hakiki gerçeklik mi, yoksa sunulan gerçekliğin üzerinde elle tutulamaz biçimde duran bir soluktan başka bir şey değil mi?! Kuşkunun onca derinden algıladığı, yalnızca hayatın hazır bölümlenmeleri ve biçimleridir, nice kuşaklarca önceden oluşturulmuş, tamamlanmış, yalnızca sözcüklerin değil, ama duyumların ve duyguların da dili olan bir dildir. Ulrich, bir kilisenin önünde durmuştu. Tanrım, şurada, gölgede, büyük göbeği basamaklar halinde sarkan, iriyarı bir yaşlı kadın, sırtı binaların duvarlarına dayalı, binlerce kırışıkla, benle, lekeyle kaplı yüzüne yansıyan günbatımıyla oturup duruyor olsaydı eğer: Ulrich, onu da aynı ölçüde güzel bulmayacak mıydı? Tanrım, elbette ki ne kadar güzeldi! İnsanın böyle şeylere hayranlık duymak için dünyaya getirilmiş olduğu gerçeğinden kaçmaya çalıştığı filan yoktu; gene de, saygıdeğer bir yaşlı kadının yaygın ve sarkık formlarını ve kırışıklarının telkarisini güzel bulmak da olmayacak şey değildi, sadece şu var ki kadının yaşlı olduğunu söylemekle yetinmek daha kolaydı. Böylece dünyayı yaşlı bulmaktan güzel bulmaya geçmek, aşağı yukarı gençlikteki anlayıştan yetişkinlerin daha yüksek düzeydeki ahlâk anlayışlarına geçmekle aynıydı; bu sonuncusu, insan günün birinde ansızın bu ahlâka kendisi sahip olana kadar gülünç bir öğretici oyun olarak kalırdı. Ulrich, bu kilisenin önünde yalnızca birkaç saniye durmuştu, fakat bu saniyeler derinliklere doğru kök saldılar ve Ulrich'in yüreğini, daha işin başında insanın kendi fikri sorulmaksızın yollandığı, on milyonlarca taş halinde kaskatı kesilmiş dünyaya, duygunun donup kaldığı bu ay yüzeyine karşı duyduğu o en eski direncin gücüyle sıkıştırdılar.

Dünyayı birkaç kişisel ayrıntının dışında önünde hazır bulmak, çoğu insan için bir rahatlık ve destek anlamına gelebilir, ve direnmeyi sürdüren şeyin yalnızca tutucu olmadığından, aynı zamanda bütün ilerlemelerin ve devrimlerin temelini de oluşturduğundan asla kuşku duymamak gerekir; ama bu arada kendi bildikleri gibi yaşayıp giden bir avuç insanın duyduğu derin, gölgemsi bir tedirginlikten de söz etmek şartıyla. Ulrich, mimari açıdan taşıdığı incelikleri tam olarak anlayarak kutsal yapıyı seyrederken, şaşırtıcı bir canlılıkla, böyle görülmeye değer eserleri yapabilen

ya da koruyabilen insanoğlunun aynı kolaylıkla başka insanların kurdu da olabileceğinin bilincine vardı. Kilisenin yanındaki binalar, üzerindeki gök kubbe, bakışları çeken ve yönlendiren bütün çizgilerden ve uzamlardan yansıyan, anlatılamaz bir uyum, aşağıdan geçen insanların görünüşleri ve ifadeleri, kitapları ve ahlâk anlayışları, yolun üstündeki ağaçlar...: Bütün bunlar, kimi zaman bir paravan kadar gergin ve bir baskı makinesinin kesilmiş kalıbı kadar sert ve öylesine - evet, bunlar eksiksiz sözcüğünden başkaca bir sözcükle tanımlanamaz, öylesine eksiksiz ve tamamlanmış konumdadır ki, yanında insan gereksiz bir sis perdesi, Tanrının artık ilgilenmediği küçük bir soluk olarak kalır.

O anda Ulrich, niteliksiz bir adam olmayı istedi. Ama durum herhalde kimse için çok fârklı değildir. Yaşamlarında orta yaşa varmış olan insanlardan pek azı kendine, eğlencelerine, dünya görüşüne, karısına, karakterine, mesleğine ve başarılarına nasıl ulaştıklarını gerçekten bilirler, fakat aynı insanlar içlerinde bundan böyle artık pek bir şeylerin değişemeyeceği duygusunu taşırlar. Dahası, bu kişilerin aldatılmış oldukları bile ileri sürülebilir, çünkü insan olup bitenlerin neden özellikle böyle olup bittiğini açıklamaya yetecek nedeni hiçbir yerde bulamaz; her şey başka türlü de olmuş olabilirdi, denilebilir; çünkü olayların ancak pek azı onları yaşayanlardan kaynaklanır, buna karşılık çoğunlukla başka koşullara, çok başka insanların keyfine, yaşamına, ölümüne bağlıdır, ve bunun yanısıra da sadece belli bir zaman diliminde onlara denk gelmiştir. Örneğin gençlik döneminde yaşam, henüz tükenmek bilmeyen bir yarın gibi, her yanı olanaklarla ve hiçlikle dolu olarak insanların önünde uzanıp gider, buna karşılık öğlen vakti ansızın onların kendi yaşamı olduğunu ileri sürebilme hakkına sahip bir şey beliriverir, ve bütünü açısından bu, günün birinde kendisiyle, yirmi yıl boyunca, tanışmaksızın mektuplaşılmış birinin ansızın karşımızda oturuvermesi kadar şaşırtıcıdır, ve insan bu kişiyi aslında zihninde çok farklı canlandırmıştır. Bundan çok daha tuhafı ise, insanların çoğunun bunun ayırdına hiç varmamalarıdır; kendilerine gelmiş, yaşamları onlarınkine karışmış olan insanı adeta evlat edinirler, onun yaşantılarını şimdi kendi niteliklerinin ifadesi, onun yazgısını da kendi hizmetleri veya mutsuzlukları sayarlar. Onlara bir sinek kâğıdının sineklere davrandığı gibi davranılmıştır; bir şey, onları bir yerde küçük tüylerinden, bir başka yerde hareketlerinden yakalamış, iyice sarıp sarmalamış, sonunda başlangıçtaki biçimleriyle pek az benzerliği olan, kalın bir kılıfta yatar hale getirmiştir. O zaman biraz olsun karşı koyacak güce sahip bulundukları gençliklerine ilişkin düşünceleri artık saydam olmaktan uzaktır. Öteki güç çekiştirir ve havada tiz sesler çıkarır, hiçbir yerde kalmak istemez ve hedefsiz kaçış hareketlerinden oluşma bir fırtınaya yol açar; gençliğin alaycılığı, kurulu düzene karşı ayaklanışı, kahramanca olan her şeye, kendini feda etmeye ve suç işlemeye hazır oluşu, ateşli ciddiyeti ve tutarsızlığı, - bütün bunlar, kaçış hareketleri olmaktan öte bir anlam taşımaz. Aslında bunlar, yalnızca genç bir insanın girişimlerinden hiçbirinin, içten dışa doğru bakıldığında, gerekli ve açık seçik olmadığını dile getirir; bu dile getirişin o genç insanın o anda üstüne atladığı şeyi sanki ertelenemez ve gerekli gibi göstermesi, durumu değiştirmez. Birisi, iç dünyaya ya da dış dünyaya ait bir gestus icat eder - nasıl çevrilebilir bu? Yaşama ilişkin bir tutum diye mi? Bir gazın balonun içini doldurması gibi, içe doğru akan bir biçim mi? Içten gelen baskının bir ifadesi mi? Bir varoluş tekniği mi? Bu, yeni bir bıyık ya da yeni bir düşünce olabilir. Oyunculuktur, fakat bütün oyunculuklar gibi bir anlamı vardır elbet - ve genç ruhlar, yem serpildiğinde serçelerin damlardan uçup gelmeleri gibi, anında tişüşüverirler. İnsanın bunu yalnızca kafasında canlandırması yeterlidir: Dışarıda ağır bir dünya, topraktan, binalardan, gelenek ve göreneklerden, resimlerden ve kitaplardan oluşma, soğumuş bir ay yüzeyi, dilin, ellerin ve gözlerin üstüne abanmaktadır, - içersini ise adeta hiçbir yere takılmaksızın hareket eden bir sis basmıştır: Bu durumda birinin kendini tanıdığı bir ifadeyle karşılaşması, herhalde çok büyük bir mutluluktur. Her tutkulu insanın bu biçimin üstüne sıradan insanlardan önce atılmasından daha doğal bir şey var mıdır? Bu biçim, ona bir varoluşun, iç ile dış arasındaki, ezilmişlikle uçup gitme arasındaki gerilim dengesinin anını armağan eder. Demek ki - diye düşündü Ulrich, ve bütün bunlar kişisel olarak onu da ilgilendirmekteydi; ellerini ceplerine sokmuştu, ve yüzünde sanki içeri yağmakta olan güneş ışınlarının altında donarak ölüyormuşçasına, sessiz ve uykulu bir mutluluk vardı - demek ki, diye düşündü, yeni kuşak, babalar ve oğullar,

köklü kültürel değişim, üslup değişimi, gelişme, moda ve yenilik diye adlandırılan o sürekli oluşum da bundan başkaca bir temele dayanmıyor. Yaşamın bu yenilenme tutkusunu bir Perpetuum mobile'ye dönüştüren şey, insanın kendi sisli benliği ile seleflerin artık yabancı bir kabuk halinde donup kalmış benliklerinin arasında tekrar yalnızca bir görünüşte - Ben'in, yaklaşık olarak uyan bir grup ruhunun sokulmasının nahoşluğundan başka bir şey değil. Ve insan biraz dikkat ettiği takdirde, herhalde her zaman henüz varmış olan son gelecekte gelmekte olan Eski Zaman'ı görebilir. Böyle bir durumda yeni düşünceler, yalnızca otuz yaş daha büyüktür, ama hepsi de doyuma ulaşmıştır ve biraz yağ bağlamıştır ya da eskimiştir; tıpkı insanın genç bir kızın pırıl pırıl yüz çizgilerinin yanında annenin sönmüş yüzünü de görmesi gibi; ya da bu düşünceler başarı kazanamamıştır, bir deri bir kemik kalmıştır ve elli hayranınca büyük bilmem kim diye adlandırılan bir yaşlı delinin reform önerisi olarak kuruyup gitmiştir.

Ulrich yine durdu, bu kez bazı binaları tanıdığı ve bu binaların yapımına eşlik etmiş olan kavgaları ve heyecanları anımsadığı bir alandaydı. Gençlik arkadaşlarını düşündü; kişisel olarak ya da sadece adlarıyla tanısın, onun yaşında veya daha büyük, ayrıca dünyaya asiler, yeni şeyler ve insanlar getirmek istemiş olsunlar, bütün bunlar burada ya da tanıdığı başkaca bir sürü yere dağılmış olsun, onların hepsi de gençlik arkadaşlarıydılar. Şimdi bu binalar, ikindi vaktinin solmaya yüz tutmuş ışığı altında başlarında eski moda şapkalar bulunan namuslu teyzeler gibi, çok şirin, önemsiz ve heyecan verici hiçbir yanları bulunmaksızın durmaktaydılar. İnsanın içinden gülümsemek geliyordu. Ama bu iddiasını yitirmiş kalıntıları arkalarında bırakanlar, şimdi birer profesör, birer ünlü, birer addılar, bilinen ilerici gelişmenin bilinen bir bölümü olmuşlardı, az çok kısa bir yoldan geçerek sisten gelip donma noktasına ulaşmışlardı, ve bu yüzden tarih, yüzyıllarını anlatmak amacıyla, onlardan şöyle söz edecek: Hazır bulunanlar...

35

Müdür Leo Fischel ve Yetersiz Neden İlkesi

'Fam o anda Ulrich'in düşüncelerinin akışı, ansızın ona hitap eden bir tanıdık tarafından kesildi. Bu tanıdık aynı gün, sabah evinden çıkmazdan önce evrak çantasını açtığında, gözden uzak bir bölmede Kont Leinsdorf tarafından gönderilmiş olan ve sağlıklı işadamı mantığı yüksek çevrelerden kaynaklanan, vatan uğruna düzenlenen eylemlere sıcak bakmadığı için uzunca bir zamandır yanıtlamayı unuttuğu bir genelge bulmuş ve nahoş bir şaşkınlığa uğramıştı. "Yaş bir iş" demiş olmalıydı herhalde aldığında kendi kendine; ama herkesin içinde söylediği, asla bu olmamalıydı, gelgelelim belleklerde hep görülcgeldiği gibi, onun belleği de ona kötü bir oyun oynamıştı ve düşünülerek verilmiş bir kararı bekleyecek yerde, rastladığı ilk duygusal ve resmiyetle ilintisiz buyruğa boyun eğip, asıl konuyu ihmal etmişti. Bu nedenle, yazıyı tekrar açıp okuduğunda daha önce hiç dikkat etmediği halde şimdi son derece nahoş bulduğu bir şeyle karşılaşmıştı; aslında yalnızca bir ifadeydi bu, genelgenin çok değişik yerlerinde hep yinelenen küçük bir sözcüktü, ama bu tek sözcük, elinde evrak çantasıyla kerliferli görünen adama evden çıkmazdan önce kararsızlık dakikalarına mal olmuştu, ve sözcük şuydu: Hakiki.

Müdür Fischel -çünkü adı buydu, Lloyd Bankasından Müdür Leo Fischel'di, aslında yalnızca ticari mümessildi, ama müdür unvanını taşıyordu,- ki Ulrich, kendini onun daha eskiden tanıştığı, daha genç bir arkadaşı diye nitelendirebilirdi ve son ziyareti sırasında kızı Gerda ile epey arkadaşlık etmiş, ancak dönüşünden bu yana Gerda'nm ziyaretine yalnızca bir kez gitmişti -Müdür

Fischel, Ekselanslarını parasını çalıştıran ve zamanın yöntemlerine ayak uyduran bir adam olarak tanırdı, dahası, belleğindeki kayıtları gözden geçirdiğinde, onu, ticari yaşamdaki deyişle çok önemli bir adam "sıfatıyla" tanımıştı, çünkü Lloyd Bankası, Kont Leinsdorfun borsa işlerini yaptırdığı kurumlardan biriydi. Bundan ötürü Leo Fischel, Ekselanslarının seçkin bir çevreye yönelttiği ve onları büyük ve ortak bir işe hazır olmaya çağıran böyle bir davete karşı gösterdiği ihmalkârlığı anlayamıyordu. Kendisi aslında çok özel ve sonradan belirtilecek koşullardan ötürü bu çevreye alınmıştı ve Ulrich'i daha görür görmez üstüne atılmış olmasının nedeni de işte bütün bunlardı; Ulrich'in bu meseleyle, üstelik de "üst düzeyde" ilgili olduğunu öğrenmişti - bu, daha doğru olduğu ortaya çıkmazdan önce ona tam isabet kaydeden anlaşılmaz, ama ender rastlandığı da söylenemeyecek dedikodulardan biriydi, - ve "hakiki vatan sevgisinden," "hakiki ilerlemeden" ve "hakiki Avusturya'dan" ne anladığına ilişkin üç soruyu tabanca gibi Ulrich'in göğsüne dayayıvermişti.

Atmosferinden zorla sıyrılan, fakat bu atmosferi yine de sürdüren Ulrich, Fischel ile her zaman konuştuğu şekilde karşılık verdi: "YNİ'yi anlıyorum."

"YNİ -!" Müdür Fischel, harfleri uslu uslu yineledi ve bu kez aklına bir şaka yapıldığı gelmedi, çünkü o zamanlar bugünkü kadar çok olmamalarına karşın, bu türden kısaltmalar kartellerce ve lider kuruluşlarca kullanılmakta, ayrıca da güven aşılamaktaydılar. Ama sonra Fischel, yine de şöyle demekten kendini alamadı: "Lütfen şaka yapmayı bırakın; acelem var ve bir toplantıya yetişmek zorundayım."

"Yetersiz neden ilkesi!" diye yineledi Ulrich. "Siz bir filozofsunuz ve yeterli neden ilkesinden ne anlaşıldığını herhalde bilirsiniz. İnsan, bu konuda yalnızca kendisi için bir istisna tanır; gerçek yaşamımızda, yani bununla kişisel yaşamımızı kastediyorum, ve resmi-tarihsel yaşamımızda olup bitenler, aslında hep doğru dürüst bir nedene dayanmayanlardır."

Leo Fischel, yanıt verip vermeme konusunda bir kararsızlık geçirdi; Lloyd Bankasından Müdür Leo Fischel, felsefe yapmayı severdi, pratik mesleklerde böyle insanlara hâlâ rastlanıyor, ama Leo Fischel'in işi gerçekten aceleydi; bu nedenle şöyle karşılık verdi: "Beni anlamak istemiyorsunuz. Ben ilerlemenin ne olduğunu biliyorum, Avusturya'nın ne olduğunu biliyorum ve herhalde vatanın ne olduğunu da biliyorum. Buna karşılık belki de hakiki vatan sevgisinin, hakiki Avusturya'nın ve hakiki ilerlemenin ne olduğunu kafamda yeterince doğru canlandıramıyorum. Ve şimdi size sorduğum da bu!"

"Peki; bir enzimin veya bir katalizatörün ne olduğunu bilir misiniz?"

Leo Fischel, hayır anlamında elini kaldırmakla yetindi.

"Bunlar, maddi bir katkısı bulunmayan, fakat olayları harekete geçiren şeylerdir. Hakiki inanç, hakiki ahlâk ve hakiki felsefe diye bir şeyin hiçbir zaman olmadığını tarihten bilmeniz gerekir; ama bunlar yüzünden alevlenen savaşlar, alçaklıklar ve nefretler yine de dünyayı korkunç bir hale getirmiştir."

"Şimdi sırası değil!" diye yalvardı Fischel, ve içten bir insanı oynamaya çalıştı. "Bakın dinleyin, bu borsadaki işimle ilgili ve Kont Leinsdorfun asıl niyetini bilmek isterdim; bu 'hakiki' sözcüğüyle ne demek istemiş olabilir?"

"Size yemin ederim ki," diye karşılık verdi Ulrich "bu hakiki'nin ne olduğunu ne ben bilebilirim, ne de başka birisi; ama bunun gerçekleştirilmesinin an meselesi olduğunu size garanti edebilirim!"

Müdür I^eo kischel: "Siz bir kiniksiniz!" dedi ve hızla yürümeye davrandı, ama daha ilk adımdan sonra bir kez daha geriye dönüp söylediğini düzeltti: "Daha kısa süre önce Gerda'ya, isteseydiniz çok büyük bir diplomat olabileceğinizi söyledim. Umarım arayı fazla uzatmadan yine ziyaretimize gelirsiniz."

Yukarıda Anılan İlke Sayesinde Paralel-Eylem, Daha Ne Olduğu Bilinmeden Somutladır

Lloyd Bankasından Müdür Leo Fischel, savaştan önce bütün banka müdürlerinin yaptıkları gibi, ilerlemeye inanıyordu. Alanında becerikli bir adam olduğu için, insanın ancak çok iyi anladığı bir konuda rahatça üstüne oynayabileceği bir fikre sahip olabileceğini elbette bilirdi; faaliyet alanlarının olağanüstü yaygınlığı, insanın başka alanlara da yayılmasına olanak tanımaz. Bu yüzden becerikli ve çalışkan kişiler, kendi en dar anlamdaki uzmanlık alanlarının dışında, dışarıdan gelen bir baskı algıladıklarında hemen feda edemeyecekleri inançlara sahip değildirler; neredeyse bu kişilerin dürüstlükten ötürü düşündüklerinden farklı davranmak zorunda kaldıkları bile söylenebilir. Örneğin Müdür Fischel, hakiki vatan sevgisi ve hakiki Avusturya dendiğinde zihninde hiçbir şey canlandıramıyordu, buna karşılık hakiki ilerlemeye ilişkin kişisel bir düşüncesi vardı ve bunun Kont Leinsdorf'un düşüncesinden farklı olduğu kesindi; rehin, hisse senetleri ve tahvil işlerinden ya da kendisine bağlı başkaca konulardan yorgun düşen, tek dinlenme aracı haftada bir operada bir koltuk olan Müdür Fischel, her şeyde kendi bankasının ilerlemekte olan kârlılığının çizdiği görüntüye benzemesi gereken bir ilerlemeye inanmaktaydı. Gelgelelim Kont Leinsdorf, bunu da daha iyi biliyormuş gibi yapıp Leo Fischel'in vicdanını etkilemeye başlayınca, Leo Fischel insanın (rehin ve menkul kıymetlerin dışında) "bu işlerde asla emin olamayacağını" hissetti ve, bilinemezlik bir yana, fırsatı kaçırmamak da gerektiğinden, normal bir sohbet sırasında genel müdürüne öylesine bu konu hakkında ne düşündüğünü sormaya karar verdi.

Fakat Leo Fischel bunu yaptığında, genel müdür tamamen benzer nedenlerden ötürü daha önce Merkez Bankasının guvernörüyle konuşmuş ve konuyu bütünüyle öğrenmiş bulunuyordu. Çünkü yalnızca Lloyd Bankasının genel müdürü değil, ama doğal olarak Merkez Bankasının guvernörü de Kont Leinsdorftan bir davetiye almıştı, ve yalnızca bir servis yöneticisi olan Leo Fischel, kendi davetiyesini sadece ve sadece yüksek bürokrasiden gelen ve bunu gerek toplumsal ilişkilerinde, gerekse Leo ile ev hayatı çerçevesinde yaptığı tartışmalarda asla unutmayan karısının aile ilişkilerine borçluydu. Bu nedenle amiriyle Paralel-Eylem üzerine konuştuğunda, başını anlamlı bir ifadeyle sallamakla yetindi, bu "büyük iş" demekti, ama günün birinde "yaş iş" anlamını taşımış da olabilirdi; hiçbir koşulda bir sakınca söz konusu değildi, fakat işin yaş olduğu ortaya çıksaydı, Fischel karısı nedeniyle herhalde daha çok sevinç duyardı.

Genel Müdürün danıştığı Guvernör v. Meier-Ballot'un kendisi ise şimdilik çok iyi bir izlenime sahipti. Kont Leinsdorf'un "teşvikini" aldığında, -o yüzden olmasa bile, elbette- aynanın önüne geçti ve orada frakın ve ince nişan zincirinin üzerinde, burjuva sınıfından gelme bir bakanın düzgün yüzüyle karşılaştı; bu yüzde paranın katılığı ancak gözlerin derinliğinde bir parça vardı, rüzgârsız havadaki bayrakları andırırcasına aşağıya sarkan eller sanki yaşamları boyunca hiçbir zaman bankaya yeni girmiş birinin hesap işlemleri sırasındaki hızlı hareketleri yapmak zorunda kalmamış gibiydiler. Fazlasıyla bürokrat yetiştirilmiş, borsa oyunlarının dolanıp duran aç gözlü ve vahşi köpekleriyle hemen hiçbir ortak yanı bulunmayan bu yüksek düzey maliyeci, önünde belirsiz, fakat iyi dengeler üzerine kurulu olanaklar görmekteydi ve hemen o akşam, sanayiciler kulübünde iki eski bakanla, von Holtzkopf ve Baron Wisnieczky ile konuştuğunda, bu kanısını pekiştirme fırsatını buldu.

Bu beyler, iki siyasi bunalım arasındaki kısa süreli ve kendilerinin de yer aldıkları geçiş dönemi hükümeti gereksiz hale geldiğinde başka yüksek makamlara atanarak kızağa çekilmiş kişilerdi; yaşamlarını devlete ve tahta hizmetle geçirmişler, bu

arada Majestelerinin emrettiği durumlar dışında, hiç öne çıkma isteği duymamışlardı. Büyük eylemin Almanya'ya karşı inceden inceye iğneleme anlamını taşıyacağı söylentisini duymuşlardı. Misyonlarının başarısızlığa uğramasından gerek önceki, gerekse sonraki inançlarına göre, ikili yapıdaki monarşinin politik yaşamını daha o zamanlar Avrupa için bulaşıcı bir mikrop kaynağına dönüştürmüş olan acınası manzaralar, son derece karmaşık bir nitelik taşımaktaydı. Ama o zamanlar, kendilerine bu yolda emir verildiğinde, bu güçlükleri giderilebilir saydıkları gibi, şimdi de Kont Leinsdorfun teşvik ettiği yollarla bu bağlamda bir yerlere varılabileceği olasılığını dışlamak istemiyorlardı; daha kesin söylemek gerekirse, bir "dönüm noktası"nın, bir "görkemli yaşam belirtisi"nin, "dışarıya yönelik ve içerdeki ilişkileri de olumlu etkileyecek bir çıkış"ın Kont Leinsdorf tarafından son derece isabetli biçimde dile getirilmiş istekler olduğunu ve örneğin iyiyi isteyen herkesin bunlara başvurması gerektiğini, bunlardan kaçınılmayacağını hissetmekteydiler.

Yine de Holtzkopf ve Wisnieczky, devlet işlerinde bilgi ve deneyim sahibi insanlar olarak, üstelik kendilerinin de eylemin bundan sonraki gelişiminde herhangi bir rol için öngörüldüklerini varsaymakta haklı oldukları için, bazı kaygılar hissetmeleri de bir olasılıktı. Öte yandan düzlüklerde yaşayan insanlar için eleştirel olmak ve uygun görmedikleri bir şeyi geri çevirmek kolaydır; ama insan kendi hayat salıncağıyla üç bin metre yükseğe çıkmışsa eğer, bazı şeyleri uygun bulmadı diye oradan kolayca inemez. Ve o çevrelerde insan gerçekten sadık olduğundan ve, daha önce değinilen o burjuva yaşamı kargaşasındaki durumun aksine, düşündüğünden farklı hareket etmekten hoşlanmadığından, çoğu zaman bir konu üzerinde fazla düşünmemekle yetinmek zorundadır. Bu nedenle Guvernör v. Meier-Ballot'un konuya ilişkin olumlu izlenimi, bu iki beyin açıklamalarıyla daha da güçlenmişti; ve her ne kadar kendisi için ve mesleğinden ötürü belli ölçüde dikkatli olma eğilimindeyse de, duydukları yine de bundan sonraki gelişimine -gerek her koşulda, gerekse bekleyerek- katılacak bir konunun bulunduğu kararına varmasına yetmişti.

Öte yandan Paralel-Eylem, o sıralarda henüz hiçbir varlık kazanmamıştı, ve bu eylemin ne gibi bir varlık kazanacağını

Kont Leinsdorfun kendisi de bilmiyordu. Kesinlikle söylendiği gibi, Kontun aklına o ana kadar gelmiş tek belirli şey bir adlar dizişiydi.

Ama bu da pek çok şey demekti. Çünkü böylece o anda, daha herhangi biri konuya ilişkin nesnel bir düşünceye sahip olma gereksinimini duymazken, ortada hazır kişilerden oluşma ve büyük bir bağlamı kapsayan bir ağ vardı; ve herhalde asıl doğru sıranın bu sıra olduğu da iddia edilebilir. Çünkü önce çatalın ve bıçağın icat edilmesi gerekmiştir ve insanlık ancak ondan sonra doğru dürüst yemek yemesini öğrenmiştir; Kont Leinsdorf durumu böylece açıklıyordu.

Bir Gazeteci, ".Avusturya Yılı" Buluşuyla Kont Leinsdorf u Çok Zor Duruma Sokar; Ekselansları Mutlaka Ulrich V *İster*

Gerçi Kont Leinsdorf, pek çok yere "düşüncenin doğumu" için çağrı göndermişti, ama eğer havada bir şeylerin kokusunu alan, nüfuzlu bir gazeteci hemen gazetesinde tahminince oluşmakta olan her şeyi kendi girişimi diye dile getirdiği iki büyük makale yayımlamasaydı, Kont Leinsdorf da bu kadar hızlı yol alamazdı. Gazetecinin fazla bir bilgisi yoktu -zaten nereden bilgi edinebilirdi ki?-, fakat bunun farkına varılmadı, dahası asıl bu durum, iki makalesini son derece sürükleyici kıldı. Bu gazeteci "Avusturya Yılı" fikrinin bulııcusuydu, sütunlarını bununla ne demek istenildiğini kendisi de bilmeksizin bu konuya ayırmıştı, ama hep yeni cümleler kullandığı için bu söylem, sanki bir rüyada gibi başka sözcüklerle birleşmiş, yeni biçimlere bürünmüş ve olağanüstü bir coşku yaratmıştı. Kont Leinsdorf başlangıçta dehşete kapılmıştı, fakat bunda haksızdı. Gazetecilik dehasının ne demek olduğu Avusturya Yılı sözcüğüyle ölçülebilir, çünkü bu sözcüğü bulan, doğru sezgi olmuştu. Söylemin yarattığı duygu kıpırtıları, bir 'Avusturya Yüzyılı' söylemi karşısında dilsiz kalacak olan kıpırtılardı ve üstelik aklı başında insanlar, Avusturya Yüzyılı'nı kimsenin ciddiye alamayacağı bir düşünce bile sayabilirlerdi. Bunun neden böyle olduğunu söylemek güç. Belki de insana gerçekliği normalde olduğundan daha az düşündüren belli bir bulanıklık ve metaforik nitelik, yalnızca Kont Leinsdorf un duygularını harekete geçirmekle kalmamıştı. Bulanıklığın yüceltici ve büyütücü bir gücü vardır çünkü.

Aslına bakılırsa dürüst ve gerçekçi insan, gerçekliği hiçbir yerde kayıtsız şartsız sevip ciddiye almaz. Çocukken, annesiyle babasının odalarına serüven havası katmak için, onlar evde olmadıklarında dâhiyane denecek kadar basit bir numarayla masanın altına girer; biraz daha büyüdüğünde bir saatin özlemini çeker; yeniyetmeliğinde, artık altın saati varken, bu kez o saate uyacak bir kadını, yetişkinliğinde ise saati ve karısıyla birlikte daha yüksek bir makamı özler; ve dileklerden oluşma bu küçük çemberi başarıyla tamamına erdirip, onun içinde bir rakkas gibi sakin hareketlerle bir oraya, bir buraya sallanmaya başladığında ise, doyuma ulaşmamış düşler dağarcığı sanki daha hiç boşalmamış gibidir. Çünkü kendini yükseltmek istediğinde, benzetmelere başvurur. Herhalde kardan kimi zaman hoşlanmadığından, karı parıltılar saçan kadın göğiisleriyle karşılaştırır, karısının göğüslerini sıkıcı bulmaya başladığında ise onları karın parıltılarıyla karşılaştırır; günün birinde o göğüsler kemiksi güvercin gagaları ya da mercanlar olarak karşısına çıksa, dehşete düşecektir, ama şiirsel olarak bu göğüsler, onu tahrik eder. Sözü edilen gerçekçi insan, her şeyden her şeyi çıkarabilir - karı tene, teni çiçeklere, çiçekleri şekere, şekeri pudraya ve pudrayı da yeniden bir kar serpintisine dönüştürebilir-, çünkü görünüşe bakılırsa onun için tek önemli olan, bir şeyi aslında ne değilse ona dönüştürmektir; bu da herhalde onun, nerede bulunursa bulunsun, orada uzun süre kalmaya dayanamadığının bir kanıtıdır. Zaten hiçbir gerçek İmpkralyalı, iç dünyasında Impkralya'da kalmaya dayanamazdı. Şimdi kalkıp da ondan bir Avusturya Yüzyılı talep edilseydi, bunu kendisine ve dünyaya gülünç denebilecek bir gönüllü çabaya mal olacak bir cehennem azabı olarak algılardı. Buna karşılık bir Avusturya Yılı, çok farklıydı. Bunun anlamı şuydu: Biz, aslında ne olabilirdik, bunu bir kez olsun göstermek istiyoruz; ama deyiş yerindeyse, her an geri dönme hakkını saklı tutarak ve en çok bir yıl süreyle. Bu bağlamda insan ne istediğini düşünebilirdi, çünkü bu nasılsa sürekli bir durum değildi, ve nasıl olduğu bilinemeden insanı ta yüreğinin derinlerinden etkiliyordu. Vatana duyulabilecek en derin sevgiyi harekete geçiriyordu.

Böylece Kont Leinsdorf, önceden tahmin edilemeyecek bir başarı kazanmıştı. O da başlangıçta kendi düşüncesini bir ben-

zetme olarak duyumsamıştı, ama bunun dışında aklına bir dizi ad da gelmişti, ve ahlâki yapısı bulanıklığın ötesine geçmeye çabalıyordu; Kont Leinsdorf'un zihninde netleşen düşünceye göre halkın imgeleminin, veya kendisine bağlı bir gazeteciye söylediği gibi, kamuoyunun imgeleminin net, sağlıklı, mantıklı ve gerek insanlığın, gerekse vatanın hakiki hedefleriyle uyum sağlamış bir hedefe yöneltilmesi zorunluydu. Bu gazeteci, meslektaşının başarısından yüreklenerek bunu hemen yazıvermişti, ve halefinin karşısında bilgiyi "özgün kaynaktan" almış olma gibi bir ayrıcalığa sahip bulunduğundan, uğraşının tekniği gereği büyük harflerle bu "nüfuzlu çevrelerden alınma bilgilere" atıf yapmıştı; ve Kont Leinsdorfun ondan beklediği de buydu, çünkü Ekselansları bir ideolog değil, ama deneyimli bir gerçek politikacı olmaya büyük değer vermekteydi; bu yüzden dâhi bir gazetecinin kafasından çıkma Avusturya Yılı ile sorumlu çevrelerin düşünceleri arasına ince bir sınır çizgisinin çekilmesini istiyordu. Bu amaçla aslında örnek diye görmekten pek hoşlanmadığı Bismarck'ın, gerçek niyetleri, zamanı geldiğinde savunabilmek ya da yadsıyabilmek için gazete yazarlarının ağzından duyurma tekniğini kullanmıştı.

Gelgelelim Kont Leinsdorf bunca akıllı davranırken, bir noktayı düşünmemişti. Çünkü bizim için gerekli olan Doğru'yu tek gören, kendisi değildi; başka sayısız insan da o Doğru'yu sahiplenme savındaydı. Bu, neredeyse daha önce değinilen ve insanın henüz daha karşılaştırmalar yaptığı konumun sertleşme noktası olarak adlandırılabilir. Günün birinde bu benzetmelerden alınan zevk de uçup gider, ve içlerinde asla doyuma ulaşmamış düşlerden oluşma bir dağarcık kalan insanların çoğu, kendilerine bir nokta yaratıp sanki o noktadan onlara vaat edilmiş bir dünya başlamak zorundaymışçasına, bakışlarını gizliden bu noktaya diker. Ekselansları, gazete haberini gönderdikten çok kısa bir zaman sonra, parası olmayan bütün insanların buna karşılık içlerinde nahoş birer bağnaz kimliği barındırdığına inanmıştı. İnsanoğlunun içinde barındırdığı bu önyargılı insan-içinde-insan, sabahları onunla birlikte büroya gider ve dünyanın gidişatı karşısında herhangi bir biçimde bir protestoda bulunmayı başaramaz, buna karşılık yaşadığı sürece gözlerini artık gizli bir noktadan ayıramaz; kurtarıcısını tanımayan dünyanın tüm bahtsızlığı apaçık o noktadan kaynaklansa da, bu noktanın ayırdına o insandan başka kimse varmak istemez. Bir kişinin denge merkezinin dünyanın denge merkeziyle kesiştiği, bu türden saptanmış noktalar, örneğin basit bir hareketle kapanabilen bir tükürük hokkasıdır, içine gelişigüzel bıçak sokulan ve önlemi alınmasa insanlığı kırıp geçirecek olan veremin yayılmasını bir çırpıda önleyebilecek olan tuzlukların lokantalardan kaldırılmasıdır, eşsiz zaman tasarrufu sayesinde toplumsal sorunu da çözecek olan Öhl steno sisteminin yürürlüğe konulmasıdır, ya da doğaya uygun, dört bir yana hâkim olan yıkımı durduran bir yaşam biçiminden yana çıkılmasıdır, fakat bunun yanısıra da gökyüzündeki hareketlerle ilgili metafizik bir kuramdır, yönetim mekanizmasının yalınlaştırılmasıdır ve cinsel yaşamda gerçekleştirilecek bir reformdur. Koşullar elverdiğinde, insan günün birinde kendi noktası üzerine bir kitap, bir broşür ya da en azından bir gazete makalesi kaleme alarak ve böylece protestosunu bir ölçüde insanlığın dosyalarına kaydettirerek kendi kendisine yardımcı olur; bu, kimse tarafından okunmasa bile son derece huzur vericidir, ama yazılanlar genellikle bazılarını çeker ve bu kişiler yazara onun yeni bir Kopernikus olduğu konusunda güvence verip, ardından da kendilerini anlaşılmamış Newton'lar olarak tanıtırlar. Bu birbirlerinin noktalarını karşılıklı pösteki sayar gibi arama alışkanlığı çok rahatlatıcı ve yaygındır, ama etkisi sürekli değildir, çünkü taraflar bir süre sonra birbirleriyle kavga ederler ve yine tamamen kendi başlarına kalırlar; öte yandan birinin ya da ötekinin çevresine küçük bir hayran kitlesi topladığına da rastlanır; o zaman bu kitleden olanlar, güçlerini birleştirip kutsanmış oğlunu yeterince desteklemediği için Tanrıya sitem ederler. Ve sonra böyle nokta yığınaklarının üstüne ansızın ta yükseklerden bir umut ışığı döküldüğünde -yani tıpkı Kont Leinsdorf'un kamuoyuna, böyle bir şey henüz kesin olmamakla birlikte, bir Avusturya Yılı düzenlendiği takdirde, bunun hayatın hakiki hedefleriyle uyum içersinde olması gereğini açıklattırması gibi-, o zaman da sözü edilenler, bunu Tanrı tarafından kendilerine işaret gönderilen ermişler gibi algılarlar.

Kont Leinsdorf, eserinin güçlü, doğrudan halkın içinden yükselen bir bildirim olacağını düşünmüştü. Bu bağlamda da

üniversiteleri, din adamlarını, hayır işleri için düzenlenen programlarda asla eksik olmayan bazı adları, hatta gazeteleri aklından geçirmişti; vatansever partileri, imparatorun yaş günlerinde bayraklar asan burjuvanın "sağduyusunu" ve yüksek ekonomik çevrelerin katkısını göz önünde bulundurmuş, politikayı da hesaba katmıştı; çünkü gizliden gizliye özellikle politikayı gereksiz kılmak istiyordu, büyük eseri aracılığıyla politikayı önce adı anavatan olan ortak paydaya getirmek, ardından da, atadan kalma hükümdarı tek sonuç olarak koruyabilmek için, vatana bölmek amacındaydı. Ancak Ekselansları bir noktayı düşünmemişti ve bir yangındaki böcek yumurtaları gibi, büyük bir fırsatın sıcaklığında yumurtasından çıkan, çok yaygın nitelikli dünyayı düzeltme gereksinimi tarafından gafil avlanmıştı. Ekselanslarının hesaba katmadığı, buydu; çok fazla vatanseverlik beklemişti, ama buluşlara, kuramlara, dünya sistemlerine ve ondan düşünsel zindanlarından kurtarılmayı bekleyen insanlara hazır değildi. Bu insanlar sarayını kuşatıyorlar, Paralel-Eylemi sonunda hakikatin egemenliğini mümkün kılacak bir olanak olarak övüyorlardı, ve Kont Leinsdorf onlarla nasıl başa çıkacağını bilemiyordu. Toplumsal yerinin bilincinde biri kimliğiyle bütün bu insanlarla aynı masaya oturamazdı, ama ahlâkı bütün bir insan olarak onlardan tamamen kaçmak da istemiyordu, ve eğitimi politik ve felsefi nitelik taşıdığı, ve asla doğa bilimleri ve teknik yönünde olmadığı için, bu önerilerin işe yarar bir yanı bulunup bulunmadığı konusunda hiçbir fikir sahibi değildi.

Böyle bir durumda Ekselansları, kendisine işine yarayabilecek adam diye tavsiye edilmiş olan Ulrich'in özlemini gittikçe daha çok çekiyordu, çünkü sekreteri ya da aslında alışılagelmiş her sekreter doğal olarak bu türden işlerin altından kalkabilecek konumda değildi. Hatta Kont Leinsdorf bir defasında, sekreterine çok öfkelendiğinde, Tanrıya Ulrich'in artık gelmesi için -ertesi günü bu yaptığından utanmış olsa da- dua bile etmişti. Ve bu dua yerine gelmeyince de Ekselansları arama işini sistematik bir biçimde kendisi ele almıştı. Adres rehberine baktırmıştı, ama Ulrich henüz rehberde yoktu. Daha sonra Kont Leinsdorf, genellikle ne yapılacağını bilen dostu Diotima'ya gitmişti, ve bu hayran olunacak kadının gerçekten de Ulrich ile görüşmüş olduğu anlaşılmıştı, ancak Diotima, Ulrich'ten adresini almayı unutmuştu, ya da unutmuş gibi yapıyordu, çünkü bu fırsattan Ekselanslarına büyük eylemin sekreterlik makamı için yeni ve çok daha ıyı bir öneri sunmak için yararlanmak niyetindeydi Fakat Kont Leinsdorf çok heyecanlıydı ve Ulrich'e kendini alıştırmış olduğunu, reformcu bile olsa bir Prusyalının işine yaramayacağını ve artık daha fazla sorun istemediğini çok kesin bir dille söylemişti. Dostu bunun karşısında alınganlık gösterince de düş kırıklığına uğramış ve bu sayede kendisi bir çıkış yolu bulmuştu-Diotima'ya hemen arkadaşı olan ve nihayet her vatandaşın adresim bulması gereken emniyet müdürüne gideceğini bildirmişti

38

Clarisse ve Cinleri

Ulrich'in mektubu geldiğinde Walter ve Clarisse yine öylesine şiddetle piyano çalıyorlardı'ki, seri mobilya üreten fabrikadan çıkma, ince bacaklı eşya yerlerinde dans ediyor, duvarlardaki Dante Gabriel Rossetti gravürleri de titriyordu. Binayı ve daireyi açık bulup, kimse tarafından durdurulmadan içeri giren yaşlı uşak oturma odasına kadar girdiğinde, yüzüne şimşekler ve gök giirlemeleri çarptı, ve içine düştüğü kutsal gürültü adamı saygıyla duvara yapıştırdı. Sonunda zonklamayı sürdüren müzikal heyecan fırtınasını iki güçlü vuruşla etkisiz kılıp uşağı kurtaran Clarisse oldu. Clarisse mektubu okurken, kesintiye uğramış akış henüz Walter'in ellerinin altında kıvranmaktaydı; bir ezgi, leylek gibi titreyerek koştu, ardından kanatlarını açtı. Clarisse, Ulrich'in yazısını sökmeye çalışırken bir yandan da kuşkuyla bunu izliyordu.

Walter'e arkadaşlarının geleceğini bildirdiğinde, Walter: "Yazık!" dedi.

Clarisse yine onun yanına, döner piyano taburesine oturdu ve Walter'in nedense zalimce olduğunu düşündüğü bir gülümseme, şehvetli bir görünüme kavuşan dudaklarını araladı. Bu, piyano çalanların kanlarını aynı ritimde yeniden harekete geçirebilmek üzere dondurdukları ve oturmalarına yarayan yüzeyleriyle, ahşap desteğinin uzun boynu üstünde hep yalpa vurmak isteyen taburelerini sabit tutmaya çalışırlarken, gözlerinin eksenlerinin de dört adet uzun çubuk gibi kafalarından ileriye doğru uzandığı andı.

Hemen ertesi an Clarisse ve Walter, yan yana hızla ileriye atılan iki lokomotif gibi yeniden gemi azıya almışlardı. Çaldıkları parça, parıltılar saçan raylar gibi gözlerine doğru uçuyor, gümbürtüler çıkaran makinenin içinde yitip gidiyor ve tınılar çıkararak, duyulabilen, şaşırtıcı bir biçimde varlığını koruyan bir manzara gibi arkalarında kalıyordu. Bu çılgın yolculuk sırasında bu iki insanın duyguları tek bir bütünde birleşiyordu; işitme duyuları, kanlan, kasları iradesizce aynı yaşantıya kapılıp sürükleniyordu; parıldayan, eğilip bükülen ses duvarları bedenlerini aynı hatta girmeye zorluyor, birlikte saptırıyor, göğüslerini aynı solukla genişletip daraltıyordu. Tam bir saniyenin kesiti kadar bir süre içinde neşe, hüzün, öfke ve korku, sevgi ve nefret, tutku ve bıkkınlık Walter ile Clarisse'nin benliklerinden geçip gitmekteydi. Bu, aynı dehşetin pençesine düşmüş, daha biraz önce birbirlerinden farklı yüzlerce insanın kürek çekmeyi andıran aynı kaçış hareketlerini yapmalarına, aynı anlamsız çığlıkları atmalarına, ağızlarını ve gözlerini aynı şekilde açmalarına, amaçsız bir güç tarafından hep birlikte ileriye ve geriye fırlatılmalarına, bağırmalarına, çırpınmalarına ve titremelerine benzer bir bütünleşmeydi. Ama bu bütün, yaşamın böyle şeylerin kolay olmasına meydan vermeyen, buna karşılık kişisel olan ne varsa, hepsini bir direnmeyle karşılaşmaksızın ezen o bulanık ve olağanüstü gücüne sahip değildi. Clarisse ile Walter'in uçarcasına yaşadıkları öfke, aşk, mutluluk, neşe ve hüzün, eksiksiz duygular olmayıp, bu duyguların çılgınlık sınırına kadar tahrik edilmiş bedensel mahfazalarından başka bir şey değildi. İkisi de taburelerinin üstünde kaskatı ve gerçeklikten kopmuş olarak oturmaktaydılar, hiçbir şeye ve hiçbir bakımdan öfkeli, âşık ve üzgün değildiler, ya da her biri bir başka şey ve bir başka bakımdan olmak üzere bu duyguları yaşamaktaydılar, farklı şeyler düşünüyorlardı ve her biri kendi derdindeydi; müziğin buyrukları onları en yüksek tutkuda birleştiriyordu ve aynı zamanda da hipnozun zoraki uykusundaki gibi bir yokluğa sürüklüyordu.

Bu iki insan olayı kendine göre duyumsamaktaydı. Walter, mutlu ve heyecanlıydı. Çoğu müziğe yetenekli insanın yaptığı gibi, iç dünyadaki bu dalgalı gidişgelişleri ve duygu benzeri hareketleri, yani ruhun bulutlar gibi karışıklığa sürüklenmiş, bedensel yeraltını, sonrasızlığın bütün insanları birbirine bağlayan yalın dili sayıyordu. Clarisse'yi varoluşunun en temel duygusunun gü-

cüyle kendine bastırmaktan haz alıyordu. O gün bürodan eve her zamankinden erken dönmüştü. Henüz büyük ve parçalanmamış zamanların biçimini taşıyan ve gizemli bir irade gücü yansıtan sanat eserlerinin katalogunu çıkarmakla uğraşmıştı. Clarisse onu dostça karşılamıştı; şimdi müziğin dev dünyasında ona sımsıkı bağlıydı. O gün her şey kendi içersinde gizemli bir başarıyı, sanki Tanrılar yollara dökiilmüşlercesine, sessiz bir marşı taşımaktaydı. "Belki de o gün, bugündür?" diye düşündü Walter. Çünkü istediği, Clarisse'yi zorla kendisine geri döndürmek değildi; doğru yönelim, Clarisse'nin iç dünyasının derinliklerinden yükselmeli ve onu hafifçe Walter'e getirmeliydi.

Piyano, parıltılı nota başlarını havadan örülü bir duvara çakmaktaydı. Bu olay, kökeni âçısından bütünüyle gerçek olmasına karşın, odanın duvarları yitip gidiyor, onların yerini müziğin altın duvarları alıyordu; bu gizem dolu uzamda Ben ve Dünya, algı ve duygu, İç ve Dış, düşünülebilecek en belirsiz biçimde birbirlerinin içine çökerken, uzamın kendisi bütünüyle duygudan, belirlenmişlikten, kesinlikten, dahası bir düzen içersindeki ayrıntıların parlaklığının hiyerarşisinden oluşuyordu. Bu somut ayrıntılara duygunun ruhların dalgalanan buharından örülme iplikleri tutturulmuştu; ve bu buhar, duvarların netliğinden yansıyıp kendini çok belirgin olarak algılamaktaydı. İki insanın ruhları yumuşacık kozalar gibi ipliklere ve ışık demetlerine asılıydı. Bunların sarılıp sarmalanmışlığının kalınlığı ve aydınlıklarının yansıdığı uzaklıklar ölçüsünde Walter de kendini daha iyi hissediyordu, ve düşleri öylesine bir küçük çocuğun görüntüsünü alıyordu ki, şurada burada tonları yanlış ve aşırı duygusal vurgulamaya başlıyordu.

Fakat bu olup da, sıradan bir duygunun altın sisin içersinde çakan kıvılcımı iki insan arasında yeniden bir yeryüzü ilişkisi kurana kadar, Clarisse'nin düşünceleri Walter'inkilerden, ancak çaresizliğin ve mutluluğun ikiz davranışlarıyla yan yana sürüklenip giden iki insanın duygusunun olabileceği kadar farklılaşmıştı. Titreşen sisler halinde görüntüler sıçrıyor, kaynaşıyor, birbirini kaplıyor, yok oluyordu, Clarisse'nin düşünme biçimi buydu; bu bağlamda kendine özgü bir üslubu vardı; çoğu zaman çeşitli düşünceler eşzamanlı olarak birbiri içersinde ortaya çıkıyor, çoğu zaman da ortada hiçbir düşünce olmuyordu, ama o zaman da insan düşüncelerin cinler gibi sahnenin arkasında durduklarını hissedebiliyordu, ve yaşantıların başka insanlar için gerçek bir destek anlamına gelen zaman bağlamındaki art ardalığı, Clarisse'de bazen kıvrımlarını üst üste katlayan, bazen de hemen hiç görünmeyen bir soluğun içersinde eriyip giden bir peçeye dönüşüyordu.

Bu kez Clarisse'nin çevresinde üç kişi vardı; Walter, Ulrich ve kadın katili Moosbrugger.

Moosbrugger'i ona Ulrich anlatmıştı.

Bu anlatılanlar içersinde iticilik ve çekicilik, tuhaf bir çekim gücünde bir araya geliyordu.

Clarisse, aşkın kökünü kemirmekteydi, öpüşü ve ısırmasıyla, bakışların birbirine takılıp kalması ve gözün son anda acı bir biçimde başka bir yöne çevrilmesiyle ikiye bölünmüştür bu kök. "Birbiriyle iyi geçinmek, nefrete mi iter?" diye soruyordu kendisine. "Dürüst bir yaşam, kabalığı mı gerektirir? Huzurlu yaşamak, acımasızlığı mı gereksinir? Düzen, parçalanmayı mı talep eder?" Moosbrugger'in uyandırdığı duygular hem bunlardı hem de değil. Müziğin gök gürültüleri arasında çevrelerini bir dünya yangını, henüz başlamamış bir dünya yangını sarmıştı; yapının iskeletini içten içe yemekteydi. Ama durum, bir benzetmede olduğu gibiydi; bu da, nesnelerin hem aynı kalmaları, hem de çok başkalaşmaları, benzeşenlerin benzeşmezliğinden ve benzeşmeyenlerin benzeşmesinden kızartılmış elmaların ve ateşe serpiştirilen çam dallarının masalsı kokularını taşıyan iki duman sütununun yükselmesi gibi bir şeydi.

Clarisse, kendi kendine: "Çalmaya asla ara vermemek gerek" dedi ve nota sayfalarını hızla çevirerek, parça sona erdiğinde baştan çalmaya başladı. Walter, çekingen bir gülümsemeyle onu izledi.

"Ulrich'in matematikle alakası ne?" diye sordu Clarisse ona.

Walter çalmayı sürdürürken, sanki bir yarış arabası kullanıyormuşçasına omuzlarını kaldırıp indirdi.

"Aslında çalmayı hep sürdürmek gerekirdi, sonuna kadar" diye düşündü Clarisse. "Eğer insan yaşamının sonuna kadar kesintisiz çalabilseydi, o zaman Moosbrugger ne olurdu? Korkunç

biri mi? Bir deli mi? Gökyüzünde kapkara bir kuş mu?" Bilmiyordu.

Hiçbir şey bilmiyordu. Günün birinde -bunun ne zaman olduğunu tamı tamına, günü gününe hesaplayabilirdi,-çocukluğun uykusundan uyanmıştı, ve daha o zaman bir şey yapmak, özel bir rol oynamak, belki de büyük bir iş için öngörülmüş olmak gibi bir misyon taşıdığı inancını da tamamlanmış bitmiş bulmuştu. O zamanlar dünya hakkında henüz hiçbir şey bilmiyordu. Dünya üzerine annesiyle babasının, ağabeyinin anlattıklarının hiçbirine de inanmıyordu; gösterişli, kulağa çok iyi ve çok güzel gelen sözcüklerdi onlarınki, ama bu sözcüklerle anlatılanları benimseyebilmek olanaksızdı; kimyasal bir cismin kendisine "uygun" düşmeyen bir başkasını içine alabilmesi kadar olanaksızdı. Sonra Walter gelmişti, her şeyin olduğu gündü; o günden başlayarak her şey "uygun"du. Walter'in küçük bir bıyığı vardı, minik bir fırça; 'küçük hanım' demişti; dünya, bir anda çorak, düzensiz, kırılgan bir yüzey olmaktan çıkmış, parıltılar saçan bir çembere dönüşmüştü, burada Walter bir odak noktasıydı, kendisi bir odak noktasıydı, birbiriyle örtüşen iki odak noktası, öyleydiler. Yeryüzü, evler, dökülmüş ve süpürülmemiş yapraklar, acı veren ve havayı betimleyen çizgiler (çocukluğunun en acı verici anlarından birini anımsıyordu; babasıyla birlikte bir manzaraya bakıyorlardı ve babası, yani ressam, bundan sonsuz hazlar alırken Clarisse'ye havada uzanan bu uzun perspektif çizgileri boyunca dünyaya bakmak, parmağını bir cetvelin keskin yanı boyunca gezdiriyormuşçasına, sadece acı vermekteydi): Eskiden hayat, böyle şeylerden ibaretti ve sonra, ansızın, kendi etinden bir etmişçesine, Clarisse'ye özgü oluvermişti.

Şimdi dev boyutlarda bir şey yapacağını biliyordu; ne olacağını henüz söyleyemiyordu, ama kimi zaman bunu en şiddetli biçimde müzikte algılıyordu ve o zaman, Walter'in Nietzsche'den daha büyük bir dâhi olacağına inanıyordu; sonradan ortaya çıkan ve ona yalnızca Nietzsche'nin eserlerini armağan etmiş olan Ulrich ise apayrı bir hikâyeydi.

Çizgi, o andan başlayarak ilerlemişti. Ne kadar hızlı yükseldiği bilinemezdi. Clarisse eskiden çok kötü piyano çalardı, müzik hakkındaki bilgisi ise çok azdı; şimdi Walter'den daha iyi çalıyordu. Ve ne kadar da çok kitap okumuştu! Nereden gelmişti bu kitaplar? Gözünün önünde bütün bunları karlar ortasında durmuş küçük bir kızın etrafında sürüler halinde kanat çırpan siyah kuşlar gibi görmekteydi. Ama kısa süre sonra siyah bir duvar ve üstünde beyaz lekeler gördü; tanımadığı her şey, siyahtı, ve beyazın küçüklü büyüklü adalarda birleşmesine karşın, siyah hiç değişmeksizin sonsuz kalmaktaydı. Bu siyahlıktan korku ve heyecan kaynaklanıyordu. "Şeytan mı bu?" diye düşündü Clarisse. "Şeytan, Moosbrugger'e mi dönüştü?" diye düşündü. Beyaz lekelerin arasında şimdi gri renkli, ince yolların ayırdına varıyordu: Yaşamında bir noktadan ötekine böyle geçmişti; olup bitenler bunlardı; yolculuklar, varışlar, heyecanlı konuşmalar, babasıyla ve annesiyle kavgalar, evlilik, ev, Walter'le misli görülmemiş bir boğuşma. Gri renkli, ince yollar kıvrımlar halinde ilerlemekteydi. "Yılanlar!" diye düşündü Clarisse "İlmikler!" Bu olaylar onu sarıp sarmalıyor, sımsıkı kavrıyor, gelmek istediği yere gelmesini engelliyordu; kaygandılar ve Clarisse'yi bir anda istemediği bir noktayı hedef almaya zorluyorlardı.

Yılanlar, ilmikler, kayganlık: Yaşam, böyle akıp gidiyordu. Clarisse'nin düşünceleri de yaşam gibi akmaktaydı. Parmak uçları, müziğin şelalesine dalıyordu. Müziğin dere yatağına yılanlar ve ilmikler inmekteydi. Tam o sırada Moosbrugger'in içinde saklı tutulduğu hapishanenin kapıları sessiz, kurtarıcı bir koy gibi açıldılar. Clarisse'nin düşünceleri, tüyleri ürpererek Moosbrugger'in hücresine girdiler. "Sonuna kadar müzik yapmak gerek!" diye yineledi Clarisse kendine cesaret verircesine, ama yüreği şiddetle atıyordu. Sakinleştiğinde, bütün hücre kendisinin Ben'iyle dolmuştu. Bu, bir yara merhemi gibi yumuşacık bir duyguydu, fakat Clarisse bu duyguyu temelli alıkoymak istediğinde, duygu bir masal ya da düş gibi kendi içinde açılmaya ve ayrılmaya başladı. Moosbrugger başı dik oturuyor, Clarisse de onun bağlarını çözüyordu. Parmakları hareket ederken hücreye, bu parmaklarca çağrılmış ve çeşitli çayırlardan gelen bir rüzgâr gibi güç, cesaret, erdem, iyilik, güzellik ve zenginlik doluyordu. "Bunu neden yapmak istediğim, hiç önemli değil;" diye hissediyordu Clarisse "önemli olan tek şey, bunu şimdi yapmam!" Ellerini, kendi

vücudunun bir bölümünü, onun gözlerine koydu, parmaklarını çektiğinde Moosbrugger güzel bir delikanlı olmuştu, Clarisse de olağanüstü güzel bir kadın olarak onun yanında durmaktaydı, vücudu Akdeniz şarabı kadar tatlı ve yumuşaktı, ve küçük Clarisse'nin vücudunun normaldeki halinin tersine, hiç de inatçı değildi. Clarisse, bilincinin ta derinlerde düşünen bir kesitiyle: "Bu, bizim masumiyet halimiz!" saptamasında bulundu.

Peki Walter neden böyle değildi? Clarisse, müziğin düşünün derinliklerinden yükselirken, bir zamanlar, daha on beş yaşındayken Walter'i sevdiğinde, ve onu cesaretin, gücün ve iyiliğin yardımıyla dehasını tehdit eden bütün tehlikelerden kurtarmak istediğinde, ne kadar çocukça davrandığını anımsadı. Walter'in her yerde bu derin ruhsal têhlikeleri görmesi de ne kadar güzeldi! Ve Clarisse kendine bütün bunların sadece çocukluk olup olmadığını sordu. Evlilik, bütün hepsini rahatsız edici bir ışığa boğmuştu. Bu evlilikten ansızın aşka yönelik büyük bir tedirginlik kaynaklanmıştı. Bu son dönem hiç kuşkusuz olağanüstü ve belki de içerik bakımından bir öncekinden çok daha zengin olmasına karşın, gökyüzünü kaplayan dev yangın, bir türlü doğru dürüst yanmak bilmeyen bir ocak ateşinin güçlüklerine dönüşmüştü. Clarisse, Walter ile kavgalarının gerçekten hâlâ büyük olduğuna emin değildi. Ve yaşam, ellerin altında kaybolan bu müzik gibi akıp gidiyordu. Bir anda geçip gitmiş olacaktı! Clarisse'nin içini yavaş yavaş umarsız bir korku kaplıyordu. Ve o anda Walter'in çalışının kendine güvenini yitirdiğinin de ayırdına vardı. Piyanistin duyguları tuşlara iri yağmur taneleri gibi düşüyordu. Clarisse, Walter'in neyi düşündüğünü hemen anlamıştı: Çocuk. Walter'in onu bir çocukla kendisine bağlamak istediğini biliyordu. Her günkü çekişmeleri de buydu. Ve müzik bir an bile durmuyordu, müzik hiçbir Hayır tanımıyordu. Her şey, Clarisse'nin üzerine atıldığını hiç fark etmediği bir ağ gibi baş döndürücü bir hızla çekilmekteydi.

Bunun üzerine Clarisse, çalışlarının tam ortasında yerinden fırladığı gibi piyanonun kapağını kapattı, az kaldı Walter'in parmakları eziliyordu.

Ne kadar da acımıştı! Walter, henüz dehşet içinde bir halde her şeyi anladı. Clarisse'yi yalnızca haberiyle bile bu uç noktadaki

duygusal konuma iten, Ulrich'in gelişiydi! Ulrich, Clarisse'nin içindeki o Walter'in neredeyse dokunmaya bile cesaret edemediği şeyi, o umutsuz dâhiyane yanı, içinde bir felaket habercisinin günün birinde gevşeyebilecek zincirleri zorladığı gizli mağarayı acımasızca kışkırtıp karıştırarak Clarisse'ye zarar vermekteydi.

Walter hiç kıpırdamadan Clarisse'ye büyük bir şaşkınlıkla bakmakla yetindi.

Clarisse ise bir açıklamada bulunmadı, öylece durdu ve hızlı hızlı soluk alıp verdi.

Ulrich'e asla âşık değildi, Walter konuştuktan sonra bu konuda ona güvence verdi. Eğer Ulrich'i sevse, bunu hemen söylerdi. Ama bir ışığın insanı aydınlatması gibi, ondan kendisine bir şeyler geçtiğini hissetmekteydi. Ulrich yakınındayken, kendisinin de yeniden daha çok ışık saçtığını ve kendisi olduğunu hissediyordu. Buna karşılık Walter hep sadece pencerelerin kepenklerini kapatmak istiyordu. Clarisse'nin hissettikleri, zaten kimseyi ilgilendirmezdi, ne Ulrich'i, ne de Walter'i ilgilendirirdi!

Fakat Walter yine de onun sözlerinde solunan öfke ile kızgınlığın gerisinde, bir şeyin uyuşturucu ve öldürücü tohumunun kokusunun yükseldiğini hissettiğine inanmaktaydı, ve bu şey öfke değildi.

Akşam olmuştu. Oda siyahtı. Piyano siyahtı. Birbirini seven iki insanın gölgeleri siyahtı. Clarisse'nin gözleri karanlığın içinde birer ışık noktası gibi yanıyordu, ve Walter'in acıdan tedirgin ağzında bir dişin minesi, fildişi gibi parlıyordu. Dışarıdaki dünyada devletlerle ilgili en önemli olaylar gerçekleşiyor olabilirdi, ama görünüşe bakılırsa bu, nahoş yanlarına karşın, Tanrının dünyayı uğruna yarattığı anlardan biriydi.

9

Niteliksiz Bir Adam, Adamsız Niteliklerden Oluşur

Ne var ki Ulrich o akşaırrgelmedi. Müdür Fischel yanından acele ayrıldıktan sonra, kafasını yine o gençliğindeki soru, bütün o önemsiz ve daha yüce bir anlamda da doğru olmayan açıklamaların dünya tarafından neden böylesine tedirgin edici ölçüde desteklendiği sorusu kurcaladı. "İnsan ancak yalan söylediğinde hep bir adım ilerliyor" diye düşündü; "ona bunu da söylemeliydim."

Ulrich tutkulu bir insandı, ama burada tutkudan, ayrı ayrı tutkular diye adlandırılanları anlamamak gerekir. Ulrich'i hep bütiin bunların içine sürüklemiş olan bir şey vardı herhalde, ve bu, belki de tutkuydu, fakat heyecanlıyken ve heyecan sonucu olan eylemlerde bile Ulrich'in tutumu aynı zamanda hem tutkulu, hem de umursamazdı. Yaşanabilecek hemen her şeyi yaşamıştı, şimdi de kendini her an, onun için herhangi bir anlam taşıması gerekmeyen, buna karşılık eylem içgüdüsünü kışkırtan bir şeyin içine atabileceğini hissetmekteydi. Bu nedenle yaşamına ilişkin olarak ve biraz abartıyla, bu yaşamın içindeki her şeyin ondan çok birbirlerine aitmiş gibi olup bittiğini söyleyebilirdi. İster kavgada, ister aşkta olsun, A'yı hep B izlemişti. Ve bu durum karşısında Ulrich, bu bağlamda kazandığı niteliklerin kendisinden çok birbirlerine ait olduklarına inanmak durumundaydı; hatta, kendini iyice incelediğinde, bu niteliklerden her birinin onunla ilişkisinin, aynı nitelikleri kazanmak isteyen başka insanlara oranla daha yakın olmadığını anlıyordu.

Fakat yine de insanın, onlarla bütünleşmese bile, böyle nitelikler tarafından belirlendiği ve bunlardan oluştuğu kuşkusuzdur, ve insan bu yüzden bazen kendi kendine, dingin halinde de hareketlilikte olduğu gibi yabancı gelir. Eğer Ulrich'in nasıl biri olduğunu tarif etmesi gerekse, sıkıntı çekerdi, çünkü pek çok insan gibi o da kendisini hep ancak bir görev bağlamında ve böyle bir görevle ilişkisi doğrultusunda sınamıştı. Özbilinci ne zarar görmüştü, ne de şımartılmış ve kendini beğenmişti, ve bu özbilinç, adına vicdani muhasebe denilen o kendini onarma ve yağlama işlemini gereksinmiyordu. Güçlü bir insan mıydı Ulrich? Bunu bilmiyordu; belki de bu konuda çok kötü sonuçlara yol açabilecek bir yanılgı içersindeydi. Ama hep gücüne güvenen bir insan olduğu kesindi. Şimdi bile kendi yaşantılarına ve niteliklerine sahip olmak ile bütün bunlardan uzak kalmak arasındaki farkın yalnızca bir tutum farkı, belli bir anlamda irade ürünü bir karar veya genellik ile kişisellik arasında yer alan, insanın sathında varolduğu bir derece olduğundan kuşku duymuyordu. Basitçe ifade etmek gerekirse, insan başına gelenler veya yaptıkları karşısında daha çok genel ya da daha çok kişisel bir tutum alabilir. Bir darbeyi bir acı olmasının dışında, bir kırgınlık olarak da alabilir ve darbe, bu yüzden dayanılmaz ölçüde ağırlaşır; ama aynı darbe sportmence, insanı ne korkutması ne de kör bir öfkeye sürüklemesi gereken bir engel olarak da alınabilir, o zaman insanın bu darbeyi hiç fark etmemesi de ender rastlanan olaylardan değildir. Fakat bu ikinci şıkta olan, aslında darbenin genel bir bağlama, kavga eylemi bağlamına yerleştirilmesinden başka bir şey değildir ve bu arada darbenin özünün, yerine getirmesi öngörülen görevden bağımsız olduğu ortaya çıkmıştır. Ve özellikle de bu görünümü, yani bir yaşantının önemini, dahası içeriğini ancak birbirinin sonucu olan eylemlerden oluşma bir zincir içersinde kazanması şeklindeki görünümü, o yaşantıyı sadece kişisel bir olay değil, fakat tinsel gücüne yönelik bir meydan okuma sayan her insan sergiler. O zaman da o insan, ne olursa olsun, yaptığını daha zayıf hissedecektir; gelgelelim ne tuhaftır ki boksta üstün bir tinsel güç sayılan, boks yapmasını bilmeyen insanlarda manevi yanı ağır basan bir yaşam biçimine eğilim olarak ortaya çıktığında, yalnızca soğukluk ve duygusuzluk diye adlandırılır.

Duruma göre genel veya kişisel bir tutum uygulamak ya da

talep etmek için kullanılagelen başkaca ayrımlar da vardır. Bir katilin işini ciddi tutması, vahşilik diye yorumlanır; karısının kollarında bir problemi çözmeyi sürdüren profesörün davranışı, kemikleşmiş bir kuruluk sayılır; yıkıma sürüklenen insanların üzerine basa basa yükselen bir politikacınınki, kazandığı başarıya göre alçaklık ya da büyüklüktür; başkalarında olduğunda mahkûm edilen bu sarsılmazlık, askerlerden, cellatlardan ve cerrahlardan neredeyse talep edilir. Her defasında nesnel açıdan doğru tutum ile kişisel açıdan doğru tutum arasında ödün verilerek sağlanan uzlaşmadan yansıyan kendine güvensizlik, çarpıcıdır; bunu belirgin kılmak için verilen örneklerin ahlâk yanına daha fazla eğilmeye gerek yoktur.

Bu güvensizlik, Ulrich'in kişisel sorununa daha geniş bir arka plan eklemekteydi. İnsanlar eskiden bugüne oranla daha rahat bir vicdanla birey olurlardı. Eskiden insanlar saman saplarına benzerlerdi; Tanrı, dolu, yangın; salgın ve savaşın etkisiyle büyük bir olasılıkla bugüne oranla çok daha fazla oraya buraya savrulurlardı, ama bir bütün olarak bakıldığında, kentler boyutunda, belli bir arazi boyutunda, tarla boyutunda ve tek bir saman sapı için kişisel hareket alanı bağlamında geriye daha ne kalıyorsa, o boyutta bakıldığında, bütün bu olanlar sorumluluğu iistlenilebilen, ne olduğu bilinebilen şeylerdi. Bugün ise sorumluluğun ağırlık noktası insanda değil, bağlamlarda yatıyor. Yaşantıların kendilerini insandan bağımsız kıldıklarının ayırdına varılmadı mı? Yaşantılar tiyatroya taşındılar; kitaplara, araştırma merkezlerinin ve araştırma amaçlı yolculukların raporlarına geçtiler; yaşamanın belli türlerini, toplumsal bir deney yaparcasına ötekilerin zararına geliştiren fikir ve din topluluklarına gittiler, ve iş başında olmadıkları zaman da, öylece havada süzülmekteler; bugün herhangi bir kimse, başkaları işine bunca karışırlarken ve her şeyini ondan daha iyi bilirlerken, öfkesinin hâlâ gerçekten kendi öfkesi olduğunu bilebilir mi?! Artık adamsız niteliklerden, yaşayanı olmayan yaşantılardan oluşma bir dünya çıktı ortaya, ve görünüşe bakılırsa sanki ideal konumda, insanın artık hiçbir şeyi kendi özelinde yaşamayacağı ve kişisel sorumluluğun o dostane ağırlığının olası anlamlardan meydana gelen bir formüller sisteminde eritileceği söylenebilecek. İnsanı onca uzun bir zaman boyunca evrenin merkezi sayan, ama artık yüzyılların akışı içersinde kaybolmaya yüz tutmuş insanmerkezci tutum, büyük bir olasılıkla Ben'in kapısına gelip dayanmıştır, çünkü bir şeyi yaşamanın en önemli yanının o şeyi yaşamak, eylemin en önemli yanının da eylemde bulunmak olduğu yolundaki inanç, insanların çoğuna artık bir safdillik gibi gözükmeye başladı. Çok kişisel yaşayan insanlar gerçi hâlâ var; bu gibileri: "Dün şuna ya da buna gittik" veya "bugün şunu ya da bunu yapıyoruz" demekteler, ve başkaca bir içeriğe ya da anlama gerek duymaksızın buna seviniyorlar. Parmaklarının temas ettiği her şeyi seviyorlar ve ne kadar mümkünse o kadar özel kişi oluyorlar; dünya, onlarla ilintisi kurulduğu anda özel dünya oluyor ve bir gökkuşağı gibi parlıyor. Belki de çok mutlular bu insanlar; ama nedeni asla kesin olmamasına karşın, başkalarına sırf bu yüzden saçma geliyorlar. - Ulrich, bu düşünceler karşısında ansızın, kendinin bir karakteri olmamasına karşın, gene de bir karakter olduğunu gülümseyerek itiraf etmek zorunda kaldı.

Bütün Nitelikleri Olan, Ama Onları Umursamayan Bir Adam

Ulrich adındaki bu otuz iki yaşındaki adamı, kendisi hakkında tek bildiği şey bütün niteliklere aynı ölçüde yakın ve uzak bulunması ve, kendisi bu nitelikleri taşısın ya da taşımasın, tuhaf bir biçimde hiçbirini umursamaması olsa bile, temel çizgileriyle tanımlamak güç değil. Bu adamda, varlığı için çok kesitli bir yetenek zeminini koşul kılan ruhsal devingenlik, belli bir saldırganlık tutkusuyla birleşmişti. Düşünceleriyle erkeksi bir kafaydı. Başka insanlar bağlamında duyarlı değildi ve bugüne kadar, onları kendi amaçları için tanımak istemenin dışında, kendini onların yerine koyduğu ender olmuştu. Haklara saygı duyması, o hakların sahibine de saygı duyması koşuluna bağlıydı, ve bu da çok ender oluyordu. Çünkü zamanla iç dünyasında oluşan, olumsuzlamaya yönelik belli bir hep hazır olma konumu, duyguya değgin esnek bir diyalektik, onu kolaylıkla genelde onaylanan bir şeyde kötü bir yan görmeye, buna karşılık yasaklananı savunmaya ve görevleri kendine özgü görevler yaratma iradesinden kaynaklanan hoşnutsuzlukla reddetmeye götürebilmekteydi. Ancak bu iradeye karşın ahlâk bağlamındaki rehberliğini, kendisi için izin verdiği belli istisnaların dışında, burjuva toplumunda belli bir düzen içersinde yaşadıkları sürece hemen bütün erkekleri yönlendiren o şövalye ahlâkına bırakmakta ve böylece, eylemi kendisine bir misyon olarak verilmiş bir insanın büyiiklenmesiyle, acımasızlığıyla ve savrukluğuyla bir başka insanın, eğilimlerini ve yeteneklerini az çok alışılagelmiş, yararlı ve toplumsal biçimde kullanan bir insanın yaşamını sürdürmekteydi. Doğal içgüdüsüyle ve büyüklenmeye kalkışmaksızın kendini ne olduğunu geç kalmadan öğrenmeyi düşündüğü, önemsiz sayılamayacak bir amacın aracı diye görmeye alışmıştı, ve arayışın tedirginliği içersinde başlayan bu yeni yılda, yaşamının dlimensiz sürüklenişinin ayırdına vardıktan sonra, hemen yine yola çıkmışlık duygusuna kapılmıştı, ve planı için özel bir çaba harcamıyordu. Böyle bir yaradılış söz konusu olduğunda, onu yönlendiren tutkuyu tanımak kolay değildir; doğuştan gelen özellikler ve koşullar o yaradılışı çokanlamlı bir biçimde yoğurmuştur, yazgısı henüz gerçek anlamda sert bir karşı basınç tarafından bütün çıplaklığıyla belirgin kılınmamıştır, ama en önemli nokta, bu yaradılışın karar verebilmesi için henüz kendisinin de bilmediği bir şeylerin eksik oluşudur. Ulrich, görünüşte kendisini her türlü zorlamadan uzak kapıp koyuvermesine karşın, bir şeylerce zorlanan bir insandı.

Dünyayı bir laboratuvarla karşılaştırmak, iç dünyasındaki eski bir tasarımı yeniden uyandırmıştı. Eskiden yaşamı, insan olmanın en iyi yollarının sınandığı ve yenilerinin bulunması zorunluluğunun olduğu, büyük bir deney alanı diye düşünürdü. Laboratuvarın bir bütün olarak biraz plansız çalışması ve bütünün yöneticileriyle kuramcılarının eksikliği ise bir başka konuydu. Ulrich'in kendisinin de düşünen bilinç alanında bir prens ya da efendi olmak istediği herhalde söylenebilirdi: Zaten kim istemez ki böyle bir şeyi?! Bu öylesine doğaldır ki, düşünen bilinç her türlü iktidarın üzerinde ve en yüce şey sayılır. Düşünen bilinç denen, öğretilir. Yapabilen, kendini düşünen bilinçle süsler, donatır. Herhangi bir şeyle ilintili bilinç, varolan en yaygın şeydir. Sadakat bilinci, aşkın bilinci, erkekçe bir bilinç, eğitimli bir bilinç, zamanın en büyük bilinçli düşünürü, şu ya da bu konuda bilinci vurgulamak istiyoruz, ve hareketlerimizin bilincinde olarak eylemde bulunmak istiyoruz: Bütün bunlar, en alt kesimlere kadar kulağa son derece kesin ve itici olmayan bir tonda gelir. Geri kalan her şey, günlük suçlar ya da ekmek parası kazanma çabaları, düşünen bilincin yanında itiraf edilemeyen bir şey, Tanrının ayak tırnaklarından çıkardığı pislik olarak kalır.

Peki düşünen bilinç yalnız başına, insanın içinden örtünmesi için bir bez vermek gelen, çıplak bir hayalet gibi üryan bir sözcük olarak kaldığında - o zaman ne olur? İnsan, şairleri ve yazarları

okuyabilir, filozofları inceleyebilir, resim satın alabilir ve geceler boyu sohbetlere dalabilir: Ama bütün bunlardan kazandığı, düşünen bilinç midir? Diyelim ki kazandı: Ama sahip midir artık ona? Çünkü bu bilinç, ortaya çıktığı rastlantısal biçime öylesine sıkı bağlıdır ki! Onu kendine mal etmek isteyen insanın içinden geçip gider ve geride yalnızca bir parça sarsıntı bırakır. Ne yaparız bütün bu bilinçle? Bu bilinç, kitlelerce kâğıdın, taşın ve perdenin üstünde, neredeyse astronomik ölçülerde olmak üzere, hep yeniden üretilir, yine sürekli biçimde ve sinirli enerjinin dev boyutlarda harcanmasıyla benimsenir ve tadına varılır: Fakat sonra ne olur? Aldatıcı bir görüntü gibi yitip gider mi? Zerreciklere mi ayrılır? Yeryüzündeki nesli ayakta tutma yasasından paçasını kurtarır mı? içimizde yere çöken ve ağır ağır hareketsiz kalan toz parçacıkları ile harcanan çaba arasında hiçbir orantı yoktur. Nereye gider bu bilinç, nerededir, nedir? İnsan hakkında biraz daha bir şeyler bilseydi, belki de bu düşünen bilinç sözcüğünün çevresine derin bir sessizlik çökerdi?!

Akşam olmuştu; sanki uzamı aralayıp gelmiş binalar, asfalt yollar ve çelik raylar, kentin soğumakta olan istiridye kabuğunu oluşturmaktaydı. Bu, çocuksu, neşeli, öfkeli insan hareketleriyle dolu ana istiridyeydi. Her damlanın önce huzmeler halinde sıçrayan bir damlacık olarak, minik bir patlamayla başladığı, duvarlardan toplanıp soğutulduğu, yumuşayıp hareketsizleştiği, sevecen bir tavırla ana istiridyenin kabuğuna asıldığı ve sonunda onun duvarında bir tanecik olarak donup kaldığı nokta. "Neden" diye düşündü ansızın Ulrich "ben bir hacı olmadım?" Duyularının önünde çok temiz hava gibi insanı ısıran tazelikte, arı ve koşulsuz bir yaşam biçimi uzanmaktaydı; yaşama evet demek istemeyen, en azından ermişlerin hayır'ını söyleyebilmeliydi: Oysa bunu ciddiyetle düşünebilmek kesinlikle olanaksızdı. Öte yandan, serüvene adanmış bir yaşamın sürekli bir yeni damatlık dönemini andırır bir yanının bulunmasına ve kendisinin de gerek uzuvlarının, gerekse cesaretinin böyle bir hazzı duyumsamasına karşın, Ulrich bir serüvenci de olamazdı. Hepsi bağlamında belli bir zemininin bulunmasına karşın ne şair, ne de yalnızca paraya ve güce inanan o düş kırıklığına uğramışlardan biri olabilirdi. Yaşını unuttu, kafasında yirmi yaşında olduğunu canlandırdı: Buna karşın yine de iç dünyasında bu yaşta olmaktan eline hiçbir şey geçmeyeceği, kesin karara bağlanmıştı; onu ne varsa hepsine çeken bir şey vardı ve daha güçlü bir şey, bunlardan herhangi birine ulaşmasını önlemekteydi. O halde neden bulanık ve kararsız yaşıyordu? Hiç kuşkusuz, -dedi kendi kendine- , onu yalıtılmış ve adlandırılmamış bir yaşama biçimine sürgün eden şey, insanın tek sözcükle, yalnız başına karşılaşmaktan hoşlanmadığı sözcükle, düşünen bilinç diye adlandırdığı o dünyayı özgür ve sonra yeniden bağımlı kılma zorunluluğuydu. Ve Ulrich, nedenini kendisi de bilmeksizin ansızın hüzne kapılıp düşündü: "Ben kendimi sevmiyorum, olay bu." Kentin donmuş, taşlaşmış bedeninde, ta derinlerde yüreğinin çarptığını hissediyordu. İçinin derinliklerindeki bir şey, hiçbir yerde sürekli kalmak istememiş, dünyanın uzayıp giden duvarlarını yoklamış ve daha başka milyonlarca duvar var, diye düşünmüştü; o şey, ateşini, taşıdığı ufacık kor parçasını yitirmek istemeyen gülünç Ben damlasıydı.

Düşünen bilinç, güzelliğin iyi, kötü, aptal ya da çekici kıldığını deneyimler yoluyla öğrenmiştir. O, hem uykuyu, hem de kefaret ödemekte olanı parçacıklarına ayırır ve her ikisinde de kadere boyun eğişi ve sabrı bulur. Bir maddeyi inceler ve bu maddenin fazlasının zehir, az miktarının ise bir keyif aracı olduğunu saptar. Dudaklardaki salgı bezi ile bağırsakların salgı bezi arasında akrabalık bulunduğunu bilir, fakat buna ek olarak bu dudaklardaki kadere boyun eğmişliğin kutsal olan ne varsa, tümünün kaderciliğine akraba olduğunu da bilir. Her şeyi karıştırır, dağıtır ve yeni bağlamlarda birleştirir. İyi ve kötü, yukarısı ve aşağısı ona göre kuşkucu-görece tasarımlar değil, fakat bir işlevin uzuvları, içinde yer aldıkları bağlamdan bağımlı değerlerdir. Düşünen bilinç, akıp giden yüzyıllardan kötülüğün erdemlere, erdemlerin de kötülüğe dönüşebileceğini öğrenmiştir, ve bir yaşamhk bir sürede bir suçluyu yararlı bir insan yapma işi henüz başarılamamışsa eğer, bunu sadece bir beceriksizlik sayar. Ne yapılmaması, ne de yapılması gereken diye bir ayrım tanır, çünkü her şey, günün birinde onu büyük ve yeni bir bağlama katkıda bulunmaya götürecek bir nitelik sahibi olabilir. Düşünen bilinç, sanki sonsuzluğa kadar ayakta kalacakmış gibi yapan her şeyden, büyük ideallerden, yasalardan ve bunların küçük taşlaşmış izin-

den, uyum içindeki karakterden gizliden gizliye ölümden nefret ettiği kadar nefret eder. Hiçbir nesneye, hiçbir Ben'e ve düzene kalıcı gözüyle bakmaz; bilgilerimiz her gün değişebileceğinden, hiçbir bağlanmaya inanmaz, ve ona göre her şey sahip bulunduğu değeri yalnızca bir sonraki yaratma eylemine kadar koruyabilir; tıpkı insanın kendisiyle konuşmakta olduğu yüzün bu arada sözcüklerle birlikte değişmesi gibi.

Bu konumuyla düşünen bilinç, idare-i maslahatçıdır, ama kendisi hiçbir yerde kavranamaz, ve insan neredeyse onun etkisinden geriye çöküşten başka bir şey kalmadığına inanabilir. Her ilerleme, tikel düzlemde bir kazanç, tümel bağlamda ise bir ayrılmadır; bu, gittikçe artan bir güçsüzlükle noktalanan bir güç artışıdır, ve insan kendini ondan kurtaramaz. Ulrich, neredeyse saat başı büyüyen, olgulardan ve buluşlardan oluşma bu bedenin, bugün herhangi bir soruyu tam olarak gözlemlemek isteyen düşünen bilincin sınırlarının ötesine bakmak zorunda olduğu bedenin kendisine anımsatıldığını hissediyordu. Bu beden, büyüyüp gelişmesiyle birlikte içtekinden kaçar. Gerçi, sağlıklı ve hastalıklı, uyanık ve düşlere dalmış beyinlerden kaynaklanma, bütün alanlardan ve zamanlardan kalma sayısız görüş, anlayış ve düzenleyici düşünce, sözü edilen bedenden binlerce küçük ve duyarlı sinir gibi geçer, fakat bu sinirlerin birleştiği nokta eksiktir. İnsanoğlu, tarihöncesinin büyüklüklerinden ötürü yok olmuş dev hayvan türlerinin kaderini yineleyeceği tehlikesinin yakınlığını hisseder, ama kendini dizginleyemez. - Böylece Ulrich, uzun süre inanmış olduğu ve bugün de içinden bütünüyle söküp atamadığı, doğruluğu gerçekten tartışılır bir düşünceyi, dünyanın en iyi biçimde bilenlerden ve ilericilerden oluşma bir senatoca yönetilebileceği düşüncesini bir kez daha anımsadı. Hastalandığında kendini koyun çobanlarına değil, fakat uzman doktorlara tedavi ettiren bir insanın, sağlıklı olduğunda, resmi işlerinde yaptığı gibi, kendini çobana benzer gevezelerin eline teslim etmesi için hiçbir nedeninin bulunmadığını düşünmek, son derece doğaldır, ve yaşamın önemli içeriklerine önem veren genç insanlar da bu nedenle başlangıçta dünyada doğru, iyi ve güzel olmayan her şeyi, bu arada örneğin bir maliye dairesini veya bir parlamento tartışmasını ancak ikinci derecede önemserler; en azından o zamanlar böyleydiler, çünkü bugün politik ve ekonomik eğitim sayesinde farklı oldukları söyleniyor. Ama o zamanlar da insan yaşlandıkça ve düşünen bilinçte, dünyanın toplumsal yağını dumanlamak için kullandığı bölmeyle tanışıklığı uzadıkça, kendini gerçekliğe uydurmayı öğrenirdi, ve düşünen bilinç bağlamında eğitimli bir insanın son konumu, aşağı yukarı kendini "uzmanlık alanıyla" sınırlaması ve yaşamının geri kalanı için de yanına, her şeyin belki de farklı olması gerektiği, ama bu konuda düşünmenin bir anlamının bulunmadığı inancını almasıydı. Düşünen bilinç bağlamında bir şeyler yapabilen insanların iç dengelerinin görünümü, yaklaşık olarak böyledir. Ve Ulrich ansızın bütün bunları kafasında, biraz komik bir biçimde, bir soru çerçevesinde canlandırdı: Dünyada hiç kuşkusuz yeterince düşünen bilinç bulunduğuna göre, acaba eksiklik, düşünen bilincin kendisinin bilinçten yoksun oluşu muydu?

İçinden buna gülmek geldi. Çünkü kendisi de bu vazgeçenlerden biriydi. Gelgelelim düş kırıklığına uğramış, fakat hâlâ canlı olan bir yükselme tutkusu benliğine bir kılıç gibi saplandı. O anda yan yana iki Ulrich vardı. Biri gülümseyerek bakmıyor ve şöyle düşünüyordu: "Demek ki ben de burada, bunlar gibi kulisler arasında bir rol oynamak istedim. Günün birinde kundaktaki gibi tatlı tatlı değil, ama bir şeyler yapmak zorunda olmaya ilişkin inancın katılığıyla uyandım. Bana birtakım ipuçları verildi, ve ben bunların beni ilgilendirmediğini hissettim. O zamanlar her şey, tıpkı bir lambanın yaydığı o havada titreyen sıcaklık gibi, kendi niyetlerimle ve beklentilerimle doluydu. Ancak bu arada sahne farkına varılmaksızın döndü, ben yolumda biraz ilerledim ve belki de çıkışa vardım bile. Sahne biraz sonra beni dışarı bırakacak ve ben, büyük rolümün yalnızca şu cümlesini söylemiş olacağım: "Atlar eğerlendi. Hepinizin canı cehenneme!" Fakat Ulrich'lerden biri kafasında bu düşünceyle gülümseyerek boşlukta yalpa vuran akşamın içinden geçip giderken, öteki acı ve öfkeyle yumruklarını sıkmıştı; bu, ikisinin daha az görüneniydi ve düşündüğü şey, bir sihirli formül, insanın belki de yakalayabileceği bir tutunacak yer bulmaktı, düşünen bilincin bilincini, kırık çemberi kapayabilecek olan eksik ve küçük parçayı bulmaktı. Bu ikinci Ulrich, kullanacak sözcük bulamıyordu. Sözcükler, may-

munlar gibi ağaçtan ağaca atlarlar, ama insan kendi köklerinin yattığı o karanlık bölgede sözcüklerin dostça iletişiminden yoksun kalır. Bastığı yer, ikinci Ulrich'in ayaklarının altından kaynayıp gitmekteydi. Gözlerini neredeyse açamıyordu. Bir duygunun fırtına gibi esmesi, ama yine de fırtınalı bir duyguyla hiçbir ilintisinin olmaması düşünülebilir mi? Bir duygu fırtınasından söz edildiğinde dile getirilmek istenen, insanın gövdesinin kabuklarının iniltiler çıkarması ve dallarının sanki kırılacakmış gibi savrulmasıdır. Şimdiki ise son derece dingin kalan bir yüzeye karşın esen bir fırtınaydı. Neredeyse yalnızca bir inancın aşılanması, değişime uğraması konumuydu; dışta hiçbir ifade yerinden kaymıyordu, içte ise sanki yerinde duran hiçbir atom kalmamıştı. Ulrich'in duyumsamaları netti, ama karşılaşılan her insan ve gelen her ses, göz ve kulak tarafından normalde olduğundan farklı algılanıyordu. Bu algılamaların daha keskin biçimde olduğu söylenemezdi; aslında daha derin, daha yumuşak, daha doğal veya doğal olmaktan uzak olduğu da söylenemezdi. Ulrich hiçbir şey söyleyemiyordu, ama o anda "düşünen bilinç" denen o tuhaf yaşantıyı, insanın yaşamı boyunca aldatılmasına karşın sevmekten vazgeçemediği bir sevgili gibi düşünmekteydi, ve bu yaşantı onunla karşılaştığı her şey arasında bir bağ kuruyordu. Çünkü insan sevince, o zaman her şey, acı ve tiksinti bile olsa, aşktır. Ağaçtaki küçük dal ve akşam ışığındaki solgun pencere camı benliğin derinliklerine inen, sözcüklerle dile getirilebilmesi neredeyse olanaksız bir yaşantıya dönüşmüştü. Nesneler tahtadan ve taştan değil, fakat görkemli ve olağanüstü kırılgan ahlâksızlıktan oluşmaydı; bu ahlâksızlık Ulrich'e değdiği anda derin bir ahlâki sarsıntıya dönüşüyordu.

Bütün bunlar yalnızca bir gülümseme boyunca sürmüştü, ve Ulrich tam: "Bir kez olsun sürüklendiğim yerde kalmak istiyorum," diye düşünüyordu ki, bu gerilim bir talihsizlik sonucu bir engele çarpıp parçalandı.

O andan sonra olanlar, gerçekten de Ulrich'in daha biraz önce ağaçları ve taşları kendi bedeninin duyarlı bir devamı niteliğiyle yaşadığı dünyadan bütünüyle farklı bir dünyaya aitti.

Çünkü bir işçi gazetesi, Kont Leinsdorf'a yakışabilecek bir deyişle, Büyük Düşünce'nin üstüne öldürücü zehrini kusmuş ve bu düşüncenin iktidar sahiplerinden kaynaklanma ve ancak son tutku cinayetinin yanında yer alabilecek yeni bir sansasyondan başka bir şey olmadığını iddia etmişti; içkiyi biraz fazla kaçırmış olan, dürüst bir işçi de bu tahrike kapılmıştı. Bu arada o günkü işlerinden memnun olan ve iyi niyetin kendini her zaman açığa vurma hakkına sahip bulunduğu bilinciyle ve gazetede okudukları, anavatan için düzenlenen eylemi onayladıklarını epey yüksek sesle dile getiren iki vatandaşın yanından geçmişti. Aralarında bir söz düellosu olmuştu, ve yakınlarda bir polisin bulunmasının iyi niyetlileri yüreklendirmesi oranında saldırganı da kışkırtması nedeniyle, tartışma gittikçe şiddetlenmişti. Polis tartışmayı önce biraz hafife, sonra ciddiye alarak, ardından da daha yakından izlemişti; bu kavgaya adına Devlet denilen, sonunda düğmelerde ve başkaca madeni parçalarda son bulan o demir kolhı mekanizmanın öne çıkmış bir ucu olarak tanıklık etmişti. Gelgelelim düzeni iyi işleyen bir devlette sürekli yaşamanın biraz hayaleti andıran bir yanı da vardır; insan yasalardan ve ilişkilerden oluşma dev bir aygıtın denge içersindeki kollarına değmeden, onları harekete geçirmeden ya da varoluşunun dinginliği içersinde onlar tarafından ayakta tutulmaksızın ne sokağa çıkabilir, ne bir bardak su içebilir, ne de tramvaya binebilir; insan, içinin ta derinliklerine kadar uzanan bu kolların ancak pek azını tanır; öte yandan ise bu kollar, bileşiminin bütününü bugüne kadar kimsenin çözemediği bir örgü içersinde yitip gider; bu kollar, devletin vatandaşının havayı yadsıması ve onun boşluk olduğunu iddia etmesi gibi yadsınır, ama görünüşe bakılırsa bütün yadsınanların, su, hava, uzam, para ve zamanın geçip gitmesi gibi, renksiz, kokusuz, tatsız, ağırlıksız ve ahlâksız olanların gerçekte en önemli şeyler niteliğini taşımasının, yaşamın bir tür hayalet yanını simgelemesinin özü de budur; kimi zaman insanın, tıpkı iradesinin dışında sürüklendiği bir düşteymişçesine, bir ağın anlaşılmaz mekanizmasına yakalanmış bir hayvanın delice tepinmesinin kopardığı hareket fırtınası içersinde paniğe kapıldığı olur. Polisin düğmeleri de işçi üzerinde böyle bir etki yaratmıştı, ve o anda kendisine gereken saygının gösterilmediğini hisseden devlet organı, tutuklamaya başvurdu.

Bu tutuklama, direnişle ve asi bir zihniyetin kendini yinelemelerle dışavurmasıyla karşılaşmadan gerçekleşmedi. He-

yecan yaratan olay, sarhoşun gururunu okşadı ve o zamana kadar saklı tutulmuş, hemcinslere yönelik bir nefret bütünüyle zincirlerinden boşandı. Kişiliğini geçerli kılmak uğruna tutkulu bir kavga başladı. İşçinin Ben'ine ilişkin daha yüce bir duygu, sanki dünyadaki yeri yeterince sağlam değilmiş gibi gizemli bir duyguyla hesaplaşmaya koyuldu. Aslında dünya da yeterince sağlam değildi; hep bozulan ve biçim değiştiren, güvenlikli olmaktan yoksun bir soluktu. Binalar, çarpık bir biçimde uzamdan fışkırmıştı; onların arasındaki insanlar, gülünç, kaynayan, ama kardeşçe damlacıklardı. Ben, bunlara bir düzen vermek için çağrıldım, diye hissetti her zaman içmeyen sarhoş. Olayın geçtiği yerin tamamı havada parıldayan bir şeyle dolmuştu, olup bitenlerin izlediği yolun bir parçası çok belirgin bir biçimde adama doğru uzandı, ama ondan sonra duvarlar yine dönmeye koyuldu. Ayak tabanları yere sımsıkı basarken, gözleri dışarı fırlamıştı. Ağzından da tuhaf bir akış başlamıştı; daha önce içeriye nasıl girdiklerinin anlaşılması olanaksız sözcükler, şimdi içinden yukarıya doğru yükselmekteydi; büyük bir olasılıkla küfür sözcükleriydi bunlar. Bunun ayırdına tam olarak varılamıyordu. Dış ve İç, birbirine doğru çökmekteydi. Öfke, bir iç öfke değil, fakat yalnızca öfkenin çıldırtasıya kışkırtılmış bedensel mahfazasıydı, ve bir polisin yüzü çok yavaştan sıkılmış bir yumruğa yaklaştı, ta ki kanayana kadar.

Ama bu arada polisin sayısı da üçe katlanmıştı. Koşup gelen güvenlik memurlarıyla birlikte insanlar da toplanmışlardı, sarhoş kendini yere atmıştı ve yakalanmak istemiyordu. O sırada Ulrich bir dikkatsizlik yaptı. Kalabalıktan kulağına "Majestelerine hakaret" sözcükleri çalınmıştı ve bu insanın içinde bulunduğu durumda hakaret edemeyeceğinin, uyuması için evine gönderilmesi gerektiğinin ayırdına varmıştı. Bu arada pek fazla bir şey düşünmemişti, ama yanlış insanlara çatmıştı. Adam, hem Ulrich'in, hem de Majestelerinin...! - diye bağırmaktaydı şimdi, ve adamın yeniden azmasının nedenini görünüşe bakılırsa dışarıdan işe karışılmasında arayan bir polis de kaba bir ifadeyle Ulrich'e kendi işine bakmasını söyledi. Ne var ki Ulrich, Devlete insanın nazik muamele görmeyi istemek hakkına sahip bulunduğu bir otelden başkaca bir gözle bakmaya alışkın olmadığından, kendisine bu tonda hitap edilmesine izin vermedi, bu da beklenmedik bir biçimde polislere, üç polisin varlığı karşısında tek bir sarhoşun yeterli olmadığı düşüncesini aşıladı; bunun üzerine hemen Ulrich'i de yanlarına aldılar.

Bir üniformalının eli, Ulrich'in kolunu kavradı. Ulrich'in kolu, bu aşağılayıcı kavrayıştan çok daha güçlüydü, ama silâhlı Devlet gücüyle sonu umutsuz bir boks maçına girmek istemediği takdirde, Ulrich'in bu kavrayışa karşı koymaması gerekiyordu; bu nedenle sonunda kibar bir ifadeyle kendisine gönüllü gelme izninin verilmesini rica etmekten başka bir çaresi kalmadı. Nöbetçi bölümü, bir polis komiserliğinin binasındaydı, ve Ulrich bu bölüme girdiğinde, zemin ve duvarlar kendisine bir kışlayı anımsattı; kışlalarda, inatçı bir tutumla içeri taşınan kir ile kaba saba temizlik araçları arasındaki o kasvetli kavga, burada da her yana sinmişti. Ulrich'in bu odada ayırdına vardığı ikinci şey, sivil yönetimin simgesi iki yazı masası ve bazı çubukları eksik bir parmaklıktı; aslında üstünde yazı yazmaya yarayan sandıklardı bunlar, üstlerinde yırtık ve yanıklarla dolu örtüler vardı, çok alçak, küre biçimi ayakların üstünde duruyorlardı ve İmparator Ferdinand zamanında sürülmüş olan sarımsı kahverengi cilanın son parçaları da yaprak yaprak aşağıya sarkmıştı. Üçüncü nokta ise, odanın burada hiç soru sormaya izin verilmeksizin bekleneceği duygusuyla yoğun biçimde dolu oluşuydu. Polis, tutuklanmanın nedenini bildirdikten sonra bir sütun gibi Ulrich'in yanına dikilmişti, Ulrich hemen herhangi bir açıklama yapmaya çalıştı, bu kalenin komiseri ve amiri bir gözünü daha gelenler içeri girdiği sırada bir şeyler yazmakta olduğu evraktan kaldırdı, Ulrich'e şöyle bir baktı, sonra göz yine aşağı indi ve memur konuşmaksızın yazmayı sürdürdü. Ulrich, sonsuzluk izlenimine kapılmıştı. Daha sonra komiser önündeki belgeyi yana koydu, raftan bir kitap çıkardı, içine bir şey kaydetti, üstüne kum serpti, kitabı yerine koydu, bir başkasını aldı, kaydetti, serpti, bir yığının içinden öteki benzerleri gibi bir evrak demeti çıkardı ve çalışmasına bunun üzerinde devam etti. Ulrich'e ikinci bir sonsuzluk yaşanmaya başlamış gibi geldi; bu evrenin yıldızları, Ulrich'in dünyada olmamasına karşın dönüşlerini düzenli biçimde sürdürmekteydiler.

Bürodan hücrelerin bulunduğu koridora bir kapı açılıyordu.

Ulrich'in koruduğu adamı hemen oraya götürmüşlerdi, ve daha sonra sesi çıkmadığına göre, sarhoşluğu ona herhalde uykunun mutluluğunu armağan etmiş olmalıydı; ancak hissedilebilen başka gizemli olaylar da vardı. Hücrelerin bulunduğu koridorun bir girişi daha olmalıydı; Ulrich sürekli olarak kalabalık gidip gelmeler, kapı çarpmaları, bastırılmış sesler duymaktaydı, ve ansızın, yine biri getirildiğinde, böyle bir ses yükseldi, ve Ulrich bu sesin çaresizlik içersinde şöyle yalvardığını duydu: "Eğer içinizde bir parça insanlık duygusu varsa, beni tutuklamazsınız!" Sözcükler devrilip gitti, ve bir görevliye duygu sahibi olması için yapılan bu uyarı, tuhaf bir biçimde yersiz, neredeyse gülünç geldi, çünkü görevler ancak ciddiyetle yerine getirilebilirdi. Komiser, önündeki evraklardan tümüylekopmaksızın, bir an başını kaldırdı. Ulrich, vücutları herhalde bir şey söylemeksizin karşı koyan bir başka vücudu itmekte olan çok sayıda ayağın yere şiddetle sürünmesinden çıkan sesi duydu. Daha sonra yalnızca bir çift ayağın sesi, sanki bir darbenin ardından sendeledi. Ardından bir kapı gürültüyle kapandı, bir sürgü itildi, masadaki üniformalı adam yine başını eğmişti, ve hava, bir cümlenin bitiminde doğru yere konulmuş bir noktanın sessizliğiyle doldu.

Fakat Ulrich, kendisinin polisin evreni için henüz yaratılmamış olduğu varsayımında göründüğü kadarıyla yanılmıştı, çünkü komiser kafasının bir sonraki kalkışında bu kez ona baktı, son yazdığı satırlar, üstlerine kum serpilmeksizin nemli bir parıltıyla kaldı, ve Ulrich olayı ansızın uzunca bir zamandan bu yana buranın resmi yaşamına girmiş gibi oldu. İsim? Yaş? Meslek? Adres?...: Ulrich sorgulanıyordu.

Daha suçundan veya suçsuzluğundan söz bile edilmeden onu kişisel olmaktan uzak, genel öğelere ayıran bir makinenin içine düştüğü duygusuna kapıldı. Adı ve soyadı, yani dilin tasarımlardan yana en yoksul, ama en duygu yüklü bu iki sözcüğü burada hiçbir şey ifade etmiyordu. Ona normalde sağlam sayılan bilim dünyasında onur kazandırmış olan çalışmaları burada, bu dünyada yoktu; bu çalışmalar hakkında tek bir soru bile sorulmadı. Yüzü yalnızca bir sinyal öğesi sayılıyordu; Ulrich, gözlerinin gri gözler olduğunu, resmi makamlarca onaylanmış dört renk tanımından birine giren ve milyonlarca benzeri bulunan bir çift göz olduğunu eskiden asla düşünmediği izlenimine kapıldı; saçları sarışındı, boyu uzundu, yüzü ovaldi, ve kendisinin farklı düşünmesine karşın, başkaca özel tanıtıcı nitelikleri yoktu. Ona göre iriyarıydı, omuzları genişti, göğüs kafesi direğinde şişmiş bir yelken gibi durmaktaydı, ve öfkelendiğinde, kavga ettiğinde ya da Bonadea ona sokulduğunda, vücudundaki eklemler kaslarını ince çelikten halkalar gibi sıkardı; buna karşılık onu etkileyen bir kitabı okuduğunda veya bu dünyada varoluşunu hiçbir zaman kavrayamadığı o büyük ve vatansız aşkın soluğunu algıladığında, suda kayıp giden bir Medıısa kadar ince, kırılgan, karanlık ve yumuşak olurdu. Bütün bunlardan ötürü o anda bile kişiliğinin büyüsünün istatistiki çözümlenmesini anlayışla karşılıyor, polis organınca kendisine uygulanan ölçüm ve tanımlama işlemine, şeytanın kaleme aldığı bir aşk şiiri gibi hayranlık duyuyordu. Olayın en şaşırtıcı yanı, polisin bir insanı geride hiçbir şey kalmayacak ölçüde parçalara ayırabilmesi değil, fakat onu bu birer hiç değerindeki parçaları kullanarak yeniden başkalarıyla karıştırılmayacak biçimde bir araya getirebilmesi ve bu parçalardan tanıyabilmesiydi. Bu edim için tek gerekli olan, polisin kuşku diye adlandırdığı, tartımı ve ölçümü olanaksız bir şeyin işe karışmasıydı.

Ulrich ansızın yaptığı delilik yüzünden içine düştüğü bu durumdan ancak son derece akıllı davranarak kurtulabileceğini anladı. Konutu sorulduğunda, benim evim tanımadığım bir kişiye ait, karşılığını verdiği takdirde, bunun nasıl bir etki yaratacağını düşündü. Ya da yaptığını neden yaptığı sorulduğunda, her zaman aslında yapmak istediğinden farklı bir şey yaptığını söylerse, ne olurdu? Ama o yine de uslu uslu oturduğu caddeyi ve evinin numarasını söyledi ve davranışını anlatırken, mazur göstermeye çalıştı. Bu arada düşünen bilincin içteki otoritesi, komiser yardımcısının dış dünyadaki otoritesi karşısında çok üzücü bir biçimde âciz kalmıştı. Buna karşın Ulrich, sonunda bir umut ışığı görür gibi oldu. Daha önce, mesleği sorulduğunda ve "serbest meslek sahibi" dediğinde -serbest çalışan bilim adamı demeye pek cesaret edememişti,- üzerinde sanki "evsiz" demişçesine bir bakışın dolaştığını hissetmişti; ama şimdi, kimliğine ilişkin bilgi verirken sıra babasına geldiğinde ve babasının senato üyesi oldu-

ğu ortaya çıkınca, deminki bakış farklı bir bakış olmuştu. Gerçi hâlâ kuşku ifadesi taşımaktaydı, ama bir şeyler Ulrich'e hemen denizdeki dalgalar tarafından bir oraya, bir buraya savrulan bir adamın ayak başparmağını denizin dibine sürtmesine benzeyen bir duygu verivermişti. Ulrich, hemen kendine gelerek bundan yararlandı. Daha önceki itiraflarını anında zayıflatacak şeyler söyledi, karşısındaki otoritenin hizmet yemini etmiş kulaklarına üstüne basa basa komiserin kendisi tarafından sorgulanmak istediğini iletti, ve bu yalnızca bir gülümsemeye yol açınca da -mutlu bir rastlantıyla buluverdiği doğallık ifadesiyle, sanki öylesine söylüyormuşçasına ve, karşısındakiler ileri sürdüğü iddiayı kesin veriler arayan bir soru işaretinin ilmiğiyle boynuna geçirmeye kalkıştıkları takdirde bu iddiayı hemen geri almaya hazır olarak-yalana saptı; Kont Leinsdorf'un bir dostu ve herhalde gazetelerde okudukları büyük eylemin sekreteri olduğunu söyledi. Bunu söylemesi sayesinde o ana kadar kendisinden esirgenmiş bir şeyin, kişiliği üzerinde daha bir ciddi düşünülmesinin gerçekleştiğinin hemen ayırdına vardı ve bu avantaja sımsıkı sarıldı. Sonuç, bu avı daha fazla alıkoymanın sorumluluğunu üstlenmeyi de onu serbest bırakmayı da istemeyen komiser yardımcısının ona öfkeyle bakması oldu; ve adam, bu saatte binada daha yüksek dereceli bir memur bulunmadığından, hiçbir işe önceden müsvedde yapmaksızın girişmeyen memurlar olan amirlerinin nahoş dosyaları hallediş biçimlerinden sıradan bir komiser yardımcısı olarak bir şeyler öğrendiğini göstermeye elverişli, parlak bir çözüm yerine geçebilecek bir çıkış yolu buldu. Yüzüne ciddi bir ifade takınarak Ulrich'in yalnızca görevli memura hakaret ve resmi bir işleme müdahale suçlarını işlemekle kalmadığı, fakat, özellikle işgal ettiğini öne sürdüğü mevki düşünüldüğünde, belki politik komplolar düzenlediğinden de kuşku duyulabileceği yolunda tahminler yürüttü; bu nedenle Ulrich, Emniyet Müdürlüğünün Siyasi Şubesine teslim edilmeye hazır olmalıydı. Birkaç dakika sonra Ulrich, kendisine verilen bir arabayla ve yanında konuşmaya pek meraklı olmayan bir sivil memurla gece gece yollara koyuldu.

Emniyet Müdürlüğüne yaklaştıklarında tutuklu, birinci kat pencerelerinin şenlik varmışçasına aydınlatılmış olduğunu gördü; bu geç saatte en yüksek rütbeli şefin başkanlığında bir toplantı yapılmaktaydı; bina karanlık bir ahıra değil, fakat bir bakanlığa benziyordu ve Ulrich, daha iyi tanıdığı bir havayı solumaya başlamıştı bile. Ayrıca önüne çıkarıldığı gece nöbetçisi memurun, alt düzeydeki merciin asabiyetine yenilerek yaptığı ihbar sonucu ortaya çıkan saçmalığı hemen anladığını fark etmekte de gecikmedi; yine de memur, adaletin kollarına kendi isteğiyle koşacak kadar umursamaz davranmış birini bu kollardan kurtarmayı sanki çok uygunsuz bulur gibiydi. Bu memurun da yüzünde demirden bir makine vardı ve tutukluyu, yaptığı düşüncesizliğin serbest bırakılmasının sorumluluğunu üstlenmeyi son derece zorlaştırdığı konusunda temin etti. Tutuklu, daha önce komiser muavininin üstünde olumlu etki bırakan her şeyi iki kez yinelemişti, ama daha yüksek rütbeli memurun karşısında bu bir sonuç vermedi, ve Ulrich tam olayına yitirilmiş bir dava gözüyle bakmak üzereydi ki, yargıcının yüzünde ansızın tuhaf, neredeyse mutlu denebilecek bir değişiklik belirdi. Adam ihbarı bir kez daha dikkatle okudu, Ulrich'e adını bir kez daha söyletti, adresin doğruluğundan emin oldu ve odadan çıkarken ondan kibarca bir saniye beklemesini rica etti. Aradan on dakika geçtikten sonra hoş bir şey anımsamış biri gibi geri döndü, ve bu kez tutukluyu iyice belirgin bir kibarlıkla kendisini izlemeye davet etti. Üst kattaki aydınlık odalardan birinin kapısında yalnızca: "Sayın Emniyet Müdürü sizinle şahsen görüşmek istiyor" dedi; bir saniye sonra Ulrich, kendini oraya komşu toplantı odalarından birinden gelen, artık iyi tanıdığı favori sakallı bir beyin önünde buldu. Oradaki varlığını karakolun yanlış bir hareketi olarak, yumuşak bir sitemle açıklamaya kararlıydı, fakat Emniyet Müdürü daha çabuk davrandı ve onu şu sözlerle selamladı: "Bir yanlış anlama olmuş, sevgili Doktor, Komiser bey bana her şeyi anlattı. Ama yine de size küçük bir ceza vermek zorundayız, çünkü-" Bunları söylerken Ulrich'e, sanki bilmeceyi onun çözmesini istiyormuş gibi (ve elbet en yüksek rütbeli bir polis memuru için ne kadar muzip denebilirse o ölçüde) muzip bir ifadeyle bakmıştı.

Fakat Ulrich onun ne demek istediğini hiç anlamadı.

"Ekselansları!" diye yardım etti Emniyet Müdürü.

"Ekselansları Kont Leinsdorf," diye ekledi "daha birkaç saat önce bana hararetle sizi sordu."

Ulrich ancak şimdi söylenmek isteneni yarı yarıya anlamıştı. "Adres rehberinde adınız yok, Sayın Doktor!" diye açıkladı Emniyet Müdürü şakacı bir sitemle ve Ulrich'in tek suçu buymuşçasına.

Ulrich, uygun bir gülümsemeyle eğildi.

"Sanıyorum yarın Ekselanslarına kamu açısından büyük önem taşıyan bir konuyla ilgili bir ziyaret yapmak zorundasınız, ve ben de sizi hapse atarak bunu yapmanızı engellemek istemiyorum." Demir makinenin efendisi, küçük şakasını böylece noktalamış oldu.

Burada Emniyet Müdürünün tutuklamayı zaten başkaca her durumda da bir haksızlık saymış olacağı ve Ulrich'in adının daha birkaç saat önce bu binada hangi bağlamda geçtiğini tesadüfen hatırlayan komiserin de olayı Emniyet Müdürünün nasıl görmesini istiyorsa, ona öyle anlattığı, yani sonuçta kimsenin olaylara rastgele karışmadığı varsayılabilir. Ayrıca Ekselansları, bu bağlamı hiçbir zaman öğrenmedi. Ulrich, kendini Majestelerine yönelik hakaretin ertesi günü sözü edilen ziyareti yapmakla yükümlü hissetti ve bu ziyaret sırasında hemen anavatan için düzenlenen büyük eylemin onursal sekreteri oldu. Kont Leinsdorf bu bağlamı bilseydi, yalnızca bunun neredeyse bir mucize sonucunda gerçekleştiğini söylemekle yetinirdi.

41

Rachel ve Diotima

Bundan kısa süre sonra Diotima'nın evinde büyük eylemin ilk toplantısı yapıldı.

Salonun yanındaki yemek odası bir toplantı odasına dönüştürülmüştü. Kanatları açılmış ve üstü yeşil kumaşla kaplanmış olan yemek masası odanın ortasında duruyordu. Herkesin önüne bakanlığın beyaz kâğıtları ve uçları çeşitli sertlik derecelerinde kurşunkalemler konulmuştu. Büfe dışarı çıkarılmıştı. Odanın köşeleri bomboştu ve sert bir görünüme bürünmüştü. Duvarlar saygı uyandıran bir çıplaklıktaydı; yalnızca Majestelerinin Diotima tarafından getirilmiş olan bir resmiyle, Bay Tuzzi'nin konsolosken bir zamanlar bir yerden getirmiş olduğu ve aslında rahatlıkla eski aile büyüklerinden biri diye de tanıtılabilecek, korseli bir kadın resmi asılıydı. Diotima'ya kalsa, masanın baş tarafına bir de haç koymayı çok isterdi, ama Daire Başkanı Tuzzi onun bu isteğiyle alay etmiş, sonra da anlayışlı davranmış olmak için o gün evinden ayrılmıştı.

Çünkü Paralel-Eylemin çok özel bir çerçevede başlaması öngörülmüştü. Hiçbir bakan veya yüksek düzeydeki memur yoktu; politikacılar da gelmemişlerdi; bu, amaçlanmış bir durumdu; başlangıçta toplantı çok dar tutulacak ve yalnızca bu büyük düşünceye hiçbir yarar gütmeden gönül vermiş olanlar arasında yapılacaktı. Merkez Bankası Guvernörü, von Holtzkopf, Baron Wisnieczky, yüksek soylular sınıfından bazı hanımlar, burjuva sınıfından olup hayır işleriyle uğraşan tanınmış kişiler ve Leinsdorf Kontluğunun "her şeyden önce varlık ve kültür" ilkesi doğrultusunda olmak üzere, yüksekokulların, sanat kurumlarının, en-

düstri dünyasının, toprak mülkiyetinin ve kilisenin temsilcileri beklenmekteydi. Hükümet çevreleri, kendilerini temsil etmek üzere toplumsal konumlan açısından böyle bir çevreye uygun düşebilecek, aynı zamanda da fazla göze çarpmayacak ve şeflerinin güvenini kazanmış genç memurları görevlendirmişlerdi. Bu karışım, hiçbir zorlama olmaksızın doğrudan halkın içinden gelen bir açıklama düşünen, fakat noktalama işaretleri olayından sonra işe kimlerin karıştığını bilmeyi büyük bir rahatlama nedeni sayan Kont Leinsdorfun isteklerine uygun düşüyordu.

Oda hizmetçisi küçük Rachel (hanımı onun adını Fransızcaya biraz serbest çevirerek Rachelle diye söylemekteydi), sabahın altısından beri ayaktaydı. Büyük yemek masasını açmış, ona iki de oyun masası eklemiş, üstlerine yeşil bir kumaş yaymıştı; şimdi özel bir titizlikle toz alıyordu, bütün bu işleri büyük bir coşkuyla görüyordu. Bir akşam önce Diotima ona: "Yarın bizim evde belki de bir dünya tarihi yazılacak!" demişti, ve Rachel'in bütün vücudu, böyle bir olayla aynı çatı altında olmaktan kaynaklanan mutluluktan cayır cayır yanmaktaydı; bu da olaya çok uygun düşüyordu, çünkü siyah küçük giysisinin altında Rachel'in vücudu Meißen porselenleri kadar haz vericiydi.

Rachel on dokuz yaşındaydı ve mucizelere inanırdı. Galiçya'da, kapı kirişinde Tora şeridi asılı olan, döşemesinin aralıklarından toprak görünen, çirkin bir kulübede doğmuştu. Lanetlenmiş ve kapı dışarı edilmişti. Annesi sadece çaresizliğini belli eden bir ifade takınmakla yetinmiş, kardeşleri ise ürkek yüzleriyle sırıtmışlardı. Rachel diz çökerek yalvarmış, kalbi utançtan daralır gibi olmuştu, ama bunların hiçbiri fayda etmemişti. Vicdansız bir genç tarafından baştan çıkarılmıştı; bunun nasıl olduğunu artık kendisi de bilemiyordu; yabancıların yanında çocuğunu doğurmak zorunda kalmış, sonra da ülkeyi terk etmişti. Rachel, oradan oraya gitmişti; kir pas içinde, yolculuk ettiği sandık gibi arabanın tekerlekleriyle birlikte çaresizliği de onu izlemişti; ağlamaktan gözyaşları kuruduğu sırada, başkent gözlerinin önünde belirmişti; bilinmedik bir içgüdünün etkisiyle o kente kaçıyordu; yalnızca ateşten büyük bir duvar gibi görüyordu kenti, ölmek için kendini üzerine atmak istediği bir duvar. Ama nasıl bir mucize gerçekleşmişse, duvar açılmış onu içine almıştı; o zamandan beri Rachel'e, hep altın bir alevin ortasında yaşıyormuş gibi gelmişti. Rastlantı onu Diotima'nın evine götürmüş, Diotima da Galiçya'daki bir baba evinden kaçıp kurtulmayı çok doğal karşılamıştı. Aralarında samimiyet kurulduktan sonra küçük kıza arada sırada, "Rachelle"in hizmet edebilmenin onurunu yaşadığı o eve gelip giden ünlü ve yüksek mevkilerdeki insanları anlatmıştı; ve her anlatılandan sonra ışıl ışıl yanarak hanımının görüntüsünü parlak bir biçimde yansıtan altın aynalara benzediklerinden, Rachel'in gözlerinin tadını çıkarabilmek için ona Paralel-Eylem hakkında bazı sırlar bile vermişti. Çünkü küçük Rachel her ne kadar vicdansız bir genç yüzünden babasının lanetine uğramışsa da, onurlu bir kızdı ve Diotima'nın her şeyini, sabah akşam fırçalamasına izin verilen yumuşak, koyu renkli saçlarını, giymesine yardım ettiği elbiselerini, Çin işi cilalı eşyayı, Hindistan'dan gelme küçük sehpaları, etrafta duran ve tek kelimesini anlamadığı, yabancı dilde yazılmış kitapları sevmekteydi, ayrıca Bay Tuzzi'yi ve en son olarak da kente geldiğinin daha ikinci günii -Rachel, bunu aklında hemen birinci güne çevirmişti- saygıdeğer hanımını ziyaret eden Karun'u da seviyordu; holde ona, Hıristiyanların altın dolabından çıkan kurtarıcı Hazreti Isa'sıymış gibi, bakışlarını hayranlıkla dikmişti, ve Rachel'i tek kızdıran, Karun'un yanına hanımefendiye saygılarını sunsun diye Süleyman'ını da almamış oluşuydu.

Ama bugün, böyle dünya çapında bir olayın hemen yanıbaşında, kendisi için de bir şeyler olması gerektiğine inanmıştı, ve bu kez, olayın törensi niteliğinin bir gereği olarak, büyük bir olasılıkla Süleyman'ın da efendisiyle birlikte geleceğini düşünüyordu. Ancak bu beklenti kesinlikle ana konu değil, fakat Rachel'in kendisini eğitmiş olduğu romanlardan hiçbirinde eksik olmayan serim, düğüm ya da entrika niteliğindeydi. Rachel, Diotima'nın artık giymediği iç çamaşırlarını kendi bedenine göre biçme hakkına olduğu gibi, yine Diotima'nın bir yana bıraktığı romanları da okumak hakkına sahipti. Rachel devamlı dikiş dikiyor ve roman okuyordu, bu yanı Yahudiliğinden gelme bir kalıtımdı, ama elinde Diotima'nın büyük bir sanat eseri diye nitelendirdiği bir roman bulunduğunda -ki en çok böylelerini okumayı seviyordu-, o zaman romanda olup bitenleri doğal olarak ancak

insanın çok uzaktaki veya yabancı bir ülkedeki heyecanlı bir olayı izlemesi gibi kavrayabiliyordu; kendisine anlaşılmaz gelen hareketlilikten herhangi bir şey söyleyebilme olanağına sahip bulunmaksızın etkileniyor ve bunu çok, ama çok seviyordu. Onu sokağa yolladıklarında ya da eve soylu bir ziyaretçi geldiğinde, bir imparatorluk başkentinin bu büyük ve heyecan verici kıpırdanışlarının, yalnızca ortalarında, ayrıcalıklı bir yerde bulunarak katılabildiği, hiçbir tanıma sığdırılamayacak zenginlikte ve parlak ayrıntılardan oluşma bir dağarcığın tadım çıkarıyordu. Bütün bunları daha iyi anlamak gibi bir isteği yoktu; almış olduğu temel Yahudi eğitimini, baba evindeki o akıllı özdeyişleri öfkesinden unutmuştu ve bir çiçek, kendini toprağın ve havanın sıvılarıyla beslemek için çatala ve bıçağa ne kadar ihtiyaç duyarsa, Rachel de bu özdeyişlere ancak o kadar ihtiyaç duyuyordu.

Şimdi masadaki bütün kurşunkalemleri bir kez daha topladı ve kaygan parlaklıktaki uçlarını dikkatle masanın köşesinde duran, ve kolu çevrildiğinde kalemin tahtasını bu hareketin yinelenmesi halinde geride tek bir talaş kalmayacak biçimde soyan küçük makinenin içine soktu; ondan sonra kalemleri tekrar kadife yumuşaklığındaki kâğıt tabakalarının yanına, her biri için üç değişik kalem olmak üzere, koydu ve kullanmak hakkına sahip bulunduğu bu mükemmel makinenin İmparatorluk Dış İşleri Bakanlığından geldiğini düşündü, çünkü dün akşam bir hizmetli, kâğıtlar ve kalemlerle birlikte makineyi de getirmişti. Bu arada saat yedi olmuştu; Rachel, düzenlemenin bütün ayrıntılarını kuşbakışı gözden geçirdi ve Diotima'yı uyandırmak üzere hızla odadan çıktı, zira toplantı saat onu çeyrek geçe başlayacaktı, ve Diotima, beyefendi çıkıp gittikten sonra biraz daha yatakta kalmıştı.

Diotima ile geçirilen bu sabahlar, Rachel için özel mutluluk kaynağıydı. Aşk sözcüğü tanımlayamazdı bunları; onurlanma, insan gözünde tüm anlamıyla somutlaştırdığı takdirde, belki daha uygun sözcük olabilirdi; bir başkasından kaynaklanan onur içe öylesine nüfuz edebilir ki, insan içinin en derin noktalarına kadar onunla dolabilir ve yine iç dünyasındaki yerinden neredeyse itilebilir. Vatanında geçirdiği serüvenden beri Rachel'in şimdi bir buçuk yaşında olan bir kızı vardı ve her ayın ilk Cumartesi günü Rachel, aylığının büyük bir bölümünü kızının analığına götürüyor, bu arada çocuğunu da görmüş oluyordu; ancak anne olarak görevini ihmal etmemesine karşın, kendisi buna yalnızca geçmişte ödenmiş bir kefaret gözüyle bakıyordu, ve duyguları yine bakir vücuduna henüz aşk değmeyen bir genç kızın duygularına dönüşmüştü. Diotima'nın yatağına yaklaştı ve parmaklarını onun sedef sıcaklığındaki tenine değdirmezden önce bakışları, sabahın loşluğundan ilk maviliklere yükselen karlı doruklara taparcasına bakan bir dağcı gibi Diotima'nın omuzlarında dolaştı. Daha sonra yorganın altından uykulu bir halde kendini öptürmek için uzanan, hâlâ bir gün öncesinin parfüm ve kolonyalarının rayihalarım, ama aynı zamanda da gece istirahatının buharlarını taşıyan elin kokusundaki zarif karışımı tattı; sabah terliklerini arayış içersindeki çıplak ayaklara uzattı ve uyanmakta olan ilk bakışı karşıladı. Ama Rachel, Diotima'nın manevi varlığıyla bunca ışığa boğulmuş olmasaydı eğer, muhteşem kadın vücuduyla gerçekleşen bu tensel teması böylesine güzel bulmayacaktı.

"Ekselansları için kenarlı koltuğu koydun mu? Benim önüme küçük gümiiş çanı yerleştirdin mi? Zabıt kâtibinin önüne on iki adet kâğıt koydun mu? Onun oturduğu yere de altı kurşunkalem konulacak, Rachelle, yalnızca üç tane değil, anladın mı?" dedi Diotima bu kez. Rachel, bu sorulardan her birinde yaptıklarını içinden parmaklarıyla bir kez daha saydı, ve sanki bir yaşam-ölüm sorunu söz konusuymuşçasına, işgüzarlıktan adeta dehşete kapıldı. Hanımı, sırtına bir sabahlık geçirmiş ve toplantı odasına geçmişti. "Rachelle"i eğitme biçiminin özü, bütün yaptıkları veya yapmayı ihmal ettikleri aracılığıyla ona, insanın böyle şeylere hiçbir zaman kişisel bir sorun gözüyle bakmaması, fakat her zaman bunların genel önemi üzerine düşünmesi gerektiğini anımsatmaktı. Örneğin Rachel bir bardak kırmışsa eğer, o zaman "Rachelle" zararın kendi başına ele alındığında önem taşımadığını, ama saydam camın her günkü küçük görevlerin bir simgesi anlamına geldiğini öğreniyordu; göz, hep daha yüksek şeylere bakmaktan hoşlandığından, bu görevleri hemen hiç algılamıyordu, ama işte özellikle bu nedenden ötürü sözü edilen görevlere daha özel bir biçimde dikkat etmek gerekiyordu-; ve Rachel'in gözleri, kendisi bir yandan kırıkları süpürürken,

böylesine bakanlık nezaketini yansıtan bir muamele karşısında pişmanlıktan ve mutluluktan yaşlarla dolabiliyordu. Diotima'nın kendilerinden dürüst düşünmelerini ve geçmişte işledikleri kusurların bilincine varmalarını beklediği aşçı kadınlar, Rachel işe girdiğinden beri epey sık değişmişti, fakat Rachel bu olağanüstü deyişleri, tıpkı İmparatoru, cenaze törenlerini ve Katolik kiliselerinin loşluğundaki mumlan sevdiği gibi, bütün yüreğiyle seviyordu. Zaman zaman kendini zor bir durumdan kurtarmak için yalan söylediği oluyordu, ama ardından kendine çok kötü gözlerle bakıyordu; yalan söylerken Diotima'ya göre ne kadar kötü olduğunu hissedebildiğinden, küçük yalanları belki seviyordu bile, ama böyle yapma hakkını genellikle ancak yanlış bir şeyi gizlice hemen doğruya çevirebileceğini umduğu anlarda kendine tanıyordu.

Bir insan bir başkasını her bakımdan böylesine yücelttiğinde, bedeninin kendisinden neredeyse zorla alınması ve küçük bir meteormuşçasına öteki bedenin güneşine düşmesi gibi bir durumla karşılaşılabilir. Diotima, itiraz edecek hiçbir şey bulamamış ve dostça küçük hizmetçisinin omzunu okşamıştı; daha sonra ikisi birlikte banyoya girdiler ve büyük gün için hazırlığa başladılar. Rachel sıcak suyu karıştırdığında, sabunu köpürttüğünde veya havluyla Diotima'nın vücudunu sanki bu kendi viicuduymuşçasına pervasızca kurulamasına izin verildiğinde, bütün bunlardan kendi vücudu için yapmasının verebileceğinden çok daha büyük bir zevk alıyordu. Kendi vücudunu çok değersiz ve kesinlikle güvenilmez buluyordu, bir karşılaştırma için olsun bu vücudu düşünmeyi aklının kenarından bile geçirmiyordu, elini Diotima'nın vücudunun bir heykeli andıran dolgunluğuna değdirdiğinde, kendini parıltılı güzellikte bir alaya mensup ve yeni askere alınmış kaba saba bir köylü gibi hissediyordu.

Diotima, büyük gün için işte böyle zırhlandı.

Büyiik Toplantı

Son dakikada gidip ait olduğu saate katıldı ve Kont Leinsdorf yanında kendisine eşlik eden Ulrich'le birlikte çıkageldi. O ana kadar kendilerine kapıyı açmakla ve sırtlarındakini çıkarmalarına yardım etmekle yükümlü olduğu konukların sürekli gelişi nedeniyle ter içinde kalmış olan Rachel, Ulrich'i hemen tamdı ve onun da gelişigüzel bir ziyaretçi değil, ama şimdi Ekselanslarıyla birlikte tekrar gelişinin de gösterdiği gibi, hanımının evine önemli nedenlerle adım atan bir adam olduğunu memnuniyetle fark etti. Bir kelebeğin kanat çırpışı gibi oda kapısına seyirtip kapıyı son derece resmi bir ifadeyle açtı, sonra da şimdi ne olacağını öğrenmek için anahtar deliğinin önüne çömeldi. Bu, geniş bir anahtar deliğiydi ve Rachel, guvernörün tıraşlı çenesini, kilise temsilcisinin menekşe rengi boyun bağını ve Savunma Bakanlığınca gönderilen General Stumm von Bordwehr'in* kılıcının altın sırma püskülünü görüyordu; Bakanlık aslında davetli değildi, ancak Kont Leinsdorf'a gönderdiği bir yazıda böylesine "anavatanı ilgilendiren" bir konuya, konunun kökeniyle ve hali hazırdaki gelişmesiyle doğrudan ilgili olmasa bile, uzak kalmak istemediğini bildirmişti. Fakat Diotima, bunu Rachel'e söylemeyi unutmuştu ve Rachel de bu yüzden görüşmelere bir subayın da katılması nedeniyle çok heyecanlıydı, ama odada olup bitenlerden şimdilik bir şey çıkaramıyordu.

Bu arada Diotima, Ekselanslarını karşılamış ve Ulrich'e çok fazla ilgi göstermemişti, çünkü hazır bulunanları takdim

* Buradaki ad, bir mizah öğesi içermektedir. Generalin adı dilimize sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde "gemi savunmasının dilsizi" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

etmekteydi ve Ekselanslarını ilk olarak Dr. Paıul Arnheim'la tanıştırmıştı; bunu yaparken, ünlü aile dostlarının mutlu bir rastlantı sonucu orada bulunduğunu açıklamıştı; her ne kadar Dr. Arnheim, bir yabancı olarak oturumlara resmen katılmayı talep etme hakkına sahip değilse de, Diotima, onun kendisinin özel danışmanı olarak kabul edilmesini rica ediyordu; çünkü -Diotima burada hemen yumuşak bir tehdit de eklemişti- Dr. Arnheim'ın uluslararası kültürel alandaki, gerekse bu alanla ekonomi alanının oluşturduğu bağlamlardaki büyük deneyimleri ve ilişkileri, kendisi için paha biçilmez bir destekti; Diotima o zamana kadar bu konularda yalnız başına rapor vermek zorunda kalmıştı ve herhalde gelecekte de yerine birinin bulunabilmesi kolay olmayacaktı, ama buna karşın kendi gücünün yetersizliğinin de tam olarak bilincindeydi.

Kont Leinsdorf, bir baskına uğradığını gördü ve ilişkilerinin başlangıcından bu yana ilk kez burjuva kökenli hanım dostunun ince denemeyecek davranışına şaşırmak zorunda kaldı. Arnheim da kendini, oraya teşrifinin ayrıntıları yakışık alır biçimde düzenlenmemiş bir hükümdar gibi çiğnenmiş hissediyordu, çünkü Kont Leinsdorfun kendisinin davetli olduğunu bildiğinden ve bu daveti onayladığından kesinlikle emindi. Fakat yüzü o anda kıpkırmızı ve inatçı kesilen Diotima geri çekilmedi; evlilik ahlâkıyla ilgili konularda vicdanı aşırı temiz olan bütün kadınlar gibi, gündemde onurlu bir konu bulunduğunda karşı konulması olanaksız, ısrarcı bir tutum geliştirebiliyordu.

Diotima, o sıralarda, geçen süre içersinde birkaç kez ziyaretine gelmiş olan Arnheim'a âşık olmuş bulunuyordu, ama deneyimsizliğinden ötürü içindeki duygunun doğasından haberi yoktu. Birbirleriyle, ayak tabanları ile saçların kökleri arasındaki eti soylu kılan ve uygarlığın karmakarışık izlenimlerini uyumlu tinsel titreşimlere dönüştüren bir ruhu neyin harekete geçirdiği hakkında sohbet etmişlerdi. Ama bu kadarı bile çok fazlaydı; dikkat etmeye alışkın ve yaşamı boyunca kendini ele vermeme konusunda düşünceli davranmış olması nedeniyle Diotima'ya bu samimiyet biraz ani gelmişti, ve Diotima çok büyük duyguları, neredeyse gerçek anlamda büyük duyguları harekete geçirme zorunluluğunu duymuştu, ve bu duygular en fazla nerede bulunabilirdi? Bütün dünyanın onları koyduğu yerde, yani tarihsel olayların içinde: Paralel-Eylem, Diotima ve Arnheim için giderek yoğunlaşan ruhsal trafiklerinin ortasında deyiş-yerindeyse bu trafiği olanaklı kılan bir adaydı; onları böyle önemli bir anda bir araya getirmiş olan şeye özel bir kader gözüyle bakıyorlardı, ve anavatan için düzenlenen büyük girişimin düşünen bilince sahip insanlar için çok büyük bir fırsat ve sorumluluk anlamına geldiği konusunda aralarında en ufak bir görüş ayrılığı bile yoktu. Bunu Arnheim da söylüyor, ama bu bağlamda önce, gerek ekonomide, gerekse düşünce alanında deneyim sahibi olan, güçlü insanların önem taşıdığını, örgütlenmenin kapsamının ise ancak bundan sonra geldiğini eklemeyi de hiçbir zaman unutmuyordu. Böylece Diotima'nın iç dünyasında Paralel-Eylem, ayrılmaz bir biçimde Arnheim'la kenetlenmişti ve başlangıçta bu girişimle bağıntılı olan tasavvur boşluğu, yerini içerik açısından zenginliğe bırakmıştı. Avusturyalılık ruhunda var olan duygu hazinesinin Prusya düşünce disipliniyle güçlendirilebileceği beklentisi en mutlu bir biçimde gerekçesine kavuşmuştu, ve bütün bu izlenimler öylesine güçlüydü ki, davranışlarında hep son derece dikkatli olan kadın, kurucu toplantıya katılması için Arnheim'ı davet etmekle gerçekleştirmiş olduğu darbenin bilincinde değildi. Şimdi ise başka bir yol düşünmek için artık çok geçti; fakat bağlamı sezgi yoluyla kavrayan Arnheim, içine düşürüldüğü durum keyfini ziyadesiyle kaçırmasına karşın, burada önemli ölçüde uzlaşmadan yana bir şeyler bulmuştu, ve Ekselansları da aslında arkadaşı Diotima'nın kendisini düşürdüğü şaşkınlığa elinde olmaksızın verdiği sert tepkiden daha ötesini veremeyecek kadar iyi hislerle doluydu ona karşı; Diotima'nın açıklaması karşısında susmuş, ve rahatsız edici küçük bir aradan sonra sevimli bir ifadeyle Dr. Arnheim'a elini uzatmış, ona en nazik ve en gurur okşayıcı biçimde, oraya gelmiş olmasının tüm hoşluğunu yansıtarak hoş geldiniz demişti. Orada hazır bulunanların çoğu herhalde bu ufacık olayın farkına varmışlardı ve, Arnheim'ın kim olduğunu bildikleri ölçüde, orada oluşuna şaşırmışlardı da; ancak iyi terbiye almış insanlar, her şeyin bir nedeni bulunduğunu varsayarlar ve bir şeyi merakla kurcalamaya kötü bir alışkanlık gözüyle bakarlar.

Bu arada Diotima, örnek dinginliğine yeniden kavuşmuştu; birkaç saniye sonra oturumu açtı ve Ekselanslarından bu oturumun başkanlığını kabul ederek evini onurlandırmasını rica etti.

Ekselansları bir konuşma yaptı. Bu konuşmayı günler boyunca hazırlamıştı ve düşüncesinin niteliği, son anda konuşmada bazı değişiklikler yapmasına olanak tanımayacak kadar sağlamdı; sadece (altmış altı yılında sinsice Avusturya'nın önden doldurma sisteminin önüne geçmiş olan) Prusya iğneli ateşleme sistemine ilişkin en dolaysız atıfları biraz yumuşatabildi. "Bizi burada bir araya getiren," dedi Kont Leinsdorf "halkın içinden yükselecek, güçlü bir açıklamanın rastlantıya bırakılmaması, fakat geniş görüşlü bir yerden, yani yukardan gelen, aynı zamanda çok ilersini de görebilen bir etkilemeyi gerektirdiği konusundaki fikir birliğidir. Majesteleri, sevgili İmparatorumuz ve Efendimiz, 1918 yılında, getirdiği esenliklerden yana zengin tahta çıkışlarının 70. yılı gibi çok ender bir yıldönümünü, Tanrının izniyle hayranlık duymaya alıştığımız bütün o sağlıkları ve canlılıklarıyla kutlayacaklar. Bu bayramın Avusturya'nın kadirbilir halklarınca dünyaya yalnızca derin sevgimizi değil, fakat Avusturya-Macaristan Monarşisinin hükümdarının çevresinde bir kaya gibi sağlam kenetlenmiş olarak durduğunu gösterecek biçimde kutlanacağından eminiz." Konuşmasının bu noktasında Kont Leinsdorf, bu kayanın İmparatora ve Krala ortak bir bayram sırasında bile karşı karşıya bulunduğu çökme belirtilerinden de biraz söz edip etmeme konusunda küçük bir tereddüt geçirdi; çünkü böyle bir olayda, yalnızca tek bir kralı tanıyan Macaristan'ın direnişini de hesaba katmak gerekiyordu. Ekselansları bu nedenle aslında birbirine kenetlenmiş duran iki kayadan söz etmek istemişti. Ama Ekselanslarının Avusturya-Macaristanlı devlet duyarlılığı, bunu da henüz tam olarak dile getirmemişti.

Bu Avusturya-Macaristanlı devlet duyarlılığı öylesine tuhaf bir yapıdaydı ki, bunu yaşamamış olana açıklamaya çalışmak neredeyse boşuna gibi gözükmek zorundaydı. Bu duyarlılık, hani o sıralar sanılabileceği gibi, sonradan birbirlerini tamamlayan, biri Avusturyalı, biri de Macar iki parçadan meydana gelmiyor, fakat bir bütün ile bir parçadan, yani bir Macar, bir de Avusturya-Macar devlet duyarlılığından oluşuyordu, ve bu ikincisinin yurdu Avusturya'ydı, böylece Avusturyalı devlet duyarlılığı da aslında vatansız kalmış oluyordu. Avusturyalıya yalnızca Macaristan'da, ve bir iticilik unsuru olarak rastlanıyordu; kendi yurdunda ise Avusturyalı, kendisini Avusturya-Macaristan monarşisinin senatoda temsil edilen krallıklarının ve ülkelerinin bir vatandaşı olarak adlandırıyordu, bu da bir Avusturyalı artı bir Macar eksi yine aynı Macar gibi bir anlama geliyordu, ve Avusturyalı da bunu coşkusundan değil, fakat kendisine itici gelen bir düşünce uğruna yapıyordu, çünkü Macarlar onu ne kadar çekilmez buluyorlarsa, o da Macarları o kadar çekilmez buluyordu, bu da durumu daha bir karışık hale getiriyordu. Bu yüzden pek çokları kendilerini yalnızca Çek, Polonyalı, Slovak veya Alman diye adlandırıyorlardı, ve böylece de Kont Leinsdorfun tabiriyle, o çöküş ve o "iç politika kökenli nahoş manzaralar" ortaya çıkıyordu; Konta göre bütün bunlar, nüfusun politik açıdan çok az eğitimli olan kitlesi tarafından yeterince geri çevrilmeyen "sorumsuz, olgunluktan uzak, sansasyon peşinde koşan unsurların" marifetiydi. Konuları üzerine o zamandan beri çok sayıda bilgiden yana zengin ve aklı başında kitaplar yazılmış olan bu dokundurmalardan sonra herkes, gerek bu noktada, gerekse ileride tarihi bir resmin çizilmesine ve gerçeklikle rekabet edilmesine yönelik inandırıcı bir girişimde bulunulmayacağına ilişkin güvence verilmesini sevinçle karşılayacaktır. Bu bağlamda diializmin (uzmanlık tanımı buydu) sırlarının da en azından Hıristiyanlığın kutsal üçlü ilkesi kadar güç olduğunu belirtmek, yeter de artar; çünkü tarihsel süreç, az çok her yerde yüzlerce özel şartıyla, ekleriyle, sulh şıklarıyla ve itirazlarıyla hukuksal bir sürece benzer, ve dikkatin aslında yalnızca bu noktaya yöneltilmesi gerekir. Sıradan insan, bütün bunların arasında ve hiçbirinden haberi olmaksızın yaşayıp gider; esenliği için uygun olan da zaten böylesidir, çünkü ne tiir bir sürece karıştığı, hangi avukatların, giderlerin ve motiflerin ağına düştüğü konusunda kendisiyle hesaplaşmaya kalkışsaydı eğer, herhalde yaşadığı her devlette sürekli takip edilme korkusundan kurtulamazdı. Gerçekliği anlamak, yalnızca ve yalnızca tarihsel-politik düşünürün işidir. Onun için Mohaç ya da Lietzen savaşının ardından günümüz olaylarının gelmesi, çorbanın ardından etin gelmesi gibidir; tarihsel-politik düşünür, bütün tutanakları bilir ve her an içinde

gerekçesini bir davada bulan bir zorunluluk duygusunu taşır; ve eğer bu kişi Kont Leinsdorf gibi, ana ve baba tarafından büyükbabaları da ön görüşmelere katılmış, aristokrat kökenli, politik ve tarihsel birikimli bir düşünür ise, o zaman sonucu yükselen bir çizginin netliğiyle kuşbakışı görebilir. Bu nedenle, Ekselansları Kont Leinsdorf, toplantıdan önce şöyle demişti: "Şunu unutmamalıyız ki Majestelerinin halka kendi meseleleriyle ilgili olarak belli bir oy hakkı armağan etme yolundaki yüce gönüllü kararından bu yana, henüz en yüksek makam tarafından cömertçe gösterilen güvene layık politik olgunluğun her yerde ortaya çıkmasına meydan verecek kadar uzun bir zaman geçmedi. Bundan ötürü, kötü niyetli yabancı ülkelerin tersine, ne yazık ki yaşamakta olduğumuz, aslında lanetlenmesi gereken bu türden olayları yaşlılığa özgü bir çözülme belirtisi olarak değil, fakat aslında Avusturya halkının henüz olgunlaşmamış, bu nedenle de yıkılması olanaksız taze gücünün belirtisi saymamız gerekir!" Kont Leinsdorf, bu uyarıyı toplantı sırasında yapmak istemişti, ama Arnheim da aralarında olduğundan, bütün düşündüklerini söylememiş, dış dünyanın Avusturya'daki gerçek koşulları bilmemesine ve belli nahoş olayları abartmasına bir atıfta bulunmakla yetinmişti. "Çünkü" diye noktalamıştı Ekselansları sözlerini "gücümüze ve bütünlüğümüze ait görmezlikten gelinemeyecek bir atıf istiyorsak eğer, bunu aynı zamanda tamamen uluslararası yararlar için de yapmaktayız, zira Avrupa'nın devletler ailesi içersinde mutlu bir ilişkinin temelini ancak karşılıklı saygı ve birbirinin gücünü tanımak oluşturabilir." Daha sonra böylesi doğal bir güç gösterisinin gerçekten de halkın bağrından gelmesi ve bu nedenden ötürü de yukardan yönetilmesi gerektiğini, bunun yollarını bulmanın da bu toplantının amacı olduğunu bir kez daha yineledi. Kont Leinsdorf'un aklına daha kısa süre öncesine kadar bir dizi addan başka bir şey gelmediği ve bu bağlamda gözünün önünde yalnızca bir Avusturya Yılı düşüncesinin şekillenmiş olduğu hatırlandığında, Ekselanslarının düşündüklerinin tamamını bile söylememiş olmasına karşın, büyük bir ilerleme kaydedildiği ileri sürülebilir.

Bu konuşmanın ardından başkanın amaçlarını açıklamak üzere Diotima sözü aldı. Büyük vatanseverlik eyleminin, Ekselanslarının da belirttikleri gibi, halkın bağrından yükselecek büyük bir hedef bulmak zorunda olduğunu söyledi. "Bugün ilk kez toplanmış olan bizler, bu hedefi şimdiden saptama konusunda kendimizi yetkili bulmuyoruz; bizler şimdilik yalnızca bu hedefe götürecek önerilerin oluşturulmasını sağlayacak bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek için toplandık." Diotima, bu sözlerle tartışmayı açtı.

Önce bir sessizlik oldu. Neyle karşılaşacaklarını bilmeyen değişik türlerden ve dillerden kuşları ortak bir kafese kapatın, ilk anda onlar da aynen böyle susarlar.

Sonunda bir profesör söz almak istedi; Ulrich onu tanımıyordu, Ekselansları bu beyi herhalde son anda özel sekreteri aracılığıyla davet etmiş olmalıydı. Profesör, tarihin yolundan söz etti. Önümüze baktığımızda -dedi-: Saydam olmayan bir duvar! Sağımıza solumuza baktığımızda: Belli bir yönü bulunmayan, kabarık sayıda önemli olay! Sadece birkaçından söz etmek istiyordu. Halihazırda Karadağ ile yaşanan çekişme. İspanyolların Fas'ta göğüslemek zorunda kaldıkları çetin çarpışmalar. Ukraynalıların Avusturya senatosundaki engellemeleri. Ama geriye bakıldığında, her şey sanki bir yüce takdir sonucu düzene ve hedefe kavuşmuş gibiydi... Bu nedenle, şunu söylememe izin verilecek olursa: Bizler her an olağanüstü bir yönetimin sırrını yaşamaktayız. Ve kendisi, deyim yerindeyse bir halkın gözlerini kadere bilinçli olarak bakabilmesi için açmayı büyük bir düşünce olarak selamlıyordu, bunun da halkın çok yüce bir konuda... Yalnızca buydu söylemek istediği. Çünkü çağdaş pedagojide de öğrencinin önüne hazır sonuçlar konulması yerine, onun öğretmenle birlikte çalışmasına olanak sağlanıyordu.

Toplantıdakiler taş kesilmişçesine ve dostça bir ifadeyle önlerine, yeşil masa örtüsüne bakmaktaydılar; başpiskoposun temsilcisi olan yüksek düzeydeki kilise görevlisi bile tinsel nitelikteki bu amatörce edim karşısında, yüzünde söylenenlere içtenlikle katıldığına ilişkin en ufak bir ifade belirmeksizin, bakanlık görevlileriyle birlikte onlar gibi nazik bir bekleme durumunu korumuştu. Görünüşte toplantıda, sanki sokakta birisi beklenmedik bir biçimde yüksek sesle ve herkese hitap etmeye başlamış gibi bir hava vardı; böyle bir şey olduğunda herkes, hatta daha biraz önce hiçbir şey düşünmemekte olanlar bile ansızın belli ve ciddi amaçlarla yola çıktıklarını veya sokağın kötüye

kullanıldığını hissederler. Profesör konuşurken belli bir tutuklukla savaşmak zorunda kalmış, sözcüklerini bu tutukluğa karşı koyarak, sanki rüzgâr soluğunu kesiyormuşçasına, kopuk kopuk ve iddiasız dile getirmişti; ama şimdi kendisine yanıt verilecek mi diye bekliyordu ve bu bekleyiş ifadesini de, yüzünden belli bir gururu eksik etmeksizin, yine geriye çekti.

Bu küçük olayın ardından İmparatorluk Özel Kaleminin temsilcisinin hemen söz istemesi ve toplantıya jübile yılında en yüce makamın kendi özel kaynaklarından beklenebilecek vakıflara ve bağışlara ilişkin bir rapor sunması, herkese bir kurtuluş gibi geldi. Rapor, bir hac kilisesinin yapımına ait bağışla ve projeye katılan, fakat parasal durumları iyi olmayanları destekleme amaçlı bir vakıfla başladı, sonra bu kuyruğa Arşidük Kari ve Radetzky gazi dernekleri ile, 66 ve 78 yıllarındaki seferlerin dul ve yetimleri katıldı, bunlara emekli assubaylarla Bilimler Akademisi'ne ait bir destek fonu eklendi, ve sonrası da böyle devam edip gitti; bu listelerin öyle heyecan uyandırıcı bir yanı yoktu, en yüce makamın iyi niyetinin bütün resmi dışavurumlarında bunların zaten belirli bir akışı ve alışılagelmiş yeri vardı. Her şey sayılıp döküldükten sonra, bir fabrikatörün eşi ve hayır işlerine çok hizmeti geçmiş bir hanım olan, kendi kaygı duyduğu konulardan daha önemli şeylerin de varolabileceğini hiçbir zaman aklından bile geçirmeyen Bayan Weghuber ayağa kalktı ve toplantıya bir "Büyük Avusturya Franz Josef Aşevi" önerisinde bulundu; toplantıdakiler bu öneriyi onaylayarak dinlediler. Yalnızca Kültür ve Eğitim Bakanlığının temsilcisi, kendisinin çalıştığı makama da "İmparator I. Franz Josef ve Dönemi" başlıklı dev bir eserin yayımlanmasını öngören, bir ölçüde benzer sayılabilecek bir önerinin ulaştırıldığını söyledi. Ancak bu mutlu peş peşeliğin ardından ortalığı yine sessizlik kapladı ve hazır bulunanların çoğu, zor bir duruma sokuldukları duygusuna kapıldılar.

Buraya gelirlerken tarihi, büyük ya da bu gibi olayların ne demek olduğunu bilip bilmedikleri sorulsaydı eğer, kesinlikle olumlu yanıt verirlerdi, ama kendilerinden böyle bir olayı icat etmelerinin beklenmesi karşısında giderek tatları kaçmıştı, ve içlerinde çok doğal bir yaradılışın homurdanışı gibi bir kıpırtı vardı.

İkramlar hazırlamış olan, sezgileri güçlü Diotima, bu tehlikeli anda oturuma ara verdi.

45

Ulrich "in Büyük Adamla İlk Karşılaşması Dünya Tarihinde Akıldışı Hiçbir Şey Olmaz, Buna Karşın Diotima Hakiki Avusturya'nın Bütün Dünya Olduğunu İddia Eder

Verilen arada Arnheim, şunu fark etti: örgütlenme kapsamlı olduğu ölçüde önerilerin birbirinden ayrı yanlan da artacaktı. Bu, halen yalnızca aklı temel alan gelişmenin bir göstergesiydi. Ama özellikle bu nedenden ötürü bütün bir halkı iradeye, esin kaynaklarına ve akıldan daha derinlerde yatan öze kulak vermeye zorlamak, dev bir amaçtı.

Ulrich buna, eylemden bir şeyin çıkacağına inanıp inanmadığı sorusuyla yanıt verdi.

"Çıkacağı kuşkusuz;" dedi Arnheim, "büyük olaylar her zaman genel bir durumun ifadesidir!" ona göre bugün böyle genel bir durum vardı; ve yalnızca bugünkü gibi bir toplantının herhangi bir yerde yapılabilmiş olması bile eylemin ne kadar gerekli olduğunu kanıtlıyordu.

Ancak Ulrich, bu olayda birbirinden ayırt edilmesi güç şeylerin de bulunduğunu söyledi. Diyelim ki, dünya çapında başarı kazanan son operetin bestecisi bir entrikacıdır ve, olağanüstü sevildiği için hiç de uzak sayılamayacak bir olasılıkla dünyanın cumhurbaşkanlığına seçilir: O zaman böyle bir şey, tarihe bir sıçrayış mı, yoksa tinsel durumun bir ifadesi mi sayilmak gerekecektir?

"Bu tümüyle olanaksız!" dedi Dr. Arnheim ciddi bir ifadeyle. "Böyle bir besteci ne bir entrikacı, ne de bir politikacı olabilir; aksi takdirde onun komedyenlik ve müzik dehası kavranamaz, ve dünya tarihinde de akıldışı hiçbir şey olamaz.

"Ama dünyada pek çok olmuyor mu?"

"Dünya tarihinde asla!"

Arnheim, açıkça sinirliydi. Onların yakınında ayakta duran Diotima ile Kont Leinsdorf, alçak sesle hararetli bir konuşmaya dalmışlardı. Ekselansları, hanım dostuna sadece Avusturya karakterindeki bu toplantıda bir Prusyalıya rastlamış olmaktan ötürü duyduğu hayreti sonunda yine de dile getirmişti. Diotima'nın politikada yalnızca kendi yararını gözetme düşüncesinden böylesine uzak bir tutumun dış dünyada uyandıracağı çok olumlu ve rahatlatıcı izlenime atıfta bulunmasına karşın, Ekselansları bu devlete yabancı birinin Paralel-Eylemde önemli bir rol oynayabilmesini en azından nezaket kurallarından ötürü tamamen olanaksız bulmaktaydı. Ancak Diotima bunun üzerine dövüş stilini değiştirdi ve planını şaşırtıcı bir biçimde genişletti. Duygulardan emin olma anlamını taşıyan ve iç dünyanın derinliklerinde toplumun önyargılarını umursamayan kadınca sezgiden söz etti. Ekselansları, bir kez olsun bu sese kulak vermeliydi. Arnheim bir Avrupalıydı, bütün Avrupa'da tanınan bir düşünce adamıydı; ve özellikle bir Avusturyalı olmayışı nedeniyle, onu bu olaya katmakla düşüncenin salt düşünce niteliğiyle Avusturya'da bir vatanının bulunduğu kanıtlanmış oluyordu; ve Diotima ansızın hakiki Avusturya'nın bütün dünya olduğunu iddia etti. Ona göre dünya, üstünde yaşayan uluslar Avusturyalı kabilelerin kendi anavatanlarında yaşadıkları gibi yüce bir bütün içersinde yaşayamadıkları sürece huzur bulamayacaktı. Bir 'Daha Büyük Avusturya', dünya çapında bir Avusturya - Ekselanslarının dikkatini o mutlu anda işte bu düşünceye çekmişti, Paralel-Eylemde eksikliği duyulan, eylemi taçlandıracak düşünce işte buydu. Güzel Diotima, soylu dostunun önünde en çekici, pasifist ama buyurgan haliyle durmaktaydı. Kont Leinsdorf, itirazlarından vazgeçmeye henüz karar verebilmiş değildi, ama bu kadının ateşli idealizmine ve geniş görüşüne bir kez daha hayranlık duydu ve böylesine önemli fikirlere hemen yanıt vermek yerine, Arnheim'la konuşmanın daha yararlı olup olmayacağını düşündü.

Arnheim, bu konuşmanın kokusunu aldığı, ama eli kolu bağlı kaldığı için tedirgindi. Onun ve Ulrich'in çevresi, Kreziis'iin kişiliğinin çekiciliğine kapılan meraklılar tarafından sarılmıştı, ve Ulrich o anda şöyle demekteydi: "İnsanların bütünleştikleri birkaç bin meslek vardır; akıllılıkları, bu mesleklerin alanlarındadır. Ama onlardan genel anlamda insani ve herkese ortak olan talep edildiğinde, aslında geriye yalnızca üç şey kalabilir: Aptallık, para ya da en fazlasından biraz dini anı!" "Çok doğru, din!" diye araya girdi Arnheim üstüne basa basa, ve Ulrich'e dinin geride hiçbir iz kalmamacasına yok olup gittiğine inanıp inanmadığını sordu - Din sözcüğünü öyle yüksek sesle vurgulamıştı ki, Kont Leinsdorf'un duymaması olanaksızdı.

Ekselansları ise görünüşe bakılırsa o arada Diotima ile bir uzlaşmaya varmıştı; çünkü dostunun rehberliğinde, onları görünce anlayışla dağılan gruba yaklaşarak Dr. Arnheim'a hitap etti.

Ulrich, bir anda tek başına olduğunu fark etti ve dudaklarını ısırabildi.

Tanrı bilir neden, -vakit geçsin diye mi, yoksa böyle bir kenarda ne yapacağını bilemeden durup durmasın diye mi- bu buluşmaya gelmek için yaptığı araba yolculuğunu düşünmeye başladı. Onu getirmiş olan Kont Leinsdorf'un, modern bir insan olduğu için, motorlu aracı da vardı, ama aynı zamanda geleneğe bağlılığını da sürdürdüğünden, bazen önüne bir çift muhteşem doru at koştuğu koşumu da kullanmaktaydı, bunu arabacısı ve kaleskasıyla birlikte muhafaza ediyordu; kâhya emirlerini almaya geldiğinde, Ekselansları Paralel-Eylemin kurucu toplantısına böyle iki güzel, neredeyse tarihten çıkıp gelme denebilecek yaratıkla gitmeyi uygun bulmuşlardı. "Bu Pepi, bu da Hans," diye açıklamıştı Kont Leinsdorf yolda; sağrıların dans eden kahverengi kabarıklıkları, arada sırada da sallanan, ritmik bir hareketle yana baktığında ağzından köpükler saçılan bir baş gözüküyordu. Hayvanların iç dünyalarında nelerin olup bittiğini kavramak zordu; güzel bir öğle öncesiydi ve hayvanlar, koşmaktaydılar. Pepi ile Hans'ın iğdiş edildikleri ve aşkı somut bir tutku olarak değil, fakat dünyalarını kimi zaman ince, parlak bulutlarla örten bir nefes ve bir sırça gibi tanıdıkları göz önünde bulundurulduğunda, belki de atların tutkularının sadece yem ve koşma olduğu düşünülebilirdi. Yem denen tutku, içinde lezzetli yulaf tanelerinin bulunduğu mermer bir yemlikte, yeşil otlarla dolu bir ahır yemliğinde, halkanın ucundaki yuların tatlı mırıltılarında

gizliydi; ve baharatlı havasına amonyaklı, güçlü bir varoluş duygusunun incecik iğneler gibi battığı sıcacık ahırın yoğun gübre kokusu: Burada atlar var! Koşma açısından ise durum, herhalde biraz daha farklıydı. Orada zavallı ruh, henüz sürüye bağlıydı; o sürü ki, öncü beygirin ya da hepsinin ansızın bir yerlerden gelen bir harekete kapılmasıyla birlikte, güneşe ve rüzgâra doğru atılır; çünkü hayvan yalnız başınaysa ve karşısında uzamın dört bir yanı açıksa eğer, o zaman çoğu kez kafatasının içinden çılgınca bir titreme geçer, ve hayvan herhangi bir hedefi bulunmaksızın koşuya kalkar, kendini ne yöne gitse bomboş olan, korkunç bir özgürlüğün içine atar, ta ki ne yapacağını bilmediği için durduncaya ve bir kap yulafla tavlanıp geri döndürülebilecek hale gelinceye kadar. Pepi ve Hans,'iyi eğitilmiş hayvanlardı; ilerliyorlar, güneşin altında uzanan, iki yanında binaların sıralandığı caddeyi nallarıyla tepiyorlardı; insanlar onlar için ne sevinç, ne de korku kaynağı olan, kurşuni renkli bir kargaşaydılar; dükkânların alacalı vitrinleri, parıltılı renkler saçan kadınlar -bunlar çayırların otları yenilmez olan bölümleriydi; cadde boyunca uzanan şapkalar, kravatlar, kitaplar, pırlantalar ise bir kasvetti. Bu tekdüzelikte yalnızca ahır ve tırısa kalkmak, birer düş adası gibi yükseliyordu, ve bazen Hans'la Pepi, sanki bir düş görüyormuş veya oyun oynuyormuşçasına bir gölgeden ürküyorlar, arabanın okuna yapışıyorlar, sonra kırbacın yassı yanıyla inen bir darbeyle yeniden canlanıyorlar ve şükranla dizginlerine asılıyorlardı.

Kont Leinsdorf, ansızın oturduğu yastıklardan doğrularak Ulrich'e bir soru sormuştu: "Sayın Doktor, Stallburg bana birisi için aracılık etmekte olduğunuzu söyledi, öyle mi?" Ulrich, şaşkınlığı içersinde bağlamı tam kuramadı, Leinsdorf ise devam etti: "Kendi adınıza çok güzel bir davranış. Her şeyi biliyorum. Kanımca yapılabilecek çok fazla şey yok, çünkü korkunç bir herif; ama her Hıristiyanın içinde var olan o son derece kişiye özel ve acınmayı gereksinen yan, kendini asıl böyle yaratıklar karşısında belli eder, ve insan yücegönüllü bir şey yapmak istiyorsa eğer, düşünülebilecek en büyük alçakgönüllülükle âcizlerden yana çıkmalıdır. Belki de o adam bir kez daha doktor muayenesinden geçirilebilir." Kont Leinsdorf, arabanın sarsıntısında doğrulmuş olarak bu söylevi verdikten sonra, kendini yine yastıklara bıraktı ve ekledi: "Ancak şu anda bütün gücümüzü tarihi bir olay için kullanma borcu altında olduğumuzu da unutmamalıyız!"

Ulrich, hâlâ Diotima ve Arnheim'la konuşmakta olan bu yaşlı ve saf aristokrata karşı biraz ilgi ve neredeyse biraz da kıskançlık duymaktaydı. Çünkü sohbet göründüğü kadarıyla çok canlıydı; Diotima gülümsüyor, Kont Leinsdorf konuşulanları izleyebilmek için gözlerini hayretle açık tutuyor, Arnheim ise soylu bir dinginlik içersinde konuşuyordu. Ulrich, bir söylem parçasını yakaladı: "Düşünceler, iktidar alanlarına taşınmalıdır". Arnheim'a dayanamıyordu, ilkesel bağlamda, bir varoluş biçimi ve Arnheim örneği olarak dayanamıyordu. Zihinsel faaliyetten, iş yaşamından, refahtan ve çok okumuşluktan meydana gelen bu bileşim, Ulrich için son derece çekilmez bir şeydi. Arnheim'ın, bu sabah toplantıya ilk ya da son kişi olarak gelmemek için, bir akşam öncesinden her şeyi ayarladığından emindi; buna karşın yola çıkmadan önce saate kesinlikle bakmadığından, son kez belki de kahvaltıya oturmadan ve kendisine postayı getiren sekreterinin söylediklerini dinlemeden önce baktığından da emindi; çünkü böyle yapınca kalan zamanını, yola çıkıncaya kadar düşünce dünyasında gerçekleştirmek istediği çabaya dönüştürmüştü, ve ondan sonra kendini bu çabaya rahatça bıraktığında, çabasının kalan zamanı tam olarak dolduracağından da kuşkusu yoktu, zira Arnheim'ın zamanı ile yapılması yerinde olan şey, tıpkı bir heykel ve o heykelin içinde yer aldığı uzam, ya da bir cirit atıcısı ile bakmaksızın isabet ettirdiği hedefi gibi, gizemli bir gücün etkisiyle birbirine bağlıydı. Ulrich, daha önce Arnheim hakkında çok şey duymuş, yazdıklarının bazılarını da okumuştu. Kitaplarından birinde, aynada giysisini kontrol eden bir adamın birtakım kırılmalara uğramayan davranışlarda bulunamayacağı yazılıydı. Çünkü, Arnheim'ın açıklamalarına göre, başlangıçta mutluluk için yaratılmış olan ayna, tıpkı artık çabalarımızın birbirini doğal olarak izleyememesinin yerini tutan saat gibi, bir korku aracına dönüşmüştü.

Ulrich, bakışlarını yakışık almaz bir biçimde komşu gruba dikmemek için dikkatini başka yöne çevirmek zorunda kaldı, ve gözleri, gevezelik etmekte olan grupların arasından süzülerek geçip, saygı dolu bakışlarla ikramda bulunan küçük oda

hizmetçisine takıldı. Ama küçük Rachel, onun farkına varmadı; Ulrich'i unutmuştu ve hatta tepsisiyle ona gelmeyi bile ihmal etti. Arnheim'a yaklaşmış, karşısındaki bir Tanrıymış gibi ikramda bulunuyordu; Karun, limonataya uzandığında ve bardağı, içindekini içmeksizin, düşünceleri başka yerde olarak elinde tuttuğunda, Rachel'in içinden bu küt ve sakin eli öpmek gelmişti. Bu doruk noktası aşıldıktan sonra Rachel, görevini küçük ve kafası karışık bir robot gibi yerine getirdi, ardından da bacaklarla ve konuşmalarla dolu, içinde dünya tarihinin yazıldığı odadan hemen yine hole çıktı.

44

Büyük Toplantının Devamı ve Sonu Ulrich, Rachel'den Hoşlanır Rachel de Süleyman 'dan Paralel-Eylem, Sağlam Bir Örgüte Kavuşur

Ulrich, yükselme tutkuları olan, terbiyeli davranmasını bilen ve iyi bir eğitimle kendilerine kazandırılmış ürekliklerivle, tatlı ve olgunlaşmış ürünleri günün birinde, dudaklarını aralamaya gönül indirdiği takdirde, genç ve avare bir kavalyenin ağzına düşen küçük meyve ağaçlarına benzeyen bu tür kızlardan hoşlanırdı. "Böyleleri, geceleri kocalarının döşeğini paylaşan, gündüzleri de yürüyüşler sırasında onların silâhlarını ve ev eşyasını taşıyan taş devri kadınları gibi cesur ve dirençli olmalılar" diye düşündü; oysa kendisi, henüz uyanmakta olan erkeklik duygusunun şimdi çok uzaklarda kalmış tarihöncesi haricinde, böyle savaş yollarından geçmemişti. Derin bir iç çekişiyle oturdu, çünkü görüşmeler yeniden başlamıştı.

Hatırlarken, aklına bu kızlara giydirilen siyah-beyaz üniformanın rahibelerinkiyle aynı renkte olduğu geldi; ayırdına ilk kez vardığı bu noktadan ötürü hayrete kapıldı. Ama o sırada konuşmaya başlayan ilahi Diotima, açıklamalarda bulundu: Paralel-Eylem, büyük bir işaretle doruğuna varmalıydı. Yani ne kadar vatanseverce olursa olsun, Paralel-Eylem için öyle ancak uzaklardan seçilen bir hedef benimsenemezdi. Bu hedef, dünyanın yüreğini sarsmalıydı. Yalnızca pratik olmakla kalmayıp, başlı başına bir şiir niteliğini taşımalıydı. Bir dönüm noktası olmalıydı. Dünyanın bakınca yüzünün kızardığı bir ayna olmalıydı. Dünya yalnızca yüzü kızarmakla kalmayıp, tıpkı masaldaki gibi, gerçek

çehresini görmeli ve bir daha unutamamalıydı. Ekselansları, bu amaçla "Barışın İmparatoru" fikrini vermişlerdi.

Şimdiye kadar tartışılan önerilerin bütün bunlara uymadığı görmezlikten gelinemezdi. Kendisi toplantının birinci bölümünde simgelerden söz ettiğinde, elbet aşevlerini kastetmemişti; söz konusu olan, çok önemli bir şeydi, çok çeşitlenen insani yararlar nedeniyle yitip gitmiş olan insani bütünlüğü yeniden bulabilmekti. Burada ortaya elbet kaçınılmaz bir soru çıkıyordu: İçinde bulunulan zaman ve bugünün halkları, bu türden çok büyük ortak düşünceler konusunda hâlâ ehil miydiler? Önerilmiş olan her şey çok isabetliydi, fakat birbirinden çok farklıydı ve bu da gösteriyordu ki, bu önerilerden hiçbiri asıl önemli öğe olan o birleştirici güce sahip değildi!

Ulrich, Diotima konuşurken Arnheim'ı izliyordu. Keyifsizliği bu fizyonominin ayrıntılarından değil, bütününden kaynaklanıyordu. Oysa bu ayrıntılar bile -örneğin Finikeli sertliğindeki tüccar kafatası, keskin çizgiler taşıyan, ama sanki malzeme biraz az tutulduğu için yassı kalmış yüz, bedenin İngiliz erkek terzilerini çağrıştıran dinginliği, ve ardından, giysinin bittiği noktada, biraz kısa parmaklı eller- oldukça dikkate değerdi. Ulrich'i sinirlendiren, bütün bunlar arasındaki orantının yetkinliğiydi. Bu kendinden emin tavır, Arnheim'ın kitaplarında da vardı; Arnheim'ın gözlemlediği kadarıyla, dünyada her şey iyi gitmekteydi. Bu yetkinlik ve zenginlik, Ulrich'e içinde boy atmış olan insana bir sokak çocuğu gibi taş ya da pislik atma isteği uyandırıyordu; bu arada da onun katılmak zorunda kaldıkları bu saçma sapan olayları izlemek için ne kadar dikkat harcadığına bakıyordu; Arnheim, sanki hepsini bir uzman gibi içiyor ve yüzündeki ifadeyle de şunu dile getiriyordu: Fazla bir şey söylemek istemiyorum, ama bütün bunlar son derece soylu mahsul!

Bu arada Diotima, söyleyeceklerinin sonuna gelmişti. Verilen aradan hemen sonra, yine yerlerine oturduklarında, bütün hazır bulunanların artık şimdi bir sonuca varılacağından emin oldukları yüzlerinden okunmaktaydı. Gerçi aradaki sürede kimse bunun üzerinde düşünmemişti, fakat herkes önemli bir şey bekler haldeydi. Ve şimdi Diotima, noktayı koydu: - Şimdiki zamanın ve bugünün halklarının, çok büyük ortak düşünceler konusunda hâlâ ehil olup olmadıkları sorusu kaçınılmaz biçimde ortaya çıktığına göre, şu da eklenebilirdi ve eklenmesi de gerekirdi: Peki, ya kurtarıcı güç sergileme konusunda ehil miydiler? Çünkü söz konusu olan, bir kurtuluştu. Kurtarıcı bir atılımdı. Kısaca söylemek gerekirse, henüz kafalarda tam olarak canlandırılamasa bile, durum böyleydi. Böyle bir atılım ya bütünden gelebilirdi, ya da hiç gelemezdi. Bu nedenle Diotima, daha önce Ekselansları ile de konuşmuş olarak, bugünkü toplantıyı kapayacak şöyle bir öneride bulunmasına izin verilmesini rica ediyordu: Ekselanslarının haklı olarak belirttikleri gibi, yüksek bakanlıklar zaten dünyanın din ve eğitim, ticaret, endüstri, hukuk ve daha başkaları gibi kendi temel bakış açılarına göre sınıflandırılmasını temsil etmekteydi. Bu nedenle, komisyonların kurulmasına, bu komisyonların başına adı geçen hükümet makamlarının görevlendirecekleri kişilerin geçmesine karar verildiği, bu kişilerin yanına da yine adı geçen alanlarda yetkili kuruluşların ve halk kesimlerinin temsilcileri seçildiği takdirde, dünyanın temel ahlâki güçlerini düzenli bir biçimde zaten içinde bulunduran ve bu güçleri elekten geçirebilecek bir yapı oluşturulmuş olacaktı. Daha sonra son değerlendirme, en üst komisyonda yapılacaktı; yalnız bu yapının bir propaganda komitesi, parasal kaynaklar bulmakla görevli bir komisyon ve bunların benzerleri gibi bazı özel komisyonlarla ve alt komisyonlarla tamamlanması gerekiyordu; bu arada Diotima, elbet öteki bütün komisyonlarla görüş alış verişinde bulunarak, temel düşünceler üzerinde çalışacak bir tin komisyonunun kurulmasını bizzat üstlenmek istiyordu.

Herkes yine sustu, ama bu kez rahatlama vardı. Kont Lemsdorf, birkaç kez kafasıyla onayladı. Birisi olayın daha iyi anlaşılabilmesi için, bu yapıda düşünülen bir eyleme Avusturya ağırlıklı bir eylemin nasıl dahil edilebileceğini sordu.

General Stumm von Bordwehr, bu soruya yanıt vermek için ayağa kalktı; ondan öncekiler hep oturdukları yerden konuşmuşlardı. General, görüşme yapılan odalarda askerlere sade bir rol verildiğini bildiğini söyledi. Yine de konuşuyorsa eğer, bunu o ana kadar ortaya atılan ve hepsi de isabetli olan önerilerin daha isabetlisi düşünülemeyecek eleştirisine katılmak için yapmıyordu. Ama öte yandan bir düşüncesini de toplantıdakilerin

iyi niyetli değerlendirmelerine sunmak istiyordu. Planlanan açıklamanın dışa karşı etkili olması öngörülüyordu. Fakat dışa karşı etkili dendiğinde, ancak bir halkın gücü akla gelebilirdi. Avrupa devletler ailesi de hiç kuşkusuz böyle bir açıklamayı amaçsız kılmayacak durumdaydı. Treitscke'nin söylediği gibi, devlet düşüncesi demek, iktidar düşüncesi demekti; devlet, halkların kavgasında kendini ayakta tutabilme gücüydü. General parlamentonun umursamazlığı nedeniyle topçumuzun ve donanmanın gelişmesinin memnun edici olmaktan uzak durumunu anımsatmakla, zaten bilinen bir yarayı deşmiş oluyordu. Bu nedenle General, daha belli olmamakla birlikte, başkaca bir hedef bulunamadığı takdirde, ordunun ve onun silahlanmasının sorunlarına halkın geniş biçimde katılımının son derece saygın bir hedef olacağının düşünülmesini rica ediyordu. *Si vis pacem para bellum*\ Barışta geliştirilen güç, savaşı uzakta tutar ya da en azından kısaltırdı. Yani General, böyle bir önlemin halkları barıştırıcı bir etki yaratabileceği ve barışçı tutumun anlamlı bir söylemi olacağı konusunda rahatlıkla güvence verebilirdi.

O anda odada tuhaf bir hava vardı. Hazır bulunanların çoğu başlangıçta bu söylevin buluşmalarının asıl amacına uymadığı izlenimine kapılmışlardı, ama General akustik bağlamda gittikçe daha çok yayılınca, konuşması da kulağa düzenli taburların sakinleştirici ayak sesleri gibi gelmişti. Paralel-Eylemin "Prusya'dan daha iyi olmak" yolundaki asıl anlamı, sanki uzaklarda bir alay bandosu Türklere karşı savaşa giden Prens Eugen'in marşını, ya da 'Tanrı İmparatoru Korusun'u çalıyormuş gibi, çekingen bir tavırla başını kaldırmıştı... Gelgelelim şimdi Ekselansları, böyle bir şeyi kesinlikle amaçlamamakla birlikte, ayağa kalkıp Prusyalı kardeşleri Arnheim'ın alay bandosunun başına getirilmesini önerseydi, o zaman salondakiler içinde bulundukları duygu yoğunluğunda bir zafer marşı duyduklarına inanırlar ve bu öneriye karşı hemen hiç itiraz etmezlerdi.

Anahtar deliğinin başındaki "Rachelle," uyarı sinyali verdi: "Şimdi savaştan söz ediyorlar!"

Bu biraz da, Arnheim'ın bu kez Süleyman'ını gerçekten peşinden getirmiş olması yüzünden kızın verilen aradan sonra hole çekilmesi yüzünden olmuştu. Hava kötüleştiğinden, küçük zen-

ci bir paltoyla efendisini izlemişti. Rachel ona kapıyı açtığında da edepsizce sırıtmıştı, çünkü Süleyman, kadınlarca şımartılan, ama bu şımartılmadan nasıl yararlanacağını henüz pek bilemeyen, genç ve yozlaşmış bir Berlinliydi. Fakat Rachel onunla zenci dilinde konuşmak gerektiğini düşünmüş ve Almanca konuşmayı denemek aklına gelmemişti; mutlaka anlaşmak zorunda olduğundan, kolunu on altı yaşındaki gencin omuzuna atmış, mutfağı işaret etmiş, önüne bir sandalye koymuş ve yakında duran pastalarla içecekleri onun yanına çekmişti. Hayatında şimdiye kadar hiç böyle bir şey yapmamıştı, ve masadan doğrulduğunda yüreği, havanda şeker dövülüyormuşçasına çarpmaktaydı.

"Adınız nedir?" diye sormuştu Süleyman; demek ki Almanca konuşuyordu!

Rachel: "Rachelle!" diye karşılık verip oradan kaçmıştı.

Süleyman bu arada mutfakta pastanın, şarabın ve sandviçlerin tadına bakmış, bir sigara yakmış ve aşçı kadınla sohbete koyulmuştu. Rachel servisten geri dönüp bu sahneyi gördüğünde, içi biraz cız etmişti. Şöyle demişti: "İçerde önemli bir konunun görüşmesi neredeyse başlamak üzere!" Ancak bu, Süleyman'ı etkilememişti, ve yaşlıca bir kadın olan aşçı da gülmüştü. "Bundan bir savaş da çıkabilir!" diye eklemişti Rachel heyecanla, ve olayın doruk noktası olarak da anahtar deliğinden getirdiği haberi vererek, hatta savaşın an meselesi olduğunu söylemişti.

Süleyman kulak kesildi. "Toplantıda Avusturyalı generaller de var mı?" diye sordu.

"Kendiniz bakın!" dedi Rachel. "Bir tanesi geldi bile"; ve birlikte anahtar deliğinin başına gittiler.

Delikten geçen bakışlar bazen beyaz bir kâğıda, bazen bir buruna dikildi, bazen büyük bir gölge geçti, hemen ardından bir yüzük parladı. Yaşam, parlak ayrıntılar halinde ufalandı; yeşil masa örtüsü bir çayır gibi yayıldı; beyaz bir el, yönü bulunmaksızın, herhangi bir yerde, balmumundan yapılma bir heykel gibi hareketsiz kaldı; ve çok eğik açıyla bakıldığında, bir köşede Generalin kılıcının altın sırma püskülünün parladığı görülebiliyordu. Şımarık Süleyman bile görünüşe bakılırsa heyecanlanmıştı. Bir kapı deliğinden ve hayal gücünün içinden izlenen yaşam, masal gibi ve esrarengiz bir biçimde dallanıp budaklanıyordu. İki

büklüm duruş, kanın kulaklarda nabız gibi atmasına yol açıyor, kapının arkasındaki sesler de bazen düşen kaya parçaları gibi patırdıyor, bazen de sanki sabunlanmış ahşap zeminde kayıp gidiyordu. Rachel ağır ağır doğruldu. Ayaklarının altındaki zemin de yükselir gibiydi, olayın ruhu dört bir yanını sarmıştı, sanki başını sihirbazlarla fotoğrafçıların kullandıkları o siyah kumaşlardan birinin altına sokmuştu. Ardından Süleyman da doğruldu, ve başlarına hücum etmiş bir titremeyle aşağılara doğru indi. Küçük zenci gülümsemekteydi, mavi dudaklarının arkasında erguvan renkli diş etleri parlıyordu.

Holdeki bu an, nüfuzlu kişilerin duvara asılı paltolarının kıvrımları arasında, trompetle çalınmış bir ezgi gibi ağır ağır dağılırken, içerde herkes »karar aşamasındaydı; Kont Lemsdorf, sayın Generalin son derece önemli düşüncelerini büyük şükranla karşıladıklarını, fakat önce hizmetlere ilişkin konuları değil, yalnızca örgütlenmeye ilişkin temel noktaları karara bağlayacaklarını söylemişti. Ancak bunun olabilmesi için, planın bakanlıkların temel bakış açıları doğrultusunda dış dünyaya uyarlanması dışında, yalnızca bir sonuç kararı bildirilmesi gerekliydi; bu açıklamada toplantıda hazır bulunanların, öngörülen eylemle halkın dileği belirir belirmez, bu dileği Majestelerine sunmayı ve kendilerinden, söz konusu dileğin maddeten gerçekleştirilebilmesi için o zamana kadar tahsis olunacak imkânlar üzerinde yüksek takdirlerine göre serbestçe tasarrufta bulunmak lütfunu esirgememelerini rica etmeyi oybirliği ile kararlaştırdıkları yer alacaktı. -Bu çözümün, halkın kendi kendisini, en yüce iradenin bu konuda aracılık etmesi koşuluyla, en saygın hedef yerine koyabileceği bir duruma gelmesini sağlamak gibi yararlı bir yanı vardı, ve bu Ekselanslarının özel ricasıyla karara bağlanmıştı, çünkü Ekselansları, burada yalnızca biçimsel bir nokta söz konusu olmasına karşın, halkın kendi başına ve anayasal nitelikli bir onay olmadan bir şey yapmamasını önemli bulmaktaydı; yapılan şey, anayasayı onurlandırmak olsa bile.

Öteki hazır bulunanlara gelince, aslında kendilerine kalsa bu kadar ince eleyip sık dokumazlardı, ve bu yüzden de herhangi bir itirazda bulunmadılar. Ve toplantının bir açıklamanın oylanmasıyla kapanması da iyiydi. Çünkü konu ister bir kavgada bıçakla son noktanın konması, ister bir müzik parçasının sonunda on parmağın birkaç kez birden eşzamanlı olarak tuşlara vurulması, ister dansın sonunda kavalyenin damının önünde eğilmesi, isterse de bir açıklamanın karara bağlanması olsun -olayların, olup bittikleri konusunda son bir kez daha ve usulünce güvence vermeksizin, sessizce kaçıp gittikleri bir dünya, tedirgin edici bir dünya olurdu; böyle yapılması da işte bu yüzdendir.

45

İki Zirvenin Suskun Karşılaşması

Toplantı bittiğinde Dr. Arnheim, kimseye belli etmeden sona kalmayı başarmıştı, böyle yapmaya onu Diotima teşvik etmişti; Daire Başkanı Tuzzi, toplantı bitmezden önce kesinlikle evine dönmemek için arada nezaketen zaman bırakmıştı.

Konukların gidişleriyle geriye kalan durumun sağlamlaştırılması arasındaki bu dakikalarda, bir odadan ötekine uzanan ve karşılaşılan küçük talimatlarla, düşüncelerle ve geçip gitmekte olan büyük bir olayın geride bıraktığı tedirginlikle kesintiye uğrayan yolculuk sırasında Arnheim, gülümseyerek, bakışlarıyla Diotima'yı izlemişti. Diotima, evinin titreşimler yayan bir hareketlilikle dolu olduğunu hissediyordu; büyük olay yüzünden yerlerini terk etmek zorunda kalmış olan her şey, şimdi birbiri ardınca geri dönmekteydi, sanki irili ufaklı sayısız çukurlardan ve çukurcuklardan oluşma bir dalga yeniden kumların üzerini kaplıyordu. Ve Arnheim, Diotima ve onun çevresindeki bu hareketin yatışmasını kibar bir sükûnetle beklerken Diotima, o güne kadar evine onca insan gelip gitmiş olmasına karşın, Daire Başkanı Tuzzi dışında hiçbir erkekle böyle bir ev mahremiyeti içersinde, boş evin dilsiz yaşamını hissedebilecek kadar yalnız kalmadığını anımsadı. Ve bakir zihni, hiç alışılmamış bir düşünceyle ansızın karmakarışık oldu; içinde kocasının da bulunmadığı, boşalmış evi Diotima'ya, şimdi Arnheim'ın üstüne giydiği bir pantolon gibi geldi. Böyle anlar vardır, bu anlar, gecenin doğurduğu hilkat garibeleri gibi, en bakir insanlara bile tesadüf edebilirler; ruhla bedenin tümüyle bütünleştiği bir aşkın olağanüstü düşü, Diotima'nın iç dünyasını ışığa boğmuştu.

Arnheim bunların hiçbirini algılamadı. Pantolonu, parlak parkeye kusursuz bir dikey çizgi halinde düşüyordu, frakı, papyonu, sakin sakin gülümseyen asil başı hiç konuşmuyorlardı, öylesine mükemmeldiler. Aslında Arnheim, gelişi sırasında cereyan eden küçük olay nedeniyle Diotima'ya sitem etmeyi ve böylece de gelecek için önlem almayı tasarlamıştı; ama Amerikalı para babalarıyla senli benli olan, imparatorlar ve krallar tarafından kabul edilen bu adamın, her kadını platinle tartabilecek olan bu Karun'un o anda böyle yapacak yerde, bakışlarını büyülenmiş gibi aslında sadece Ermelinda ya da Hermine Tuzzi adını taşıyan ve yine sadece yüksek düzeydeki bir memurun karısı olan Diotima'ya dikmesine yol açan bir şey vardı. Bu şeyi açıklamak için burada yine ruh sözcüğünün kullanılması gerekiyor.

Ruh, sık sık geçen, ama her zaman en açık bağlamlarda kullanıldığı söylenemeyecek bir sözcüktür. Örneğin, bugün artık yitirilmiş veya uygarlıkla bağdaştırılamayan anlamında; bedensel güdüler ve evlilik alışkanlıkları arasındaki karşıtlık anlamında; bir katilin içimizde uyandırdığı, sadece tiksinti de olmayan duygular anlamında; Paralel-Eylemle açığa çıkarılması öngörülen şey anlamında; Kont Leinsdorf'un ağzında, dinsel tefekkürler ve *contemplatio in caligine divina* olan anlamında; pek çok insanda benzetmelere duyulan sevgi anlamında, ve benzerleri gibi. Ancak bu ruh sözcüğünün bütün kendine özgü yanları arasında en tuhafı, genç insanların bu sözcüğü gülmeden söyleyememeleridir. Diotima ve Arnheim bile sözcüğü herhangi bir şeyle bağlantılandırmadan kullanmaya çekmiyorlardı; çünkü büyük, soylu, korkak, cesur, alçak bir ruha sahip olduğunu iddia etmek, ne de olsa olmayacak şey değildir, ama insan doğrudan benim ruhum demeyi göze alamaz. Ruh, düpedüz belli bir yaşa gelmiş kişilerin kullandığı bir sözcüktür, ve bundan şunu anlamak gerekir: yaşamın akışı boyunca öyle anlar gelir ki, bir şey kendini gittikçe daha fazla duyumsatır, insan bunun için acele bir ad bulma ihtiyacını hisseder, ama bulamaz ve sonunda, başta aşağı gördüğü bu sözcüğü istemeyerek de olsa kullanır.

Peki ama, nasıl tarif etmeli bu ruh sözcüğünü? İnsan istediği gibi durur ya da gider, önemli olan, insanın önünde bulunan, gördüğü, duyduğu, istediği, saldırdığı, üstesinden geldiği değildir. Asıl önemli olan, bir ufuk çizgisi ya da yarım çember olarak ileride durmaktadır; ama bu yarım çemberin uçları bir yayla birbirine bağ-

lanmıştır ve bu yay dümdüz dünyanın tam ortasından geçip gider. Önde yüz ve eller ondan dışarı doğru bakar, duygular ve çabalar önden koşturmaktadırlar, ve şundan kimse kuşku duymaz: yapılan, her zaman mantıklıdır veya en azından tutkuyla girişilmiştir; yani dış koşullar bizden eylemlerimizi sonuçta herkesçe anlaşılabilecek bir biçim içinde talep eder, ya da tutkunun etkisiyle anlaşılmaz bir şey yaptığımızda, bunun da kendi yolu yordamı vardır. Fakat bu arada her şey ne kadar anlaşılır ve kendi içersinde bir bütün oluşturur gözükürse gözüksün, yine de bunlara ortada sadece yarım bir şeyin bulunduğu yolunda, bulanık bir duygu eşlik eder. Dengeden yana eksik bir şeyler vardır, ve insan, tıpkı bir ip cambazının yaptığı gibi, sendelememek için ağırlığını öne verir. Bu arada yaşamın içinden geçtiği ve ardında yaşanmışı bıraktığı için, ortaya daha yaşanacak olan ile yaşanmış olandan meydana gelen bir duvar çıkar, ve sonunda insanın yolu bir kurdun tahtanın içinden geçen, gelişigüzel dolanan, hatta geriye de gidebilen, fakat boş bir uzamı hep arkada bırakan yoluna benzer. Ve her türlü doluluğun ardında yatan kör ve her yerle bağlantısı kesilmiş uzama ilişkin bu korkunç duygudan, her şey artık bir bütün olmuş olsa bile, eksikliğini hâlâ sürdüren bu yarımdan yola çıkışla insan sonunda ruh denenin ne olduğunun ayırdına varır.

însan, doğal olarak ruhu her zaman düşündüklerine, sezdiklerine, hisettiklerine ekler: en değişik ikameler halinde ve ruhsal yapısının özelliklerine göre. Gençlikte ruh, insanın her yaptığı bağlamında yapılanın doğru olup olmadığına ilişkin, belirgin bir güvensizlik duygusudur. Yaşlılıkta, aslında niyetlenilenden ne kadar azının yapılmış olduğunu görmenin verdiği şaşkınlıktır. Bu ikisinin arasında ruhun bir avuntu kaynağı yerine geçtiği de olur; insan tek tek ele aldığında, yaptığı her şeye haklı bir gerekçe bulamasa bile, yine de kendi gözünde basbayağı becerikli ve dürüst herifin tekidir; veya zaten dünya da aslında olması gerektiği gibi değildir; böylece sonunda şu ya da bu nedenle doğru diye nitelendirilemeyecek her şey yine de adil bir denge yerine geçer; ve yine sonunda bazı kimseler, kendilerinde eksik olan parçayı cebinde taşıyan bir Tanrıyı bile düşünürler. Bu bağlamda aşkın özel bir konumu vardır; çünkü bu kuraldışı durumda ikinci yarı da eklenir. Sevilen insan, başka zamanlarda hep bir şeyin eksik olduğu noktada durur gibidir. Deyiş yerindeyse ruhlar, *dos à dos* birleşirler ve bu arada kendi kendilerini de gereksiz kılarlar. Bu yüzden çoğu insan, büyük bir gençlik aşkı geçip gittikten sonra ruhun eksikliğini artık hissetmezler, ve böylece bu delilik hali de aslında yararlı bir toplumsal görevi yerine getirmiş olur.

Ne Diotima, ne de Arnheim daha önce âşık olmuşlardı. Diotima'nın olmadığını zaten biliyoruz, ama büyük maliyecinin de geniş anlamda bakir denilebilecek bir ruhu vardı. Hep kadınlarda uyandırdığı duyguların kendisine değil, parasına ilişkin olabileceğinden korkmuştu, bu nedenle kendisi de duygu değil, yalnızca para verebileceği kadınlarla yaşamaktaydı. Kötüye kullanılmaktan korktuğu için, hiçbir zaman bir arkadaşı olmamıştı, iş bağlamındaki alışverişi tinsel nitelikli olmasına karşın, sadece iş arkadaşları olmuştu. Böylece yaşam deneyimiyle dolu olan Arnheim, yine de el değmemiş bir konumdaydı ve kaderin ona yazdığı Diotima ile karşılaştığında da yalnızlık tehlikesi içersindeydi. ikisinin de iç diinyalarındaki gizemli güçler birbiriyle çarpıştı. Bu durum, ancak alize rüzgârlarının okşayışıyla, Gulf Stream'le, yer kabuğunun volkanik titreşim dalgalarıyla karşılaştırılabilir; insanınkilerden karşılaştırılamayacak kadar daha büyük olan, yalnızca yıldızlarla akraba sayılabilecek güçler, birinden ötekine doğru, saat ve günün sınırlarını aşarak harekete geçti; ölçülemeyecek akışlar. Böyle anlarda ne konuşulduğu hiç önem taşımaz. Dikey ütü çizgisinden yukarıya doğru Arnheim'ın bedeni, dağlarda yaşayan devlerin o tanrılara özgü yalnızlığı içersindeymiş gibi gözüküyordu; karşı uçta duran Diotima ise, yalnızlığının görkemi içinde ışıl ışıl, sanki bir vadinin eğimiyle ona ulaşıyor, birleşiyordu; o zamanki modaya uygun giysisinin kollarının üst kısmında küçük puflar vardı, belden yukarısının dar zarif plileri midenin üzerinde genişliyor, etek dizlere doğru daralıp yeniden baldırlara oturuyordu. Kapı perdelerini süsleyen ince cam çubuklar küçük su birikintilerinin yüzeyi gibi parıltılar saçıyor, duvarlarda asılı mızraklarla oklar, tüylerle süslü ve öldürücü tutkularının titreşimlerini yayıyor, masaların üstündeki sarı renkli Calman-Lévy ciltleri ise limon ağaçları gibi suskun duruyordu. Onlara saygımızdan ötürü, başlangıçta konuşulanları burada geçiyoruz.

46

İdealler ve Ahlâk, Ruh Diye Adlandırılan Büyük Deliği Doldurmanın En İyi Aracıdır

Bu büyülü havadan silkinip,ilk kurtulan, Arnheim oldu. Çünkü ona kalırsa, insan bulanık, içerikten yoksun, salt abartılı bir dinginlik belirtisi olan bir kara kara düşünme sürecine gömülmeden, ya da bu ayin havasına, artık o havanın özüne uygun düşmeyen, bir düşünce ve inanç iskeletini dayatmadan daha uzun zaman böyle bir konumda kalakalamazdı.

Gerçi ruhu öldüren, ama daha sonra onu genel kullanım için küçük küçük konserveler halinde saklayan bir aracı da ruhun eskiden beri akılla, inançlarla ve pratik eylemlerle bağlantısı olmuştur; bu bağlantı bütün ahlâki öğretiler, filozoflar ve dinler tarafından başarıyla gerçekleştirilmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, ruhun ne olduğunu ancak Tanrı bilir! Yalnızca ruhun sesine kulak vermeye yönelik ateşli arzunun geride ölçüsüz bir hareket alanı, gerçek anlamda bir anarşi bıraktığı kuşkusuzdur, ve neredeyse kimyasal arılıktaki ruhların da suç işlediklerini gösteren örnekler vardır. Buna karşılık bir ruh ahlâka, dine, felsefeye, köklü bir burjuva eğitimine ve görev ve güzellik alanlarında ideallere sahip olur olmaz, ona kurallardan, koşullardan ve uygulama ilkelerinden oluşma, daha dikkate değer bir ruh olmayı düşünmeye meydan bulamadan uymak zorunda olduğu bir sistem armağan edilir, ve ruhun kor ateşi, tıpkı bir yüksek fırınınkiler gibi, kumdan yapılma, düzenli dörtgenlere yöneltilir. Ondan sonra geriye yalnızca herhangi bir eylemin hangi buyruğun alanına girdiği gibi, yoruma ilişkin mantıki sorular kalır, ve o zaman ruh, ölülerin hareketsiz upuzun yattığı, geride kalan bir parça yaşamın nerede doğruldu-

ğunun ya da inlediğinin hemen farkına varıldığı bir savaş alanı gibi her yanıyla görülebilir. Bundan ötürü insan, eline geçen ilk fırsatta bu geçişi gerçekleştirir. Gençlikte bazen rastlandığı gibi inanç sorunlarından ötürü acı çektiğinde, hemen inanmayanların peşine düşer; aşk kafasını karıştırdığında, onu evliliğe dönüştürür; ve üstüne başkaca bir coşkunun ağırlığı çöktüğünde, hep onun ateşi içersinde yaşamanın olanaksızlığından dolayı kaçar, sırf bu ateş için yaşamaya başlar. Başka deyişle, her biri bir içeriği ve itici gücü gereksinen günlerinin çok sayıdaki anlarını kendi ideal konumu yerine bu ideal konum için harcadığı çabalarla, yani bu ideal konuma ulaşmasına hiçbir zaman gerek bulunmadığı konusunda ona kesin güvence veren, amaca yönelik çok sayıda araçlar, engeller ve küçük olaylarla doldurur. Çünkü ruhla donanmışlığın ateşine kesintisiz olarak dayanabilmek, ancak uçukların, ruh hastalarının ve saplantılı kişilerin işidir; sağlıklı insan ise, bu gizemli ateşin bir kıvılcımı bile eksik olsa, hayatın yaşanmaya değer olmayacağı yolundaki açıklamayla yetinmek zorundadır.

Arnheim'ın yaşamı çalışmayla doluydu; o bir gerçek insanıydı ve tanık olduğu toplantıda İmparator Franz Josef Aşevi'nden ve görev duygusu ile askeri marşların oluşturduğu ilişkiden söz edilişini iyi niyetli bir gülümsemeyle, eski Avusturyalı görgülülüğü karşısında duyarsız kalmaksızın dinlemişti; Ulrich'in yaptığı gibi, bütün bunları alayla karşılamaktan çok uzaktı, çünkü büyük düşüncelerin peşinden gitmenin, bu türden sıradan, biraz gülünç ve iyi görünüşlü insanların içindeki o duygulandırıcı idealizm çekirdeğine geçerlik kazandırmaya oranla, çok daha az cesaret ve üstünlük gerektirdiğine inanmaktaydı.

Ancak bu atmosferin ortasında Diotima, başka deyişle bir Viyana artısını taşıyan bu Antik Çağ kadını, "dünya çapında Avusturya" diye, bir alev kadar sıcak, ama aynı zamanda da insani açıdan anlaşılması bir o kadar olanaksız bir söylem kullanınca, Arnheim'ı etkileyen bir şey olmuştu.

Arnheim hakkında bir öykü anlatılırdı. Berlin'deki evinde Barok ve Gotik heykellerle tıka basa dolu bir salonu vardı. Ancak (Arnheim'ın büyük sevgi duyduğu) Katolik kilisesi, ermişlerini ve onun safındaki İyi'nin sancaktarlarını çoğunlukla çok mutlu, dahası zevkten kendinden geçmiş pozisyonlarda betimlerdi. Bu

betimlemelerde ermişler çeşit çeşit pozisyonlarda ölürlerdi ve ruhları bedenlerini sıkılmakta olan bir çamaşır gibi eğip bükerdi. Kolların çatılmış kılıçlar gibi çaprazlama hareketleri ve ters dönmüş boyunlar, başlangıçtaki ortamlarından koparılıp yabancı bir odada yan yana getirildiklerinde, bir tımarhanede bir araya gelmiş katatonikleri çağrıştırırdı. Arnheim'ın bu koleksiyonu çok beğenilir ve kendileriyle bilgince söyleşiler yaptığı çok sayıda sanatbilimcinin evini ziyaret etmesine yol açardı; ama salonunda çoğu kez tek başına ve yalnızlık içersinde oturduğu da olurdu, ve o zaman kendini çok farklı hissederdi; sanki yarı yarıya çıldırmış bir dünya karşısında dehşete benzer bir hayrete kapılırdı. Ahlâk alanında ta başında, tanımlanması olanaksız bir ateşin tutuşturulmuş olduğunu, bu manzara karşısında kendisi gibi düşünen bilinç sahibi birinin bile bakışlarını yanmış kömürlere dikmekten başka bir şey yapamadığını hissederdi. O zaman bütün dinler ve söylenceler tarafından dile getirilen, dinsel buyrukların insanlara tanrılar tarafından armağan edildiği öyküsü, bu öyküdeki karanlık görünüm, yani pek tekin olmasa da herhalde yine de tanrıların hoşuna giden, ruha ilişkin bir erken evre sezgisi, Arnheim'ın normalde onca kendinden memnuniyetle dört bir yana yayılan düşüncesinin sınır bölgelerinde tuhaf bir tedirginliğe yol açardı. Arnheim'ın, bir de, kendi nitelendirmesiyle derinliğine yalın bir bahçıvan çırağı vardı; böyle bir adamdan bir bilginden öğrenilebilecek olandan çok daha fazla şey öğrenilebileceği için, onunla sık sık çiçeklerin yaşamı üzerine konuşurdu. Ta ki günün birinde bu çırağın ondan bir şeyler çaldığını keşfedene kadar. Çırağın neredeyse çaresizce eline geçen her şeyi götürdüğü söylenebilirdi; bunların satışından elde ettiği parayı da kendi işini kurmak üzere biriktiriyordu, gece gündüz aklından çıkmayan tek düşünce buydu; ama günün birinde küçük bir heykel de kayboldu, ve yardıma çağrılan polis bağlantıyı ortaya çıkardı. Arnheim, kendisine bu haberin verildiği akşam adamı çağırttı ve bütün gece boyunca ona, bir tutkuya dönüşmüş olan kazanç hırsının saptırdığı yanlış yollardan ötürü suçlamalarda bulundu. Anlatılanlara bakılırsa, bu arada kendisi de çok heyecanlanmış ve zaman zaman karanlık bir yan odada ağlayacak gibi olmuştu. Çünkü kendine açıklayamadığı nedenlerden ötürü bu adamı kıskanıyordu, ve ertesi sabah onu polise teslim etmişti.

Bu öykü, Arnheim'ın yakın dostlarınca doğrulanmıştı; bir odada Diotima'yla yalnız kaldığında ve dünyayı saran alevlerin sessizce harlamasına benzer bir şey dört duvarı doldurduğunda da Arnheim, kendini aşağı yukarı o zaman kaptırdığı duygulara kaptırmıştı.

47

Herkesin Ayrı Ayrı Olduğu Ne Varsa, Arnheim 'da Tek Kişide Birleşir

Sonraki haftalar Diotima'nın salonu yeni ve çok büyük bir canlılık kazandı. İnsanlar Paralel-Eyleme ilişkin en yeni haberleri almak ve şu yeni adamı görmek için gelip gidiyorlardı; bu kişi, Diotima'nın kendini adadığı, Alman uyruklu bir Karun, zengin bir Yahudi, şiir yazan, kömür fiyatlarını belirleyen ve Alman İmparatorunun şahsi dostu olan tuhaf bir insandı. Gelenler, yalnızca Kont Leinsdorf'un çevresine ve diplomasiye mensup hanımlarla beyler değildi, burjuvanın ekonomi ve düşünce dünyası da geniş ölçüde bu çekiciliğe kapılmıştı. Böylece daha önce birbirlerinin varlıklarından habersiz olan Ewe dili uzmanları ile besteciler, tüccarlar ve papazlar, her birinin kafasında yarışlar, borsa kurları ya da seminerler gibi farklı şeyler bulunan insanlar karşılaştılar.

İşte o zaman daha önce hiç olmamış bir şey oldu: Bunların her biriyle kendi dilinde konuşabilen bir adam vardı, bu adam da Arnheim'dı.

Arnheim, ilk toplantının başındaki tedirgin edici izleniminin üzerine, sonraki resmi toplantılardan uzak kaldı, ama resmi olmayan toplantıların da hepsine katılmadı, çünkü çoğu kez kent dışında oluyordu. Doğal olarak, bir sekreterlik görevinden artık söz edilmiyordu; Arnheim, bu fikrin öyle kendisi için de uygun olmayacağını Diotima'ya şahsen söylemişti, Diotima, Ulrich'e ancak bir iktidarı zorla gasp etmiş biri gözüyle bakabiliyordu, ama Arnheim'ın kararına boyun eğdi. Arnheim gelip gidiyordu; üç ya da beş günde bir, sanki o arada hiçbir şey olmamışçasına Paris'ten, Roma'dan, Berlin'den dönüyordu; Diotima'nın evinde olup bitenler, onun yaşamından sadece küçük bir kesitti. Ama Arnheim, bu kesite ayrıcalıklı davranıyordu ve bütün kişiliğiyle onun içindeydi.

Büyük sanayicilerle sanayi, bankacılarla da ekonomi üzerine konuşabilmesi, son derece doğaldı; ancak Arnheim, aynı sınırsızlıkla moleküler fizik, mistisizm veya güvercin avı konusunda da sohbet edebiliyordu. Olağanüstü bir konuşmacıydı; bir kez başladı mı, tıpkı insanın sözcüklerin kalıbına dökülmeyi gerektirenler her şeyi söylemeden yazmakta olduğu kitabı elinden bırakamaması gibi, sözünü bitiremezdi; ama sessizce soylu, akıcı bir konuşma tarzı vardı; bu, tıpkı kıyısına koyu renk çalılar dikilmiş bir dere gibi, kendi kendisi için hüzünlenen bir tarzdı, ve çok konuşmaya aynı zamanda bir tür gereklilik de kazandırıyordu. Arnheim'ın okumuşluğu ve belleği gerçekten alışılmadık kapsamdaydı; uzmanlara kendi bilgi alanlarının en ince ipuçlarını verebilirdi, öte yandan İngiliz, Fransız veya Japon soylularının en önemlilerini de tanıyordu, ve yalnızca Avrupa'daki değil, fakat Avustralya ve Amerika'daki yarış ve golf alanları hakkında da bilgi sahibiydi. Böylece, kaçık ve zengin bir Yahudi seyrine gelmiş olan dağ keçisi avcıları, at terbiyecileri ve saray tiyatrolarında devamlı loca sahipleri bile Diotima'nın evinden saygı ve takdir ifadesiyle başlarını sallayarak ayrılıyorlardı.

Ekselansları, bir defasında Ulrich'i bir köşeye çekip şöyle dedi: "Biliyor musunuz, yüksek soylular sınıfının son yüz yıldır özel öğretmenleri açısından şansı pek yaver gitmedi! Eskiden bu öğretmenler, daha sonra büyük bir bölümü ansiklopedilere girmiş olan kişilerdi; ve bu öğretmenler, beraberlerinde müzik ve resim öğretmenlerini de getirmişler, onlar da şükran borçlarını ödemek için bugün eski kültürümüz diye adlandırılan şeyleri yaratmışlardı. Ama yeni, halka açık okullardan sonra ve özür dileyerek söylüyorum, benim çevremden gelen insanlar da doktor unvanını almaya başladıklarından bu yana özel öğretmenler kötüleşti. Gençliğimiz, sülün ve domuz avına çıkmakta, ata binmekte ve güzel kadınların peşine düşmekte çok haklı, - insan gençse eğer, buna karşı söylenebilecek pek bir şey yoktur; fakat eskiden evlere gelen özel öğretmenler gençliğin bu gücünün bir bölümünü, düşünce ve sanat konularının üstüne de

sülünler kadar düşülmesi hedefine yöneltirlerdi, bugün eksik olan işte bu." Ekselanslarının aklına bunlar gelmişti, ve bazen böyle şeylerin geldiği olurdu; ansızın tamamen Ulrich'e dördü ve sözlerini şöyle tamamladı: "Bütün bunlar, burjuva ile soylular sınıfını, her ikisinin de zararına olmak üzere, birbirinden ayıran o uğursuz kırk sekiz yılının işi!" Ekselansları, topluma kaygıyla bakıyordu. Parlamentoda, muhalefetin konuşmaları sırasında, sözcüler ne zaman burjuva kültürüyle övünseler öfkeleniyordu, ve gerçek burjuva kültürü soylular sınıfında bulunabilse, bunu memnuniyetle karşılardı; ne var ki zavallı soylular sınıfı burjuva kültüründe hiçbir şey bulamıyordu, bu kültür ona karşı kullanılan, görünmez bir silâhtı, ve soylular sınıfı bu gelişme boyunca iktidarı gittikçe daha çok yitirince, sonunda Diotima'ya gelindi ve başlarının çaresine bakmak zorunda kaldılar. Kont Leinscorf gelip gidenlere baktığında, bazen yüreğinde üzüntüyle bunları hissediyordu; bu evde kendisine verilmiş olan görev fırsatının daha ciddiye alınmasını yeğlerdi. Ulrich: "Ekselansları, bir zamanlar yüksek soylular sınıfı özel öğretmenlerinden ne çektiyse, şimdi de burjuva, aydınlardan onu çekiyor!" diyerek onu teselliye çalıştı. "Aydınlar, burjuvaya yabancı olan kişiler. Lütfen herkesin şu Doktor Arnheim'ı nasıl şaşkınlıkla karşıladığına bir bakın."

Oysa Kont Leinsdorf, bütün o zaman zarfında zaten sadece Arnheim'a bakmıştı. "Üstelik bu, artık düşünen bilinç sahibi biri de değil," dedi Ulrich bu şaşkınlığın üzerine giderek "bu, sadece insanın ayağından tutup basbayağı dokunabileceği bir gökkuşağı gibi bir fenomen. Aşktan ve ekonomiden, kimyadan ve kayak sandalıyla gezilerden söz ediyor; bir bilim adamı, bir toprak sahibi ve bir borsacı; kısacası hepimizin ayrı ayrı olduğumuz şeyler, onda tek kişide birleşmiş, ve böyle olunca da şaşkınlığa kapılıyoruz. Ekselansları galiba başınızı iki yana sallıyorsunuz, öyle mi? Ancak ben, zamanın ilerlemesi diye adlandırılan ve ne olduğunu hiç kimsenin araştırmadığı şeyin onu getirip yanıbaşımıza bıraktığından eminim."

"Başımı size sallamadım," diye düzeltti Ekselansları "yalnızca Doktor Arnheim'ı düşünüyordum. Ne olursa olsun, onun ilginç bir kişilik olduğunu teslim etmek gerekiyor."

4

Arnheim \n Ünlü Olmasının Üç Nedeni Ve Bütünün Sırrı

Fakat bütün bunlar aslında yalnızca Dr. Arnheim kişiliğinin doğal etkisiydi.

O, büyük boyutlu bir adamdı.

Çabaları gerek yeryüzünün, gerekse bilginin kıtalarına yayılmıştı. Filozofları, ekonomiyi, müziği, dünyayı, sporu, her şeyi biliyordu. Kendini beş dilde akıcı bir biçimde ifade ediyordu. Dünyanın en ünlü sanatçıları onun dostlarıydı, ve yarının sanatını da henüz daha yeni filizlenirken, fiyatı fırlamadan önce satın alıyordu, imparatorluk sarayına girip çıkıyor, işçilerle sohbet ediyordu. Çağdaş mimarlık sanatıyla ilgili bütün dergilerde resimleri çıkmış olan, en modern üslupta bir villaya, ve düşünülebilecek en ücra sınır bölgelerinden birinde de neredeyse Prusya düşüncesinin çürümüş beşiği gibi gözüken, eski ve köhne bir şatoya sahipti.

Böylesine bir yaygınlık ve kapsayıcılık çok ender olarak insanın kendi edimleriyle birlikte gelir; fakat Arnheim, bu konuda bir istisnaydı. Yılda bir veya iki kez yurtluğuna çekilir ve orada düşünsel yaşamının deneyimlerini kaleme alırdı. Şimdiye kadar hatırı sayılır miktarda yazmış olduğu bu kitaplar ve incelemeler çok aranıyor, yüksek tirajlara ulaşıyor ve pek çok dile çevriliyordu; çünkü insan, hasta bir doktora güvenmez, ama kendi başının çaresine bakmayı bilmiş birinin söylediklerinde doğru yanların bulunduğu düşünülür. Bu, Arnheim'ın ününün birinci kaynağıydı.

ikincisi ise bilimin özünde yatıyordu. Bilim, bizde haklı olarak çok saygındır; ancak insanın kendini böbreklerin çalışmasını araştırmaya adaması her ne kadar kesinkes bütün bir yaşamı dol-

durabilirse de, kimi anlar, -belki hümanist diye adlandırılabilecek anlar- vardır ki, insan böbreklerle halkın bütününün bağıntısını anımsamak gereğini duyar. Almanya'da Goethe'nin bu kadar çok alıntılanmasının nedeni de budur. Ancak bir akademisyen yalnızca bilgin olmakla kalmadığını, aynı zamanda yaşayan ve kıvançla bakan bir ruhun da sahibi bulunduğunu özellikle göstermek istediğinde, bunun en iyi yolu, bilinmesi insanı yalnızca onurlandırmakla kalmayıp, yükselmekte olan bir hisse senedi gibi, daha da çok onur kazandıran yazılara atıfta bulunmaktır, ve böyle durumlarda Paul Arnheim'dan yapılan alıntılar, gittikçe daha bir benimsenmekteydi. Arnheim'ın kendi genel düşüncelerine destek bulmak amacıyla bilimin çeşitli bölgelerine yaptığı yolculuklar, en ciddi talepleri elbet her zaman karşılamıyordu. Gerçi bu yolculuklar, büyük bir okuma dağarcığından oyun oynarcasına yararlanma becerisini gözler önüne sermekteydi, ama bir uzman bu girişimlerde hevesli bir amatöre ait çalışmanın, gündelikçi terzi elinden çıkma giysinin daha dikişiyle gerçek bir atölyeden gelen bir giysiden ayırt edilebilmesi gibi, kolayca ayırt edilmesini sağlayan o küçük yanlışları ve yanlış anlamaları bulabiliyordu. Ama, bu durumun uzmanların Arnheim'a hayranlık duymalarını engellediği sonucu çıkarılmamalı. Uzmanlar, çokbilmişliklerini yansıtan ifadelerle gülümsüyorlardı; Arnheim, onları tümüyle yeniçağa ait biri, bütün gazetelerin söz ettikleri bir adam ve bir ekonomi kralı olarak etkilemekteydi; edimleri, eski kralların düşünsel edimleriyle karşılaştırıldığında yine de çok üstündü, ve bu uzmanlar alanlarında ne de olsa Arnheim'ınkinden farklı bir yere sahip bulunduklarını söyleyebilmenin borcunu, onu düşünsel bağlamda derinlik ve özgünlük sahibi bir adam, bir dâhi ya da doğrudan evrensel bir kişilik olarak adlandırarak ödüyorlardı; erkeklerin kendi aralarında bir kadın için onun kadınlarca beğenilen bir güzelliğe sahip olduğunu söylemeleri ne anlama gelirse, bu da o anlama geliyordu.

Arnheim'ın ününün üçüncü kaynağı, ekonomi alanındaydı. Ekonomi denizinde yol alma deneyimine sahip yaşlı kaptanlarla arası fena sayılmazdı; onlarla büyük bir iş bağlaması gerektiğinde, kendisi bu işe onların arasından en kaşarlanmış olanlarını sokardı. Gerçi bu kaptanlar tüccar olarak Arnheim'ı fazla takdir etmezlerdi ve, kısa ve tombul diliyle akıcı konuşmasını pek beceremeyen, buna karşılık iyi bir işin kokusunu ta uzaklardan ve en küçük belirtilerden alan babasından ayırmak için ona "veliaht" derlerdi. Bu babadan korkarlar ve ona saygı duyarlardı; ama veliahtın onlardan beklediği ve dahası doğrudan iş görüşmesi niteliğindeki görüşmelerin de içine kattığı felsefi talepleri duyduklarında, gülümserlerdi. Arnheim, yönetim kurulu toplantılarında şairlerden alıntılar yapması ve ekonominin insanın öteki çabalarından ayrı tutulamayacak, sadece ulusal, kültürel, dahası içsel yaşamın sorularının oluşturduğu büyük bağlam içersinde ele alınabilecek bir şey olduğunda ısrar etmesi yüzünden kötü bir ün sahibi olmuştu. Ne var ki yaşlı kurtlar bütün bunları gülümsemeyle karşılasalar bile, genç Arnheim'ın özellikle işlere kattığı bu türden bir çeşniyle kamuoyunu artan ölçüde meşgul ettiğini bütünüyle görmezlikten gelemiyorlardı. Bütün ulusların bütün büyük gazetelerinde, bazen ekonomi, bazen politika, bazen de kültür sayfalarında onun hakkında herhangi bir haber çıkıyor, kaleme aldığı bir çalışma övülüyor, bir yerlerde yaptığı dikkate değer bir konuşma hakkında bilgi veriliyor, bir hükümdar ya da sanat derneği tarafından kabul edilişi anlatılıyordu, ve kısa zamanda büyük işadamlarının sessiz vc sanki çifte kilitli kapılar ardında izlenimini uyandıran çevrelerinde, dışarda sözü Arnheim kadar edilen biri kalmamıştı. Ayrıca sayın başkanların, yönetim kurulu başkanlarının, genel müdürlerin ve banka, maden eritme ocakları, holding, maden işletmeleri ve gemicilik şirketleri müdürlerinin, iç dünyalarında hep söylendiği kadar kötü niyetli insanlar olduklarına da inanılmamalıdır. Bu kişilerin çok gelişmiş olan aile duygularının dışında, yaşamlarının iç mantığı paranın mantığıdır, ve bu da çok sağlıklı dişleri ve azla yetinen midesi bulunan bir mantıktır. Bu insanların hepsi, zırhlı gemilerin, süngülerin, majestelerin ve ekonomi bilmeyen diplomatların yerine, arz ve talebin özgür oyununa bırakılacak bir dünyanın çok daha iyi bir dünya olacağına inanmışlardı; dünya nasıl ise, öyle olduğundan ve eski bir önyargıya göre önce kişinin kendi yararına, ancak ondan sonra, bu yolla herkesin yararına hizmet eden bir yaşam, soylu davranışlardan ve devlete bağlılıktan daha çok değerli bulunduğundan, ve ahlâki bakımdan devlet görevleri kişisel olanlara göre daha yüksek tutulduğundan, sözü edilen işadamları bunları hesaba katmayacak

son kişilerdi, ve bilindiği gibi, silâhların da konuştuğu gümrük müzakerelerinin veya grevcilere karşı kullanılan askerin, kamunun esenliği bakımından sağladığı yararları olanca güçleriyle kendileri için de kullanıyorlardı. Gelgelelim bu yolla iş, sonunda felsefeye varır, çünkü günümüzde bir felsefeye yaslanmadan başkalarına zarar vermek, ancak suçluların gösterebileceği bir cesarettir; böylece iş adamları da genç Arnheim'da kendi işleri bağlamında bir tür Vatikan temsilcisi kimliği görmeye kendilerini alıştırmışlardı. Arnheim'ın eğilimlerini inceden alaya almaya her zaman hazır oluşlarının yanısıra, onun kişiliğinde ihtiyaçlarını bir piskoposlar toplantısında da bir toplumbilimciler kongresinde olduğu kadar iyi temsil edebilen birine sahip bulunmak, hoşlarına gitmekteydi; hatta sonunda Arnheim onlar üzerinde kocasının o usandırıcı mesaisinden bir parça sıkılan, ama herkesin hayranlığını topladığı için yine de yararı dokunan, güzel ve kültürlü görünüşlü bir eşinkine benzer bir etki yaratmıştı. Şimdi, buna ek olarak bir de kömür fiyatlarına ve kartelleştirme politikasından kaynaklanma sorunlara uygulanmış Maeterlinck'çi ya da Bergson'cu felsefelerin etkisi düşünüldüğünde, babasının elçisi olarak gönderilen, bu nedenle de sözlerinin sonuna kadar dinlenmesi gereken genç Arnheim'ın Paris, Petersburg ya da Capetown'daki sanayi toplantılarında ve müdürlük bürolarında ne kadar ağırlık sahibi olduğu anlaşılabilir. İş bağlamındaki başarılar hem önemli, hem de gizemliydi, ve bütün bunlar, adamın olağanüstü önemine ve talihine ilişkin bilinen söylentinin doğumuna yol açmıştı.

Arnheim'ın başarıları üzerine daha başka şeyler de anlatılabiliıdi. Örneğin Arnheim'ın, kendilerine yabancı, ama önemli bir konu olan ekonomiye, pek güvenilir olmayan bir file bakan adamlar gibi bakan diplomatların aksine, bu konuya doğuştan fil bakıcısı birinin kaygısızlığıyla davrandığı söylenebilirdi. Arnheim'dan çok ender olarak yarar sağlamalarına bakmadan, karşılarında sanki bir sanat koruyucusu varmışçasına davranan sanatçılardan söz edilebilirdi. Nihayet, hakçası, hayranlıklarıyla Arnheim'ı büyük bir adam haline getirdikleri gerekçesiyle herkesin kendilerinden söz etmesi gerektiğine inanan gazetecilerden söz edilebilirdi, oysa farkında değildiler ki durum aslında tam tersiydi; çünkü birileri kulaklarına su kaçırmıştı ve onlar da zaman içindeki tarihe tanıklık ettikleri sanısına kapılmışlardı. Arnheim'ın başarısının temel kaynağı hep aynıydı; zenginliğinin büyüsü ve kişiliğinin önemine ilişkin söylentiyle kuşatılmış olarak, hep alanlarında ondan üstün insanlarla ilişki kurmak zorundaydı, ama alana yabancı biri olarak, onların alanlarına ilişkin şaşırtıcı bilgileriyle hep kendini beğendirmişti ve şahsında onların dünyası ile, varlığından habersiz oldukları başka dünyalar arasında ilişkiler sergileyerek onları ürkütmüştü. Böylece özel insanlardan oluşma bir toplum karşısında bir bütün ve bütünsel bir insan niteliğiyle etki yaratmak, Arnheim'ın doğası olmuştu. Kimi zaman, endüstri ve ticaret alanlarında bir tiir Weimar veya Floransa dönemini, teknik, bilim ve sanatlardaki tek tek edimleri şahıslarında birleştirecek ve yüksek bir bakış açısından yönlendirebilecek yetenekte, güçlü ve zenginliği artırabilen kişilerin önderliğini düşlediği oluyordu. Bunun için gerekli olan yeteneği kendinde hissediyordu. Kanıtlanabilir ve tikel bir konuda hiçbir zaman üstün olmamak, buna karşılık akıcı ve lier an kendini yenileyen bir denge aracılığıyla her durumda üste çıkabilmek gibi bir yeteneği vardı; bu, belki de bir politikacının temel yeteneğiydi, fakat Arnheim, bunun derin bir sır olduğundan da emindi. Bunu "bütünün sırrı" diye adlandırıyordu. Çünkü bir insanın güzelliği de neredeyse tümüyle kanıtlanabilir ve tikel olanda değil, ama küçük çirkinliklerden bile yararlanan o sihirli "bir şeyler"de yatar; bunun gibi, bir insanın iyiliği ve sevgisi, saygınlığı ve büyüklüğü de yaptığı işten neredeyse tamamen bağımsızdır; hatta, bu nitelikler o insanın her yaptığını soylulaştırabilecek niteliktedir. Yaşamda bütün, gizemli bir biçimde ayrıntılardan önce gelir. Sıradan insanlar, erdemlerinden ve kusurlarından oluşadursunlar, büyük insan, niteliklerini kendisi büyük kılar; ve başarısının sırrı, bu başarıyı hizmetlerinden ve niteliklerinden hiçbirinin tam olarak açıklayamaması ise eğer, o zaman bu belli bir güce, her türlü dışlaşma biçiminden daha fazla bir şey olan, yaşamdaki bütün büyük şeylerin temelini oluşturan bir gücün varlığına işaret eder. Arnheim, kitaplarından birinde bunu böyle tanımlamıştı ve bunları yazarken, olağanüstüyü eteğinden yakalamış olduğuna neredeyse inanmış, ve bu inancını satır aralarında da yansıtmıştı.

49

Eski ve Yeni Diplomasi Arasında Başlayan Karşıtlıklar

Uzmanlık alanları doğuştan soyluluk olan kişilerle ilişkiler de bu konuda bir istisna değildi. Arnheim, kendi seçkinliğini bastırmıştı ve öylesine alçakgönüllü bir tavırla, ayrıcalıklarıydı sınırlarını iyi tanıyan bir ruh soyluluğuna çekilmişti ki, soy sop sahibi adların taşıyıcıları bir süre sonra onun yanında, sanki bu yükü taşımaktan belleri bükülmüş işçilermiş gibi görünür olmuşlardı. Bu durumu en iyi gözlemleyen, Diotima'ydı. Bu bütünün sırrını bir sanatçının zekâsıyla kavramıştı; yaşamının düşünü daha iyisi olmayacak biçimde gerçekleşmiş gören bir sanatçının zekâsıyla.

Şimdi Diotima, salonuyla yine tamamen barışıktı. Arnheim, dış örgütlenmenin abartılmaması konusunda uyarıda bulunmuştu; kaba maddi çıkarlar bu temiz amaca baskın çıkabilirdi; Arnheim, salona daha çok değer veriyordu.

Daire Başkanı Tuzzi ise buna karşılık olarak, bu yolla bir konuşmalar uçurumundan öteye gidilemeyeceği korkusunu dile getirdi.

Ayak ayak üstüne atmış, iri damarlı, zayıf ve koyu tenli ellerini de dizlerinde kenetlemişti; sırtındaki yumuşak kumaştan, kusursuz dikilmiş giysisiyle dimdik oturan Arnheim'ın yanında, küçük sakalı ve güneyli gözleriyle Bremenli bir tüccarın yanındaki Akdenizli bir yankesiciye benziyordu. Burada iki soyluluk birbiriyle karşılaşmıştı, ve kozmopolit yapıdaki yüksek düzeyde bir zevke uyarak hafiften bir umursamazlığı kendine yakıştıran Avusturya kökenli soyluluk, kendini asla ötekinden aşağı görmüyordu. Daire Başkanı Tuzzi'nin, Paralel-Eylemdeki gelişmeler konusunda bilgi almak için, sanki kendi evinde olup bitenleri doğrudan bilmeye hakkı yokmuşçasına, zarif bir soru sorma tarzı vardı. "Ne planlandığını olabildiğince çabuk öğrenmek bizleri memnun ederdi" diyerek, 'ben bu olay bağlamında burada yabancıyım,' ifadesini taşıması öngörülmüş, dostça bir gülümsemeyle baktı karısına ve Arnheim'a. Ardından eşiyle Ekselanslarının ortak çalışmalarının daha şimdiden resmi makamların başını epey ağrıtmaya başladığını anlattı. Bakan, Majestelerini son ziyareti sırasında jübile vesilesiyle ne gibi siyasi açıklamaların en yüce makamca onaylanabileceği, özellikle de zamanın akışına müdahalede bulunularak uluslararası nitelikteki bir pasifist eylemin başına geçme planının en yüce makamın ne ölçüde hoşuna gideceği konusunda bir nabız yoklamıştı; -"çünkü," diye açıklamada bulundu Tuzzi, "Ekselanslarının aklındaki dünya çapında Avusturya düşüncesi politik olarak kavranmak istendiğinde, düşünülebilecek tek davranış biçimi buydu". "Ancak Majesteleri," diye sürdürdü Tuzzi açıklamalarını, "o dünyaca ünlü dürüstlüğü vc sadeliğiyle, ve kararlı bir ifadeyle hemen: 'Ah, kendimi öne çıkarttırmak istemem!' diyerek karşı çıkmıştı; vc şimdi bu bağlamda yüce iradenin açıkça bir karşı koyması olup olmadığı bilinmiyordu".

Tuzzi, mesleğinin küçük sırları konusunda duyarsız davranmayı, aynı zamanda büyük sırları da iyi korumasını bilen biri gibi, duyarlı bir üslupla başarabiliyordu. Konuşmasını, büyükelçiliklerin şimdi yabancı saraylardaki atmosferi araştırmaları gerektiğini söyleyerek bitirdi, çünkü Avusturya sarayındaki atmosferden emin olunamıyordu ve buna karşın bir yerlerde sağlam bir çıkış noktasının kazanılması zorunluydu. Zira sonuçta salt pratik nitelikte olmak üzere, genel bir barış konferansının toplanmasından, yirmi hükümdarın bir araya gelmelerinden Lahey Sarayı'nın duvarlarının Avusturyalı sanatçıların tablolarıyla donatılmasına veya Lahey'de evlerde çalışan hizmetlilerin çocuklarıyla yetimleri için bir vakıf kurulmasına kadar pek çok olasılık söz konusuydu. Tuzzi, bu söylediklerine Prusya Sarayı'nda jübile yılı ile ilgili ne düşünüldüğü sorusunu ekledi. -Arnheim, bu konuda bilgisi bulunmadığını söyledi. Avusturya kinikliği ona itici geliyordu; kendisi de çok zarif bir biçimde gevezelik

etmeyi bilmesine karşın, Tuzzi'nin yakınındayken kendini devlet işlerinden söz edilmeye başlandığında soğuk ve ciddi bir ifade takınılmasını isteyen biri gibi bütün düğmeleri iliklenmiş hissediyordu. Böylece Diotima'nın önünde birbirine karşıt iki soyluluk, iki devlet ve yaşama üslubu, kur yapma amacından pek de yoksun olduğu söylenemeyecek bir tarzda sergilenmekteydi. Ancak bir tazıyı bir fino köpeğinin, bir söğüt ağacını bir kavak ağacının yanma koyduğunuzda, bir şarap kadehini sürülmemiş bir tarlaya veya bir portreyi sanat sergisi yerine bir yelkenliye yerleştirdiğinizde, kısacası yaşamın çok iyi işlenmiş ve belirgin kılınmış iki biçimini yan yana getirdiğinizde, aralarında bir boşluk, birbirlerine yönelik bir olumsuzlama, dipsiz ve son derece kötü niyetli bir gülünçlük meydana gelir. Diotima bunu anlamaksızın gözlerinde ve kulaklarında hissetmekteydi; korkusundan eşine büyük bir kararlılıkla Paralel-Eylemle birinci planda tinsel bağlamda büyük bir hedefe ulaşmayı amaçladığını ve yalnızca gerçekten modern insanların gereksinimlerinin bu eylemin yönetimine akmasına izin vereceğini söyleyerek, konuşmayı başka yöne çevirdi.

Arnheim, esas düşünceye saygınlığının geri verilmesini şükranla karşıladı, çünkü özellikle belli dibe çökme anlarına karşı kendini savunmak zorunda kaldığından, Diotima ile birlikte oluşlarına, geniş bir çerçevede gerekçe oluşturan olayları hafife almak niyetinde değildi, tıpkı boğulmakta olan birinin can yeleğini alaya almayı aklının kenarından geçirmemesi gibi. Ama yaptığına kendisi de hayret ederek ve sesinde belli bir kuşku ifadesiyle, Diotima'ya o zaman Paralel-Eylemin tinsel liderler grubuna kimi seçmek istediğini sordu.

Bu konu Diotima'nın kafasında doğal olarak henüz çok açıklığa kavuşmamıştı; Arnheim'la birlikte geçen günler öylesine zengin esinler ve düşünceler armağan etmişti ki, bunlar arasından belli yaşantıları seçme olanağını henüz bulamamıştı. Gerçi Arnheim ona birkaç kez önemli olanın komisyonların demokratikliği değil, fakat güçlü ve kapsamlı kişilikler olduğunu yinelemişti, ama Diotima bu arada hep şu bir tek duyguyu beslemişti: sen ve ben, - gerçi henüz karara bağlanmış bir şey yoktu, bunun belirtisi bile görülmüş değildi; ve şu anda belki de Arnheim'ın sesinden yansıyan kötümserlik, ona özellikle bunu hatırlattığından şu yanıtı verdi: "Günümüzde insanın çok önemli ve büyük diye nitelendirebileceği, bütün gücüyle gerçekleştirmeye çalışabileceği bir şey var mı?"

"Bu, sağlıklı zamanlara özgü o iç güvenini yitirmiş bir zamanın göstergesi," dedi Arnheim bunun üzerine "böyle zamanlarda herhangi bir şeyin en önemli ve en büyük sıfatıyla ortaya çıkabilmesi güçtür."

Daire Başkanı Tuzzi, bakışlarını pantolonundaki bir toz zerresine indirmişti, bu nedenle gülümsemesi onaylama olarak yorumlanabilirdi.

"Gerçekten de, ne olabilir böyle bir şey?" diye devam etti Arnheim sınarcasına. "Din mi?"

Bunun üzerine Daire Başkanı Tuzzi, gülümsemesini yukarı doğru çevirdi; gerçi Arnheim, sözcüğü daha önce Ekselanslarının yanında yaptığı kadar vurgulu ve kuşkudan arınmış olmasa da, yine de kulağa hoş gelen bir ciddiyetle ifade etmişti.

Diotima, eşinin gülümsemesine karşı çıkarak araya girdi: "Neden olmasın? Elbet din de!"

"Evet, ama uygulanabilir bir karar almak zorunda olduğumuza göre, komisyona eylem için zamana uygun bir hedef bulacak bir piskoposu da seçmeyi düşündünüz mü? Aslında Tanrı, modern olmaktan son derece uzaktır: Onu kafamızda sırtında frak, sinekkaydı tıraşlı ve saçları güzelce yana ayrılıp taranmış olarak canlandıranlayız, bu işi din adamlarının yaptıkları gibi yaparız. Peki dinden başka ne var? Ulus mu? Devlet mi?"

Bu noktada Diotima sevindi, çünkü Tuzzi genelde devleti, kadınlarla konuşulmayan, erkeklere ait bir konu sayardı. Ama sonra sustu, gözlerinde yalnızca sanki bu konuda söylenecek bir sürü şey bulunduğunu anlatan bir ifade vardı.

"Bilim mi?" diye sorularına devam etti Arnheim; "kültür mü? Geriye yalnızca sanat kalıyor. Gerçekten de, varoluşun bütünlüğünü ve iç düzenini birinci planda ancak sanat yansıtabilirdi. Ama bugün sanatın nasıl bir görünüm sergilediğini biliyoruz. Genel bir parçalanmışlık; herhangi bir bağlamdan yoksun aşırı uçlar. Yeni ve mekanize bir toplumsal ve duygusal yaşamın epopesini daha başlangıçta Stendhal, Balzac ve Flau-

bert yaratmışlardı, alt kesimlerden yükselen uyarıyı ise Dostoyevski, Strindberg ve Freud gözler önüne serdiler: Bizlere, yani bugün yaşayanlara gelince, içimizde sanki bütün bunlar bağlamında artık yapacak hiçbir şeyimiz kalmamış gibi derin bir duygu var."

Burada Daire Başkanı Tuzzi söze karışarak, nitelikli bir şeyler okumak istediğinde, eline Homeros'u ya da Peter Rosegger'i aldığını söyledi.

Arnheim, onun kaldığı yerden devam etti. "Kutsal Kitabı da onlara katmalısınız. Kutsal Kitap, Homeros ve Rosegger veya Reuter'le idare edilebilir! Ve böylece sorunun en derin noktasına da varmış oluyoruz! Diyelim ki yeni bir Homeros'umuz olsaydı: Bütün içtenliğimizle soralımkendi kendimize, ona kulak verebilir miydik? Sanırım buna olumsuz yanıt vermek zorundayız. Yeni bir Homeros'umuz yok, çünkü onu gereksinmiyoruz!" Arnheim şimdi eyere kurulmuş dört nala gitmekteydi. "Gereksinseydik eğer, Homeros'umuz olurdu! Çünkü sonuç itibariyle dünya tarihinde olumsuz hiçbir şey olmaz. Bu nedenle, gerçek anlamda büyük ve önemli olan her şeyi geçmişe taşımamızın anlamı nedir? Bırakın Homeros'un ve İsa'nın aşılmalarını, daha onlara yaklaşabilen bile olmadı; Neşideler Neşidesi'nden daha güzel bir metin yoktur; Gotik ve Rönesans, yeniçağın önünde bir dağlık arazinin bir düzlüğün girişinde yer alması gibi durmaktalar; nerede bugün o büyük hükümdarlar? Bir Napoléon'un bile yaptıkları firavunlarınkinin yanında, Kant'ın eserleri Buda'nınkilerin, Goethe'ninkiler Homeros'unkilerin yanında ne kadar tıknefes kalıyor! Ama nihayet yaşıyoruz ve bir şeyler uğruna yaşamak zorundayız; o halde nasıl bir sonuç çıkarmamız gerekiyor? O sonuç, yalnızca..." Ancak Arnheim, konuşmasını burada kesti ve sonucu dile getirmekten çekindiğini vurguladı: Çünkü ona göre geriye yalnızca, insanın önemsediği ve büyük saydığı her şeyin, yaşamımızın en iç noktasında yatan güçle herhangi bir ilgisinin bulunmadığı gibi bir sonuç kalıyordu.

"Peki nedir bu güç?" diye sordu Daire Başkanı Tuzzi; pek çok şeyin gereğinden fazla önemsendiği fikrine hiç de itirazı yoktu.

"Günümüzde hiç kimse bunun cevabını bilemiyor," diye karşılık verdi Arnheim. "Uygarlık sorunu yalnızca yürekle çözülebilir. Yeni birinin ortaya çıkmasıyla. İnsanın iç dünyasındaki yüzüyle ve salt iradeyle. Bu bağlamda akıl, büyük bir geçmişi liberalizme kadar vardırıp zayıf düşürmekten başka bir şey yapmadı. Ama belki de yeterince uzak görüşlü değiliz ve hesaplarımız için çok küçük ölçüler kullanıyoruz; her an, dünyada büyük bir dönüşüm gerçekleşebilir!"

Diotima, o zaman Paralel-Eylem için yapacak hiçbir şey kalmayacağı yolunda bir itirazda bulunmak istemişti. Fakat kendini tuhaf bir biçimde Arnheim'ın çizdiği kasvetli manzaranın çekimine kaptırmıştı. Belki de iç dünyasında hâlâ o "sıkıcı ödevlerin" kalıntılarından vardı ve hep yeni kitapları okumak, en yeni resimler üzerine konuşmak zorunda kaldığında bu kalıntıların altında eziliyordu; sanat karşısındaki kötümserlik, Diotima'yı aslında hiç de hoşuna gitmemiş olan pek çok güzellikten kurtarıyordu; bilim karşısındaki kötümserlik ise uygarlıktan, bilinmeye değer ve etkili olanların fazlalığından duyduğu korkuyu hafifletiyordu. Bu yüzden Arnheim'ın zamana ilişkin umutsuz yargısı, Diotima'nın ansızın rahatlamasına yol açmıştı. Ve Arnheim'ın melankolisinin herhangi bir biçimde kendisiyle bağıntılı olduğu düşüncesi de yüreğine bir hoşluk vermişti.

50

Sonraki Gelişmeler. Daire Başkanı Tuzzi, Arnheim'ın Kişiliği Konusunda Kendini Aydınlatmaya Karar Verir

Diotima, doğru tahmin etmişti. Arnheim, kendi kitaplarını ruhuna inerek okumuş olan bu harika kadının göğüslerinin, insanın yanlış yorumlayamayacağı bir gücün etkisiyle inip kalktığının ayırdına vardığından bu yana, başka zamanlar yabancısı olduğu bir tutukluğa kapılmıştı. Kısaca ve kendi bilgilerine göre söylemek gerekirse bu, ansızın ve beklenmedik bir biçimde yeryüzünde cennete rastlayan ahlâkçının tutukluğuydu, ve bunu onun gibi hissedebilmek istediğimiz takdirde, çevremizin, üzerinde yumuşak, beyaz tüy toplarının yüzdüğü mavi bir su birikintisinden başka bir şeyle çevrili olmamasının nasıl bir şey olacağını zihnimizde canlandırmamız yeter.

Tek başına ele alındığında, ahlâkçı insan gülünçtür ve hoş olmaktan uzaktır, bunu ahlâklarından başka hiçbir şeyleri olmayan o yumuşak başlı, yoksul insanların kokusu öğretir bize; ahlâk, kendisine asıl anlamını kazandıran büyük görevleri gereksinir, ve Arnheim da bu nedenle ahlâkçılığa eğilimli doğasını hep dünyada olup bitenlerle, dünya tarihiyle, ideolojik bağlamda da yaptıklarının derinliğine inme çabasıyla tamamlamaya çalışmıştı. Düşünceleri iktidar alanlarına yansıtmak ve işleri yalnızca tinsel sorularla bağıntılı olarak ele almak, en sevdiği tasarımdı. Tarihte kendisiyle ilgili karşılaştırmalı örnekler aramaktan hoşlanır, bu örnekleri yeni bir yaşamla doldururdu; finans piyasasının zamanımızdaki rolü, etkisini arka plandan gösteren, egemen güçlerle ahş-verişte ödün veren-vermeyen bir güç niteliğiyle Arnheim'a göre bir zamanlarki Katolik kilisesininkine benzemekteydi, ve kendisi de kendi çabalarına kimi zaman bir kardinalin gözüyle bakıyordu. Ama bu kez aslında daha çok keyfi bir yolculuk yapmıştı; ve her ne kadar keyfi bir yolculuğa bile hiçbir neden bulunmaksızın çıkmazsa da, bu yolculuk planının, üstelik önemli bir planın başlangıçta kafasında nasıl doğmuş olduğunu anımsayamıyordu. Yolculuğuna önceden öngörülmemiş bir düşünceye ve ani bir karara benzer bir şeyler egemendi, ve yolunun vardığı bu sapa Alman biiyükkentinin üzerinde yarattığı egzotik etkinin örneğin Bombay'a yapılacak turistik bir gezininkinden daha büyük olmasında da herhalde küçük bir özgürlük payı vardı. Prusya'da bütünüyle olanaksız olan, Paralel-Eylemde rol oynamak için davet edilmesi gibi fikri de bütün bunlara katkıda bulunmuş ve Arnheim'ı bir düşteki kadar hayallerle dolu ve mantıkdışı bir atmosfere itmişti; bu düşün anlamsızlığı, Arnheim'ın pratik aklından kaçmamıştı, fakat öte yandan bu pratik akıl masalsılığın çekiciliğini de engelleyememişti. Arnheim buraya gelişinin amacına büyük bir olasılıkla çok daha kolay ve daha dolaysız yollarla da erişebilirdi, ama hep buraya dönüp gelmeye bir tür akıldan izne ayrılma gözüyle bakıyordu, ve böyle masal dünyasında dolaşması, taşıdığı işadamı ruhu tarafından kendine iş ahlâkı için vermiş olduğu kara puanın gri bir tona dönüştürülüp genelin içinde öğütülmcsiyle cezalandırılmıştı.

Gelgelelim bu olay o defa Tuzzi'nin yanında yapıldığı kadar karamsar bir biçimde ikinci kez yinelenmedi; her şeyden önce de Daire Başkanı Tuzzi ortada çok az gözüktüğü ve Arnheim sözlerini bu güzel ülkede şaşılacak kadar algılama yeteneğine sahip bulduğu, çok değişik kişilere dağıtmak zorunda olduğu için yinelenmedi. Arnheim, Ekselanslarının huzurlarında eleştiriyi verimsiz, yaşanılan zamanı ise inançsız olarak nitelendirmişti; bu arada insanoğlunun böylesine olumsuz bir varoluş biçiminden yalnızca yüreğin yardımıyla kurtarılabileceğini bir kez daha belirtmiş, Diotima için de buna ancak Almanya'nın kültürle dolup taşan güneyinin Alman özünü ve böylece belki de bütün dünyayı akılcılığın ve hesapçılık içgüdüsünün taşkınlıklarından koruyabileceği iddiasını eklemişti. Çevresi hanımlarla sarılı olarak,

insanlığı silâhlanma yarışından ve ruhsuzluktan kurtarabilmek için iç dünyanın inceliklerini örgütlemenin zorunluluğundan söz etmişti. Mesleklerinde yaratıcı olan erkeklerden oluşma bir çevrede Hölderlin'in Almanya'da artık insanlar değil, yalnızca meslekler bulunduğu yolundaki sözünü yorumlamıştı. "Ve kimse mesleğinde daha yüce bir bütünlük duygusunu içinde taşımadan herhangi bir şey başaramaz; hele bir maliyeci hiç başaramaz!" diyerek bu açıklamalarını noktalamıştı.

Bu kadar çok düşüncesi olan bir adamın aynı zamanda varlıklı olması güzel bir şey olduğundan, onu memnuniyetle dinliyorlardı; ve onunla konuşan herkesin yanından, Paralel-Eylem gibi bir girişimin son derece kuşku götürür, en tehlikeli tinsel çelişkileri içeren bir konu olduğu izlenimiyle ayrılması, bu serüvenin liderliğini üstlenme bağlamında kimsenin Arnheim kadar uygun sayılamayacağı izlenimini de güçlendirmekteydi.

Ancak Daire Başkanı Tuzzi, kendi evinde Arnheim'ın ağırlıklı bir yere sahip bulunduğunun ayırdına varamasaydı, onca sessizliğiyle ülkesinin önde gelen diplomatlarından biri olmazdı; sadece bu ağırlığı hiçbir kalıba koyamıyordu. Ama bir diplomat düşüncelerini asla belli etmediğinden, o da bunu belli etmiyordu. Bu yabancı, Tuzzi'ye son derece rahatsız edici geliyordu; bu, hem kişisel bağlamda, hem de, deyiş yerindeyse eğer, ilke olarak böyleydi; Arnheim'ın, karısının salonunu açıkça bazı gizli amaçların hareket alanı olarak seçmiş olmasını ise bir meydan okuma diye algılıyordu. Karısının, bu Karun'un Tuna kıyısındaki tarihi imparatorluk başkentini sık sık ziyaret etmesinin tek nedeninin, ruhunun kendini bu kentin kültürünün bağrında her yerdekinden daha iyi hissetmesi olduğu yolundaki güvencelerine bir an olsun inanmamıştı, fakat şimdilik karşısında çözümü için her türlü tutamak noktasından yoksun olduğu bir sorun vardı, çünkü görevi bağlamındaki resmi ilişkilerinde böyle bir insanla o güne değin hiç karşılaşmamıştı.

Ve Diotima ona, Arnheim'a Paralel-Eylemde önemli bir konum tanımaya ilişkin planını söyleyip, Ekselanslarının bu konudaki karşı koymasından yakındığından bu yana Tuzzi, ciddi kaygılara kapılmıştı. Ne Paralel-Eylemi, ne de Kont Leinsdorf'u önemsemekteydi, fakat karısının düşüncesini politik bakımdan öylesine beklenmedik ölçüde yakışıksız bulmuştu ki, o anda uzun yıllar sürmüş ve başarıyla tamamlamış olmakla övünmek hakkına sahip bulunduğuna inandığı, erkeklere özgü bir eğitim çalışmasının oyun kâğıtlarından yapılma bir ev gibi çöküverdiği duygusuna kapılmıştı. Daire Başkanı Tuzzi, fazla edebi oldukları ve kötü bir toplumsal tavrın kokusunu taşıdıkları gerekçesiyle başka zamanlar mesellere rağbet etmemesine karşın, bu kez iç dünyasında böyle bir benzetme yapmıştı; bunun nedeni, bu kez kendini derinden sarsılmış hissetmesiydi.

Ancak Diotima daha sonra durumu yine inatçılığıyla düzeltti. Yumuşak bir ifadeyle sertleşmiş ve dünyanın gidişatının tinsel sorumluluğunu artık ellerini kollarını bağlayıp meslekleri yönlendirenlere bırakamayan yeni bir tür insandan söz etmişti. Ardından da kadının kimi zaman geleceği görme yetisine dönüşebilen ve bakışları günlük mesleki çalışmanın ötesine yöneltebilen sağduyusu üzerinde durmuştu. En sonunda da Arnheim'ın bir Avrupalı, bütün Avrupa'da tanınan bir düşünür olduğunu, Avrupa'da devlet işlerinin yeterince Avrupalı üslupta ve ruhtan yana yeterince zengin yürütülmediğini, dünya çapında bir Avusturya ruhunun rüzgârı, eski Avusturya kültürünün monarşinin topraklarındaki türlü dillerden halkları yutması gibi, dünyayı sarmadıkça dünyanın da huzura kavuşamayacağını söylemişti. -Diotima, o güne kadar kocasının üstünlüğüne böylesine kararlı bir biçimde direnmeye hiç cesaret etmemişti, ama Daire Başkanı Tuzzi bu durum karşısında geçici olarak yine rahatladı, çünkü karısının çabalarını hiçbir zaman terziyle ilgili konulardan daha önemli saymamıştı, karısına başkaları hayranlık duyduğunda bundan mutluluk duymuştu, ve şimdi bu soruna da yumuşak bir biçimde, örneğin renkleri çok seven bir kadının bir defasında aşırı alacalı bir kurdele seçmiş olması gibi yaklaşıyordu. Karısına kibar, ama ciddi bir ifadeyle herkesin gözü önünde bir Prusyalıya Avusturya'nın sorunlarını açmayı erkeklerin dünyasında olanaksız kılan nedenleri yinelemekle yetindi, ama bunun dışında böylesine kendine özgü bir yere sahip bir adamla dostluk kurmanın bazı yararlar sağlayabileceğini de kabul etti ve Diotima'ya, duyduğu kaygılardan Arnheim'ı onun yanında bu kadar sık görmekten hoşlanmadığı gibi bir sonuca

vardığı takdirde bu kaygıları yanlış yorumlamış olacağı yolunda güvence verdi. Tuzzi içinden, böylece yabancıya bir tuzak kurma fırsatının bu yolla elde edilebileceğini umuyordu.

Ancak Arnheim'ın her yerde başarı kazandığına tanıklık etmek zorunda kaldıktan sonradır ki Tuzzi, Diotima'nın bu adamın dümen suyunda çok fazla göründüğü düşüncesine tekrar geri döndü, ama böyle yapınca da karısının onun iradesine her zamanki kadar saygı göstermediğini, ona karşı çıktığını ve kaygılarını da boş kuruntular diye nitelendirdiğini bir kez daha öğrenmiş oldu. Bunun üzerine bir erkek olarak bir kadının diyalektiği ile kavgaya girmemeye, öngörüşlülüğünün zaferinin kendiliğinden geleceği saati beklemeye karar verdi; fakat tam o sırada çok büyük bir itici güç sağladı.

Bir gece çok uzaktan gelen bir ağlama sesine benzer bir şey duyarak tedirgin oldu; başlangıçta bundan hemen hiç rahatsız olmadı, zaten ne olduğunu anlamadı da, ama ruhsal uzaklık zaman zaman bir adım daha azaldı, ve sonra o korkutucu tedirginlik tam kulaklarının dibine geldi; uykusundan öyle ani sıçradı ki, yatağında doğruluverdi. Diotima, öteki yana dönmüş yatmaktaydı vfe ses vermiyordu, fakat Tuzzi bir şeylerden onun uyanık olduğunu hissetti. Hafifçe adını seslendi, yeniden seslendi ve sevecen parmaklarla onun beyaz omuzlarını kendisine çevirmeye çalıştı. Ama döndürdüğünde ve Diotima'nın yüzü karanlıkta omuzların üstünde yükseldiğinde, karşısında ona kötü kötü bakan, inat ifadesiyle dolu ve ağlamış bir yüz buldu. Bu arada ne yazık ki ağır uykusu Tuzzi'yi yeniden yarı yarıya mağlup etmiş, onu inatla arkasından tutup yastıklara çekmişti ve Diotima'nın yüzü yalnızca artık hiç anlayamadığı, çarpıtılmış bir yüz gibi boşlukta durmaktaydı. "Ne oldu?" diye homurdandı sesinde uykuya dalmak üzere olmanın verdiği hafiften bas tonla; buna açık, sinirli, hoş olmayan, mahmurluğunun içine düşüp, orada suyun dibindeki parlak bir madeni para gibi kalan bir yanıt aldı. "Öylesine rahatsız uyuyorsun ki, senin yanında kimse uyuyamaz!" demişti Diotima açık ve sert bir ifadeyle; Tuzzi'nin kulakları bu yanıtı algılamıştı, gelgelelim kendisi, suçlama üzerinde daha fazla duramadan uykuya dalmıştı.

Tek hissettiği, kendisine büyük bir haksızlık yapıldığıydı. Ona göre sakin uyumak, bir diplomatın temel erdemleri arasındaydı, çünkü her türlü başarının koşuluydu. Bu konuda ona kimsenin dil uzatmaya hakkı yoktu, ve Tuzzi, Diotima'nın sözüyle kendisinin ciddi biçimde tartışılır konuma geldiğini hissediyordu. Karısında değişiklikler olduğunu anlamıştı. Gerçi karısını somut bir sadakatsizlikle suçlamak uykusunda bile aklına gelmemişti, ama ona verilen kişisel rahatsızlığın Arheim'la bağıntılı olması gerektiğinden de hiç kuşku duymuyordu. Deyiş yerindeyse, sabaha kadar öfkeyle uyudu ve bu rahatsız edici kişi konusunda kendini aydınlatmaya kesinlikle kararlı olarak uyandı.

51

Fischel'lerin Evi

Lloyd Bankasında çalışan Müdür Fischel, ya da daha doğru deyişle müdür unvanını taşıyan ticari mümessil Fischel, Kont Leinsdorf'un davetine başlangıçta anlaşılamayan nedenlerle yanıt vermeyi unutan ve daha sonra da tekrar davet edilmeyen bir banka müdürüydü. Ve adı geçen ilk daveti de aslında yalnızca eşi Klementine'nin ilişkilerine borçluydu. Klementine Fischel, eski bir memur ailesinden gelmeydi, babası bir zamanlar sayıştay başkanlığı yapmıştı, büyükbabası maliyede, erkek kardeşlerinden üçü de çeşitli bakanlıklarda yüksek görevlerde bulunmuşlardı. Klementine, yirmi dört yıl önce Leo ile iki nedenden ötürü evlenmişti; birincisi, yüksek memur aileleri bazen mal mülkten çok çocuk sahibi oldukları için, ikincisi ise biraz da romantizmden; çünkü kendi babaevinin tasarruf kökenli sınırlılığı karşısında bankacılık, ona daha özgür ruhlu ve çağdaş bir uğraş alanı gibi gözükmüştü ve ondokuzuncu yüzyılda yaşayan, kültürlü bir insan bir başka insanın değerini artık Yahudi ya da Katolik olmasına göre ölçmüyordu; hatta Klementine, o zamanlar âdet olduğu üzere, sıradan halkın bilgisizlikten kaynaklanma, Yahudi karşıtı önyargısının üzerine çıkmakla bilgi bağlamında daha seçkin olduğunu hissetmekteydi.

Zavallı Klementine sonraki yıllarda bütün Avrupa'da bir milliyetçilik ruhunun yükseldiğini ve bu ruhla birlikte kabaran, Yahudi karşıtı bir dalganın kollarının arasındaki kocasını saygın bir özgür düşünceliden toprağına yabancı bir parazite, yakıcı bir ruha dönüştürdüğüne tanık olmak zorunda kalmıştı. Başlangıçta "büyük düşünen bir yüreğin" bütün öfkesiyle buna karşı çıkmıştı, fakat geçen yıllarla birlikte bu körü körüne acımasız, gittikçe yaygınlaşan düşmanlık yüzünden yıpranmış ve genel önyargının etkisiyle ürkmüştü. Üstelik Klementine -kocası, hiçbir zaman doğru dürüst açıklamadığı nedenlerle ticari mümessilliğin üstüne çıkamayıp, günün birinde gerçek bir banka müdürü olma umutlarını tümüyle yitirdiğinde-, aralarında gittikçe daha çok kendini gösteren karşıtlıklardan ötürü uğradığı bazı kırgınlıkları, gençliğinde savunduğu ilkelerden dışa karşı hiçbir zaman vazgeçmemesine karşın, kendi kendine Leo'nun karakterinin onunkine yabancı olduğu gerekçesiyle açıkladığım da yaşamak zorunda kalmıştı.

Bu karşıtlıklar doğal olarak uyuşma eksikliğinden başka bir şey değildi; tıpkı pek çok evlilikte, eşlerin gözlerini kamaştıran mutluluk hali sona erdiğinde, deyiş yerindeyse doğal bir mutsuzluğun su yüzeyine çıkması gibi. Leo'nun meslek yaşamı bir borsa yetkilisinin görev alanına saplanıp durakladığından bu yana Klementine, artık onun bazı kendine özgü yanlarını sessiz sedasız ve eski bir bakanlık odasında değil, fakat "zamanın rüzgâr gibi işleyen çıkrığının" önünde oturmasıyla açıklayamaz olmuştu, ve kim bilir, belki de Lco'yla özellikle Goethe'ye ait bu alıntı yüzünden evlenmişti! Leo'nun bir zamanlar burnunun tam ortasına taht kurmuş yaylı gözlüğüyle birlikte, Klementine'ye favorili bir İngiliz lordunu anımsatan, her zaman düzgün tıraşlı sakalı, şimdi sanki bir borsa komisyoncusunu çağrıştırıyordu; davranışlarındaki ve konuşma tarzındaki bazı alışkanlıklar da Klementine'ye artık dayanılmaz gelmeye başlamıştı. Başlangıçta kocasını düzeltmeye çalışan Klementine, bu konuda alışılmadık güçlüklerle karşılaştı, çünkü ortaya çıktı ki, dünyanın hiçbir yerinde yalnızca yanaktan bırakılmış bir sakalın normalde bir lordu mu, yoksa bir komisyoncuyu mu anımsattığını, ve buruna yerleştirilmiş bir gözlüğün, bir el hareketiyle birleştiğinde, coşku ya da kuşku ifadesi mi olduğunu gösteren bir ölçü yoktur. Ayrıca Leo Fischel, düzeltilmesine ses çıkartmayacak bir adam değildi. Onu bir bakanlık müsteşarlığının Flıristiyan-Germen kökenli güzellik idealine dönüştürmek isteyen eleştirileri toplumsal budalalıklar diye nitelendirdi ve bunları tartışmayı, aklı başında bir adama yakışmayacağı gerekçesiyle reddetti, çünkü karısı ayrıntıları itici bulduğu ölçüde Leo da aklın öngördüğü temel davranış çizgilerini vurguluyordu. Böylece Fischel'lerin evi zamanla iki dünya görüşünün savaş alanına dönüşmüştü.

Lloyd Bankasında çalışan Müdür Fischel, felsefe yapmayı se-

verdi, ama günde yalnızca on dakika. İnsanın varoluşunu gerekçesini akılda bulan bir varoluş olarak kavramayı sever, bu varoluşun bir büyük bankanın çok iyi işleyen düzeni doğrultusundaki tinsel verimliliğine inanır, ve gazetede her gün okuduğu yeni ilerlemeler hakkında bilgi edinmekten hoşlanırdı. Aklın ve ilerlemenin sarsılmaz temel çizgilerine olan bu inanç, uzun süre karısının şikâyetlerini umursamazlıkla ya da sert bir yanıtla geçiştirmesini olanaklı kılmıştı. Ancak bu evliliğin akışı içersinde zamanın ruhu, ne yazık ki liberalizmin Leo Fischel'e uygun düşen eski temel ilkelerine, özgür düşüncenin, insan onurunun ve özgür ticaretin büyük örneklerine sırt çevirince, ayrıca Avrupa'da akıl ve ilerleme, ırk kuramları ve sokaklarda atılan sloganlar tarafından geri plana itilince, Fischel de bütün bunlardan etkilenmeden duramamıştı. Tıpkı Kont Leinsdorf'un "kamusal alandaki belli nahoş görünümler"i yadsımayı âdet haline getirmesi gibi, o da başlangıçta bu gelişmeyi yadsımakla yetinmişti; bu gelişmenin kendiliğinden kaybolup gitmesini beklemişti; bu bekleyiş, öfke denen işkencenin yaşam tarafından dürüst yaradılışlı insanlara uygulanan ilk hissedilebilir derecesidir. İkinci derece ise genelde -ve genelde böyle olduğu için bu, Fischel için de geçerliydi- "zehir" adını taşır; zehir, ahlâkta, sanatta, politikada, ailede, gazetelerde, kitaplarda ve ilişkilerde damla damla ortaya çıkan yeni gelişmelerdir; bu duruma daha en baştan âciz bir geriye dönülemezlik duygusuyla birlikte, var olanı belli ölçüde kabul etmekten kaçınamayan, öfkeli bir yadsıma gelir. Ne var ki Müdür Fischel'i, üçüncü ve son derece de esirgememişti; bu son aşamada Yeni, bütün sağanakları ve damlalarını tek, sürekli bir yağmur haline getirir, ve bu, zamanla felsefe için günde yalnızca on dakikaya sahip olan bir insanın yaşayabileceği en korkunç işkencelerden birine dönüşür.

Leo, insanın ne kadar çok konuda farklı düşüncelere sahip olabileceğini öğrenmişti. Haklı olma içgüdüsü, başka deyişle insan onuruyla neredeyse aynı anlama gelen bir gereksinim, Fischel'lerin evinde aşırılıklarla dolu cümbüşüne başlamıştı. Bu içgüdü, binlerce yıl boyunca hayran olunmaya değer binlerce felsefe, sanat eseri, kitap, eylem ve ittifak yaratmıştır; bu hayran olunmaya değer, ama aynı zamanda da fanatik ve ürkütücü nitelik taşıyan, insanın doğasıyla birlikte dünyaya gelen içgüdü on dakikalık bir yaşam felsefesiyle veya ev işlerinden kaynaklanma temel sorunlara değgin bir söyleşiyle yetinmek zorunda olsa bile, erimiş, sıcak kurşun damlalarına dönüşüp, kaçınılmaz biçimde en acı verici yaraları açabilecek sayısız sivri uç ve ok haline gelmesi kaçınılmazdır. Damlalar, bir hizmetçi kızın işine son verilip verilmeyeceği, kürdanların yerinin masanın üstü olup olmadığı gibi soruların etkisiyle parçalanıyordu, ve hangi nedenle parçalanırsa parçalansın, hemen ayrıntılardan yana bitip tükenmez zenginlikte iki dünya görüşüne eklenivermek gibi bir yeteneği vardı.

Bu, gündüzleri pek sakıncalı olmuyordu, çünkü Müdür Fischel gün boyunca bürosundaydı, ama geceleyin bir insandı, ve bu da Klementine ile ilişkisini çok kötüye götürüyordu. Bugün, her şeyin onca karmaşıklığı karşısında bir insan aslında yalnızca tek bir alanda tam anlamıyla bilgi sahibi olabilir; Leo bakımından bu alan, hisse senetleri ve tahvillerdi, bu nedenle geceleri belli bir hoşgörüye eğilimli olurdu. Buna karşılık Klementine, geceleri de sivri dilli ve katı olmayı sürdürürdü, çünkü bir memur evinin görev bilinciyle dolu, sakin atmosferinde yetişmişti, ve bundan ötürü de taşıdığı sınıf bilinci, zaten yetersiz olan evi daha da küçültmemek için, kocasıyla ayrı odalarda yatmalarını sabırla karşılamasına olanak tanımıyordu. Oysa ortak yatak odaları karartıldığında, adamı, görünmeyen bir izleyici kitlesinin önünde kükreyen bir aslanı canlandıran bir kahramanın, nankör olmamakla birlikte oynanmaktan artık eskimiş rolünü üstlenmek zorunda kalan bir oyuncu konumuna sokar. Leo'nun karanlık izleyici salonundan ise yıllardır ne en küçük bir alkış, ne de en küçük bir beğenmeme belirtisi gelmişti, ve bu durumun en güçlü sinirleri bile sarsabileceği söylenebilirdi. Sabahları, saygın bir geleneğe bağlı kalınarak birlikte edilen kahvaltı sırasında Klementine, donmuş bir ceset gibi kaskatıyken, Leo iliklerine kadar işlemiş bir duyarlılıkla dolu olurdu. Kızları Gerda bile her zaman bir şeylerin ayırdına varır, evlilik yaşamını kafasında dehşet ve acı bir isteksizlikle gecenin karanlığında kedilerin kavga etmesine benzeyen bir şey gibi canlandırırdı.

Gerda yirmi üç yaşındaydı ve dünyaya gelmesine neden olan kişilerin öncelikle kavga nesnesi konumundaydı. Leo Fischel'e göre, kızının babasının aklına uygun bir evliliği getirmesinin

zamanı gelmişti. Buna karşılık Gerda: "Sen eski moda düşünüyorsun, sevgili babacığım," diyordu, ve erkek arkadaşlarını aile geçindirme konusunda en ufak bir umut vermeyen, buna karşılık sermayeyi aşağı gören ve o güne kadar henüz hiçbir Yahudinin büyük bir insanlık örneği sergilemeyi başaramadığını ileri süren, Hıristiyan-Germen kökenli yaşıtlarından oluşan bir sürünün içinden seçiyordu. Leo Fischel onları Yahudi karşıtı serseriler diye adlandırıp, evine gelmelerini yasaklamak istiyordu, ama Gerda: "Sen bunu anlayamazsın baba, bu sadece simgesel bir şey," diyordu; Gerda, sinirli ve kansızdı, dikkatli davranılmadığı takdirde hemen çok sinirleniveriyordu. Böylece, bir zamanlar Odysseus'un Penelope'nin taliplerinin evine gelmelerini sabırla karşılamış oluşu gibi, Fischel de bu trafiğe sabır gösteriyordu, çünkü Gerda onun yaşamının ışığıydı; fakat bu sabır gösterişi suskunlukla olmuyordu, çünkü böyle bir şey doğasında yoktu. Ahlâkın ve büyük düşüncelerin ne olduğunu bilenin kendisi olduğuna inanıyordu, ve Gerda'nın üzerinde olumlu bir etki yaratabilmek için bildiklerini her fırsatta söylüyordu. Gerda da her defasında şu yanıtı veriyordu: "Eğer bu konuya temelden farklı bakmak gerekmeseydi, kesinlikle sen haklı olurdun, baba!" Peki Gerda böyle konuştuğunda Klementine ne yapıyordu? Hiçbir şey! Sadık bir yüz ifadesiyle susuyordu, ama Leo onun arkasından, simgenin ne demek olduğunu sanki kendisi bilirmiş gibi, Gerda'yı destekleyeceğinden emin olabilirdi! Leo Fischel'in iyi bir Yahudi kafasının karısınınkinden üstün olduğu varsayımına gitmek için her zaman her türlü nedeni olmuştu, ve hiçbir şey onu, karısının Gerda'nın deliliğinden kendine yarar sağladığını görmek kadar öfkelendirmiyordu. Neden özellikle o, yani Leo Fischel, ansızın artık modern düşünmeyi beceremesindi? Bu, bir sistemdi! Derken Fischel, geceyi hatırlıyordu. Böylesi artık onurun zedelenmesi değil, kökünden koparıp atılması oluyordu! Gece insanın üstünde yalnızca geceliği vardır, ve onun altında hemen karakteri gelir. O zaman hiçbir uzmanlık bilgisinin ve aklının koruması altında değildir. İnsan bütün kimliğini ortaya sürer. Onun dışında bir şeyi yoktur. O halde Klementine'nin, Hıristiyan-Germen anlayışından söz edildiğinde, kocası bir vahşiymiş gibi bir yüz ifadesi takınması ne demek oluyordu?

Gelgelelim insan, kendisine yöneltilen kuşkulara, ancak saman kâğıdının yağmura dayanması kadar dayanabilen bir varlıktır. Klementine, Leo'yu artık yakışıklı bulmadığından bu yana onu çekilmez buluyordu, ve Leo da Klementine'nin kendisine kuşkuyla baktığını hissettiğinden beri her vesileyle evinde bir şeylerin döndüğü duygusuna kapılıyordu. Oysa Leo ve Klementine, ahlâkın ve edebiyatın bu yoldaki telkini altındaki bütün dünya gibi, tutkularıyla, karakterleriyle, kaderleriyle ve eylemleriyle birbirlerine bağımlı bulundukları önyargısının tutsaklarıydılar. Oysa gerçekte yaşamın yarısından çoğu eylemlerden değil, fakat bu eylemlere ilişkin ve insanın görüşlerini alımladığı incelemelerden, bir şeyleri bir şeylerin yerine koymalardan ve bunlara karşı çıkışlardan, insanın duyduklarından ve bildiklerinden oluşma yığının kimliksizliğinden meydana gelir. Bu karı-kocanın yazgısı da büyük ölçüde aslında kendilerine değil, fakat kamuoyuna ait düşüncelerin düzensiz bir biçimde yığılmasına bağlıydı; sözü edilen düşünceler, Fischel çiftinin kendilerini korumalarına meydan bırakmaksızın kamuoyu ile birlikte değişime uğramıştı. Bu bağımlılığın yanında birbirlerine olan kişisel bağımlılıkları yalnızca ufacık, delice abartılmış bir artakalan parçaydı. Ve onlar kendi kendilerine bir özel yaşamlarının bulunduğunu telkin ederlerken ve karşılıklı olarak gerek karakterlerinden, gerekse iradelerinden kuşku duyarlarken, asıl umarsız güçlük düşünülebilecek bütün tatsızlıklarla üstünü örtmeye çalıştıkları bu çekişmenin gerçekdışılığından kaynaklanmaydı.

Leo Fischel'in talihsizliği, kâğıt oynamaması, güzel kızlarla çıkmaktan zevk almaması, buna karşılık işinden yorgun düşmüş biri olarak gelişmiş bir aile duygusunun acılarını çekmesiydi; gece gündüz bu ailenin kucağını oluşturmaktan başka bir işi bulunmayan karısı ise aile konusunda kendini artık herhangi bir romantik düşünceye kaptırmıyordu. Kimi zaman Leo Fischel, her yandan üstüne saldıran, hiçbir yanıyla ele gelmeyen bir boğulma duygusunun pençelerine düşüyordu. Leo Fischel, toplumsal bedenin görevini dürüstçe yerine getiren, ama her yandan zehirli sıvıların saldırısına uğrayan küçücük bir hücresiydi. Ve bütün bunların felsefe gereksiniminin çok üstüne çıkmasına karşın, hayat arkadaşı tarafından ortada bırakılmış, yaşlanmaya yüz tutmuş ve

kendi gençliğinin aklı başında modasını terk etmek için bir neden görmeyen bir insan olarak, ruhsal yaşamın derin hiçliğini, sonrasız biçim değiştirmeler içersindeki biçimden yoksunluğunu, her şeyi hep kendisiyle birlikte sürükleyen ağır tempolu, ama hiç duraklamayan köklü değişimi sezmeye başlamıştı.

Düşüncelerinin aileden kaynaklanma sorularla yüklü olduğu böyle bir sabah Fischel, Ekselanslarının yazısını yanıtlamayı unutmuştu, ve ondan sonraki pek çok sabahlar boyu Daire Başkanı Tuzzi'nin eşinin çevresinde olup bitenlere ilişkin haberler almıştı; bu haberler, Gerda'nın toplumun kaymak tabakasına girmesi bağlamındaki böyle iyi bir fırsatın değerlendirilememesinin üzülünecek bir şey olduğunu göstermekteydi. O çevreye kendi genel müdürüyle Merkez Bankasının guvernörü de girip çıktıklarından, Fischel'in vicdanı da pek rahat değildi, ancak bilindiği gibi insan, kendi iç dünyasında suçluluk ile suçsuzluk arasında bocaladığı ölçüde suçlamalar karşısında da daha şiddetli bir tepki gösterir. Fakat Fischel ne zaman yaratıcı bir insanın üstünlük duygusuyla vatanseverlikle ilgili bu konuyu alayla karşılamaya kalkışsa, kendisine Paul Arnheim gibi dönemin doruklarında bulunan bir maliyecinin bu konuda farklı düşündüğü açıklanıyordu. Klementine'nin ve aynı zamanda da -normalde annesinin isteklerine elbette karşı çıkan- Gerda'nın bu adam hakkında bu kadar çok şey öğrenmiş olmaları şaşırtıcıydı, ve Arnheim hakkında borsada da bazı şaşırtıcı şeyler konuşulduğundan, Fischel kendini savunma konumuna itilmiş hissediyordu, çünkü böyle iş ilişkileri bulunan bir adamın ciddiye alınmaya değer olmadığını ne iddia edebiliyor, ne de böyle bir iddiayı ileri sürmek istiyordu.

Ancak Fischel kendini savunma konumuna itilmiş hissettiğinde, bu konum eşyanın tabiatı gereği bir karşı önleme dönüşüyordu, başka bir deyişle, Fischel Tuzzi'lere, Arnheim'a, Paralel-Eyleme ve kendi başarısızlığına yönelik bütün göndermeler karşısında olabildiğince gizemli bir suskunluğa bürünüyor, Arnheim'in kentte kalışına ilişkin bilgi topluyor ve gizlice bütün bunların boşluğunu bir çırpıda gözler önüne serip, bu konunun aile içinde sahip bulunduğu yüksek itibarı yıkacak bir olayın patlak vermesini bekliyordu.

5

Daire Başkanı Tuzzi, Bakanlığının işleyişinde Bir Boşluk Saptar

Daire Başkanı Tuzzi, Dr. Arnheim'ın kişiliğini aydınlatma kararını verişinden hemen sonra, kaygılarının kaynağını oluşturan imparatorluk Dışişleri Bakanlığının yapısındaki önemli bir boşluğu keşfetmenin verdiği tatmin duygusunu yaşadı: Bakanlık, Arnheim gibi kişilere hazır değildi. Tuzzi'nin kendisi, edebiyat adına anı kitaplarının dışında yalnızca Kutsal Kitabı, Homeros'u ve Rosegger'i okurdu ve bunların kendisini parçalanmaktan koruması nedeniyle iyi bir şey yaptığına inanırdı; fakat bütün Dışişleri Bakanlığında Arnheim'ın bir kitabını okumuş birinin bulunmayışını bir kusur sayıyordu.

Daire Başkanı Tuzzi, amir konumundaki öteki memurları çağırtmak yetkisine sahipti, ama gözyaşları yüzünden tedirgin geçen o gecenin sabahında, onu bir görüşme yapmaya iten neden için makamının bütün ağırlığını ortaya koymasının iyi olmayacağı duygusunun eşliğinde, basın bölümü şefine gitmişti. Basın bölümünün şefi, Daire Başkanı Tuzzi'nin Arnheim hakkında bunca ayrıntıyı bilmesini hayranlıkla karşıladı, bu adı şahsen birkaç kez duymuş olduğunu saklamadı, ama bu adamın adının kendi bölümündeki belgelerde de geçtiği yolundaki tahmine hemen karşı çıktı, çünkü anımsadığı kadarıyla Arnheim, hiçbir zaman resmi bir ilişkinin konusunu oluşturmamıştı ve gazete haberlerine ilişkin incelemeler, pek tabii ki, özel kişilerin söz ve eylemlerini kapsamıyordu. Tuzzi, bunun böyle olması gerektiğini mutlaka teslim etmekle birlikte, kişilerin ve olayların resmi ve özel önemleri arasındaki sınırın bugün çoğu örnekte kesin

biçimde belirlenemeyeceğini söyledi, basın bölümü şefi bunu çok yerinde bir görüş olarak karşıladı, bunun üzerine iki bölüm başkanı, sisteme ilişkin çok ilginç bir eksiklikle karşı karşıya bulundukları görüşünde birleştiler.

Görüldüğü kadarıyla Avrupa'nın biraz olsun başını dinlediği bir öğle öncesiydi, çünkü her iki daire başkanı, kalem müdürünü çağırtıp, şimdilik içine konacak bir şey bulunmamakla birlikte, Arnheim, Dr. Paul başlıklı bir dosya açtırdılar. Kalem müdürünün arkasından sıra dosya arşivi ile gazete kupürleri arşivinin yöneticilerine geldi; bu yöneticiler hemen ezberden, ve işlerini iyi bilen insanların saçtıkları parıltıyla kayıtlarında Arnheim diye bir adın bulunmadığını söylediler. Sonunda görevleri her gün gazeteleri incelemek ve şeflerine kupürleri sunmak olan resmi gazeteciler de çağrıldılar; bu görevlilerin hepsi de kendilerine Arnheim sorulduğunda ciddi ifadeler takındılar ve Arnheim'ın adının gazetelerde çok sık ve düşünülebilecek en olumlu biçimde geçtiği yolunda güvence verdiler, ancak yazılarının içeriği konusunda herhangi bir bilgilendirme yapamadılar; çünkü, hemen söyledikleri gibi, Arnheim'ın çalışmaları onların resmi rapor verme alanlarının dışında kalıyordu. Böylece Dışişleri Bakanlığının mekanizmasının bir düğmeye basılır basılmaz ne kadar kusursuz işlediği ortaya çıkmış oldu ve bütün memurlar odayı, güvenilirliklerini olumlu yanıyla gösterdikleri duygusuyla terk ettiler. "Tam size söylediğim gibi," -basın bölümünün şefi, halinden memnun bir ifadeyle Tuzzi'ye döndü, "hiç kimse bir şey bilmiyor."

İki başkan, verilen raporları kendilerinden emin bir gülümsemeyle dinlemişlerdi, ikisi de -çevre tarafından, kehribar taşının ortasındaki bir sinek gibi, sonsuzluğa kadar kalabilmeleri için korunmuşçasına- Maria Theresia zamanından kalma, beyaz ve altın sarısının egemen olduğu odanın koyu kırmızı yüksek pencere perdelerinin arkasında, yumuşak kırmızı halının üstündeki muhteşem deri koltuklarda oturmaktaydılar, ve sistemde bulunan, şimdi en azından varlığını keşfetmiş oldukları boşluğun doldurulmasının güç olacağını saptadılar. "Bölümde" diye övündü bu arada şef "her resmi açıklama incelenir; ama resmiyet kavramına da şu ya da bu açıdan biraz esneklik tanımak gerekiyor. Arşivlerimizde bu yıl bir milletvekilinin meclislerden birinde söylediği bir sözün on dakikada, ve son on yılda dış politikayla ilgili olarak her söylenmiş olanın da en fazla yarım saatte bulunabileceğine kefil olabilirim. Bu, politik nitelikteki bütün gazete yazıları için de geçerlidir; benim adamlarım çok iyi çalışırlar. Ama burada söz konusu olanlar, somut ilişkilerle, güçlerle ve kavramlarla bağıntılı somut, deyiş yerindeyse sorumlu açıklamalardır. Ve şimdi tamamen profesyonelce sormam gerekirse, kupürleri ya da kataloğu düzenleyen memur, yalnızca kişiliğiyle ilgilenilen birinin denemesini hangi başlıkla kaydetsin... yani- mesela kim gibi diyelim?"

Tuzzi, yardımcı olmak amacıyla Diotima'nın ziyaretine gelen en genç yazarlardan birinin adını verdi.

Basın bölümü şefi, ağır işitiyormuşçasına, tedirgin bir biçimde bakışlarını ona doğru kaldırdı. "Peki, o kişi diyelim; ama insanın dikkat ettiği ile geçiştirdiği arasındaki sınır nerede çizilecek? Daha önce politik şiirler bile söz konusu olmuştu. Böyle bir durumda her şairi mi-? Yoksa acaba yalnızca Burgtheater'in yazarlarını mı—?"

İkisi de güldüler.

"Birer Schiller ve Goethe olsalar bile, böyle insanların tam olarak ne demek istedikleri nasıl saptanabilir?! Yüce bir anlam, doğal olarak hep bulunacaktır, ama böyle pratik amaçlar bağlamında bu kişilerin bir dediği bir dediğini tutmaz."

Bu arada ikisi de "olanaksız" bir şey uğruna çaba harcama tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını anlamışlardı; buradaki "olanaksız" sözcüğü, diplomatların sezmekte çok usta oldukları bir anlamı, toplumsal bağlamda gülünç düşme anlamını da taşımaktaydı. "Bakanlığa kitap ve tiyatro eleştirmenlerinden oluşma bütün bir kadro eklenemez," dedi Tuzzi gülümseyerek "ama öte yandan, bir kez dikkatle bakıldığında, böylelerinin dünyada egemen görüşleri bir ölçüde yönlendirdikleri ve bu yolla politikada da etkin oldukları yadsınamaz."

Basın şefi: "Dünyanın hiçbir dışişleri bakanlığında böyle bir şey yapılmaz" diyerek onun yardımına koştu.

"Elbette. Ama damlaya damlaya da ister istemez göl olur." Tuzzi'ye göre bu alıntı, belli bir tehlikeyi çok iyi dile getirmişti. "Yine de örgütlenme açısından bir şeyler yapmak gerekmez mi acaba?"

"Bilemiyorum, itirazlarım var" diye düşüncesini açıkladı öteki daire başkanı.

"Çok doğal olarak benim de var!" diye ekledi Tuzzi. Bu konuşmanın sonuna doğru sanki dilinde tuhaf bir tat varmış gibi bir duyguya kapılmıştı ve sözünü ettiklerinin sonunda saçmalık mı olacağını, yoksa her şeye karşın o ünlü keskin görüşlülüğünün bir sonucu olarak mı ortaya çıkacağım pek bilemiyordu. Basın bölümünün şefi de bu ayrımı yapamıyordu, bu nedenle ikisi de birbirlerine bu konu üzerinde daha sonra bir kez daha konuşmak istediklerini temin ettiler.

Basın bölümünün şefi, olayın yine de belli bir sonuca vardırılabilmesi için, Arnheim'ın bütün eserlerinin resmi kitaplık için ısmarlanması yolunda talimat verdi; Daire Başkanı Tuzzi de siyasi bölümlerden birine giderek, Berlin'deki büyükelçiliğin Arnheim'ın kişiliği konusunda ayrıntılı bir rapor hazırlamakla görevlendirilmesini istedi. O anda tek yapabileceği buydu ve bu rapor gelinceye kadar Arnheim hakkında bilgi edinebileceği tek kaynağın karısı olmasından hiç hoşlanmıyordu. Voltaire'in insanların sözcükleri yalnızca düşüncelerini saklamak için, düşünceleri de yalnızca adaletsizliklerine gerekçe bulmak için kullandıkları yolundaki deyişini anımsadı. Bu, elbette hep diplomasi anlamına gelmişti. Ama bir insanın gerçek amaçlarını sözcüklerin arkasına gizlemek için Arnheim kadar çok konuşması ve yazmasını, Tuzzi sırrını çözmek zorunda olduğu yeni bir gelişme olarak görüyor ve bundan tedirginlik duyuyordu.

Moosbrugger Yeni Bir Hapishaneye Götürülür

Fahişe katili Christian Moosbrugger, gazetelerde davası üzerine çıkan haberlerin son bulmasından birkaç gün sonra unutulmuştu, ve kamuoyunun heyecanı başka konulara yönelmişti. Moosbrugger ile artık yalnızca bir uzmanlar çevresi ilgilenmekteydi. Avukatı kararı temyiz etmiş, müvekkilinin ruhsal durumunun yeniden incelenmesini talep etmiş ve daha başka bazı adımlar da atmıştı: infaz belirsiz bir zamana ertelenince, Moosbrugger başka bir hapishaneye götürülmüştü. Bu nakil sırasında gösterilen dikkat -dolu tüfekler, çok sayıda insan, el ve ayak bileklerine takılan zincirler-, Moosbrugger'in gururunu okşamıştı: Ona özen gösteriyorlar, ondan korkuyorlardı, ve Moosbrugger bundan hoşlanıyordu. Hapishane arabasına binerken, hayranlık ifadelerini yakalamaya çalıştı ve gözünü gelip geçenlerin şaşkın bakışlarına dikti. Caddede esen soğuk rüzgâr kıvırcık saçlarıyla oynuyor, temiz hava sanki onu bitkin düşürüyordu. Bu iki saniye sürdü; daha sonra bir jandarma, arabaya sokmak için onu kıçından itti.

Moosbrugger, kendini beğenmiş biriydi; böyle itilmekten hoşlanmazdı; nöbetçinin itip kakmasından, bağırmasından ya da alay etmesinden korkuyordu; eli kolu bağlı dev adam, bu yüzden rehberlerinden hiçbirine bakmaya cesaret edemedi ve gönüllü olarak arabanın ta içine kadar kendi isteğiyle girdi.

Ama ölümden korkmuyordu. İnsan, yaşamı boyunca hiç kuşkusuz asılmaktan daha çok acı veren pek çok şeye dayanmak zorunda kalır, birkaç yıl daha az veya daha çok yaşaması ise hiç önemli değildir. Çok kez hapse girip çıkmış olan bir adamın pa-

sif gururu, Moosbrugger'e cezadan korkmayı yasaklamaktaydı; fakat yaşama bunun dışında da bağlı değildi. Nesini sevecekti ki yaşamın? İlkbahar rüzgârını, geniş şehirlerarası yolları veya güneşi değil herhalde! Bütün bunlar insanı yalnızca yorar, terletir ve toz içinde bırakır. Yaşamı gerçekten tanıyan kimse bunları sevmez. "Diyebilsem ki," diye düşündü Moosbrugger "dün orada, köşedeki lokantada çok nefis bir domuz kızartması yedim!" Bu, ötekilere bir şey ifade ederdi. Ama bundan da vazgeçilebilirdi. Eğer hep budalaca aşağılamalarla karşılaşan benliği doyuma ulaşabilseydi, bu ona gerçekten mutluluk verirdi. Tekerleklerden yükselen başıboş bir sarsıntı bedenine ulaşmaktaydı; kapıdaki parmaklıkların arkasından kaldırım taşları kayıyor, yük arabaları geride kalıyordu, kimi zaman erkek, kadın ya da çocuklar sanki parmaklıkların arasından yalpa vuruyorlardı, uzaktan, arkadan gelen bir fayton büyümeye başladı, yaklaştı, bir demirci tezgâhının kıvılcımlar saçması gibi yaşam saçmaya başladı, atların başları kapıyı zorlar gibi oldu, daha sonra nal sesleri ve lastik tekerleklerin yumuşak gürültüsü duvarın arkasında yitip gitti. Moosbrugger, başını ağır ağır döndürdü ve yine tavanın arabanın duvarıyla birleştiği yere baktı. Dışarıdaki gürültü hışırtılarla dalgalandı; üzerinden arada sırada bir olayın gölgesinin hışırdayarak kayıp gittiği bir bez gibi gerildi. Moosbrugger bu yolculuğu, içeriğine fazla dikkat etmeksizin, bir değişiklik olarak algılamaktaydı. Karanlık ve dingin iki hapishane zamanının arasındaki bir çeyrek saat, saydam beyazı köpüklü bir zaman gibi akıp gitmekteydi. Moosbrugger, özgürlüğünü de hep böyle duyumsamıştı. Tek başına güzel olmayan bir şey gibi. "Hapishanede yenecek son yemeğin öyküsü de," diye düşündü "hapishane rahibiyle, cellatlarla ve her şeyin biteceği ana kadarki bir çeyrek saatle birlikte daha farklı olmayacak; o öykü de tekerleklerinin üzerinde öne doğru dans ederek ilerleyecek, insan, tıpkı şimdi olduğu gibi, hep darbelerle sıradan düşmemeye çalışacak, ve çevresinde hep kımıldanan birileri bulunacağından, pek bir şey görmeyecek ve duymayacak. Bütün bunlardan sonunda kurtulmak, en akıllıca iş olacak!"

Kendini yaşama isteğinden özgür kılmış olan bir adamın ötekilere üstünlüğü çok fazladır. Moosbrugger, poliste ilk ifadesini almış olan komiseri anımsadı. Alçak sesle konuşan, kibar bir adamdı. "Bakın, Bay Moosbrugger," demişti "sizden bütün içtenliğimle rica ediyorum: Bana bu başarıyı çok görmeyin!" Ve Moosbrugger de şöyle yanıt vermişti: "Peki, başarıyı o kadar istiyorsanız eğer, o zaman yazın bakalım ifademi." Daha sonra yargıç, bu olanlara inanmak istememişti, ama komiser mahkemede her şeyin böyle olduğunu onaylamıştı. "Vicdanınızı kendiniz için rahatlatmak istemiyorsanız bile, bana bunu benim için yapmanın hazzını tattırın.": Komiser, bunu bütün mahkemenin önünde tekrarlamıştı, mahkeme başkanı bile anlayışlı ve şirin bir ifadeyle gülmüştü, ve Moosbrugger ayağa kalkmış, yüksek sesle: "Sayın polis komiserinin bu ifadesini çok büyük bir saygıyla karşılıyorum," dedikten sonra, zarif bir eğilmeyle birlikte eklemişti: "Sayın komiserin beni 'Birbirimizi herhalde bir daha görmeyeceğiz' diyerek bırakmış olmasına karşın, bugün sayın komiseri yeniden görmenin onurunu ve sevincini yaşadım."

Kendi kendini beğenmenin neden olduğu gülümseme, Moosbrugger'in gözlerini yaşlarla doldurdu ve Moosbrugger, karşısında oturan ve darbelerin etkisiyle onun gibi bir o yana, bir bu yana sallanan askerleri unuttu.

54

Ulrich, Walter ve Clarisse ile Yaptığı Konuşma Sırasında Gerici Bir Tavır Takınır

Clarisse, şöyle demişti Ulrich'e: "Moosbrugger için bir şeyler yapılmalı, bu katil, müzikal bir insan!"

Ulrich, tutuklanması nedeniyle onca ağır sonuçlar doğurabilecek biçimde engellenmiş olan ziyaretini sonunda, boş bir öğleden sonrasında yapma fırsatını bulmuştu.

Clarisse, onun ceketinin kenarından göğüs hizasında tutmuştu; Walter de pek içten sayılamayacak bir yüz ifadesiyle onun yanında duruyordu.

"Ne demek istiyorsun müzikal demekle?" diye sordu Ulrich gülümseyerek.

Clarisse, neşeli ve utangaç bir yüz takındı. Elinde olmaksızın. Sanki bütün yüz çizgilerini zorlayarak dışarıya yansımak istiyordu ve Clarisse de bu utancı alıkoymak için yüzünü neşeli bir ifadeyle germek zorunda kalmıştı. Ulrich'i bıraktı. "Yani öyle işte," dedi. "Demek sonunda yine de nüfuzlu bir adam olup çıktın!" Clarisse'nin yaptıklarına her zaman akıl erdirebilmek olanaksızdı.

Kış, bir kez başlamış ve ardından yine bitmişti. Burada, kentin dışında hâlâ kar vardı; beyaz tarlaların arasında kara toprak, koyu renk su birikintileri gibiydi. Güneş, hepsinin üstüne aynı yoğunlukla dökülüyordu. Clarisse'nin sırtında turuncu bir ceket, başında da mavi bir yün kasket vardı. Üçü birlikte gezmeye çıkmışlardı ve Ulrich, dizginlerinden boşanmış bir doğanın ortasında Clarisse'ye Arnheim'ın yazılarını açıklamak zorunda kalmıştı. Bu yazılarda cebirdeki dizilerden ve benzol halkalarından, materyalist ve evrensel tarih anlayışlarından, köprü ayaklarından, müziğin gelişmesinden, motorlu araçların ruhundan, Hata 606'dan, görecelik kuramından, Bohr'un atom fiziğinden, asetilen kaynağından, Himalayalar'ın bitki örtüsünden, ruhçözümlemeden, birey ruhbiliminden, deneysel ruhbilimden, fizyolojik ruhbilimden, toplumsal ruhbilimden ve onlarla zenginleşmiş bir çağın birlik ve bütünlük taşıyan, iyi insanlar yetiştirmesini engellemiş olan öteki bütün başarılardan söz edilmekteydi. Fakat Arnheim'ın yazılarında bütün bunlar çok huzur verici bir biçimde anlatılmıştı, çünkü Arnheim, insanın anlamadığı her şeyin aklın üretkenlikten yoksun güçlerinin zorbalığından kaynaklandığı, buna karşılık hakikatin her zaman yalınlıktan, insan onurundan ve insanüstü hakikatlere ilişkin sezgiden oluştuğu, yalın yaşayan ve yıldızlarla ittifak yapan herkesin bu hakikate erebileceği yolunda teminat veriyordu. "Pek çokları günümüzde buna benzer şeyler ileri siirmekteler," diye açıkladı Ulrich "ama Arnheim'a inanılıyor, çünkü insan onu kafasında sözünü ettiği her şeyi çok iyi bilen, Himalayalar'a gitmiş olan, motorlu aracı bulunan ve istediği kadar benzol halkası taşıyabilen, büyük ve zengin bir adam olarak canlandırabiliyor!"

Clarisse, benzol halkalarının nasıl göründüğünü bilmek istedi; akik yüzüklere ilişkin belli belirsiz bir anımsamanın etkisiyle bilmek istemişti.

"Her şeye rağmen çok hoşsun, Clarisse!" diye görüşünü açıkladı Ulrich.

Walter: "Tanrıya şükür ki her kimyasal saçmalıktan anlaması gerekmiyor!" diyerek Clarisse'yi savundu; ama bunun ardından da Arnheim'ın okumuş olduğu yazılarını savunmaya başladı. Arnheim'ın düşünülebilecek en üstün insan olduğu değildi söylemek istediği, ama yine de böyle bir zamanda yetişenlerin en iyisiydi; yeni ruh diye işte böylesine denirdi! Hem tartışmasız bilim vardı ortada, hem de bilmenin ötesi! Gezinti böylece tamamlandı. Hepsi için sonuç, ıslanmış ayaklar, sanki kış güneşinin altında parıldayan ince ve ıslak ağaç dalları birer kıymık gibi gözlerinin ağ tabakasına saplanmışçasına uyarılmış beyinler, sıcak kahveye yönelik ortak istek ve insani açıdan yitip gitmişlik duygusuydu.

Buharlaşan kar, ayakkabılardan yukarı doğru yükselmekteydi. Clarisse, oda kirlendiği için seviniyordu, Walter ise kavga aradığı

için kadınsı ve güçlü dudaklarını hep sımsıkı kapalı tutuyordu. Ulrich, Paralel-Eylemden söz etti. Sıra Arnheim'a geldiğinde yine kavga etmeye başladılar.

"Ona neden karşı olduğumu sana söyleyeceğim," diye yineledi Ulrich. "Bilimsel insan, bugün için artık kaçınılmaz bir olgudur; insan artık bilmek istememeyi isteyemez! Ve bir uzmanın deneyimi ile bir aceminin deneyimi arasındaki ayrım da daha önce hiçbir dönemde bugünkü kadar büyük olmamıştı. Bir masörün veya bir piyanistin maharetinden bunun herkes ayırdına varabilir; günümüzde artık hiçbir at özel bir hazırlıktan geçirilmeksizin yarış pistine çıkarılmıyor. Sadece insan olmayla ilgili sorularda herkes kendini karar vermeye yetkili görüyor, ve eski bir önyargının savına göre insan, insan olarak doğup yine insan olarak ölüyor! Gelgelelim eğer ben bundan beş bin yıl önce de kadınların sevgililerine bugünkülerle sözcüğü sözcüğüne aynı mektupları yazmış olduklarını biliyorsam eğer, o zaman artık kendi kendime günün birinde bu durumun değişip değişmeyeceğini sormadan böyle mektuplar okuyamam!"

Clarisse, anlayış göstermekten yana çıktı. Buna karşılık Walter, yanaklarından bir şapka iğnesi geçirildiğinde gözünü bile kırpmak istemeyen bir Hint fakiri gibi gülümsedi.

"O zaman bu, senin şimdilik insan olmayı reddettiğinden başkaca bir anlama gelmiyor!" diye itiraz etti.

"Öyle denilebilir. Ama bunda sanki tedirgin edici bir acemilik duygusu var!"

"Ayrıca sana çok başka bir şey daha itiraf etmek istiyorum," diye devam etti Ulrich biraz düşündükten sonra. "Uzmanlar hiçbir zaman yetkinliğe ulaşmazlar. Yalnızca bugün için yetkin olmadıklarını söylüyor değilim; uğraşlarının tam anlamıyla yetkinliğe ulaşmasını asla düşünemezler. Belki de bunu istemezler bile. Örneğin ruh denilen şeyi biyolojik ve psikolojik açıdan bütünüyle kavramayı ve kullanmayı öğrenmesinden sonra, insanın hâlâ bir ruhunun olabileceği düşünülebilir mi? Ama biz, yine de bu duruma ulaşmak için çaba harcıyoruz! Olay bu işte. Bilmek bir tutumdur, bir tutkudur. Aslında onaylanamayacak bir tutumdur; çünkü içki tutkusu, cinsellik tutkusu ve zorbalık tutkusu gibi, bilmek zorunda olmak tutkusu da ortaya dengesiz bir karakter çıkarır. Araştırmacının doğrunun izini sürdüğü asla doğru değildir, aksine doğru, onun izini sürer. Araştırmacı, doğruyu bir acı olarak yaşar. Doğru olan, doğrudur ve olgu da gerçektir, ve bütün bunlar araştırmacıyı umursamadan böyledir; araştırmacıda yalnızca karakterini belirleyen tutku vardır, gerçeğin bir ayyaş gibi tiryakisidir, ama yaptığı saptamaların bir bütüne, insanca bir şeye, yetkinliğe ya da başkaca bir şeye dönüşüp dönüşmemesine metelik bile vermez. Burada çelişkilerle dolu, acı çeken ve bu arada olağanüstü bir eylemde bulunma gücüne sahip bir yaradılışın varlığı söz konusudur!"

"Peki sonra?" diye sordu Walter.

"Ne demek: Peki sonra?"

"Bu kadarıyla yetinilebileccğini iddia edecek değilsin herhalde"

"Ben bu kadarıyla yetinmek istiyorum," dedi (Jlrich sakin bir ifadeyle. "Çevremize, ama bu arada kendimize de bakışımız her gün değişiyor. Bir geçiş döneminde yaşamaktayız. En önemli görevlerimizi bugüne kadar olduğundan daha iyi ele almadığımız takdirde bu dönem, belki de gezegenimiz yok olup gidene kadar sürer. Ama buna rağmen karanlıkta kalan insan, bir çocuk gibi korkudan şarkı söylemeye başlamamalıdır. Oysa insanın bu dünyada nasıl davranmak gerektiğini biliyormuş gibi yapması, aslında korkudan söylenen bir şarkıdır; bağırışınla yeri göğü sarsabilirsin, fakat bu sadece korkudur! Ayrıca şuna da inanıyorum ki, hepimiz atlarımızı tırısa kaldırmış gitmekteyiz! Hedeflerden henüz çok uzağız, hedefler yakınlaşmıyor, onları hiç görmüyoruz, daha yolumuzu çok şaşıracağız ve atları değiştirmek zorunda kalacağız; ama günün birinde - öbür gün ya da iki bin yıl sonra - ufuk akmaya başlayacak ve dev dalgalarla üstümüze saldıracak!"

Ortalık kararmıştı. "Kimse yüzümü göremez," diye düşündü Ulrich. "Yalan söyleyip söylemediğimi kendim bile bilmiyorum." Varlığı kesin olmayan bir anda insanın onyılların birikimi bir kesinliğin sonucunu özetlemesi gibi konuşmaktaydı. Walter'e bir suçlama gibi yönelttiği bu gençlik düşünün içinin çoktandır boşalmış olduğunu anımsadı. Artık daha fazla konuşmak istemiyordu.

"Ve bizlerin yapması gereken," diye yanıtladı Walter sert bir ifadeyle "yaşamın her türlü anlamından vazgeçmek, öyle mi?"

Ulrich ona, neden bir anlamı gereksindiğini sordu. Bu yapılmadan da yaşanabilir, dedi.

Clarisse kıkır kıkır güldü. Kötü niyetle yapmamıştı, soru biraz alaymış gibi gelmişti, o kadar.

Walter ışık yaktı, çünkü Ulrich'in Clarisse'nin karşısında karanlıkta kalan bir adamın avantajını kullanmasını gerekli bulmuyordu. Öfkeli bir parıltı üçünün birden üstüne yağdı.

Ulrich, tutuk bir ifadeyle açıkladı: "İnsanın yaşamda gereksindiği tek şey, kendi işinin komşununkinden daha iyi gittiği inancıdır. Yani bu, şu demektir: Senin resimlerin, benim matematiğim, bir başkasının çocukları ve karısı; bir insana gerçi onun hiçbir bakımdan alışılmadık biri olmadığı, ama böyle, hiçbir bakımdan alışılmadık biri olmama gibi bir durumun eşine de pek sık rastlanmadığı yolunda güvence veren her şey!"

Walter tekrar oturmamıştı. İçinde huzursuzluk vardı. Zafer duygusu vardı. Yüksek sesle konuştu: "Sen ne dediğini biliyor musun? Öylece yuvarlanıp gitmekten söz ediyorsun! Sen sadece bir Avusturyalısın. Avusturya'nın devlet felsefesi olan yuvarlanıp gitme konusunda ders vermektesin!"

"Bu, belki de düşündüğün kadar kötü değildir," diye yanıtladı Ulrich. "İnsan, kesinliğe veya güzelliğe yönelik tutkulu bir gereksinimden, yuvarlanıp gitmenin yeni bir ruhla girişilecek bütün çabalardan daha çok hoşa gittiği bir noktaya varabilir! Avusturya'nın dünya çapındaki misyonunu keşfettiğin için seni kutlarım."

Walter karşılık vermek istedi. Ancak onu kanatlandırmış olan duygunun yalnızca zafer değil, fakat aynı zamanda -hani nasıl derler?- bir an dışarı çıkmak isteği de olduğu ortaya çıktı. İki istek arasında bocalamaktaydı. Ama bunlar birbiriyle bağdaşmadı, ve Walter'in bakışları Ulrich'in gözlerinden kapıya uzanan yola kaydı.

Yalnız kaldıklarında, Clarisse şöyle dedi: "Bu katil müzikal bir insan. Yani —" durdu, daha sonra gizemli bir tavırla devam etti: "Hiçbir şey söylenemez bu konuda, ama onun için bir şeyler yapmak zorundasın."

"Ne yapmalıyım?"

"Onu özgürlüğüne kavuşturmalısın."

"Düş görüyorsun herhalde?"

"Aslında Walter'e söylediğin gibi düşünmüyorsun, değil mi?!" diye sordu Clarisse, gözleri Ulrich'i, içeriğini kendisinin de bilemediği bir yanıt için zorlar gibiydi.

"Ne istediğini bilmiyorum!" dedi.

Clarisse, ısrarla onun dudaklarına baktı; ondan sonra yineledi: "Yine de söylediğimi yapmalısın; o zaman değişime uğrarsın."

Ulrich, ona bakıyordu. Tam olarak anlamamıştı. Bir şeyleri, Clarisse'nin konuşmasına anlam kazandıran bir karşılaştırmayı ya da açıklamayı atlamış olmalıydı. Clarisse'yi bu anlam olmaksızın, sanki edindiği sıradan bir deneyimden söz ediliyormuşçasına dinlemek, kulağa çok tuhaf geliyordu.

Fakat o anda Walter geri döndü. "Sana şunu itiraf edebilirim ki -" diye başladı. Ara verilmesi konuşmanın sertliğini almıştı.

Walter yine piyanonun yanındaki küçük taburesine oturmuştu ve memnun bir ifadeyle üstüne toprak yapışmış olan ayakkabılarına bakıyordu. "Ulrich'in ayakkabılarına neden hiç toprak yapışmamış?" diye düşündü. "Toprak, Avrupalı insanın son kurtuluşu."

Ulrich ise Walter'in ayakkabılarının üzerindeki bacaklara bakmaktaydı; siyah yün çoraplar giydirilmiş olan bu bacaklar, yumuşak genç kız bacaklarının güzellikten yoksun biçimini taşıyordu. "Bugün bir insan hâlâ iyi biri olma yolunda çaba harcıyorsa, bunu takdir etmek gerekir," dedi Walter.

"Böyle bir şey yok artık," yanıtını verdi Ulrich. "Bunu anlamak için herhangi bir gazeteye bakman yeter. Gazeteler, ölçüsüz bulanıklıklarla dolu. Bir Leibniz'in düşünme yetisini bile aşabilecek kadar çok şeyden söz ediliyor. Ama bunun ayırdına bile varılmıyor; insan, değişti. Artık bütünlük taşıyan bir insan bütün bir dünyanın karşısında durmuyor, fakat insana benzer bir şey, genel anlamda besleyici bir sıvının içinde hareket ediyor."

"Çok doğru" dedi Walter hemen. "Çünkü artık Goethe anlamında bütünlük taşıyan bir eğitim yok. Ama yine bu nedenle, bugün her düşüncenin bir karşı düşüncesi ve her eğilimin de hemen tam karşıtı var. Her eylem ve karşıtı, bugün zihinlerde hem savunmayı, hem de mahkûm etmeyi olanaklı kılan en sağlam gerekçeleri buluyor. Nasıl olup da böyle bir durumdan yana çıkabildiğini anlayamıyorum!"

Ulrich omuzlarını kaldırdı.

"Yapılması gereken, tamamen geri çekilmek," dedi Walter alçak sesle.

"Ama böyle de devam edebilir," diye karşılık verdi arkadaşı. "Belki de bir karıncalar devleti olmak ya da edimleri yine Hıristiyanca olmayan bir başka yolla sınıflandırmak yolundayız." Ulrich, bir uzlaşmaya varılabileceği gibi, kavga da edilebileceğini kendinden anlamıştı. Kibarlığın kılıfındaki aşağılama, et suyundaki çok lezzetli bir yemek kadar açık ve seçikti. Ulrich, son söylediklerinin Walter! kızdıracağını da biliyordu, ama bir kez olsun anlaşabileceği bir insanla konuşmayı özlemeye başlamıştı. Walter'le bir zamanlar böyle konuşmalar yapmışlardı. Bu tür konuşmalarda sözcükler gizli bir güç tarafından yürekten çıkarılır ve hiçbiri de hedefini şaşırmazdı. Buna karşılık isteksizlikle konuşulduğunda sözcükler, bir buzun üzerinden yükselen sisleri andırırdı. Öfke duymaksızın Walter'e baktı. Walter'in de bu konuşma sürdükçe iç dünyasındaki düşüncelerin sakatlandığı duygusunu taşıdığından, fakat bunun suçunu onda aradığından emindi. "İnsanın düşündüğü her şey, ya sempatidir, ya da antipatidir!" diye düşündü Ulrich. O anda bu düşüncesini öyle canlı bir biçimde doğru saydı ki, onu, birbirlerine sımsıkı sarılmış insanların birbirine değen sallantılarına benzer bir biçimde, bedensel bir kaçınılmazlık olarak algıladı. Clarisse'ye bakındı.

Ancak Clarisse görünüşe bakılırsa uzunca bir zamandan bu yana konuşulanları dinlemiyordu; herhangi bir anda önce önündeki masada duran gazeteyi eline almıştı; daha sonra iç dünyasında bütün bunlardan neden bunca keyif aldığını araştırmıştı. Gözlerinin önünde Ulrich'in sözünü ettiği o ölçüsüz bulanıklığı görüyor, gazeteyi de ellerinin arasında hissediyordu. Kollar, karanlığı katlıyor ve kendiliğinden açılıyordu. Kollar bedenle birlikte iki çapraz kiriş oluşturuyor, gazete de bunların arasında asılı duruyordu. Keyifli olan, işte buydu, ama bu keyfi betimleyecek sözcükler Clarisse'nin iç dünyasında yoktu. Clarisse'nin tek bildiği, gazeteye okumadan baktığı ve Ulrich'in içinde barbarlığın gizemini taşıyan, kendine de yakın hissettiği, ama üzerinde daha somut düşünemediği bir şeyin bulunduğu izlemine kapıldığıydı. Gerçi dudakları sanki gülümsemek istiyormuş gibi aralanmıştı, fakat bu bilincine varılmaksızın, öylece katılıvermiş bir gerilimin etkisiyle olmuştu.

Walter, alçak sesle konuşmayı sürdürdü: "Bugün artık hiçbir şeyin ciddi, akıl ürünü ya da en azından anlaşılabilir olmadığını söylemekte haklısın; ama bunun suçunun doğrudan doğruya her şeye salgın hastalık gibi bulaşan, yükselmekte olan akılcılıkta olduğunu neden anlamak istemiyorsun? Hep daha akıllı olmak, yaşamı her zamankinden çok daha fazla akılcılığa vc uzmanlaşmaya göre düzenlemek yolundaki güçlü istek, onun yanı sıra da her şeyi bildiğimiz, sınıflandırdığımız, tipleştirdiğimiz, makinelere dönüştürdüğümüz ve kurallara bağladığımız takdirde halimizin ne olacağını düşünme konusundaki yetersizlik bütün beyinlere yerleşti. Bu böyle devam edemez."

"Tanrım," diye karşılık verdi Ulrich umursamazlıkla "keşişlerin dönemindeki Hıristiyan, bulutlarıyla ve arplarıyla biraz sıkıcı olan tek bir cenneti düşünebildiği halde inançlı olmak zorundaydı; ve bizler de aklın bize okul zamanlarımızın çizgiselliğini, dümdüz sıralarını ve tebeşirle çizilmiş o korkunç figürlerini anımsatan cennetinden korkmaktayız."

"İçimde bunun sonucunda düş gücünün tümüyle dizginlerinden boşalacağı gibi bir duygu var" diye ekledi Walter düşünceli bir ifadeyle. Bu konuşmada küçük bir korkaklık ve küçük bir hile gizliydi. Walter, Clarisse'nin o gizemli akla karşıt yanını düşündü, ve dizginlerden boşalmaya doğru giden akıldan söz ederken de Ulrich'i anımsadı. Ötekiler bu durumu algılamadılar; bu da Walter'e anlaşılmamış olmanın acısını ve zaferini tattırdı. Ona kalsa ve böyle bir şey Clarisse'nin isyan etmesine yol açmadan yapılabilse, Ulrich'ten kentte kaldığı sürece evine gelmemesini rica ederdi.

İki erkek böylece susup Clarisse'ye baktılar.

Clarisse ansızın onların artık kavga etmediklerinin ayırdına vardı, gözlerini ovuşturdu ve onları kırpıştırarak, üstlerine dökülen sarı ışıkların altında akşam mavisi pencere camlarının önünde bir camlı dolaptaymışçasına oturan Ulrich'e ve Walter'e sıcak bir ifadeyle baktı.

55

Süley man ve A rnheim

Fakat kızların katili Christian Moosbrugger'in ikinci bir kız arkadaşı daha vardı. Moosbrugger'in suçu ya da acıları konusu birkaç hafta önce pek çoklarınınki gibi bu kızın da yüreğini sarsmıştı, ve bu kızın da olaya ilişkin, ama mahkemeninkinden biraz farklı bir bakış açısı vardı. Christian Moosbrugger adı herhalde hoşuna gitmekteydi ve bu adla birlikte gözünde, üstünü sarmaşıkların kapladığı bir değirmenin önünde oturmuş, suyun gümbürtüsüne kulak veren iriyarı, yalnız bir adamı canlandırıyordu. Ona yöneltilen suçlamaların haksız olduğunun beklenmedik bir biçimde anlaşılacağından emindi. Mutfakta ve ya da yemek odasında, dikişlerinin başına oturduğunda, zincirlerinden kurtulmuş Moosbrugger'in yanına geldiği oluyordu, ve o zaman çılgın gündüz düşleri başlıyordu. Bu düşlerde Christian Moosbrugger'in, Rachel'i daha önce tanımış olması halinde, kız katilliğinden vazgeçmesi ve geleceği son derece parlak bir çete reisi kimliğini takınması gibi bir olasılık da asla dışlanmıyordu.

Zindamndaki zavallı adam, Diotima'nın düzeltilecek çamaşırlarının üstüne eğilmiş ve kendisi için atmakta olan yüreğin farkında değildi. Daire Başkanı Tuzzi'nin evi mahkemeye uzak sayılmazdı. Bir kartal, birinin damından ötekine birkaç kanat çırpışıyla ulaşabilirdi; ancak okyanusları ve kıtaları oyun oynarcasına aşıveren modern insan için hiçbir şey, bir sonraki köşede yaşayan insanlarla ilişki kurmak kadar olanaksız değildir.

Manyetik akımlar böylece yine dağılmıştı, ve Rachel bir süredir Moosbrugger'in yerine Paralel-Eylemi seviyordu. Odaların içinde işler olması gerektiği gibi yürümediğinde bile, antrelerde pek çok şey olup bitmekteydi. Eskiden ev sahiplerinden mutfağa inen gazeteleri okumak için hep boş vakit bulabilen Rachel, sabahtan akşama kadar küçük bir nöbetçi gibi Paralel-Eylemin önünde beklediğinden bu yana artık bunu yapamıyordu. Diotima'yı, Daire Başkanı Tuzzi'yi, Ekselansları Kont Leinsdorfu, Karun'u ve, bu evde bir rol oynamaya başladığının ayırdına varışından beri, Ulrich'i de seviyordu; bir köpek de evinin dostlarını böyle bir duyguyla, ama heyecan verici değişiklikler anlamına gelen çeşitli kokularla sever. Fakat Rachel akıllıydı. Örneğin Ulrich'in hep ötekilerle bir tezat oluşturduğunun pekâlâ farkındaydı, ve imgeleminde Paralel-Eylem içersinde ona özel, ama henüz netleşmemiş bir rol atfetmeye başlamıştı. Ulrich ona hep sevecen bakıyordu ve küçük Rachel, Ulrich'in özellikle onun görmediğine inandığı zamanlar kendisine uzun uzun baktığını düşünüyordu. Ulrich'in ondan bir şey istediğinden kesinlikle emindi; işteşindi; bembeyaz teni beklentiler içersinde geriliyordu ve o güzel siyah gözlerinden arada çıkan küçücük, altın renkli bir ışık demeti de Ulrich'e doğru uzanıyordu! Ulrich, bu küçük kızın heybetli mobilyalar ile ziyaretçilerin arasında dolanırken çıkardığı, ama nedenini çözemediği çıtırtıları hissediyor ve bu kendisi için bir tür oyalanma oluyordu.

Ulrich, Rachel'in ilgi alanındaki yerini kesinlikle Arnheim'ın egemen konumunu sarsmaya başlamış olan gizli köşe bucak konuşmalarına borçlu değildi; çünkü o parlak adamın Ulrich'in ve Tuzzi'nin dışında, kendisi bilmeksizin, küçük uşağı Süleyman'ın şahsında üçüncü bir düşmanı daha vardı. Bu zenci çocuğu, Paralel-Eylemin Rachel'e takmış olduğu sihirli kuşağın parlak tokasıydı. Efendisini izleyerek bir masal ülkesinden Rachel'in çalıştığı eve gelen bu tuhaf çocuk, Rachel tarafından masalın doğrudan kendisine ayrılmış parçası olarak sahiplenilmişti; toplumsal bağlamda bunun böyle olması öngörülmüştü; Karun güneşti ve Diotima'ya aitti, Süleyman da Rachel'e aitti ve güneşte çok çekici, alacalı parıltılar saçan, Rachel'in kendisi için yerden aldığı bir cam parçasıydı. Çocuğun düşüncesi ise tam olarak böyle değildi. Bedeninin ufak tefekliğine karşın on altı ile on yedi yaşları arasındaydı ve romantizmle, kötülükle, kişisel isteklerle yoğrulmuş bir benliği vardı. Arnheim onu bir zamanlar İtalya'nın güne-

yinde, bir dans topluluğundan çıkarıp yanına almıştı; tuhaf bir tedirginlikle hiç yerinde duramayan bu çocuk, bir maymununkini andıran bakışlarındaki melankoliyle Arnheim'ı yüreğinin ta derinliklerinde etkilemişti, ve zengin adam ona daha yüksek düzeyde bir yaşamın kapılarını açmaya karar vermişti. Bu, aslında içten ve sadık bir yoldaşlığa duyulan bir özlemdi ve yalnız adamı bir zaaf gibi pençelerine aldığı da ender değildi, fakat Arnheim bunu genelde daha çok çalışarak perdelerdi, ve Süleyman'a da on dört yaşına kadar aşağı yukarı aynı düzeydeymiş gibi davranmıştı; eskiden zengin evlerinde ailelerin kendi çocuklarının slit kardeşlerini yetiştirmeleri gibi; bu kardeşlerin de bütün oyunlara ve eğlencelere katılmalarına izin vardı, ta ki günün birinde ana sütünün süt anneden emilen sütten daha değersiz olduğu açığa vurulana kadar. Süleyman gece gündüz yazı masasında veya ünlü kişilerle saatler boyu sürdürülen görüşmelerde efendisinin ayaklarının dibinde, arkasında ya da dizlerinin üstünde kıvrılıp oturmuştu. O sırada masaların üstünde Scott, Shakespeare ve Dumas duruyorsa, o zaman o da Scott, Shakespeare ve Dumas okumuştu, ve küçük sosyal bilimler sözlüğünün yardımıyla da hecelemeyi öğrenmişti. Efendisinin bonbonlarından yemiş ve erken bir döneminde, kimseler görmediğinde, onun sigaralarından da içmeye başlamıştı. Tutulan özel bir öğretmenden -çok sayıda yolculuktan ötürü biraz düzensiz de olsa- ilkokul eğitimi görmüştü. Süleyman bütün bunlardan çok sıkılmıştı ve hiçbir şeyi bir oda hizmetçisinin yine katılmasına izin verilen görevleri kadar sevmemişti, çünkü bu, bir şeyler yapma isteğini tatmin eden, gerçek anlamda ve yetişkinlere özgü bir uğraştı. Ama bir gün, kısa bir süre önce, efendisi onu yanına çağırtmış ve dostça bir ifadeyle ona pek sandığı gibi çıkmadığını, artık bir çocuk olmadığını ve efendisi olarak onun doğru dürüst bir insan olmasının sorumluluğunu taşıdığını açıklamıştı; bu nedenle o günden başlayarak Süleyman'a ilerde nasıl olması gerekiyorsa, tümüyle sanki oymuş gibi davranmaya karar verdiğini söylemişti. İlerde başarılı olan pek çok adam -diye eklemişti Arnheim-, hayata çizme temizlemekle ve bulaşık yıkamakla başlamışlardı, güçlerinin asıl kaynağı da bu olmuştu, çünkü en önemlisi, insanın daha baştan her şeyi yapmasıydı.

Konumu belirsiz, lüks eşya konumundaki bir yaratıktan her iş için kullanılabilen ve küçük bir ücret alan bir hizmetliye terfi ettirildiği o an, Süleyman'ın yüreğinde Arnheim'ın ayırdına varmadığı bir yıkıma yol açmıştı. Süleyman, Arnheim'ın ona yaptığı açıklamaları hiç anlamamıştı, fakat duygularıyla çözümlemişti ve geçirmek zorunda kaldığı değişimden bu yana efendisinden nefret ediyordu. Gerçi kitaplardan, bonbonlardan ve sigaralardan ondan sonra da vazgeçmedi, ama eskiden sadece canının çektiği şeyleri alırken, şimdi Arnheim'dan tamamen bilinçli olarak çalmaya koyulmuştu; içinde doygunluğa erişmesi öylesine olanaksız bir öç alma duygusu vardı ki, kimi zaman sıradan şeyleri de kırıyor, saklıyor ya da çöpe atıyordu ve bunların bir daha asla ortalıkta gözükmemesi, varlıklarını hayal meyal anımsayan Arnheim'ı şaşırtıyordu. Süleyman böylece bir yandan hain bir cin gibi öcünü alırken, öte yandan görevine ilişkin konuları ve uygun davranmayı son derece önemsiyordu. Eskiden olduğu gibi şimdi de bütün aşçı kadınların, oda hizmeti gören kızların, otel görevlilerinin ve hanım ziyaretçilerin gözünde bir sansasyondu, onların bakışları ve gülümsemeleri tarafından şımartılıyor, sokak çocuklarının alaylı bakışlarına hedef oluyordu; baskı altında olmasına karşın, kendini çekici ve önemli bir kişilik olarak algılamayı da sürdürüyordu. Efendisi bile ona hâlâ arada sırada memnun ve gururu okşanmış ifade taşıyan bir bakış ya da tatlı ve bilgece bir söz armağan ediyordu; genellikle herkes tarafından çalışkan, terbiyeli bir çocuk diye övülüyordu, ve rastlantı sonucu daha kısa süre önce vicdanına hiç de doğru olmayan bir davranışın yükü binmişse eğer, o zaman Süleyman üstünlüğünün tadını, yüzünde her an hizmete hazır olduğunu belli eden bir sırıtmayla, değdiği yeri yakacak kadar soğuk bir demir bilyeyi yutmuşçasına çıkarırdı.

Rachel, bu çocuğun güvenini ona, evlerinde belki de bir savaşın hazırlıklarının yapıldığını söylediği anda kazanmıştı; Tanrı gibi baktığı Arnheim hakkında o zamandan beri çocuğun ağzından ona ilişkin en utanç verici açıklamaları duymak zorunda kalıyordu. Süleyman'ın bütün kendini beğenmişliğine karşın imgelemi kılıçlarla ve hançerlerle dolu bir iğne yastığı gibiydi ve Arnheim hakkında Rachel'e anlattıklarının tümünde beygirlerin

nal seslerinden, sallanan meşalelerden ve ip merdivenlerden geçilmiyordu. Rachel'e sırrını açarak asıl adının Süleyman olmadığını bildirmiş, sonra kulağa tuhaf gelen, çok uzun bir ad vermişti, ancak bu adı çok çabuk söylediğinden, Rachel asla aklında tutamamıştı. Daha sonra Süleyman buna bir sır daha ekleyerek bir zenci hükümdarın oğlu olduğunu, binlerce savaşçıya, sığıra, köleye ve değerli taşa sahip olan babasından çalındığını anlatmıştı; Arnheim, onu daha sonra hükümdara çok pahalıya geri satmak için satın almıştı, fakat Süleyman kaçmak istiyordu ve bunu o güne kadar yapamamış olmasının tek nedeni, babasının çok uzakta yaşamasıydı.

Rachel, aslında bu hikâyelere inanacak kadar aptal değildi; fakat Paralel-Eylem çerçevesinde ona göre inanılmazlığın ölçüsü diye bir şey bulunmadığından, onlara da inanmıştı. Süleyman'ın Arnheim'dan böyle söz etmesini yasaklamak isterdi; ancak şimdilik Süleyman'ın haddini bilmezliğine karşı dehşetle karışık bir kuşku beslemekle yetinmek zorunda kalmıştı, çünkü Süleyman'ın efendisine güvenilemeyeceği yolundaki iddiasını tüm kuşkulara karşın Paralel-Eylem içersinde gittikçe yaklaşmakta olan, çok büyük ve gerginliğe gebe bir kargaşa olarak görüyordu.

Bunlar, fırtına bulutlarıydı ve sarmaşıklarla kaplı değirmendeki iriyarı adam, bu bulutların ardında yitip gidiyordu; Süleyman'ın bir maymununkini andıran, küçük yüzünün mimiklerinin kırışıkları arasında ise solgun bir ışık toplanmaktaydı.

56

Paralel-Eylem Komisyonlarında Hararetli Çalışmalar Clarisse, Ekselanslarına Yazar ve Bir Nietzsche Yılı Önerir

O sıralarda Ulrich, haftada iki üç kez Ekselanslarını ziyaret etmek zorundaydı. Yüksek tavanlı, dar ve sırf mekân olarak bile çok hoş bir odayı kendisi için hazırlanmış buluyordu. Pencerenin yanında Maria Theresia üslubunda büyük bir yazı masası vardı. Duvarda üstünde içine kapanık parıltılı kırmızı, mavi ve sarı lekelerin yer aldığı, koyu bir resim vardı; resimde süvarilerin yere yuvarlanmış başka süvarilerin yumuşak kısımlarına mızraklarını batırmaları tasvir edilmişti; karşı duvarda ise yumuşak kısımları altın işlemeli bir korse ile dikkatle korunmuş, yalnız bir hanım resmi asılıydı. Bu hanımın neden yalnız başına bu duvara sürgün edildiğini anlayabilmek olanaksızdı, çünkü Leinsdorf ailesinden olduğu belliydi, genç ve pudralı yüzü kontunkine kuru karın üstündeki bir ayak izinin ıslak balçıklı topraktaki bir ayak izine benzemesi kadar benziyordu. Öte yandan Ulrich'in Kont Leinsdorfun yüzünü incelemeye pek fırsatı yoktu. Paralel-Eylemin dış gidişatı son toplantıdan bu yana öyle bir canlılık kazanmıştı ki, Ekselansları kendini büyük düşüncelere asla adayamıyor, zamanını belgeleri okumakla, ziyaretçilerle, görüşmelerle ve kendi yaptığı ziyaretlerle geçirmek zorunda kalıyordu. Bu bağlamda olmak üzere başbakanla ve başpiskoposla görüşmüş, saray kalemine gitmiş, senatoda da birkaç kez yüksek soylular sınıfının ve soylu burjuva kesiminin üyeleriyle temas kurmuştu. Ulrich bu görüşmelere dahil edilmemişti ve yalnızca herkesin karşı taraftan şiddetli bir muhalefet gelmesini bekle-

diğini öğrenebilmişti; bu nedenden ötürü bütün bu makamlar, Paralel-Eylemi ancak kendi adlarının eylemde az geçmesi ölçüsünde ve kendilerini komisyonlarda şimdilik yalnızca gözlemcilerle temsil ettirebildikleri takdirde çok daha güçlü biçimde destekleyebileceklerini bildirmişlerdi.

Sevindirici olan, bu komisyonların haftadan haftaya büyük ilerlemeler kaydetmeleriydi. Komisyonlar, kuruluş toplantısında kararlaştırıldığı üzere, dünyayı din, eğitim, ticaret, tarım gibi büyük bakış açılarına göre bölümlere ayırmışlardı, her komisyonda daha şimdiden ilgili bakanlığın bir temsilcisi vardı, ve bütün komisyonlar kendilerini görevlerine, yani her komisyonun öteki bütün komisyonlarla uzlaşma halinde alandan sorumlu kuruluşların temsilcilerini beklemesi ve temsilcilerin dilekleriyle görüşlerini saptayıp üst komisyona iletme görevine adamışlardı. Böylece ülkenin "en temel" moral güçlerinin düzenli ve bir arada üst komisyona akmasının sağlanabileceği umuluyordu, ve yazışmaların daha şimdiden artmış olması da memnuniyet uyandırıyordu. Komisyonların üst komisyona yazdığı resmi yazılar kısa süre sonra daha önce üst komisyona gönderilmiş yazılara atıfta bulunabilme olanağına kavuşmuşlardı ve her defasında daha da önem kazanan bir cümleyle başlamaya koyulmuşlardı; bu cümle: "Falanca sayılı filanca numaralı çizgi numaralı yazımıza atfen..." diye başlıyordu; ve bütün bu sayılar her yazıyla birlikte daha da büyüyordu. Bu, sağlıklı bir gelişmenin göstergesiydi, ve buna ek olarak büyük elçilikler de Avusturya'daki vatanseverliğin güç gösterisinin dış ülkelerdeki etkileri üzerine bilgi vermeye başlamışlardı; buna göre yabancı elçiler daha şimdiden bilgi edinebilmek için dikkatle fırsat arıyorlardı; dikkatleri uyanan milletvekilleri burada ne gibi amaçlar olabileceğini soruşturuyorlardı; ve özel girişimciliğin gücü de kendini, önerilerde bulunan ya da firmalarını vatanseverlikle ilişkilendirebilecek sağlam bir nokta dileyen ticari işletmelerin taleplerinde belli etmeye başlamıştı. Ortada bir aygıt vardı, ve varolduğu için de çalışmak zorundaydı, ve çalıştığı için de ilerlemeye başlamıştı, ve bir otomobil geniş bir tarlada hızla ilerlemeye başladığında, direksiyonunda kimse bulunmasa bile, yine de belli, hatta çok etkileyici ve özel bir yolu arkasında bırakacaktır.

Demek ki böylece çok büyük bir itici güç oluşmuştu, ve Kont Leinsdorf da bu gücü hissetmekteydi. Gözlüğünü burnuna oturtuyor ve bütün yazıları büyük bir ciddiyetle başından sonuna kadar okuyordu. Bunlar artık başlangıçta, olay düzenli bir yörüngeye oturtulmazdan önce tanınmamış, ama tutkulu kişilerin yağdırdıkları öneriler ve dilekler değildi, ve bu öneriler ve sorular halkın bağrından bile gelseler, dağcılık kuruluşlarının, özgür düşünenler birliklerinin, genç kız derneklerinin, meslek odalarının, sosyal derneklerin, burjuva kulüplerinin ve bireycilikten kolektivizme geçişte şiddetli rüzgârda sürüklenen çöp birikintileri gibi öncülük eden öteki kaba saba grupçukların imzalarını taşımaktaydılar. Ve Ekselansları kendisinden talep edilen her şeyi uygun görmemekle birlikte, yine de genelde önemli bir ilerleme olduğunu saptıyordu. Gözlüğünü çıkartıyor, yazıyı kendisine getirmiş olan bakanlık müşavirine ya da sekretere geri veriyor ve tek bir sözcük bile söylemeksizin başını memnun bir ifadeyle sallıyordu; Paralel-Eylemin iyi ve düzgün bir yolda ilerlemekte olduğunu hissediyordu; doğru yol ise nasılsa kendiliğinden ortaya çıkacaktı.

Yazıyı geri alan bakanlık müşaviri, onu genellikle öteki yazılardan oluşan bir yığının üstüne bırakırdı, ve son yazı da en üstteki yerini alınca, Ekselanslarının gözlerini okurdu. O zaman Ekselanslarının ağzı şöyle konuşurdu: "Bütün bunlar mükemmel, ama hedeflerimizin odak noktasına ilişkin kesin bir şeyler bilmediğimiz sürece insan ne evet, ne de hayır diyebilir." Fakat bu, bakanlık müşavirinin Ekselanslarının gözünde zaten daha önceki her yazıda okuduğu şeydi ve kendisinin düşüncesi de tam olarak böyle olurdu, ve elinde her yazının sonuna "Ass." şeklindeki sihirli formülü yazmış olduğu, altın kaplama kurşunkalemi bulunurdu. İmpkralya'daki resmi dairelerde kullanılmakta olan bu sihirli formül, "Asserviert" demekti ve Almancada "sonradan karar verilmek üzere" anlamına geliyordu; formül, hiçbir şeyin yitip gitmesine ve aceleye gelmesine olanak tanımayan bir titizliğin örnek göstergesiydi. Örneğin küçük bir memurun doğumdan sonraki altı hafta için sıra dışı bir çocuk bakıcısı tahsisatı talebi, çocuk büyüyene ve kendi ekmeğini kazanabilecek duruma gelene kadar "sonradan karar verilmek üzere" saklanırdı; bunun

tek nedeni, konunun o zamana kadar belki de yasal bir biçimde çözümleneceği düşüncesi ve amirin bu gerçekleşmezden önce ricayı geri çevirmek istememesiydi; ama bunun yanı sıra ret cevabı verilerek incinmesi istenmeyen nüfuzlu bir kişinin ya da makamın dilekçesi de, bir başka nüfuzlu makamın bu talebe karşı olduğunun bilinmesine rağmen, "sonradan karar verilmek üzere" bir yana konurdu, ve aslında ilke olarak bir makama ilk kez iletilen her şey, ondan önce benzer bir durum söz konusu olana kadar "sonradan karar verilmek üzere" saklanırdı.

Fakat resmi makamların bu alışkanlığı ile alay etmek çok yanlış olurdu, çünkü büroların dışında "sonradan karar verilmek üzere" kaldırılanlar çok daha fazlaydı. Hatta kralların tahta çıkış yeminlerinde Türklerle veya putperestlerle savaşmaya ilişkin vaade hâlâ rastlanması, insanlığın tarihinde bugüne kadar hiçbir cümlenin bütünüyle silinmediği ya da sonuna kadar yazılmadığı düşünüldüğünde, pek az anlam taşır; ilerlemenin kimi zaman ortaya çıkan ve kanatlı bir öküze insanı şaşırtacak kadar benzeyen o kafa karıştırıcı temposu, buradan kaynaklanır. Bu arada resmi dairelerde en azından biraz olsun bir şeyler kaybedilirken, dünyada hiçbir şey kaybolmaz. Bu yüzden "sonradan karar verilmek üzere" formülü, yaşam dediğimiz yapının temel formüllerinden biridir. Ancak Ekselanslarına bir konu özellikle acil gözüktüğünde, kendisi bir başka yöntem seçmek zorunda kalıyordu. O zaman kendisine iletilmiş olan öneriyi önce saraya, dostu Kont Stallburg'a gönderiyor ve konu için, kendi deyişiyle, "şimdilik kesin" bir çözümün düşünülüp düşünülemeyeceğini soruyordu. Bir süre sonra her defasında aynı olan yanıt geliyor, bu yanıtta ilgili konuda Majestelerinin herhangi bir düşüncesinin şimdilik saptanamadığı, şimdilik bu konuda bir kamuoyu oluşmasının beklenmesinin, konunun gerek bu kamuoyunda benimseniş biçimine, gerekse ortaya çıkması gereken başkaca koşullara göre sonradan tekrar düşünülmesinin çok daha doğru olacağı bildiriliyordu. O zaman artık bir dosyaya dönüşmüş olan öneri o alandan sorumlu bakanlık dairesine gidiyor ve oradan, bu konuda dairenin kendini tek başına yetkili görmediğine ilişkin bir notla birlikte geri geliyordu, ve bu da olduktan sonra Kont Leinsdorf, üst komisyonun gelecek toplantılarından birinde konunun incelenmesi için bakanlıklar arası bir alt komisyonun kurulmasını önereceğine dair kendi kendine not alıyordu.

Kont Leinsdorf, yalnızca altında herhangi bir dernek başkanının ya da Devletçe resmen tanınmış dini, bilimsel veya sanatsal bir kuruluşun imzasını taşımayan bir mektup geldiğinde acımasız denilebilecek kadar kararlı davranıyordu. O günlerde böyle bir mektup Clarisse'den gelmişti; bu mektupta Clarisse, Ulrich'e atıfta bulunuyor ve Avusturya'da bir Nietzsche Yılı'nın düzenlenmesini öneriyordu; bu bağlamda kadın katili Moosbrugger için de bir şeyler yapılması zorunluydu; Clarisse, bir kadın olarak böyle bir öneriyi yapma konusunda bir misyon taşıdığına inandığını yazıyordu, ayrıca hem Nietzsche'nin, hem de Moosbrugger'in akıl hastası olmaları gibi çok anlamlı bir rastlantı da önerinin nedenleri arasındaydı. Ulrich, daha kalın çizgilerinden ve sözcük altı çizgilerinden yazısını hemen tanıdığı bu mektup Kont Leinsdorf tarafından kendisine gösterildiğinde, öfkesini bir şakanın kalıbında saklamakta büyük güçlük çekti. Ancak onun sıkıntısını anladığına inanan Kont Leinsdorf, ciddi ve iyi niyetli bir ifadeyle şöyle dedi: "Bunun ilginç olmadığı söylenemez. Ateşli ve kararlı bir girişim olduğunu da söyleyebilirim; ama böyle tek tek önerileri şimdilik ne yazık ki dosyaya koymak zorundayız; aksi takdirde hiçbir hedefe varamayız. Görünüşe bakılırsa yazan hanımı şahsen tanıdığınıza göre, bu mektubu kuzininize kendiniz vermek ister misiniz?"

57

Büyük Gelişme. Diotima, Büyük Düşüncelerin Özilne ilişkin Tuhaf Deneyimler Edinir

Ulrich, mektup ortadan kaybolsun diye onu cebine soktu, ayrıca bu mektup üzerine Diotima ile konuşmak hiç de kolay olmazdı, çünkü Diotima Avusturya Yılı hakkındaki makale çıktığından bu yana kendini tümüyle karmakarışık bir gelişmenin etkisi altına girmiş hissediyordu. Olay, yalnızca Ulrich'in Kont Leinsdorf'dan aldığı bütün belgeleri, olabildiğince okumaksızın, ona iletmesiyle sınırlı kalmıyordu, postadan da her gün yığınla mektup ve gazete kupürü çıkıyor, kitapçılar ona gözden geçirmesi için bir sürü kitap gönderiyorlardı; Diotima'nın evindeki trafik, tıpkı rüzgârla ayın birlikte emmeye koyulduklarında ruhun şişmesi gibi, iyice şişkinleşmişti, telefon da bir an bile durmuyordu, ve eğer küçük Rachel, hanımının sürekli rahatsız edilemeyeceğini anladığı için, bir melek sabrıyla telefonun başında nöbet tutup çoğu bilgileri kendi başına vermeseydi, Diotima taleplerin yükünün ağırlığına dayanamayıp sinir buhranı geçirirdi.

Ancak hiçbir zaman gelmeyen ve Diotima'nın bedeninde hep bir nabız gibi atmayı sürdüren bu sinir buhranı, ona o güne kadar tanımadığı bir mutluluğu da armağan etti. Bu, bir ürperti, dünyanın tepesinde duran bir taşın ağırlığının yol açtığı bir hışırtı, insan her yere hâkim bir dağın zirvesinde durduğunda içinde beliren hiçlik duygusunun yarattığı bir küçük heyecan gibiydi. Kısacası, Diotima'nın yükselişine karşın yaradılışının en taze kesitlerinde herhalde hep kalmış olan bir kimliğin, kendi halinde bir ortaokul öğretmeninin kızı ve burjuva kökenli bir konsolos muavinin genç eşi kimliğinin ansızın bilincine vardığı bir mevki duygusuydu. - Böyle bir mevki duygusu, tıpkı dünyanın dönüşünün ya da algılarımıza yaptığımız kişisel katkının farkına varılamayışı gibi, yaşamın farkına varılamayan, ama temel önem taşıyan durumları arasındadır. İnsanoğlu biiyüklenme duygusunu, kendisine bunu yüreğinde taşımaması gerektiği öğretilmiş olduğundan, büyük bir anavatanın, dinin ya da gelir düzeyinin zemininde dolaşarak ayaklarının altında taşır, ve böyle bir mevkiin eksikliği halinde de zamanın hiçlikten yükselen sütununun o an için en yüksek noktasında bulunmayı, başka deyişle bütün eskilerin kül ve duman olup gittiği, sonrakilerin ise henüz gelmediği bir şimdiki zamanda yaşamayı da yeterli görebilir. Ancak genelde bilincine varılmayan bu büyüklenme, herhangi bir nedenle ansızın ayaklardan yükselip başa vurduğu takdirde, bu durum rahimlerinde dünyayı taşıdıklarına inanan evlenmemiş kızlarınki gibi hafiften bir uçukluğa yol açabilir. Şimdi Daire Başkanı Tuzzi bile Diotima'yı, ondan olup bitenleri sorarak ve bazen şu ya da bu küçük işi devralmasını rica ederek onurlandırıyordu; bu arada Tuzzi'nin Diotima'nın salonundan söz ederken takınmayı âdet edindiği gülümseme, yerini saygın bir ciddiyete bırakmıştı. En Yüksek Makamın örneğin uluslararası nitelikte bir pasifist toplantının başına geçme planından ne ölçüde hoşlanacağı henüz bilinmiyordu, ancak Tuzzi, bu olasılığı hesaba katarak Diotima'dan ısrarla dış politika alanında daha önce kendisine danışmadan en küçük bir girişimde bulunmamasını rica ediyordu. Hatta herhangi bir zaman bir uluslararası barış eylemi düşüncesi ciddi olarak ortaya çıktığı takdirde, bundan bazı politik karışıklıkların doğmaması için hemen önlem alınması gerektiği yolundaki öğüdünü de daha başlangıçta vermişti. Bu kadar güzel bir düşüncenin yadsınması kesinlikle gerekli değil, diye açıklamıştı karısına, bu düşünceyi gerçekleştirme olasılığı bulunsa bile böyle bir yadsımaya gerek yoktu, ama daha en baştan bütün gerçekleştirme ve geri çekilme olanaklarının yolunun açık tutulması kesinlikle şarttı. Tuzzi, daha sonra Diotima'ya bir silâhsızlanma, bir barış konferansı, bir hükümdarlar buluşması arasındaki farkları, ta bunlarla Lahey Barış Sarayı'nın duvarlarının yerli sanatçıların duvar resimleriyle süslenmesi için öngörülen ve daha önce sözü edilmiş olan vakıf

arasındaki farklara kadar anlatmıştı, ve o güne kadar eşiyle bu kadar ciddi konuştuğu, hiç olmamıştı. Hatta kimi zaman, koltuğunun altında deri çantasıyla, açıklamalarını tamamlamak için, örneğin kendisinin Dünya Çapındaki Avusturya adıyla ilintili her şeyi doğal olarak yalnızca, tehlikeli ölçüde tutarsız sayılmak istemiyorsa eğer, ancak pasifist veya hümanist bir girişimle bağlantılı düşünebileceğini ya da buna benzer bir şeyi söylemeyi unutmuşsa, bir kez daha yatak odasına dönmüştü.

Diotima, sabırlı bir gülümsemeyle karşılık vermişti: "İsteklerini göz önünde bulundurmaya çalışacağım, ama dış politikanın bizim için önemi konusunda fazla abartılı düşünceler beslememelisin. Ülke içersinde neredeyse kurtarıcı bir gelişme var ve bu, halkın anonim derinliklerinden geliyor; her gün nasıl bir istek ve öneri yağmuru altında olduğumu bilemezsin."

Diotima, hayranlık uyandırıcıydı; çünkü kimseye fark ettirmeksizin, dev güçlüklerle çarpışmak zorundaydı. Din, adalet, tarım, eğitim ve daha başkaca alanlar göz önünde tutularak oluşturulmuş büyük Merkez Komitesinin oturumlarında bütün çizgi dışı öneriler, Diotima'nın kocası bu kadar anlayışlı davranmaya başlamazdan önce iyi tanıdığı o buz gibi ve ürkek çekimserlikle karşılanmaktaydı; Diotima bazen sabırsızlıktan kendini bütünüyle cesaretini yitirmiş gibi hissediyordu ve tembel dünyanın bu direnişini kırmanın kolay olmayacağını kendinden saklayamıyordu. Diotima için Avusturya Yılı'nın Dünya Çapında Avusturya Yılı niteliği taşıması ve Avusturya uluslarının da bir örnek olarak dünyanın uluslarını sergilemesi, bunun için de aslında Tin'in vatanının Avusturya olduğunun kanıtlanmasından başka bir şeye gerek bulunmaması ne kadar doğal olursa olsun, bunun tembellerin kafaları bakımından özel bir içeriği gereksindiği ve genel doğasından çok somutluğuyla daha kolay anlaşılabilir bir fikirle tamamlanmasının zorunluluğu da açıkça ortaya çıkmıştı. Ve Diotima, bunu gerçekleştirebilecek bir düşünce bulabilmek için saatler boyunca bir sürü kitap karıştırdı; elbette bu, aynı zamanda Avusturya'yı özellikle simgeleyecek bir düşünce olmalıydı; gelgelelim Diotima, büyük düşüncelerin özüne ilişkin olarak tuhaf deneyimler edindi.

Diotima'nın büyük bir çağda yaşamakta olduğu ortaya çıktı, çünkü çağ büyük düşüncelerle doluydu; ancak bunların içinden en önemlisini ve en büyüğünü gerçekleştirmek, bunun için bütün koşullar yerine geldikten sonra bile, tek bir düşünceye bu nitelikleri tanımak inanılmayacak kadar güçtü! Diotima ne zaman böyle bir düşünce üzerinde neredeyse karar kılar gibi olsa, onun tersini gerçekleştirmenin de büyük bir şey olacağının ayırdına varmak zorunda kalıyordu. Bu, böyleydi ve Diotima'nın elinden gelen bir şey yoktu. İdeallerin tuhaf nitelikleri vardır ve insan onları tam olarak izlemek istediğinde karşıt anlamlarına dönüşmeleri de bu niteliklerden biridir. Örneğin ortada Tolstoy ve Berta Suttner gibi, o sıralarda insanlığın düşüncelerini aşağı yukarı aynı ölçüde bilen iki yazar vardı-, ancak, diye düşünüyordu Diotima, insanlığın kaba güce başvurmaksızın kızarmış tavuk yiyebilmesi bile olası mıdır? Ve eğer, bu yazarların istemleri doğrultusunda, insanın öldürmemesi gerekiyorsa, o zaman askerlerin hali ne olur? Böyle bir durumda o zavallılar işsiz kalırken katillere de gün doğar. Ancak böyle öneriler vardı, ve imza toplanmaya başladığı da duyuluyordu. Diotima, kendisi için sonrasız doğrulardan yoksun bir yaşamı hiçbir zaman düşünememişti, ne var ki şimdi hayretle her sonrasız doğrunun birden fazla varolduğunu saptıyordu. Bu nedenden ötürü akıllı insan, ve bu olayda bu insan Daire Başkanı Tuzzi'ydi, üstelik de bu olayla onuru bağlamında belli bir kurtuluşa ermişti, evet, akıllı insan, sonrasız doğrulara karşı kökü derinlere uzanan bir kuşku besler; gerçi onların gerekliliğini hiçbir zaman yadsımaz, ama bu idealleri harfiyen izlemeye kalkanlara da deli gözüyle bakar. Tuzzi'nin -eşine de yardım etmeye hazır olarak sunduğu- düşüncesine göre insanlığın idealleri, daha başlangıçta çok ciddiye almaktan kaçmılmadığı takdirde insanı yıkıma sürükleyecek ölçüde çetin talepler içeriyordu. Bunun en iyi kanıtı olarak da Tuzzi, ideal ve sonrasız doğru gibi sözcüklere ciddi işlerin görüldüğü bürolarda hiç rastlanmamasını gösteriyordu; bu sözcükleri bir dosyada uygulamaya kalkışan bir memura hemen o anda bir dinlenme izni alması için kendini resmi doktora göstermesi tavsiye edilirdi. Ancak Diotima, eşini içinde buruk bir acıyla dinlese bile, böyle zaaf dolu saatlerin ardından kendini çalışmalarına verecek yeni bir gücü yine de buluyordu.

Kont Leinsdorf bile, konuyu görüşmek için sonunda yine zaman bulduğunda, Diotima'nın tinsel gücü karşısında hayrete kapılmıştı. Ekselansları, halkın içinden gelecek bir irade açıklamasını istemekteydi. İçten dileği, halkın iradesini araştırıp ortaya çıkarmak ve yukardan dikkatle etkileyerek arındırmaktı, çünkü daha sonra bu iradeyi Majestelerine Bizanslılığın bir kalıntısı olarak değil, fakat demokrasinin anaforuna kapılmış giden halkların aklını başına toplamasının bir göstergesi diye takdim etmek niyetindeydi. Diotima, Ekselanslarının, patriklerinin çevresinde toplanmış bir halklar ailesi duygusunun yeterince dile gelmesi koşuluyla, bir Dünya Çapında Avusturya önerisini ilke olarak reddetmemekle birlikte, "Barışın İmparatoru" ve Hakiki Avusturya'nın görkemli bir biçimde ortaya konulması düşüncesine hâlâ bağlı bulunduğunu bilmekteydi. Gerçi Ekselansları, Dr. Arnheim'ın kişiliğine herhangi bir itirazda bulunmamakla ve hatta onu açıkça ilginç bir kişi diye nitelendirmiş olmakla birlikte, Prusya'yı gizliden ve zımnen bu halklar ailesinin dışında tutuyordu. "Hiç kuşkusuz vatanseverliğin eskimiş anlamı peşinde değiliz," diye uyarıyordu "ulusu, dünyayı silkelemek zorundayız. Bir Avusturya Yılı düzenleme düşüncesini gerçekten iyi buluyorum ve hatta gazetecilere kamuoyunun hayal gücünü böyle bir hedefe yöneltmenin gerekli olduğunu ben kendim söyledim. Ancak, böyle bir Avusturya Yılı kararlaştırıldığı takdirde, bu yıl boyunca neler yapmamız gerektiğini hiç düşündünüz mü, sevgili dostum? Bakın, asıl önemli olan işte bu! Bunu da bilmek gerekiyor. Bu bağlamda yukarıdan biraz yardımcı olmak lazım, aksi takdirde henüz olgunlaşmamış olan öğeler söz sahibi olur. Ve ben, bir şey düşünebilecek zamanı kesinlikle bulamıyorum!"

Diotima, Ekselanslarını çok endişeli gördü ve heyecanla karşılık verdi: "Eylem, ya büyük bir simgede doruğuna varmalı, ya da hiç düzenlenmemeli! Burası kesin. Eylem, dünyanın yüreğine işlemeli, ama bu arada yukardan gelecek bir etkinin varlığını da gereksiniyor. Bu yadsınamaz. Avusturya Yılı, mükemmel bir öneri, fakat kanımca bir Dünya Yılı daha güzel olurdu; Avrupa ruhunun Avusturya'da hakiki vatanını görebileceği bir Dünya Çapında Avusturya Yılı!"

"Dikkat! Dikkat!" diye uyardı dostunun tinsel yürekliliği karşısında daha önce de çoğu kez korkuya kapılmış olan Kont Leinsdorf. "Düşünceleriniz hep belki de biraz büyük kaçıyor, Diotima! Bunu daha önce de söylemiştiniz, ama insan ne kadar dikkatli olsa azdır! Evet, böyle bir Dünya Yılı'nda neler yapmamız gerektiğini düşünmüştünüz?"

Ancak Kont Leinsdorf, bu soruyla birlikte, düşüncesini onca kendine özgü kılan sapmazlıkla Diotima'nın en duyarlı noktasına dokunmuştu. "Ekselansları," dedi Diotima bir duraklamanın ardından "bu, dünyada benden yanıtını isteyebileceğiniz en zor soru. En kısa zamanda en önemli kişilerden, yazarlardan ve düşünürlerden oluşacak bir çevreyi davet etmek niyetindeyim, ve bir şey söylemezden önce bu toplantıdan çıkacak önerileri beklemek istiyorum."

"Böylesi doğru olur!" dedi hemen beklemekten yana çıkan Ekselansları yüksek sesle. "Böylesi doğru olur! Ne kadar dikkat edilse azdır! Her gün neler duyduğumu bir bilseydiniz!"

58

Paralel-Eylem, Bazı Kaygılar Uyandırır.
Ama İnsanlığın Tarihinde Gönüllü Geri Çekilme Diye
Bir Şey Yoktur

Ekselansları, bir ara Ulrich ile de daha ayrıntılı konuşacak zaman bulmuştu. "Şu Doktor Arnheim'dan pek hoşlanmıyorum" diye itiraf etmişti ona. "Hiç kuşkusuz çok derinliği olan bir insan, bu nedenle kuzininize şaşılamaz; ama önünde sonunda bir Prusyalı. Hep dikkatle bakıyor. Ben daha küçük bir çocukken, altmış beş yılında, rahmetli babamın Chrudim şatosunda bir av konuğu olmuştu, o da hep böyle bakardı, ve bir yıl sonra onu bize kimin getirmiş olduğunu kimsenin bilmediği ve adamın Prusya genel kurmayında görevli bir binbaşı olduğu ortaya çıkmıştı! Bu sözlerimle elbet herhangi bir imada bulunmak istemiyorum, fakat Arnheim'ın her şeyimizi bilmesinden de hoşlanmıyorum."

"Ekselansları," dedi Ulrich "bana içimi dökme fırsatını verdiğiniz için memnunum. Artık bir şeyler olmasının zamanıdır; beni düşündüren ve yabancı bir gözlemciye uygun düşmeyecek bazı deneyimler edinmekteyim. Paralel-Eylem, aslında herkese mutlu bir heyecan vermeli, herhalde Ekselanslarının da amacı budur, değil mi?"

"Evet, evet, elbette!"

"Ama bunun tam tersi oluyor!" dedi Ulrich yüksek sesle. "Edindiğim izlenime göre bu eylem, bütün seçkin kişilere göze çarpacak biçimde kaygı ve üzüntü vermekte!"

Ekselansları başını salladı ve, kendisini üzen düşüncelere daldığı zamanlar hep yaptığı gibi, bir başparmağı ile öteki elinin

başparmağına sarıldı. Gerçekte o da şimdi Ulrich'in kendisine anlattıklarınınkine benzer deneyimler edinmişti.

"Paralel-Eylem ile bir ilgimin olduğu yayıldıktan bu yana," diye anlatıyordu Ulrich "biriyle bir araya geldiğimde bu kişinin bana: 'Aslında Paralel-Eylemle erişmek istediğiniz nedir? Bugün artık ne büyük edimler, ne de büyük adamlar kaldı!' demeden üç dakika olsun daha genel konuştuğu, hiç olmuyor."

"Evet, ve bununla siz, yalnızca kendi durumunuzu dile getirmiş olmuyorsunuz!" diye söze karıştı Ekselansları. "Biliyorum, bunu ben de duyuyorum. Büyük sanayiciler kendilerine yeterince gümrük koruma duvarları sağlamayan politikaya, politikacılar da seçimler için çok az para veren endüstriye verip veriştiriyorlar."

"Çok doğru!" dedi Ulrich, açıklamalarına yeniden başlayarak. "Cerrahlar, cerrahlığın Billroth'dan bu yana ilerlemeler kaydettiğine kesinlikle inanıyorlar; onlar sadece tıbbın geri kalan bölümünün ve bütün doğa araştırmalarının cerrahlığa pek az yararının dokunduğunu söylüyorlar. Ekselansları izin verirlerse eğer, şunu da iddia etmek isterim ki tanrıbilimciler de bugün tanrıbilimin Hazreti İsa dönemine oranla şu ya da bu ölçüde daha ileri olduğuna inanmaktalar, fakat-"

Kont Leinsdorf, bunu yumuşak bir biçimde geçiştirmek istercesine elini kaldırdı.

"Uygunsuz bir şey söylediysem eğer, özür dilerim, aslında bunun olması hiç gerekmiyordu da; çünkü benim değinmek istediğim, görünüşe bakılırsa çok genel bir anlam taşıyor. Dedim ki, cerrahlar doğa araştırmalarının bunlardan isteneni tam olarak vermediğine inanmaktalar. Buna karşılık bir doğa bilimleri araştırmacısıyla şimdiki zaman üzerine konuşulduğunda, o da genelde bakışlarını biraz daha yukarılara kaldırmak istediğini, ama tiyatroya gittiği zaman sıkıldığını ve kendisini eğlendirip esinlendirecek bir roman bulamadığını söyleyip yakmıyor. Bir yazarla konuşulduğunda, yazar artık inanç diye bir şeyin olmadığını söylüyor. Ve, şimdi tanrıbilimcileri bir yana bırakmak istediğime göre, bir ressamla konuşmak istediğinizde de, adamın böylesine berbat bir edebiyatın ve felsefenin geçerli olduğu bir dönemde ressamların en iyiyi veremeyeceklerini

iddia edeceğinden emin olabilirsiniz. Suçu herkesin birbirine atmasında izlenen sıra doğal olarak hep aynı değil, fakat her defasında bir günah keçisi arandığı da kesin. Ve bunun temelinde yatan kuralı veya yasayı da ne yazık ki bulamıyorum! Korkarım ki söylemek zorunda olduğumuz şey, aslında her insanın, tek başına ele alındığında, halinden memnun olduğu, ama genelde evrensel bir nedenden ötürü kendini iyi hissetmediğidir, ve göründüğü kadarıyla Paralel-Eylemin misyonu da bunu gün ışığına çıkarmaktır."

"Yüce Tanrım," diye yanıtladı Ekselansları bu açıklamaları, böylece ne demek istediği pek anlaşılmaksızın, "ortada kadir bilmezlikten başka bir şey yok!"

"Ayrıca" diye devam etti Ulrich, "bende daha şimdiden Ekselanslarına geri gönderme fırsatını henüz bulamadığım iki dosya dolusu genel nitelikte yazılı başvuru var. Bunlardan birinin üstüne '...geri gönderilmek üzere' diye bir not düştüm. Çünkü şaşılacak kadar çok sayıda insan bize dünyanın eski zamanlarda şimdikinden daha iyi bir durumda olduğunu ve Paralel-Eylemin dünyayı yeniden o zamanlara götürmesinin yeteceğini bildirmekte. înanca geri dönüş gibi doğal bir isteği bir yana bıraksam bile, geride daha Barok dönemine, Gotik dönemine, doğal duruma, Goethe'ye, Alman hukukuna, ahlâki birliğe ve başkaca şeylere geri dönme gibi talepler kalıyor."

"Anlıyorum; ama belki aralarında doğru bir düşünce de vardır ve onun cesaretini kırmamak gerekir, ne dersiniz?" diye sordu Kont Leinsdorf.

"Olabilir; ama nasıl yanıt verilecek? Falan tarihli, değerli görüşleriniz üzerinde iyice düşündükten sonra bildirmek isteriz ki, zaman bunun için henüz uygun değildir, diye mi? Yoksa: İlgiyle okuduk, sizden dünyanın Barok, Gotik ya da başkaca dönemler doğrultusunda yeniden yapılandırılmasına ilişkin dileklerinizi daha ayrıntılı bildirmenizi rica ederiz, diye mi?"

Ulrich gülümsemekteydi, fakat Kont Leinsdorf onun o anda biraz fazla neşeli olduğu kanısına vardı ve bunu onaylamadığını belli edercesine, neredeyse var gücüyle bir başparmağıyla ötekine sarıldı. Bıyıklı yüzü, takındığı sert ifadeyle Wallenstein'm dönemini anımsatıyordu, ve sonra Kont Leinsdorf, çok dikkate değer bir açıklama yaptı. "Sevgili Doktor," dedi "insanlığın tarihinde gönüllü geriye dönüş diye bir şey yoktur!"

Bu açıklama her şeyden önce Kont Leinsdorf'un kendisini şaşırttı, çünkü aslında çok başka bir şey söylemek istemişti. Bir muhafazakârdı, Ulrich'e öfkelenmişti ve burjuva sınıfının Katolik kilisesinin evrensel ruhunu aşağıladığını, şimdi de bunun sonuçlarının acısını çektiğini belirtmek istemişti. Bunun yanı sıra, dünyanın henüz sorumluluk bilinci taşıyan kişilerce belli bakış açılarına göre yönetilmiş olduğu, mutlak merkeziyetçi dönemleri övmek de akla yakın gelebilirdi. Ancak Kont Leinsdorf daha uygun sözcükleri ararken, aklına ansızın bir sabah sıcak su ve tren olmadan uyanmanın ve sabah gazetelerinin yerine sadece bir imparatorluk habercisinin atıyla sokaklardan geçmesinin kendisi için nahoş bir sürpriz olacağı gelivermişti. Yani Kont Leinsdorf "Bir zamanlar olan, bir daha asla aynen varolmayacaktır," diye düşünmüştü, ve bunu düşünürken de çok şaşırmıştı. Çünkü tarihte gönüllü geriye dönüş diye bir şeyin olamayacağı varsayıldığında, insanlık gizemli bir yolculuk tutkusuna kapılıp giden, dönüşü ve varışı olmayan bir adama benzeyecekti, ve bu da çok dikkate değer bir durumdu.

Gerçi Ekselanslarının birbirlerine aykırı düşen iki düşünceyi bilincinde rastlaşmalarına asla meydan vermeyecek biçimde birbirlerinden ayrı tutabilmek gibi olağanüstü bir yeteneği vardı, ancak bütün temel ilkelerine aykırı kaçan bu düşünceyi aslında reddetmesi gerekirdi. Ne var ki Ulrich'e karşı belli bir yakınlık duymuştu, ve görevlerinden zaman bulabildiği ölçüde, sadece burjuva olması nedeniyle büyük sorunların biraz dışında kalan bu insanı esinlendirici ve kendisine çok iyi tavsiye edilmiş adama politik karşıtlıkları katı bir mantık doğrultusunda açıklamaktan büyük zevk almaktaydı. Ancak insan işe bir kez bir düşüncenin bir öncekinden doğduğu mantıkla başladı mı, bunun sonunda nereye varacağını asla bilemez. Kont Leinsdorf da bu nedenle söylediğini geri almayıp, Ulrich'e ısrarla ve konuşmadan bakmakla yetindi.

Ulrich eline bir dosya daha aldı ve bu sessizlikten her iki dosyayı Ekselanslarına vermek için yararlandı. "İkinciye '...verilmek üzere' diye bir başlık koymak zorunda kaldım," diye

açıklamaya başladı, ancak Ekselansları yerinden doğruldu ve zamanının dolmuş olduğunu saptadı. Israrla konuşmanın düşünmek için daha çok zaman bulabilecekleri bir başka zamana bırakılmasını rica etti. "Ayrıca kuzininiz bu amaçlar için en seçme kişileri davet edecek," diye anlattı, ayaklanmıştı. "O toplantıya gidin; lütfen, mutlaka gidin; benim de orada bulunmama izin verilecek mi, bilmiyorum!"

Ulrich dosyaları sardı, ve Kont Leinsdorf, kapı çerçevesinin loşluğunda bir kez daha döndü. "Büyük bir deney doğal olarak herkesi çekingen kılar; ama onları silkeleyeceğiz!" Görev duygusu, Ulrich'i geride teselli etmeden bırakmasına izin vermemişti.

59

Moosbrugger'in Düşündükleri

Bu arada Moosbrugger, yeni hapishanesine olabildiğince yerleşmişti. Binanın ana kapısı kapanır kapanmaz ona bağırmışlardı. Belleği onu yanıltmıyorsa eğer, dikbaşlılık etmeye kalkıştığında dayakla tehdit etmişlerdi. Tek kişilik bir hücreye konulmuştu. Avluda dolaşırken elleri bağlıydı, ve nöbetçilerin gözleri de üzerinden hiç ayrılmıyordu. Mahkûmiyet kararının henüz kesinleşmemiş olmasına karşın, sözde kafasını ölçmek için, saçlarını dibinden kazımışlardı. Dezenfekte etmek bahanesiyle başını iğrenç kokan bir sabunla ovalamışlardı. Moosbrugger, bu yolların eski bir yolcusuydu, bunların hiçbirini yapmaya hakları olmadığını biliyordu, ama demir kapıların ardında insanın onuruyla ayakta kalabilmesi kolay değildir. Ona akıllarına estiği gibi davranıyorlardı. Hapishane müdürüne çıktı ve şikâyette bulundu. Müdür, bazı davranışların kurallara uymadığını itiraf etmek zorunda kaldı, fakat bunların bir ceza olmadığını, dikkatli olma zorunluluğundan kaynaklandığını söyledi. Moosbrugger, hapishane rahibine de şikâyette bulundu; ama bu iyi yürekli yaşlı adamın sevecen görev bilincinin cinsel suçlar karşısında işlerliğini yitirme gibi eski bir zayıflığı vardı. Rahip, bu suçlardan onlara teğet bile geçmemiş bir bedenin anlayışsızlığıyla nefret etmekteydi, ve üstelik şerefli görünüşlü Moosbrugger'in onda acıma duygusu gibi bir zaaf uyandırması karşısında dehşete de kapılmıştı; Moosbrugger'i hapishane doktoruna gönderdi, kendisi ise, böyle durumlarda hep yaptığı gibi, sadece yüce Tanrısına bir dua göndermekle yetindi; ayrıntılara girmeyen bu dua ölümlülerin kargaşalarından öylesine genel söz ediyordu ki, dua anında Moosbrugger kadar din bağlamında

özgür düşünenleri ve ateistleri de kapsıyordu. Hapishane doktoru ise Moosbrugger'e yakındıklarının hiçbirinin o kadar kötü olmadığını söyledi, sırtına dostça bir şaplak indirdi ve yakınmalarıyla ilgilenmeye kesinlikle yanaşmadı, çünkü Moosbrugger doğru anladıysa eğer, gerçekten hasta mı olduğu, yoksa rol mü yaptığı sorusu fakülte tarafından yanıtlanmadığı sürece bütün bunlar gereksizdi. Moosbrugger öfkeyle herkesin yakınmaları hakkında işine geldiği gibi konuştuğunu, ve çevresindekilerin ona canlarının istediği gibi davranma gücünü böyle konuşmalardan aldıklarını sezinledi. İçinde, iyi eğitilmiş kişilerin dilini kesmek gerektiği gibi, sıradan insanlara özgü bir duygu vardı. Doktorun yara izleri taşıyan yüzüne, içinden kurumuş ruhban suratına, hapishane müdürünün titizlikle toplanmış bir büroyu yansıtan çehresine baktı, bunlardan her birinin farklı bir biçimde kendisine baktığını gördü, ve bütün bu yüzlerde onun açısından erişilmez, ama hepsine ortak, kendisine ise yaşamı boyunca düşman kesilmiş bir şey vardı.

Dış dünyada her insanı kendi beni üzerinde odaklaşmaktan kaynaklanan saldırganlığıyla öteki bedenlerin arasında güç bela barınmaya iten bu derleyip toparlayıcı güç, herkesin beklemekle ayakta kalabildiği ve insanlar arasındaki canlı ilişkinin de, kaba saba ve şiddetli olsa bile, gerçekte bir gerçekdışılık gölgesince kemirildiği cezaevinin çatısı altında, tüm disipline karşın biraz gevşekti. Moosbrugger, görüşmeler savaşımını izleyen dinginliğe güçlü bedeninin bütünüyle tepki verdi. Kendini yerinde sallanmaya başlamış bir diş gibi algılıyordu. Derisini kaşıntı basmıştı. Kendini bir hastalık kapmış gibi ve berbat hissediyordu. Kimi zaman kendini kaptırdığı, hüzünlü, hafiften sinirli bir aşırı duyarlılıktı; şimdi toprağın altında yatan ve başına bütün bunları sarmış olan kadını, kendini onunla karşılaştırdığında, bir çocuğun karşısındaki kötülük dolu bir dişi gibi görüyordu. Yine de bir bütün olarak bakıldığında, Moosbrugger'in halinden hiç memnun olmadığı söylenemezdi; birçok göstergeden burada önemli bir kişi olduğunun ayırdına varıyordu ve bu da gururunu okşuyordu. Bütün mahkûmlara ayrım gözetilmeksizin sunulan bakım bile Moosbrugger'e bir tür doyum sağlıyordu. Devlet, daha önce hiç böyle şeyler yapmamışken şimdi, yani bu kişiler suç işledikleri rinden beri, onları beslemek, yıkamak, giydirmek, ayrıca bir işte çalışmalarıyla, sağlıklarıyla, kitaplarıyla ve şarkı söylemeleriyle ilgilenmek zorundaydı. Moosbrugger gösterilen bu özenden, biraz katı olmasına karşın, annesini öfkeyle de olsa kendisiyle ilgilenmek zorunda bırakmış bir çocuk gibi keyif almaktaydı; ama bunun uzun sürmesini istemiyordu; cezasının ömür boyu hapse çevrilebileceği veya yeniden bir tımarhaneye gönderilebileceği düşüncesi onda, yaşamımızdan kaçmak için harcadığımız bütün çabalar bizi yine o hep aynı ve nefret ettiğimiz durumlara geri götürdüğünde hissettiğimiz direnme duygusunu yaratıyordu. Avukatının davanın yeniden görülmesi için çalıştığını ve bir kez daha sağlık denetiminden geçirileceğini biliyordu, fakat buna gecikmeksizin direnmeye ve onu öldürmelerini talep etmeye karar vermişti.

Bu dünyadan ayrılma biçiminin ona yakışır olması gerektiğinden kuşku duymuyordu, çünkü yaşamı kendi hakkı uğruna verdiği bir savaşım olmuştu. Tek kişilik hücrede Moosbrugger, kendi hakkının ne olduğunu düşündü. Bunu söyleyemiyordu. Ama ondan yaşamı boyunca esirgenen şey olduğu kesindi. Bunu düşündüğü anda duyguları kabardı. Dili kıvrıldı ve İspanyol adımları atan bir beygirinkini andıran bir harekete soyundu; dili, kendi hareketi için böyle soylu bir betimleme istemişti. "Hak," diye düşündü Moosbrugger, bu kavramı belirleyebilmek için son derece ağır bir tempoyla, ve sanki birisiyle konuşur gibi düşündü, "bu, insanın haksızlık etmemesi ya da onun gibi bir şey, değil mi?" - ve ansızın aklına geldi: "Hak, hukuktur." Evet, böyleydi; hakkı, onun hukukuydu! Üstüne oturmak için tahta döşeğine bakındı, ağır ağır döndü, yere vidalanmış olan kereveti boşuna çekiştirdi ve duraklayarak oturdu. Ondan hukukunu esirgemişlerdi! On altı yaşındayken yanında çalışmış olduğu kadın ustasını anımsadı. Rüyasında karnına doğru soğuk bir şeyin estiğini görmüştü, sonra o şey bedeninin içinde kaybolmuştu, Moosbrugger bağırmıştı, yatağından aşağıya düşmüştü, ve ertesi sabah kendini tepeden tırnağa dayak yemiş gibi hissetmişti. Öteki iki çırak bir defasında ona, bir kadına yumruğunu başparmağı işaret ve orta parmaklarının arasından uzanır biçimde gösterdiği takdirde, karşısındaki kadının buna direnemeyeceğini söylemişlerdi. Moosbrugger'in kafası karışmıştı; söylediklerine bakılırsa, ötekiler bunu daha önce de-

nemişlerdi, ama Moosbrugger bunu düşündüğünde yer ayağının altından kayar gibi oluyor ya da başı boynunun üstünde sanki her zamankinden farklı durmaya başlıyordu, kısacası, iç dünyasında doğal düzenden kıl payı ayrılan ve pek güven vermeyen bir şeyler oluyordu. "Usta," demişti Moosbrugger, "size hoş bir şey yapmak istiyorum..." Yalnızdılar, kadın onun gözlerinin içine bakmıştı, orada herhalde bir şeyler okumuş olmalıydı ve şöyle karşılık vermişti: "Defol git mutfaktan!" Bunun üzerine Moosbrugger ona, başparmağını öteki iki parmağın arasına sıkıştırdığı yumruğunu uzatmıştı. Gelgelelim sihir, etkisini sadece yarı yarıya göstermişti; kıpkırmızı kesilen kadın, kaçmasına meydan bırakmayan bir hızla elindeki tahta kaşığı onun suratına indirmişti; Moosbrugger ancak dudaklarının üstünden kan akmaya başladığında bunun farkına varmıştı. Ama şimdi o anı çok iyi anımsıyordu, çünkü kan ansızın yol değiştirmiş, yukarı doğru akarak gözlerinin üzerine yükselmişti; ona son derece aşağılayıcı biçimde hakaret etmiş olan dev gibi kadının üstüne saldırmıştı, kadının kocası gelmişti ve o andan başlayarak titreyen bacaklarıyla kendini sokakta bulduğu ve arkasından eşyasının fırlatıldığı kadar olup bitenler, sanki büyük, kırmızı renkli bir kumaşın parçalanması gibiydi. İşte hukuku böylece alay konusu olup ayaklar altına alınmıştı, ve Moosbrugger yeniden yollara düşmüştü. Acaba hukuk, sokaklarda bulunabilir miydi??! Bütün kadınlar, ayrıca bütün elmalar ve yatacak yerler daha önceden bir başkasının hukuku olup çıkmıştı; jandarmalarla bölge yargıçları ise köpeklerden de beterdiler.

Ancak Moosbrugger işin aslının ne olduğunu, insanların neden hep onun yakasına yapıştıklarını, hapishanelere ve tımarhanelere tıktıklarını hiçbir zaman tam olarak anlayamamıştı. Uzun süre yere ve büyük çaba harcayarak hücresinin köşelerine baktı; kendini yere anahtarını düşürmüş olan biri gibi hissediyordu. Fakat yitirdiğini bulamadı; yer ve köşeler daha biraz önce bir sözcüğün düştüğü yerde ansızın bir nesnenin ya da insanın boy gösterivердiği düşsel bir zeminken, şimdi günün aydınlığının grisine ve gerçekliğine dönüşmüştü. Moosbrugger, bütün mantığını topladı. Tam olarak tek anımsayabildiği, bütün bunların başladığı yerlerdi. Bu yerleri tek tek sayabilir ve betimleyebilirdi. Bir defasında Linz'de, bir başka defa ise Braila'da olmuştu. Arada yıllar vardı.

Ve son olarak da burada, yani kentte. Moosbrugger, önünde her taşı görebiliyordu. Taşların genelde olmadığı bir açıkseçiklikle. Her defasında buna eşlik eden keyifsizliği de anımsıyordu. Sanki damarlarında kan yerine zehir varmışçasına, denebilirdi, ya da buna benzer bir şey. Örneğin açık havada çalışıyordu ve yanından kadınlar geçip gitmekteydi; Moosbrugger kendisini rahatsız ettikleri için onlara bakamıyordu, ama hep yeni kadınlar geçiyordu; sonunda gözleri tiksintiyle onları izlemeye koyuluyordu, ve sonra yine aynı şey; gözlerin bu ağır tempoyla oraya buraya çevrilişi, içlerinde zift ya da katılaşmakta olan çimento karıştırılıyormuş gibi. O zaman Moosbrugger, düşünmesinin ağırlaştığının farkına varıyordu. Zaten ağır düşünürdü, sözcüklerden ötürü güçlük çekerdi, hiçbir zaman yeterince sözcük bulamazdı, ve bazen, biriyle konuştuğunda, karşısındakinin ansızın hayretle ona baktığı ve, Moosbrugger bir sözcüğü ağır ağır söylediğinde, tek bir sözcüğün bu kadar çok şey anlatabilmesini anlayamadığı olurdu. Moosbrugger, daha gençliklerinde kolay konuşmayı öğrenmiş olan bütün insanları kıskanırdı; ona gelince, sözcükler sanki inadına ve onları en çok gereksindiği zamanlarda çiklet gibi damağına yapışırdı, ve o yeniden bir heceyi yerinden zorla koparıp yine ilerleyene kadar bazen aradan neredeyse ölçüsüz denecek kadar uzunlukta bir süre geçerdi. Bu durumun artık doğal bir nedenden kaynaklanmadığı yolunda bir açıklama yadsınabilir gibi değildi. Ama Moosbrugger mahkemede onun peşini böylece bırakmayanların masonlar, Cizvitler ya da sosyalistler olduğunu söylediğinde, kimse ne dediğini anlamıyordu. Gerçi hukukçular ondan iyi konuşabiliyorlardı ve ona her türlü itirazı yöneltebiliyorlardı, fakat gerçek bağlantılardan haberleri bile yoktu.

Ve bu durum bir süre devam ettiğinde, Moosbrugger korkmaya başlıyordu. İnsanın elleri bağlı olarak sokakta durup, çevredekilerin nasıl davranacaklarını beklemesi gibi! Dilinin ya da içinin daha derinliklerindeki bir şeyin tutkalla yapıştırıldığı bilinci, Moosbrugger'e saklamak için günlerce çaba harcamak zorunda kaldığı, acınası bir güvensizlik aşılıyordu. Ama bunun ardından ansızın kesin, sessiz diye de nitelendirilebilecek bir sınır geliyordu. Aniden soğuk bir soluk beliriyordu. Ya da havada, çok yakınında büyük bir gülle beliriyor ve göğsüne uçuyordu. Ve

aynı anda üstünde, gözlerinde, dudaklarında ya da yüzündeki kaslarda bir şey hissediyordu; bütün çevre bulanıp kararıyor, ve binalar ağaçlara doğru eğilirken çalılıktan belki de bir çift kedi hızla fırlayıveriyordu. Bu durum yalnızca bir an sürdükten sonra geçiyordu.

Ve herkesin hakkında bir şeyler bilmek istediği ve hep konuştuğu zaman, aslında bundan sonra başlamış oluyordu. Moosbrugger'e en yararsız itirazları yöneltiyorlardı, ve ne yazık ki kendisi de yaşadıklarını ancak bulanık bir biçimde, yalnızca anlamları bağlamında anımsayabiliyordu. Çünkü sözü edilen zamanlar, aslında anlamın ta kendisiydi! Bu zamanlar bazen yalnızca birkaç dakika kalıyordu, ama bazen de günler boyu sürüyordu, ve bazen de aylarca devam edebilen benzer başka zamanlara dönüşüyordu. Moosbrugger'in düşüncesine göre bir yargıcın da anlayabileceği kadar basit olmaları nedeniyle, böyle zamanlardan başladığında, sesler veya müzik, ya da bir inleme ve vızıltı, hışırtılar, vınlamalar ve silâh sesleri, gök gürültüleri, gülmeler, seslenmeler, konuşmalar ve fısıltılar duyuyordu. Bütün bunlar her yandan geliyordu; duvarlara, havaya, giysilere ve bedenine siniyordu. Moosbrugger sanki suskun oldukları sürece bunları bedeninde taşır gibiydi; ama dile geldikleri anda çevrede, yine de Moosbrugger'e uzak olmayan bir yerlerde saklanıyorlardı. Moosbrugger çalıştığında, sesler ona çoğunlukla çok bölük pörçük sözcüklerle ve kısa tümcelerle sesleniyorlardı, küfürler ve yergiler yöneltiyorlardı; bir şey düşünmeye başladığında ise, düşündüğünü ondan önce dile getiriyorlar, ya da kötücül bir tutumla onun istediğinin tam tersini söylüyorlardı. Moosbrugger bu yüzden hasta sayılmak istenmesine ancak gülebiliyordu; kendisi ise bu seslere sanki birer maymunmuşlar gibi davranıyordu. Ne yaptıklarını duymak ve görmek, onu eğlendiriyordu; böylesi, kafasındaki inatçı ve kasvetli düşüncelerden karşılaştırılamayacak kadar daha güzeldi; ama onu kızdırdıklarında, Moosbrugger de öfkeleniyordu, ve sonuçta bu da çok doğaldı. Moosbrugger kendisi için söylenenlere hep çok iyi dikkat etmiş olduğundan, bu durumun sanrılama diye adlandırıldığını biliyordu ve başkalarında bulunmayan bu sanrılama niteliğini onlara göre bir ayrıcalık olarak kabullenmeye itirazı yoktu; çünkü güzel manzaralar ve cehennem yaratıkları gibi, başkalarının göremediği pek çok şeyi de görebiliyordu, ama buna verilen önemi çok abartılı buluyordu, ve akıl hastanelerindeki kalışlarından aşırı rahatsız olduğu zamanlar hemen yalnızca numara yaptığını ileri sürüveriyordu. Çevresindeki akıllılar seslerin ne kadar yüksek olduğunu soruyorlardı; bu soru pek mantıklı değildi: Moosbrugger'in duyduğu, kimi zaman elbet gök gürültüsü kadar yüksekti, ama bazen de fısıltının en hafifiydi. Ona acı veren sancılar da dayanılmaz ya da bir düş gibi çok hafif olabiliyordu. Önemli olan, bu değildi. Moosbrugger kendisine sorulsa, ne gördüğünü, duyduğunu ya da hissettiğini çoğu zaman tam olarak anlatamazdı; yine de ne olduğunu biliyordu. Bu, kimi zaman çok belirsizdi; yüzler dışardan geliyordu, fakat bir gözlem kırıntısı ona bunların yine de kendisinden geldiğini söylüyordu. Önemli olan nokta, bir şeyin dışarıda ya da içeride olmasının hiçbir önem taşımamasıydı; Moosbrugger'in durumunda bu, saydam bir cam duvarın her iki yanındaki berrak su gibiydi.

Ve kendi büyük zamanlarında Moosbrugger seslere ve yüzlere hiç dikkat etmiyor, yalnızca düşünüyordu. Bu sözcük onu hep etkilemiş olduğu için, durumunu düşünmek diye adlandırıyordu. Başkalarından daha iyi düşünüyordu, çünkü hem dışta, hem de içte düşünüyordu. İç dünyasında onun isteğine bakılmaksızın düşünülmekteydi. Moosbrugger, düşüncelerin kendisi için hazırlandığını söylüyordu. Ve erkeğe özgü o ağırbaşlı düşünceliliğini yitirmeksizin, örneğin bir kadının göğüsleri sütle dolduğunda olduğu gibi, en küçük ayrıntılardan ötürü bile heyecanlanıyordu. O zaman düşünme süreci, yüzlerce küçük derecikten beslenen ve yemyeşil bir çayırdan geçen bir dere gibi akıyordu. Moosbrugger şimdi başını eğmiş, parmaklarının arasındaki tahtaya bakmaktaydı. "Buralılar, sincaba meşe pisisi derler" diye geldi aklına; "ama biri kalkıp da dilinde ve yüzünde tam bir ciddiyetle 'meşe kedisi' demeyi bir denesin bakalım! O zaman herkes, bir manevra saldırısının kurusıkı atışları arasında gerçek bir silâh atılmış gibi yerinden sıçrardı! Öte yandan Hessen'de sincaba ağaç tilkisi denir. Dünya görmüş olan, bilir böyle şeyleri." Oysa ruh doktorları Moosbrugger'e boyayla yapılmış bir sincap gösterip ondan: "Bu, bir tilki ya da belki bir tavşan; bir kedi veya ona benzer bir şey de olabilir," tarzında bir yanıt aldıklarında, bir mucizeyle karşılaşmışçasına meraklanı-

yorlardı. O zaman her defasında hemen: "On dört artı on dört kaç eder?" diye soruyorlardı. Ve Moosbrugger de onlara düşünceli bir ifadeyle şöyle karşılık veriyordu: "Yaklaşık olarak yirmi sekiz ile kırk arası bir şey eder." Bu "yaklaşık olarak" söylemi, ruh doktorlarını Moosbrugger'in onlarla alay etmesine yol açar biçimde zora sokuyordu. Çünkü aslında çok kolaydı; on dört artı on dört çıkış noktası yapıldığında yirmi sekize varılacağını Moosbrugger de bilmekteydi, ama yirmi sekizde kalmak gerektiğini kim söylüyordu??! Moosbrugger'in bakışları, göğe çizili bir zirveye varmış olan ve ilkinin arkasında benzer başka zirvelerin de bulunduğunu gören bir adamınkiler gibi, biraz daha öteye uzanmaktaydı. Ve bir meşe pisisi kedi ve tilki değilse eğer, ve bir boynuz yerine tilkinin yediği tavşanınki gibi dişleri varsa, o zaman kılı kırk yarmaya da gerek yoktu, ama sözü edilen hayvan bütün bunlardan oluşmaydı ve ağaçlarda koşuşup duruyordu. Moosbrugger'in deneyimlerine ve inancına göre hiçbir şey tek başına ele alınamazdı, çünkü her şey birbiriyle ilintiliydi. Ve yaşamında bir kıza şöyle dediği olmuştu: "Bir güle benzeyen dudaklarınız!," ama ansızın sözcüğün dikişleri sökülmüştü ve ortaya çok kötü bir şey çıkmıştı: Yüz, sisin örttüğü toprak gibi griye dönüşmüştü, ve uzun bir dalın ucunda bir gül belirmişti; işte böyle zamanlarda eline bir bıçak alıp onu kesme ya da tekrar yüze geri çekilsin diye güle bir darbe indirme isteği olağanüstü baştan çıkarıcı gelmişti. Elbette Moosbrugger her zaman hemen bıçağa sarılmazdı; bunu yalnızca işin içinden başka türlü çıkamadığında yapardı. Yani bir devinkini andıran gücünü genellikle dünyayı bir arada tutabilmek için harcardı.

Keyfi yerinde olduğunda bir adamın yüzüne bakabilir ve onda, sığ bir derenin taşlarının ve balıklarının arasından bakışlarına yanıt veren kendi yüzünü görürdü; buna karşılık keyfi kaçmışsa eğer, bir adamın yüzüne şöyle bir bakması yeterdi ve onun, her defasında kendini ne kadar farklı göstermeye çalışırsa çalışsın, hep kavga ettiği adam olduğunu anlardı. Ona nasıl itiraz edebilirlerdi ki? Hepimiz hemen her zaman aynı insanla kavga ederiz. Kendilerine onca anlamsızca bağlı kaldığımız insanların kim oldukları araştırılsaydı eğer, onların aslında anahtarlardan sakal bırakmış, kilitlerini ise bizim taşıdığımız adam olduğu ortaya çıkardı. Peki ya aşkta durum nasıldır? insanlar sabah akşam hep aynı sevilen yüze bakarlar, ama gözlerini kapattıklarında bu yüzün nasıl olduğunu söyleyemezler. Ya da sevgiyi ve nefreti bir yana bırakırsak eğer: Her şey sürekli bir biçimde ve alışkanlıklara, insanların keyfine ve bakış açılarına göre ne kadar çok değişim geçirir! Sevincin yanıp kül olduğu, onun altından ortaya yok edilmesi olanaksız bir keder çekirdeğinin çıktığı,, ender midir?! İnsan kaç kez umursamazlıkla bir başka insana vurup durur, oysa aslında onu rahat bırakmak da elindedir. Yaşam, sanki olduğu gibi olmak zorundaymış izlenimini yaratan bir yüzeydir, oysa asıl olup bitenler bu yüzeyin altındadır. Moosbrugger, ayaklarıyla hep iki toprak parçasının üstünde dururdu ve onları bir arada tutardı, bu arada kafasını karıştırabilecek her şeyden kaçınmak için de akıllıca çaba harcardı; ama bazen bir sözcük ağzında yarılıverirdi ve o zaman böyle ikiye ayrılmış, soğumuş, korunu yitirmiş bir sözcükten şaşırtıcı bir devrim, olup bitenlere ilişkin bir düş fışkırıverirdi.

Moosbrugger, hem yatağı, hem de masası olan tahta sıranın üstünde otururken, deneyimlerini olması gerektiği gibi dile getirmeyi ona öğretmemiş olan eğitiminden yakındı. Şimdi, yani toprağın altına girdikten bunca zaman sonra bile başına bu kadar çok dert açan o fare gözlü, ufak tefek yapılı genç kadın, Moosbrugger'i öfkelendiriyordu. Herkes kadının tarafını tutuyordu. Moosbrugger ağır ağır ayağa kalktı. Kendini kömürleşmiş ağaç gibi zayıf hissediyordu. Yine karnı acıkmıştı; hapishane yemeği, dev gövdesi için yeterli değildi, ve bu yemeği iyileştirebilecek parası da yoktu. Böyle bir durumdayken, ondan öğrenmek istedikleri her şeyi anımsayabilmesi olanaksızdı. Tıpkı Martın ya da Nisanın gelmesi gibi, günlerce, gecelerce süren bir değişim yaşanmıştı, ve onun ardından da bu olay olmuştu. Moosbrugger, o olay hakkında da artık polis tutanağında yazılı olandan fazlasını bilmiyordu, dahası, olayın tutanağa nasıl geçtiğini de bilmiyordu. Anımsadığı nedenleri, düşünceleri zaten duruşma sırasında söylemişti; olayın gerçek yüzüne gelince, Moosbrugger kendini bir şeyi, onu çok mutlu etmiş olan bir şeyi ansızın akıcı bir ifadeyle yabancı bir dilde anlatmış, fakat bunu artık yineleyemiyormuş gibi hissetmekteydi.

"Bütün bunlar en kısa zamanda bir bitse!" diye düşündü.

60

Mantığın ve Ahlâkın Evrenine Bir Gezinti

Moosbrugger'e ilişkin olarak hukuk bağlamında söylenebilecekler, tek bir tümceyle dile getirilebilirdi. Moosbrugger, bu işin uzmanı olmayanlarca dahi hukuk biliminde ve adli tıpta sınırlı suçluluk ehliyeti diye bilinen sıradışı olaylardan biriydi.

Onun gibi zavallıların ayırıcı özelliği, yalnızca sağlıklarının değil, fakat hastalıklarının da pek bir değer taşımamasıdır. Doğa, böyle kişileri kabarık sayıda yaratmaktan tuhaf bir zevk duyar: Natura non fecit saltus, yani doğa hamleler yapmaz; geçişleri sever ve genelde dünyayı da ahmaklıkla sağlıklılık arasında bir geçiş evresinde tutar. Ama hukuk bilimi bunu göz önünde bulundurmaz. O, şöyle der: Non datıır tertium sive medium inter duo contradictoria, yani: İnsan, ya hukuka aykırı hareket edebilecek durumdadır, ya da değildir, çünkü iki karşıtlık arasında bir üçüncüsü ve ortada olanı yoktur. İnsan, bu ehliyet sayesinde cezalandırılabilir, cezalandırılabilme niteliğiyle hukuki kişi olur, ve hukuki kişi olarak da hukukun kişilerüstii korumasından yararlanır. Bunu hemen anlamayan, askerlikteki süvari sınıfını düşünmelidir. Bir at ne zaman sürülmek istense kudurmuş gibi davrandığı takdirde, çok büyük bir özenle bakılır, ayaklarına en iyi sargılar sarılır, kendisine en iyi biniciler, en seçme yemler verilir ve çok sabır gösterilir. Buna karşılık bir süvari bir kusur işlediğinde, pirelerle dolu bir kafese kapatılır, yemeği azaltılır ve ellerine kelepçe takılır. Bu ayrımın gerekçesi, at yalnızca hayvani-ampirik evrenin bir parçası iken, süvarinin mantığın ve ahlâkın evrenine ait bulunmasıdır. İnsanın tinsel ve ahlâki nitelikleri sayesinde hukuka aykırı davranabilmesi ve bir suç işleyebilmesi, onun hayvanlar ve -özellikle belirtmek gerekir ki- akıl hastaları karşısındaki ayrıcalığıdır; ve insanı bir ahlâkı bulunan insan düzeyine ancak cezalandırılabilme niteliği yükselttiğinden, hukukçunun bu niteliğe sımsıkı sarılmak zorunda olması anlaşılır bir durumdur.

Fakat öte yandan buna karşı çıkmayı misyon edinmeleri beklenen adli tıp ruh doktorları, mesleklerinde ne yazık ki hukukçulardan çok daha korkak davranırlar; yalnızca iyileştiremeyecekleri kişileri gerçek anlamda hasta sayarlar; bu, alçakgönüllü bir abartmadır, çünkü ruh doktorları aslında öteki hastaları da iyileştiremezler. İyileşmez ruh hastalıkları ile, Tanrının yardımıyla bir süre sonra kendiliğinden iyileşen ruh hastalıkları ve gerçi doktorun da iyileştiremeyeceği, fakat hastanın, elbet yüce Tanrının yardımıyla doğru etkilere ve düşüncelere tam zamanında hedef olması koşuluyla, kaçınabileceği hastalıklar arasında ayrım güderler. Bu ikinci ve üçüncü gruptan yalnızca tıbbın meleğinin kendi özel muayenehanesine geldikleri takdirde hasta gibi davrandığı, ama mahkemede karşılaştığında çekingen davranarak hukukun meleğine bıraktığı, değeri düşük hastalar çıkar.

Moosbrugger de böyle bir vakaydı. Gizemli bir kan sarhoşluğunun yol açtığı cinayetle kesintiye uğrayan onurlu yaşamı boyunca onu sayısız kez tımarhanelerde alıkoyup salıvermişlerdi, ve Moosbrugger son duruşmada son derece vicdan sahibi iki adli doktor tarafından sağlığı yine kendisine geri verilene kadar beyin felçli, paranoyak, saralı ve deli sayılmıştı. Elbet o duruşma sırasında ve tıka basa dolu olan büyük salonda, sözü edilen iki doktor da dahil, Moosbrugger'in şu ya da bu türden bir hasta olduğuna inanmayan kimse yoktu; ama yasanın koyduğu koşullara uyan ve dürüst kafalarca onaylanabilecek bir türün varlığı söz konusu değildi. Çünkü insan kısmen hasta ise eğer, o zaman hukuk hocalarının kanısına göre kısmen de sağlıklıdır; fakat insan kısmen sağlıklı ise, o zaman da kısmen sorumlu tutulabilme ehliyetine sahiptir; ve insan kısmen sorumlu tutulabilme ehliyetine sahipse, o zaman bu ehliyete bütünüyle sahip demektir; zira söylenenlere bakılırsa sorumlu tutulabilme ehliyeti, insanın onu zorlayan her türlü nedenden bağımsız olarak kendini belli bir amaca göre

yönlendirme gücüne sahip bulunduğu bir konumdur, ve böyle bir yönlendirmenin insanda aynı zamanda hem bulunması, hem de bulunmaması düşünülemez.

Gerçi bu, konumlarından ve eğilimlerinden ötürü, hukukçuların deyişiyle "ahlakdışı içgüdülere" karşı koymakta ve "iyiden yana çıkmakta" güçlük çeken insanların varlığını dışlamaz, ve Moosbrugger de bir başkasını hiç etkilemeyecek koşulların cezayı gerektiren bir eylem "kararına" itmiş olduğu insanlardan biriydi. Ama her şeyden önce Moosbrugger'in aklı ve mantığı, mahkemenin kanısına göre bunların kullanılması durumunda suçun işlenmemesini de sağlayabilecek ölçüde yerindeydi, ve böylece ortada Moosbrugger'i sorumluluk diye adlandırılan ahlâki değerin dışında bırakmak için bir neden yoktu, ikinci olarak düzenli bir hukuk uygulaması, bilerek ve isteyerek gerçekleştirilen ve suç sayılan her eylemin cezalandırılmasını gerektirir. Ve nihayet üçüncü olarak hukuk mantığının varsayımına göre -kendilerine yedi çarpı yedinin kaç ettiği sorulduğunda dillerini çıkaran, ya da Majeste imparatorun adını söylemeleri gerekirken "Ben" diyen o umutsuz zavallıların dışında- bütün akıl hastalarında henüz en alt düzeyde de olsa bir karar verebilme ve kendini yönlendirebilirle yetisi vardır; eylemin suç karakterini anlayabilmek ve suça iten güdülere karşı koyabilmek için ise akıl ve irade gücünün biraz daha yoğun kullanılması yeterlidir. Bu da herhalde bu kadar tehlikeli kişilerden beklenebilecek olanın en azıdır!

Mahkeme salonları, ataların bilgeliğinin şişeler içersinde korunduğu mahzenlere benzer; insan bu şişeleri açar ve insanoğlunun kesin bilgiye ulaşma çabasının en yüksek, en damıtılmış noktasının yetkinliğe varmazdan önce ne denli kötü tatta olduğuna ağlayası gelir, ama görünüşe bakılırsa sözü edilen nokta, kaşarlanmamaları sarhoş edebilmektedir. Tıbbın meleğinin, hukukçuların açıklamalarını uzunca bir süre dinlediği takdirde, çoğu kez kendi misyonunu unuttuğu bilinen bir gerçektir. Böyle bir durumda tıbbın meleği, kanatlarını cam kırılmasını andıran bir sesle kapatır ve mahkeme salonunda hukuk biliminin bir ihtiyat meleği gibi davranır.

61

Üç Makalenin İdeali ya da Kesin Yaşamın Ütopyası

Moosbrugger, bu yoldan ölüm cezasına çarptırılmıştı ve ruhsal durumunun tekrar muayene edilmesi olasılığını yalnızca Kont Leinsdorf'a ve onun Ulrich'e duyduğu yakınlığa borçluydu. Ancak Ulrich o sıralarda Moosbrugger'in geleceğini ondan sonra da düşünmeye kesinlikle niyetli değildi. Moosbrugger gibilerinin özünü oluşturan, umutsuzluk yaratan acımasızlık ve acı çekme karışımı, ona bu türden insanlar hakkında genellikle verilen hükmün ayırıcı özelliği sayılan titizlik ve ihmalkârlık karışımı kadar nahoş gelmekteydi. Ulrich, olaya soğukkanlılıkla baktığında Moosbrugger hakkında ne düşünmesi gerektiğini ve ne hapishanede, ne de özgür dünyada yerleri bulunan, tımarhanelerin de yetersiz kaldığı böyle insanlar bağlamında hangi önlemlerin denenebileceğini iyi biliyordu. Ayrıca bunu daha binlerce insanın bildiğinin, bu türden her soruyu sürekli tartıştığının ve özellikle ilgilendiği yönlere yönelttiğinin, ve nihayet devletin, böyle bir eksiklik konumunda en açık, en ucuz ve en güvenilir çözüm olması nedeniyle, sonunda Moosbrugger'i öldüreceğinin de bilincindeydi. Buna rıza göstermek vahşice bir tutum sayılabilir, ama sonuçta hızlı taşıt araçlarına kurban gidenlerin sayısı da Hindistan'daki bütün kaplanların aldığı kurbanlardan daha fazladır, ve öte yandan buna rıza göstermemizi sağlayan acımasız, vicdansız ve umursamaz ruhsal tutum, göründüğü kadarıyla yadsınamayacak başarılar elde etmemizi de olanaklı kılmaktadır.

En yakınındakine onca dikkat kesilen, bütün karşısında ise yine onca kör olan bu ruhsal durum, en anlamlı ifadesini bir

yaşam boyunca sürmüş bütün çabaların ideali diye adlandırılabilecek ve üç makaleden oluşma bir idealde bulur. Öyle tinsel çabalar vardır ki, bir insanın gurunu büyük kitaplar değil, fakat kısa makaleler oluşturur. Örneğin biri kalkıp taşların bugüne kadar gözlemlenmemiş koşullar altında konuşabildiklerini keşfetseydi eğer, böylesine çığır açıcı bir olayı anlatmak ve açıklamak için yalnızca birkaç sayfayı gereksinildi. Buna karşılık olumlu tutum üzerine her zaman bir kitap yazılabilir, ve bu yalnızca bilimsel bir sorun değildir, çünkü aslında insanın yaşamdan kaynaklanan en önemli sorular bağlamında hiçbir zaman tam olarak aydınlanamadığı bir yöntem anlamını taşır. İnsanların çabaları, bu çabaların gerektirdiği sözcüklerin sayısına göre sınıflandırılabilir; bu sözcüklerin sayısı arttığı ölçüde çabaların karakterleri de olumsuzlaşır. İnsan türünü postlara sarınma aşamasından uçmaya kadar götürmüş olan bütün bilgiler kanıtlarıyla birlikte bir araya getirilse, küçük bir ev kitaplığından fazlasını doldurmazdı; buna karşılık, kalemle değil fakat kılıçla ve zincirlerle yürütülmüş olan kapsamlı tartışma bir yana, bütün geriye kalanları almak için yeryüzü büyüklüğündeki bir kitaplık bile yetmezdi. Bu durumda, kendilerine özgü yollarında onca örnek bir biçimde ilerlemiş olan bilimlerin yaklaşımını benimsemediğimizde, işlerimizi son derece akılcılıktan uzak yürüttüğümüz düşüncesi akla yakın gelmektedir.

Ulrich'in de orasından burasından yaşadığı bir çağın -neredeyse onyıllarla değil, sadece yıllarla ifade edilebilecek bir çağın- gerçek atmosferi ve zemini, işte bu olmuştu. İnsanlar o zaman -buradaki "insanlar" sözcüğü, bilerek kullanılmış bir belirsiz veridir; kimlerin ve kaçının böyle düşündüğü bilinemiyordu, ama yine de böyle düşünüldüğünün kokusu alınabiliyordu-, belki de doğru yaşanabileceğini düşünmekteydiler. Bugün ise bunun ne demek olduğu sorulacaktır. Buna yanıt olarak belki de uğruna bütün bir yaşamın adandığı bir eserin kişisel gücün doruk noktasını sergileyen üç makaleden, üç şiirden ya da eylemden oluşabileceğinin de düşünülebileceği söylenebilir. Demek ki yaklaşık olarak insanın söyleyebileceği bir şey olmadığı noktada susması gibi bir durum; insanın, bulunacağı özel bir katkı yoksa eğer, yalnızca gerekli olanı yapması; ve en önemlisi insanın, içinde o kollarını açarak kendini Yaradılış'ın bir dalgasına bırakmasının tanımlanamaz duygusu olmadığında, duygusuz kalması! Böyle bir durumda ruhsal yaşamımızın büyükçe bölümünün son bulacağı, dikkatlerden kaçmayacaktır, ama bu, belki de sanıldığı kadar acı verecek bir kayıp olmayacaktır. Çok sabun satılmasının büyük bir temizlik tutkusunu gösterdiği yolundaki savın ahlâk için de geçerli olması şart değildir; ahlâk bağlamında, gelişmiş bir yıkanma merakının iç dünyanın da çok temiz olduğu anlamını taşımadığı yolundaki yeni tümce, daha doğrudur. İnsanın bütün eylemlere eşlik eden her türden ahlâka ilişkin harcamalarını son derece kısması, yalnızca ahlâkın yakıştığı kuraldışı durumlarda ahlâklı davranması, ama öteki bütün durumlarda yapıp ettikleri üzerine bir kurşunkalemi zorunlu olarak yontma veya bir vidayı yine zorunlu olarak biçimleme üzerine düşündüğünden daha fazla düşünmemesi gibi bir deneme, çok yararlı olurdu. Gerçi durum o zaman da çok iyiye gitmezdi, ama en azından şimdikinden daha iyi bir şeyler olurdu; geriye herhangi bir yetenek değil, fakat yalnızca deha kalırdı; eylemlerin erdemlerle soluk benzerliğinden ortaya çıkan o solgun tab edilmiş resimler yaşamın imgesinden silinip gider ve onların yerini eylemlerle erdemlerin o baş döndürücü ve kutsal bütünlüğü alırdı. Kısacası, her elli kiloluk ahlâktan geriye bir gramın milyonda biri kadarı bile insana sihirli bir mutluluk aşılayabilen bir özün bir miligramı kalırdı.

Ama şimdi denilecek ki, bu yalnızca bir ütopyadır! Hiç kuşkusuz öyledir. Ütopyalar aşağı yukarı olasılıklar anlamına gelir; bir olasılığın gerçeklik olmaması, yalnızca bu olasılığın şimdi içinde bulunduğu koşullar tarafından engellenmesi demektir, çünkü aksi takdirde sözü edilen olasılık, yalnızca bir olanaksızlık olurdu; olasılık bağlantılarından kurtarılıp kendisine bir gelişme şansı tanındığında, ortaya ütopya çıkar. Bu, bir araştırmacının bileşik bir görüngüde yer alan bir elementin değişimini gözlemlemesi ve bundan sonuç çıkarması gibi bir süreçtir; ütopya, bir denemedir; bu denemede bir elementin olası değişimi ve bu değişimin yaşam diye adlandırdığımız bileşik görüngüde yaratacağı etkiler gözlemlenir. Şimdi eğer gözlemlenen element, kesinliğin kendisi ise, o zaman bu element ele alınır ve gelişmeye bırakılır; ona bir düşünme alışkanlığı ve yaşamsal tutum gözüyle bakıldığı

ve örnek yaratıcı gücüyle temasa geçtiği her şeyi etkilemesine zemin hazırlandığı takdirde, sonuçta kesinliği ve belirsizliği çelişkili bir biçimde birleştiren bir insana varılır. Bu insan, kesinliğin yapısının sergilediği o bilinçli ve saptırılamaz soğukkanlılığa sahiptir; ancak bu niteliğin dışında kalanların tümü belirsizdir. İç dünyanın bir ahlâkın güvencesi altındaki sağlam ilişkileri, imgelemi değişimlere yönelik olan bir insan için pek değer taşımaz; ve en kesin ve en büyük doyuma yönelik istem entelektüel alandan tutkuların alanına taşındığı takdirde, daha önce ima edildiği üzere, tutkuların yitip gitmesi ve onların yerine iyiliğin ilk ateşine benzer bir şeyin geçmesi gibi şaşırtıcı bir sonuç çıkar, -bu, kesinliğin iitopyasıdır. Bu insanın gününü nasıl geçirmesi gerektiği bilinmeyecektir, çünkü o hep yaratma eyleminin içersinde sallantıda kalamaz ve sınırlandırılmış duyguların ocak ateşini düşsel bir yangına feda etmiş olacaktır! Gelgelelim bu kesin insan, bugün var! İnsanoğlunun içindeki insan olarak o, yalnızca araştırmacının kimliğinde değil, fakat tüccarın, organizatörün, spor adamının, teknisyenin kimliğinde de yaşamakta; şimdilik bu kişilerin günün yaşamları diye değil, yalnızca uğraşları diye adlandırdıkları asıl saatleri boyunca olsa bile. Çünkü her şeyi onca önyargılardan uzak ve ciddiye alan bu insan, hiçbir şeyden kendini ciddiye alma düşüncesinden olduğu kadar nefret etmez, ve onun kendisinin ütopyasına ciddi çalışan kişilere yönelik ahlâkdışı bir girişim gözüyle bakacağından ne yazık ki pek kuşku duyulamaz.

Bu nedenle Ulrich, iç edimlerin en güçlü grubuna ötekilerin de uydurulmasının gerekip gerekmediği, başka deyişle yaşamakta olduğumuz ya da yaşadığımız bir şeye bir hedef ve bir anlam bulunup bulunamayacağı sorusu bağlamında yaşamı boyunca hep epey yalnız kalmıştı.

62

Yeryüzü, ama Özellikle Ulrich de Denemecilik Ütopyasından Yanadır

İnsani bir tutum olarak kesinlik, en üst düzeyde bir istem olmak üzere, kesin bir eylemi ve kesin bir varlığı da gerekli kılar. Ancak burada bir ayrım yapmak zorunludur.

Çünkü aslında (gerçekte henüz olmayan) düşsel kesinliğin yanısıra, bir de kılı kırk yaran kesinlik vardır, ve bunların birbirinden farkı, düşsel kesinliğin olgulara, kılı kırk yaran kesinliğin ise düşsel imgelere dayanmasıdır. Örneğin Moosbrugger'in o tuhaf ruhsal yapısının iki binyıllık hukuk kavramlarından oluşma bir sisteme yerleştirilişinde sergilenen kesinlik, bir delinin uçmakta olan bir kuşa bir iğneyi batırmaya yönelik kılı kırk yaran çabalarına benziyordu, fakat bu kesinlik olgulara asla aldırmayıp, düşsel nitelikteki hukuki değer kavramıyla ilgileniyordu. Buna karşılık ruh doktorlarının Moosbrugger'i idam cezasına çarptırma hakkının bulunup bulunmadığına ilişkin büyük soru karşısında sergiledikleri kesinlik, tam anlamıyla bir kesinlikti, çünkü bu kesinlik, Moosbrugger'in hastalık şemasının o güne kadar gözlemlenmiş hiçbir hastalık şemasına uymadığından başkaca bir şey söylemeye cesaret edememişler ve o evreden sonraki kararı hukukçulara bırakmışlardı. Mahkeme salonunun bu olaydaki görürıtüsü, yaşamın bir resmiydi, zira yaşamın beş yıldan eski bir arabàyı kullanmayı, veya bir hastalığı on yıl önce en iyi sayılan ilkelere göre tedavi ettirmeyi bütünüyle olanaksız gören, ayrıca bütün zamanlarını gönüllü-gönülsüz böyle buluşların desteklenmesine ayıran ve alanlarına giren her şeyi akılcı doğrultuda düzenleme merakındaki bütün canlı insanları, güzellik, adalet, aşk ve inanç

gibi soruları, kısacası bütün insancı soruları, bunlarla iş açısından herhangi bir bağlantıları bulunmadığı ölçüde, karılarına bırakmayı yeğlerler, ve karıları bunun için henüz yeterli olmadıkları sürece de, kendilerine yaşamın barış ve savaş yanlarını bin yaşındaki özdeyişlerle anlatan, erkek benzeri bir gruba emanet ederler; bu kişilere, söylediklerine inanmaksızın ve başka türlü de yapılabileceği olasılığını düşünmeksizin, pek aldırmadan, öfkeyle ve kuşkucu bir tutumla kulak verirler. Demek ki gerçekte yalnızca birbirleriyle savaşmakla kalmayıp, bundan daha kötüsünü de yapan, genelde birbirlerine, her biri kendi yerinde kalmak koşuluyla, ne kadar istenmeye değer oldukları konusunda güvence vermenin dışında, birbirleriyle tek kelime konuşmaksızın yan yana varolabilen iki ayrı ruhsal tutumun varlığı söz konusudur. Bunlardan biri, kesin olmakla yetinir ve olgulara dayanır; öteki ise bu kadarıyla yetinecek yerde bakışlarını hep bütüne çevirir ve bilgilerini sonrasız ve büyük diye adlandırılan doğrulardan türetir. Biri başarı, ötekisi ise yaygınlık ve saygınlık kazanır. Bu bağlamda bir karamsarın bunlardan birinin sonuçlarının değersiz, ötekininkinin ise doğruluktan uzak olduğunu söyleyebileceği de açıktır. Çünkü Mahşer Günü gelip de insanların eserleri ölçüye ve tartıya vurulduğunda, asit formik üzerine yazılmış üç makale, isterse üç değil otuz olsun, neye yarar! Öte yandan, insan Mahşer Gününe kadar asit formikten nerelere varılabileceğini bilmiyorsa eğer, Mahşer Günü hakkında ne biliyor sayılır?!

İnsanlık dünyanın sonu geldiğinde böyle bir ilahi mahkemeyle karşılaşacağını öğrendiğinden bu yana yaklaşık olarak on sekiz yüzyıldan biraz fazla, ama yirmi yüzyıldan az bir süre geçtiğinde, gelişme bu ne o-ne o'nun iki kutbu arasında rakkas gibi gidip gelmekteydi. Bir yönü, ona karşı olan yönün izlemesi, deneyimlerin gösterdiği bir gerçektir. Ve böyle bir dönüşün, tıpkı her yön değiştirmede daha bir yükselen bir vidanın hareketi gibi gerçekleşmesinin düşünülebilecek ve istenmeye değer bir şey olmasına karşın, bu hareket sırasında gelişme, bilinmeyen nedenlerden ötürü, ancak çok ender durumlarda dolaylı yol ve yıkım nedeniyle yitirdiklerinden fazlasını kazanabilmektedir. Demek ki Dr. Paul Arnheim, Ulrich'e dünya tarihinin hiçbir zaman bir olumsuzluğa izin vermediğini söylerken tamamen haklıydı; dünya tarihi iyimserdir, büyük bir coşkuyla hep önce birinden yana ve ancak ondan sonradır ki onun karşıtından yana çıkar! Bu bağlamda kesinliğe ilişkin ilk düşleri asla onları gerçekleştirme girişimi izlememiş, bu düşler mühendislerin ve bilim adamlarının düşlere kanat çırpmaktan uzak kullanımlarına bırakılmış ve yeniden daha saygın ve yaygın olan ruhsal tutuma dönülmüştür.

Ulrich, güvenilirlikten yoksun olanın nasıl yeniden saygınlık kazanmış olduğunu hâlâ iyi anımsayabiliyordu. Güvenilir olmayan bir meslekte çalışan insanların, yazarların ve şairlerin, eleştirmenlerin, kadınların ve yeni bir kuşaktan olmak gibi bir meslekte çalışanların, salt bilginin insanlığın bütün yüce işlerini bir daha bir araya getirmeksizin parçalayan, uğursuz bir şeye benzediği yolundaki yakınmaları gittikçe artıyordu, ve bunlar yeni bir insanlık inancı, içsel değerlere dönüş, tinsel yükseliş ve bunlara benzer şeyler talep ediyorlardı. Ulrich başlangıçta safça bir tutumla bunların ata binmekten ötürü berelenip topallayarak attan inen, bağırarak berelenen yerlerinin ruhla ovulmasını isteyen kişiler olduklarını sanmıştı; ama zamanla başlangıçta kendisine onca tuhaf gelmiş olan, sürekli yinelenen çağrının geniş bir yankı bulduğunu görmek zorunda kalmıştı; bilgi çağdışı olmaya başlamış, içinde yaşanılan zamana egemen olan, kesinlikten uzak insan tipi kendini kabul ettirme yoluna girmişti.

Ulrich, bunu ciddiye almaya karşı çıkmıştı, ve şimdi tinsel eğilimlerini kendine özgü bir biçimde geliştirmekteydi.

Gençliğin sonradan geri dönüp bakılması onca duygulandırıcı ve sarsıcı olan o ilk bilinçlenme döneminden geriye anılarında bir zamanlar sevdiği düşüncelerden epey kabarık sayıda kalmıştı, ve bunların arasında "varsayıma dayanan yaşamak" söylemi de vardı. Bu söylem, hâlâ cesareti, insanın yaşama ilişkin ve elinde olmaksızın henüz bir şey bilmediği, atılan her adımın deneyimden yoksun bir göziipeklik anlamını taşıdığı evreleri, yaşama çekinerek adım atan genç bir insanın büyük bağlamlara ve geri dönülmezliğin esintisine duyduğu isteği dile getirmekteydi. Ulrich, aslında bütün bunlardan hiçbir şeyin geri alınamayacağını düşünüyordu. Bakışları ilk kez dünyayı sınayan bir insanın iç dünyasında tek güzel ve kesin olan, bir şeyler için seçilmiş olmaya ilişkin o gerilim dolu duygudur. Böyle bir insan duygularını

gözden geçirdiğince, hiçbir şeye çekincesiz evet diyemez; olası sevgiliyi arar, ama onun doğru kişi olup olmadığını bilmez; bunu yapmak zorunda olduğundan emin olmaksızın öldürebilir. Kendi doğasının gelişmeyi hedefleyen iradesi, mükemmele inanmasını yasaklar; ama karşısına çıkan her şey, sanki mükemmelmiş izlenimini yaratır. O insan, şunu sezer: Bu düzen, kendini gösterdiği kadar sağlam değildir; hiçbir nesne, hiçbir biçim, hiçbir Ben, hiçbir ilke güvenilir nitelik taşımaz, her şey görünmeyen, ama sürekli bir değişim içersindedir, sağlam olmayanda olana göre çok daha fazla gelecek vardır, ve şimdiki zaman, henüz ötesine geçilememiş bir varsayımdan başka bir şey değildir. Bu durumda insan, bir araştırmacıyı kendisini baştan çıkartmak peşindeki olgular karşısında onlara inanmakta acele etmekten koruyan olumlu anlamda, kendini dünyadan özgür tutmaktan başka ne yapabilir?! Bu nedenle kendinden bir şeyler yapma konusunda çekingen davranır; bir karakter, bir meslek, sağlam bir iç dünya - bütün bunlar ona göre sonunda kendisinden geriye kalacak olan iskeleti belirleyen öğelerdir. Kendini farklı anlamayı dener; ahlâki ya da entelektüel açıdan yasak olsa bile, iç dünyasında onu zenginleştiren her şeye olan eğilimiyle kendini her yana gitmekte özgür olan, ama hep bir dengeden ötekine ve hep öne doğru yürüyen bir adım gibi hisseder. Ve günün birinde doğru düşünceye sahip bulunduğu kanısına vardığında, anlatılması olanaksız bir kor parçasının dünyaya düştüğünü ve bunun parıltısının dünyaya artık farklı bir görünüm kazandırdığını algılar.

Sonraları, tinsel yetisi arttığında, Ulrich'te bütün bunlar artık varsayım gibi güvenilir olmayan bir sözcükle değil, fakat belli nedenlerle deneme gibi kendine özgü bir kavramla ilintili kıldığı bir düşüncede birleşmişti. Bir denemenin birbirini izleyen bölümlerinde bir şeyi pek çok yanıyla ele alması, ama hiçbir zaman bütünüyle kavramaması gibi -çünkü bütünüyle kavranmış bir şey bir çırpıda kapsamını yitirir ve bir kavramın kalıbında eriyip gider-, Ulrich de dünyayı ve kendi yaşamını ancak bu yolla en doğru biçimde görebileceğine ve ele alabileceğine inanmıştı. Bir eylemin ya da bir niteliğin değeri, hatta özü ve doğası ona kendilerini kuşatan koşullardan, hizmet ettikleri hedeflerden, kısacası ait oldukları ve yapısal açıdan hep değişime uğrayan bütünden bağımsız görünüyordu. Ayrıca bu, bir cinayetin bize bir suç ya da kahramanca bir eylem gibi ve aşk saatinin de bir meleğin ya da bir kazın kanadından düşme bir tüy gibi gözükebilmesi olgusunun sadece yalın bir betimlenişinden başka bir şey değildir. Ancak Ulrich, bu olguyu genelleştirmekteydi. Böylece bütün ahlâki olaylar, yapısına sözü edilen olgunun anlam kazandırdığı bir güç alanında gerçekleşiyordu ve bu olaylar iyiyi ve kötüyü, bir atomun kimyasal bağlantı olanaklarını içermesi gibi içeriyorlardı. Bunlar bir ölçüde ne olmuşlarsa, oydular ve örneğin Sert sözcüğünün, yani tek bir sözcüğün, sertliğin aşkla, kabalıkla, çabayla veya katılıkla ilintili oluşuna göre birbirinden farklı dört özü göstermesi gibi, Ulrich'e de bütün ahlâki olaylar anlamlan bağlamında başka olayların bağımlı işlevi olarak gözükmekteydi. Böylece sonsuz bir bağlamlar sistemi oluşmaktaydı; bu sistem içersinde normal yaşamın kabaca bir ilk yaklaşımla eylemlere ve niteliklere atfettiği türden bağımsız anlamlar artık hiç yoktu; yine bu sistem içersinde görünüşte sağlam olan, başka çok sayıda anlam için saydam bir bahaneye, olay, belki gerçekte oluşmayan, fakat hissedilen bir şeyin simgesine dönüşüyor, kendi olanaklarının bütünü olarak insan, başka deyişle bir gizilgüç niteliğiyle insan, insanoğlunun yazıya dökülmemiş şiiri, yine insanın karşısına bir metin, gerçeklik ve karakter olarak çıkıyordu. Ulrich, aslında kendisini bu bakış açısı doğrultusunda her erdeme ve her kötülüğe yatkın hissediyordu; gerek erdemlerin, gerekse kötülüklerin dengeli bir toplum düzeninde, itiraf edilmese bile, genelde aynı ölçüde sıkıcı sayılması da Ulrich'e doğada her yerde olan bir şeyi, her güçler oyununun zamanla bir orta değere ve orta konuma, bir dengeye ve donmaya yöneldiğini kanıtlıyordu. Alışılagelmiş anlamda ahlâk, Ulrich için etik değerinden yitirmeksizin ahlâkla karşılaştırılamayacak bir güçler sisteminin yaşlanma biçiminden başka bir şey değildi.

Bu düşünceler de yaşama yönelik bir güvensizliği dile getiriyor olabilir; oysa güvensizlik, aslında alışılmış güvencelerin eksikliğinden başka bir şey değildir, ve ayrıca şunu da anımsatmak gerekir ki, insanlık gibi son derece deneyimli bir kimlik bile görünüşe bakılırsa buna çok benzer ilkeler doğrultusunda davranmaktadır. İnsanlık zaman içersinde yaptığı her şeyden dö-

ner ve onların yerine başkalarını koyar; zamanın akışı içersinde insanlık bağlamında da suçlar erdemlere, erdemler de suçlara dönüşür; bütün olup bitenleri büyük tinsel bağlamlara yerleştiren insanlık, birkaç kuşak sonra bu bağlamları yeniden yıkar; ne var ki bütün bunlar, bütünsel bir yaşam duygusu içersinde değil, fakat art arda gerçekleşir ve bu bağlamdaki deneylerden oluşan zincir bir yükselme eğilimi sergilemez; oysa bilinçli bir denemeci tutum, dünyanın bu kusurlu bilinç durumunu bir iradeye dönüştürmeyi görev edinecektir. Ve birbirinden farklı çok sayıda gelişme çizgisi, böyle bir şeyin çok yakında olabileceğini göstermektedir. Bir hastanede, sırtında kar beyazı önlüğüyle çalışan ve bir hastanın küçük bir beyaz kaptaki dışkısını bazı asitlerin yardımıyla erguvan rengi bir maddeye dönüştüren, gösterdiği özen doğru rengi tutturmasıyla ödüllendirilen bir hemşire daha şimdiden, kendisi bunu bilmese dahi, sokakta aynı şeyle karşılaştığında tüyleri ürperen genç bir hanımınkinden çok daha değişken bir dünyada yaşamaktadır. Kendi eyleminin ahlâki güç alanına girmiş olan suçlu, artık sadece çok hızlı akıntıya uymak zorunda olan bir yüzücü gibi hareket edebilir, ve çocuğu bir kez böyle sürüklenmiş olan her anne, bunu bilir; çocuğunun o güne değin kendisinden zorla alınmamış olmasının tek nedeni, böyle bir inanç için henüz yer bulunamamış olmasıdır. Psikiyatri, büyük neşeyi, sanki neşeli bir neşesizlikmişçesine, neşeli bir ruh hali diye adlandırmış, ayrıca bekâret ve şehvetlilik, vicdanlılık ve vicdansızlık, acımasızlık ve yufka yüreklilik gibi bütün uçların hastalıklı bir noktaya vardığını ilân etmiştir; bu koşullar altında yalnızca iki abartı arasındaki orta konumu hedefleyen bir sağlıklı yaşam, pek az önem taşımayacak mıdır? İdealinin yalnızca kendi ideallerinin abartılmasını yadsımak olması bile, böyle bir yaşamı son derece yoksul kılmayacak mıdır!? Demek ki bu tür saptamalar, insanı artık ahlâki normda katı düzenlemelerin dinginliğini değil, ama her an yenilenmesi için edimler isteyen, hareketli bir denge görmeye itmektedir. İster istemez edinilmiş, hep yinelenen davranış alışkanlıklarını bir insanın karakteri diye nitelendirmek, sonra da yinelemeler için o insanın karakterini sorumlu tutmak, gittikçe artan ölçüde kısır bir tutum olarak algılanmaktadır. İç dünya ile dış dünya arasındaki karşılıklı ilişkinin bilincine varılmaktadır, ve özellikle insandaki kişisel olmayan yanın anlaşılması sayesinde kişisel yana ilişkin yeni izler, yalın nitelikteki belli temel davranış biçimleri, tıpkı kuşların yuvalarını yapmalarındaki gibi, çok sayıda maddeyi birkaç işlemden geçirdikten sonra kendi Ben'ini inşa eden bir kimlik inşa etme içgüdüsü bulunmuştur. Artık insan belli etkileri kullanarak yozlaşmış konumları, yatağından taşan bir derenin yolunu tıkarcasına engelleme hedefine öylesine yaklaşmıştır ki, suçluları tam zamanında birer meleğe dönüştiirememek neredeyse ancak toplumsal bir kusurdan ya da bir beceriksizlikten kaynaklanabilecektir. Ve daha böylece çok örnek verilebilir, dağınık, birbirine henüz yaklaşamamış şeylerden söz edilebilir, insan bütün bunların sonucunda daha yalın koşullar altında yine bütün bunların uygulanabilmesi için oluşturulmuş yüzeysel yaklaşımlardan yorgun düşebilir, ve zamanla iki bin yıldan bu yana değişen zevklere hep ayrıntılar bağlamında uydurulmuş bir ahlâkı biçimsel açıdan temel bir değişime uğratmak, olguların devingenliği ile daha iyi uyum sağlayan bir başkasıyla değiştirmek gereğini duyabilir.

Ulrich'in inancına göre bunun için tek eksik olan, formüldü: Bir hareketin hedefinin daha bu hedefe erişilmezden önce, herhangi bir talihli anda, yolun son kısmı da aşılabilsin diye bulmak zorunda olduğu anlatım eksikti; bu, her zaman cüretkâr sayılması gereken, o andaki duruma göre henüz gerekçelendirilemeyen bir anlatımdır, kesin olan ile olmayanın, kesinlik ile tutkunun oluşturduğu bir birlikteliktir. Ancak özellikle onu teşvik etmesi gereken yılların akışı içersinde Ulrich'e tuhaf bir şeyler olmuştu. Ulrich, bir filozof değildi. Filozoflar, emirlerinde orduları bulunmayan, bu nedenle de dünyayı bir sistemin içine hapsederek onun üzerinde egemenlik kuran zorbalardır. Tiranizm dönemlerinde büyük filozofların yetişmiş olmaları da büyük bir olasılıkla bundan ötürüdür; oysa uygarlığın ve demokrasinin ilerlediği dönemlerde, en azından genel olarak duyulan yakınmalara bakıldığında, ortaya inandırıcı bir felsefe koyulamamaktadır. Bu nedenle günümüzde kısa soluklu felsefelerin sayısı ürkütücü biçimde artmakta, buna bağlı olarak yalnızca insanın herhangi bir dünya görüşü bulunmasa da bir şeyler alabileceği dükkânlara rastlanmakta, ama büyük felsefelere kuşkuyla ba-

kılmaktadır. Büyük felsefeler olanaksız sayılmaktadır; Ulrich de kendini bu anlayıştan kurtarabilmiş değildi, hatta bilimsel deneyimlerinin ardından, böyle felsefelerle biraz da alay eder olmuştu. Bu, davranışlarının da yönünü belirlemişti; böylece hem gördükleri onu hep yeniden düşünmeye itiyor, hem de çok fazla düşünme karşısında ürkmekten kendini alamıyordu. Ama sonunda davranışlarını kesinlikle belirleyen bir başka şey daha söz konusuydu. Ulrich'in yaradılışında dağınık, felce uğratıcı, âciz kılıcı bir biçimde mantıksal düzene, kesin iradeye, yükselme hırsının yönü belirli itici güçlerine karşı çıkan bir yan vardı, ve bu da bir zamanlar seçmiş olduğu *Essayizm'*le -kavramın içersinde, zamanla bu kavramdan dışladığı bazı öğelerin bulunmasına karşın- ilintiliydi.* *Essay* sözcüğünün, yapılageldiği gibi, deneme diye çevrilmesi, edebiyattaki örneğe ilişkin yeterli bir atıf oluşturabilmekten uzaktır; çünkü bir *Essay,* bir düşüncenin daha uygun bir fırsatta doğru'nun düzeyine çıkartılabilecek, ama aynı olasılıkla yanlışlığı da anlaşılabilecek, geçici ya da yüzeysel anlatımı değildir (çokbilmiş kişilerin "mutfaklarının artıkları" diye önemsetmeye çalıştıkları makaleler ve incelemeler, yalnızca bu sonuncu türdendir); bir *Essay,* bir insanın iç yaşamının yön verici bir düşünce içersinde aldığı, bir defaya özgü ve değişmez biçimdir. Bu kavrama, akla öylesine geliveren düşüncelerin öznellik diye adlandırılan sorumsuzluğu ve yarım yamalaklığı kadar yabancı düşen bir şey yoktur, ama öte yandan doğru ve yanlış, akıllı ve akılsız sözcükleri de böyle düşüncelere uygulanabilecek kavramlar değildir; çünkü sözü edilen düşünceler hassas ve dile getirilemez görünümlerine karşın yine de katı yasalardan bağımlıdır. Bu türden denemecilerin ve iç dünyanın sallantıdaki yaşamının ustalarının sayısı az değildir, fakat bunların adını vermenin bir amacı olmayacaktır; bu kişilerin alanları din ile bilgi, örnek ile öğreti, amor intellectualis ile şiir arasındadır; onlar, dinleri olmayan ermişlerdir, ve bazen de bir serüvenin içersinde yollarını yitirmiş olan sıradan insanlardır.

* Yazar, burada deneme sözcüğünün karşılığı olarak, Fransızcadan gelen "Essay" sözcüğü ile, bu sözcüğün Almanca karşılığı olan "Versuch" sözcüğü arasında bir ayrım gütmektedir. Almancadaki "Versuch" sözcüğü, bir edebiyat türü olarak denemeyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda her tür deneme anlamına gelir. (Ç.N.)

Ote yandan insanın bu türden büyük denemecileri yorumlamak, yaşam öğretilerini bir yaşam bilgisine dönüştürmek ve devinenlerin deviniminden bir "içerik" kazanmak için yapılan bilgince ve akla uygun denemelerden ister istemez edindiği deneyimden daha karakteristik bir şey yoktur; bütün bu deneyimlerden geriye, denizden çıkarılıp kuma konulan bir denizanasının kırılgan ve renkli bedeninden ne kalırsa, yaklaşık olarak ancak o kadarı kalır. Bir meselesi olanların öğretileri, meselesi olmayanların aklında kum, çelişki ve saçmalık olup dağılır, ama aslında bu deneyimler kırılgan ve yaşayamaz diye nitelendirilırıemelidir, çünkü aksi takdirde içindeki havanın boşaltıldığı, yaşam gereksinimlerine uymayan bir uzamda kalamayan bir fil için de kırılgan demek gerekirdi. Bu tanımlamaların ortada bir sır ya da en azından içinde arp tınılarının ve glissandi'lerin ağır bastığı bir müzik varmış gibi bir izlenim yaratması, çok yazık olurdu. Zira aslında doğru olan, bunun tersidir, ve Ulrich bunların temelinde yatan soruyu kesinlikle salt bir sezgi olarak değil, fakat şöyle düşünmekteydi: Doğruyu isteyen biri, bilgin olur; öznelliğini harekete geçirmek isteyen, belki yazar olur; peki ama, sadece bunların arasında bir şeyi isteyen ne olur? Böyle "arada" bulunan örnekler, hemen her ahlâk kuralında vardır, bu kurallardan çok tanınmış ve kolay olanını hemen verelim: Öldiirmemelisin. Bu kuralın ne bir doğru, ne de bir öznellik olduğu daha ilk bakışta anlaşılır. Bazı bakımlardan bu kurala çok sıkı uyarız, başka bakımlardan bu kuralın belli, sayısı kabarık, ama kesinlikle sınırlı istisnalarına izin verilmiştir, ama üçüncü bir öbeğe giren kabarık sayıda şıkta, örneğin imgelemde, isteklerde, tiyatro oyunlarında ya da gazete haberlerinin okunması sırasında, bütünüyle dağınık bir biçimde tiksinti ile baştan çıkarılma arasında gidip geliriz. Ne bir doğruluk, ne de bir öznellik olan, bazen bir talep diye adlandırılır. Bu talep, dinin ve yasanın dogmalarıyla bağıntılı kılınmıştır ve böylece de ona türetilmiş bir doğruluğun karakteri kazandırılmak istenmiştir; gelgelelim roman yazarları bize İbrahim'in oğlunu kurban etmesinden, çok yeni zamanların sevgilisini vurmuş olan güzel kadınına kadar istisnaları anlatırlar ve böylece her şeyi yine öznelliğin içinde eritirler. Demek ki insan ya kazıklara tutunabilir veya onların arasında kendini geniş bir dalganın gelgitlerine teslim

edebilir; ama nasıl bir duyguyla!? İnsanın bu kural için beslediği duygu, (böyle bir şeyi düşünmeyi bile aklından geçirmeyen, ama alkolün ya da tutkunun etkisiyle ayağı yerden biraz olsun kesildiğinde yine de yapan "sağduyulu doğa" da dahil olmak üzere) körü körüne boyun eğme ile, olanaklarla dolu bir dalganın içinde öylesine çırpınmadan oluşma bir karışımdır. Bu kural, gerçekten böyle mi anlaşılmalıdır? Ulrich, bütün ruhuyla bir şey yapmak isteyen bir insanın bu yolla ne yapması, ne de yapmaması gerektiğini bilebileceğini hissediyordu. Bir düşünce ya da yasak, ona hiçbir şey anlatmıyordu. Yukarıya veya iç dünyaya doğru bir yasayla bağlantı kurmak, aklının eleştirel yanını tahrik ediyordu, hatta daha da fazlası, bu kendinden emin olan belli bir anı bir soyaçekimle soylu kılma gereksiniminde bir tür değersizleştirme de vardı. Olup biten her şey sırasında yüreği sessiz kalıyor, yalnızca beyni konuşuyordu; fakat Ulrich, bir başka yoldan kararına mutluluğuyla bir baskın yapabileceğini hissetmekteydi. Öldürmediği için mutlu olabilirdi, veya öldürdüğü için mutlu olabilirdi, ama asla kendisine yöneltilen bir talebin dümen suyunda sürüklenen kişi olamazdı. O anda duyumsadığı, bir buyruk değil, içine adım atmış olduğu bir alandı. Bu alan içersinde her şeyin karara bağlanmış olduğunu ve duyuları ana sütü gibi yatıştırdığını kavrıyordu. Ama bunları ona söyleyen, artık ne bir düşünmeydi, ne de alışılagelmiş, parça parça olmuş konumdaki bir duyumsamaydı; bir "bütünüyle kavrama"ydı ve buna karşın sadece bir rüzgârın beraberinde getirdiği bir haber gibiydi, ve bu haber Ulrich'e ne doğru, ne yanlış, ne mantıklı, ne de mantıksız geliyordu; sadece onu, sanki yüreğine hafiften mutlu kılıcı bir abartma düşmüş gibi heyecanlandırıyordu.

Ve insan bir *Essay*'in hakiki bölümlerinden ne kadar bir doğru oluşturabilirse, böyle bir konumdan da ancak o kadar inanç elde edebilir; en azından, bir âşığın yaşadığını tanımlayabilmek için aşkı terk etmek zorunda oluşu gibi, sözü edilen konumu terk etmeden bir şey yapamaz. Kimi zaman onu eylemsiz bir heyecana iten sınırsız duygulanım, Ulrich'in onu sınırlara ve biçimlere doğru zorlayan çaba harcama içgüdüsüne ters düşmekteydi. Evet, insanın duygularını konuşturmazdan önce bilmek istemesi, belki de doğru ve doğaldı, ve Ulrich kafasında ister istemez günün birinde bulmak istediğinin, doğrunun kendisi olmasa bile, kesinlikte doğrudan aşağı kalır yanının bulunmayacağını canlandırmaktaydı; ancak kendi özel konumu içersinde bir şey için hazırlık yapan, ama bu arada o şeye ilişkin niyetini yitiren birini andırıyordu. Matematik üzerine ya da matematiksel-mantıksal incelemeler kaleme aldığı veya doğa bilimleriyle ilgilendiği bir sırada kendisine ne gibi bir hedefinin bulunduğu sorulsaydı, buna tek bir sorunun düşünmeye değdiğini, bunun da doğru yaşamaya ilişkin soru olduğunu söyleyerek yanıt verirdi. Ancak insan bir talepte bir sonuç almaksızın uzunca bir zaman direndiğinde, beyin de tıpkı uzunca zaman havada kalan bir kol gibi uyuşur, ve düşüncelerimiz de yaz mevsiminde askerlerin geçit için uzun zaman güneş altında duramamaları gibi, sürekli ayakta kalamaz; uzun süre beklemek zorunda kalan askerler düşüp bayılırlar. Ulrich yaklaşık olarak yirmi altı yaşında yaşam anlayışının taslağını tamamlamış olduğundan, otuz iki yaşında bu anlayışı artık pek içten bulmuyordu. Düşüncelerini geliştirmemişti, ve insan gözleri kapalı olarak bir şey beklediğinde içinde beliren türden, gerginlik yaratıcı ve belirsiz bir duygunun dışında, Ulrich'in iç dünyasında da, ilk bulanık bilgilerini edindiği günler geride kaldığından bu yana, pek kayda değer bir kişisel devinim yoktu. Ama buna karşın zamanla Ulrich'i bilimsel çalışmalarında ağırlaştıran ve bütün iradesini bu çalışmalara yöneltmesini engelleyen şey, belki yine de bu türden ve yüzeyin altında gelişen bir devinimdi. Bu devinim, onu tuhaf bir ikileme sürüklemişti. Bu bağlamda, kesinlik taşıyan bir ruhsal konumun aslında estetik bir konumdan daha dindar olduğu da unutulmamalıdır; çünkü kesinlik taşıyan konum, Ulrich kendini bu konumun onun varlığını tanıma bağlamında öngördüğü koşullarla ortaya koymaya gönül indirdiği anda ona boyun eğmeye hazırdır; buna karşılık bizim estetlerimiz, Ulrich'in kendini açığa vurması halinde, yalnızca onun gerçekten Tanrı vergisi yeteneklerle bir tutulması bağlamında yeteneğinin yeterince özgün, dünya görüşünün de yeterince anlaşılır olmadığını belirtmekle yetineceklerdir. Demek ki Ulrich kendini o türden olanlardan biri gibi kolayca belirsiz sezgilere bırakamazdı, fakat öte yandan mutlak bir kesinlik konumunda yıllar boyu salt kendine karşı çıkarak yaşamış

olduğunu kendinden saklayabilmesi de olanaksızdı, ve Ulrich, başına beklenmedik bir şeyin gelmesini istedi, çünkü biraz alaylı bir ifadeyle "yaşamdan izin almak" diye adlandırdığı şeyi yaptığında, her iki yön bakımından da kendisine huzur verebilecek herhangi bir neden bulunmamaktaydı.

Ulrich'i mazur göstermek için belki de yaşamın belli yıllarda çok çabuk uçup gittiği ileri sürülebilirdi. Ancak insanın son isteğini, bu istekten geriye bir şeyler bırakmaksızın, yaşamaya başlamak zorunda olduğu gün hep çok ilerdedir ve bunun daha fazla ertelenmesi de olanaksızdır. Herhangi bir değişim olmaksızın aradan neredeyse yarım yıl geçtikten sonra Ulrich, bunu korkutucu bir açıklıkla kavramıştı. Ulrich üstlendiği küçük ve gülünç iş bağlamında oraya buraya sürüklenip dururken, konuşurken, isteyerek çok fazla konuşurken, ağlarını boş bir nehre sarkıtan bir balıkçının inadıyla yaşarken, ve bu arada ne de olsa temsil ettiği kişiliğe uygun düşen hiçbir şey yapmazken ve bunu bilerek yaparken, beklemekteydi. Kişilik sözcüğü bir insanın dünya ve yaşamın akışı tarafından biçimlendirilen bölümü anlamına geldiği ölçüde, kişiliğinin arkasında beklemekteydi, ve bu kişiliğin barajının ardında biriken, sakin çaresizliği de her geçen günle daha çok yükseliyordu. Ulrich, yaşamının en kötü bunalımını geçirmekteydi ve yapmadıklarından ötürü kendinden nefret ediyordu. Acaba büyük sınavlar, büyük yaradılışlara özgü bir ayrıcalık mıydı? Ulrich, buna inanmayı çok isterdi, ama bu doğru değildi, çünkü en yalınkat ve sinirli yaradılışların da kendilerine özgü bunalımları vardır. Bu durumda Ulrich'e geçirdiği büyük sarsıntı içersinde yalnızca bütün kahramanların ve katillerin sahip bulundukları o bir tutam sarsılmazlık kalıyordu; bu, cesaret değildir, irade değildir, güven de değildir, sadece inatçı bir tutumla kendi kendine yapışmaktır; bu inattan kurtulmak, köpekler tarafından tamamen parçalanmış olsa bile bir kedinin canının çıkması kadar güçtür.

Böyle bir insanın yalnız olduğunda nasıl yaşadığı kafada canlandırılmak istendiğinde anlatılabilecek tek şey, geceleyin aydınlatılmış pencere camlarının odanın içine baktıkları ve kullanılmış olan düşüncelerin, kendisinden memnun kalmadıkları bir avukatın bekleme odasındaymışçasına, öylece oturduklarıdır.

Ya da belki Ulrich'in bir defasında böyle bir gecede pencereleri açtığı ve kıvrımları yaprakların üstündeki ve yerdeki kar örtülerinin arasında tuhaf bir biçimde, kapkara ve parlak uzayıp giden, yılan sırtı gibi çıplak ağaç gövdelerine baktığı, ve ansızın öylece pijamasıyla bahçeye inme isteğini duyduğu anlatılabilir; o anda Ulrich'in istediği, soğuğu saçlarında hissetmekti. Aşağıya indiğinde, aydınlık kapının önünde durmamak için ışığı kapatmıştı, ve yalnızca çalışma odasından gölgelere doğru ışıktan bir saçak uzanmaktaydı. Bir yol, sokağa açılan parmaklıklı kapıya doğru uzanıyordu, bir ikinci yol da karanlık, ama belirgin, ilkiyle kesişmekteydi. Ulrich ağır adımlarla bu ikinci yola doğru yürümüştü. Ve sonra ağaçların tepelerinden yukarılara doğru yükselen karanlık ona ansızın, bir düş gibi, Moosbrugger'in dev yapılı vücudunu anımsatmıştı, ve çıplak ağaçları sanki tuhaf bir bedensellik içersinde algılamıştı; kurtçuklar gibi çirkin ve ıslaktı bu ağaçlar, ama buna karşın insan sanki onlara sarılabilir ve gözyaşları içersinde önlerinde diz çökebilirdi. Fakat Ulrich öyle yapmamıştı. îçindeki kıpırtının duygusallığı, onu dokunduğu anda geriye çekilmeye zorlamıştı. O sırada sisin süt rengi köpükleri arasından ve bahçenin parmaklıklarının önünden geç kalmış yayalar geçmekteydi, ve Ulrich kırmızı pijamalı siluetiyle kara ağaç gövdelerinin arasından çıkınca onlara bir deli gibi gözükebilirdi; ama Ulrich yola sağlam adımlarla basmış ve görece bir memnuniyetle evine dönmüştü, çünkü onun için ayrılmış bir şey varsa bile, bu çok başka bir şey olmalıydı.

63

Bonadea'nın Vizyonu

Ulrich o gecenin sabahında geç vakit ve çok bitkin bir halde uyandığında, kendisine Bonadea'nın ziyareti haber verildi; bu, tartışmalarından beri birbirlerini ilk görüşleri olacaktı.

Bonadea, ayrı kaldıkları zaman boyunca çok ağlamıştı. O zaman süresince kendini çoğu kez kötüye kullanılmış gibi hissetmişti. Çoğu kez etrafı şeritlerle süslü bir davul gibi kendini oradan oraya atmıştı. Çok sayıda serüven ve yine çok sayıda düş kırıklığı yaşamıştı. Ve Ulrich'in anısı, her serüvenle birlikte derin bir kuyuya batmasına karşın, her düş kırıklığında, bir çocuğun yüzündeki kimsesiz acı kadar âciz ve suçlamalarla dolu olarak, yine su yüzüne çıkmıştı. Bonadea, içinden belki yüz kez kıskançlığından ötürü dostundan özür dilemiş, kendi deyişiyle "kötü niyetli gururunu cezalandırmıştı," ve sonunda da ona bir barış önerisi götürmeye karar vermişti.

Ulrich'in önünde otururken sevimli, melankolik ve güzeldi, ve midesi berbattı. Ulrich ise onun önünde "bir delikanlı" gibi durmaktaydı. Teni, Bonadea'nın ona atfettiği büyük olaylarla ve diplomasiyle mermer gibi cilalıydı. Bonadea, onun yüzünün ne kadar güçlü ve kararlı göründüğünü şimdiye kadar hiç fark etmemişti. Aslında Bonadea, bütün kişiliğiyle teslim olmayı isterdi, ama bu kadar ileri gitmeye cesaret edemedi, ve Ulrich'ten de onu buna davet etmek için herhangi bir işaret gelmedi. Bu soğukluk, Bonadea için anlatıma sığmayacak kadar acıydı, ama bir heykel kadar da görkemliydi. Bonadea beklenmedik bir biçimde Ulrich'in aşağıya sarkık duran elini yakaladı ve öptü. Ulrich, düşünceli bir ifadeyle onun saçlarını okşadı. Bacakları dünyada

düşünülebilecek en kadınsı biçimde zayıf düşen Bonadea diz çökmek istedi. Bunun üzerine Ulrich onu hafiften sandalyeye itti, viski soda getirdi ve bir sigara yaktı.

"Bir hanım öğlenden önce viski içmez!" diye karşı çıktı Bonadea; bir an için yine alınganlık edecek gücü buldu, ve yürek atışları neredeyse başına kadar yükseldi, çünkü Ulrich'in ona böylesine kaba saba ve, Bonadea'ya göre, insanı zincirlerinden boşandıracak bir içki ikram etmesindeki doğallıkta sevgiden yoksun bir imanın bulunduğunu düşünmüştü.

Ancak Ulrich, dostça bir ifadeyle konuştu: "Sana iyi gelecektir; büyük politika yapmış olan bütün kadınlar, viski de içmişlerdir." Zira Bonadea, kendini Ulrich'e yeniden kabul ettirebilmek için vatan uğruna düzenlenen büyük eyleme hayranlık duyduğunu ve memnuniyetle yardım etmek istediğini söylemişti.

Bonadea'nın planı buydu. Hep aynı zamanda birden çok şeye inanırdı, ve yarım doğrular yalan söylemesini kolaylaştırırdı.

Viski, altın tozu rengindeydi ve Mayıs güneşi gibi ısıtıyordu.

Bonadea'nın içinde sanki yetmiş yaşındaymış ve bir evin önünde, bir bahçe sırasında oturuyormuş gibi bir duygu vardı. Yaşlanıyordu. Çocukları büyümekteydi. En büyüğü şimdi on iki yaşına gelmişti bile. İnsanın daha doğru dürüst tanımadığı bir adamın peşinden, ve sırf pencerenin arkasından bakan bir erkeğinki gibi gözlerle birine bakıyor diye bir eve gitmesi, hiç kuşkusuz utanç vericiydi. Bu insanda hoşa gitmeyen ve bir uyarı olabilecek ayrıntılar çok iyi ayırt edilebiliyor, diye düşündü Bonadea; insan -böyle anlarda engel tanımak diye bir şey varsa eğer!- utanç içersinde ve hatta belki de öfke nöbetleriyle yaptığını yarıda kesebilirdi; ama böyle bir şey yapılmadığından, bu adam da rolüyle gittikçe daha tutkulu bir biçimde kaynaşmaktaydı. Ve bu arada insan kendini çok açık ve seçik bir biçimde, yapay ışıkların aydınlığına boğulmuş bir kulis gibi hissediyordu; karşılaşılan, sahne gözleri, bir sahne bıyığı, açılan kostüm düğmeleriydi, ve odaya girişten o yine soğukkanlı ve korkunç ilk harekete kadar geçen anlar, başın dışına çıkmış olan ve odanın duvarlarını çılgınlığın duvar kâğıtlarıyla kaplayan bir bilinçte yaşanmaktaydı. Bonadea tam olarak bu sözcükleri kullanmadı, hatta olup bitenleri yalnızca kısmen sözcüklerle düşündü, ama durumu kafasında somutlaştırmaya

çalışırken kendini yine hemen bilinçteki bu değişim karşısında savunmasız kalmış gibi hissetti. "Bunu betimlemeyi başaran, büyük bir sanatçı olurdu; hayır, bir pornografi ustası olurdu!" diye düşündü Ulrich'e bakarken. Zira iyi amaçlarını ve dürüst olmaya ilişkin en iyi niyetini böyle konumlarda da bir an bile yitirmiyordu; o zaman bunlar dışarıda kalıp bekliyorlardı ve tutkuların değiştirdiği bu dünyaya ilişkin söyleyecek bir sözleri olmuyordu, o kadar. Bonadea'nın mantığı geri döndüğünde, bu yaşadığı en büyük acı oluyordu. Bilincin cinsel esriklikle uğradığı ve başkalarının çok doğal sayıp aldırmadıkları değişim, Bonadea'da gerek esrikliğin, gerekse pişmanlığın yoğunluğu ve aniliği nedeniyle, ailenin huzurlu çevresine geri döndüğü anda korkutucu bir güce erişiyordu. O zaman Bonadea, kendini bir deli gibi hissediyordu. Çocuklarına bozulmuş bakışlarıyla zarar verebileceği korkusuyla, onlara bakmaya bile cesaret edemiyordu. Ve kocası ona biraz daha sevecen baktığında irkiliyor, yalnız olmanın beraberinde getirdiği özgürlükten de korkuyordu. Bu nedenle ayrı geçirdikleri haftalar boyunca içinde bundan böyle Ulrich'ten başka bir sevgili edinmeme planı olgunlaşmıştı; Ulrich ona destek olmalı ve onu yabancıların taşkınlıklarından korumalıydı. "Nasıl oldu da onu azarlamaya kalkışabildim," diye düşünüyordu, şimdi, ilk kez tekrar Ulrich'in karşısında otururken, "o, benden çok daha mükemmel," ve bir zamanlar kollarının arasındayken daha iyi bir insan olmuş olmasının sevabını da onun hanesine yazıyordu; ayrıca Ulrich'in onu bundan sonra hayır işleri için düzenlenecek ilk toplantıda yeni çevresine tanıştırması gerektiğini de düşünüyordu. Bonadea içinden bayrak üstüne yemin edercesine bir yemin etti ve bütün bunları düşünürken de içlenip gözleri yaşardı.

Fakat Ulrich, güç bir kararı pekiştirmek zorunda olan bir adamın ağırlığıyla viskisini içip bitirdi. - Bonadea'yı Diotima'ya takdim etmesinin henüz mümkün olmadığını söyledi.

Bonadea, doğal olarak böyle bir şeyin neden olamayacağını, ve ardından da ne zaman olabileceğini kesinlikle bilmek istedi.

Ulrich ona, gerek sanatta, gerek bilimde, gerekse hayır işlerinde sivrilmediğini, bu nedenle Diotima'ya Bonadea'nın onlarla çalışmasının gerekliliğini anlatabilmesinin çok uzun zaman alacağını açıklamak zorunda kaldı.

Ne var ki Bonadea, aradan geçen zaman içersinde Diotima'ya ilişkin tuhaf duygularla dolmuştu. Diotima'nın erdemlerini ona artık kıskançlık duyamayacak kadar çok dinlemişti; sevgilisini ahlâkdışı ödünler vermeksizin kendine bağlamayı bilen bu kadına aslında gıpta ediyor ve hayranlık duyuyordu. Ulrich'te ayırdına vardığını sandığı, bir heykeli çağrıştıran rahatlığı da bu etkiye bağlıyordu. Kendini ise "tutkulu" diye nitelendiriyor, bundan hem onursuzluğunu, hem de bu onursuzluğa ilişkin, ama ne de olsa onurlu sayılabilecek özrü anlıyordu; soğukkanlı kadınlara, elleri hep nemli olan talihsizlerin ellerini kuru ve güzel bir ele bıraktıklarında kapıldıkları duyguyla hayranlık beslemekteydi. "Evet, böyle işte!" diye düşünüyordu. "Diotima, Ulrich'i çok değiştirdi!" Yüreğinde katı, dizlerinde ise tatlı bir burgu vardı: Eşzamanlı ve birbirlerine karşı dönen bu burgular, Ulrich'te direnişle karşılaşan Bonadea'yı neredeyse baygın düşürmek üzereydi. Bonadea son kartını oynadı: Moosbrugger!

Acı verici bir düşünme eyleminin sonunda, Ulrich'in bu korkunç insana tuhaf bir yakınlık duyduğunu anlamıştı. Kendisi ise, inancına göre Moosbrugger'in eylemlerinde dile gelen bu "kaba saba şehvetten" yalnızca tiksiniyordu; bu konuda, elbet bilmeksizin, tümüyle şehvet kurbanı bir katili, çok karışık duygularla ve her türlü burjuva romantizminden uzak bir biçimde, yalnızca meslekleri için bir tehlike sayan fahişeler gibi düşünmekteydi. Ancak Bonadea'nın, kendi kaçınılmaz kusurlarıyla birlikte, düzenli ve hakiki bir dünyaya gereksinimi vardı, ve Moosbrugger böyle bir dünyayı yeniden kurabilmesi için ona yardımcı olacaktı. Ulrich'in Moosbrugger'e karşı bir zaafı, kendisinin de yargıç olan ve yararlı bilgiler verebilen bir kocası bulunduğuna göre, terkedilmişliği içersinde Bonadea'nın kafasında kocasının aracılığıyla kendi zaafını Ulrich'inkiyle birleştirme düşüncesi tümüyle kendiliğinden olgunlaşmıştı, ve bu özlem dolu düşüncenin hukuk düzenince kutsanmış bir şehvetin gücünü andıran bir teselli gücü vardı. Fakat Bonadea iyi yürekli eşine bu konuyu açtığında, kocası onun insani bağlamda iyi ve yüce olan her şeyden kolaylıkla heyecanlandığını bilmesine karşın, karısının hukuka ilişkin bu coşkusu karşısında yine de şaşırdı; ve sade yargıç değil, aynı zamanda bir avcı da olduğundan, dostane, ama geri çeviren

bir ifadeyle her yerde zararlı hayvanların kökünü kurutmanın yapılabilecek en iyi şey olduğu yolunda karşılık verdi, ve bunun dışında başkaca bilgi vermeye de yanaşmadı. Bonadea, bir süre sonraki ikinci girişiminde de kocasından yalnızca onun doğurmanın kadınlara, öldürmenin ise erkeklere özgü bir şey saydığını öğrenebildi, ve bu tehlikeli konuda fazla gayretkeşlik edip kuşku toplamak istemediği için de hukuk yolu kendisine şimdilik kapanmış oldu. Böylece Bonadea'nın önünde, eğer Ulrich'i sevindirmek için Moosbrugger için bir şeyler yapmak istiyorsa, sadece acındırma yolu kalmıştı, ve bu yol, şaşırtıcı olmaktan çok cazip bir biçimde, Diotima'dan geçmekteydi.

Bonadea, hayalinde kendini Diotima'nın dostu olarak görüyordu ve hayranlık duyduğu rakibesiyle, kişisel gereksiniminden ötürü böyle bir şeyi yapamayacak kadar gururlu olsa bile, ertelenmesi olanaksız sorun nedeniyle tanışma isteği yerine geliyordu. Bonadea, hemen anlamış olduğu gibi, Ulrich'in başaramadığı bir şeyi yapmaya, Diotima'yı Moosbrugger için kazanmaya karar vermişti, ve hayal gücü ona bu niyeti alacalı görüntülerle sergiliyordu. Mermerden yapılmış izlenimini uyandıran, yüce Diotima, kolunu Bonadea'nın günahların ağırlığıyla ezilmiş, sıcak omuzlarına koyuyordu, ve Bonadea da kendinden aşağı yukarı bu bakir yüreği bir damla merhametle kutsamak gibi bir rol bekliyordu. Bir süredir yitirmiş olduğu dostuna açıkladığı plan, işte buydu.

Fakat Ulrich'i o gün Moosbrugger'i kurtarma düşüncesinden yana çekebilmek, tümüyle olanaksızdı. Ulrich, Bonadea'nın soylu duygularını tanıyordu ve ondaki tek bir güzel heyecan kıpırtısının ne kadar kolaylıkla bütün bedeni etkileyen bir yangının paniğine dönüşebildiğini biliyordu. Ona, Moosbrugger davasına karışmaya hiç niyetli olmadığını açıkladı.

Bonadea ona, içlerinde suyun tıpkı ilkbaharla kışı ayıran sınırdaki gibi buzun üzerinde yüzdüğü, sitem dolu güzel gözlerle baktı.

Öte yandan Ulrich, kendisi baygın bir halde yolda yatarken Bonadea'nın baş ucunda diz çöktüğü ve dünyanın, gençliğin ve duyguların o güvenlikten yoksun, serüvensi belirsizliğinin bu genç kadının gözlerinden onun uyanmakta olan bilincine sızdığı gece gerçekleşen, çocuksu bir güzelliğe sahip ilk karşılaşmadan ötürü belli bir şükran duygusunu hiçbir zaman bütünüyle yitirmemişti. Bu nedenle incitici ret cevabını yumuşatmaya ve uzunca bir konuşmanın içersinde eritmeye çalıştı. "Farz et ki," diye söze başladı, "gece vakti büyük bir parktan geçiyorsun ve iki serseri sana sarkıntılığa kalkışıyor; onların bu kabalıklarından toplumun sorumlu olduğu iki acınmaya değer insan olduklarını mı düşünürdün?"

"Ama ben geceleri asla bir parktan geçmem ki," diye yanıtladı Bonadea hemen.

"Fakat yakından geçen bir bekçi gördüğünde, onları derhal tutuklatırdın, değil mi?"

"Bekçiden beni korumasını rica ederdim!"

"Ama bu, bekçinin onları tutuklaması anlamına gelirdi, değil mi?!"

"Daha sonra onları ne yapardı, bilemem. Ayrıca Moosbrugger bir serseri değil."

"O halde diyelim ki Moosbrugger bir marangoz ve senin evinde çalışmakta. Onunla evde yalnızsın, ve o da tuhaf gözlerle sana bakıyor."

Bonadea, kendini savundu. "Bu benden yapmamı istediğin, iğrenç bir şey!"

"Öyle hiç kuşkusuz," dedi Ulrich. "Ama ben sana, dengelerini kolayca yitiren bu tür insanların son derece sakıncalı olduklarını göstermek istiyorum. İnsan böylelerine karşı ancak zararı başkaları görmüş ise tarafsız olabilir. O zaman da bu insanlar duygularımızı sonuna kadar sömiirürler ve, ya bir toplumsal düzenin, ya da kaderin kurbanı olurlar. Sen de itiraf etmelisin ki kusurlara onları işleyenlerin gözüyle bakıldığında, kimse kusurlu değildir; bu kusurlar onu işleyen için en kötü olasılıkla yalnızca birtakım yanılgılardır veya bir bütünde bulunan ve elbet bütünü daha az iyi kılmayan niteliklerdir, ve kusurların sahibi de elbette haklıdır!"

Bonadea çorabının bir yerini düzeltmekte olduğundan, Ulrich'e başı biraz arkaya eğik konumda bakmak zorunda kaldı, bu nedenle de gözlerinin denetiminden uzak kalan dizinde fistolardan, dümdüz çoraptan, gergin parmaklardan ve tenin gergin inci parıltısından oluşma, karşıtlıklarla dolu bir yaşam gelişti.

Ulrich hemen bir sigara yakarak konuşmasını sürdürdü: "İnsan yalnız iyi değildir, fakat her zaman iyidir; bu, çok büyük bir ayrım demektir, anlıyor musun? İnsanın kendine duyduğu bu sevginin sofizmine hep gülünür, ama aslında bundan insanın asla kötü bir şey yapamayacağı çıkarımına varmak gerekir; insan yalnızca kötü bir biçimde etkin olabilir, o kadar. Bunu bilebilseydik, bir toplumsal ahlâkın doğru çıkış noktasına da varabilirdik."

Bonadea içini çekerek eteğini yeniden olması gereken yere indirdi, doğruldu ve mat altın ateşten bir yudumla kendini yatıştırmaya çalıştı.

"Ve şimdi de sana," diye ekledi Ulrich gülümseyerek "neden Moosbrugger için her türlü duygunun beslenebileceğini, ama yine de ona yardım edilemeyeceğini açıklamak istiyorum. Aslında bütün bu olaylar bir ipliğin açıkta kalmış ucuna benzer, ve bu uçtan tutup çekildiğinde, bütün toplumsal doku da çözülmeye başlar. Bunu sana önce tamamen akılcı sorularla göstereceğim."

Bonadea, açıklanması olanaksız bir biçimde ayakkabısının bir tekini kaybetti. Ulrich, bu ayakkabı tekine doğru eğildi, ve sıcacık ayak parmaklarıyla birlikte ayak, elindeki ayakkabı tekine küçük bir çocuk gibi uzandı. "Bırak, kendim giyerim!" dedi Bonadea, ayağını ona doğru tutarken.

Ulrich, bacaktan gelen sınırlı sorumluluk ehliyetinin kokusu burnuna doğru yükselirken, acımasız bir ifadeyle: "Önce psikiyatriye ve hukuka ilişkin sorular söz konusu," diye açıklamalarını sürdürdü. "Bu sorulara ilişkin olarak, doktorların, eğer bizler bunun için gerekli parasal olanakları sağlarsak, daha şimdiden bu tür suçların çoğunu önleyebilecek durumda olduklarını biliyoruz. Demek ki bu, artık yalnızca toplumsal bir sorun."

"Ah, bırak bunları!" diye rica etti Bonadea, Ulrich ikinci kez toplumsal sözcüğünü kullanınca. "Bunu duyduğumda evde hemen odadan çıkıyorum, çünkü ölesiye canımı sıkılıyor."

"Peki," diye sözü çevirdi Ulrich, "benim söylemek istediğim, teknik kadavralardan, çöplerden, bataklıklardan ve zehirlerden uzun zamandır yararlı maddeler çıkarabildiğine göre, psikolojik teknik de aşağı yukarı aynı başarıyı elde edebilir. Ama dünya, bu sorunların çözümünde çok ağır davranıyor. Devlet, her budalalık için para harcıyor, fakat en önemli ahlâki sorunlara tek kuruş ayırmıyor. Bu, onun doğasında var, çünkü devlet, düşünülebilecek en aptalca ve en kötü yaratıktır."

Ulrich, bunları inanarak söylemişti, ama Bonadea onu yine meselenin özüne döndürmeye çalıştı. "Bak sevgili dostum," dedi karşısındakine ölesiye susamış olarak, "özellikle sorumlu olmaması, Moosbrugger için düşünülebilecek en iyi şey, öyle değil mi!?"

Ulrich karşı çıktı: "Bütün sorumluları ortadan kaldırmak, bir sorumlu olmayanı öldürülmekten korumaktan daha iyi olurdu herhalde."

Şimdi Bonadea'nın yakınında gidip gelmekteydi. Bonadea, onu devrimci ve karşısındakini ateşleyici buldu; Ulrich'in elini yakalamayı başardı ve bu eli kendi göğsünün üstüne koydu.

"Peki," dedi Ulrich "şimdi sana duygusal sorulan açıklayacağım."

Bonadea, Ulrich'in parmaklarını birbirinden ayırdı ve elini göğsüne yaydı. Bu hareketine eşlik eden bakışları, taş gibi bir yüreği bile duygulandırabilirdi; ondan sonraki birkaç saniye boyunca Ulrich, tıpkı bir saatçi dükkânında bütün saat vuruşlarının birbirine karışması gibi, aynı göğüste sanki iki yüreğin birden varlığını algıladı. Bütün irade gücünü kullanarak o göğsü bir düzene soktu ve yumuşak bir ifadeyle: "Hayır, Bonadea!" dedi.

Şimdi Bonadea ağlamak üzereydi: Ulrich onu inandırmaya çalıştı. "Her gün cereyan eden bunun gibi milyonlarca adaletsizliğe aldırmazken, sırf sana rastlantı sonucu anlattım diye tek bir olay yüzünden heyecanlanman, çelişkili bir davranış değil mi?"

"Ama bunun onunla bir ilgisi yok ki!" diye savundu kendini Bonadea. "Bu tek olayı biliyorum işte! Ve karşısında hareketsiz kalırsam, kötü bir insan olurum!"

Ulrich, sakin kalınmasının şart olduğunu söyledi; neredeyse fırtınalı bir biçimde sakin kalınmalı, - diye de ekledi. Kendini kurtarmış ve Bonadea'nın uzağında bir yere oturmuştu. "Günümüzde her şey, 'bu arada' ile 'şimdilik' arasında olup bitiyor," dedi "bu, böyle olmak zorunda. Çünkü aklımızın vicdanı, bizi yaradılışımız bağlamında korkunç bir vicdansızlığa sürüklemekte." Şimdi Ulrich kendine de bir kez daha viski koymuştu ve

ayaklarını da divanın üstüne çekmişti. Yorulmaya başlıyordu. "Her insan aslında yaşamın bütünü üzerine düşünür," diye açıkladı, "ama dikkatli düşündüğü ölçüde yaşamın sınırları da daralır. Olgunlaştığında karşındaki insan, belli bir milimetrekareyi bütün yeryüzünde belki ancak iki düzine insanın yapabileceği kadar iyi tanımaktadır, kendilerini o kadar iyi tanımayan bütün insanların ona ilişkin konularda saçma sapan konuştuklarının çok iyi bilincindedir, ama buna karşın olduğu yerde kıpırdanmamak zorundadır, çünkü yerini bir mikromilimetre bile terk etse, bu kez kendisi saçma sapan konuşmaya başlayacaktır." Şimdi Ulrich'in yorgunluğu, masada duran içki gibi incecik altın sarısına dönüşmüştü. "Demek ki ben de yarım saattir saçma sapan konuşmaktayım" diye düşündü; ama bu rehavet hoşuna gidiyordu. Tek korktuğu, Bonadea'nın yanına oturmaya kalkışmasıydı. Bunu önleyebilmenin tek bir yolu vardı: Konuşmak. Başını dayamış ve Medicilerin şapelindeki mezar figürleri gibi uzanmıştı. Bu, aklına ansızın gelmişti, ve gerçekten de, bu konumu alırken, bedeninden sanki bulut gibi bir görkem geçmişti, ve Ulrich kendini olduğundan daha büyük algıladı; o zamana kadar yalnızca yabancı nesneler gözüyle bakmış olduğu o sanat eserlerini, şimdi uzakta olmasına karşın, anladığına inandı. Ve konuşacak yerde sustu. Bonadea da bir şeyler hissetmekteydi. Bu, anlaşılamayanın adlandırılması gibi, bir "an"dı. Ansızın suskunlaşan bu iki insanı biraz oyunsu bir yücelik birleştirmişti.

"Benden geriye ne kaldı?" diye düşündü Ulrich acı acı. "Belki de yalnızca yürekli ve satın alınamaz olan, kendini iç dünyanın özgürlüğü uğruna dış dünyadaki yasaların çok azına saygı gösterterdiğine inandırmak isteyen bir insan. Ancak iç dünyanın özgür olması demek, insanın her şeyi düşünebilmesi, her insani durumda neden kendini ondan bağımlı kılmasına gerek bulunmadığını bilmesi, ve insanın kendini neden bağımlı kılması gerektiğini de asla bilmemesi demektir!" Onu bir an için sarmış olan o tuhaf ve küçük duygu dalgasının yine dağılıp gittiği, pek mutlu denemeyecek o anda Ulrich, her şeyde iki ayrı yan keşfetmeye ilişkin bir yetenekten, hemen bütün çağdaşlarının özelliğini oluşturan, kuşağının eğilimi ya da aynı zamanda yazgısı anlamına gelen o ahlâki parçalanmışlıktan başka bir şeye sahip olmadığını itiraf etmeye hazırdı. Dünya ile ilişkileri soluklaşmış, gölgemsi ve olumsuzlayıcı olmuştu. Bonadea'ya kötü davranmaya ne hakkı vardı? Aralarında hep aynı öfkeli konuşmalar geçiyordu. Bu konuşma, boşluğun içinde bir silâh sesinin katmerli yankılandığı ve hiç yitip gitmediği iç akustiğinden kaynaklanıyordu; Bonadea ile başka türlü konuşamaması, Ulrich'i üzmekteydi; bu tür konuşmanın ikisine de verdiği acı için aklına pek de anlamlı olmayan, ama hoş bir ad, boşluğun Baroku diye bir ad gelmişti. Bonadea'ya güzel bir şey söylemek için doğruldu. "Şu anda aklıma bir şey geldi" diyerek, hâlâ saygınlık aşılayan bir ifadeyle oturmakta olan Bonadea'ya döndü. "Tuhaf bir şey. Dikkate değer bir fark: Sorumlu tutulabilme ehliyeti bulunan insan, her zaman başka türlü de davranabilir, bu ehliyeti bulunmayan ise bunu asla başaramaz!"

Bonadea, buna çok anlamlı bir yanıt verdi. "Aman sen de!" dedi. Bu, tek kesintiydi, ve suskunluk çemberi yeniden kapandı.

Bonadea, Ulrich'in onun yanında genel konulardan söz etmesinden hoşlanmıyordu. Attığı bütün yanlış adımlara karşın, haklı olarak kendini hâlâ ona benzeyen insanların oluşturduğu bir kitlenin içinde hissetmekteydi ve bu insanlara duygular yerine düşünceler sunmanın yol açtığı iletişimsizlik, abartı ve yalnızlık konusunda da doğru bir sezgiye sahipti. Yine de Bonadea'da suç, aşk ve hüzün, şimdi son derece tehlikeli bir düşünce çemberinde birleşmişti. Artık Ulrich ona hiç de yeniden buluşmalarının başında olduğu kadar ürkütücü ve mükemmel gelmiyordu; bu eksikliğin yerine Ulrich, Bonadea'nın idealizmini, annesinin kucağına koşmak isteyen, fakat aradaki bir engeli aşmaya cesaret edemeyen bir çocuk gibi körükleyen, çocuksu bir yan kazanmıştı. Bonadea, Ulrich'e karşı artık uzun bir zamandan bu yana gerginlikten, bütün sınırlamalardan ve bağlardan uzak bir sevecenlik duymaktaydı. Ama Ulrich, onun buna ilişkin ilk dokundurmasını geri çevirdiğinden bu yana, Bonadea da kendini zorla geriye çekmişti. Son ziyaretinde burada, Ulrich'in divanının üstünde nasıl soyunuk ve zavallı bir durumda yatıp kaldığını henüz unutmamıştı ve, zorunlu olduğu takdirde, Ulrich karşısında gerektiğinde rakibesi Diotima kadar kendine hâkim olabilen birisinin bulunduğunu anlasın diye, sandalyesinde sonuna kadar

şapkasını ve peçesini çıkarmadan oturmaya karar vermişti. Bonadea her zaman bir âşığının yakınlığı nedeniyle kapıldığı büyük heyecanın içersinde büyük bir düşüncenin eksikliğini hissederdi; gelgelelim bu, heyecanlardan yana zengin, ama anlamdan yana yoksul olan yaşamın ne yazık ki bütünü için söylenebilecek bir şeydir, fakat Bonadea bunu bilmiyordu ve herhangi bir düşünceyi dile getirmeye çabalıyordu. Ulrich'in düşüncelerinde gereksindiği saygınlık eksikti, ve Bonadea büyük bir olasılıkla daha güzel ve duygulardan yana daha zengin bir düşünce aramaktaydı. Ancak ideal çekingenlik ile sıradan çekim gücü, çekim gücü ve vaktinden önce çekim gücüne kapılma karşısındaki büyük korku, Bonadea'da içinde başarısız eylemlerin nabız gibi attığı suskunluğun ve onu bir an için sevgilisiyle birleştirmiş olan büyük dinginliğe ilişkin anının itici gücüyle karışmaktaydı. Sonunda bu, havanın yağmurla dolu olması, ama yağmurun yağamaması gibiydi: Bütün tene yayılan ve Bonadea'yı kendi üzerindeki egemenliğini farkına varmaksızın yitirebileceği düşüncesiyle ürküten bir tutukluktu.

Ve ansızın bütün bunlardan bedensel bir yanılsamaya, bir pireye dönüşüverdi. Bonadea, bunun bir gerçek mi, yoksa bir düş mü olduğunu bilemiyordu. Beyninin içersinde bir ürperti, inanılırlıktan uzak bir izlenim hissetmekteydi; sanki bir düşünce, ötekilere olan gölgemsi bağımlılığından sıyrılmıştı, ama yine de bir düşten başka bir şey değildi; bununla eşzamanlı olarak Bonadea, teninde de gerçekliğinden kuşku duyulamayacak bir ürperti hissetmişti. Soluğunu tuttu. Bir şeyin tap tap tap merdivenlerden çıkması, insanın merdivenin boş olduğunu bilmesi, ama buna karşın tap tap tap seslerini açıkça duyması gibi bir şeydi. Bonadea, zihni bir şimşekle aydınlanmışçasına bunun kaybolan ayakkabı tekinin istenmeyen bir devamı olduğunu kavrayıverdi. Bu, bir hanımefendi için çok yoksul bir bilgi kaynağı demekti. Yine de Bonadea, bu hayaleti kafasından kovmak istediği anda güçlü bir böcek ısırığını andırır bir şey hissetti. Hafiften bir çığlık attı, yanakları kıpkırmızı kesildi ve Ulrich'ten aramada kendisine yardımcı olmasını istedi. Bir pire de bedende bir âşığın hoşlandığı yerlerden hoşlanır; Bonadea'nın çorapları ayakkabılarına kadar arandı, bluzunun önünün açılması gerekti. Bonadea, pirenin ya tramvaydan, ya da Ulrich'ten kendisine sıçramış olabileceğini söyledi. Ancak pire bulunamıyordu ve geride herhangi bir iz de bırakmamıştı.

"Neydi bu, bilemiyorum!" dedi Bonadea.

Ulrich, beklenmedik bir biçimde halden anlarmışçasına gülümsedi.

Bunun üzerine Bonadea, kötü davranmış küçük bir kız gibi ağlamaya başladı.

64

General Stumm von Bordwehr'in Diotima'yı Ziyareti

General Stumm von Bordwehr, Diotima'yı ziyaret etmişti. General, Savaş Bakanlığının büyük kurucu toplantıya gönderdiği subaydı; General toplantıda herkesi etkileyen bir konuşma yapmış, fakat barış amaçlı büyük girişim için bakanlıklar örnek alınarak komisyonlar kurulurken, Savaş Bakanlığının anlaşılır nedenlerden ötürü atlanmasını engelleyememişti. - Küçük göbeğiyle ve dudağının üstündeki, bıyıktan çok küçük bir fırçayı andıran tüy birikintisiyle, pek gösterişli bir general sayılamazdı. Yüzü yuvarlaktı ve birlik subayları için öngörülmüş evlilik kurallarının gerektirdiğinin dışında hiçbir mal varlığının bulunmaması durumunda aile çevresinin ifadesi nasıl olursa, öyle bir ifade taşıyordu. General Diotima'ya, görüşme odasında askere sade bir rol tanınmış olduğunu söyledi. Savaş Bakanlığının komisyonların oluşturulması sırasında hesaba katılmaması, siyasi nedenlerden ötürü kendiliğinden anlaşılır bir şeydi. Yine de General, planlanan eylemin dışa doğru etki göstermesi gerektiğini iddia etme cesaretini gösteriyordu, dışa doğru etki gösteren ise yalnızca bir halkın gücü olabilirdi. General, ünlii filozof Treitschke'nin Devletin kendini halkların savaşında ayakta tutma gücü olduğunu söylediğini yineledi. Barış zamanlarında sergilenen güç, savaşı uzak tutardı, ya da en azından acımasızlığını azaltırdı. General daha bir çeyrek saat boyunca konuştu, lise yıllarından beri hâlâ aklında kalmış olduğunu söylediği bazı klasik alıntılardan yararlandı, ve hümanist eğitimle geçen o yılların yaşamının en güzel yılları olduğunu iddia etti; Diotima'ya hayranlık duyduğunu ve onun büyük oturumu yönetme biçimini çok beğendiğini hissettirmeye çalıştı; bir kez yinelemek istediği tek nokta, başka büyük devletlerinkinden geride kalacak bir savunma yapısının barışçı anlayışın en anlamlı ifadesi olabileceğiydi; buna ek olarak, ordunun sorunlarına geniş bir halk kesiminin kendiliğinden ilgi duymasının da güvenle beklenebileceğini açıkladı.

Bu sevimli general, Diotima'nın içine aslında müthiş bir korku salmıştı. O zamanlar împkralya'da aileler vardı, kızları subaylarla evlendiklerinden subaylar tarafından ziyaret edilirlerdi, ve yine aileler vardı, kızları çeyiz parası olmadığından ya da ilke gereği subaylarla evlenmezlerdi, ve bu yüzden subaylar tarafından da ziyaret edilmezlerdi; Diotima'nın ailesi her iki nedenle birden ikinci gruba girenlerdendi, ve bunun sonucunda dürüst ve güzel bir kadın olan Diotima'nın askerlere ilişkin edindiği fikir, aşağı yukarı üstü renkli paçavralarla kapatılmış bir ölümü düşünmek gibiydi. Yanıt olarak dünyada yüce ve iyi çok şeyin bulunduğunu, bu nedenle seçim yapmanın kolay olmadığını belirtti. Onca materyalist hay huy içersindeki bir dünyada anlamı büyük olan bir işaret verebilmek, elbet önemli bir ayrıcalıktı, fakat aynı zamanda da ağır bir görevdi. Ayrıca açıklama, sonuç olarak halkın içinden kendiliğinden gelmeliydi, bu nedenle Diotima kendi isteklerini biraz geri planda tutmak zorundaydı. Diotima, sözcüklerini özenle, sarı siyah sicimlerle bitiştirircesinc dizdi, ve yüksek bürokrasinin yumuşak, tütsü gibi sözcüklerini de dudaklarıyla yaktı.

Fakat General veda edip ayrıldıktan sonra, bu soylu kadının iç dünyası çaresizlik içersinde yıkıldı. Nefret gibi aşağılık bir duyguyu taşıyabilseydi eğer, bu gözleri yaltaklanma ifadesiyle, göbeği de altın düğmelerle dolu, kısa boylu ve yuvarlak vücutlu adamdan nefret ederdi; ama böyle bir şey yapabilmesi olanaksız olduğundan, sadece kendini hakaret görmüş hissetti ve bunun nedenini kendine açıklayamadı. Kış soğuğuna rağmen pencereleri açtı ve odanın içersinde eteklerini hışırdatarak birkaç kez gidip geldi. Pencereleri yine kapattığında gözleri yaşlarla dolmuştu. Çok şaşkındı, ikinci kez bir nedeni bulunmaksızın ağlıyordu. Kocasının yanında neden öyle yaptığını açıklayamaksızın ağlamış olduğu geceyi anımsadı. Bu kez ise olayın belli bir içeriğe dayanmaksızın, yalnızca sinirden kaynaklandığı daha da belirgindi; o

şişman subay, gözlerini bir sarmısak gibi yaşartmıştı ve bu yaşlara doğru dürüst bir duygunun da eşlik etmesi, söz konusu değildi. Diotima, bundan haklı olarak tedirginliğe kapılmıştı; sezgi dolu bir korku görünmeyen bir kurdun çitlerinin çevresinde dolaştığını ve bu kurdu düşüncelerin gücüyle kovma zamanının çoktan geldiğini söylüyordu. Bu yüzden Diotima, Generalin ziyaretinin ardından, daha önce öngörülmüş olan ve büyük düşünürlerin katılacakları toplantıyı daha çabuk düzenlemeye karar verdi; bu toplantı, vatan için düzenlenen eyleme bir içerik sağlamakta ona yardımcı olacaktı.

65

Arnheim ile Diotima Arasındaki Konuşmalardan

fam o sırada Arnheim'ın bir yolculuktan dönmüş olması ve elinin altında bulunması, Diotima'nın yüreğini hafifletti.

Arnheim hemen: "Daha birkaç gün önce kuzininizle generaller üzerine bir konuşma yaptık," diye karşılık verdi ve bu açıklamayı, düşündürücü bir konuyu işin aslının ne olduğunu açıklamak istemeksizin ima eden birinin ifadesiyle yaptı. Diotima, çelişkilerle dolu ve eyleme ilişkin büyük düşünceyi pek coşkuyla karşılamayan kuzininin üstelik bir de Generalden kaynaklanan belirsiz tehlikelere zemin hazırladığı izlenimini edindi; Arnheim konuşmayı sürdürdü:

"Konunun kuzininizin önünde alaya alınmasını istemiyorum," bu sözcüklerle yeni bir dönüm noktasını başlatmış oldu, "fakat amacım, konuya uzak biri olarak düşünebilmenizin neredeyse olanaksız olduğu bir noktayı size hissettirmek: İş yaşamı ile edebiyat arasındaki ilişkiden söz ediyorum. Burada sözünü ettiğim, doğal olarak geniş çaplı, yani doğduğum nokta nedeniyle ilgilenme misyonunu taşıdığım dünya çapındaki iş yaşamı; bu iş yaşamı, edebiyatla akrabadır, çünkü akıldışı, neredeyse mistik denilebilecek yanları vardır; dahası, özellikle iş yaşamının bunlara sahip olduğunu söylemek istiyorum. Paranın çok sabırsız bir iktidar olduğunu anlamanızı isterim."

"İnsanların benliklerini bütünüyle adadıkları her şey, büyük bir olasılıkla belli bir sabırsızlığı da içerir," diye karşılık verdi aklı hâlâ konuşmanın tamamlanmamış ilk bölümünde olan Diotima çekingen bir ifadeyle.

"Özellikle para!" dedi Arnheim hemen. "Budalalar, para

sahibi olmanın keyif verdiğini düşünürler! Gerçekte ise bu, çok tedirgin edici bir sorumluluktur. Burada bana bağımlı olan, bu nedenle de kendileri için neredeyse kaderin temsilciliğini yaptığım sayısız insandan söz etmek istemiyorum; ama izin verirseniz sadece büyükbabamın Ren bölgesindeki orta büyüklükte bir kentte işe pislikleri temizlemekle başlamış olduğunu söylemek istiyorum."

Bunları duyan Diotima, kendisine ekonomik emperyalizm gibi gelen ani bir ürperti hissetti; ama bu, bir karışıklıktan kaynaklanmıştı, çünkü içinden geldiği toplumsal kesimin önyargılarından o da tümüyle arınmış değildi ve pislikleri temizlemek deyince, kendi yöresindeki kullanım doğrultusunda birinin kendi pisliğini temizlemesini anlamış, bu yüzden de dostunun bu cesur itirafı karşısında yüzü kızarmıştı.

İtirafçı: "Çöpleri yararlı kılmaya yönelik bu çalışmayla," diyerek konuşmasını sürdürdü, "büyükbabam, Arnheim'ların sonraki nüfuzlu konumlarının da temelini atmış oldu. Öte yandan babam da, kendisinin kırklı yıllarda bu firmayı dünya çapında bir işletme haline getirdiği düşünüldüğünde, karşımıza bir Selfmademan olarak çıkar. Babam, yalnızca bir ticaret okulunun iki sınıfını bitirebilmişti, ama bir bakışta dünyadaki en karışık ilişkileri bile anlardı ve bilmesi gereken ne varsa, başkalarından daha önce öğrenmiş olurdu. Ben hem ulusal ekonomiyi, hem de akla gelebilecek bütün bilimleri inceledim, oysa babam bunlara tümüyle yabancıydı ve buna rağmen nasıl başardığına herhangi bir açıklama getirebilmek olanaksız, gelgelelim en ufak bir başarısızlığa bile uğramadı. Yalın, görkemli ve sağlıklı bir yaşamın sırrı, işte budur!"

Babasından söz ederken Arnheim'ın sesi, ders vermeyi çağrıştıran dinginliğinin herhangi bir yerinde küçük bir çatlak varmış gibi, alışılmadık, saygı dolu bir ton almıştı. Ulrich daha önce yaşlı Arnheim'dan sadece ufak tefek yapılı, geniş omuzlu, yüzü kemikli, basık burunlu, hep önü açık bir frak giyen ve hisse senetlerini de, tıpkı bir satranç oyuncusunun piyonlarını yönetmesi gibi yılgınlık nedir bilmeksizin ve özenle yöneten biri diye söz edildiğini söylemiş olduğundan, bu ses tonu Diotima'ya daha da bir çarpıcı geldi. Ve Arnheim, onun yanıtını beklemeksizin, kısa bir aradan sonra devam etti: "Bir işletme, sözünü ettiğim çok az sayıdaki işletmelerin kapsamına eriştiğinde, yaşamın bu işle şu ya da bu biçimde ilintisi bulunmayan hemen hiçbir alanı yoktur. Böylesi, küçük çapta bir kozmos demektir. Sanata, ahlâka, politikaya ilişkin ve görünüşte ticaretle hiçbir ilgisi bulunmayan ne kadar çok sorunun kimi zaman babamla yaptığım görüşmelerde sözünü etmek zorunda olduğumu bilseydiniz, şaşar kalırdınız. Ancak firma, artık kahramanlık dönemleri diye adlandırdığım o ilk dönemlerdeki kadar atılım yapmıyor. Çünkü durumları ne kadar iyi olursa olsun, tıpkı bütün organik varlıklar gibi işletmeler için de gelişmenin esrarlı bir sınırı var. Bugün artık neden hiçbir hayvanın bir filin büyüklüğünü aşamadığını hiç sordunuz mu kendi kendinize? Aynı sırra sanatın tarihinde ve halklarla kültürlerin yaşamlarıyla zaman arasındaki tuhaf ilişkilerde de rastlıyoruz."

Diotima şimdi çöplerin yararlı maddelere dönüştürülmesi konusundan ürkmüş olduğu için pişmandı ve kafasının karıştığını hissediyordu.

"Yaşam, böyle sırlarla doludur. Karşısında aklın tümüyle yetersiz kaldığı bir şey var. Benim babam ise o şey ile ittifak halinde. Ama sizin kuzininiz gibi biri," dedi Arnheim, "kafası hep her şeyin nasıl daha farklı ve daha iyi yapılacağıyla dolu olan bir eylemci, bunu anlayamaz."

Ulrich'in adı yine geçince Diotima, kuzini gibi bir erkeğin asla onun üzerinde nüfuz sahibi olduğunu iddia edemeyeceğini dudaklarında beliren bir gülümsemeyle dile getirdi. Arnheim'ın yüzünde bir armut gibi pürüzsüz olan, biraz sarımsı teni, yanaklarına kadar kızarmıştı. Arnheim, Diotima'nın uzunca bir zamandan bu yana onda uyandırdığı, tuhaf bir gereksinime, kendini bu kadına son bilinmezlik noktasına kadar hiç korumasız açma gereksinimine boyun eğmişti. Şimdi ise yine kendi içine çekildi, masadan bir kitap aldı, başlığını sökmeksizin okudu, kitabı sabırsız bir ifadeyle yerine bıraktı, ve Diotima'nın üzerinde o anda, giysilerini toplayan, böylece de çıplak olduğunu kadına hissettiren bir insanın hareketi kadar sarsıcı etki yaratan, her zamanki sesiyle konuştu: "Konudan çok uzaklaştım. Size Generale ilişkin olarak söylemek istediğime gelince, yapabileceğiniz en iyi şey en kısa zamanda planınızı gerçekleştirmek ve hümanist ruhun ve

onun tanınmış temsilcilerinin yardımıyla eylemimizi yüceltmektir. Ama bu arada Generali temelli reddetmeniz de gerekmiyor. Belki de General şahsen iyi niyetlidir, ve siz de benim ruhu salt iktidar alanına taşıma fırsatından asla kaçmamak gerektiği yolundaki ilkemi bilmektesiniz."

Diotima, onun elini yakaladı ve bu konuşmayı veda sözcükleriyle özetledi: "içtenliğinizden ötürü size teşekkür ederim!"

Arnheim, yumuşak eli bir an için kararsızlıkla kendi elinde bıraktı ve bakışlarını, sanki bir şeyi söylemeyi unutmuşçasına bu ele dikti.

66

Ulrich ile Arnheim Arasında Yolunda Gitmeyen Bir Şeyler Vardır

O sıralarda kuzini Diotima'ya sık sık Ekselanslarının yanında edindiği deneyimleri anlatmaktan zevk alırdı, ve Kont Leinsdorf a gelen önerileri içeren dosyaları ona sürekli olarak göstermeye özellikle değer verirdi.

"Benim güçlü kuzinim," derdi kolunun altında kalın bir dosya yığınıyla, "artık bunun üstesinden kendi başıma gelemiyorum; sanki bütün dünya bizden birtakım şeyleri düzeltmemizi beklemekte, ve bu insanlarn yarısı söze '...kurtulmak istiyoruz' diye başlarken, öteki yarısı '...varmak istiyoruz' diye başlıyor! Elimde Roma'dan kurtulmaktan sebze kültürüne kadar uzanan bir dizi talep var. Kararınızı hangisi yönünde vermek istersiniz?"

Yaşadıkları dünyanın Kont Lemsdorf'a yönelttiği dilekleri bir düzene sokmak kolay değildi, ama yazılar arasından iki grup, kapsamlarıyla ötekilerden ayrılıyordu. Bunlardan biri içinde bulunulan zamanın kötülüğünden belli bir ayrıntıyı sorumlu tutuyor ve bu ayrıntının ortadan kaldırılmasını talep ediyordu, ve bunlar, Yahudiler ya da Roma Kilisesi, sosyalizm ya da kapitalizm, mekanik düşünme biçimi ya da teknik gelişmenin ihmal edilmesi, ırkların karışması ya da arındırılması, büyük toprak sahipliği ya da büyük kentler, entelektiielleştirme ya da yetersiz eğitim gibi pek de önemsiz sayılamayacak ayrıntılardı. Öteki grup ise erişilmesi bütünüyle yeterli olacak bir hedef gösteriyordu, ve bunları, yani ikinci grubun erişilmeye değer hedeflerini birinci grubun ortadan kaldırılmaya değer ayrıntılarından ayıran tek fark, anlatımdaki duygu göstergeleriydi, bu da herhalde

dünyada hem eleştirel, hem de olumlayıcı insanların varlığından ileri gelmekteydi. Bu bağlamda ikinci gruptan gelen yazılarda örneğin sevinç ifadesiyle dolu bir olumsuzlamayla artık sanatların o gülünç kültünün kırılması gerektiği, çünkü yaşamın bütün yazanlardan daha büyük bir şair ve yazar olduğu belirtiliyor, mahkeme tutanakları ile yolculuk yazılarının herkesin kullanımına açılması talep ediliyordu; buna karşılık ikinci grubun yazılarında yine sevinç ifadesiyle dolu bir olumlamayla dağcıların doruklardaki duygularının sanatın, felsefenin ve dinin bütün doruk noktalarından çok daha yüce olduğu iddia ediliyor, bu nedenle sanat, felsefe ve din yerine dağcılık derneklerinin desteklenmesi gerektiği belirtiliyordu. Böylece bu ikili yol bağlamında, yaşamın dayanılmaz ya da tadına doyulamayacak kadar kısa olması nedeniyle hem zamanın akış temposunun ağırlaştırılması, hem de en iyi tefrika roman için bir yarışma düzenlenmesi talep ediliyordu, ve insanlığın hem bahçeli yerleşim merkezleri, kadının özgürlüğüne kavuşturulması, dans, spor ya da konut kültürü ve daha buna benzer bir sürü şey aracılığıyla, hem de bunların ortadan kaldırılmasıyla kurtarılması isteniyordu.

Ulrich, dosyayı kapattı ve özel nitelikte bir konuşmaya başladı. "Güçlü kuzinim," dedi "bazılarının kurtuluşu gelecekte, bazılarının ise geçmişte araması, şaşırtıcı bir durum. Bundan nasıl bir sonuç çıkartmak gerektiğini bilemiyorum. Ekselansları bu durumda herhalde şimdiki zamanın umutsuz olduğunu söylerlerdi."

"Ekselansları kilise bağlamında bir şeyi mi amaçlamaktalar?" diye sordu Diotima.

"Ekselansları şimdilik insanlığın tarihinde isteyerek geriye dönme diye bir şeyin bulunmadığı sonucuna vardılar. Ama işin zor yanı, elimizde kullanılabilir nitelikte bir geleceğin de bulunmaması. İleriye de, geriye de gidilememesini ve şimdiki zamanın da dayanılmaz bulunmasını, izin verirseniz eğer, tuhaf bir durum diye nitelendirmek isterim."

Ulrich böyle konuştuğu zamanlar Diotima, uzun boylu vücudunun içinde yolculuk rehberinde üç yıldız verilmiş bir küleye sığınırcasına saklanırdı.

"Bugün bir şey uğruna ya da bir şeye karşı savaşmakta olan birinin," diye devam etti Ulrich, "yarın bir mucize sonucu dünyanın tek hâkimi olması durumunda, hemen o gün yaşamı boyunca yapılmasını talep ettiği şeyi yapacağına inanıyor musunuz hanımefendi? Ben, onun bu işi birkaç gün erteleyeceğinden eminim."

Ulrich küçük bir ara verince, Diotima yanıt vermeksizin, ani bir hareketle ona döndü ve sert bir sesle sordu: "Generale hangi nedenle eylemimize katılma konusunda umut verdiniz?"

"Hangi generale?"

"General von Stumm'a!"

"Şu ilk büyük toplantıya katılan şişman ve kısa boylu generale mi? Ben mi? Umut vermek bir yana, kendisini o zamandan beri görmedim bile!"

Ulrich'in şaşkınlığı inandırıcıydı ve bir açıklama yapılmasını gerektiriyordu. Ancak Arnheim gibi bir adam da doğru olmayan bir şeyi söyleyemeyeceğine göre, ortada bir yanlış anlama olmalıydı, ve Diotima varsayımının dayandığı gerekçeyi açıkladı.

"Yani ben, Arnheim'la General von Stumm üzerine konuşmuşum, öyle mi? Böyle bir şeyi de hiçbir zaman yapmadım!" diye temin etti Ulrich. "Ben Arnheim'la -lütfen bana bir dakika izin verin-" biraz düşündü ve sonra ansızın güldü. "Arnheim'ın her söylediğime bunca önem vermesi, çok gururumu okşardı! Eğer karşıtlıklarımızı böyle adlandırıyorsanız, evet, son zamanlarda kendisiyle birkaç kez görüştüm, ve bir defasında gerçekten de bir generalden söz ettim, ama belli bir generali kastetmedim ve söylediğimi de sadece örnek olmak üzere söyledim. Stratejik bir nedenle taburlarca askeri kesin ölüme gönderen bir generalin, bu askerlerin binlerce anadan doğma binlerce evlat oldukları düşünüldüğünde, bir katil sayılması gerektiğini ileri sürdüm; ancak general ile başka düşünceler arasında, örneğin kurban vermenin kaçınılmazlığı veya zaten kısa olan yaşamı umursamama düşüncesi arasında ilinti kurulduğunda, o generalin hemen başka biri olacağını söyledim. Bu bağlamda çok sayıda başka örnek de verdim. Ama burada konuyu biraz dağıtmama izin vermenizi rica edeceğim. Çok akla yakın nedenlerden ötürü her kuşak, hazır bulduğu yaşama, değiştirilmesi kendi yararına olan birkaç noktanın dışında, böyle gelmiş böyle gider gözüyle bakar. Bu, yararlı,

fakat yanlıştır. Çünkü dünya her an her yöne ya da belli yönler doğrultusunda değiştirilebilir; deyiş yerindeyse, bu dünyanın yapısı gereği böyledir. Bu nedenle, insan bir kez diyelim içinde ilerleme adına birkaç düğmeye basmaktan başkaca yapacağı bir şey olmadığı belli bir dünyada yaşayan belli bir insan gibi davranmak yerine, daha en baştan değiştirmek için doğmuş ve çevresi, tıpkı bir bulutun içindeki bir su damlası gibi, değiştirilmek için yaratılmış bir dünya tarafından kuşatılmış bir insan gibi davranmayı deneseydi, bu gerçekten kendine özgü bir yaşama biçimi olurdu. Yine bulanık konuştuğum için beni aşağı mı görüyorsunuz?"

"Sizi küçük görmüyorum, ama anlayamıyorum," dedi Diotima emir verir bir tonla: "Bana şu konuşmayı olduğu gibi anlatsanıza!"

"Arnheim neden oldu; beni durdurdu ve resmen konuşmaya zorladı," diye başladı Ulrich. '"Biz tüccarlar' dedi bana, normalde bozmamaya çalıştığı dingin tavrıyla biraz çelişen, ama yine de çok ağırbaşlı ve doğal bir gülümsemeyle, 'biz tüccarlar sizin belki de inandığınızın tersine, hesap yapmayız. Bizler -bununla elbet yönetici kişileri kastediyorum; küçükler sürekli hesap yapıyor olabilirler-, evet bizler, gerçekten başarılı olan düşüncelerimize, tıpkı politikacının ve nihayet aynı zamanda da sanatçının başarısı gibi, her türlü hesapla alay eden bir şey gözüyle bakmayı öğreniriz.' Daha sonra benden söyleyeceği şeyi, biraz akıldışı gelebileceği gerekçesiyle, biraz hoşgörüyle değerlendirmemi rica etti. Beni ilk gördüğü günden beri kafasında bana ait bazı düşünceler oluşturduğunu açıkladı, ve siz de, değerli kuzinim, ona benim hakkımda bazı şeyler anlatmışsınız, ama bana temin ettiğine göre aslında anlattıklarınızı dinlemesine hiç gerek yokmuş, ve bana tuhaf bir biçimde çok soyut, çok kavramsal bir meslek seçmiş olduğumu söyledi, çünkü bilim için belki çok yetenekli olabilirmişim, ama yine yanlış yoldaymışım, ve benim asıl yeteneğim, bunu duymak bana şaşırtıcı gelse bile, eylem ve kişisel etkinlik alanındaymış!"

"Öyle mi?" dedi Diotima.

"Ben de tamamen sizin gibi düşünüyorum," diye yanıtlamakta acele etti Ulrich. "Benim en büyük yeteneğim, kendime ilişkin."

"Siz kendinizi yaşama verecek yerde hep alay ediyorsunuz," dedi dosyalardan ötürü hâlâ ona öfkeli olan Diotima.

"Arnheim bunun aksini iddia ediyor. Benim hep düşünme yoluyla yaşama ilişkin temel sonuçlar çıkarma gereksinimi duyduğumu söylüyor."

"Siz alaycı ve olumsuzsunuz; hep olanaksızın arkasından koşmak peşindesiniz ve gerçek anlamdaki her karardan kaçıyorsunuz!" diye yargısını dile getirdi Diotima.

"Benim inancıma göre," diye yanıtladı Ulrich "düşünce ve gerçek yaşam birbirinden ayrı ve bağımsız kurumlardır. Çünkü her ikisi arasındaki kademe farkı şu anda çok büyük. Beynimiz birkaç bin yaşında, ama her şeyin ancak yarısını düşünseydi ve geri kalanını da unutsaydı, o zaman beynimizin sadık yansıması, gerçekliğin kendisi olurdu. Beyinden yalnızca tinsel bağlamdaki katılım esirgenebilir."

"Bu, görevi biraz hafife almak olmuyor mu?" diye sordu Diotima karşısındakini aşağılamayı amaçlamaksızın, sadece bir dağın eteklerindeki küçük bir dereye bakması gibi. "Arnheim da kuramları sever, ama sanırım bütün bağlamları sınamaya kalkışmaz ve pek ayrıntıya inmez: Sizce her türlü düşünmenin anlamı, yoğunlaştırılmış uygulama yetisi değil midir...?"

"Hayır," dedi Ulrich.

"Arnheim bu konuda size ne yanıt verdi?"

"Günümüzde ruhun gerçek gelişme karşısında sadece elinden bir şey gelmeyen bir izleyici konumunda olduğunu, çünkü yaşamın kendisine verdiği büyük görevlerden kaçtığını söyledi. Benden sanatların neleri işlediğini, kiliselerin ne kadar önemsiz şeylerle dolduğunu, bilimsel eğitimin bakış açısının bile ne kadar dar olduğunu gözlemlememi istedi! Ve bu arada dünyanın resmen bölüşüldüğünü düşünmemi. Ondan sonra da benimle özellikle bu konuda konuşmak istediğini söyledi!"

"Peki siz ne karşılık verdiniz?" diye sordu Diotima heyecanla, çünkü Arnheim'ın kuzinini Paralel-Eylemle ilgili konular karşısındaki umursamazlığından ötürü suçlamak istemiş olacağını tahmin ediyordu.

"Ona benim için gerçekleşenin bana her zaman gerçekleşmemiş olandan daha az çekici geldiğini söyledim, ve bununla doğal olarak yalnızca geleceği değil, fakat geçmişi ve kaçırılmış olanı da kastediyorum. Bana öyle geliyor ki, ne zaman bir düşün-

ce bağlamında biraz bir şeyler gerçekleştirmiş olsak, bundan duyduğumuz sevinçten ötürü düşüncenin kalan büyük bölümünü gerçekleştirmeden bırakıyoruz, ve bizim asıl tarihimiz de işte bu. Görkemli kurumlar, genelde üstesinden gelinememiş düşünce taslakları; bu ayrıca büyük insanlar bakımından da böyle: Ona işte bunu söyledim. Yani gözlemler arasında belli bir fark vardı."

"Sizinkisine kavgacı bir tutum denir!" dedi Diotima alınmış olarak.

"Arnheim da, henüz düşünce düzeyindeki genel bir düzenleme uğruna eylem gücünü yadsıdığımda beni nasıl bulduğunu söyledi. Bunu duymak ister misiniz? Kendisi için hazırlanmış bir yatağın yanında, yere uzanan biri gibiymişim. Ayrıca bunun bir tür boşuna enerji harcama, dahası fiziksel bağlamda bir ahlâksızlık olduğunu da, özellikle benim için geçerli olmak üzere, ekledi. Büyük çaptaki tinsel hedeflere ancak bugün var olan iktisadi, siyasi ve, önemi bunlardan az olmamak üzere, tinsel iktidar ilişkilerinden yararlanılarak varılabileceğini anlamam konusunda ısrar etti. O kendisi açısından bunları ihmal etmek yerine değerlendirmeyi daha etik buluyormuş. Üstüme çok vardı. Beni savunma konumunda, tutuk bir savunma konumunda kalmış çok etkin bir insan diye nitelendirdi. Öyle sanıyorum ki benim saygımı kazanmak istemesinin pek de tekin sayılamayacak bir nedeni var!"

"O yalnızca size yararlı olmak istiyor!" diye bağırdı Diotima cezalandırırcasına.

"Hayır," dedi Ulrich. "Ben, belki de yalnızca küçük bir çakıl taşıyım, o ise görkemli, iri bir cam küre gibi. Ama sanki benden korkuyor."

Diotima, buna hiçbir yanıt vermedi. Ulrich'in söylediği cüretkârlık olabilirdi, ancak Diotima, Ulrich'in ona anlattığı konuşmanın, Arnheim'ın kendisinde uyandırdığı izlenime göre olması gerekene asla bütünüyle uymadığını düşünmüştü. Bu, onu tedirgin bile ediyordu. Arnheim'dan entrikacı bir tutumu asla beklememesine karşın, Ulrich güvenini kazanmaya başlamıştı, ve Diotima, Ulrich'e General Stumm konusunda ne tavsiye edebileceğini sordu.

"Onu uzak tutun!" diye yanıtladı Ulrich, ve Diotima bu yanıtı beğendiği için elinde olmaksızın kendini suçladı.

67

Diotima ve Ulrich

Diotima'nın Ulrich'le ilişkisi o dönemde artık alışkanlığa dönüşen bir araya gelişleri sonucu çok düzelmişti. Çoğu kez ziyaretler yapmak için birlikte çıkmak zorundaydılar, ve Ulrich haftada birkaç kez, bu arada da genellikle önceden haber vermeksizin ve alışılmadık zamanlarda, Diotima'ya geliyordu. Bu koşullar altında akrabalık ilişkilerinden yararlanmak ve katı toplumsal kuralları kendi aralarında yumuşatmak ikisini de rahat ettirmekteydi. Diotima onu her zaman salonda ve tepeden tırnağa kusursuzluğun zırhına bürünmüş olarak değil, fakat kimi zaman, bu her ne kadar çok dikkatli bir rahatlık da olsa, ev halinin rahatlığı içersinde karşılıyordu. İkisi arasında ağırlık noktası davranış biçimleri üzerinde odaklanan bir tür birliktelik oluşmuştu; ancak biçimler iç dünyayı da etkiler, ve bu biçimlerden kaynaklanan duygular, sözü edilen biçimler aracılığıyla da uyandırılabilir.

Ulrich kimi zaman çok yoğun bir biçimde Diotima'nın çok güzel olduğunu hissetmekteydi. Böyle zamanlarda Diotima ona kendinden emin adımlarla ilerleyen, kopardığı otları derin bakışlarla süzen, genç, dolgun ve çok iyi cins bir sığır gibi geliyordu. Başka deyişle Ulrich, böyle zamanlarda da ona, hayvanlar âleminden alınma karşılaştırmalar aracılığıyla Diotima'nın tinsel soyluluğundan öç alan ve derinlerde yatan bir öfkeden kaynaklanan bir hınzırlıkla ve alayla bakmaktaydı; bu tutum, karşısındaki budala örnek çocuktan çok, o çocuğun çalışmalarının başarı kazanmış olduğu okula yönelikti. "Öyle kendine özgü düşünceler peşinde koşmayan, sıcak ve dolgun bir kadın bedeninde her zaman görüldüğü üzere," diye düşünüyordu "cahil, savruk ve saf

olsaydı, ne kadar hoş olurdu!" O zaman arkasından çok şey söylenen Daire Başkanı Tuzzi'nin ünlü eşi, kadının bedeninden uçup gidiyor, geriye yalnızca yastıklarıyla, yatağıyla ve düş görmekte olanla birlikte, dünyada sevecenliğiyle yapayalnız kalmış beyaz bir buluta dönüşen bir düşü andıran bu beden kalıyordu.

Ancak Ulrich hayal gücüyle çıktığı böyle gezintilerden geri döndüğünde, karşısında yalnızca soylu düşüncelerle ilişki kurmaya çalışan ve yükselme tutkusu olan bir burjuva ruhu buluyordu. Ayrıca karakter özelliklerinin çok farklı olmasına karşın arada akrabalık bulunması, tedirgin edicidir, ve bu tedirginlik için aradaki akrabalığın düşünülmesi, bilincine varılması bile yeterlidir; kardeşler bazen birbirlerine böyle bir tutumu haklı gösterecek her türlü nedeni çok aşan bir biçimde dayanamazlar, ve bu durum yalnızca onların karşılıklı olarak salt birbirlerinin varlıklarından ötürü kuşku duymalarına ve birbirlerine çarpıtılmış bir ayna görüntüsü yansıtmalarına yol açar. Kimi zaman Diotima'nın boyunun yaklaşık Ulrich kadar uzun olması bile akraba oldukları düşüncesinin doğması ve Ulrich'in onun bedenini itici bulması için yeterli olabiliyordu. Bu noktada Ulrich, Diotima'ya aslında, bazı değişikliklerle de olsa, bir zamanlar gençlik arkadaşı Walter'e ait olan bir görevi yüklemişti; bu, kendimizi yeniden gördüğümüz ve hoşumuza gitmeyen eski resimlerin bizi kendi gözümüzde küçültmesi, ama aynı zamanda da gururumuzu kamçılaması gibi, Ulrich'i aşağılama ve gururunu kamçılama göreviydi. Bundan çıkan sonuç, Ulrich'in Diotima'ya duyduğu güvensizliğin içinde de bağlayıcı ve birleştirici bir şeyin, kısacası, tıpkı bir zamanlar Walter'e olan yürekten bağlılığın varlığını hâlâ bir güvensizlik duygusunun kalıbında ayakta tutmaya çalışması gibi, bir gerçek yakınlık esintisinin bulunması gerektiğiydi.

Diotima'dan hoşlanmadığı için bu, Ulrich'e uzun bir zaman -kendi bunun bilincine varmaksızın- tuhaf geldi. Bazen hep birlikte küçük geziler yapıyorlardı; Tuzzi'nin desteğiyle, Arnheim'a mevsimin elverişsizliğine karşın "Viyana'nın çevresinin güzelliklerini" göstermek için güzel havalardan yararlanılıyordu -Diotima, asla tırnak içersindeki bu klişeden başkaca bir söylem kullanmazdı-, ve Daire Başkanı Tuzzi görevinin başından ayrılamadığından, Ulrich her defasında kendini kafileye onursal eşlik eden, yaşlıca

bir akraba rolünde buluyordu; sonraları, Arnheim yolculuğa çıktığında, Ulrich Diotima'yla yalnız da çıkmaya başlamıştı. Arnheim gerek böyle geziler, gerekse doğrudan Eyleme yönelik amaçlar için ne zaman gereksinim duyulursa kullanılmak üzere araba tahsis etmişti, zira Ekselanslarının arabaları üstündeki süslü armalar yüzünden bütün kentte tanınıyordu ve fazla göze çarpıcıydı; ayrıca bunlar, zaten Arnheim'ın kendi arabaları değildi, çünkü zenginler her zaman kendilerini onlara beğendirmek peşinde olan birilerini bulurlardı.

Bu tür geziler sadece eğlenceye değil, aynı zamanda nüfuzlu ve zengin kişilerin anavatan için düzenlenen girişime katılmalarını sağlama amacına da hizmet ediyordu, ve kent dışından çok kentin merkezine düzenleniyordu. İki akraba birlikte çıktıkları zaman Maria Theresia dönemi mobilyaları, Barok sarayları, dünyayı hâlâ hizmetkârlarının elleri üstünde dolaşan insanlar, büyük odalı modern yapılar, birer sarayı andıran bankalar, ve yüksek düzeydeki devlet memurlarının evlerinde de katı İspanyol üslubu ile orta sınıfın yaşama alışkanlıklarının karışımı gibi, bir sürü güzellik görüyorlardı. Bir bütün olarak bakıldığında, soylular sınıfı bağlamında görkemli, ama suları akmayan bir yaşam biçiminin kalıntıları söz konusuydu; burjuva zenginlerinin evlerinde ve konferans salonlarında ise bu yaşam biçimi hijyenik bakımdan daha bir ıslah edilmiş, daha zevkli düzenlenmiş, ama daha soluk bir kopya niteliğiyle yinelenmekteydi. Egemen sınıfın oluşturduğu bir kast, belli bir barbarlığı her zaman korur: İçten içe yanmakta olan zamanın bütünüyle kül edemediği cüruf ve artıklar soyluların saraylarında oldukları yerde kalmışlardı, görkemli merdivenlerin hemen dibinde insan ayağını yumuşak tahtadan yapılma döşemeye basıyordu, ve iğrenç mobilyalar çevreyi hiç umursamaksızın olağanüstü güzellikteki eski parçaların arasında durmaktaydı. Seleflerinin gösterişli ve büyük anlarına âşık sonradan görmeler sınıfından olanlar ise, ellerinde olmaksızın daha titiz ve daha ince zevkli bir seçim yapmışlardı. Bir saray burjuva mülkiyeti altındaysa, o zaman kendini yalnızca, içinden elektrik telleri geçirilmiş, eski bir avize gibi, aileden kalma, ama modern rahatlıkla donatılmış eski bir parça olarak sergilemiyordu; eşya arasından da daha az güzel olanlar ayıklanmış, bunların yerine,

kişinin kendi seçimi ya da uzmanların itiraz kabul etmez öğütleri doğrultusunda, değerli şeyler konulmuştu. Ayrıca bu incelmiş zevkin kendini en yoğun biçimde belli ettiği yerler saraylar değil, fakat kentlerdeki konutlardı; bu konutlar zamana uygun olarak, bir transatlantiğin herhangi bir kişiliği yansıtmayan görkemiyle döşenmişlerdi, ama incelmiş bir toplumsal yükselme tutkusunun egemen olduğu bu ülkede yinelenmesi olanaksız bir esinti, mobilyaların belli belirsiz birbirinden ayrı tutulması ya da duvardaki bir resmin egemen konumu aracılığıyla geçmişin artık büründüğü büyük bir suskunluğun belirgin ve kırılgan yankısını korumaktaydılar.

Diotima, bunca "kültür" karşısında zevkten kendinden geçiyordu; vatanının böyle hazineler sakladığını hep bilmişti, ama onu şaşırtan, hazinelerin kapsamıydı. Taşra ziyaretlerine birlikte davet ediliyorlardı, ve Ulrich'in yemişlerin kabuğu soyulmaksızın elle yendiğine tanık olduğu ender değildi, oysa büyük burjuva evlerinde bıçak ve çatal protokolüne sıkı sıkıya uyuluyordu; aynı gözlem, sohbetler açısından da geçerliydi; sohbette mutlak anlamda seçkinlik hemen yalnızca burjuva evlerinde vardı, buna karşılık soyluların evlerinde arabacı ağzını andıran o bildik ve rahat konuşma biçimi ağır basmaktaydı. Diotima, bunu kuzinine karşı büyük bir coşkuyla savunuyordu. Burjuvaya ait soylu evlerinin daha sağlıklı ve daha entelektüel biçimde düzenlenmiş olduğunu söylüyordu. İnsan, soylulara ait taşra şatolarında kışın donardı; oralarda dar ve eskimiş merdivenlere rastlandığı ender değildi, ve görkemli kabul salonlarının yanında küf kokulu, alçak tavanlı yatak odaları vardı. Ayrıca yemek asansörleri ve hizmetlilere ait banyolar da yoktu. Gelgelelim bir anlamda asıl kahramanca ve miras sayılması gereken, asıl görkemli bir umursamazlık olan da işte budur, diye ekliyordu Diotima.

Ulrich, böyle gezilerden kendisini Diotima'ya bağlayan duyguyu incelemek için yararlanmaktaydı. Ancak bu yapılırken konu pek çok yöne dağıldığından, asıl önemli olan noktaya yaklaşmazdan önce Ulrich ile Diotima'yı biraz izlemek gerekecek:

O zamanlar kadınlar, boyunlarından ayak bileklerine kadar uzanan kapalı elbiseler giyerlerdi, ve bugün de benzer şeyler giymelerine karşın, o dönemde erkeklere daha uygun gözükürlerdi, çünkü bu kılıklarıyla yaşam deneyimi olan bir erkeğin göstergesi sayılan kusursuz kapalılığın ve ciddiyetin dışa karşı temsilciliğini yapmış olurlardı. Kendini çıplak sergilemenin su gibi saydam içtenliği, fazla önyargılı olmayan ve giysilerinden sıyrılmış bir bedeni değerlendirirken herhangi bir utanç duygusu tarafından engellenmeyen bir insana bile o zamanlar, çıplaklık yüzünden değil, fakat uygar bir aşk aracı sayılan giyimden vazgeçişten ötürü, herhalde hayvanlığa geri dönmek gibi gelirdi. Hatta o zamanlar belki böyle bir şeyin hayvanların bile altında olduğu da söylenebilirdi; çünkü üç yaşındaki cins bir at ve oynamakta olan bir tazı, çıplaklıklarıyla bir insan bedeninin olabileceğinden çok daha anlamlıdırlar. Buna karşılık onlar bir şey giyemezler; yalnızca tek bir derileri vardır, ama o zamanlar insanların henüz birçok derileri vardı. Büyük giysilerle, bunların kabarık etekleri ve kollarıyla, geniş kenarlı şapkaları ve tülleriyle, dantelleri ve kıvrımlarıyla kendilerine asıl yüzeylerinin beş katı büyüklükte olan, kıvrımlardan yana çok zengin ve girilmesi güç, erotik gerilimle dolu bir çançiçeği oluşturan bir yüzey yaratmışlardı; bu çançiçeği içersinde kendini aratan ve müthiş bir tutku uyandıran küçük beyaz hayvanı barındırmaktaydı. Bu, doğanın kendisinin yaratıklarına, birtakım soğukkanlı davranışları aşkın ve dehşetin ortasında akıl erdirilemez bir çılgınlık düzeyine vardırabilmeleri için, tüylerini diken diken etmelerini veya kara bulutlar püskürtmelerini buyurduğunda uyguladığı, öncesiz belirlenmiş bir yöntemdi.

Diotima, yaşamında ilk kez bu oyundan, kendini her ne kadar kapıp koyuvermese de, derinden etkilendiğini hissetmekteydi. Şuhluğa yabancı değildi, zira şuhluk yapmak, bir hanımın üstesinden gelmek zorunda olduğu toplumsal görevler arasındaydı; ayrıca Diotima, genç erkeklerin ona dikilen bakışları saygıdan farklı şeyler dile getirdiğinde, bunu hiçbir zaman kaçınmamıştı, hatta bu hoşuna da gidiyordu, çünkü böylece bir erkeğin bir boğanın boynuzları gibi ona çevrilmiş bakışlarını, dudaklarından çıkan ideal konulara döndürmeye zorlamasını sağlayan o yumuşak kadınsı iktidarını hissedebiliyordu. Fakat akrabalığın yakınlığının ve Paralel-Eyleme karşılıksız katkısının arkasına saklanan, vasiyetnameye kendisi lehine yapılan ekin de koruması altında

bulunan Ulrich, Diotima'nın idealizminin karışık örgüsünü dikine delen özgürlükleri kullanmaktaydı. Bir defasında kent dışına yaptıkları bir gezi sırasında arabaları, aralarındaki koyu renk çam ormanlarıyla örtülü sırtların yolun yakınına kadar uzandığı, çok güzel vadilerin yanından geçmiş, Diotima da "Ey güzel orman, kim yetiştirdi seni onca yükseklerde...?" dizeleriyle bu güzelliğe atıfta bulunmuştu; bu dizeleri elbet şiir olarak, onlara ait şarkıyı ima bile etmeksizin alıntılamıştı, çünkü aksini çok sıradan ve anlamsız bir davranış sayardı. Ancak Ulrich, şöyle bir yanıt vermişti: "Aşağı Avusturya Toprak Bankası. Buradaki bütün ormanların Toprak Bankasına ait olduğunu bilmiyor musunuz, kuzinim? Ve övmek istediğiniz usta da, o bankada çalışan bir orman uzmanı. Buradaki doğa, orman endüstrisinin planlı bir ürünüdür, selüloz üretiminin düzenli bir deposudur, zaten bu kolaylıkla görülüyor." Yanıtları çoğu kez bu türdendi. Diotima güzellikten söz ettiğinde, Ulrich de deriye destek olan bir yağ dokusundan söz ediyordu. Diotima aşk üzerine konuştuğunda, o doğumları gösteren sayıların otomatik iniş ve çıkışlarını gösteren yıllık çizelgeyi anlatıyordu. Diotima sanatın büyüklerinden söz ettiğinde, Ulrich bu büyükleri kendi aralarında birbirlerine bağlayan zinciri, her birinin ötekilerden bir şeyleri ödünç almasıyla oluşmuş bir zinciri anlatmaya başlıyordu. Aslında hep şöyle oluyordu: Diotima sanki Tanrı yedinci günde insanı bir inci olarak dünya denen istiridyenin içine yerleştirmiş gibi konuşmaya başlarken, Ulrich ona insanın cüce bir yerkürenin en üst kabuğundaki bir noktacıklar yığını olduğunu anımsatıyordu. Ulrich'in böyle yapmakla ne istediğini anlamak, çok kolay değildi; görünüşe bakılırsa yaptığı, Diotima'nın kendini bağlı hissettiği büyüklükle ilgiliydi, ve Diotima bunu her şeyden önce incitici bir çokbilmişlik olarak karşılıyordu. Onun gözünde korkutucu bir çocuk olan kuzininin bir şeyleri ondan daha iyi bilmek istemesine dayanamıyor ve onun, hesap yapmanın ve kesinliğin ilkel uygarlığından alınmış olmaları nedeniyle, anlayamadığı materyalist itirazlarına eni konu öfkeleniyordu. - "Tanrıya şükür ki," diye karşılık vermişti bir defasında Ulrich'e "büyük deneyimlere karşın hâlâ basit şeylere inanabilen insanlar var!" "Örneğin eşiniz," diye yanıtlamıştı Ulrich. "Size çoktandır eşinizi Arnheim'a yeğlediğimi, hem de çok yeğlediğimi söylemek istiyordum!"

O sıralarda düşüncelerini birbirlerine Arnheim hakkında konuşarak iletme alışkanlığını edinmişlerdi. Çünkü bütün âşıklar gibi Diotima da kendini, en azından o böyle sanmaktaydı, evet, kendini ele vermeksizin aşkının konusundan söz etmekten zevk alıyordu; ve Ulrich de, kendi geri çekilişiyle bir art niyeti birleştirmeyen her erkek gibi, Diotima'nın tavrını dayanılmaz bulduğundan, böyle fırsatlardan yararlanarak Arnheim'a saldırdığı çok oluyordu. Böylece Ulrich ile Arnheim arasında kendine özgü bir ilişki doğmuştu. Arnheim yolculuğa çıkmadığı zamanlar birbirlerine hemen her gün rastlıyorlardı. Ulrich, tıpkı kendisinin daha ilk günden başlayarak Arnheim'ın Diotima üzerindeki etkisini gözlemlemiş oluşu gibi, Daire Başkanı Tuzzi'nin de bu yabancıyı kuşkuyla karşıladığını bilmekteydi. Gerçi üçüncü bir kişinin gözüyle bakıldığında, ikisi arasında yakışık almaz bir şeylerin olduğu elbet söylenemezdi, ve âşıklar arasında Platonik ruhsal birlikteliğin en yüce örnekleriyle yarışacak kadar dayanılmaz ölçüde yakışık alır şeylerin bulunması da üçüncü kişinin bu tahminini daha da destekler nitelikteydi. Bu arada Arnheim, dostunun (ya da sevgilisinin mi ? - diye soruyordu Ulrich içinden; en olası saydığı ise, dostluk yanı ağır basan bir ilişkinin ikiye bölünmüşlüğüydü) kuzinini bu samimi ilişkinin içine çekmeye çarpıcı bir biçimde istekli görünüyordu. Çoğu zaman Ulrich'e ondan yaşlı bir dost gibi ve aradaki yaş farkından ötürü onaylanabilir, fakat aradaki mevki farkından ötürü de nahoş bir üstten bakma havası taşıyan bir ifadeyle hitap ediyordu. Ulrich de ona hep olumsuz ve epey meydan okur tarzda, sanki onunla konuşacak yerde krallarla ve bakanlarla kendi düşüncelerini tartışabilecek bir adamla ilişki kurmanın değerini hiç bilmiyormuşçasına karşılık veriyordu. Çoğu kez ona nazik olmaktan uzak ve yakışık almayacak kadar alaylı bir ifadeyle itiraz ediyor; bu arada suskun bir gözlemciliğin keyfini çıkaracak yerde böyle bir davranış bozukluğu sergilediği için kendi kendine kızıyordu. Ancak Arnheim'ın onu bunca sinirlendirmesine kendisi de çok hayret etmekteydi. Nefret ettiği bir tinsel gelişmeye ilişkin, koşulların elverişliliği sayesinde serpilmiş bir örnekle karşı karşıyaydı. Çünkü bu ünlü yazar, insanoğlunun imgesini derelerin yüzeyinde değil, fakat kendi zekâsının kıvrımları arasında aramaya koyulduğundan bu

yana kendini soktuğu tartışmalı konumu kavrayabilecek kadar akıllıydı; fakat yazarlık yapan bu demir kralı bunun suçunu zekânın yetersizliğinde değil, ortaya çıkışında aramaktaydı. Kömür fiyatları ile ruh arasındaki bu birleşmede bir hile vardı ve bu birleşme, aynı zamanda Arnheim'ın açık bir bilinçle yaptığı ile, dumanlı bir sezgi atmosferinde yazdıklarının ve söylediklerinin amaca uygunluk doğrultusunda birbirinden ayrılması anlamına da geliyordu. Buna eklenen, Ulrich için daha da fazla tedirginlik yaratıcı ve aynı zamanda da yeni olan bir başka nokta ise, ruh ile zenginlik arasındaki bağdı; çünkü Arnheim neredeyse bir uzman gibi belli bir konuda konuştuğunda ve sonra ansızın umursamaz bir jestle ayrıntıları bir "büyük düşüncenin" ışığında siliverdiğinde, bu belki de haksız sayılamayacak bir gereksinimden kaynaklanıyor olabilirdi, ama bu her iki alanda birden özgürce at oynatma durumu, aynı zamanda iyi ve pahalı olan her şeyi elde edebilen zengin adam figürünü de çağrıştırıyordu. Arnheim, düşünce zenginliğini hep biraz da maddi zenginliğin yöntemlerine atıfta bulunur bir anlamda sergilemekteydi. Ve belki de Ulrich'i bu ünlü adama güçlükler çıkartmak için kışkırtan asıl neden bu değil, fakat Arnheim'ın ruhu görkemli, ama saygın bir yaşamdan yana olduğunu ortaya koyan eğilimdi; bu eğilim kendiliğinden hem geleneksel, hem de yeni ve alışılmamış bağlamında en iyi markalarla bağlantı kuruyordu; çünkü Ulrich, bu eğilimin yaşamın tadını çıkarmasını bilen uzmanlığının aynasında sahtekârlık ifadesiyle dolu bir çehreyi görmekteydi; tutkunun ve düşüncenin az sayıdaki, gerçek ve güçlü izleri çıkarıldığında, bu çehre yaşanılan zamanın da çehresi olmaktaydı, ve o zaman insan, arkasından büyük bir olasılıkla pek çok hizmet yaptığı da söylenebilecek olan bu adamı daha yakından inceleme fırsatını hemen hiç bulamıyordu. Ulrich'in Arnheim'ı daha baştan haklı bulan bir çevrede ve hiçbir önem taşımayan bir konu uğruna atıldığı bu kavga, elbette tümüyle anlamsız bir kavgaydı; en iyi olasılıkla, bu anlamsızlığın mutlak bir kendini harcama anlamına geldiği söylenebilirdi. Ama bu, aynı zamanda umutsuz bir kavgaydı, çünkü Ulrich herhangi bir zaman hasmını gerçekten yaralamayı başardığında, onu yanlış yerinden vurduğunu da anlamak zorunda kalıyordu; o zaman düşünce insanı Arnheim yenik düşmüş ve yerde yatar gibi gözükürken, gerçeklerin insanı Arnheim sanki kanatlı bir yaratıkmışçasına ve yüzünde hoşgörülü bir gülümsemeyle havalanıyor, böyle konuşmalardan yorgun düşmüş olarak eylemde bulunmak için Bağdat'a ya da Madrid'e koşuyordu.

Bu yaralanamazlık, Arnheim'ın kendisinden genç olan adamın terbiyesiz tutumuna nereden kaynaklandığını adamın da anlayamadığı arkadaşlıkla karşılık vermesini sağlamaktaydı. Öte yandan hasmını fazla aşağılamamayı Ulrich de önemsemekteydi, çünkü Ulrich, geçmişinde sayıları onca kabarık olan yarım yamalak ve yakışık almaz serüvenlerden birine tekrar başlamama konusunda kararlıydı, ve Arnheim ile Diotima arasında gözlemlediği gelişmeler, onun bu kararına büyük bir güvenlik temeli kazandırıyordu. Bundan ötürü saldırılarının sivri uçlarını, genelde bir flörenin darbeyi sevecenlikle yumuşatan küçük bir başlık taşıyan, esnek uçları gibi kullanıyordu. Ayrıca bu karşılaştırmayı bulan da Diotima olmuştu. Diotima, kuzinine karşı tuhaf duygular içersindeydi. Geniş alnı ve aydınlık yüzü, sakin sakin soluk alıp veren göğsü, bütün uzuvlarını çok rahat hareket ettirmesi Diotima'ya kötü, içten pazarlıklı, sapkın eğilimlerin bu bedende barınamayacağını gösteriyordu; zaten Diotima, ailesinden birinin böyle iyi izlenim bırakmasından hiç gurur duymuyor da değildi ve ahbaplıklarının hemen başlangıcında Ulrich'i kendi yönetimi altına almaya karar vermişti. Eğer Ulrich'in siyah saçları, çarpık bir omzu, kirli görünüşlü bir teni ve dar bir alnı olsaydı, Diotima onun düşüncelerinin bu dış görünüşüne uyduğunu söyleyecekti; ama gerçek görünüşü bağlamında Diotima'ya göre sadece düşünceleriyle görünüşü arasında belli bir uyumsuzluk vardı ve bu uyumsuzluk, kendini açıklanamaz bir tedirginlik biçiminde hissettiriyordu. Diotima'nın iinlii sezgi gücünün antenlerinin bu tedirginliğinin nedenini araştırması bir sonuç vermiyordu, fakat öteki yönüyle bu araştırma, Diotima için bir keyif kaynağı olmaktaydı. Kimi zaman Diotima, elbet tümüyle ciddi bir anlamda değil, fakat belli bir anlamda Ulrich ile konuşmayı Arnheim'la konuşmaya yeğliyordu. Kendini üstün hissetme gereksinimi Ulrich'te daha bir doyuma ulaşıyordu, onu daha bir avucunda tutabiliyordu, ve Ulrich'in hoppalık, uçukluk veya henüz olgunlaşmamışlık diye nitelendirdiği yanları sayesinde, Arnheim'a

ilişkin duygulan çerçevesinde dolu dizgin arttığını gördüğü, her gün daha bir tehlikeli hal alan idealizmini dengeleyebiliyordu. Ruh, aslında korkunç güç bir sorundur; materyalizm ise, bunun sonucu olarak, iç açıcı bir konudur. Arnheim'la olan ilişkilerini düzenleyebilmek, bazen Diotima'ya salonuyla ilgilenmek kadar güç gelmekteydi, ve Ulrich'i hafife almak yaşamını kolaylaştırıyordu. Diotima, kendini anlamıyordu, ama bu etkinin varlığını saptıyordu, ve bu, kuzininin herhangi bir sözüne öfkelendiğinde, ona yandan bir bakış yöneltmesini olanaklı kılıyordu; bu bakış, aslında göz ucundaki ufacık bir gülümsemeden öte bir şey değildi ve bu arada gözün kendisi idealist bir umursamazlıkla, dahası biraz aşağı gören bir ifadeyle dümdüz ileriye bakıyordu.

Nedenleri ne olursa olsun, Diotima ile Arnheim'ın Ulrich karşısındaki konumları, birbiriyle kavgaya tutuşmuş iki insanın bir üçüncü kişiyi değişik korkuların etkisiyle aralarında çekiştirip durmaları gibiydi, ve böyle bir konum Ulrich için tehlikesiz değildi, çünkü bu arada Diotima yüzünden canlılık kazanan bir soru vardı: İnsanlar, bedenleriyle uyum halinde olmak zorunda mıdırlar, değil midirler?

68

Bir Ara: insanlar, Bedenleriyle Uyumlu Olmalı mıdırlar?

Çıktıkları uzun gezintiler sırasında arabanın hareketleri, iki akrabayı yüzlerinin ne dediğinden bağımsız olarak sallayıp durmaktaydı; bu yüzden giysileri birbirine değiyor, biraz iç içe giriyor ve sonra yine birbirinden uzaklaşıyordı; geri kalan bölümler ortaklaşa kullanılan bir battaniye tarafından örtülmüş olduğundan, bu durum ancak her ikisinin sırtlarından anlaşılabiliyordu, ama bedenler, giysilerin biraz frenlediği bu teması, insanın çevresindekileri mehtaplı bir gecede görmesi gibi, kırılgan bir sis perdesinin arkasından algılıyordu. Ulrich, bu sanatkârca aşk oyununa özel bir ciddiyet atfetmemekle birlikte, duyarsız da değildi. Tutkunun incelmiş bir halde bedenden giysilere, sarılıştan direnişlere, ya da kısacası hedeften yola geçmesi, doğasına uygun düşüyordu; Diotima, bedensel duyarlılığıyla kadın olmaya zorlanıyor, ama içindeki daha yüce güçler tarafından ansızın ve acımasız bir netlikle karşısında gördüğü yabancı, kendisine uygun düşmeyen insanlardan geri çekiliyordu, bu yüzden de hep istek ile isteksizliğin yarattığı canlı çelişkiler içersinde bocalıyordu. Ama öte yandan bunun anlamı, bedenin o yüce ve insanca güzelliğinin, ruhun ezgilerinin doğanın çalgısından yükseldiği anın, ya da bedenin içi mistik bir içkiyle dolu bir kadehe dönüştüğü anın Ulrich'e, bir zamanlar binbaşının karısına ilişkin olarak kurmuş olduğu ve bu türden eğilimleri iç dünyasından uzunca bir zaman için çıkarıp atan düşler bir yana bırakıldığında, hep yabancı kaldığıydı.

O zamandan beri kadınlarla olan bütün ilişkileri uygunsuz

nitelik taşımıştı, ve her iki tarafta da bir ölçüde iyi niyet bulunduğu takdirde böyle bir şey, ne yazık ki çok kolay olur. Bu bağlamda duygulardan, eylemlerden ve karışık sorunlardan oluşma, erkekle kadının düşünceleri bu noktaya yönelir yönelmez ele geçirmek için hazır buldukları bir şema vardır, ve yine bu noktada iç anlamda son olayların zorla en öne geçtikleri, artık kaynaktan gelme olmayan bir tersine akış söz konusudur; iki insanın birbirlerini salt beğenmelerine, aşk duygularının içersinde en yalını ve derini olan, bütün ötekilere de kaynaklık eden bu duyguya söz konusu psişik tersine dönüşte artık hiç rastlanmaz. Bu doğrultuda Ulrich'in de Diotima'yla yaptığı arabalı gezintiler sırasında ona yaptığı ilk ziyaretin sonundaki vedalaşmalarını anımsadığı ender olmuyordu. O veda sırasında Ulrich, Diotima'nın yumuşak elini, hiçbir ağırlığı bulunmayan, yapay ve soylu bir kusursuzluğa sahip bu eli kendi elinin içine almıştı, ve bu arada birbirlerinin gözlerine bakmışlardı; hiç kuşkusuz ikisi de birbirlerine isteksizlik duymuşlardı, ama yine de solukları kesilene kadar birbirlerine nüfuz edebileceklerini düşünmüşlerdi. Bu vizyondan bir şeyler, aralarında hep kalmıştı. Bu yüzden yukarıda iki kafa birbirlerine korkunç bir soğukluğu geçirirken, aşağıda bedenler hiçbir direnişle karşılaşmaksızın ve ateşli bir biçimde birbirinde erimekteydi. Bunda, tıpkı iki başlı tanrıda ya da şeytanın at ayağında olduğu gibi, kötücül bir mistik yan vardı; gençliğinde çoğu kez yaşadığı bu yan, Ulrich'i çok yanıltmıştı, fakat yıllar geçtikçe bunun, tıpkı çıplaklığın yerini soyunmuşluğun alması gibi, aşk bağlamında son derece burjuva nitelikli bir baştan çıkarma aracı olduğu ortaya çıkmıştı. Burjuva aşkını en çok tutuşturan şey, insanın bir başkasını hazzın doruklarına ulaştırabilecek güce sahip bulunduğuna ilişkin o gurur okşayıcı deneyimdir; bu bağlamda insan öylesine çılgınca davranır ki, ikinci bir yoldan bu türden değişikliklere yol açabilmek için ancak bir katil olması gerekir. - Ve gerçekten de, uygar insanların böylesine değişimlere uğrayabilmeleri, bizlerden böyle bir etkinin kaynaklanabilmesi!; bu soru ve bu hayranlık, şehvetin yalnızlık kokan adasına yanaşan, orada katil, kader ve Tanrı olan ve erişebilecekleri en yüksek akıldışılık ve serüvensilik derecesine son derece rahat bir biçimde ulaşan herkesin cesur ve camlaşmış gözlerinden okunmaz mı?

Zamanla bu tür aşka karşı edindiği isteksizlik, sonunda bu tür ters ilişkilerin doğumunu kadınlara karşı Ulrich'e göre aşırı tinsel ve iç ilişkilerle dolu, uygun bir erkekliğin varlığını oynayarak hep kolaylaştırmış olan kendi bedenini de kaplamıştı. Bu arada Ulrich, kendi dış görünüşünü ucuz ve pek de meşru sayılamayacak araçlar kullanan bir rakibi kıskanırcasına kıskanır olmuştu, bu tutumu, onu hissetmeyen başkalarında da var olan bir çelişkiyi açığa vurmaktaydı. Çünkü bu bedeni atletik alıştırmalarla eğiten ve ona, iç dünyaya olan etkisi sürekli gülen veya sürekli ciddi bir yüzün ruh hali üzerindeki etkisiyle karşılaştırılabilecek kadar önemsiz olmayan görünümü, ifadeyi, eyleme hazır oluş konumunu kazandıran, Ulrich'in kendisiydi; ve ne tuhaftır ki, genelde insanlar, ya bakımsız, rastlantıların etkisiyle biçimlenmiş, bozulmuş, görünüşte ruhlarıyla ve özleriyle hemen hiç ilintisiz bedenlere, ya da sporun maskesinin arkasına gizlenmiş, onlara kendi kendilerinden izinli oldukları saatlerin görünümünü veren bedenlere sahiptirler. Burada sözü edilen saatler, insanın nasıl görünmek istediğine ilişkin olup, güzel ve büyük dünyanın güncelerinden alınma, uyanık iken görülen düşlerle tembel tembel oyalandığı saatlerdir. Genelde sadece işlerini iyi bilen, ama en yüksek rekorlar gibi gözüken bütün o bronz tenli ve adaleli tenisçiler, süvariler ve araba sürücüleri, görkemli giysiler ya da soyunmuşluklar içersindeki bütün o hanımefendiler, aslında gündüz vakti düş gören kişilerdir ve sıradan gündüz düşçülerinden ayrılan tek yanları, düşlerinin beyinde kalmaması, fakat açık havada kitle ruhunun bir oluşumu niteliğiyle bedensel, dramatik ve, salt kuşku götürür olmanın çok ötesindeki bilinmeyen görüngüler anımsandığında söylenebileceği gibi, ideoplastik biçimde varlık kazanmasıdır. Ancak bu insanlar sıradan uçuklarla, gerek düşün uyanıklığa yakınlığı, gerekse içeriği bakımından, belli bir sığlığı tam olarak paylaşırlar. Bütünsel fizyonomi sorunu görünüşe bakılırsa bugün kendini hâlâ saklı tutmaktadır; yazıdan, sesten, uyuma konumundan ve daha Tanrı bilir nelerden insanın özüne ilişkin ve bazen şaşırtıcı doğrulukta sonuçlar çıkarılmasının öğrenilmiş olmasına karşın, bir bütün olarak beden için elde yalnızca bu bedenin kendini biçimlerken uyduğu moda örnekler, ya da

en fazlasından ahlâki nitelikte bir tür doğal sağaltım felsefesi bulunmaktadır.

Peki ama, ruhumuzun, düşüncelerimizin, sezgilerimizin ve planlarımızın ya da -hoşları da dahil olmak üzere- deliliklerimizin bedeni, bu mudur? Ulrich'in bu delilikleri sevmiş olması ve onları kısmen hâlâ taşıması, onlar tarafından yaratılmış bedeninin içersinde kendini evinde hissetmemesini engellemiyordu.

69

Diotima ve Ulrich. Devam

Ve yaşamının yüzeyi ile derinliğinin uyuşmadığına ilişkin bu duyguyu Ulrich'te yeniden güçlendiren, özellikle Diotima'ydı. Diotima ile çıktıkları gezintilerde bu, açıkça belirginleşiyordu; genç kadının güzelliğinin kişiliğinin bütününden kopup ayrıldığı ve sanki bir dıışmüşçesine birkaç saniye için Ulrich'in gözlerini örttüğü bu gezintiler, kimi zaman sanki ayın yüzeyinde yapılan gezintileri andırmaktaydı. Ulrich, söylediği her şeyi Diotima'nın -genel'in belli bir düzeyinde olmakla birlikte, yine de- genelde söylenmekte olanlarla karşılaştırdığını biliyordu, ve Diotima'nın bunları "olgunlaşmamış" bulması da hoşuna gidiyordu, çünkü böylece hep kendisine tersine çevrilmiş bir dürbünün önünde oturur gibi oluyordu. Gittikçe küçülüyor ve Diotima ile konuşurken şeytanın avukatlığını yaptığında, son okul dönemlerinde, arkadaşlarıyla birlikte dünya tarihine kötülükleriyle geçmiş olanları sırf öğretmenleri onca idealist bir tiksintiyle bu kişileri kötü olarak nitelendirdikleri için göklere çıkardıkları konuşmaları kendi sözcüklerinden yeniden duyduğuna inanıyor ya da neredeyse inanır gibi oluyordu. Ve Diotima kendisine hoşnutsuzlukla baktığında, Ulrich bir kez daha küçülüyor, kahramanlığın ve yayılma tutkusunun ahlâkından deli dolu gençlik yıllarının inatla yalandan yana çıkan, kaba saba ve güvenilir olmaktan uzak bir biçimde dalgalanıp duran ahlâkına uzanıyordu; - elbet tümüyle eğretileme niteliğinde bir söylemdi bu, insanın bir jestte, bir sözcükte çoktan bir yana bıraktığı jestlerle ve sözcüklerle, hatta yalnızca düşlediği veya başkalarında hoşnutsuzlukla izlediği jestlerle uzak bir benzerlik bulması gibi; ama ne olursa olsun,

Ulrich'in Diotima'da hoşnutsuzluk yaratma isteğinin içersinde bu da vardı. Bu kadının eğer bu kadının olmasa onca güzel olabilecek ruhu Ulrich'te insani olmayan bir duygu, belki ruh karşısında bir korku, bütün büyük şeylere karşı bir hoşnutsuzluk, çok zayıf, ayırdına varılabilmesi neredeyse olanaksız bir duygu yaratmaktaydı, - ve belki de duygu bile böylesine geçici bir soluk için fazla iddialı bir söylemdi! Fakat bu sözcüklerin kalıbında büyütüldüğünde yaklaşık olarak ortaya çıkması gereken anlam, Ulrich'in kimi zaman yalnızca bu kadının idealizmini değil, ama olanca dallanıp budaklanmışlığıyla ve yaygınlığıyla dünyanın tüm idealizmini hemen yanıbaşında, saçlarının hemen üzerinde gördüğüydü; sanki bir de şeytanın boynuzlarına dönüşmesine ramak kalmıştı! Daha sonra Ulrich, bir kez daha küçülüyor ve, yine eğretileme aracılığıyla dile getirildiğinde, çocukluğunun o gözlerinde, tıpkı bir ceylanın gözlerinde olduğu gibi, baştan çıkarma ve korku ifadesinin bulunduğu, ilk ve tutku dolu ahlâkına geri dönüyordu. O dönemin sevecen duyguları kendini adayışın tek bir anında, henüz küçük olduğu için, dünyanın bütününü ateşleyebilir, çünkü ne bir amaç gütme, ne de herhangi bir biçimde etkinlik yaratabilme olanağına sahip bulunan bu duygular, bütünüyle uçsuz bucaksız bir ateşten başka bir şey değildi; aslında Ulrich'e pek uymuyordu, fakat bir yetişkinin içinde yaşadığı koşullarla ortak noktaları pek az olduğu için bu duyguları kafasında canlandırmaktan bile âciz olan Ulrich, sonunda onları Diotima ile birlikteliğinde özlemeye başlamıştı.

Ve bir defasında bunu neredeyse Diotima'ya itiraf edecek gibi olmuştu. Bir gezinti sırasında arabadan inmişler ve yürüyerek çayırlardan oluşma, dik kıyıları ormanlarla kaplı bir nehir ağzını andıran, ortasında yılan gibi kıvrımlı, hafif bir don yüzünden katılaşıp kalmış bir derenin bulunduğu, çarpık bir üçgen oluşturan küçük bir vadiye gitmişlerdi. Sırtlardaki ağaçlar kısmen kesilmişti, ve geride, çıplak bölgelerde ve yükseklerde kalan tek tük ağaçlar toprağa dikilmiş, tüyden yapılma bayraklar gibi gözüküyordu. Onlarda yürüme isteğini bu manzara uyandırmıştı; kışın ortasında artık modası geçmiş, solgun bir yaz giysisini andıran, o insanı duygulandırıcı karsız günlerden biriydi. Diotima, ansızın kuzinine bir soru yöneltmişti: "Arnheim sizin için neden bir aktivist diyor? Hep her şeyin nasıl daha farklı ve daha iyi yapılabileceği üzerine kafa yorduğunuzu söylüyor." Diotima, ansızın Arnheim ile Ulrich ve General üzerine yaptıkları konuşmanın belli bir sonuca varmadan bittiğini anımsamıştı. "Bunu anlamıyorum," diye devam etti "çünkü bana kalırsa sizin ciddi düşündüğünüz çok ender. Ama bize sorumluluk yükleyen, ortak bir görevimizin bulunması nedeniyle, size sormak zorundayım! Son konuşmamızı anımsıyor musunuz? O zaman bir şey demiştiniz, sınırsız iktidara sahip hiç kimsenin asıl istemiş olduğu şeyi gerçekleştirmeyeceğini iddia etmiştiniz. Şimdi bununla ne demek istediğinizi bilmek istiyorum. Çünkü korkunç bir düşünceydi, öyle değil mi?"

Ulrich önce susmuştu. Ve bu sessizlik sırasında Diotima, onca saygısız konuşmasının ardından, Arnheim'ın ve kendisinin gizlice olmasını dilediklerini hakikaten gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceklerine ilişkin, aslında yasak sayılması gereken soruyla ne kadar yoğun biçimde ilgilendiğini anlamıştı. Ansızın kendini Ulrich'in önünde ele vermiş olduğu inancına kapıldı. Kızardı, bunu engellemek istedi, daha da kızardı ve olabildiğince kayıtsız bir ifadeyle Ulrich'ten uzağa, vadiye bakmaya çalıştı.

Ulrich, olup bitenleri izlemişti. "Çok korkarım ki, Arnheim'ın beni, sizin dediğinize göre, bir aktivist diye nitelendirmesi, Tuzzi'lerin evindeki etkimi büyütmesinden kaynaklanıyor" diye karşılık verdi. "Benim sözlerime ne kadar az değer verdiğinizi siz kendiniz biliyorsunuz. Ama şu anda, siz bana sorunca, sizin üzerinizde nasıl bir etkim olması gerektiğini anladım. Beni yine hemen azarlamanızdan korkmadan bunu size söyleyebilir miyim?"

Diotima bir şey söylemeksizin, razı olduğunu belirtir anlamda başını salladı ve dalgınlık görüntüsünün ardında kendini yeniden toplamaya çalıştı.

"Evet," diye başladı Ulrich "elinde olsa bile, kimsenin asıl istediğini gerçekleştirmeyeceğini iddia etmiştim. Önerilerle dolu dosyalarımızı anımsıyor musunuz? Ve şimdi soruyorum size: Yaşamı boyunca tutkuyla olmasını talep ettiği şey ansızın gerçekleşen biri, bu yüzden sıkıntıya düşmez miydi? Örneğin Katolikler ansızın Tanrının devletine, ya da sosyalistler gelecekteki devlete

kavuşsalardı? Ama belki de bu, hiçbir şeyin kanıtı değil; insan talep etmeye alışıyor ve gerçekleşme sürecine hemen hazır olmuyor; belki de çokları bunu yalnızca doğal bulacaklardır. O halde sormaya devam ediyorum: Elbette bir müzisyen için müzik, bir ressam için de resim yapmak en önemli şeydir; hatta belki de bir beton uzmanı için beton yapılar kurmak en önemli şeydir. Peki, bu yüzden bunlardan birinin Tanrıyı kafasında beton yapı alanında bir uzman sayacağına, ötekinin ise resmedilmiş ya da nefesli çalgılarla betimlenmiş bir dünyayı gerçeğine yeğleyeceğine inanıyor musunuz? Bu soruyu saçma bulacaksınız, fakat işin ciddi yanı da asıl talep edilmesi gerekenin şimdi saçma gelen olmasında yatıyor! Ve lütfen şimdi sanmayın ki," diye Diotima'ya döndü Ulrich, artık tümüyle ciddi bir ifadeyle "bununla tek söylemek istediğim, gerçekleştirilmesi güç olanın herkese çekici geldiği ve insanların gerçekten elde edebileceklerini küçük görmeleridir. Benim demek istediğim şu: Gerçekliğin içersinde, gerçek olmayana yönelik anlamsız bir istem de gizlidir!"

Diotima'yı, ona zor gelebileceğini düşünmeksizin, küçük vadinin derinliklerine götürmüştü; zemin, belki de sırtlardan sızan kardan ötürü, yükseldikçe daha bir ıslak olmaktaydı, ve Diotima ile Ulrich, bir ot birikintisinden ötekine sıçramak zorundaydılar; bu durum konuşmayı bölüyor ve Ulrich'in konuşmayı hep atlamalarla sürdürmesini zorunlu kılıyordu. Bu nedenle söylediklerine yönelik o kadar çok akla yakın itiraz noktası vardı ki, Diotima bunlardan hiçbiri üzerinde karar kılamıyordu. Ayakları ıslanmıştı; baştan çıkarılmışçasına ve ürkek, biraz kaldırılmış etekleriyle bir toprak birikintisinin üstünde durdu.

Ulrich dönüp baktı ve güldü: "Son derece tehlikeli bir şeye başladınız, değerli kuzinim, insanlar, başkaları onları düşüncelerini gerçekleştiremeyecekleri bir konumda bıraktıklarında, bundan sonsuz mutluluk duyarlar!"

"Peki ya siz ne yapardınız?" diye sordu Diotima öfkeyle "dünyanın yönetimi bir gün için sizde olsaydı?"

"Herhalde gerçekliği yürürlükten kaldırmaktan başka yapabileceğim bir şey olmazdı!"

"Bunu nasıl yapacağınızı gerçekten bilmek isterdim!"

"Orasını ben de bilmiyorum. Ayrıca bununla ne demek istediğimi bile tam bilmiyorum. Şimdiki zamandakini, şimdiki zaman duygusunu, şu anda var olanı ölçüsüz abartmaktayız; yani şimdi benimle bu vadide olmanız; sanki bizi bir sepete tıkmışlar ve bu anın kapağı da üstüne kapanmış gibi. Bunu fazla abartıyoruz. Bunu aklımızda tutacağız. Belki aradan bir yıl geçtikten sonra bile burada nasıl durmuş olduğumuzu anlatabileceğiz. Ama bizi, en azından beni gerçekten etkileyen şeye gelince, - dikkatli konuşmam gerekirse, bunun için bir açıklama ve bir ad bulmak istemiyorum! - bu şey hep dünyayı böyle yaşamakla belli bir karşıtlık oluşturuyor. Şimdiki zaman tarafından bastırılıyor; ama bu yoldan şimdiki zamana dönüşebilmesi söz konusu değil!"

Ulrich'in bu söyledikleri dar vadide yankılanıp birbirine karışıyordu. Diotima ansızın bir tedirginlik duydu ve arabaya dönmek istedi. Ama Ulrich onu alıkoydu ve manzarayı gösterdi. "Birkaç bin yıl önce burası bir buzuldu. Yani dünya da şu anda kendini ne olarak gösteriyorsa, aslında bütün ruhuyla o değil" diye açıkladı. "Dünya denen bu varlığın histerik bir yapısı var. Bugün çocuklarını besleyen anneyi oynuyor. O zamanlar frijitti ve kötücül bir kız gibi, bir buz parçasıydı. Ve ondan birkaç bin yıl daha önce ise sıcak ormanlarıyla, ateş gibi bataklıklarıyla ve tuhaf hayvanlarıyla gösteriş yapmaktaydı. Dünyanın ne kusursuzluğa doğru bir gelişme gösterdiği, ne de gerçek konumunun ne olduğu söylenebilir. Ve aynı şey, onun çocuğu için, yani insanlık için de geçerli. Zamanın akışı boyunca şimdi bizim durduğumuz yerde insanların sırtlarında hangi giysilerle durmuş olduklarını kafanızda canlandırın bakalım. Bir tımarhanenin kavramlarıyla dile getirilmek istendiğinde bütün bunlar, ardından yaşama yönelik yeni bir bakışın ortaya çıktığı bir düşüncelerden kaçma durumunun eşliğindeki sürekli halüsinasyonları andırıyor. Gerçekliğin aslında kendi kendisini yürürlükten kaldırdığını görebiliyorsunuz herhalde!"

Bir süre sonra Ulrich: "Size söylemek istediğim bir şey daha var," diye baştan başladı. "İnsanların çoğuna onca doğal gözüken bir duygu, ayaklarının altında sağlam bir zeminin ve bedenlerini saran sağlam bir derinin bulunması duygusu, bende pek gelişmiş değil. Çocukluğunuzda nasıl olduğunuzu düşünün bir: Yumuşacık bir kor parçası. Ve sonra da özlemleri dudaklarında yanıp

tutuşan bir masum genç kız. Benim içimde en azından erkekliğin olgunluk dönemi diye adlandırılanın böyle bir gelişmenin doruğunu oluşturması düşüncesine karşı bir başkaldırma var. Bu düşünceye bir anlamda evet, bir anlamda da hayır diyorum. Eğer bir Myrmeleonina, yani kızböceği türünden bir yusufçuk böceği olsaydım, daha bir yıl önce kurşuni renkli, yassı, arka arka yürüyen, ormanların kıyısında, kumda açtığı, huni biçimindeki çukurların dibinde yaşayan, karıncaları önce gizemli bir biçimde kum taneleriyle yaylım ateşine tutup bitkin düşürdükten sonra, görünmeyen diliyle bellerinden yakalayan bir Myrmeleon, yani karınca aslanı olduğumu düşününce dehşete kapılırdım. Ve şimdi de kimi zaman buna çok benzer bir biçimde, eğer daha önce bir kızböceği idiysem ve ardından bir ejderhaya dönüşmüşsem, gençliğim karşısında dehşete düşüyorum." Tam olarak ne istediğini kendisi de bilmiyordu. Myrmeleon ve Myrmeleonina sözcükleriyle biraz Arnheim'ın o kendini iyi eğitmiş olma temeline dayanan çokbilmişliğini taklit etmişti. Ama neredeyse dudaklarının ucuna kadar gelen, şuydu: "Sırf sevecenlikten ötürü, bir kez sarılın bana. Biz, akrabayız; birbirimize tümüyle ne uzağız, ne de yakınız; her neyse, saygın ve katı kurallara bağlı bir ilişkinin en uç noktadaki karşıtını oluşturmaktayız."

Fakat Ulrich yanılıyordu. Diotima, kendilerinden memnun olan ve bu nedenle de yaşlarına aşağıdan yukarıya uzanan merdiven basamakları gözüyle bakan insanlardandı. Dolayısıyla Ulrich'in söyledikleri, onun için tümüyle anlaşılmaz niteliktey-di, üstelik bir de Ulrich'in ona söylemekten kaçındıklarının ne olduğunu bilmiyordu; ancak bu arada arabanın yanına geldiklerinden, Diotima kendini yeniden rahat hissetti ve artık Ulrich'in konuşmasını yine o çok iyi tanıdığı, eğlendirme ile kızdırma arasında gidip gelen, göz ucuyla bir bakıştan fazlasına değer bulmadığı, sıradan bir gevezelik diye algıladı. Aslına bakılırsa şu anda Ulrich'in Diotima üzerinde, onu yine soğukkanlı kılmanın dışında, hiçbir etkisi yoktu. Diotima'nın yüreğinin herhangi bir köşesinden yükselmiş olan incecik bir tedirginlik bulutu, kupkuru bir boşlukta dağılıp gitmişti. Diotima belki de ilk kez Arnheim'la ilişkilerinin kendisini er ya da geç bütün yaşamını değiştirebilecek bir karar verme noktasına sürükleyeceği gerçeğini açık ve seçik görmekteydi. Bu yüzden şimdi mutlu olduğu söylenemezdi; ama bu durum, gerçekten var olan bir dağın ağırlığına sahipti. Bir zayıflık ortadan kalkmıştı. O "insanın yapmak istediğini yapmaması," bir an için Diotima'nın artık kavrayamadığı, bütünüyle anlamsız bir parıltı taşımıştı.

"Arnheim, benim tamamen tersim; talih, zaman ve yerle yaşadığı anda karşılaştığında, bunları hep abartıyor!" diyerek içini çekti Ulrich, bir gülümsemeyle; anlatmaya başladığını bitirme gereksinimini duyuyordu; ama artık o da çocukluktan söz etmiyordu, ve bu yüzden Diotima'nın onu duygu dolu biri diye tanıyabileceği noktaya da gelinmedi.

70

Clarisse, Bir Öykü Anlatmak İçin Ulrich V *Ziyaret Eder*

Eski sarayların ve şatoların yeniden düzenlenmesi, tanınmış ressam van Helmond'un özel yeteneğiydi, en dâhiyane eseri de kızı Glarisse'ydi, ve bu Clarisse günün birinde ansızın Ulrich'e geldi.

"Beni babam yolladı," dedi "aristokratlarla olan parlak ilişkilerinden biraz da onun için yararlanabilir misin diye bakmamı istedi!" Odada merakla bakındı, kendini bir koltuğa attı, şapkasını da başka bir koltuğa fırlattı. Sonra Ulrich'e elini uzattı.

"Baban beni abartıyor" demek istedi Ulrich, ama Clarisse onun sözünü kesti.

"Saçma! Sen de biliyorsun ki yaşlı adamın hep para gereksinimi var. İşleri artık eskisi gibi yürümüyor!" Clarisse güldü. "Burası çok şık. Çok hoş!" Çevresini bir kez daha gözden geçirdi ve sonra Ulrich'e baktı; bütün tavrında biraz vicdan azabından ötürü derisi kaşınan küçük bir köpeğin kendine güvensizliği vardı. "Evet!" dedi. "Yani yapabilirsen yaparsın! Yapamazsan da yapamazsın! Doğal olarak ona bu konuda söz verdim. Ama aslında gelişim, başka bir nedenden ötürü; babamın sorunu aklıma başka bir düşünce getirdi. Ailemizde özel bir şey var. Buna senin ne diyeceğini duymak istiyorum." Dudakları ve gözleri bir an durakladı ve titredi, daha sonra Clarisse, başlangıçtaki engeli bir hamleyle aştı. "Güzellik doktoru desem, kafanda bir şey canlandırabilir misin? Bir ressam, bir güzellik doktorudur."

Ulrich anladı; aile evini iyi tanırdı.

"Yani koyu renkli, soylu, görkemli, aşırı gösterişli, bol minderli, bol şeritli ve hareketli!" diye devam etti Clarisse. "Babam, bir ressam, ressam bir tür güzellik uzmanı doktordur, ve bizimle ilişki kurmak sosyetede hep kaplıcalara gitmek kadar âdetten sayılmıştır. Anlıyorsun. Ve babamın başlıca gelirini de eskiden beri saraylarla taşra şatolarının düzenlenmesi oluşturmuştur. Pachofen'leri tanırsın, değil mi?"

Pachofen'ler soylu bir aileydi, ama Ulrich aileyle tanışmıyordu; sadece yıllar önce, Clarisse ile beraber olduğu bir sırada, soyadı Pachofen olan genç bir kızla tanışmıştı.

"O, benim arkadaşımdı," diye açıkladı Clarisse. "O zamanlar o on yedisindeydi, ben ise on beş yaşındaydım; şimdi babamdan şatolarını düzenlemesi ve binada bazı değişiklikler yapması isteniyor."

"? Elbette Pachofen'lerin şatosu. O zamanlar hep birlikte davetliydik. Walter de ilk kez bizimleydi. Ve bir de Meingast."

"Meingast mı?" Ulrich, Meingast'ın kim olduğunu bilmiyordu.

"Onu sen de tanıyorsun canım! Hani şu daha sonra İsviçre'ye giden Meingast. O zamanlar daha filozof değildi, kızları olan bütün ailelerde zamparayı oynuyordu."

"Onunla kişisel olarak hiçbir zaman tanışmadım," diye saptadı Ulrich "ama şimdi kim olduğunu biliyorum."

"Her neyse," - Clarisse, kafasında hesaplamak için kendini zorladı, "dur bak: Walter o zamanlar yirmi üç yaşındaydı ve Meingast da ondan biraz büyüktü. Öyle sanıyorum ki Walter gizliden gizliye babama çok büyük bir hayranlık duydu. Yaşamında ilk kez bir şatoya davet edilmişti. Babam sık sık sanki gizli bir tacı varmış izlenimini uyandırırdı. Yanılmıyorsam başlangıçta Walter, benden çok babama âşıktı. Lucy'ye gelince -"

"Tanrı aşkına, biraz ağır ol Clarisse!" diye rica etti Ulrich. "Sanırım ipin ucunu kaçırdım."

"Lucy," dedi Clarisse "bizleri davet eden Pachofen'lerin kızıydı, hani şu arkadaşım. Anlıyor musun şimdi? Evet, anlıyorsun; Babam, Lucy'yi kadifelere ya da brokara sardığında ve arkasında uzun bir etekle kızın atlarından birinin sırtına oturttuğunda, Lucy onun bir Tizian ya da bir Tintoretto olduğunu düşlerdi. Tümüyle birbirlerine âşıktılar."

"Yani Babam, Lucy'ye, Walter de babamıza, öyle mi?"

"Bekle biraz! O zamanlar izlenimcilik akımı vardı. Babam,

bugün de yaptığı gibi, eski moda ve müzikal bir üslupla resim yapardı, yani kahverengi sosa batırılmış tavuskuşu tüyleri gibi. Oysa Walter peyzajdan, ingiliz üslubunda açık ve seçik çizgilerden, yeniden ve içten olandan yanaydı. Babamız içinden ondan ancak bir Protestan vaazından hoşlandığı kadar hoşlanırdı; ayrıca Meingast'dan da hoşlanmazdı, ama evlendirilecek iki kızı vardı, her zaman kazandığından fazlasını harcamıştı ve bu iki erkeğin ruhları karşısında sabır gösteriyordu. Buna karşılık Walter, içinden babamı seviyordu, bunu söylemiştim; fakat yeni sanat akımından ötürü herkesin önünde ondan hoşlanmamak zorundaydı; Lucy'ye gelince, sanattan hiçbir zaman anlamadı, ama Walter'in önünde küçük düşmekten, ve babamızın da, Walter haklı çıktığı takdirde, komik bir yaşlı adamdan başka bir şey olmamasından korkuyordu. Şimdi resim belirdi mi gözünün önünde?"

Walter, annelerinin bu resimde nerede olduğunu da bilmek istiyordu.

"Elbet annemiz de vardı. Hep yaptıkları gibi, her gün kavga ederlerdi, bundan ne fazla, ne de eksik. Bu koşullar altında Walter'in elverişli bir konumda bulunduğunu anlamışsındır. O, hepimiz açısından bir tür kesişme noktası olmuştu, babam ondan korkardı, annem onu kışkırtırdı, ve ben de ona âşık olmaya başlamıştım. Lucy ise ona iyi gelmişti. Böylece Walter, babamın üzerinde bir tür egemenlik kurmuştu ve dikkatli bir şehvetle bu egemenliğin tadını çıkartmaya başlamıştı. Bence Walter, kendi önemini ilk kez o zamanlar anladı; babam ve ben olmasaydık, o da hiçbir şey olamazdı. Anlıyor musun bu neden-sonuç ilişkilerini?"

Ulrich, bu soruya olumlu yanıt verebileceğini düşünüyordu.

"Ama ben başka bir şey anlatmak istiyordum!" dedi Clarisse garanti verircesine. Biraz düşündükten sonra da şöyle konuştu: "Bekle! Önce beni ve Lucy'yi düşün: Bu, heyecan verecek kadar karışık bir ilişkiydi! Aşktan başı döndüğü için bütün aileyi yıkıma sürükleyecekmiş izlenimini uyandıran babam, beni elbette ki korkutmuştu. Ve bu arada doğal olarak aslında böyle bir şeyin nasıl olduğunu da bilmek istiyordum. İkisi neredeyse delirmiş gibiydiler. Lucy'de bana duyduğu dostlukla, benim uslu uslu baba demek zorunda olduğum bir adama âşık olmasından kaynaklanan duygu elbette birbirine karışıyordu. Bu aşk yüzünden bir sürü hayale kapılıyordu, ama aynı zamanda da benden çok utanıyordu. Öyle sanıyorum ki eski şato, yapıldığından bu yana bu denli karışık durumlara hiç sahne olmamıştır! Lucy bütün gün boyunca fırsat bulduğu her yerde babamla birlikte oluyordu, geceleri ise günah çıkartmak üzere bana, kuleye geliyordu. Çünkü ben kulede yatıyordum, ve ışığımız bütün gece boyunca yanıyordu."

"Lucy babanla ne kadar ileri gitti?"

"Bu, asla öğrenemediğim tek şey oldu. Ama öyle yaz akşamlarını gözünde canlandır bir kez! Baykuşlar öter, geceden iniltiler yükselirdi, ve fazla korktuğumuz zaman da konuşmaya devam etmek için ikimiz benim yatağıma girerdik. Böylesine talihsiz bir tutkunun pençelerine düşen bir erkeğin kendisini vurmasından başka çare olmadığını düşünürdük. Aslında her gün böyle bir şeyin olmasını bekliyorduk -"

"Anladığım kadarıyla," diyerek onun sözünü kesti Ulrich "aralarında fazla bir şey geçmemiş."

"Bence de: Yani her şey olmadı. Ama yine de bir şeyler oldu. Hemen göreceksin. Çünkü Lucy, babası hiç beklenmedik bir anda gelip onu bir İspanya yolculuğu için yanına aldığından, ansızın şatodan ayrılmak zorunda kaldı. İşte o zaman babamın nasıl yalnızlık çektiğini görecektin! O sıralarda sanırım annemin boğazına sarılmasına ramak kaldığı günler oldu. Eyerinin arkasına bağladığı katlanabilir bir sehpayla sabahlardan akşamlara kadar tek çizgi resmetmeksizin at sürdü, ve evde kaldığı zamanlar da fırçalara elini bile sürmedi. Şunu da bilmelisin ki, normalde makine gibi resim yapardı, ama o zamanlar ona büyük ve boş salonlardan birinde, önünde açılmamış bir kitapla rastladığım çok oldu. Bazen saatlerce böyle kara kara düşünür, sonra ayağa kalkardı, ve bir başka odada veya bahçede de aynı şeyi yapardı, hatta kimi zaman bütün bir gün boyunca. Nihayet yaşlı bir adamdı, ve gençlik ona ihanet etmişti; bu anlaşılır bir şey, değil mi?! Ve bana kalırsa Lucy'yi ve beni sarmaş dolaş birbirleriyle gevezelik eden iki arkadaş olarak gördüğü tablo o zamanlar iç dünyasında kök salmış olmalı - yabani bir tohum gibi. Belki de Lucy'nin hep kuleye, bana geldiğini de biliyordu. Kısacası bir gece, saat on bire doğru, şatodaki bütün ışıkların sönmesinden sonra, ansızın geliverdi! Ve biliyor musun, başlı başına bir olaydı bu!" Şimdi

Clarisse kendini kendi öyküsünün öneminin çekiciliğine kaptırmıştı. "Merdivenlerden gelen o hışırtıyı, dikkatlice ilerlemeyi duyuyorsun, fakat ne olduğunu bilmiyorsun; daha sonra kapı tokmağına beceriksizce bastırıldığını ve kapının esrarlı bir biçimde açıldığını duyuyorsun..."

"Neden yardım çağırmadın?"

"İşin tuhaf yanı da bu zaten. Daha ilk sesi duyduğum anda gelenin kim olduğunu anlamıştım. Kapıda hareketsiz durmuş olmalı, çünkü bir süre hiçbir şey işitilmedi. Belki o da korkmuştu. Ondan sonra kapıyı dikkatle kapattı ve hafifçe bana seslendi. Sanki boşlukta uçtum. Ona asla karşılık vermek istemedim, ama tuhaf olan da bu: Tamamen içimden, sanki derin bir uzammışım gibi, inlemeye benzer bir sçs çıktı. Bilir misin bunu?"

"Hayır. Devam et!"

"Evet, ve ertesi an sonsuz bir çaresizlikle bana sarıldı; yatağıma neredeyse düştü, ve başı da benimkinin yanında, yastıktaydı."

"Gözyaşları?"

"Kupkuru bir titreyiş! Yaşlı, terkedilmiş bir beden! Bunu hemen anladım. Sana şu kadarını söyleyeyim ki, insan böyle anlarda düşündüğünü sonradan dile getirebilseydi eğer, ortaya muazzam şeyler çıkardı! Sanırım kaçırdıklarından ötürü her türlü ahlâki davranışa karşı çılgın bir öfke duymaktaydı. Ansızın yeniden kendine geldiğini fark ettim ve, ortalığın zifiri karanlık olmasına karşın, bana karşı hiçbir şeye aldırmayan bir istekle yanıp kavrulduğunu anladım. O anda artık düşünceli olma ve acıma diye bir şeyin söz konusu olamayacağını biliyordum; inlememden bu yana ortalık hâlâ sessizdi; bedenim kupkuru bir kor gibiydi, ve onunki de ateşin yanına bırakılmış bir kâğıda benziyordu. İyice hafiflemişti; kolunun omzumdan çözülüp aşağıya, bedenime doğru kaydığını hissettim. Ve işte bu noktada sana bir şey sormak istiyorum. Bu yüzden geldim-"

Clarisse burada durdu.

"Nedir? Hiçbir şey sormadın ki!" diye yardım etti ona Ulrich, kısa bir aradan sonra.

"Hayır, sormadım. Ondan önce söylemem gereken başka bir şey var: Onun benim hareketsizliğimi razı olduğumun bir işareti sayabileceği yüzünden kendimden tiksindim; ama ne yapacağımı bilemeden öylece yatıp kaldım, taş gibi bir korkunun altında eziliyordum. Sen ne dersin bu konuda?"

"Hiçbir şey söyleyemem."

"Bir eliyle sürekli yüzümü okşuyordu, öteki eli ise geziniyordu. Titreyerek, yapmacık bir masumiyetle, anlıyor musun, göğsümün üzerinden bir öpüş gibi, ve sonra sanki durup bir yanıta kulak verircesine. Ve sonunda - anlarsın işte, ve aynı zamanda yüzü de benim yüzümü aradı. Ama o zaman kalan gücümle yine de ondan sıyrıldım ve yana döndüm; ve başka zamanlar kendimde hiç tanık olmadığım o ses, yalvarışla inleyiş arasındaki ses, yine göğsümden fışkırdı. Vücudumda madalyonu andıran bir kara leke vardır-"

"Peki baban nasıl davrandı?" diye sözünü kesti Ulrich soğuk bir ifadeyle.

Fakat Clarisse, sözünün kesilmesine meydan vermedi. "İşte!" Heyecanla gülümsedi ve giysisinden, kalçasının yanındaki bir yere işaret etti. "Buraya kadar geldi, madalyon buramdadır. Bu madalyonun gizemli bir gücü ya da tuhaf bir yanı vardır!"

Ansızın yüzünü kan basmıştı. Ulrich'in suskunluğuyla kendine geldi ve tutsağı olduğu düşünceden kurtuldu. Utangaç bir ifadeyle gülümsedi ve konuşmasını hızlı bir tempoyla tamamladı: "Babam mı? Hemen o anda doğruldu. Yüzünün ne halde olduğunu göremedim; herhalde utangaçlık vardı. Belki de şükran duygusu. Çünkü onu son anda kurtarmıştım. Yaşlı bir adam, ve bir genç kız böyle bir şey yapabilecek gücü buluyor, düşün bir kez! Herhalde beni tuhaf bulmuş olmalı, çünkü bir eliyle elimi çok sevecen bir ifadeyle sıkarken, ötekiyle de iki kez başımı okşadı, sonra bir şey söylemeksizin çıkıp gitti. Evet, onun için elinden geleni yapacaksın, değil mi? Ama öte yandan bunları da sana anlatmak zorundaydım."

Yalnız kente indiği zamanlar giydiği ısmarlama elbisesiyle son derece sade ve kibar, gitmek üzere duruyordu; vedalaşmak için elini uzattı.

71

Majestelerinin Tahta Çıkışlarının Yetmişinci Yıl Jübilesiyle ilgili Başlangıç Niteliğinde Bir Karar Almak îçin Kurulan Komisyon Oturumlarına Başlıyor

Clarisse, Kont Leinsdorf'a yazdığı mektup ve Ulrich'in Moosbrugger'i kurtarması yönündeki istemi konusunda hiçbir şey söylememişti; sanki bütün bunları unutmuş gibiydi. Fakat Ulrich de bunları anımsamayacak fırsatı kısa sürede bulamadı. Çünkü Diotima'nın bütün hazırlıkları nihayet "Majestelerinin tahta çıkışlarının yetmişinci yıl jübilesiyle ilintili olarak, başlangıç niteliğinde bir karar alınması ve halkın ilgili kesimlerinin dileklerinin saptanmasıyla ilgili büyük çalışma toplantısı" çerçevesinde "Majestelerinin tahta çıkışlarının yetmişinci yıl jübilesiyle ilgili başlangıç niteliğinde bir karar alınması için kurulan özel komisyonun" toplantıya çağrılması noktasına gelmişti; bu komisyonun yönetimini Diotima kendisi için saklı tutmuştu. Davetiye bizzat Ekselansları tarafından kaleme alınmış, düzeltmeleri Tuzzi yapmış, ve onaylanmazdan önce de Arnheim, bu düzeltmeleri Diotima aracılığıyla görmüştü. Bütün bunlara rağmen metinde, Ekselanslarının düşüncelerini meşgul etmiş olanların hepsi vardı. "Bizi bu toplantıya götüren," -denmekteydi yazıda- "halkın içinden yükselecek, güçlü bir açıklamanın rastlantıya bırakılamayacağı, fakat çok ileri görüşlü olan ve olaylara geniş açıdan bakabilen bir makamdan kaynaklanma, dolayısıyla yukardan gelen bir yönlendirmeyi gerekli kıldığı noktasında varılan görüş birliğidir." Bunu daha sonra "son derece mutlu bir olay olan tahta çıkışın yetmişinci yılı gibi çok ender rastlanır bir bayram," "şükran duygusuyla" kümelenmiş halklar, barışın İmparatoru, eksikleri olan siyasal olgunluk, dünya çapındaki Avusturya Yılı gibi söylemler izliyor, en sonunda da "varlıklılara ve aydınlara" bütün bunları "hakiki" Avusturya ruhunun görkemli bir dışavurumu olarak düzenleme, ama bu arada da çok dikkatle değerlendirme yolundaki uyarı yöneltiliyordu.

Diotima'nın listelerinde sanat, edebiyat ve bilim gruplarına ayrıcalık tanınmış ve bunlara kapsamlı çabalarla, özenli bir biçimde eklemeler yapılmışken, kendilerinden herhangi bir çaba beklenmeksizin bu olaya katılmalarına izin verilen kişiler çok katı bir elemeden geçirilmiş, böylece geriye çok küçük bir sayı kalmıştı; yine de davetli sayısı öylesine kabarıktı ki, yeşil masada gerçek bir sofra kurmak söz konusu olamazdı ve davet akşamlarında daha esnek bir tarz olan soğuk büfenin seçilmesi gerekmişti. Herkes, başarabildiği ölçüde, hem ayakta duruyor, hem de bir şeyler yiyordu, ve Diotima'nın salonları, ancak Bay Tuzzi'nin eşine bütçe bağlamında verdiği ödünlerle sağlanabilen küçük sandviçlerle, pastalarla, şaraplarla, likörlerle ve çayla tinsel bir ordugâha dönmüştü; şunu da belirtmek gerekir ki, Bay Tuzzi bu ödünleri hiç itirazsız vermişti; bundan, Bay Tuzzi'nin yeni ve tinsel nitelikte diplomasi yöntemlerini kullanmak niyetinde olduğu sonucu çıkarılabilirdi.

Bu hengâmenin altından toplumsal bakımdan kalkabilmek, Diotima'nın büyük çabalar harcamasını gerektirmişti ve Diotima, kafası tıka basa doluluğu yüzünden içinden sözcüklerin sürekli dışarıya döküldüğü görkemli bir meyve kâsesini andırmasaydı eğer, bu çabaların bazılarını itici bulabilirdi; bu sözcükler aracılığıyla evin hanımı her geleni selamlıyor ve onun son eserine ilişkin eksiksiz bilgileriyle büyüliiyordu. Bunun için gerekli hazırlıklar olağanüstü kapsamlı yapılmıştı ve ancak hem malzemeyi düzenlemek, hem de en önemli verileri alıntılar halinde toplamak için Diotima'ya özel sekreterini tahsis etmiş olan Arnheim'ın yardımıyla gerçekleştirilebilmişti. Kont Leinsdorfun Paralel-Eylemin başlangıcı için ortaya koyduğu parasal olanaklarla sağlanan büyük bir kitaplık, bu ateşli çabaların görkemli cürufunu oluşturmaktaydı, ve Diotima'nın kendi kitaplarıyla birlikte boşaltılan odaların sonuncusuna, odanın tek süsü olarak yerleştirilmişti, odanın çiçekli duvar kâğıtları, elbet hâlâ görüle-

bildiği kadarıyla, bir buduarı ele vermekteydi; bu ilişki görenleri odanın sakini olan hanım hakkında onun gururunu okşayacak biçimde düşünmeye kışkırtıyordu. Ancak bu kitaplık bir başka bakımdan da kendini yararlı bir yatırım niteliğiyle sergilemekteydi; çünkü her davetli, Diotima'nın nazik karşılamasına muhatap oluşunun ardından kararsız bir ifadeyle odalarda dolaşmaya başlıyor ve bu arada en sondaki kitaplarla örülü duvarı görür görmez kendini şaşmaz bir biçimde onun çekiciliğine kaptırıyordu; bir sürü sırt, çiçeklerle kaplı bir çitin önündeki arılar gibi, kitaplığın önünde sürekli eğilip kalkmaktaydı, ve bunun temel nedenini her yaratıcının kitap koleksiyonlarına duyduğu o soylu merakın oluşturmasına karşın, bakan kişi sonunda kendi eserleriyle de karşılaştığında ılık bir tatmin duygusu iliklere kadar işliyor, ve bu da vatanseverce girişimin yararına oluyordu.

Diotima, her ne kadar özellikle şairlere yaşamın her türlüsünün iç dünyadaki bir şiiri temel aldığı, hatta iş yaşamının bile "cömertçe bakıldığında," böyle olduğu konusunda hemen başlangıçta garanti verdiyse de, toplantının tinsel yönetimi bağlamında önceleri güzel bir keyfiliğin ağır basmasına ses çıkartmadı. Bu, kimseyi şaşırtmadı, ama böyle hitaplarla takdir görenlerin çoğunun Paralel-Eyleme kısa, yani beş ile kırk beş dakika arası sürecek ve, kendilerinden sonraki konuşmacılar zamanı amaçsız ve yanlış önerilerle harcasalar bile, tutulması halinde eylemi mutlaka başarıya götürecek bir öğüt vermeleri için davet edildikleri inancıyla geldikleri ortaya çıktı. Diotima başlangıçta bu yüzden neredeyse ağlamaklı oldu ve rahat tavrını ancak güçlükle koruyabildi, zira herkesin farklı bir şey söylediği ve kendisinin de bunları ortak bir paydada birleştiremediği duygusuna kapılmıştı. Çünkü olayları estetize etmenin böylesine yoğunluk dereceleri konusunda henüz deneyimli değildi, ve büyük adamlardan oluşma böylesine evrensel bir buluşmaya bir daha kolay rastlanamayacağından, olup bitenler ancak adım adım, gerçekten büyük bir çabayla ve bir yöntem doğrultusunda kavranabiliyordu. Üstelik dünyada insan için tek başlarına taşıdıkları anlam, hep birlikte olduklarında taşıdıkları anlamdan bütünüyle farklı olan pek çok şey vardır; örneğin çok büyük miktarda su, azından tam yemek ile içmek arasındaki fark kadar daha az keyif verir; zehirler, eğlenceler, boş zamanlar, piyano çalmak ve idealler açısından, hatta büyük bir olasılıkla her şey açısından benzer bir durum vardır; öyle ki, bir şeyin ne olduğu bütünüyle yoğunluk derecesinden ve başkaca koşullardan bağımlıdır. Aşağıdaki izlenimlerin etkisiyle kendilerini büyük bir özveriyle Diotima'ya adamış büyük kişiliklerin küçük düşürüldüğü sanılmasın diye, dehanın da bu bağlamda kuraldışı bir durum oluşturmadığını eklememiz gerekiyor.

Çünkü insan daha bu ilk toplantıda her büyük kafanın kendi doruklarındaki yuvasından ayrılır ayrılmaz ve ortak bir zeminde iletişim kurma zorunluluğu ile karşılaştığında kendine olan güvenini yitirdiği izlenimine kapılabilirdi. Ne zaman büyüklerden biriyle yalnız başına sohbete koyulsa, Diotima'nın üzerinden gökyüzündeki bir doğa olayı gibi geçip giden olağanüstü konuşma, bir üçüncü veya dördüncü kişi de katıldığında ve böylece birden fazla konuşma birbiriyle çeliştiğinde, yerini bir düzen sağlamanın olanaksızlığına bırakıyordu, ve bu tür karşılaştırmalardan korkmayan, gözünde gururla uçuşunun ardından yerde hareket eden bir kuğu imgesini canlandırabilirdi. Ancak uzunca bir tanışıklıktan sonra bu da çok kolay anlaşılabilir. Büyük insanların yaşamları bugün bir "ne için olduğu bilinmiyor" temeline dayanmaktadır. Bu insanlar kendini ellinciden yüzüncüye kadar uzanan doğum yıldönümlerinde, bir ziraat yüksekokulunun onur doktoralarıyla süslenmiş onuncu kuruluş yılı şenliklerinde, ayrıca da Alman düşünce mirasından söz etmenin zorunlu olduğu çeşitli düzenlemelerde açığa vuran bir saygınlığa sahiptirler. Bizler tarihimizde büyük adamlara sahip olduk ve bunlara, tıpkı hapishaneler ya da ordu gibi, bize ait bir kurum gözüyle bakmaktayız; böyle kurumlar varsa, onların içine birilerini tıkıştırmak da bir zorunluluktur. Bu nedenle, bu tür toplumsal gereksinimlere uygun düşen, belli bir otomasyonla, hep sırada kim varsa o içeri alınır ve verilebilecek kadar olgunlaşmış olan onurlar kendisine sunulur. Ne var ki bu onurlandırma, bütünüyle gerçek değildir; çünkü temelinde aslında onu hiç kimsenin hak etmediğine ilişkin, herkesçe bilinen inanç ağzını açmış esnercesine yatmaktadır, ve ağzın hayranlıkla mı, yoksa esnemek için mi açıldığını ayırt edebilmek güçtür. Bugün bir insanın, deha diye bir şeyin

artık olmadığı üstü kapalı bir biçimde eklenerek, dâhi diye nitelendirilmesinin ölülere gösterilen saygıyı, ayrıca da sırf duygudan yoksun olduğu için büyük bir şamata çıkaran histerik aşkı andıran bir yanı bulunmaktadır.

Böyle bir durumun duyarlı ruhlar için hoş olmaması anlaşılır bir şeydir, ve böyle ruhlar kendilerini bu durumdan çeşitli yollarla kurtarmaya çalışırlar. Bazıları yalnızca büyük adamlara değil, fakat vahşi insanlara, iç dünyaları zengin roman yazarlarına, uçuklara ve yeni kuşağın liderlerine de gereksinim duyulduğunu saptayarak zengin olurlar; başka bazıları da başlarında hiçbir koşul altında çıkarmadıkları bir kral tacı taşırlar, ve acı bir alçakgönüllülükle yarattıklarının değeri konusunda ancak üç ile on yüzyıl arası bir süre sonra yargıya varılmasını istediklerine ilişkin güvence verirler; öte yandan bunların hepsi, gerçek anlamdaki büyüklerin Alman halkından çok ilerde olmaları nedeniyle, hiçbir zaman bu halkın canlı bir kültür varlığı olamamalarını yine Alman halkı açısından büyük bir trajedi sayarlar. Ancak şunu da vurgulamak gerekir ki, buraya kadar sözü edilenler, yalnızca estetlerdir; çünkü düşünen insanın dünya ile olan ilişkileri arasında çok dikkate değer bir fark bulunmaktadır. Estet yanı olan ruh, kendisine Goethe'ye ve Michelangelo'ya, Napoléon'a ve Luther'e olduğu kadar hayranlık duyulmasını isterken, insanlara narkozun o tanımlanamaz nimetini armağan etmiş olan adamın adını günümüzde hemen hiç kimse bilmemektedir, kimse Gauß'un, Euler'in veya Maxwell'in yaşamlarında Bayan von Stein diye birinin yerini araştırmamaktadır; Lavoisier'nin ve Cardanus'un nerede doğdukları ve öldükleriyle ilgilenenlerin sayısı ise çok azdır. Bunların yerine, bu kişilerin düşüncelerinin ve buluşlarının yine ilginç sayılmayan başka kişilerin düşünceleri ve buluşlarıyla nasıl geliştirildiği öğrenilmekte, ve bir zamanlarki canlı kişilerin kısa ömürlü ateşleri söndükten çok sonra, onların artık başkalarında yaşayan edimleriyle ilgilenilmektedir. İnsan bu farkın iki ayrı davranış biçimini birbirinden ne kadar kesin bir sınırla ayırdığını algıladığında, önce şaşırır, ancak bunun hemen ardından ortaya karşı örnekler çıkar ve sözü edilen sınır, bütün sınırlar içersinde en doğalı niteliğiyle gözükme eğilimini sergiler. Tanışı olduğumuz alışkanlık, bize bunun insan ile emek, bir insanın büyüklüğü ile bir davanın büyüklüğü, eğitim ile bilgi, insanlık ile doğa arasındaki sınır olduğunu garanti eder. Emek ile endüstriyel deha ahlâki büyüklüğü, gökkubbenin altındaki mertliği, yaşamın o parçalanamaz öğretisini çoğaltmaz; bu ahlâk yalnızca örnekler aracılığıyla, devlet adamlarının, kahramanların, ermişlerin, şarkıcıların, bu arada aynı zamanda da sinema oyuncularının sergiledikleri örneklerle kuşaktan kuşağa geçer; burada söz konusu olan, o büyük ve akıl ötesi güçtür; şair ve yazar da kendi sözüne inandığı ve kendisinden, yaşam koşulları doğrultusunda olmak üzere, iç dünyanın, kanın, yüreğin, ulusun, Avrupa'nın ya da insanlığın sesinin yankılandığı düşüncesine bağlı kaldığı sürece bu güçte bir payının bulunduğunu hisseder. Şair ve yazar, öteki insanlar yalnızca anlaşılabilen evrende didişip dururlarken, kendini bu gizemli bütünün bir aleti olarak algılar, ve insan bu misyona daha onu görmeyi öğrenmezden önce inanmak zorundadır! Bize bu konuda güvence veren, hiç kuşkusuz hakikatin bir sesidir, ancak bu hakikatin tuhaf bir yanı da yok mudur? Çünkü insanın kişiden çok davaya baktığı her noktada ortaya yeniden davayı götüren bir kişi çıkar; buna karşılık kişiye önem verilen yerde, belli bir yüksekliğe ulaşılmasının ardından artık ortada yeterli bir kişinin bulunmadığı ve gerçek büyüklüğün geçmişte kaldığı duygusu kendini gösterir!?

Diotima'nın evinde bir araya gelenler, bir sürü bütündüler, ve aynı anda bu kadarı çok gelmişti. Bu kişiler, insan açısından genç bir ördeğin yüzmesi kadar doğal olan edebiyat yapmayı ve düşünmeyi bir meslek olarak icra etmekteydiler ve başkalarından gerçekten de daha iyi yapmaktaydılar. Ama ne uğruna? Eylemleri güzeldi, büyüktü, biricikti, ama bu kadar çok biriciklik mezarlık atmosferi ve geçiciliğin yoğunlaşmış soluğu gibiydi, somut anlamdan ve amaçtan, kökenden ve süreklilikten yoksundu. Yaşanmışlara ilişkin sayısız anılar, birbiriyle kesişen binlerce ruhsal titreşim bu kafalarda toplanmıştı; bu anılar ve titreşimler, tıpkı bir halı dokumacısının iğneleri gibi, sözü edilen kafaların çevresine, önüne ve arkasına dikişsiz ve sınırsız biçimde yayılmış bir dokuya saplıydı, ve bunlar herhangi bir yerde, bir başka yerde benzer bir biçimde yinelenen, ama buna karşın biraz farklılık sergileyen bir desen işliyorlardı. Öte yandan böyle küçük bir

lekeyi sonrasızlığa bırakmak, kendini kullanmanın doğru yolu değil midir!?

Diotima'nın bunu anlamış olabileceğini söylemek belki biraz abartı sayılabilir, ancak Diotima, ruhun tarlalarında esen ve mezarlık kokan rüzgârı hissetmekteydi ve bu ilk gün sonuna yaklaştıkça daha derin bir umutsuzluğa saplanmaktaydı. Neyse ki bu arada bir başka durumda, benzer sorunlar söz konusuyken, Arnheim'ın dile getirdiği ve o zamanlar pek anlayamadığı bir umutsuzluğu anımsamıştı; Arnheim, yolculuktaydı, fakat Diotima onun kendisini bu toplantıya fazla umut bağlamaması konusunda uyarmış olduğunu anımsadı. Ve böylece içine düştüğü bu Arnheim tarzı karamsarlık, sonunda Diotima için güzel, neredeyse hüzünlü ve gurur okşayıcı bir hazzın kaynağı oldu. Arnheim'ın kehaneti üzerinde kara kara düşünürken, kendi kendine: "Eylem insanları sözcüklerin insanlarıyla bir araya geldiklerinde, en derinde yatan duyguları kötümserlik değil midir?!" diye sordu.

Bilimin Bıyık Altından Gülmesi ya da Kötülükle ilk Ayrıntılı Karşılaşma

Şimdi bir gülümseme, üstelik bir erkek gülümsemesi üzerine de birkaç sözcük söylemek gerekiyor, ve ortada yalnızca erkeğe özgü bir eylem olan bıyık altından gülme için yaratılmış bir sakal-bıyık bütünü de var; burada söz konusu olan şey, Diotima'nın davetine uyan ve ünlü estetlerin söylediklerini dinleyen bilim adamlarının gülümsemeleri. Gülümsemelerine karşın, asla bunu alaylı bir ifadeyle yaptıklarına inanılmamalı. Tam tersine bu, onların saygılarını ve daha önce sözü edilen yetersizliklerini dile getiriş biçimleriydi. Ancak buna bakarak yanılgıya da düşmemek gerekiyor. Bu söylenenler, bilim adamlarının bilinç düzlemlerindeki konum bağlamında doğruydu, ne var ki, alışılagelmiş sözcük kullanılacak olursa eğer, bilinçaltları, ya da daha doğru deyişle konumlarının bütünü bağlamında bunlar, içlerinde kötülüğe yönelik bir eğilimin bir kazanın altındaki ateş gibi yandığı kişilerdi.

Bu, doğal olarak çelişkili bir saptama gibi gözükmektedir, ve eğer bu saptama bir üniversite profesörünün önünde ileri sürülse, profesör büyük bir olasılıkla kendisinin yalnız hakikate ve ilerlemeye hizmet ettiği, başkaca bir şey de bilmediği yolunda karşılık verecektir; çünkü onun mesleğinin ideolojisi, budur. Gelgelelim bütün mesleki ideolojiler soyludur ve örneğin avcılar, kendilerini ormanların kasapları diye nitelendirmeyi akıllarının ucundan bile geçirmezler, kendilerini, tıpkı tüccarların onurlu kazanç ilkesini gözetmeleri ve hırsızların da tüccarların tanrısını, yani soylu ve halkları birbirine bağlayacak ölçüde evrensel Merkür'ü aynı za-

manda kendi tanrıları diye benimsemeleri gibi, hayvanların ve doğanın avcılık geleneklerine bağlı dostları olarak adlandırırlar. Demek ki bir uğraşın o uğraşı uygulayanlar çevresindeki tanımlanışının pek bir değeri yoktur.

Buna karşılık bilimin bugünkü yapısına nasıl ulaştığı önyargısız olarak sorulduğu takdirde -bu soru, bilimin üzerimizde egemenlik kurduğu ve okuma yazma bilmeyen birinin bile bilimin karşısında güvencesiz olduğu, çünkü onun da bilimin ürünü sayısız nesneyle birlikte yaşamayı öğrendiği göz önünde tutulduğunda, önemlidir-, ortaya farklı bir görünüm çıkmaktadır. Güvenilir kaynaklara göre bu durum, tinsel bağlamda son derece inişli çıkışlı bir dönem olan onaltıncı yüzyılda, o zamana kadar dini ve felsefi spekülasyonlarla geçen iki binyıl boyunca yapıldığı gibi, artık doğanın gizlerinin çözülmesine kalkışılmayıp, ancak yüzeysel diye nitelendirilebilecek bir biçimde doğanın yüzeyinin araştırılmasıyla yetinilmesi sonucu başlamıştır. Örneğin bu bağlamda adı hep ilk başta anılan büyük Galileo Galilei, doğanın kendi özünden kaynaklanan hangi nedenden ötürü boş uzamlardan ürktüğü, bundan dolayı da düşen bir cismin sağlam bir zemine varana kadar rastladığı her uzama girmesini ve onu doldurmasını sağladığı sorusunu bir yana bırakıp, çok daha genel nitelikte bir saptamayla yetinmiştir: Yalnızca böyle bir cismin ne hızla düştüğünü, hangi yollardan geçtiğini ve ne gibi hız artışları kaydettiğini temellendirdi. Katolik kilisesi, bu adamı fazla zaman yitirmeksizin öldürecek yerde yalnızca ölümle tehdit etmekle ve öğretisinden geri dönmeye zorlamakla büyük bir yanlış yaptı; çünkü Galilei'nin ve onun gibi düşünenlerin dünyaya bakış açıları, bu olayın ardından -tarihsel ölçütler kullanıldığında çok kısa denilebilecek bir sürede- ortaya demiryolu planları, canlı işgücünün yerine geçen makineler, fizyolojik psikoloji ve yaşanmakta olan çağın kilisenin artık baş edemediği ahlâki çöküntüsü çıktı. Kilise büyük bir olasılıkla aşırı aklıevvelliğinden ötürü böyle bir yanlış yaptı, çünkü Galilei yalnızca yerçekimi yasasını ve dünyanın döndüğünü bulan kişi değildi, aynı zamanda, bugünkü dille konuşulacak olursa eğer, büyük sermayenin de kendisiyle ilgilendiği bir bilim adamıydı, ve ayrıca o zamanlar yeni bir ruhun etkisine kapılmış tek insan da değildi; durum, bunun tersineydi; tarihsel kaynaklar, onun bütün benliğini sarmış olan uyanıklığın bir salgın gibi hızla yayılmış olduğunu göstermektedir, ve bugün, yani artık yeterince uyanık olduğumuza inandığımız bir çağda, birini benliğini uyanıklık sarmış diye nitelendirmek her ne kadar itici gelse de, o zamanlar metafizikten nesnelerin gözlemlenmesine doğru gerçekleşen uyanış, bütün tanıklıklara göre bir uyanıklık ateşi ve esrikliği anlamını taşımış olmalıdır! Ama kendimize insanlığın nasıl olup da bu kadar değişebildiğini sorduğumuzda bunun yanıtı, insanlığın yürümeye çok erken kalkışan, akıllı bir çocuğun yaptığından farklı bir şey yapmadığıdır; insanlık yeryüzüne oturmuş ve oturduğu yere, bedeninin güvenilir, fakat pek soylu olmayan bir kısmıyla, söylemek gerekir ki, neresiyle oturuyorsa orasıyla temas etmiştir. Çünkü işin dikkate değer yanı, yeryüzünün bu durum karşısında alışılmadık bir duyarlılık sergilemiş olması ve sözü edilen temastan bu yana neredeyse mucize sayılabilecek kadar fazla buluşları, rahatlıkları ve bilgileri edinmeyi olanaklı kılmasıdır.

Bu tarih-öncesinin ardından bugün içinde bulunduğumuz durumun şeytanın mucizesi olduğunu düşünmek, pek yersiz kaçmayacaktır; çünkü biraz önce kullanılan yeryüzüne temas etme meseli, yalnızca güvenilirlik bağlamında değil, fakat o ölçüde ahlâksız ve kötü olan bağlamında da yorumlanmalıdır. Ve gerçekten de, daha düşünürler olgulara yönelik tutkularının bilincine varmazdan önce yalnızca savaşçılar, avcılar ve tacirler, yani doğaları gereği özellikle hileye ve zorbalığa başvuran kişiler bu tutkuya sahip olmuşlardır. Ölüm kalım savaşında düşünür duyarlılıklarının değil, yalnızca hasmı en kısa ve en etkin yoldan ortadan kaldırma isteğinin yeri vardır, bu savaşta herkes pozitivisttir; bunun gibi, kazancın son tahlilde hasmın koşullar doğrultusunda ve psikolojik yoldan yenilgiye uğratılması demek olan ticaret yaşamında da işi sağlama bağlamak yerine kendini düşüncelerle avutmak, herhalde bir erdem sayılamaz. Öte yandan buluşlara hangi niteliklerin yol açtığı incelendiğinde karşılaşılanlar, kuşaktan kuşağa aktarılarak gelmiş acıma ve çekinme duygularından özgürleşme, cesaret, hem girişimde bulunma, hem de yıkma tutkusu, ahlâki düşüncelerin dışlanması, en küçük bir yarar için sabırla pazarlık yapılması, ve her türlü belirsizliğe karşı duyulan

kuşkunun en güçlü ifadesi olan ölçünün ve sayının yüceltilmesi gibi niteliklerle karşılaşılır; başka deyişle karşılaşılan, avcılara, askerlere ve tacirlere ait o bilinen kötülüklerdir; tek fark, bunların bu noktada tinsel düzleme yansıtılmış ve erdemlerin kalıbında yorumlanmış oluşudur. Böylece bu nitelikler her ne kadar kişisel ve bir ölçüde de bayağı diye nitelendirilebilecek bir yarar sağlama düşüncesinin uzağında kalmışlarsa da, öncesiz kötülük diye adlandırılabilecek elementi bu dönüşüm sonucunda da yitirmemişlerdir; çünkü göründüğü kadarıyla bu, yıkılması olanaksız ve sonrasız bir elementtir, en azından bütün insani yücelikler kadar sonrasızdır, çünkü özü, bu yüceliklere çelme takıp düşürmekten başka bir şey değildir. Çok süslü ve parlak emaye bir tencereye bakarken akla gelen onun tek bir sopa darbesiyle unufak edilebileceği düşüncesinin kötücül baştan çıkarıcılığı kime yabancıdır? İnsanın yaşamında sapasağlam yerine mıhlanmamış hiçbir şeye güvenemeyeceği duygusundan kaynaklanan acının kahramanlığı ile özdeşleştirilen bu baştan çıkarıcılık, bilimin nesnelliğinin çevesi içersinde yer alan temel bir duygudur, ve saygıdan ötürü şeytan diye adlandırılmak istenmese bile, en azından hafif bir yanmış at tüyü kokusu taşıdığı yadsınamaz.

Burada işe hemen bilimsel düşüncenin yine yürekleri oyularak çıkarılmış olan mekanik, statik ve maddi açıklamalarla başlanabilir. İyiliğe yalnızca bencilliğin özel bir türü gözüyle bakmak; insanın onda sekizinin ya da dokuzunun sudan meydana geldiğini saptamak; karakterin o ünlü ahlâki özgürlüğünü serbest ticaretin kendiliğinden oluşma bir yan ürünü diye açıklamak; güzelliğin kökenini iyi bir sindirimde ve sağlıklı bir yağ dokusunda aramak; üremeyi ve intiharı, en özgürce verilmiş kararlar gibi gözükenleri bir zorunluluk diye gösteren, inişli çıkışlı yıllar grafiklerinin temeline oturtmak; kıçı ve ağzı, aynı şeyin rektal ve oral sonları diye birbiriyle eşdeğerde tutmak İnsana özgü sihirli yanılsamaların altında yatan numarayı bir ölçüde açığa vuran bu türden tasarımlar, özellikle bilimsel diye geçerlilik kazanma bağlamında düşünce düzeyinde hep hazır bir zeminle karşılaşırlar. Gerçi burada sevilen, gerçeğin kendisidir; ama bu çıplak sevgi, yanılsamaları yıkmaya, zor kullanmaya, acımasızlığa, insanın içini donduran bir ürkütmeye ve katı bir haddini bildirişe

yönelik bir tercih tarafından, sinsi bir tercih ya da en azından bu türden, gönüllü dışavurulduğu pek söylenemeyecek bir duygu tarafından kuşatılmıştır.

Başka deyişle, gerçeğin sesine şüpheli bir hışırtı eşlik eder, ama en yakında olanlar bunu duymak istemezler. Bugün rıhbilim, böyle bastırılmış hışırtılardan çok sayıda tanımakta, aynı zamanda da zararlı etkilerinin önlenebilmesi için insanın bunları ortaya çıkarması ve olabildiğince somutlaştırması gerektiği yolunda öğüt vermeye hazır bulunmaktadır. O zaman acaba insan bir deneme yapmak istese ve içinden gerçeğin tartışmalı tadıyla, insana karşı nefreti dile getiren ve cehennemin kapısında nöbet tutan köpekleri çağrıştıran o kötücül eşlikçi sesleri açıkça sergilemek, bu tadı aynı zamanda ona güven duyarak yaşama da yöneltmek gelse, nasıl olurdu? Böyle bir durumda ortaya aşağı yukarı daha önce bir kesin yaşam başlığı altında tanımlanmış olan idealizm eksikliği, denemeye ve geri çekilmeye yönelik, fakat tinsel fethin katı savaş yasalarından bağımlı bir zihniyet çıkardı. Ne var ki yaşamı biçimlendirmeye ilişkin bu tutum, doğal olarak asla destekleyici ve doyurucu değildir; böyle bir tutum, yaşanmaya değer olana asla saygıyla bakmayıp, onu daha çok iç gerçeklik uğruna yürütülen kavganın hep yerini değiştirdiği bir sınır çizgisi gözüyle bakardı. Dünyanın anlık konumunun kutsallığını da kuşkuyla karşılardı; ama bunu kuşkuculuktan ötürü değil, basamaklardan çıkarken yere sağlam basan ayağın aynı zamanda daha aşağıdaki ayak olduğu bilinciyle yapardı. Ve öğretiden henüz Tanrı buyruğuyla açıklanmamış olan adına nefret eden, yasayı ve geçerli olanı da kendine en yakın surete duyulan, iddialı bir aşk adına bir yana iten böyle bir Ecclesia militans'ın ateşiyle şeytan, yine Tanrıya geri dönerdi, ya da daha yalın bir deyişle, o noktada hakikat yeniden erdemin kardeşi olurdu ve artık erdeme karşı, genç bir kuzinin evde kalmış bir teyze için düşündüğü türden gizli kötülükler tasarlamak zorunda kalmazdı.

Genç bir insan bütün bunları bilginin dershanelerinde özümser, buna ek olarak büyük ve yapıcı bir anlayışın öğelerini de öğrenir; bu, düşmekte olan bir taş ile çemberler çizen bir yıldızı oyun oynarcasına bir araya getiren ve görünüşte parçasız bir bütün olanı, yalın bir eylemin bilincin odaklarından kaynaklanması

gibi, iç kaynaklan birbirinden binlerce ydın farklarıyla ayrılan akışlara bölen bir anlayıştır. Ancak biri kalkıp da bu yoldan edinilen anlayışı özel uzmanlık alanlarına ait görevlerin dışında da kullanmak istediğinde, ona hemen yaşamın gereksinimlerinin düşünmeninkinden farklı olduğu anlatılır. Yaşamda ise eğitilmiş bir düşüncenin alışkın olduğu hemen her şey, farklı cereyan eder. Doğal ayrımlara ve ortaklıklara büyük değer verilir; olan'a, nasıl olursa olsun, bir ölçüde doğal gözüyle bakılır ve dokunulmasından hoşlanılmaz; zorunlu hale gelen değişiklikler, ancak çekingen bir tutumla ve duraklamalarla ilerleyen bir süreçte gerçekleştirilir. Ve biri kalkıp da örneğin salt vejetaryen bir tutumla (ve kendisine sen diye hitap edilen birine karşı çok daha acımasız davranılabileceği yolundaki doğru bir saptamayla) bir ineğe Siz diye hitap etse, delilikle olmasa bile en azından züppelikle suçlanır; bunun nedeni, onun her şeye karşın insanca diye nitelendirilen hayvan dostu ya da vejetaryen tutumu değil, fakat bu tutumun doğrudan gerçeklik düzlemine taşınmasıdır. Kısacası, düşünce ile yaşam arasında karışık bir ödeme sözleşmesi vardır; bu sözleşme çerçevesinde düşünce, alacaklarının ancak binde yarımını alabilir, buna karşılık kendisine onursal alacaklı unvanı verilir.

Buna karşılık eğer düşünce, daha önce varsayıldığı gibi, son büründüğü görünüm doğrultusunda, savaşçılara ve avcılara özgü yan erdemsizliklerin taşıyıcısı olan, son derece erkeksi bir ermiş ise, o zaman anlatılan koşullar çerçevesinde onun içinde barındırdığı ve günaha yönelik eğilimin hiçbir zaman her şeye karşın görkemli denilebilecek bir bütünlükle kendini dışavuramayacağı, ayrıca kendini gerçeklik aracılığıyla da arındıramayacağı, bu nedenle de ona kısır bir kararsızlıktan kaçmasına yarayan, son derece tuhaf ve denetlenmesi olanaksız yollarda rastlanılabileceği sonucuna varmak gerekecektir. Bu noktaya kadar her şeyin bir hayal ürünü olup olmadığı sorusu açık bırakılabilir; ama bu son tahminin kendine özgü bir onaylanış biçiminin bulunduğu da yadsınamaz. Günümüzde küçümsenemeyecek sayıda insanın kanında bulunan, adsız bir yaşam amacının, kötünün, kargaşa çıkarmaya hazır oluş konumunun, insanın saygı duyduğu her şeye yönelik bir kuşkunun varlığı söz konusudur. İnsanlar vardır, gençliğin ideallerden yoksun oluşundan yakınırlar, ama eyleme geçmek zorunda kaldıkları anda da, kimsece zorlanmadıkları halde, düşünceye karşı beslediği son derece sağlıklı bir kuşkudan ötürü düşüncenin yumuşak gücünü sopayla destekleyen bir insan gibi karar verirler. Başka deyişle, bu dünyada ciddiye alınabilmesi ve ciddi sayılması için biraz olsun yozlaşmayı ve insanların aşağılık denebilecek niteliklerine oynanmasını gereksinmeyen herhangi bir temiz amaç var mıdır? Bağlamak, zorlamak, sıkıştırmak, gözünü budaktan sakınmamak, güçlü yöntem gibi söylemlerin güven aşılama gibi hoş bir tınısı vardır. Gerçi bir kışlaya tıkılan en büyük düşünürün bile sekiz günde rastgele bir çavuşun emirlerine uymayı öğrendiği, ya da bir teğmen ile sekiz adamının dünyadaki her parlamentoyu tutuklamaya yeteceği gibi saptamalar, ancak sonradan, bir idealiste içirilecek birkaç kaşık Hintyağı ile en sarsılmaz inançların bile gülünç kılınabileceğinin keşfedilmesiyle birlikte klasik ifadesine kavuşmuştur; ama bu saptamalarda, büyük bir öfkeyle aşağılanmış olmalarına karşın, çok uzun bir zamandan bu yana esrarlı düşlere özgü, vahşi bir çekicilik de vardı. Gerçek şudur ki, kendisini çok aşan büyüklükte bir olguyla karşılaşan her insanın, kendisini aşan şey güzelliğin kendisi bile olsa, en azından ikinci düşüncesi şöyledir: Bana oyun oynayamazsın, senin hakkından gelmesini bilirim! Ve yalnızca kovalanmakla kalmayan, fakat kendisi de insanların peşini bırakmayan bir zamana özgü bu küçük düşürme çılgınlığının yaşam için doğal olan kaba ile yüce ayrımıyla hemen hiçbir ilintisi yoktur; bu, daha çok düşüncenin bir tür kendine acı çektirme niteliğidir, iyinin aşağılanabilmesini ve şaşılası bir kolaylıkla yıkılabilmesini izlemenin verdiği tanımsız bir hazdır. Bunun tutkulu bir kendini-yalanla-cazalandırma-isteği ile hiçbir benzerliğinin bulunmadığı söylenemez, ve dünyaya ayaklan önde gelmiş olan, yalnızca Tanrının elleriyle çevrilmeyi gereksinen bir zamana inanmak, belki de olabilecek en kötü şey değildir.

Demek ki bir erkeğin gülümsemesi, gülümseyenin kendi gözünden kaçsa veya bilinç düzeyine henüz hiç yansımamış olsa bile, bu türden pek çok şeyi dile getirecektir, ve Diotima'nın övgüye değer çabalarına katılan davetli ve ünlü uzmanların çoğunun yüzünde görülen de bu yapıda bir gülümsemeydi. Bu gülümseme, geldikleri yerde nereye yöneleceklerini tam olarak

bilmeyen bacaklar boyunca bir kaşıntı biçiminde yükseliyor ve iyi niyetli bir hayret ifadesiyle yüzlere varıyordu. İnsanlar bir tanıdıklarına ya da yakın bir meslektaşlarına rastlayıp konuşabildiklerinde memnun oluyorlardı. Eve giderken, büyük kapıdan çıktıktan sonra, daha birkaç kez prova yapacakları duygusuna kapılıyorlardı. Ama temsil, yine de çok güzeldi. Böyle genel girişimler, bütün en genel ve en yüce düşünceler gibi, elbette hiçbir zaman tam bir içeriğe kavuşamaz; kafanızda bir köpeği bile düşünemezsiniz, böyle bir düşünce yalnızca belli köpeklere ve köpeklerin özelliklerine ilişkin bir atıf niteliğindedir; vatanseverliği ya da vatanseverce nitelik taşıyan en güzel düşünceyi ise kafanızda hiç canlandıramazsınız. Öte yandan bu türden bir girişim içerikten yoksun olmakla birlikte, bir anlama sahiptir, ve zaman zaman bu anlamı uyandırmak, hiç kuşkusuz iyi bir şeydir! Hazır bulunanların çoğu, daha çok suskun bilinçaltında olsa bile, yine de birbirleriyle böyle konuşmaktaydılar; hâlâ asıl kabul salonunda bulunan ve sonradan gelenlere bir söylevle takdirlerini bildiren Diotima ise, çevresinde canlı sohbetlerin başladığını hayretle ve belli belirsiz duymaktaydı; bu sohbetlerden kulağına Bohemya birası ile Bavyera birası arasındaki farka ya da yayıncıların ücretlerine ilişkin tartışmalar bile çalınıyordu.

Düzenlediği toplantıyı bir de sokaktan bakarak görememesi yazıktı. Çünkü oradan bu topluluk, olağanüstü gözükmekteydi. Beklemekte olan arabaların ve yoldan geçerken durup nedenini bilmeksizin bir süre yukarıya bakanların şaşkın bakışlarının daha bir vurguladığı otoriteyle ve soylulukla güçlenen ışık, yüksek pencerelerin cephesindeki perdelerin arasından apaydınlık parıldamaktaydı. Diotima bütün bunları algılasaydı, sevinirdi. Şenliğin sokağa saçtığı yarı aydınlığın içinde hep insanlar vardı, onların arkasında ise biraz ötede hemen içine girilemeyecek kadar yoğunlaşan büyük karanlık başlıyordu.

75

Leo Fischer in Kızı Gerda

Bu koşuşturma içersinde Ulrich, Müdür Fischer'e verdiği sözü yerine getirmeye ve onun ailesini ziyaret etmeye uzun süre zaman bulamadı. Doğru konuşmak gerekirse, bu zamanı hiç bulamadı, ta ki başına beklenmedik bir olay gelene kadar: Bu olay, Fischel'in eşi Klementine'nin onu ziyaret etmesiydi.

Klementine, geleceğini telefonla haber vermişti, ve Ulrich onu beklerken çok rahat değildi. Klementine'nin evine son olarak üç yıl önce, bu kentte birkaç ay kaldığı sırada gidip gelmişti; bu kez ise küllenmiş küçük bir gönül serüvenini yeniden körüklemek istemediği ve Bayan Klementine'nin bir ana olarak uğradığı düş kırıklığından korktuğu için, o evi yalnızca bir kez ziyaret etmişti. Gelgelelim Klementine Fischel, "çok yüce düşüncelerle dolu bir yüreği" olan bir kadındı, ve eşi Leo ile her günkü didişmelerinden ötürü bu yüreğini kullanma fırsatını öylesine az buluyordu ki, karşısına ne yazık ki çok ender çıkan özel durumlarda neredeyse kahramanca diye nitelendirilebilecek duygusal doruklara ulaşabiliyordu. Yine de yüzünde hep katı, biraz da kederli bir ifade bulunan bu zayıf yapılı kadın, Ulrich'le karşılaştığında ve ondan, zaten yanlarında kimsenin bulunmamasına karşın, yalnız konuşmalarını rica ettiğinde, biraz sıkılgandı. - Gerda'nın düşüncelerine kulak vereceği tek kişinin Ulrich olduğunu söyledi, ve Ulrich'ten bu ricasını yanlış anlamamasını da rica etti.

Ulrich, Fischel'lerin evindeki koşulları biliyordu. Baba ile annenin sürekli didişmelerinin yanı sıra, artık yirmi üç yaşında bir genç kız olan Gerda da çevresine bir sürü tuhaf genç toplamıştı; bu gençler, başka hiçbir yerde bu evde olduğu kadar rahat topla-

namadıklarından, onlara dişlerini gıcırdatarak bakan Leo Baba'yı kendi iradesinin tamamen dışında "yeni ruhlarının" koruyucusu ve destekleyicisi ilân etmişlerdi. - Bayan Klementine'nin anlattığına göre Gerda çok sinirli ve kansızdı, bu ilişkileri sınırlandırılmaya kalkışıldığında ise hemen korkunç öfkeleniyordu; sonunda bu kişiler, herhangi bir baltaya sap olamamış budala gençlerdi, ama dışarıya karşı özellikle sergiledikleri mistik Yahudi düşmanlıkları yalnızca çiğlik değil, ama aynı zamanda iç dünyalarındaki yontulmamışlığın da bir göstergesiydi . - Hayır, diye ekledi Klementine, amacı Yahudi düşmanlığından yakınmak değildi, bu, sonuçta yaşadıkları zamanın gerçeklerinden biriydi, ve bu konuda kadere boyun eğmek gerekiyordu; hatta bazı haklı yanlarının olduğu da itiraf edilebilirdi. - Klementine sözlerine bir ara verdi, ve yüzünde tül bulunmasaydı eğer, mendiliyle bir damla gözyaşı da silebilirdi; ama bu durumda gözyaşını akıtmaktan vazgeçti ve küçük el çantasından küçücük beyaz mendilini çıkarmakla yetindi.

"Gerda'nın nasıl olduğunu bilirsiniz;" dedi "güzel ve yetenekli bir kızdır, fakat-"

"Biraz fevridir," diye tamamladı Ulrich.

"Evet, Tanrı bilir ki, hep aşırılığa kaçar."

"Demek ki hâlâ Germen yanı ağır basıyor?"

Klementine, ana ve babaların duygularından söz etti. Yan amacı, duyulduğu kadarıyla Paralel-Eylem bağlamında onca büyük başarılar kazanmış olan Ulrich'i yeniden evleri için kazanmak olan ziyaretini patetik bir ifadeyle "bir annenin ziyareti" diye adlandırdı. "Son yıllarda gençlerin bu gidip gelmelerini Leo'nun rızasına karşı koyarak desteklediğim için kendini cezalandırmak istiyorum," diye sürdürdü konuşmasını. "Ama bir sakınca görmemiştim; bu gençler, kendilerine göre idealist insanlar; ve insan önyargılı değilse eğer, arada incitici bir söze de dayanabilmelidir. Fakat Leo - onun nasıl olduğunu bilirsiniz -, ister yalnızca mistik ve sembolik olsun ya da öyle olmasın, Yahudi düşmanlığına öfkeleniyor."

"Ve Gerda da o özgür Alman tavrıyla sorunu anlamak istemiyor, öyle mi?" diye tamamladı Ulrich.

"Bu bağlamda ben gençliğimde nasıl idiysem, o da öyle. Ayrıca siz, Hans Sepp'in bir geleceği olduğuna inanıyor musunuz?"

"Gerda onunla nişanlı mı?" diye sordu Ulrich dikkatle.

"Bu gencin ekmeğini kazanabileceğine dair en ufak bir işaret dahi yok!" diye yakındı Klementine. "Bu durumda nasıl bir nişandan söz edilebilir? Ama Leo ona evimize gelmesini yasakladığında, Gerda üç hafta boyunca az yemekten bir deri bir kemik kaldı." Ve sözlerine ansızın öfkeyle devam etti: "Bütün bunlar bana bir hipnoz, manevi bir enfeksiyon gibi geliyor, biliyor musunuz! Evet, bazen Gerda'nın hipnotize olduğuna inanıyorum! O genç evimizde sürekli olarak dünya görüşünü anlatıyor, ve daha önceleri hep iyi ve sevimli bir çocuk olan Gerda, bunun annesiyle babasına devamlı hakaret edilmesi anlamına geldiğini fark etmiyor. Ona bir şey söylediğim zaman ise: 'Çok eski moda düşünüyorsun, anne' diye karşılık veriyor. Siz, onun biraz önem verdiği tek insansınız, ve Leo da sizi çok takdir eder; bu yüzden düşündüm de, acaba bir ara bize gelip, Hans'la arkadaşlarının olgunluktan ne kadar uzak oldukları konusunda biraz Gerda'nın gözlerini açabilir misiniz?"

Klementine, çok dürüst olduğuna ve önerdiği de bir emrivaki niteliğini taşıdığına göre, gerçekten çok ciddi kaygıları olmalıydı. Kocasıyla aralarındaki tüm geçimsizliklere karşın, içinde bu durumda onunla birlikte ortak sorumluluğa benzer bir şeyi paylaştığı gibi bir duygu vardı. Ulrich, endişeli bir ifadeyle kaşlarım kaldırdı.

"Korkarım Gerda, benim de eski moda olduğumu söyleyecektir. Bu gençler biz yetişkinleri dinlemiyorlar, ve bunlar hep ilke sorunları."

Klementine: "Gerda'ya çok sözü edilen bu büyük eylemde bir görev verdiğiniz takdirde, bunun onu başka düşüncelere yöneltebileceğini düşünmüştüm," diye ekledi; Ulrich ise ona hemen ziyaretlerine geleceğini vaat etmeyi, ama Paralel-Eylemin henüz böyle bir amaç doğrultusunda kullanılabilecek kadar olgunlaşmadığını da vurgulamayı yeğledi.

Gerda birkaç gün sonra Ulrich'in evlerine geldiğini görünce, yanaklarında kırmızı benekler belirdi, fakat yine de Ulrich'in elini kuvvetle sıktı. Gerda, genel bir düşünce öyle gerektirdiği

takdirde bir anda otobüs sürücüsü olabilecek, hoş ve hedeflerinin bilincinde zamane kızlarından biriydi..

Ulrich, onu yalnız bulacağı varsayımında yanılmamıştı; Gerda'nın annesi o saatte alışverişteydi, babası da henüz bürosundaydı. Ve Ulrich odanın içine doğru ilk adımlarını atar atmaz her şey ona daha önceki beraberliklerinin bir gününü, sanki hâlâ o günü yaşıyormuşçasına anımsattı. Gerçi o zamanlar içinde bulundukları yılı şimdikine oranla neredeyse ortalamışlardı ve mevsim, ilkbahardı; ama yaşadıkları, yaza kimi zaman kor parçaları gibi öncülük eden ve buna henüz alışkın olmayan vücutların dayanmasının pek kolay olmadığı, bunaltıcı günlerden biriydi. Gerda'nın yüzü hırpalanmış ve zayıf görünüyordu. Üstünde beyaz bir giysi vardı ve çayırda kurutulmuş bir çarşaf gibi bembeyaz kokuyordu. Bütün pencerelerin önündeki tenteler indirilmişti; evin içi asi bir loş ışıkla ve kırık uçlarıyla kurşuni engeli delmeye çalışan ışık oklarıyla doluydu. Ulrich'te, sanki Gerda bütünüyle giysisi gibi beyaz kumaş dekorlardan oluşmaymış gibi bir duygu vardı. Bu, bütünüyle nesnel bir duyguydu, ve Ulrich, aşka dair herhangi bir nedeni gereksinmeksizin bu dekorları birbiri ardına Gerda'nın üstünden çekip alabilirdi. Ve şimdi, şu anda da içinde yine aynı duygu vardı. Bu görünüşte son derece doğal, ama amaçsız bir yakınlıktı, ve bu yakınlık ikisini de korkutuyordu.

"Bu kadar zamandır neden bize gelmediniz?" diye sordu Gerda.

Ulrich, ona annesiyle babasının bir evlilik hedeflenmeksizin bu kadar mahrem bir ilişkiyi onaylamadıkları izlenimini edindiğini açıkça söyledi.

"Ah, siz anneme bakmayın," dedi Gerda "annem gülünçtür. Yani hemen o konuyu düşünmeden dost olamayız, öyle mi?! Ama babam bize daha sık gelmenizi istiyor; söylendiğine bakılırsa şu hikâyede önemli bir yeriniz varmış!"

Gerda, yaşlıların budalalığından apaçık söz ediyordu; yaşlılara karşın onları birleştiren doğal bir bağın bulunduğuna da inanmıştı.

"Geleceğim," diye karşılık verdi Ulrich "ama şimdi bana söyler misiniz Gerda, bu bizi nereye götürecek?"

Asıl konu, birbirlerine âşık olmamalarıydı. Eskiden birlikte tenis oynarlar ya da toplantılarda karşılaşırlardı, bir yerlere birlikte giderlerdi, birbirleriyle ilgilenmişlerdi ve böylece insanın duygu çalkantılarını gizlemeyecek kadar yakınlık duyduğu birini, kendini hep iyi gösterdiği bütün ötekilerden ayıran sınırı da farkına varmaksızın aşmışlardı. Ansızın birbirlerini uzun zamandır seven, dahası artık neredeyse sevmeyen iki kişi kadar yakınlaşmışlar, fakat bu arada aşkı gündemlerine almamışlardı. İnsanı birbirlerinden hoşlanmadıklarına inandıracak kadar didişmişlerdi, ama bu, aynı zamanda hem bir engel, hem de bir bağ anlamını taşıyordu. Bütün bunları bir ateşe dönüştürmek için yalnızca küçük bir kıvılcımın eksik olduğunu ikisi de biliyorlardı. Aralarında bu kadar yaş farkı bulunmasaydı veya Gerda evli bir kadın olsaydı, o zaman büyük bir olasılıkla bu fırsattan ortaya bir hırsız çıkar, hırsızlık da en azından sonrasında bir tutkuya dönüşürdü, çünkü insan, tıpkı öfkede de olduğu gibi, âşıkmış gibi davrandığı takdirde sonunda yakasını aşka kaptırır. Ama onlar özellikle bunu bildikleri için, öyle davranmamışlardı. Gerda, bir kız olarak kalmıştı ve buna çok öfkeleniyordu.

Ulrich'in sorusunu yanıtlayacak yerde odada bir şeylerle ilgilenmişti; ve sonra Ulrich, ansızın onun yanında belirivermişti. Bu çok düşüncesiz bir hareketti, çünkü insan böyle bir anda bir genç kızın yanında bitip herhangi bir konudan söz etmeye başlayamaz. İkisi, engellerden kaçınarak bir çayırdan aşağı doğru akan bir dere gibi, direnişi en az olan yolu izlediler, ve Ulrich bir koluyla Gerda'nın beline sarıldı; bu arada parmak uçlarıyla jartiyerin iç lastiğinden aşağı doğru kayan çizgiye kadar uzandı. Gerda'nın tedirgin ve terli yüzüne dönerek onu dudaklarından öptü. Parmak uçlarıyla jartiyerin geniş lastiğine değdi ve lastiği Gerda'nın bacağına doğru birkaç kez hafiften gerip bıraktı. Daha sonra kendini bir çırpıda ondan kurtardı ve sorusunu yineledi: "Bu bizi nereye götürecek, Gerda?"

Gerda, heyecanını bastırdı ve: "Bu, böyle olmak zorunda mı?" dedi.

Sonra zili çalıp içecek bir şeyler getirtti; böylece evi de harekete geçirmiş oldu.

Oturduklarında ve yeni bir konuda konuşmak zorunluluğuyla karşılaştıklarında, Ulrich yumuşak bir ifadeyle: "Bana

biraz Hans'dan söz eder misiniz?" diye rica etti. Kendini henüz tamamen toplamamış olan Gerda, önce karşılık vermedi, ama bir süre sonra konuştu: "Siz kendini beğenmiş birisiniz, biz gençleri hiçbir zaman anlamayacaksınız!"

"Ürkütmeye çalışmak yok!" diye yanıtladı Ulrich konuşmanın seyrini değiştirircesine. "Öyle sanıyorum ki, Gerda, artık bilimden vazgeçeceğim. Yani yeni kuşaktan yana saf değiştiriyorum. Bilginin kazanç hırsıyla akraba olduğu, acınası bir tasarruf eylemini temsil ettiği, burnu Kaf dağında bir iç kapitalizmden başka bir şey olmadığı konusunda size yemin edersem, bana inanır mısınız? Benim iç dünyamda sizin sandığınızdan çok daha fazla duygu var. Ama ben sizi sözcük kalabalığından başka bir şey olmayan gevezeliklerden kofumak istiyorum!"

Gerda, durgun bir sesle: "Hans'ı daha iyi tanımalısınız" diye karşılık verdi, fakat sonra ansızın şiddet dolu bir tonla ekledi: "Ayrıca siz, bir insanın başka insanlarla bencillikten uzak bir ortaklık içersinde kaynaşabileceğini hiçbir zaman anlamayacaksınız!"

"Hans size hâlâ eskisi kadar sık geliyor mu?" diye ısrar etti Ulrich dikkatle. Gerda omuzlarım kaldırdı.

Akıllı insanlar olan annesiyle babası, Hans Sepp'e evi yasaklamamışlar, fakat ayda birkaç gün gelmesine izin vermişlerdi. Sadece bir üniversite öğrencisi olmanın dışında henüz bir hiç olan, herhangi bir şey olma şansı da bulunmayan Hans Sepp ise buna karşılık bundan böyle Gerda'yı herhangi bir yanlış yola sürüklemeyeceği ve mistik Alman misyonu propagandasına son vereceği konusunda şerefi üzerine yemin etmek zorunda kalmıştı. Gerda'nın annesiyle babası, böylece onu yasak edilenin çekiciliğinden yoksun bırakmayı umut etmişlerdi. Hans Sepp ise zaten şehvetten uzak oluşu nedeniyle (çünkü mülkiyetten yana çıkan, yalnızca şehvettir, ve o da Yahudiliğe ve kapitalizme özgüdür) istenen şeref sözünü rahatça vermişti, ama eve gizlice daha sık gelmemeyi, ateşli konuşmalardan, heyecanlı el sıkışmalardan ve hatta öpüşmelerden, yani aralarında dostluk kurulmuş kişilerin doğal yaşamları gereği olan her şeyden vazgeçmeyi bu sözün kapsamında saymamıştı; onun sözü yalnızca o zamana kadar kuramsal düzeyde yürüttüğü, rahipsiz ve devletsiz bir kuruluşun propagandasını yapmamayı kapsıyordu. İlkelerini gerçekleştirmek için varlığı gerekli ruhsal olgunluğun henüz kendisinde de, Gerda'da da bulunmadığını düşündüğünden ve benliklerinin kötü yanlarının fısıltılarına karşı bir önlem alınmasını tamamen uygun bulduğundan, şeref sözünü daha da bir isteyerek vermişti.

Ancak iki genç, iç dünyalarındaki sınırlarını daha kendileri bulmazdan önce kendilerine dışardan sınırlama getiren bu zorlamadan ötürü acı çekiyorlardı. Özellikle Gerda, eğer kendinden emin olsaydı, annesiyle babasının bu karışmalarına boyun eğmezdi; bu yüzden bunun acısını daha bir derinden duymaktaydı. Aslında genç erkek arkadaşını çok fazla sevmiyordu; arkadaşına bağlılığa dönüştürdüğü şey, daha çok anne ve babasıyla olan karşıtlıklarıydı. Eğer Gerda birkaç yıl geç doğsaydı, babası, o durumda en saygın kişiler arasında yer almasa bile, kentin en zengin adamlarından biri olacaktı, ve annesi de, Gerda daha kendisini dünyaya getirenler arasındaki kavgaları kendi iç dünyasında bir bölünme diye algılayacak konuma gelmeden, kocasına yine hayranlık duyacaktı. O zaman Gerda kendini büyük bir olasılıkla ve gururla karışık ırklardan gelme bir varlık gibi hissedecekti; ama şimdi gerçekte bulunduğu koşullar altında annesiyle babasına ve onların yaşamsal sorunlarına karşı çıkıyordu, soyaçekim aracılığıyla onlardan herhangi bir şey almak istemiyordu; sanki onlarla hiçbir ilişkisi yokmuşçasına sarışın, özgür, Alman ve güçlüydü. Bütün iyi görünüşüne karşın bu durumun sakıncalı olan yanı, Gerda'nın içini kemirmekte olan kurdu gün ışığına çıkarma fırsatını hiçbir zaman bulamamış oluşuydu. Gerda'nın evdeki çevresinde milliyetçilik ve ırkçılık ideolojisi, bunların Avrupa'nın yarısını histerik düşüncelerle doldurmalarına ve özellikle Fischel'lerin dört duvarları içersinde de her şeyin odak noktasını oluşturmalarına karşın, sanki yokmuş gibi davranılmaktaydı. Gerda'nın bunlar hakkında bildikleri yalnızca bulanık dedikodularla, ima ve abartı olarak ona ulaşmıştı. Annesiyle babasının normalde çoğunluğun söylediklerinden çok etkilenmelerine karşın, bu noktada tuhaf bir istisna sergilemelerinden kaynaklanan çelişki, Gerda'nın benliğine damgasını erken bir dönemde vurmuştu; ve Gerda, bu tekin olmayan soru bağlamın-

da somut ve nesnel bir anlamlandırma da yapamadığından, özellikle yeniyetmelik yıllarında baba evinde nahoş ve tedirgin edici bulduğu her şey ile bu soru arasında bağlantı kurmuştu.

Günün birinde Hans Sepp'in de içlerinde bulunduğu gençlerden oluşma bir Hıristiyan-Germen çevresiyle tanışmıştı, ve bu tanışmayla birlikte de kendini bir anda gerçek vatanında hissetmişti. Bu genç insanların neye inandıklarını söyleyebilmek kolay değildi; Alman gençliğinin içersinde hümanist düşüncenin yıkılışından bu yana kum gibi kaynayan o sayısız, küçük, sınırsız ve özgür düşünce tarikatlarından birini kurmuşlardı. Irkçı Yahudi düşmanı olmayıp, "Yahudi anlayışı"na karşıydılar; bundan anladıkları da kapitalizm, sosyalizm, bilim, akıl, ana ve babaların gücü ve kendilerine biçtikteri payeler, hesaplılık, psikoloji ve kuşkuculuktu. Öğretilerinin odak noktası "sembol"dü; böyle şeylere bir ölçüde anlayışla bakan Ulrich'in izleyebildiği kadarıyla bu gençler, sembol diye ilahi takdirin bir ürünü olan eserleri adlandırmaktaydılar; Hans Sepp'e göre bu eserler sayesinde yaşamın kargaşası açıklığa ve yüceliğe kavuşuyor, duygu fırtınaları geri plana itiliyor ve insan, tinsel akışlar içersinde kafasını dinlendirme olanağını buluyordu. Gençler, Isenheim Altarı'nı, Mısır piramitlerini ve Novalis'i bu bağlamda değerlendiriyorlardı; Beethoven'e ve Stefan George'ye birer ima olarak geçerlilik tanıyorlardı; nesnel sözcüklerle anlatılmak istendiğinde bir sembolün ne demek olduğunu ise söylemiyorlardı; bunun birinci nedeni, sembollerin nesnel sözcüklerle dile getirilemeyişiydi, ikinci nedeni ise ari ırktan olanların nesnel olmamaları gerektiğiydi, bu yüzden son yüzyılda sembollere ilişkin olarak yalnızca imalarda bulunmayı başarabilmişlerdi, ve üçüncü nedeni ise, bazı yüzyıllarda insanlara uzaklaşmış insanda, ilahi takdirin o insana uzak an'ının yaşandığına ender rastlanabilmesiydi.

Akıllı bir kız olan Gerda'nın bu abartılı görüşlere karşı gizliden beslediği kuşku, aslında küçümsenecek gibi değildi; ne var ki Gerda, annesiyle babasının akılcı tutumlarının bir mirası saydığı bu kuşkuya da kuşkuyla bakıyordu. Bağımsızlığını ne kadar vurgularsa vurgulasın, annesiyle babasına itaat etmemek için hastalıklı bir çaba harcamaktaydı ve soyaçekimin Hans'ın düşüncelerini izlemesini engelleyeceği korkusunun acılarını çekiyordu. İyi aile diye adlandırılan ailenin ahlâkının birer tabu niteliğindeki sınırlamalarına, anneyle babanın velayet haklarının kişiliğe yönelik hadsiz ve boğucu müdahalesine yürekten başkaldırıyordu annesinin ifadesiyle "hiçbir aileden gelmeyen" Hans ise ona oranla çok daha az acı çekiyordu; yoldaşlarının arasından Gerda'nın "ruhsal rehberi" kimliğiyle biraz sıyrılmıştı, onunla aynı yaşta olan Gerda ile heyecanlı konuşmalar yapıyor, öpücüklerin eşliğindeki büyük tartışmalar aracılığıyla onu "koşulların geçerli olmadığı alan"a çekmeye çalışıyordu; ama uygulamada Fischel'lerin evindeki koşullarla, o ortamı yalnızca "düşünce düzeyinde" benimsememesine izin verildiği sürece, büyük bir beceriklilikle uyum sağlıyordu, fakat bu benimsememe konumu, doğal olarak Leo Baba ile sürekli çatışmasına yol açıyordu.

"Sevgili Gerda," dedi Ulrich bir süre sonra "arkadaşlarınız, babanız aracılığıyla size acı çektiriyorlar ve onlar, aslında tanıdığım en korkunç şantajcılar!"

Gerda, soluklaştı ve kızardı. "Siz artık genç değilsiniz," diye karşılık verdi "bizden farklı düşünüyorsunuz!" Bunları söylemekle Ulrich'i kendini beğenmişliğinden vurduğunu biliyordu, ve gönlünü almak istercesine ekledi: "Aşkı gözümde öyle fazla büyütmüyorum. Dediğiniz gibi, belki de Hans'la yalnızca zaman yitirmekteyim; belki de yapmam gereken, ondan vazgeçmek, ve bir daha hiç kimseden ona düşünce ve duygu, çalışma ve düş kurma bağlamında ruhumu her yanıyla açacak kadar hoşlanmayacağım; ama bu da bana öyle çok korkunç gelmiyor!"

Ulrich: "Arkadaşlarınız gibi konuştuğunuzda öylesine yaşınızdan büyükmüş gibi davranıyorsunuz ki, Gerda!" diyerek onun sözünü kesti.

Gerda öfkelenmişti. "Arkadaşlarımla konuştuğum zaman," dedi yüksek sesle "düşünceler hep birinden ötekine geçiyor, o zaman halkımızın içinde yaşadığımızı ve konuştuğumuzu biliyoruz; siz bunun ne demek olduğunu anlayabiliyor musunuz? Bizim gibi olan sayısız yoldaşımız arasındayız ve onları hissediyoruz; bu, bir anlamda sizin kesinlikle - evet, kesinlikle hayal bile edemeyeceğiniz bir biçimde somut bedensel bir beraberlik; çünkü siz hep *tek bir* insana tutku beslediniz; siz, bir yırtıcı hayvan gibi düşünüyorsunuz!"

Neden yırtıcı bir hayvan gibi? Havada asılı kaldığı haliyle söyleyeni ele verici nitelikte olan cümle, Gerda'ya da anlamsız gelmişti, ve genç kız korkuyla açılmış olarak Ulrich'e yönelen gözlerinden utandı.

"Buna yanıt vermek istemiyorum" dedi Ulrich yumuşak bir ifadeyle. "Konuyu değiştirmek için size bir öykü anlatacağım." Gerda'yı daha yakınına çekti; kızın bileği, Ulrich'in elinin içinde kayalıkların arasındaki küçük bir çocuk gibi kaybolmuştu. "Ayın avlanmasına ilişkin heyecanlı öyküyü duymuş muydunuz? Dünyamızın daha önce birden çok aya sahip bulunduğunu biliyor musunuz? Ve epey yandaşı olan bir kurama göre bu tür aylar, bizim sandığımız gibi dünyanın benzeri soğumuş gök cisimleri olmayıp, uzayda dolanıp durürken dünyaya çok yaklaşmış olan, bu yüzden de onun çekim alanına girmiş büyük buz küreleridir. Buna göre bizim ayımız, bunların sonuncusuymuş. Ona bakın bir kez!" Gerda, onun arkasından gelmişti ve güneşli gök yüzünde solgun ayı arıyordu. "Bir buz tabakası gibi gözükmüyor mu?" diye sordu Ulrich. "Gördüğünüz, aydınlatma falan değil. Aydaki adamın bize neden hep aynı yüzü gösterdiğini hiç düşündünüz mü? Son ayımız artık dönmüyor da ondan, yerinde çakılı kalmış! Bakın, ay bir kez dünyanın çekim gücüne kapıldı mı, yalnızca dünyanın çevresinde dönmekle kalmıyor, fakat dünya onu gittikçe daha çok kendine çekiyor. Bizim bunun farkına varmamamızın tek nedeni, bu kendine çekişin binlerce yıl ya da daha uzun sürmesi. Ama yadsınamaz bir olgu, ve dünyanın tarihinde bu aydan önceki ayların dünyanın çok yakınına çekildiği ve korkunç bir hızla çevresinde döndüğü binyıllar olmalı. Ve ay bugün nasıl denizlerin bir ya da iki metre yükselmesine yol açıyorsa, o zamanlar da bir dağ yüksekliğindeki su ya da çamur yığınını dünyanın çevresi boyunca peşinden sürüklemekteydi. O binyıllarda bu çıldırmış dünyada kuşaklar boyunca nasıl bir korkunun yaşanmış olabileceğini bugün düşünebilmek bile olanaksız-"

"İnsanlar, o zaman da var mıydı?" diye sordu Gerda.

"Kesinlikle vardı. Çünkü sonunda böyle buzdan yapılma bir ay parçalandı, dünyaya yağdı, ve dünyanın yörüngesi boyunca dağlar kadar yükseğe çektiği tufan çökerek, yeniden parçalanmazdan önce dev bir dalga halinde bütün yerküreyi kapladı: Bu ise o bilinen tufandan başkası değil! Eğer insanlar gerçekten yaşamasaydılar, bunu bütün efsaneler nasıl bu kadar söz birliği etmişçesine anlatabilirlerdi? Ve bir ayımız daha bulunduğuna göre, böyle binyıllar yeniden yaşanacak. Bu, tuhaf bir düşünce..."

Gerda, soluğu kesilmiş olarak pencereden aya bakmaktaydı; eli, hâlâ Ulrich'in elinin içindeydi, ay soluk ve çirkin bir leke gibi gökte duruyordu, ve özellikle onun bu silik varlığı, Gerda'nın herhangi bir duygusal bağlantı nedeniyle kendini iç dünyasında kurbanı hissettiği bu düşsel serüveni sıradan bir günlük gerçeğe dönüştürüyordu.

"Ama bu öykü doğru değil" dedi Ulrich. "Uzmanlar, bunu çılgınca bir kuram diye nitelendiriyorlar, ve gerçekte ay dünyaya yaklaşmıyor, fakat eğer doğru anımsıyorsam, olması gereken yerden otuz iki kilometre kadar da uzaklaşmış durumda."

"O halde neden anlattınız bana bu öyküyü?" diye sordu Gerda ve elini onun elinden çekmeye çalıştı. Gelgelelim isyanı, bütün gücünü yitirmişti; Hans'tan asla daha aptal olmayan, fakat abartısız görüşleri, bakımlı tırnakları ve taralı saçları olan bir erkekle ne zaman konuşsa böyle olurdu. Ulrich, Gerda'nın sarışın teninde bir çelişki olarak biten incecik siyah kıllara baktı; bugünün zavallı insanlarının karmaşık yapısı, bu incecik kıllarla bedenden dışarıya yansır gibiydi. "Bilmiyorum" diye karşılık verdi. "Yine geleyim mi?"

Gerda, serbest kalan elinin heyecanını oraya buraya ittiği öteberiye yansıttı, ve yanıt olarak hiçbir şey söylemedi.

Ulrich, buraya gelmezden önce asla böyle bir amacının bulunmamasına karşın: "O halde çok yakında yine gelirim" diye söz verdi.

74

Î.Ö. 4. Yüzyılın 1797 Yılıyla Karşılaştırılması Ulrich Babasından Bir Mektup Daha Alır

Diotima'nın evindeki buluşmaların olağanüstü başarılı olduğu söylentisi çabuk yayılmıştı. O sırada Ulrich, babasından alışılmadık uzunlukta ve broşürlerle ayrı basımlardan oluşma kalın bir ekin bulunduğu bir mektup aldı. Mektupta aşağı yukarı şunlar yazılıydı: "Sevgili oğlum! Uzun süren suskunluğun... Yine de üçüncü kişilerden büyük bir mutlulukla öğrendiğim kadarıyla, senin için harcadığım çabalar... iyi niyetli dostum Kont Stallburg... Ekselansları Kont Leinsdorf... Daire Başkanı Tuzzi'nin akrabamız olan karısı... Şimdi yeni çevrende bütün nüfuzunu kullanmanı rica etmek zorunda olduğum konu ise şu:

Eğer dünya şudur diye söylenen her şey doğru sayılsaydı ve kendini irade sayan her şeye de izin verilseydi, dünya parçalanıp giderdi. Bu nedenle hepimize düşen görev, asıl doğruyu ve gerçek iradeyi saptamak ve, bunu yapmakta başarıya ulaştığımız ölçüde de, söz konusu saptamanın bir bilimsel görüşün açıklığıyla belgelenmesine ödün tanımaz bir görev bilinciyle titizlik göstermektir. Sana hem uzmanlar dışındaki çevrelerde, hem de ne yazık ki karmakarışık bir zamanın fısıltılarına karşı koyamayan bazı bilim çevrelerinde, ceza yasamızın yeniden düzenlenmesi sırasında bazı sözde iyileştirmelerin ve yumuşamaların sağlanabilmesi için uzun zamandır son derece tehlikeli bir girişim yürütüldüğünü söylediğim takdirde, ne demek istemiş olduğumu anlayabilirsin. Şunu da önceden belirtmem gerekir ki, bu yeniden düzenleme amacıyla birkaç yıldır bakan tarafından tanınmış uzmanların katılımıyla oluşturulmuş ve benim de üyesi olmaktan

onur duyduğum bir komisyon var; üniversiteden meslektaşım Profesör Schwung da bu komisyonda yer alıyor; onu belki sen de eskiden, daha iç yüzünü tanımadığım ve bundan ötürü de en iyi dostum saydığım zamanlardan anımsayabilirsin. Sözünü ettiğim yumuşatmalara gelince, şimdilik sadece söylentilerden -ama ne yazık ki gerçeklik olasılığı büyük söylentilerden- öğrendiğim kadarıyla, saygıdeğer ve iyi yürekli Hükümdarımızın yakın gelecekteki tahta çıkış yıldönümünde, yani onun yüce gönüllülüğünden sonuna kadar yararlanılarak, hukuk uygulamasının bizde de laçkalaşabilmesi için büyük çabalar harcanacak. Buna dur demek konusunda doğal olarak Profesör Schwung'la birlikte kesinlikle kararlıyız.

Hukuk alanında eğitimsiz olduğunu elbette göz önünde bulunduruyorum, fakat kendini sahte bir biçimde hümanizm diye nitelendiren bu hukuk güvensizliğinin en hoşlandığı sızma noktasının, ceza ehliyetini ortadan kaldıran cezai sorumsuzluk kavramının kapsamına, sınırlı sorumluluk ehliyeti gibi bulanık bir kavram aracılığıyla ne akıl hastası, ne de ahlâki bakımdan normal olan ve kültürümüzü ne yazık ki gittikçe daha çok kirleten, ayaktakımından ve ahlâki zaaf sahiplerinden oluşma orduyu da dahil etme çabasının oluşturduğunu herhalde sen de biliyorsundur. Bu tür bir sınırlı sorumluluk ehliyeti kavramının -tabii eğer böylesi kavram diye adlandırılabilire ki, ben bunu şiddetle reddediyorum!- bizim tam sorumluluk ehliyeti ya da cezai sorumsuzluk düşünceleri için öngöreceğimiz yasa metniyle çok yakından bağlantılı olacağını herhalde sen de anlarsın; böylece asıl konuya da gelmiş bulunuyorum.

Ben, mevcut yasa metinlerine ek olarak ve yukarda açıkladığım hususları düşünerek, daha önce sözünü ettiğim hazırlık komisyonunda, gelecekteki ceza yasasının bu konuyla ilgili 318. maddesinin şöyle kaleme alınmasını önerdim:

'Eğer fail, fiilin işlendiği zamanda bilincine sahip değilse veya hastalıklı bir engellenmeden ötürü düşünemiyorsa, bu yüzden de-', ve Profesör Schwung da tamamen aynı kelimelerle başlayan bir öneri sundu.

Ama onun önerisi, daha sonra şu kelimelerle devam ediyordu: '- bu yüzden de iradesini özgürce belirlemesi imkânsızlaş-

mışsa', oysa benim önerimin metni şöyle olacaktı: bu yüzden de fiilinin hukuka aykırılığını anlayabilme ehliyetine sahip değilse'. - İtiraf etmeliyim ki, bu çelişkinin ardında gizlenen kötü niyeti ilk başta hiç fark edemedim. Şahsen hep iradenin, aklın ve mantığın gelişme süreci boyunca tutkuya ya da içgüdüye düşünce ve bundan kaynaklanan karar aracılığıyla egemen olduğu görüşünü savunmuşumdur. Böylece istenen bir eylem, içgüdüsel bir eylem olmayıp, her zaman düşünmeyle bağlantılı bir eylemdir. İnsan, iradesiyle hareket ettiği sürece özgürdür; buna karşılık eğer insani tutkuları, yani organizmasından kaynaklanan tutkuları varsa, dolayısıyla doğru düşünemiyorsa, o zaman özgür değildir. İstemek, rastlantısal değil, fakat zorunlu olarak kendi Ben'imizden kaynaklanma bir kendini belirleyiştir, dolayısıyla irade, düşünmeyle belirlenir, ve düşünme engellenmişse eğer, o zaman irade artık irade değildir, ve insan artık yalnızca tutkusunun doğasına göre eylemde bulunur! - Ama öte yandan edebiyatta bunun karşıtı olan, düşünmenin iradece belirlendiğini savunan görüşün de temsil edildiğini elbette biliyorum. Bu, modern hukukçular arasında ancak 1797 yılından bu yana taraftarları bulunan bir görüştür, benim benimsediğim görüş ise İ.O. 4. yüzyıldan beri bütün saldırılar karşısında dayanabilmiştir, fakat ben uzlaşmacı olduğumu kanıtlamak istedim ve bu nedenle her iki öneriyi birleştiren bir metin önerdim; o metin şöyle olacaktı:

'Eğer fail, fiilin işlendiği zamanda bilincine sahip değilse veya hastalıklı bir engellenmeden ötürü düşünemiyorsa, bu yüzden de fiilinin hukuka aykırılığını anlayabilme ehliyetine sahip değilse ve özgür irade oluşturabilmesi imkânsızlaşmışsa, o zaman ortada cezayı gerektiren bir fiil yoktur.'

İşte Profesör Schwung, gerçek yüzünü tam bu noktada belli etti! Benim olumlu yaklaşımıma hiç saygı göstermeksizin, cüretkâr bir tavırla bu cümledeki 've' sözcüğünün yerine bir 'veya' konulması gerektiğini iddia etti. Amacını herhalde anladın. Bir düşünürü bir amatörden üstün kılan nokta, işte budur, yani ötekinin 'veya' dediği yere bir 've' koymasıdır, ve Schwung, benim 've' sözcüğünde dile gelen, her iki metni birleştirmek isteyen uzlaşma girişimimin üzerine, aşılması gereken karşıtlığın büyüklüğünü tam olarak kavrayamadığım şüphesini düşürerek, beni yüzeysel düşünmekle suçlamaya kalkıştı!

Doğaldır ki o andan başlayarak ona son derece katı bir biçimde karşı çıktım.

Uzlaşma önerimi geri çektim ve hiç ödün vermeksizin ilk metnimin benimsenmesi konusunda direnmek zorunluluğunu duydum; ama Schwung, o zamandan beri alçakça numaralarla bana güçlük çıkartmak peşinde. Örneğin ileri sürdüğü itiraza göre, fiilin hukuka aykırılığını görebilme yeteneğini temel alan benim önerim doğrultusunda, rastlanageldiği gibi, kafasında özel bazı saplantılar bulunan, ama onun dışında sağlıklı olan bir kişinin akıl hastalığından ötürü aklanabilmesi, ancak bu kişinin özel saplantıları nedeniyle eylemini haklı kılan veya bu eylemi cezai bir fiil olmaktan çıkaran koşulları varsaydığının, yani yanlış yorumladığı bir dünyada yine de dürüst davrandığının kanıtlanabilmesi koşuluna bağlıdır. Ne var ki bu, bütünüyle yanlış bir itiraz, çünkü deneysel mantık her ne kadar kısmen hastalıklı, kısmen de sağlıklı kişilerin varlığını tanıyorsa da, hukukun mantığı aynı fiil bağlamında hiçbir zaman iki hukuki durumun karışımının varlığını kabullenmek hakkına sahip değildir, hukukun mantığına göre kişilerin sorumluluk ehliyeti ya vardır, ya da yoktur, ve biz özel saplantıları olan kişilerde de hukuka uygun olanı hukuka aykırı olandan ayırma ehliyetinin bulunduğunu varsayabiliriz. Eğer bu ehliyetleri özel bir durumda saplantıları tarafından perdelenmişse, o zaman kişiliklerinin bunun dışında kalan bölümüyle bir uyum sağlamak için zekâlarını biraz daha zorlamaları gerekecektir; bu noktada özel bir güçlük görmek için ise herhangi bir neden bulunmamaktadır.

Profesör Schwung'a derhal verdiğim yanıtta, sorumluluk ehliyetinin varlığıyla yokluğundan mantıken eşzamanlı olarak söz edilemeyeceğini, ama bu durumdaki kişilerde bu iki durumun hızla birbirini izlediğini varsaymanın gerekeceğini, o zaman da kendisinin kuramı yüzünden, belli bir fiil bağlamında bu fiilin birbirini izleyen durumlardan hangisinden kaynaklandığı sorusuna yanıt bulunmasının güçleşeceğini, çünkü bu yanıta ulaşabilmek için davalıyı doğumundan başlayarak etkilemiş olan bütün nedenlerin, ayrıca da ona iyi ve kötü niteliklerini aktarmış

olan bütün seleflerini etkilemiş olan nedenlerin bir dökümünün yapılması gerekeceğini söyledim. - Şimdi belki inanmayacaksın ama, Schwung gerçekten de bana durumun tamamen böyle olduğu yolunda karşılık verme hadsizliğini gösterdi; ona göre hukuk mantığı aynı fiil bağlamında iki hukuki durumun karışımının varlığının benimsenmesine asla izin vermezdi, ve bundan ötürü de ayrı ayrı her isteme durumuna ilişkin olarak sanığın, ruhsal gelişmesi doğrultusunda, isteklerine egemen olabilecek konumda bulunup bulunmadığına karar verilmesi gerekliydi. Ona göre, irademizin özgür olduğunu hep açık seçik iddia edebiliyorduk ama, olup biten her şeyin bir nedeninin bulunduğu konusunda kafamız o kadar açık değildi, ve temelde özgür isek eğer, o zaman tek tek nedenler bağlamında da özgürdük, bundan ötürü varsayılması gereken, böyle bir durumda nedenlerden bağımlı ve suça götürücü içgüdülere karşı koyabilmek için yalnızca irade gücünün daha fazla zorlanmasının gerekli olduğuydu."

Ulrich, babasının planlarını daha fazla araştırmayı burada kesti ve mektubun sayfa kenarında atıfta bulunulan çok sayıdaki eki düşünceli bir ifadeyle elinde tarttı. Yalnızca mektubun sonuna bir göz attı ve böylece babasının ondan Kont Leinsdorf ile Kont Stallburg'u "nesnel bir biçimde etkilemesini" beklediğini, ayrıca da ona Paralel-Eylemin yetkili komisyonlarında, jübile yılında böylesine önemli bir sorunun yanlış kaleme alınmasının ve yanlış çözüme götürülmesinin devletin bütününün ruhu için doğurabileceği tehlikelere zamanında dikkati çekmesi konusunda ısrarla öğüt verdiğini öğrenmiş oldu.

75

General Stumm von Bordwehr, Diotima 'ya yaptığı Ziyaretlere Onca Jş Arasında Güzel Bir Değişiklik Gözüyle Bakar

Kısa boylu, şişman general, yine Diotima'yı ziyarete gelmişti. - Görüşmelerin yapıldığı odada askere sade bir rol verilmiş olmasına karşın, diye söze başlamış, sonra da Devletin halklar arasındaki kavgada ayakta kalabilmek için gerekli güç olduğu, ve barış zamanında sergilenen askeri gücün de savaşı uzak tuttuğu kehanetinde bulunmaya cesaret edeceğini söylemişti. Ama Diotima, hemen onun sözünü kesti. "Bakın General!" dedi öfkeden titreyerek "Her türlü yaşam, barışın güçlerini temel alır; eğer doğru açıdan görülebilirse, iş yaşamı bile bir şiirdir." Küçük general, ona bir an şaşkın bir ifadeyle baktı, ama bunun hemen ardından eğerine iyice yerleşti. "Ekselansları" dedi Diotima'yı onayladığını belli eden bir ifadeyle -ve bu hitap tarzının anlaşılabilmesi için, Diotima'nın kocasının daire başkanı olduğunun, İmpkralya'da bir daire başkanının bir tümen komutanıyla aynı düzeyde bulunduğunun, fakat ancak tümen komutanlarına Ekselansları diye hitap edilebileceğinin, onların da bu hitabı yalnızca görev başındayken bekleyebileceklerinin anımsanması gerekir; ancak askerlik mesleği şövalyelik demek olduğundan, tümen komutanlarına görevleri dışında da Ekselansları diye hitap edilmediği takdirde bu meslekte derlenebilmesi düşünülemezdi, ve şövalyelik ruhunun bir gereği olarak, onların eşlerine de, bu eşlerin ne zaman görevde bulundukları sorusu üzerinde fazla düşüntilmeksizin, Ekselansları diye hitap edilirdi-; küçük general, Diotima'ya daha konuşmasının hemen başında ona

koşulsuz katıldığı ve saygı duyduğu konusunda güvence vermek için, bütün bu karmaşık durumları bir çırpıda kafasından geçirivermişti, ve şöyle dedi: "Ekselansları sanki sözü ağzımdan aldılar. Komitelerin oluşturulması sırasında Savaş Bakanlığı, politik nedenlerden ötürü doğal olarak göz önünde bulundurulamadı, fakat duyduğumuza göre büyük hareket için pasifist bir hedef öngörülecekmiş - uluslararası bir barış hareketi, deniyor, ya da Hollanda Sarayı için duvar resimlerinin armağan edilmesi olabilir mi? -, ve ben de Ekselanslarına buna büyük sempatiyle baktığımız konusunda güvence verebilirim. Çünkü askerler hakkında genellikle yanlış düşünceler besleniyor; genç bir teğmenin savaşı istemediğini iddia edecek değilim elbette, ama bütün sorumlu makamlar, ne yazık ki bizim temsilciliğini yapmak zorunda olduğumuz gücün, kültürün nimetleriyle de donatılmasının gerekliliğine içtenlikle inanmaktalar, tıpkı Ekselanslarının da biraz önce söyledikleri gibi."

General, pantolon cebinden çıkardığı küçük bir fırçayı küçük sakalında birkaç kez gezdirdi; bu, sakalın henüz beklenilen büyük yaşam umudu anlamına geldiği askeri öğrencilik zamanından kalma kötü bir alışkanlıktı, ama General bunun hiç farkında değildi. İri kahverengi gözlerini Diotima'nın yüzüne dikti ve sözlerinin etkisini okumaya çalıştı. Diotima, aslında General yanındayken hiçbir zaman yatışmayışına karşın, yine de yatışmış gibi göründü, ve lütfedip Generale büyük toplantıdan beri olup bitenler hakkında bilgi verdi. General, özellikle büyük Konsili heyecanla karşıladı, Arnheim'a ilişkin olarak hayranlık duygularını ifade etti ve böyle bir toplantının son derece hayırlı olacağına ilişkin inancını dile getirdi. "Pek çok insan, ruhun ne kadar düzenden yoksun olduğunu bilmiyor!" diye açıkladı. "Ekselanslarının izinleriyle, ben çoğu insanın her gün genel düzenin bir ilerlemesine tanık olduğuna inandığından eminim. Her şeyi düzenle dolu olarak görmekteler; fabrikaları, büroları, demiryolu tarifelerini ve eğitim kurumlarını, -bu noktada, az olanaklarıyla neredeyse iyi bir orkestranın disiplinini çağrıştıran kışlalarımıza da gururla atıfta bulunabilirim-, ve insan nereye bakarsa baksın, bir düzen görüyor, yürüyüşe, trafiğe, vergiye, kiliselere, iş yaşamına, rütbelere, balolara, ahlâka ilişkin düzenler ve bunların benzerleri gibi. Bugün hemen her insanın çağımızın daha öncekilere oranla en düzenli çağ olduğuna inandığından eminim. Ekselansları da iç dünyalarının en derin noktasında böyle bir duygu beslemiyorlar mı? En azından ben, besliyorum. Yani ben de, çok dikkatli olmadığım zaman, hemen yeniçağın ruhunun bu büyük düzende yattığı, Roma ve Ninive imparatorluklarının da herhangi bir düzensizlik yüzünden yıkılmış oldukları duygusuna kapılıyorum. Öyle sanıyorum ki, insanların çoğu da böyle hissetmekteler ve zımnen geçmişin bir ceza olarak, düzenden uzak bir şeylerden ötürü geçip gittiğini varsaymaktalar. Ama bu düşünce, elbette eğitimli insanların kendilerini kaptırmamaları gereken bir yanılgıdan ibaret. Gücün ve askerlik mesleğinin gerekliliği de ne yazık ki işte buradan kaynaklanıyor!"

General, bu kültürlü genç hanımla böyle gevezelik etmekten derin bir tatmin duyuyordu; bu, meslek yaşamının gaileleri arasında gerçekten hoş bir değişiklikti. Ancak Diotima, ona ne yanıt vermesi gerektiğini bilmiyordu; bu yüzden rastgele yinele-di: "Gerçekten en önemli kişileri toplayabileceğimizi umut ediyoruz, ama görev, güçlüğünü yine de koruyor. Verilen fikirlerin ne kadar çok ve değişik olduğunu tahmin bile edemezsiniz, ve insan bunların arasından en iyisini seçmek istiyor. Fakat siz, düzen dediniz, General: Hedefe hiçbir zaman düzenle, serinkanlı düşünmekle, karşılaştırmalarla ve sınamalarla varılamaz; çözüm, bir şimşek, bir ateş, bir sezgi, bir sentez olmalı! Bakıldığında, insanlığın tarihi mantıksal bir gelişme değildir, fakat anlamı ancak sonradan ortaya çıkan ani düşünceleriyle bir şiiri anımsatır!"

"Beni mazur görün, Ekselansları," diye yanıtladı General "asker, şiirden pek anlamaz; ama bir harekete şimşek ve ateş armağan edebilecek biri varsa eğer, o yalnızca yaşlı bir subay olabilir, Ekselansları!"

76

Kont Leinsdorf Çekingen Kalıyor

Şişman general, ziyaretlerini davet edilmeksizin yapmasına karşın, aslında çok medeni bk insandı, ve Diotima da ona niyet ettiğinden daha fazla açılmıştı. Generalin çevresini saran ve Diotima'nın da gösterdiği yakınlıktan sonradan pişmanlık duymasına yol açan korku, Generalden değil, Diotima'nın eski dostu Kont Leinsdorf'dan kaynaklanıyordu. Acaba Ekselansları, kıskançlık mı duyuyordu? Ve duyuyorsa eğer, kimi kıskanıyordu? Leinsdorf, her toplantıyı kısa süre katılarak varlığıyla onurlandırmış olmasına karşın, genelde Konsile Diotima'nın beklediği kadar olumlu yaklaşmıyordu. Ekselanslarının "sadece edebiyat yapmak" diye nitelendirdiği şeye karşı açık bir antipatisi vardı. Bu, ona göre Yahudilerle, gazetelerle, sansasyon peşinde koşan kitapçılarla ve burjuva sınıfının sırf para için üretim yapan, kısır gevezeliklerden hoşlanan, liberal ruhuyla bağıntılı olan bir düşünceydi, ve "sadece edebiyat yapmak," neredeyse Ekselanslarının icat edip kullandığı bir söylem olup çıkmıştı. Ulrich ne zaman ona postayla gelen ve aralarında dünyayı ileriye ya da geriye götürmeye ilişkin fikirlerin de bulunduğu önerileri okumaya kalksa, Ekselansları kendi niyetlerinin yanı sıra başkalarının niyetlerinden de haberdar olan kişilerin kullandıkları sözcüklerle bunu engelliyor ve şöyle diyordu: "Hayır, hayır, bugün daha önemli işlerim var, ve bu sadece edebiyat yapmaktan başka bir şey değil!" Bunu derken tarlaları, çiftçileri, küçük taşra kiliselerini ve Tanrı tarafından hasadı bitmiş tarlalarda sımsıkı bağlanmış demetler kadar sağlam bir biçimde oluşturulmuş olan düzeni kastediyordu; bu düzen, gelişmeye ayak uydurabilmek için

topraklarında zaman zaman içki üretilmesine de izin vermekle birlikte, yine de çok güzel, sağlıklı ve ödüllendirici bir düzendi. İnsan böyle bir huzurlu ve geniş bakış açısını bir kez kazandı mı, atış poligonlarını ve mandıraları da, ne kadar sapa olurlarsa olsunlar, sağlam bir düzenin ve bağın parçaları olarak görüyordu; ve bu kurumlar dünya görüşleri temelinde bir talep ileri sürme gereğini duyduklarında, herhangi bir özel kişinin düşünce dünyasından kaynaklanma bir talep karşısında böyle bir talebin, eğer deyiş yerindeyse, sanki tapu siciline kayıtlı olmaktan kaynaklanan bir önceliği vardı. Bu yüzden Diotima kendisiyle büyük düşünürlerden öğrendikleri üzerine konuşmak istediğinde, Kont Leinsdorf genellikle elinin altında ya da cebinde bulunan, beş budaladan oluşma rastgele bir dernekçe verilmiş bir dilekçe ortaya çıkarıyor ve bu kâğıdın gerçek sorunların dünyasında dehaların düşüncelerinden daha ağırlıklı bir yere sahip bulunduğunu iddia ediyordu.

Bu, Daire Başkanı Tuzzi'nin bakanlığının arşivlerindeki varlığıyla övündüğü ruhun bir benzeriydi; bu ruh, Konsilin varlığını resmen tanımayı reddediyor, buna karşılık taşradan gelme en sıradan bir sözcünün en incir çekirdeğini doldurmaz sıkıntısını ölüm kalım meselesiymiş gibi ciddiye alıyordu; ve böyle sıkıntılarla karşılaştığında, Diotima'nın Arnheim'dan başka dertleşebileceği biri yoktu. Oysa Ekselanslarını asıl savunan kişi de Arnheim'dı. Diotima, Kont Leinsdorf'un nişancılara ve mandıra kooperatiflerine olan sempatisinden yakındığında, Ekselansları gibi tam anlamıyla bir Gransenyöriin bakış açısının dingin genişliğini ona açıklayan, Arnheim olmuştu. "Ekselansları, toprağın ve zamanın yönlendirici gücüne inanıyorlar," demişti ciddi bir ifadeyle. "Bunun toprak sahipliğinden ileri geldiğine inanabilirsiniz. Toprak, suyu temizlediği gibi, her türlü karmaşayı da çözer. Ben bile küçük yurtluğuma her gittiğimde, bu etkiyi hissediyorum. Gerçek yaşam, yalınlaştırıcıdır." Ve biraz durakladıktan sonra, şunu da eklemişti: "Ekselansları, dış yaşamlarının g ö r k e m i n e karşın son derece hoşgörülü, hatta neredeyse kendi zararlarına olacak ölçüde sabırlıdırlar-" Yüce koruyucusunun bu yanı kendisi için yeni olduğundan, Diotima bakışlarını kaldırıp dikkat kesilmişti. "Kuzininizin bir sekreter olarak ve, hiç kuşkusuz/yalnızca anlayış bağlamında olmak üzere, yüksek makam planlarına beslediği

kuşkuyla ve alaylı sabotajlarıyla kontun güvenini ne kadar çok kötüye kullandığından Kont Leinsdorf'un haberdar olduğunu iddia edecek değilim elbette," diye devam etti Arnheim, belli belirsiz vurgulamalarla. "Ama kuzininizin Kont Leinsdorf üzerindeki etkisinin olumlu olmadığından korkuyorum; isterdim ki bu gerçek soylu, gerçek yaşamın temelinde yatan, bize miras kalmış büyük duyguları ve düşünceleri kendisine gösterilen güveni hak edecek kadar benimsemiş olsun."

Bu, Ulrich hakkında ağır ve hak edilmiş bir saptamaydı, fakat Diotima buna pek dikkat etmedi, zira Arnheim'ın anlayışının öteki bölümünden, yani dünya varlıklarına bir yurtluk sahibi gibi değil, ama bunlar sanki bir ruhsal masajmışçasına malik olma düşüncesinden daha çok etkilenmişti; bunu olağanüstü buluyordu ve kendini böyle bir yurtlukta yaşayan bir eş olarak düşünmüştü. "Ekselanslarını bunca hoşgörüyle değerlendirmenize bazen hayranlık duyuyorum!" dedi. "Çünkü sonuçta burada geçip gitmekte olan bir tarihsel kesit söz konusu, öyle değil mi?" "Evet, hiç kuşkusuz;" diye yanıtladı Arnheim "ama bu kastın örnek bir biçimde geliştirdiği cesaret, dürüstlük ve kendini dizginleme gibi sıradan erdemler değerini hep koruyacak. Kısaca söylemek gerekirse, efendi hep kalacak! Ben, efendilik öğesine iş yaşamında da hep büyük bir değer vermeyi öğrenmişimdir."

"O zaman efendi, sonunda neredeyse şiir gibi bir şey oluyor, öyle değil mi?" diye sordu Diotima düşünceli bir ifadeyle.

"Olağanüstü bir kelime söylediniz!" diye destekledi dostu. "Güçlü bir yaşamın sırrı, budur. İnsan, salt aklın yardımıyla ne ahlâka uygun davranabilir, ne de politika yapabilir. Akıl, tek başına yeterli değildir, sıradan olaylar onu aşıp gider. Büyük şeyler yapabilmiş insanlar, hep müziği, biçimi, disiplini, dini ve mertliği sevmişlerdir. Dahası, yalnızca böyle insanların başarıya ulaştıklarını da iddia edebilirim! Efendilik, erkeklik kavramını gerçekleştirenler, işte önceden hesaba katılması olanaksız etkenler niteliğini taşıyan bu kişilerdir, ve halkın oyunculara duyduğu hayranlığın temelinde bunun da kalıntısı vardır. Ama şimdi kuzininize geri dönersek eğer: Burada söz konusu olan, elbette ki günün birinde taşkınlık yapamayacak kadar muhafazakâr olmaya başlaması değil; her ne kadar hepimiz birer devrimci olarak doğsak da, günün birinde sadece iyi bir insanın, yani güvenilir, neşeli, yürekli, sadık bir insanın, zekâsı nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, yalnızca sonsuz keyif vermekle kalmadığının, fakat yaşamın gerçek hammaddesini de oluşturduğunun farkına varılır. Bu, atalarımızdan bize kalma bir bilgeliktir, ama gençlikte doğal olarak egzotikliğe yönelik olan zevkin önemli bir değişimi, olgun erkeğin zevkine dönüşmesi anlamını taşır. Kuzininize pek çok bakımdan hayranlık duyuyorum; ya da, söylediklerinden ancak pek azına katılınabileceği göz önünde tutulduğunda, onu neredeyse sevdiğimi söyleyebilirim, çünkü bir sürü katılığının ve tuhaflığının yanında, olağanüstü özgür ve bağımsız bir yanı da var; belki çekiciliğinin asıl kaynağını da özgürlükten ve iç dünyasındaki katılıktan meydana gelen bu karışım oluşturuyor; ama kuzininiz, çocuksu ahlâki egzotizmi ve eğitimiş aklıyla, kendisini serüvene itenin asıl ne olduğunu bilmeksizin hep serüven arayan, tehlikeli bir insan."

77

Arnheim 'in Gazeteci Dostluğu

Diotima, Arnheim'ın tutumundaki önceden hesaplanamaz etkenleri gözlemleyebilmek için yeterince fırsat bulmuştu.

Bu bağlamda olmak üzere, örneğin onun tavsiyesiyle "Konsil"in toplantılarına (Daire Başkanı Tuzzi, biraz alaylı bir ifadeyle, bu Konsili "Majestelerinin Tahta Çıkışlarının Yetmişinci Yıl Jübilesiyle İlgili Bir Karar Almakla Görevli Komisyon" diye adlandırmıştı) bazen büyük gazetelerin temsilcileri de çağrılıyordu, ve Arnheim, yalnızca konuk olarak bulunmasına karşın, gazetecilerin dikkatini oradaki bütün ünlüleri geri planda bırakacak ölçüde çekiyordu. Çünkü önceden düşiinülebilmesi olanaksız bir nedenden ötürü gazeteler, herkesin yararının gerektirdiğinin tersine, düşüncenin laboratuvarları ve denendiği yerler olmayıp, yalnızca magazin ve borsa niteliğini taşırlar. Platon -başka bir düzine düşünürün yanı sıra en büyük düşünür diye nitelendirildiği için, onu örnek alacak olursak eğer- hâlâ yaşasaydı, her gün yeni bir düşüncenin yaratılabildiği, değiştirilebildiği, işlenebildiği, dünyanın dört bir yanından haberlerin onun yaşamında hiç görmediği bir hızla toplanabildiği, ve bunları anında düşünce ve gerçeklik bağlamında içerikleri açısından sınayabilecek bir Demiurg heyetinin hazır bulundurulduğu bir gazetecilikten hiç kuşkusuz zevk alırdı. Herhangi bir gazetenin yazı işlerinde, varlığının gerekliliği üzerinde günümüzde bile bütün nitelikli insanların çocuklarıyla ya da hizmetlileriyle konuştuklarında birer idealist kesilmelerini sağlayacak ölçüde ısrarla durmuş olduğu Topos uranios'u, yani düşüncelerin cennetini bulduğuna inanırdı. Ve yine Platon, bugün bir yazı işlerine başvurup kendisinin gerçekten bundan iki bin yıldan uzun bir zaman önce ölmüş olan o büyük yazar olduğunu kanıtlasaydı, çok büyük heyecan yaratır ve en parlak iş önerileriyle karşılaşırdı. Böyle bir durumda üç hafta içersinde bir ciltlik felsefi gezi mektupları kaleme alabilseydi ve tanınmış kısa öykülerinden birkaç binini, belki de daha eski eserlerinden birini ya da ötekini filme çekebilseydi, hiç kuşkusuz uzunca bir zaman rahat ederdi. Ancak geri dönüşünün güncelliği artık son bulduğunda, Bay Platon hiçbir zaman benimsetemediği, tanınmış düşüncelerinden birini gerçekleştirmeye kalkıştığında, yazı işleri müdürü ondan sadece arada sırada gazetenin magazin eki için bu konuda (olabildiğince akıcı, eğlendirici ve, okurları göz önünde tutarak, üslubu fazla ağır olmamak koşuluyla) bir makale yazmasını isterdi; magazin ekinin yazı işleri müdürü de, daha pek çok yeteneği göz önünde bulundurmasının zorunlu olduğunu ve bundan ötürü de böyle bir yazıya ne yazık ki ayda bir kez yer verebileceğini eklerdi. Ve her iki yazı işleri müdürü de daha sonra, Avrupalı yayıncıların en eski temsilcisi olmakla birlikte artık biraz aşılmış olan ve bugünün değerlendirmeleri doğrultusunda örneğin Paul Arnheim gibi biriyle asla karşılaştırılamayacak bir kişi için çok şey yaptıklarını düşünürlerdi.

Arnheim'a gelince, bütün büyüklere karşı duyduğu saygısı zedeleneceği için onlara hiçbir zaman katılmazdı, ama davranışlarını pek çok bakımdan anlaşılabilir bulurdu. Düşünülebilecek her şeyin rastgele söylendiği, peygamberlerin ve şarlatanların, izlerini sürmeye iş güç sahibi kimsenin vakit bulamadığı bazı küçük farkların dışında, aynı söylemleri kullandıkları, yazı işlerinin durmaksızın yeni dehalarla uğraşmak zorunda kaldıkları günümüzde, bir insanın ya da düşüncenin değerini anlayabilmek çok zordur; insan, yazı işlerinin kapısının önündeki mırıltıların, homurdanmaların ve hışırtıların ne zaman kamuoyunun sesi kimliğiyle içeriye alınabilecek kadar yükseldiğini anlayabilmek bağlamında, yalnızca işitme duyusuna güvenebilmektedir. Ne var ki deha, o andan başlayarak bir başka konuma girer. Artık söz konusu olan, çelişkilerini gazetenin sahip olmak istediği

bir okurun ancak çocukların gevezelikleri kadar ciddiye aldığı, etkisi geçici bir kitap ya da tiyatro eleştirisi değil, fakat beraberinde getirdiği bütün sonuçlarla birlikte bir olgunun varlığıdır.

Budala işgüzarlar, bunun ardında saklı olan o umarsız idealizm gereksinimini göremezler. Yazının ve yazmak zorunda olanların dünyası, içeriklerini yitirmiş büyük sözlerle ve kavramlarla doludur. Büyük adamların ve hayranlıkların sıfatları, bu sıfatların nedeninden daha uzun ömürlüdür, ve bu nedenle geriye hep bir sürü sıfat kalır. Bu sıfatlar bir zamanlar önemli bir kişi tarafından bir başka önemli kişi için kullanılmış ve yerleştirilmiştir, ama bu kişiler çoktan ölmüşlerdir ve hayatta kalan kavramların kullanılması zorunluluğu vardır. Bundan ötürü hep sıfatlara uyan kişiler aranır. Shäkespeare'in "olağanüstü zenginliği," Goethe'nin "evrenselliği," Dostoyevski'nin "psikolojik derinliği," ve uzun bir yazınsal gelişimin geride bıraktığı bütün öteki düşünceler, yazanların kafasını tıka basa doldurmuştur, ve bu kişiler sırf stok fazlasından ötürü bugün bir tenisçiyi bile derinlikli ya da moda olmuş bir şairi büyük diye adlandırmaktadırlar. Depolarındaki sözcükleri ilgili kişiye hiç hasarsız ulaştırabildiklerinde, hallerine şükretmeleri anlayışla karşılanır. Ama bu kişi, önemi artık bir olguya dönüşmüş bir adam olmalıdır; sözcüklerin o adamda yerli yerine oturdukları, bu yerin neresi olduğu hiç önem taşımasa bile, ancak o zaman anlaşılabilir. Ve Arnheim da işte bu tür adamlardan biriydi; çünkü Arnheim, Arnheim'dı, Arnheim'da Arnheim bulunabiliyordu, daha babasının mirasçısı sıfatıyla bir olay olarak dünyaya gelmişti, ve söylediklerinin güncelliğinden kuşku duyulamazdı. Başkalarının iyi niyetle önemli diye nitelendirebilmeleri için, herhangi bir şey söylemek amacıyla küçük bir çaba harcaması yeterliydi. Ve Arnheim'ın kendisi de bunu doğru bir ilkeyle dile getirmişti. "Bir insanın gerçek öneminin büyük bir bölümü, onun kendini çağdaşlarına anlatabilmesinden kaynaklanır," derdi.

Dolayısıyla Arnheim'ın çevresine üşüşen gazetecilerle ilişkisi bu kez de çok parlak olmuştu. Ellerinden gelse bütün gazeteleri satın alacak olan muhteris maliyecilere veya politikacılara sadece gülüyordu; kamuoyunu etkilemeye yönelik bu girişimi, bir erkeğin karşısındaki kadının hayal gücünü tahrik ederek her şeyi çok daha ucuz elde edebileceği halde, ona aşkı karşılığında para teklif etmesi kadar kaba saba ve beceriksizce buluyordu. Ona Konsil hakkında sorular yönelten gazetecilere yanıt olarak, doğrudan böyle bir buluşmanın gerçekleşmiş olmasının bile kendi gerekliliğini kanıtladığını, çünkü dünya tarihinde mantıkdışı hiçbir şeyin olmadığını söylemiş, böylece de onların mesleki atmosferlerine bu sözün çeşitli gazetelerde yayınlanmasını sağlayacak kadar kusursuz bir biçimde seslenmişti. Yakından incelendiğinde bu, gerçekten de iyi bir cümleydi. Çünkü olup biten her şeyi önemseyen insanlar, mantıkdışı hiçbir şeyin olamayacağı inancına sahip bıılunmasalar, kendilerini herhalde kötü hissederler; ama bilindiği gibi, öte yandan da herhangi bir şeyi, o şey en önemli niteliğini taşısa bile, ciddiye almaktansa dillerini ısırmayı yeğlerler. Arnheim'ın açıklamasında var olan hafif karamsarlık esintisi, girişimin gerçek bir saygınlık kazanmasına çok katkıda bulunmuştu, ve artık Arnheim'ın bir yabancı olması olgusu da bütün dış dünyanın Avusturya'daki olağanüstü ilginç tinsel olaylara ilgi duyduğu biçiminde yorumlanabilirdi.

Konsile katılan öteki ünlüler, basının hoşuna gitme konusunda aynı bilinçaltı yeteneğine sahip değildiler, ama etkinin farkına varmışlardı; ünlüler birbirleri hakkında genellikle az şey bildiklerinden ve onları ölümsüzlüğe taşıyan trende birbirlerinin yüzünü ancak yemekli vagonda görebildiklerinden, Arnheim'ın kamuoyunda yarattığı özel yankı herhangi bir sınamaya gerek duyulmaksızın onları da etkiledi, ve Arnheim, eskiden olduğu gibi yine bütün komisyonların toplantılarından uzak kalmasına karşın, Konsilde kendiliğinden bir odak noktası rolünü üstlendi. Konsil ilerledikçe, Arnheim'ın bu buluşmanın asıl sansasyonu olduğu daha da belirgin biçimde ortaya çıktı; oysa Arnheim aslında bunun için hiçbir şey yapmıyordu; belki sadece ünlü katılmacılarla olan ilişkilerinde de belli bir yargıyı dile getiriyordu; bu yargı gerçekçi bir karamsarlık doğrultusunda Konsilden hemen hiçbir şey beklenemeyeceği anlamında yorumlanabilirdi, ama öte yandan böylesine soylu bir görev, sırf varlığıyla bile herkesin kendini bütünüyle ve güvenerek bu işe adamasını gerekli

kılıyordu. Böylesine ince bir karamsarlık, büyük düşünürlerin de güvenini kazanmaktaydı; çünkü günümüzde düşüncenin hiçbir zaman gerçek anlamda bir başarı kazanamayacağı düşüncesi, şu ya da bu nedenden ötürü bir meslektaşın düşüncesinin böyle bir başarıya ulaşabileceği düşüncesinden daha sevimlidir, ve Arnheim'ın Konsile ilişkin ihtiyatlı yargısı da, bu olasılığa uygun bir yargı diye değerlendirilebilirdi.

Diotima'nın duyguları, Arnheim'ın başarısı kadar yükselen bir çizgiyi izlemiyordu.

Kimi zaman bir toplantı sırasında veya bütün odaları boşaltılıp değişik bir görünüm almış olan evinde, kendini bir düşler ülkesinde uyanıyormuş gibi hissettiği oluyordu. O zaman mekânla ve insanlarla kuşatılmış olarak duruyor, avizenin ışığı saçlarına, oradan omuzlarına ve kalçalarına doğru akıyordu; öyle ki, Diotima bu ışığın dalgalarını hissettiği duygusuna kapılıyordu; ve Diotima, sanki bütünüyle bir heykele dönüşüyordu, bir dünyanın odak noktasının tam ortasındaki bir noktada duran, en yüksek düzeydeki bir tinsel cazibenin kaynağı bir fıskiye figürü olabilirdi. Diotima, bu konumu insanın yaşamın akışı boyunca en önemli ve en büyük saydığı her şeyi gerçekleştirebilmek için bir daha ele geçmeyecek bir fırsat sayıyordu, ve bu bağlamda pek somut bir şeyler düşünememesine de fazla aldırmıyordu. Bütün ev, o evin içindeki insanların varlığı, bütün bir akşam bedenini iç kısmı sarı ipekle kaplı bir giysi gibi sarıyordu; Diotima, bu giysinin tenine dönük olduğunu hissediyor, ama onu görmüyordu. Zaman zaman bakışları, her zamanki gibi bir başka köşede, erkeklerden oluşma bir grupta duran ve konuşan Arnheim'a dönüyordu; ama bunun ardından bakışlarının uzunca bir zamandan bu yana ona dikili olduğunun farkına varıyordu, ve böylece o an Arnheim'a yönelen, salt kendi uyanışı oluyordu. Eğer deyiş yerindeyse, ruhunun kanatlarının en uç noktaları o bakmadan da hep Arnheim'ın yüzüne konmuş oluyor ve o yüzde olup bitenleri haber veriyordu.

Yine kanat tüylerinde kalmak için eklemek gerekir ki, Arnheim'ın görünüşünden de düşsel bir yan, örneğin altın melek kanatlarıyla bir melek gibi toplantıya inivermiş bir tüccar hali yansımaktaydı. Bu görünmeyen, kapanmış, kolunun açıklayıcı bir hareketiyle hafiften hışırdayan kanatlarda ekspres trenleriyle lüks trenlerin takırtıları, otomobillerin vınlamaları, av kulübelerinin sessizliği, yat yelkenlerinin dalgalanırken çıkardığı sesler vardı ve bütün bunlar, kanatların varlığını Arnheim'a algılatıyordu. Arnheim, her zamanki gibi sık sık yolculuğa çıkıyordu ve bu sayede varlığının da her zaman içinde bulunulan anı ve Diotima için onca önem taşıyan, yöresel olayları aşan bir yanı vardı. Diotima, Arnheim oradayken onun kendi işleriyle ilgili birtakım gizli telgrafların, ziyaretçilerin ve habercilerin gelip gittiğinden haberdardı. Bu yüzden zaman içersinde kafasında dünya çapında bir işletmenin önemine ve bunun büyük bir yaşamın olaylarıyla bağlantısına ilişkin, belki de abartılı denilebilecek bir fikir doğmuştu. Arnheim bazen uluslararası kapitalin ilişkilerine, denizler ötesi ticarete ve politik bağlamlara ait ve insanın soluğunu kesecek kadar ilginç şeyler anlatıyordu; Diotima'nın önünde yepyeni ufuklar, ilk kez ufuk diye nitelendirilebilecek bir şeyler açılıyordu; örneğin Arnheim'ın Fransız-Alman karşıtlığı üzerine anlattıklarını bir kez dinlemek, yetiyordu; Diotima bu konuda, çevresindeki hemen herkesin Almanya'ya karşı, içine kardeşlikten kaynaklanan, belli ve sıkıcı bir görev duygusunun da karıştığı, hafif bir antipati beslediğinin dışında pek bir şey bilmiyordu: Arnheim konuşmaya başladığı zaman ise bu, Lothringen kömür madenleriyle, ayrıca Meksika'daki petrol alanlarıyla, Latin Amerika ve Kuzey Amerika karşıtlığıyla da bağlantılı bir Galyalı-Kelt-Ostik-Tireolojik sorununa dönüşmekteydi. Daire Başkanı Tuzzi'nin böyle bağlantılardan haberi yoktu ya da en azından yokmuş gibi yapıyordu. Sadece arada sırada kendi görüşüne göre Arnheim'ın varlığının ve bu evi yeğlemesinin gizli amaçlar varsayılmadan asla anlaşılamayacağı konusunda Diotima'yı yeniden uyarmakla yetiniyordu; bu amaçların olası niteliği üzerine ise bir şey söylemiyordu ve bunu zaten kendisi de bilmiyordu.

Tuzzi'nin eşi de yeni insanların eskimiş diplomasinin yöntemleri karşısındaki üstünlüklerini böylece etkili bir biçimde hissetmiş oluyordu. Arnheim'ı Paralel-Eylemin başına geçirme kararını aldığı anı unutmamıştı. Bu, yaşamında aldığı ilk büyük karar olmuştu, ve Diotima o sırada tuhaf bir konumdaydı; bir tür düş görme ve erime konumuna girmişti, düşünce olağanüstü engin boyutlara kaymıştı ve o zamana kadar Diotima'nın dünyasını oluşturmuş ne varsa, bu düşüncenin karşısında sanki eriyip gitmişti. Bunun ancak pek azı sözcüklerin kalıbına dökülebilirdi; bu, bir parıltıydı, bir ışık titreşimiydi, kendine özgü bir boşluk ve bir düşünceden kaçma girişimiydi, ve hatta bunun özünün, yani Arnheim'ı vatan için düzenlenen yeni eylemin başına geçirme fikrinin olanaksız olduğu da -Diotima böyle düşünüyordu- rahatlıkla itiraf edilebilirdi. Arnheim bir yabancıydı, bu, doğruluğunu koruyordu. Demek ki bu düşüncenin, kendisinin Kont Leinsdorf'a ve kocasına söylediği kadar dolaysız gerçekleştirilebilmesi söz konusu değildi. Ama yine de her şey, Diotima'nın sözü edilen konumda aklına geldiği gibi olmuştu. Çünkü Paralel-Eyleme gerçekten yüceltici bir içerik kazandırmaya yönelik bütün öteki çabalar da o zamana kadar henüz sonuç vermemişti; ilk büyük toplantı, komisyonların çalışmaları, hatta Arnheim'ın talihin tuhaf bir cilvesine kulak vererek karşısında uyardığı o özel kongre bile, o zamana kadar ortaya, herkesin çevresinde toplandığı, sürekli konuşmak zorunda kalan ve bütün umutların gizli odak noktası yerine geçen bir Arnheim'dan başka bir şey çıkartmamıştı. Bu, tarihi yönlendiren eski güçlerin yerine geçme misyonunu taşıyan Yeni İnsan tipiydi. Diotima, onu hemen keşfedenin, onunla Yeni İnsan'ın iktidarın katmanlarına girmesi üzerine konuşanın ve ona ötekilerin bütün direnmelerine karşın burada yoluna devam edebilmesi için yardım edenin kendisi olmasıyla övünebilirdi. Dolayısıyla eğer Arnheim'ın, Daire Başkanı Tuzzi'nin tahmin ettiği gibi bu arada özel bir amacı da bulunsaydı bile, Diotima onu elinden geldiğince desteklemeye daha baştan hazırdı, çünkü bir büyük saat gelip çattığında artık kılı kırk yaran denetimlerin yeri olamazdı, ve Diotima, yaşamının bir doruğa vardığını açıkça hissediyordu.

Talihsizlerin ve talihlilerin dışında, bütün insanlar aynı ölçüde kötü yaşarlar, ama bu kötü konumu değişik katlarda sürdürürler. Yaşamının anlamı konusunda pek geniş bir bakış açısına sahip bu-

lunmayan bugünün insanı için bu türden bir kendini algılama konumu, uğrunda gerçekten çaba harcamaya değer bir ikame değer niteliğini taşımaktadır. Tıpkı bazı insanların pencereleri kapalı bir odanın ortasında durduklarını bilmelerine karşın, yüksek katlarda baş dönmesi geçirmeleri gibi, sözü edilen konum da büyük olaylarda bir yükseklik ve iktidar sarhoşluğuna yol açabilir. Diotima, Avrupa'nın en nüfuzlu adamlarından birinin kendisiyle birlikte iktidar katlarına belli bir ruhu taşımak için çalıştığını, bu adamla neredeyse kaderin bir cilvesi sonucunda nasıl bir araya geldiklerini, ve dünya çapında bir Avusturya anlayışının insanlık için bir eser yaratmakta olduğu yüce katta o gün henüz kayda değer bir şeyin olmamasına karşın, gerçekte nelerin olup bittiğini düşündüğünde, evet, bütün bunları düşündüğünde, düşüncelerinin bağlantı noktaları hemen ilmikler halinde çözülmüş olan düğümlere benzeyiveriyordu; düşünce hızı yükseliyor, akış kolaylaşıyor, kendine özgü bir mutluluk ve başarı duygusu Diotima'nın düşüncelerine eşlik etmeye başlıyor, ve sanki bir sel, aklına kendisini bile şaşırtan fikirler getiriyordu. Kendine olan güveni artmıştı; daha önce inanmaya bile cesaret edemediği başarılar, elini uzatsa alabileceği kadar yakınındaydı, kendini normalde olduğundan daha neşeli hissediyordu, bazen aklına cüretkâr şakalar bile geliyordu, ve bütün yaşamı boyunca kendinde hiç gözlemlemediği bir şey oluyor, benliğinden neşe, dahası taşkınlık dalgaları geçiyordu. Kendini bol pencereli bir kule odasındaymış gibi hissediyordu. Fakat bunun tedirgin edici bir yanı da vardı. Genel nitelikte, belirsiz, dile getirilemez bir esenlik duygusunun acılarını çekiyordu; bu duygu onu ne olduğunu anlayamadığı bir eylem için, çok yönlü bir eylem için zorlamaktaydı. Neredeyse ayaklarının altındaki yerkürenin döndüğünün bilincine ansızın vardığı ve kendini bundan bir türlü kurtaramadığı da söylenebilirdi; ya da, somut içeriği bulunmayan bu şiddetli hareketler, geldiğini kimsenin görmediği bir köpeğin bacaklarına dolanması kadar engelleyiciydi. Bundan ötürü Diotima, açık onayı bulunmaksızın kendisinde gerçekleşmiş olan değişimden kimi zaman korkuyordu, ve konumu bir bütün olarak ele alındığında, bütün ağırlıklarından arınmış, kırılgan gökyüzünün en büyük sıcağın umarsız dakikalarındaki rengi olan o açık ve gerilimli griyi andırıyordu.

Diotima'nın ideale yönelik çabası da bu arada önemli bir dönüşüme uğramıştı. O zamana kadar bu çaba, büyük şeylere duyulan somut hayranlıktan hiçbir zaman güvenilir sınırlarla ayrılmamıştı, soylu bir idealizmdi, gösterişsiz bir üstünlük duygusuydu, ve içinde yaşadığımız, o günlere oranla daha inişsiz çıkışsız zamanlarda bunun ne olduğu hemen hiç bilinmediğinden, bunlardan bazılarını kısaca daha biraz tanımlama gereği bulunmaktadır. Burada sözü edilen, nesnel bir idealizm değildi, çünkü nesnellik zanaata özgüdür ve zanaat, yani el işçiliği de her zaman temiz olmaktan uzaktır; bu nesnellikte daha çok çiçeklerden başka modelleri uygunsuz bulan arşidüşeslerin çiçek ressamlığını anımsatan bir yanı vardı, ve kültür kavramı, bu idealizm bağlamında son derece belirleyiciydi; bu idealizm, kendini kültürle dolu olarak algılamaktaydı. Ancak aynı zamanda uyumlu diye de nitelendirilebilirdi, çünkü dengeden yoksun her şeyden nefret ederdi ve ne yazık ki dünyada var olan kaba saba karşıtlıkları birbirleriyle bir uyum içersinde birleştirmeyi eğitimin görevi sayardı; kısacası bu idealizm, bugün hâlâ -ama yalnızca büyük burjuva geleneğinin izlendiği yerlerde- olgun ve temiz bir idealizmden anlaşılan şeyden pek farklı değildi; bu sonuncusu, kendisine layık olan ve olmayan şeyler arasında ayrım yapar ve daha yüce bir insancılıktan kaynaklanan nedenlerden ötürü, ermişlerin (bir de doktorların ve mühendislerin) ahlâki atıkların içersinde de değerlendirilmemiş ilahi ısı kaynaklarının bulunabileceği yolundaki inançlarını asla paylaşmaz. Daha önce Diotima uykudan uyandırılıp kendisine ne istediği sorulsaydı, düşünme gereğini duymadan canlı bir ruhun sevme gücünün kendini bütün dünyaya açıklama gereksinimini duyduğu yolunda karşılık verirdi; ama biraz daha kafasını topladıktan sonra, uygarlığın ve aklın aşırı yayılmasının etkisi altında bulunan bugünkü dünyada en yüce kişiler bağlamında bile dikkatli bir ifadeyle ancak sevme gücüne benzer bir çabadan söz edilebileceğini söyleyerek daha önce dediğine bir sınırlama getirirdi. Ve düşündüğü de gerçekten bu olurdu. Bugün bile dünyada sevme gücü püskürtücülerine benzeyen binlerce insan yaşamaktadır. Diotima okumak üzere kitaplarının başına oturduğunda, güzel saçlarını alnından toplardı; bu, ona mantıklı bir görünüm kazandırırdı; sorumluluk bilinciyle ve

kültür diye adlandırdığından kendisine içinde bulunduğu, kolay olmayan toplumsal konumda bir yardım sağlamak çabasıyla okurdu; yaşayışı da böyleydi, kendini küçücük sevgi damlacıkları halinde bunu hak eden her şeye dağıtır, kendinden biraz uzakta, bir soluk olarak bunların üstüne yayılır, kendisine ise aslında yalnızca vücudunun Daire Başkanı Tuzzi'nin evinin eşyasına ait olan boş şişesi kalırdı. Arnheim'ın gelişinden önce, Diotima henüz kocası ile yaşamının en parlak ışığı olan Paralel-Eylem arasında yalnız başınayken, bu durum ağır melankoli dalgalarına yol açmıştı; ama o zamandan beri durumu son derece doğal bir biçimde yeni bir gruplaşmaya dönüşmüştü. Sevme gücü, güçlü bir atılımla toparlanmış ve deyiş yerindeyse, tekrar vücuda geri dönmüştü; "benzer" çaba ise benmerkezci ve açık seçik bir çaba olup çıkmıştı. Önce kuzini tarafından ortaya atılan, Diotima'nın bir eylemin öncesinde bulunduğuna ve Arnheim'la arasında kendisinin henüz tahmin edemediği bir şeyin cereyan etmek üzere olduğuna ilişkin düşünce, o ana kadar kafasını yoran bütün öteki düşüncelere oranla öylesine yüksek düzeyde bir yoğunluğa erişmişti ki, Diotima sanki bir düşten uyanıklık konumuna geçmiş olma duygusunun dışında başkaca bir duyguyu yaşayamıyordu. Bu yüzden Diotima'nın iç dünyasında böyle bir geçişin ilk anda beraberinde getirdiği bir boşluk da doğmuştu, ve Diotima önceki betimlemelerden bunun büyük tutkuların başladığının bir göstergesi olduğunu anımsayabiliyordu. Arnheim'ın son zamanlarda söylediği pek çok şeyin bu anlamda alınabileceğine inanmaktaydı. Arnheim'ın kendi konumu, yaşamı için gerekli erdemler ve görevler üzerine anlattıkları, önlenmesi olanaksız bir şeyin hazırlıklarıydı, ve o zamana kadar idealleri saydığı şeyleri gözlemleyen Diotima, tıpkı bavullarını toplamış bir insanın kendisini yıllarca barındırmış, ama şimdi ruhunu yarı yarıya yitirmiş olan odalara son bir kez bakması gibi, eylemin manevi karamsarlığını hissediyordu. Bunun beklenmedik sonucu, Diotima'nın geçici olarak yüce güçlerin gözetimi altında bulunmayan ruhunun, anlamsız özgürlüğünün hüznünü duyana kadar yerde yuvarlanıp duran, yaramaz bir çocuk gibi davranması oldu, ve bu tuhaf durum nedeniyle kocasıyla olan ilişkilerinde, gittikçe artan uzaklaşmaya karşın, kısa bir süre için aşk bağlamında geç kalmış bir ilkbahara olmasa bile, aşkın bütün mevsimlerinden oluşma bir karışıma şaşırtıcı ölçüde benzeyen bir hava belirdi.

Esmer ve kuru bir tenin hoş kokusunu taşıyan, ufak tefek yapılı Daire Başkanı, olup bitenleri anlamıyordu. Konukların arasında karısının dalgın, kendi içine kapanık, uzaklardaymışçasına ve son derece sinirliymiş gibi, aynı zamanda hem gerçekten sinirliymiş, hem de hiç orada değilmiş gibi bir izlenim yarattığı, birkaç kez dikkatini çekmişti; ama yalnız kaldıklarında ve biraz ürkmüş, biraz da şaşırmış olan Tuzzi ne olduğunu sormak üzere karısına yaklaştığında, Diotima nedensiz bir neşeyle ansızın onun boynuna sarılmış ve alnına, sakalları düzeltilirken tenine fazla yaklaşan kızgın berber makasını anımsatan, olağanüstü sıcak bir öpücük kondurmuştu.

Bu türden beklenmedik bir sevecenlik hoş değildi, ve Tuzzi, Diotima başka bir yöne baktığı anda alnını gizliden siliveriyordu. Buna karşılık karısını kollarına aldığında, ya da daha kötüsü, almışsa eğer, o zaman Diotima büyük bir heyecanla onu kendisini hiç sevmemiş olmakla ve yalnızca hayvan gibi üstüne saldırmakla suçluyordu. Öte yandan belli ölçüde bir duyarlılık ve keyfi davranmak, Tuzzi'nin gençliğinden beri kafasında oluşturduğu, kendisini tutku beslenmeye değer ve erkeğin özünü tamamlayan kadın tasarımına bütünüyle uygun düşmekteydi, ve Diotima'nın bir fincan çay uzattığında, eline bir kitap aldığında, ya da kocasının kanaatine göre anlamasının olanaksız olduğu bir konuda bir yargı dile getirdiğinde yansıttığı o ruhuna sinmiş zarafet, kusursuzluğuyla Tuzzi'yi hep hayran bırakıyordu. Bu, Tuzzi'yi insanı hiç rahatsız etmeyen, çok sevdiği türden bir yemek müziği gibi etkilemekteydi; fakat Tuzzi aynı zamanda da müziği yemekten (ya da kiliseye gitmekten) ayrı tutmanın ve sırf müzik için yapılması çabasının, bu gerçeği yüksek sesle dile getirmemesi gerektiğini bilmekle ve bu konuyu da zaten bir sorun yapmamış olmakla birlikte, bir burjuva ukalalığı olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle, Diotima kimi zaman ona sarıldığında, kimi zaman ise sinirli bir ifadeyle onun yanında gerçek anlamda ruhu olan hiç kimsenin kendi kimliğine kavuşamayacağını iddia ettiğinde, ne yapabilirdi? Diotima'nın bedeniyle ilgilenmesinden çok, iç dünyasındaki engin güzellikleri düşünmesi türünden taleplere ne

yanıt verilebilirdi? Tuzzi'den istenen, iç dünyasında aşkın ruhunun tutkunun yükünü taşımaksızın, özgürce dalgalandığı, erotik bir kimlik ile, sekse düşkün biri arasındaki farkı ansızın algılamasıydı. Aslında bunlar elbette ki gülünüp geçilebilecek ukalalıklardı; fakat giysilerini çıkarırken böyle dersler vermeyi de ihmal etmeyen bir kadın tarafından dile getirildiklerinde, diye düşünüyordu Tuzzi, kırıcı sözlere dönüşüyorlardı. Çünkü Diotima'nın iç çamaşırlarının monden bir hafifmeşreplik yönünde ilerlemeler kaydetmiş olduğu da Tuzzi'nin gözünden kaçmamıştı. Toplumsal konumu hem şık olmasını, hem de yüksek mevkideki hanımlarla rekabete kalkışmamasını gerektirdiğinden, Diotima her zaman özenle ve düşünerek giyinirdi; ama şimdi iç çamaşırlarının onurlu dayanıklılıği'ile şehvet kokan inceliği arasında yer alan ara bölgede güzellik uğruna, daha önceden olsa zeki bir kadına yakıştıramayacağı ödünler vermekteydi. Fakat Giovanni (Tuzzi'nin adı aslında Hans'tı, fakat soyadına uysun diye, üsluba ilişkin nedenlerden dolayı böyle değiştirilmişti) bunun farkına vardığında, Diotima omuzlarına kadar kıpkırmızı kesiliyor ve Goethe'ye bile ödün vermemiş olan Frau von Stein hakkında bir şeyler anlatıyordu! Yani Daire Başkanı Tuzzi artık, zamanı geldiğine *inandığında*, özel yaşama bütünüyle kapalı ve önemli devlet işlerinden kendini koparıp, rahatlamayı yuvasında aramayacaktı, kendini bütünüyle Diotima'nın eline düşmüş hissediyordu, ve o zamana kadar birbirinden çok kesin biçimde ayrılmış olan iki şey, yani ruhun çabalarını yoğunlaştırması ile bedenin kendini dinlendirici bir gevşemeye bırakması, şimdi neredeyse yeniden, tıpkı bir dağhorozunda ya da şiirler yazan delikanlıdaki gibi, evliliğin o biraz gülünç bütünlüğünde birleşecekti.

Tuzzi'nin bütün bunlardan kimi zaman iç dünyasında tiksinti duyduğunun söylenmesi, bir abartma olmazdı, ve karısının bu dönemde herkesin gözünde kazandığı başarı, ona neredeyse acı veriyordu. Genel atmosfer, Diotima'dan yanaydı ve bu, Daire Başkanı Tuzzi'nin karısının kendisine anlaşılmaz gelen keyfi davranışlarına otoriter bir tavırla ya da sivri alaylarla karşı çıktığı takdirde herkese anlayışsız gözükmekten korkmasına yol açacak kadar ve her koşulda göz önünde tuttuğu bir noktaydı. Tuzzi, önemli bir kadının kocası olmanın, bir anlamda erkekliğini bir kaza sonucu yitirmek gibi, acı verici ve dikkatle gizli tutulması gereken bir hastalık olduğunu giderek anlamaktaydı. Bunu belli etmemek için büyük özen gösteriyor, Diotima konuklarıyla ilgilendiği ya da görüşmelerde bulunduğu zamanlar, içi görünmeyen, sevimli bir resmiyet bulutuna sarınmış olarak gelip gidiyor, arada sırada kendisi de nazik ve amaca hizmet edici ya da avutucu-ironik bir şeyler söylüyor, yaşamını kendi içine kapalı ve dost bir komşu dünyada sürdürür gibi gözüküyor, Diotima ile hep anlaşıyormuş gibi yapıyor, hatta yalnız kaldıklarında bile zaman zaman ona verecek küçük bir görev buluyordu; Arnheim'ın evine gidip gelmesini kolaylaştırıyor, işinin önemli sorunları arasında bulduğu boş vakitlerde Arnheim'ın yazılarını inceliyor ve yazan erkeklerden, onları acılarının kaynağı sayarak nefret ediyordu.

Çünkü bu, asıl sorudan, yani Arnheim'ın onun evine neden gelip gittiği sorusundan zaman zaman başını çıkaran bir soruydu: Arnheim, neden yazmaktaydı? Yazmak, gevezeliğin özel bir biçimiydi, ve Tuzzi gevezelik yapan erkeklere dayanamazdı. Böyleleriyle karşılaştığında, çenelerini sıkma ve dişlerinin arasından bir tayfa gibi tükürme gereksinimini duyardı. Elbet bu bağlamda geçerlik tanıdığı istisnalar da vardı. Tanıdığı bazı yüksek dereceli memurlar, emekliye ayrıldıktan sonra anılarını kaleme almışlardı, ayrıca arada sırada gazeteler için yazanlar da vardı; Tuzzi bunu, bir memurun ancak halinden memnun olmaması veya Yahudi olması durumunda yazı yazmasıyla açıklıyordu, çünkü inancına göre Yahudiler, muhteris ve hallerinden memnun olmayan insanlardı. Ayrıca uygulamada çalışan bazı büyük adamlar, deneyimleri üzerine kitaplar yazmışlardı; ama bu işi yaşamlarının sonbaharında ve Amerika'da, en azından ingiltere'de yapmışlardı. Öte yandan Tuzzi, edebiyat kültürü olan bir insandı ve bütün diplomatlar gibi, espri dolu özdeyişler öğreten ve insan karakteri hakkında bilgi veren anıları tercih ederdi; ama böyle anıların bugün artık yazılmamasınm elbet bir anlamı olmalıydı, ve büyük bir olasılıkla burada yeni nesnellik çağına artık pek uygun düşmeyen, eskimiş bir gereksinimin varlığı söz konusuydu. Son olarak da insanlar, yazmak bir meslek olduğu için yazarlardı. Yazan, bundan yeterince kazanıyorsa veya, şöyle ya da böyle, artık yerleşik olan yazar ve şair kavramının çatısı altına giriyorsa, Tuzzi

bunu da bütünüyle kabulleniyordu; hatta bu mesleğin ünlülerini evinde görmekten epey onur da duyuyordu; o zamana kadar bu kategoriye Dışişlerinin sürüngenler fonundan beslenen yazarları sokmuştu, fakat meydana geliş nedenleri serbest ya da bağımlı icra edilen bir meslekle ilintili olan, kendisinin de büyük saygı duyduğu İliada'yı ve Dağdaki Vaaz'ı da üzerinde çok düşünmeksizin rahatlıkla bu gruba sokabilirdi. Ancak Arnheim gibi, hayatını yazarak kazanma gereksinimi hiç bulunmayan bir adamın bu kadar çok yazmasının ardında Tuzzi'nin ancak şimdi bulunduğu tahmine göre mutlaka bir şey vardı, ama Tuzzi bu şeyin ne olduğu konusunda en ufak bir bilgiye bile sahip değildi.

79

Süleyman Aşık Oluyor

Küçük zenci köle ya da zenci prens Süleyman, Diotima'nın küçük oda hizmetçisi ya da aynı zamanda arkadaşı Rachel'i bu zaman boyunca, zamanı geldiğinde Arnheim'ın karanlık bir planını önleyebilmek için evde olup bitenleri izlemek zorunda olduklarına inandırmıştı. Daha kesin konuşmak gerekirse, gerçi Rachel'i inandıramamıştı ama, ikisi de komplocular gibi dikkat kesilmişlerdi ve ne zaman bir ziyaretçi gelse, kapıları dinliyorlardı. Süleyman, gelip giden kuryeler ve otelde efendisini ziyaret eden esrarlı kişiler hakkında bir dolu şey anlatıyordu, ve bütün bunların gizli anlamını ortaya çıkaracağına dair de bir Afrikalı prens yemini etmeye hazır olduğunu söylüyordu; bu yemin sırasında Rachel, elini onun uzun ceketinin ve gömleğinin düğmeleri arasından geçirerek çıplak göğsüne koyacaktı, Süleyman da kendi eliyle Rachel'e aynı şeyi yapacaktı; ama Rachel, bunu istemiyordu. Yine de hanımını giydirip soymasına ve onun için telefonlar etmesine izin verilen, her sabah ve her akşam ellerinin arasından Diotima'nın siyah saçlarının aktığı, kulaklarında da onun altın gibi sözlerinin yankılandığı Rachel, yani Paralel-Eylemin ortaya çıkışından bu yana sanki bir sütunun üstünde yaşayan ve her gün gözlerinden bir tanrıçadan farksız o kadına doğru akan huşu selleriyle titremeler geçiren küçük muhteris, bir süreden beri hanımını gizliden izlemekten zevk duymaya başlamıştı.

Yandaki odaların açık kapılarından veya tam kapanmamış bir kapının aralığından, ya da hanımının yakınında herhangi bir iş yaparken Diotima, Arnheim, Tuzzi ve Ulrich'in konuşmalarına

kulak kabartıyor, yırtılan bir belgenin bir araya getiremediği parçalarını andıran bakışları, iç çekişlerini, el öpmelerini, sözcükleri, gülüşleri ve hareketleri topluyordu. Ama özellikle küçük anahtar deliği, Rachel'e onurunu yitirmiş olduğu, çoktan unutulmuş bir zamanı tuhaf bir biçimde ve yeterince anımsatan bir hazineyi gözler önüne seriyordu. Bakışlar, odanın ta derinliklerine kadar uzanıyordu; odanın içinde yüzeysel kesitlere ayrılmış kişiler yüzmekteydi, ve sesler artık sözcüklerin dar sınırları içersine hapsolmayıp, anlamsız tınılar halinde her yanı kaplamaktaydı; Rachel'i bu kişilere bağlayan korku, saygı ve hayranlık, vahşi bir biçimde parçalanıyordu, ve bu, tıpkı bir erkeğin sevgilisine girişinin şiddeti nedeniyle gözlerin kararması ve tenin kapanmış perdesinin arkasında ışığın parıldaması kadar heyecan verici bir şeydi. Küçük Rachel, anahtar deliğinin önünde çömeliyor, siyah giysisi dizlerinde, boynunda ve omuzlarında geriliyordu, Süleyman da sırtında üniformasıyla, koyu yeşil renkli bir fincandaki sıcak kakao gibi onun yanına çömeliyordu; kimi zaman, dengesini yitirdiğinde, elinin hızlı, bir an duraklayan, ardından parmak uçlarına kadar ve sonunda, çekingen bir sevecenlikle, parmak uçlarını da gevşeten bir hareketiyle Rachel'in omzuna, dizlerine veya eteğine sarılıyordu. Elinde olmaksızın kıkır kıkır gülüyor, Rachel ise küçük yumuşak parmaklarını onun gergin yastıkları andıran dudaklarına koyuyordu.

Ayrıca Süleyman, Rachel'den farklı olarak, Konsili ilginç bulmuyordu ve ne zaman fırsat bulsa, Rachel'le birlikte konuklara hizmet etme görevinden kaçıyordu. Daha çok Arnheim tek başına ziyaret yaptığında gelmeyi yeğliyordu. O zaman doğal olarak Rachel yeniden boş kalana kadar mutfakta oturup beklemek zorunda kalıyordu, ve ilk gün onunla çok güzel sohbet etmiş olan aşçı kadın da, Süleyman o zamandan beri neredeyse dilini yutmuş olduğundan, öfkeleniyordu. Fakat Rachel, hiçbir zaman mutfakta uzun zaman kakmıyordu, ve o yine çıkıp gittiğinde, aslında otuz yaşlarında bir kız olan aşçı kadın Süleyman'a anaç yakınlıklar gösteriyordu. Süleyman yüksekten bakan çikolata yüzüyle bir süre ona sabrediyor, daha sonra ayağa kalkıyor ve unuttuğu bir şey varmış veya arıyormuş gibi yapıyor, gözlerini düşünceli bir ifadeyle tavana yöneltiyor, sırtını kapıya dönüyor, ve sanki böylece salt tavanı daha iyi görmek istiyormuşçasına, geri geri gitmeye başlıyordu; aşçı kadın, o daha ayağa kalkıp da gözlerinin akını iyice ortaya çıkardığı anda bu beceriksizce oyunun farkına varıyor, ama öfkeden ve kıskançlıktan hiç aldırmazmış gibi yapıyordu; Süleyman da sonunda artık bir özeti andıran bu temsil için daha fazla çaba harcamaz oluyordu; yalnızca aydınlık mutfağın eşiğine vardığında, olabildiğince masum bir yüz ifadesiyle kısa bir süre daha duraklıyordu. Fakat aşçı kadın artık oraya hiç bakmıyordu. Süleyman, karanlık bir gölgenin suya kayışı gibi, sırtıyla loş hole çıkıyor, gereksiz yere bir saniye daha kulak kabartıyor ve ondan sonra ansızın fantastik sıçramalarla o yabancı evin içersinde Rachel'in izini sürmeye koyuluyordu.

Daire Başkanı Tuzzi, hiçbir zaman evde olmuyordu; Arnheim ile Diotima'dan ise Süleyman, onların yalnızca birbirlerine kulak verdiklerini bildiği için korkmuyordu. Hatta birkaç kez bir şeyleri devirerek deneme yapmış, ama fark edilmemişti. Ormandaki bir geyik gibi, bütün odaların efendisiydi. Kanı, on sekiz adet sivri çatallı bir boynuz gibi sanki tepesinden fışkırıyordu. Bu boynuzun sivri uçları, tavanları ve duvarları yalıyordu. Evde o anda kullanılmayan bütün odalarda mobilyaların renkleri güneşten zarar görmesin diye perdelerin kapalı tutulması, bir âdetti, ve Süleyman bu loşluğun içersinde yapraklar arasından geçermiş gibi kürek çekiyordu. Bu işi abartılı hareketlerle yapmaktan zevk alıyordu. Amacı, kaba güç kullanmaktı. Kadınların merakıyla şımartılmış bu yeniyetme oğlan çocuğu gerçekte henüz hiçbir kadınla ilişkide bulunmamış, yalnızca Avrupalı oğlan çocuklarının kötü alışkanlıklarıyla tanışmıştı, ve tutkuları henüz öylesine deneyim açlığı içersinde, dizginsiz ve her bakımdan yakıcıydı ki, şehveti, sevgilini yeniden gördüğü anda Rachel'in kanıyla mı, öpüşleriyle mi, yoksa bedenindeki bütün damarların donup kalmasıyla mı dinsin, kestiremiyordu.

Rachel nerede saklanırsa saklansın, Süleyman ansızın orada beliriyor ve başarıya ulaşan bu numarasından ötürü gülümsüyordu. Kızın yolunu kesiyordu, ve ne beyefendinin çalışma odasını, ne de Diotima'nın yatak odasını kutsal sayıyordu; perdelerin, yazı masasının, dolapların ve karyolaların arkasından çıkıveriyordu; böyle bir edepsizlik karşısında ve loşluğun herhangi bir

yerde ortasında iki sıra beyaz dişin parladığı, kapkara bir yüze dönüşmesi yüzünden beliren tehlikeden ötürü Rachel'in kalbi yerinden çıkacak gibi oluyordu. Gelgelelim Süleyman gerçek Rachel ile karşılaşır karşılaşmaz ahlâkın egemenliği altına giriyordu. Bu kız, kendisinden onca yaş büyüktü ve insanın henüz çamaşırdan geldiği için hemen kirletmeye kıyamayacağı, incecik bir erkek gömleği kadar güzeldi; ve ayrıca öylesine gerçekti ki, onun karşısında bütün fanteziler solgunlaşıyordu. Rachel, ona uygunsuz davranışından ötürü sitem ediyor, Diotima'yı, Arnheim'ı ve Paralel-Eyleme katkıda bulunabilmenin onurunu övüyordu; fakat Süleyman'ın yanında her zaman onun için armağanlar bulunuyordu ve Rachel'e bazen efendisinin Diotima'ya yolladığı buketten koparttığı .bir çiçeği, bazen evden çaldığı bir sigarayı, bazen de geçerken bir şekerlikten almış olduğu bir avuç bonbonu getiriyordu; o zaman sadece Rachel'in parmaklarını sıkıyor ve elini, ona armağanını verdiği sırada, kapkara bedeninin içinde karanlık gecenin ortasındaki bir meşale gibi yanmakta olan kalbinin üstüne götürüyordu.

Bir defasında Süleyman, Rachel'in küçük odasına da girmişti; Rachel, bir gün önce, Arnheim evdeyken, holdeki bir gürültü nedeniyle rahatsız olan Diotima'nın kesin emri üzerine dikişini alıp odasına çekilmek zorunda kalmıştı. Oda hapsine girmezden önce hemen Süleyman'a bakınmış, fakat onu bulamamıştı, ve üzüntülü bir halde küçük odasına girdiğinde, yatağında oturmuş, gülerek ona bakmakta olan Süleyman'la karşılaşmıştı. Rachel, kapıyı kapatmakta tereddüt etmişti, ama yerinden fırlayan Süleyman, bu işi yapmıştı. Sonra ceplerini karıştırmış, bir şey çıkarmış, üfleyerek temizlemiş ve sonra sıcak bir ütü gibi genç kıza yaklaşmıştı.

"Elini ver!" diye emretmişti.

Rachel elini uzatmıştı. Süleyman'ın elinde bir çift renkli gömlek düğmesi vardı, ve bunları Rachel'in geniş kol ağızlarına takmaya çalışmıştı. Rachel, düğmelerin camdan yapılma olduğunu düşünmüştü.

"Bunlar, değerli taştan!" diye açıklamıştı çocuk böbürlenerek.

Bu sözlerden kötü bir sezgiye kapılan kız, kolunu hemen geri çekmişti. Aslında düşündüğü belli bir şey yoktu; Afrikalı

bir prensin oğlu, köle olması için çalınmış bile olsa, gizliden gömleğine dikilmiş birkaç değerli taşa sahip olabilirdi, bu konuda kesin bir şey bilinmiyordu; ama Rachel bu düğmelerden sanki Süleyman ona zehir uzatmış gibi korkmuştu, ve çocuğun daha önce ona armağan ettiği bütün çiçekleri ve bonbonları da tuhaf bulmaya başlamıştı. Ellerini vücuduna yapıştırarak büyük bir şaşkınlıkla Süleyman'a bakmıştı. Ona ciddi sözler söylemek zorunda olduğunu hissediyordu; çünkü yaşça ondan büyüktü ve iyi yürekli soyluların yanında çalışmaktaydı. Ama o anda aklına yalnızca "En uzun ömürlü olan şey, onurdur" ya da "Hep sadık ve dürüst ol" gibi özdeyişler geliyordu. Sapsarı kesilmişti; bunları çok basit buluyordu. Rachel, yaşama ilişkin bilgeliğini baba evinde edinmişti, ve bu, ciddi bir bilgelikti, eski ev eşyası kadar güzel ve yalındı, ama pek bir yere götürmüyordu, çünkü böyle özdeyişlerde önce bir cümle, ardından da hemen bir nokta vardı. Ve Rachel o anda böyle çocukça bir bilgelikten, insanın eski ve kullanılmış giysilerden utanması gibi utanıyordu. Yoksul insanların evlerinde duran eski sandıkların yüz yıl sonra zenginlerin salonlarını süsleyeceğini bilmiyordu, ve bütün dürüst ve sıradan insanlar gibi, bambu kamışlarından yapılma yeni bir koltuğa hayranlık duyabiliyordu. Bu nedenle belleğinde yeni yaşamının sonuçlarını arıyordu. Ancak Diotima'nın ona vermiş olduğu kitaplardan ne kadar olağanüstü aşk ve korku sahneleri anımsarsa anımsasın, hiçbiri böyle bir anda kullanılabilecek gibi değildi, bütün o güzel sözlerin ve duyguların kendilerine özgü konumları vardı ve buraya, yanlış kilide sokulan bir anahtar kadar uygunsuz düşüyordu. Aynı şey, Diotima'dan duymuş olduğu muhteşem özdeyişler ve uyarılar için de geçerliydi. Rachel, kendini yakıcı bir sisin içindeymiş gibi hissediyordu ve ağlamak üzereydi. Sonunda sert bir tonla şöyle demişti: "Ben, efendilerimden hırsızlık yapmam!"

"Neden?" Süleyman, dişlerini göstermişti.

"Yapmam işte!"

"Ben çalmadım. Bunlar bana ait!" demişti Süleyman yüksek sesle.

"İyi efendiler, bizim gibi yoksullara bakarlar," diye hissetmişti Rachel. İçi, Diotima'ya duyduğu sevgiyle doluydu.

Arnheim'a sınırsız saygı duyuyordu. İyi bir polis örgütünün devrimci unsurlar diye adlandırdığı, o ortalığı karıştıran insanlardan ise bütün benliğiyle nefret etmekteydi; - ama bütün bunları dile getirecek sözcükleri bulamıyordu. Bütün bu duygu yükü frenleri bozuk, saman ve yemiş yüklü dev bir araba gibi kendisiyle birlikte yuvarlanıp gitmekteydi.

"Bunlar benim! Al!" diye yinelemişti tekrar Rachel'in elini yakalayan Süleyman. Kız kolunu geri çekmiş, Süleyman ise onu tutmak istemiş, giderek öfkelenmişti, ve çocuk gücü, vücudunun bütün ağırlığıyla kendini onun ellerinden kurtarmaya çalışan Rachel'in direnişine dayanamadığından ötürü onu serbest bırakmak zorunluluğuyla karşılaşınca da, ne yaptığını bilmeksizin eğilmiş ve bir hayvan gibi kızın kolunu ısırmıştı.

Rachel çığlık atmış, sonra çığlığını bastırmak zorunda kalmış ve Süleyman'ın yüzüne vurmuştu.

Ama o anda da gözleri yaşlarla dolan Süleyman diz çökmüş, dudaklarını Rachel'in giysisine bastırmış ve öyle çok ağlamaya başlamıştı ki, Rachel sıcak bir ıslaklığın baldırlarına kadar geçtiğini hissetmişti.

Eteğine sarılan, başını da onun vücuduna bastıran, diz çökmüş Süleyman'ın önünde ne yapacağını bilemeden kalakalmıştı. Yaşamında böyle bir duyguyla hiç tanışmamıştı ve parmaklarını hafifçe Süleyman'ın kıvırcık saçlarının arasında gezdirmişti.

Beklenmedik Bir Biçimde Konsile Gelen General Stumm 'la Tanışılıyor

Bu arada Konsil, tuhaf bir zenginleşme yaşamıştı: Toplantıya çağrılanların sıkı bir biçimde denetlenmesine karşın, General bir akşam çıkagelmiş ve Diotima'ya kendisini davet ederek onurlandırdığı için en içten teşekkürlerini sunmuştu. Askere görüşmelerin yapıldığı odada sade bir rol verildiğini açıklamış, fakat böylesine yüksek düzeyde bir toplantıya salt bir dinleyici olarak katılmanın bile gençliğinden beri kişisel özlemi olduğunu belirtmişti. Diotima bir şey söylemeksizin onun başının üzerinden etrafa bakmış ve bu işin suçlusunu aramıştı; Arnheim, başka biriyle birlikte bir devlet adamı gibi Ekselanslarıyla konuşmaktaydı, Ulrich, tarif edilemeyecek ölçüde sıkıntılı bir ifadeyle büfeye bakıyordu ve oradaki pastaları sayar gibiydi; alışılagelmiş görüntünün cephesi hiç deliksiz kapanmıştı ve böylesine alışılmamış bir kuşkuya en ufak bir yer bile bırakmıyordu. Öte yandan ise Diotima, hiçbir şeyden Generali davet edenin kendisi olmadığından emin olduğu kadar kesinlikle emin değildi, bunun tersi, ancak uykuda gezdiği veya arada sırada bilincini yitirdiği varsayıldığı takdirde düşünülebilirdi. Bu, tedirgin edici bir andı. Küçük General, işte oradaydı ve unutmabeni rengi üniforma ceketinin göğüs cebinde bir davetiye bulunduğu da kesindi, çünkü aksi takdirde buraya gelmesi gibi küstahça bir girişim, onun mevkiindeki bir adamdan beklenemezdi; öte yandan kütüphanede Diotima'nın zarif yazı masası durmaktaydı ve artan boş davetiyeler bu masanın çekmecesinde kilitliydi, bu

davetiyelere Diotima'nın dışında hemen hiç kimse ulaşamazdı. Yoksa Tuzzi mi? - diye geçti Diotima'nın kafasından; gelgelelim bu da çok düşük bir olasılıktı. Böylece davetiye ile General'in nasıl buluştukları, doğaüstü bir sır olarak kaldı, ve Diotima kişisel konularda olağanüstü güçlere kolaylıkla inanma eğiliminde olduğundan, tepeden tırnağa ürperdiğini hissetti. Generale hoş geldin demekten başka yapabileceği bir şey kalmamıştı.

Ayrıca General de davetiyeye biraz şaşırmıştı; ayrıca davetiyenin sonradan gönderilmesi karşısında da hayrete düşmüştü, çünkü Diotima, Generalin ona yaptığı her iki ziyarette de ne yazık ki böyle bir niyete ilişkin en ufak bir ipucu vermemişti; ayrıca Generalin dikkatini çeken bir başka nokta da herhalde bu işle görevli biri tarafından yazılan adresinde rütbesi ve görevinin belirtilmesi bağlamında bazı yanlışların yapılmış olmasıydı ve bu, Diotima'nın toplumsal konumuna sahip bir hanımefendiden beklenemezdi. Ancak General, neşeli bir insandı ve bunda alışılmadık, hele doğaüstü bir yan görmeyi pek düşünmedi. Onu başarısının tadını çıkarmaktan alıkoymaması gereken küçük bir yanlışlığın yapıldığı sonucuna vardı.

Zira Savaş Bakanlığında Askeri Talim ve Terbiye Dairesi'nin başında bulunan Tuğgeneral Stumm von Bordwehr, kapmış olduğu bu görevden ötürü içtenlikle sevinmekteydi. Daha önce, Paralel-Eyleme ait büyük toplantının arifesinde Başkanlık Böliimü'nün şefi onu çağırtmış ve şöyle demişti: "Sen bir bilginsin, Stumm, sana bir tavsiye mektubu yazacağız, sen de oraya gideceksin. Biraz bakın ve bize asıl niyetlerinin ne olduğunu anlat." Ve Stumm, ondan sonra kendisinin suçsuz olduğunu ne kadar anlatmaya çalıştıysa da, Paralel-Eyleme bir yerinden sızma olanağını bulamaması, sicilinde Diotima'ya yaptığı ziyaretlerle boşuna temizlemeye çalıştığı bir is lekesi anlamına gelmişti. Bu nedenle, davetiye her şeye karşın yine de geldiğinde hemen Başkanlık Bölümü'ne koşmuş, göbeğinin altında bir ayağını biraz küstahça bir tavırla ötekinin önüne koyarak ve abartılı bir ifadeyle, ama soluğu kesilmiş bir halde kendisi tarafından başlatılan ve beklenen olayın şimdi doğal olarak gerçekleştiğini haber vermişti.

"Güzel," demişti bunun üzerine Mareşal Frost von Aufbruch, "ben de bunu beklemiştim." Stumm'a yer göstererek sigara ikram etmiş, kapının önündeki "Önemli Toplantı, Girmek Yasaktır" ışığını yakmış ve Stumm'a esas olarak gözlem yapma ve haber verme temeline dayanan görevini bildirmişti. "Anlıyorsun ya, çok özel bir şey istemiyoruz, sadece olabildiği kadar sık oraya gideceksin ve bizim de varolduğumuzu göstereceksin; komitelerde bulunmamamıza belki pek bir şey söylenemez, fakat Başkomutanımızın yaş günü için manevi bir armağan konusunda görüşmeler yapılırken bizim de bunlara katılmamamız için hiçbir neden olamaz. Bundan ötürü ben de özellikle seni Ekselansları Bakan Bey'e önerdim, buna karşı kimse bir şey söyleyemez; hadi bakalım, işini iyi gör!" Mareşal Frost von Aufbruch, başını dostça bir ifadeyle sallamıştı, ve General Stumm von Bordwehr de bir askerin duygularını belli etmemesi gerektiğini unutmuştu, mahmuzlarını adeta yürekten birbirine vurmuştu ve şöyle demişti: "Sana teşekkür ederim, Ekselansları!"

Savaşçı siviller olduktan sonra, barışın sanatlarını seven subaylar neden olmasmdı? İmpkralya'da onlardan bir sürü vardı. Bu subaylar resim yapıyorlar, böcek topluyorlar, pul biriktiriyorlar veya dünya tarihini inceliyorlardı. Çok sayıdaki cüce garnizon ve üst riitbedekilerin onayını almadan düşünsel edimlerle kamuoyunun önüne çıkılamaması gerçeği, bu subayların çabalarına genellikle biraz özellikle kişisel bir nitelik kazandırmaktaydı, ve General Stumm'un da önceki yıllarda böyle hobileri olmuştu. Aslında süvari sınıfında hizmet görmüştü, fakat biniciliğe uygun biri değildi; küçük elleriyle kısa bacakları, at gibi budala bir hayvana sarılabilmek ve dizginlerini tutabilmek için elverişsizdi, ayrıca komuta yeteneği de öylesine eksikti ki, o zamanlar üstleri onun için kışla avlusunda bir süvari bölüğü ahır duvarına, yapılması gerektiği gibi, kuyrukları dönük olarak değil de başları dönük olarak dizilse, bölüğü kışla kapısından çıkaramayacağını iddia etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Küçük Stumm da intikam almak için o zamanlar siyah-kahverengi ve yuvarlak kesilmiş bir top sakal bırakmıştı; İmparatorun bir bölüğünde sakalı bulunan tek subay oydu, ama sakal bırakmak açıkça yasaklan-

mamıştı. Ve Stumm, bilimsel bir yöntemle çakı biriktirmeye başlamıştı; geliri bir silâh koleksiyonu yapmaya yeterli değildi, fakat kısa süre sonra yapılış türlerine göre tirbuşonlu veya tirbuşonsuz, törpülü veya törpiisüz, çeliklerine, menşelerine ve saplarda kullanılan malzemeye göre düzenlenmiş bir sürü çakısı olmuştu; odasında çok sayıda yassı çekmeceleri bulunan, üstünde etiketlerin yapışık olduğu yüksek dolaplar vardı, ve bunlar onun bir bilgin olarak ünlenmesine yol açmıştı. Ayrıca şiir de yazabiliyordu, daha askeri öğrenciyken din dersinden ve Almanca kompozisyondan hep "pekiyi" alırdı; günün birinde albay, onu alayın bürosuna çağırtmıştı. "Hiçbir zaman işe yarar bir süvari subayı olamayacaksınız" demişti ona. "Bir meme çocuğunu atın üstüne oturtsam ve cepheye göndersem, sizden farklı davranmaz. Ama uzun zamandır bu alaydan harp akademilerine giden olmadı, ve sen, Stumm, bunun için başvurabilirsin!"

Böylece Stumm, iki muhteşem yıl için başkentteki kurmay okuluna gelmişti. Süvari olabilmek için gerekli keskin zekâyı orada da gösterememişti, fakat bütün askeri konserlere katılmış, müzeleri ziyaret etmiş ve tiyatro biletleri biriktirmişti. Sivil hayata geçmeyi planlamış, fakat bu planı nasıl gerçekleştireceğini bilememişti. Sonunda kurmaylık için ne elverişli, ne de tam anlamıyla elverişsiz bulunmuştu; beceriksiz ve mesleği bağlamında tutkusu olmayan, ama filozof yanı bulunan biri sayılıyordu; bir deneme süresi olarak iki yıl için bir piyade tümeninin komutasındaki kurmay heyetine gönderilen Stumm, bu sürenin dolmasının ardından süvari yüzbaşısı rütbesiyle genel kurmayın ihtiyat subayı olarak bir daha olağanüstü koşullar bulunmadıkça birlikten hiç ayrılmayan büyük kalabalığa katılmıştı. Süvari Yüzbaşısı Stumm, artık başka bir alayda görev yapıyordu, askeri bakımdan da âlim bir kişi sayılıyordu, ama meme çocuğu ve uygulamadaki yetenekleri gibi özellikleri yeni üstlerinin de anlamaları için fazla zaman gerekmemişti. Stumm, yarbay olana kadar çileli bir yol katetti, ama daha binbaşılığından başlayarak ve bir "onursal albay" rütbesiyle, yani bir albayın emekli aylığına sahip bulunmamakla birlikte, albay üniforması ve rütbesiyle emekliye ayrılacağı günü beklemek üzere uzun bir iznin düşünü kurdu. Birlikte tarif edilemeyecek kadar ağır bir tempoyla işleyen bir saat gibi rütbelere göre ilerleyen terfi mekanizmasını, daha güneş yükselmesini sürdürürken tepeden tırnağa küfürler yemiş olarak talim alanından geri döndüğü ve daha saatlerce sürecek olan günün boşluğunu boş şarap şişeleriyle daha da yoğunlaştırmak için tozlu çizmeleriyle gazinoya gittiği öğlenden öncelerini, resmiyet kokan bir aradalıkları, alay öykülerini ve yaşamlarını, terfi çizgisini hiç şaşmayan, acımasız denebilecek kadar duyarlı, ancak belli belirsiz duyulabilen bir tonlar skalasında yineleyerek eşlerinin yanında geçiren alay güzellerini artık duymak bile istemiyordu; ayrıca tozun ve toprağın, şarabın, can sıkıntısının, atlarla geçilen tarlaların uçsuz bucaksızlığının ve sürekli atlardan söz etme zorunluluğunun evli olan ve olmayan erkekleri içine ittiği o perdeleri sımsıkı kapatılmış toplantıları, kadınların eteklerinin içine şampanya akıtabilmek için baş aşağı edildiği geceleri, aşktan eğer sabununa kadar her şeyin krediyle ve faizle alınabildiği, saygıdan, korkudan ve meraktan titreyen kızların getirtilebildiği, küçük ve çarpık bir dükkândan farksız o kahrolası garnizon batakhanelerinin evrensel Yahudilerini de anımsamak bile istemiyordu. O zamanlar boyunca tek teselli kaynağı, dikkatle biriktirdiği çakılar ve şişe açacakları olmuştu, ve bunlardan çoğunu da yine Yahudinin biri kaçık binbaşının evine getiriyor, yüzünde sanki bunlar tarihöncesi mezar bulgularıymış gibi saygılı bir ifadeyle masanın üstüne dizmezden önce kol ağızlarıyla parlatıyordu.

Harp okulundan bir sınıf arkadaşının Stumm'u anımsaması ve Savaş Bakanlığında görevlendirilmesini önermesiyle birlikte, bir dönüm noktası gerçekleşmişti; bakanlıktaki Eğitim Dairesinde başkan için parlak sivil zekâya sahip bir yardımcı aranmaktaydı. Bundan iki yıl sonra o arada albaylığa terfi etmiş olan Stumm, dairenin başına getirilmişti. Stumm, altında süvari sınıfının kutsal hayvanı yerine bir koltuk bulunduğundan beri başka bir insan olup çıkmıştı. Generalliğe terfi etmişti ve bu rütbede yükselmeyi de haklı olarak umut edebilirdi. Sakalını doğal olarak çok önce kesmişti, ama onun yerine ilerleyen yaşıyla birlikte alnı genişlemişti, ve şişmanlığa olan eğilimi görünümüne

belli bir evrensel kültür kazandırmaktaydı. Aynı zamanda mutlu da olmuştu ve bilindiği gibi mutluluk, çalışma gücünü birkaç katına çıkarır. Stumm, büyük ilişkilerin adamıydı ve bu, kendini her bakımdan belli ediyordu. Sıradışı giyinmiş bir kadının elbisesi, o zamanki yeni Viyana mimari üslubunun cesur zevksizlikleri, büyük bir sebze pazarının yaygın alacası, caddelerin mikroplarla, kokularla ve hoş rayihalarla dolu, kurşuni atmosferi, içinden tek bir gürültüyü özgür bırakmak amacıyla birkaç saniye için parçalanan genel gürültü, sivillerin sayısız çeşitlilikleri, ve hatta restoranlarda, hepsinin de yadsınamaz bir biçimde birbirinin aynı görünmesine karşın, onca işitilmedik bireysel karakter taşıyan küçük beyaz masalar - bütün bunlarda, kafanın içinde mahmuz sesleri gibi yankılanan bir mutluluk gizliydi. Bu, sivil insanların yalnızca taşraya yaptıkları bir tren yolculuğunda bulabilecekleri türden bir mutluluktu; böyle bir yolculukta insan, nasıl gerçekleşeceğini bilmemekle birlikte, günü yemyeşil, mutlu ve bir kubbenin altında geçireceğinden emin olur. Bu duygu, Stumm'un kendi önemini, Savaş Bakanlığının önemini, eğitimin önemini, başka her insanın önemini kapsamaktaydı, ve bu duygu öylesine güçlüydü ki, Stumm o göreve geldiğinden beri bir kez olsun yine müzelere veya bir tiyatroya gitmeyi düşünmemişti. Çünkü bu, aslında bilincine ender varılan, ama general apoletlerinden çan seslerine kadar her şeye nüfuz eden, ayrıca eksikliği halinde yaşamın dansının bir anda duracağı bir müzik anlamına da gelen bir şeydi.

Yolunu her şeye rağmen bulmuştu! Stumm, üstüne üstlük bir de bugün burada, düşüncenin temsilcisi onca ünlünün katıldığı bir toplantıda, odanın ortasında dururken, böyle düşünmüştü. - İşte, şimdi buradaydı! Bu kültür dolu çevrede o, tek üniformaydı! Ve bütün bunlara onu hayrete düşürecek bir şey daha eklenmişti. Burada gözümüzde gökyüzü mavisi yerküreyi, Stumm'un üniforma ceketinin unutmabeni mavisiyle biraz hafifletilmiş tonda ve tümüyle mutluluktan, anlam ve önemden, iç aydınlanmanın gizemli beyin fosforundan meydana gelmiş olarak canlandırmalı, bu kürenin tam ortasında ise generalin kalbinin, bu kalbin üstünde de, tıpkı yılanın kafasının üstünde duran Meryem gibi, gülümsemesi her şeyi içeren ve her şeyin gizemli ağırlığını oluşturan, tanrıça benzeri bir kadını düşünmeliyiz; görüntüsü Stumm'un ağır hareket eden gözlerini doldurduğu ilk andan başlayarak, Diotima'nın Stumm von Bordwehr üzerine yaratmış olduğu etki ancak böyle tahmin edilebilir. General Stumm, aslında atlar gibi kadınları da sevmezdi. Yuvarlak ve biraz kısa bacakları kendilerini eyerin üstünde hep vatansız gibi hissetmişlerdi, ve General, görevinin dışında da atlardan söz etmek zorunda kaldığında, geceleri rüyasında at sürmekten perişan olduğunu ve attan bir türlü inemediğini görürdü; öte yandan rahatına düşkünlüğü, öteden beri aşk yaşamındaki taşkınlıkları da onaylamamıştı, ve günlük işinde zaten yeterince yorulduğundan, güçlerini gece supaplarının yardımıyla boşaltma gereksinimi duymamıştı. Gençken hiç kuşkusuz oyunbozanlık etmemişti, fakat akşamlarını çakıları yerine arkadaşlarıyla geçirdiğinde, genellikle bilgece bir bilgi alma yöntemine başvurmuştu, çünkü bedensel uyuma ilişkin sezgisi ona kısa zamanda insanın içkinin yardımıyla tahrik olmanın doruğundan hemen uyuklama konumuna geçebileceğini öğretmişti, ve böylesi ona, aşkın tehlikelerinden ve düş kırıklıklarından çok daha kolay gelmişti. Stumm ancak sonradan evlendikten ve kısa zamanda iki çocukla onların aç gözlü analarına bakmak zorunluluğuyla karşılaştıktan sonradır ki, evlilik yaşamının baştan çıkarıcılığına kapılmazdan önceki yaşama alışkanlıklarının ne kadar akıllıca olduğunu anlamıştı; evlenmeye onu götüren şey, hiç kuşkusuz evli bir savaşçı tasarımıyla bağıntılı, ama biraz askeri olmaktan uzak bir düşünce olmuştu. O zamandan beri Stumm'un iç dünyasında, göründüğü kadarıyla bilinçaltında olmak üzere daha önce de içinde taşıdığı bir evlilik dışı kadın ideali gelişmekteydi; bu ideal kendini, Stumm'un gözünü korkutan ve böylece de onu zahmetten kurtaran kadınlara hafiften kur yapma şeklinde gösteriyordu. Bekârlık döneminde resimli dergilerden kesmiş olduğu kadın resimlerine baktığında -ama bu, onun koleksiyonculuk çabalarının hep bir yan dalı olarak kalmıştı-, bütün kadınların bu çizgileri taşıdıklarını görüyordu; ancak Stumm, daha önce bunun farkında değildi, ve ancak Diotima ile kar-

şılaştıktan sonradır ki içindeki, baş döndürücü bir duygu olup çıkmıştı. Güzelliğinin etkisi tamamen bir yana, Stumm daha en başta, bu kadının bir ikinci Diotima olduğunu öğrendiğinde, bir Diotima'nın ne anlama geldiğini bulabilmek için sözlüğe bakmak zorunda kalmıştı; ama bu nitelendirmeyi tam olarak anlamamıştı ve yalnızca sivil eğitimle bağıntılı olduğunu kavrayabilmişti; Stumm, bulunduğu mevkie karşın bu eğitim hakkında ne yazık ki hâlâ çok az bilgiye sahipti, ve dünyanın tinsel ağırlığı bu kadının bedensel çekiciliğiyle kaynaşmıştı. Cinsler arasındaki ilişkilerin onca basit bir konuma geldiği günümüzde bunun, bir erkeğin yaşayabileceği en yüce şey olduğunu herhalde vurgulamak gerekir. General Stumm'un kolları, düşünce düzleminde Diotima'nın yüce dolgunluğunu bütünüyle saramayacak kadar kısa geliyordu, ruhu ise aynı anda dünya ve o dünyanın kültürü karşısında aynı yetersizliği yaşıyordu; bundan ötürü bütün olaylara yumuşak bir aşk duygusu, General'in yuvarlak bedenine ise yerkürenin boşlukta kayan yuvarlaklığına benzer bir şeyler karışıyordu.

Stumm von Bordwehr'i, Diotima onu yakınından azat ettikten sonra yine oraya geri götüren, işte bu hayranlıktı. Başka kimseyi zaten tanımadığından, hayranlık duyduğu kadının yakınında duruyor ve onun konuşmalarına kulak veriyordu. Ona kalsa not tutmayı yeğlerdi, çünkü Diotima'nın çeşitli ünlüleri selamlarken söylediklerini duymasaydı eğer, insanın böylesine manevi bir zenginlikle gülümseyerek, sanki bir inci kolye ile oynarcasına oynayabileceğine hiç ihtimal vermezdi. General, ancak Diotima birkaç kez başını çevirdikten sonradır ki onun bakışlarıyla, konuşma dinlemenin bir General için yakışık almaz yanının bilincine varmış ve uzaklaşmıştı. Tıka basa dolu olan evin içinde birkaç tur attı, bir kadeh şarap içti, ve tam odanın duvarlarından birindeki dekoratif bir yere bakacağı sırada, daha ilk toplantıda görmüş olduğu Ulrich'i fark etti, ve o an belleğini ışığa boğdu, çünkü Ulrich, bir zamanlar General Stumm'un binbaşı rütbesiyle yumuşak bir biçimde komuta etmiş olduğu iki süvari bölüğünden birinde hizmet etmiş olan parlak kafalı, ama hırçın bir teğmendi. "Bana benzeyen bir insan," diye düşündü Stumm, "ve bu genç yaşında böyle yüksek bir yere gelebilmiş!" Ulrich'e doğru seğirtti; birbirlerini tanıdıklarını onaylamalarının ve bir süre meydana gelen değişikliklerden söz edişlerinin ardından General, etraftakileri gösterdi ve: "Dünyanın önemli sivil sorunlarını öğrenebilmek bakımından benim için mükemmel bir fırsat!" dedi.

"Ama şaşıracaksın, General," diye yanıtladı Ulrich.

Kendine bir müttefik arayan General, sıcak bir ifadeyle onun elini sıktı: "Sen, dokuzuncu bölükte teğmendin," dedi önemsediğini belli eden bir ses tonuyla "ve başkaları şu anda bunu benim kadar anlamasalar bile, bu günün birinde bizim için büyük bir onur sayılacak!"

BİRİNCİ CİLDİN SONU-